ACTA

SOCIETATIS SCIENTIARUM

FENNICÆ.

TOMUS VIII.

PARS II.

HELSINGFORSIÆ.

Ex officina typographica societatis litterariae fennicae.

MDCCCLXVII.

Inledning.

Hjelten uti **Poema del Cid** är en af dessa personligheter, hvilka hos sitt folk genomlefvat en dubbel historisk utveckling, den ena gången som verkliga, den andra gången som diktade. Det ges nemligen en art af diktning, som sjelf har betydelsen af historisk tilldragelse redan derföre, att den icke så mycket är ett verk af individuelt, som icke fast mer af nationens skaldskap. Den återspeglar direkte och mera omedelbart hela folkets lynne, seder och tänkesätt, emedan den icke nödgas först afspegla någon enskild diktares, och dess kraft är tillfölje deraf så underbar, att den ur det förgångna kan frammana hjeltar till att ånyo deltaga och ingripa uti, ja nästan länka folkets öden. Återkallade, om icke till verklighetens så till minnets lif, framträda deras gestalter ånyo på historiens skådeplats, och deras verk är denna andra gången universellare, ädlare och skönare för det de verka i andelig måtto. I deras karakterer och lefnadsmål ser nationen sin egen karakter sammanfattad, sina högsta sträfvanden angifna, när hon drar ut i striden för sin sak, är det som droge hon ut för deras sak, det är i deras hand hennes mot höjden riktade blick varsnar nationalbaneret, deras namn utgöra hennes fältrop. Det är nu först, i denna ädlare skepnad och undandragna det verkliga lifvets brister, fel och delade meningar, en sådan personlighet rätteligen betecknas med det ärofulla namnet nationalhjelte. Minnet, traditionen, hvari de lefva — och denna gång ett lif af sekler, — bär för den del, som format sig poetiskt, namn af nationaldikt i ordets första och egentliga betydelse.

Den spanska nationen har egt ett flertal af sådana hjeltar, men det främsta rummet bland sina minnen har hon tilldelat Rodrigo Diaz de Bivar, vanligen känd under tillnamnet *el Cid.* Denna höga utmärkelse — och kan väl en dödlig vinna någon högre? — har hon sjelf uttryckligen tillerkänt honom, genom att framför sina andra hjeltar kalla honom sin; *mio Cid* nämnde honom hvar man i Spanien ett knappt halft århundrade efter hans död. Veterligen har ingen nation egnat någon af sina män ett sådant tillgifvenhetsuttryck. Öfverväldigad af nationalkänslan förmår vid samma tid den gamla klosterskalden endast utbrista

Hispalis novit et Iberum litus
Quis Rodericus.

Också varade den poetiska återuppväckelseprocess, för hvilken han blef föremål, lifligt och oafbrutet intill 17:de århundradet, eller jemt upp sålänge som Spaniens folk bibehöll den höga historiska ställning, hvilken Rodrigo Diaz de Bivar genom sina bragder på Alfons VI:s tid bidrog att grundlägga, och hvilken el Cid såsom ett hugstort manande minne fortfor att värna. Han framträder vid tidpunkten när det kastilianska folkets ande utvecklar sig till den trottsiga kraft, den stolta sjelfkänsla och den trofasta loyalitet, som äro rötterna till dess växande storhet, hans minne

utgör sedan en lefvande källa, hvilken i nationens ande håller dessa rötter friska och drifver stammens ädla krona emot höjden, och när denna sänker sig maskstungen, drar sig hans minne undan och försvinner. Men ännu, sedan sången om honom längesedan tystnat, och sedan hans namn synes blott kunna ega en vemodig klang af förgången storhet, säges det vara kändt och framför andra kärt bland Spaniens folk. Om de nämnda rötterna ännu hafva lif, och om de än engång börja slå ut i kraftiga handlingar, skall det kanske visa sig, att minnet af el Cid alltän flyter uppfriskande i grunden af den spanska nationens ande. När i vår tid frihetssinnet begynte vakna i Spanien och dess rörelser, ibland annat, sökte sig uttryck i den bekanta Riego-hymnen, sjöng man genom hela Spanien

Lugne och glade,
Käcke till dater,
Höjom, kamrater,
Sången till strid!
Vid våra toner
Verlden sig undre,
I oss den beundre,
Söner af Cid!

Den första länken i denna poetiska process är den åldriga dikt, som jag företagit mig att meddela i svensk öfversättning. Redan af det ofvansagda framgår, att det icke kan vara ett konstnärligt intresse, beroende på formens skönhet, eller ensamt ett rent estetiskt intresse, beroende på det egendomliga poetiska skapelsesättet, som utgör hufvudsaken vid en äkta nationaldikt. Dess betydelse är lika mycket den, att vara en framställning af nationens egendomliga sätt att tänka, känna och lefva under den ungdomsfriska perioden af dess utveckling. Historien hämtar ur nationaldikter sina lifligaste och sannaste färger. Augustin Thierry har i sina mästerverk öfver franska och engelska medeltiden visat hvad historien kan blifva, då den uppsöker dylika vittnesbörd. I nationaldikten är det folket sjelft som direkte, ehuru omedvetet bär vittne om sig. Han vore en sjelfbiografi, om han ej vore så helt och hållet naiv, så fri ifrån all reflekterad afsigtlighet. Men i denna naivitet ligger ock orsaken, hvarföre det konstnärliga intresset ej kan vara stort. I farten att förtälja den beundrade hjeltens idrotter tänker ingen af de många, som utgöra „sagans mund“, på en poetiskt vacker form. Materialet hvaraf formen borde förfärdigas, — språket sviker ock oupphörligen. I diktningens ström medföljer både likt och olikt, och när nu härtill kommer, hvad Poema del Cid beträffar, att diktstycket utgör en våg som af strömmen kastats upp nästan vid dess början, innan ännu den poetiska omgestaltningen hunnit någon längre tid fortgå, så finner man det helt naturligt, att den historiska prosan så ymnigt blandar sig in i diktens poetiska gestaltning. Poema del Cid tillhör en tidsålder, i hvars medvetande den historiska och den poetiska verksamheten ännu icke åtskiljts. Krönikan och dikten nära sig hvardera vid traditionens bröst och äro icke sällan, såsom tvillingar, svåra att skilja.

Om denna blandning af poesi och prosa medfört sina olägenheter för poemet om el Cid, i det den beröfvat dikten en stor del af det konstnärliga intresset, har

den medfört icke mindre olägenheter för historien om Rodrigo Diaz de Bivar, som derigenom i hög grad bemängts med fiktiva elementer. Buret genom seklerna, dels i fabelfyllda krönikor dels i romanser af ett allvarligt historiskt tycke, nedkom hans minne så poetiseradt, att äfven för den forskande lärdomen verklighet och dikt lågo i den intimaste blandning. Så förblef det under 17:de och en stor del af 18:de seklet. Uppslår man en så allvarlig bok som Moreris *Grand dictionnaire historique* från 1716, finner man en framställning af el Cids lefnadsöden, hämtade förnämligast från Marianas Historia de España, deri ej med ett ord omnämnes den hufvudsakligaste tilldragelsen i hans lif, hans landsförvisning, men väl med mycken omständlighet refereras romansernas fiktioner ur hans enskilda lefverne. När sedan det litterära skarpsinnet vaknade, öfvergick man blott alltför lätt ifrån en godtrogenhet utan kritik till en kritik utan tro: i stället för att man tillförene uti alla berättelserna om el Cid skådat idel historie, ville man nu uti dem igenkänna endast alstren af en poetiserande inbillningsgåfva. El Cid blef förklarad för en mytisk personlighet, som aldrig existerat i verkligheten. Man medgaf honom ej ens så mycken realitet som måste tillmätas den grekiska sångens Achilles, eller den franska romanens Paladiner, eller Arthur-sagans riddare. Han förvisades helt enkelt till den krets af gestalter, som, sammanförd af mytiska åskådningar, i ovissa konturer aftecknar sig mot ett förhistoriskt morgondunkel, densamma krets föröfrigt, der Herakles, „der hörnene“ Siegfried, och den finska sagans hjeltar hafva sina rum.

Ett sådant skarpsinne, som felar målet af för mycken skärpa, representerar jesuiten Masdeu, som vid början af detta århundrade i sitt stora arbete *Historia critica de España* *) till först begynte kritiken af källorna till el Cids historia, och med den framgång, tillfölje af sitt lätta och förståndiga sätt att resonnera, att jemte urkunderna el Cid sjelf utmönstrades ur den historiska verklighetens område. Masdeu har uti hrr Aschbach och Rossew de St. Hilaire funnit tvenne, om ock försigtigare lärjungar, och hans åsigt är visserligen ännu icke öfvergifven. Dunham i sin historia öfver Spanien betviflar nästan allt af hjeltens lefnadsöden, så när som sjelfva hans tillvaro, och dertill säger den lärde annotatorn och öfversättaren af hans historia, Alcalá-Galiano: „Frågan om el Cid existerat eller icke är alltän beroende; varande densamma omöjlig att afgöra på ett sätt, som icke gåfve rum för något tvifvel, tillfölje af bristen på gällande auktoriteter“ **).

Detta förfarande är visserligen jemlikt med det, att jemte vattnet bortkasta barnet. Äfven om pålitliga urkunder, som förtäljde hvem och hurudan el Cid var, bevisligen icke funnes, är dermed ingalunda bevisadt att han icke existerat, ej heller alla bevisen för hans tillvaro vederlagda. Till sådant ändamål borde också ådagaläggas, att kastilianska folket under århundradet efter Alfons VI:s regering, när traditionen om el Cid först framträder, innehade en sådan ståndpunkt, att en rent mytisk personlighet hos detsamma kunnat uppstå och innan kort antaga utseende af historisk verklighet. Ty det ena eller andra måste vara fallet: antingen äro sägnerna om el Cid af ett rent mytiskt ursprung, så att hans gestalt sammanflutit ur en

---

*) Madrid 1783 till 1804, t. XX.

**) *Historia de España redactada y anotada con arreglo a la que escsribio en Ingles el doctor Dunham por* D. A. Alcalá-Galiano, Madrid 1844, t. II. pag. 323.

naturåskådning, som på antropomorfisk väg blir gestaltad, eller ock har den sitt upphof från en historiskt gifven individualitet, som på det vanliga traditionella sättet vidare ombildas. Men hvarken den sociala utveckling Spanien på ifrågavarande tidpunkt hunnit, ej heller den politiska roll traditionen åt el Cid tilldelar, medger tanken på en mytbildning af detta slag. Samfundslifvet var då redan till sina grunddrag ordnadt, de skilda staterna hade länge stått med hvarandra och med den gemensamma fienden i öppen beröring och kristendomen, sedan århundraden rotfästad, måste nödvändigtvis hos folket hafva dödat all profan mytopoetisk verksamhet. Det kunde ännu, äfven under dylika förhållanden, vara tänkbart att i fråga om en sådan personlighet som Robin Hood, hvilken dvaldes inom folkets lägre skymda regioner, kritiken kunde reducera det faktiska hos diktgestalten till ett blott namn på ett allmänt förhållande. Men att under sådana omständigheter påstå det traditionen om en härförare, som intog den yppersta platsen närmast sin konung och som, drifven i landsflykt, från fienden eröfrade ett blomstrande konungarike, vore en myt, är att af hyperkritik drifvas till att påstå det orimliga.

Emedlertid må gerna medgifvas, att detta resonnemang, så ovederläggligt det än kan vara, medför ringa båtnad för sjelfva saken. Att bevisa tillförlitligheten af en enda urkund, som belyser hjeltens tillvaro, är mer än att med de giltigaste förnuftsskäl bestyrka densamma. Jag är väl icke i tillfälle att i detta hänseende lägga något nytt till hvad en Dozy,*) en Huber,**) en Edélestand du Méril ***) åstadkommit; men då frågan är en af de lifligast behandlade inom den nyare kritiken, anser jag mig först böra företaga en revision af källorna, bland hvilka Poema del Cid intar sin plats, för att dermed begrunda den uppfattning af el Cids historiska personlighet, som jag anser för den sanna och med tidsförhållandena öfverensstämmande.

Källorna till historien om el Cid.

El Cid tillhör en tiderymd då, såsom redan antyddes, historiens källor flöto ymnigt nog uti Spanien. Han intog en sådan plats, att nödvändigtvis spåren af hans tillvaro måste finnas i dessa källor aftryckta. Det är derföre man yrkat, då detta endast i ringare grad är fallet, att el Cid antingen icke existerat, eller ock intagit en helt annan och mycket obemärktare ställning, än den traditionen tilldelar honom, eller sluteligen att det gifvits flere, mer eller mindre obetydliga personer med namnet Rodrigo Diaz, hvilkas öden blifvit sammanförda till ett†).

*) *Recherches sur l'Histoire et la Littérature de l'Espagne*, sec. ed., Leyde 1860.

**) *Chronica del famoso Cavallero Cid Ruydiez Campeador, nuev. ed. con una introduccion historico-literaria*, Marburg 1844.

***) *Poésies populaires du Moyen-âge*, Paris 1847.

†) Dunham och Alcalá-Galiano. Den sednare säger (a. a. och st.), *que cree que hubo un señor lamado el Cid, el cual se señaló por algunos triunfos en las guerras contra los infieles. Que hubiese mas de un Cid, es asimismo probable: que á uno se achacasen las hazañas de varios, no parece menos evidente.* — Jfr. Ed. du Méril, a. a. pag. 284.

Inom den kristnade delens af Spanien litteratur, den latinska eller spanska, finnas verkeligen icke några vigtigare bestyrkande och upplysande vittnesbörd, som vore samtida med hjelten, eller från det 11:te seklet. Man eger visserligen ett äktenskapskontrakt, en *charta arrharum,* afslutet år 1074 mellan Roderico Didaz och Scemena, grefve Diegos af Asturien dotter, deri hvardera uppräkna de arfvelotter, som de i öfverensstämmelse med *Fuero de Leon* medföra åt hvarandra. Bland de talrika byar „med egor, vingårdar, parker, ängar, betesmarker och qvarnar,“ dem Roderico tillförsäkrar sin maka „såsom hennes jungfruliga bröllopsgåfva och till att bepryda hennes skönhet“ *(ob decorem pulcritudinis, et foedere matrimonii viriginalis connubii),* förekommer äfven ett gods det han eger uti Bivar. Det är då icke gerna tillständigt att förneka identiteten mellan denne Roderico och traditionens el Cid, så mycket mindre som flere af de personer, hvilka nämnas uti kontraktet, äro desamme som af traditionen grupperas kring hjelten: Scemena, grefvens af Asturien dotter, är den Ximena, som den tidigare traditionen, såsom Poemet till exempel, ger honom till gemål; hans syskonebarn, Alvar Fañez och Alvar Alvarez, äro tvenne af de mest framstående hjeltar, hvarmed dikten beledsagar honom; och Garcia Ordoñez, traditionens fula karakter, är en af löftesmännen i kontraktet. Men det var å andra sidan jemförelsevis lätt att skjuta detta dokument åsido, såsom föga upplysande för de vigtigare förhållanden i hjeltens lif, eller att helt enkelt förkasta det såsom oäkta,*) då det icke understödes af några andra betydligare samtida vittnesbörd **).

En omständighet, som dock borde tagas i betraktande, innan man drar för afgörande konklusioner ur denna brist på samtida vittnesbörd, är den förgänglighet, hvilken måste råda inom en litteratur, der i vanliga fall ett dokument berodde på uppbevarandet af ett eller annat handskrifvet exemplar. Den tillfälligheten är alltså lätt tänkbar, att spåren el Cid måste hafva qvarlemnat i de historiska källorna till större delen förstörts. Så har den hithörande delen af den trovärdige munkens

---

*) Äktenskapskontraktet publicerades först af Sandoval i hans *Cinco Reyes* samt återfinnes hos Lafuente, *Historia general de España,* Madrid 1851, t. IV. pag. 388. Edélestand du Méril, *Poésies populaires latines* pag. 294 n. 1., förkastar dokumentet helt och hållet; — — — »*aucun document, véritablement historique, ne parle du mariage du Cid; car nous ne pouvons reconnaitre la moindre authenticité au Charta Arrharum.*» Jag beklagar att den utmärkte kännaren af medeltidens urkunder icke anger skälen för sitt domslut.

**) Qvintana, *Vidas de Españoles célebres,* ed. Ochoa, Paris 1845, anför bland *apéndices* ett privilegiebref af Alfons VI åt Rodrigo Diaz, rörande hans arfvegods och förläningar uti Bivar och andra delar af Kastilien. Brefvet, af den 28 Juli 1075, skall finnas uti kgl. arkivet i Simancas och har sednare blifvit publiceradt af Gonzalez uti en *Coleccion de privilegios y fueros.* Tyvärr måste jag beklaga att icke hafva egt tillgång till denna samling, lika litet som till den i språkligt hänseende så vigtiga samlingen af »*Fueros*» och »*Cartas pueblas*» af Tomas Muñoz. Som ett bestyrkande vittnesbörd må likväl andragas emot hvad Alcalá-Galiano anför (a. a. pag. 323: »*En verdad, el silencio de los escritores mas antiguos tocante al Cid, no deja de tener peso...... Otro silencio hay no menos inexplicable y muy poderoso para probar que era poco conocido el Cid en los tiempos en que floreció, y es haber cartas pueblas del tiempo de don Alfonso el VI, firmadas por varios de los principales magnates del reino, entre los quales no está el nombre de Rodrigo Diaz.*»), att el Cid är bland dem som undertecknat Ferdinand I:s privilegier åt munkarne i Lorbaons kloster, äfvensom åtskilliga dokumenter från Sanchos regeringsår 1068, 1069, 1070 och 1072 samt från Alfons VI:s tid, 1074 och 1075. Se Dozy, a. a. t. II, *appendices.* pag. XLIII, IV och jfr. Lafuente a. a. o. st

från Silos krönika förkommit och dermed det vigtigaste ögonvittnet för Alfons VI:s regering förstummats. Genom jemförelse med återstoden af hans krönika har man visserligen funnit, att Rodrigo af Toledo och Lucas af Tuy i sina knappa berättelser öfverhufvud troget följa denne föregångare; men då de tillhöra förra hälften af 13:de seklet, ligger således mellan dem och el Cid hela det 12:te, hvarunder den poetiserande traditionen var i så liflig verksamhet vid hjeltens minne. På samma grund har man jäfvat, såsom ohistoriska i fråga om el Cid, alla 13:de seklets krönikor; — det är, hela den spanska häfden som i dem har sin begynnelse.

Men är väl den uppgiften omöjlig, att framleta sanningen af en tilldragelse i det 11:te seklet ur krönikor från det 13:de, om ock endast med ledning af det mellanliggande seklets tradition? Är då denna ett så helt och hållet otacksamt föremål för kritiken?

Den spanska häfden är af kunglig börd. Den stora krönika, som är bekant under namnet *El cronica general de España,* är, numera utom allt tvifvel, att till alla dess delar anses som ett verk af konung Alfons X. Med hvilken rätt man eljest må yrka, att denne konungs tillnamn *el Sabio* icke må tolkas som den Vise, utan som den Lärde, så är det dock visst att de tvenne hugstora tankarne, den ena, att stadfästa laglig ordning bland sitt folk och hvilken ledde honom till att utarbeta *Las siete partidas*, den andra att begynna sitt folks historia för att, såsom han sjelf säger, „åt efterverlden bevara minnet af förfädrens handlingar", äro fostrade af en konungslig visdom, sällspord under den fridlösa medeltiden. För att uppnå det sednare syftemålet, förtäljer han, „hafva vi Alfonso, med Guds nåde Kastiliens konung, befallt hopsamla alla tideböcker, så många vi kunnat, i hvilka någonting förtäljes om Spaniens öden, och sammansatt denna bok om alla de händelser hvilka derstädes kunnat tima" *). För det mesta hafva väl de källor, han sålunda hopbragte, utgjorts af äldre latinkrönikor, men att äfven den poetiska traditionen, kanske ofta nog muntligen föredragen, deri ingått, är otvifvelaktigt och lätt skönjbart på metern och assonansrimmet, som icke allestädes under bearbetningen utplånats. Det ligger i öppen dag, att behandlingen är likså okritisk och källorna likså ofta ohistoriska, som hos Livius, men att derföre skjuta det hela åt sidan, i stället för att upplösa det i sina beståndsdelar och bestämma dessas värden, är icke klokt i afseende å den ene eller den andre. Det sednare är hvad den nyare kritiken till stor del utfört vid den alfonsinska krönikan. Låtom oss tillse dess resultater i afseende å den fjerde och sista delen, hvilken, sträckande sig ifrån 11:te århundradets början intill Alfons egen regeringstid, till mer än hälften är egnad åt el Cid.

Detta Cid-parti utgör i många hänseenden en egendomlig del uti verket. Redan dess oproportionerliga utsträckning har gifvit anledning till många olika meningar. Den märkbara skiljaktigheten i skrifsätt, som deruti ställvis förekommer, har gifvit fart åt åsigten att partiet icke vore att anses som ett verk af konung Alfons egen hand, utan som en sednare inskjutning. Det skall dock visa sig, att denna skiljaktighet låter på annat sätt förklara sig. Den kunglige auktorns tillgörande är öfverhufvud en fri bearbetning, icke en öfversättning af källorna; äfven der han uppenbarligen har en sådan för ögonen följer han icke alltid dess ordning, ej heller dess uttryckssätt. Men emedlertid

*) Företalet till *Cronica general*, ed. Walladolid 1604.

genomskimrar otvetydigt käll-urkundens säregna tankegång, stil och språk. Så kan man med visshet säga, att han hämtat uppgifterna om tidens allmännare historiska förhållanden hos erkebiskop Rodrigo af Toledo och biskop Lucas af Tuy, hvilka par årtionden tidigare sammanskrifvit sina latinkrönikor. Deras torra relationer, som borde utesluta all misstanke att de lyssnat till någon hörsägen, eller öfverhufvud anlitat någon annan källa än den skrifna krönikan, kontrastera starkt med den traditionella omständligheten i andra delar. — Hvad uppgifterna om el Cid sjelf vidkommer, igenkänner man på många ställen samma berättelser, samma tankegång och äfven samma uttryck som i Poema del Cid. Antingen har detta, eller ock dess källor, eller kanske hvardera förelegat konungen, der han behandlar hjeltens landsflykt, hans uttåg från Burgos och närmast påföljande tilldragelser, samt sednare efter något afbrott der, hvarest han berättar de familjeförhållanden och relationer till hemlandet el Cid uti Valencia skall hafva anknutit, hans döttrars giftermål, kränkande och återupprättelse*). — Emellan dessa skildringar, som stå på poetisk grund och mestadels röra hjeltens privatlif, förekomma relationer af ett något olika tycke och ursprung. Dem har man återfunnit uti ett slags lefnadsteckning, med titel Historia l. Gesta Roderici Campidocti, gemenligen känd under namnet *Historia Leonesa***). Att denna åldriga biografi verkeligen förelegat konungen, låter bevisa sig till långt större evidens, än fallet är med poemet. Man kan lätteligen öfvertyga sig derom vid det ställe, der el Cids brefvexling med grefven af Barcelona förtäljes. Dessa bref, dem den latinske biografen, måhända enligt de gamles sätt, bibringar, äro, ehuru bedydligt förkortade, noggrant återgifna af Alfons. — Förutom de sägner, som tillhöra Poema del Cid, hafva otvifvelaktigt ett stort antal andra varit för den kungliga auktorn bekanta; annorlunda låta de öfverallt rådande afvikelserna, tillsatserna och detaljerandet knappast förklara sig. Professor Huber, som egnar sin samvetsgranna forskning till att återgifva den spanska krönikan dess historiska värde, stegrar krönikeförfattarens kritiska tillgörande och inskränker det traditionella förrådets anlitande***). Han medger dock obetingadt att det förefunnits, ehuru sannolikt i form af fornkunnige mäns recitationer. Ett hithörande stycke är det som afslutar Cid-partiet, och som vidtager der Poema del Cid upphör, det är, sedan hämnden för den skymf som öfvergått el Cids döttrar blifvit utaf infanterne af

*) Hrr Dozy och Huber samstämma i den åsigten, att Poema del Cid verkeligen legat till grund för ifrågavarande ställen. Jag tillstår likvisst, att invändningar kunna göras, dem jag för min del ej förmår besvara. Så är samstämmigheten aldrig större än t. ex. i skildringen af uttåget från Burgos, och likväl är framställningen af hjeltens görande och låtande så pass olika i hvardera, att öfverensstämmelsen säkert lättare kunde förklaras ur gemensamma källor, derifrån de liknande uttrycken härflutit. Källorna för Poema del Cid äro folksånger och sägner, mundtliga och förhända sedermera uppteckuade. Att konungen, jemte dessa poemets källor, anlitat äfven detta sjelft, synes framgå derur, att dettas gång och anordning är i krönikan bibehållen. Men att han derjemte återgått till dess källor, synes bland annat dermed antydas, att han, vid användandet af en uppgift som återfinnes i poemet, begagnar uttrycket *é dizen algunos*. Äfven professor Huber medger (Introd. pag. LXIV) att det icke är bevisligt, fastän sannolikt, att poemet förelegat konungen jemte dess källor.

**) Upptäckt af Risco och publicerad i hans arbete *Castilla y el mas famoso Castellano*, Madrid 1792. — Hr M. Malo de Molina, hvars arbete *Rodrigo el Campeador*, Madrid 1857, jag lyckats bekomma först i det ögonblick när de första af dessa blad skulle läggas under pressen, reproducerar Historia Leonesa, ehuru tyvärr icke felfritt.

***) A. a. Introd. pag. LXIV o. ff.

Carrion och deras parti utkräfd. Det särskiljer sig dock väsendtligen från det öfriga traditionella elementet och från den spanska traditionen öfverhufvud. Det är af en helt fiktiv, ohistorisk art och förtäljer utförligt om sultanens af Persien ambassad till el Cid, samt om hjeltens saliga hädanfärd. Utgörande å ena sidan en legend, som flutit ur klosterfantasin, röjer detta slutstycke å den andra sidan ett upphof ur de fransyska, från andra sidan Pyreneerna inträngande fabeldikterna. — Men äfven sedan man upplöst den alfonsinska krönikans Cid-parti i dessa beståndsdelar, återstår ännu ett högst väsendtligt stycke, som icke kan hafva hämtats ifrån någon af dessa källor. Det utgör en mycket detaljerad och liflig skildring af Valencias långvariga och förskräckliga belägring. Hvarken Poema del Cid eller Historia Leonesa beröra denna tilldragelse annorlunda än helt kort och torrt, måhända derföre att dess detaljer för afståndets skuld jemförelsevis mera utplånats från folkminnet. Likaså litet kan det hafva härflutit från det traditionella förrådet. Dess orediga stil, dess främmande, ofta svårbegripliga, poetiska uttryck och ord, såväl som den icke alltid kristliga, ej heller kastilianska tonen särskilja detta stycke på det bestämdaste från allt det öfriga och leda genast blicken åt ett helt annat håll. Det är också förnämligast stilens besynnerlighet i detta stycke, som gifvit anledning till att anse hela Cid-partiet som en sednare inskjutning i den alfonsinska krönikan.

Genom denna analys af ifrågavarande parti leder forskningen schaktet, der den följer sanningens ådra, ifrån öppningen i det 13:de till djupt in i det 12:te seklet, eller ett sekel bortom den spanska häfdateckningens begynnelse. Samtliga nämnda beståndsdelar, sånär som Rodrigos af Toledo och Lucas' af Tuy krönikor, tillhöra detta samma, för sin poetiserande verksamhet så illa ansedda sekel närmast det, hvari hjelten lefde. Den behandling konungen lät öfvergå sina källor är så naiv, så utan beräkning och derföre äfven för forskningen så oberäknelig, att den åsigt han i och genom behandlingen uttalat om de skilda källornas trovärdighet ger föga ledning för en kritik af dem. Likvisst synes fullständigheten, hvarmed han använder Historia Leonesa, af hvars data knappt nog ett enda ej är uti hans krönika inflickadt och för hvars skuld, der så är möjligt, han gemenligen öfverger sina andra källor, bevittna en större tillförlit till densamma och berättiga henne till en större uppmärksamhet.

Ännu vanskeligare kriterium af 12:te seklets urkunder erbjuder en annan bearbetning af desamma, tillhörig 13:de eller kanske hellre det 14:de århundradet, *) och afgjordt yngre än den alfonsinska. Denna krönika, som i 297 kapitel behandlar el Cids lefnadsöden och med honom samtida tilldragelser, bär namn af Chronica del Cid och har af professor Huber utgifvits i en förträfflig edition. Föröfrigt är förhållandet mellan denna och Cronica general icke lätt att utreda. Om det å ena sidan är uppenbart, att författaren till Chronica del Cid, efter all sannolikhet en andelig ur klostret S:t Pedro de Cardegna, bearbetat den alfonsinska krönikans Cid-parti, är det å andra sidan likaså bevisligt, att han derjemte återgått till dennes källor, och äfven delvis anlitat nya, ehuru blott i detaljer och dessa mestadels fiktiva. **) Till

*) Jfr Edélestand du Méril, a. a. pag. 288 n. 1.

**) Att Chronica del Cid är yngre än Cronica general, sluter jag bland annat deraf, att dess uppfattning af hjeltens karakter tillhör en yngre tid: alla de drag af hednisk vidskepelse och vildhet, som i Cron. gen. bibehållits ur källorna, äro här bortlemnade eller förmildrade, och hjelten är vorden en

kännedomen af hjeltens historia bidrar han icke stort, men i och för kännedomen af den traditionella uppfattningen af hjeltebilden kan denna krönika ega sin betydelse.

Vill man pröfva värdet af 12:te seklets vittnesbörd om el Cid, är man alltså ohjelpligen inskränkt till den utvägen, att jemföra dem inbördes. Naturligtvis bortfaller från denna jemförelse hela det traditionella förrådet, som mundtligen eller i sedermera förkomna handskrifter var för konungen tillgängligt; ty när det sednare uppdyker i form af romanser och i 16:de århundradet upptecknas, är det så af dikten omgestaltadt, att ej ens de ursprungligaste ibland dem i någon mon bidraga till den historiska utredningen. I dess ställe tillkomma några intyg, från ifrågavarande sekel, dem konung Alfons icke synes hafva känt. Det älsta bland dessa är en krönika, afslutad år 1134 sannolikt i södra Frankrike, hvilken för år 1099 förtäljer: *In Hispania, apud Valentiam, Rodericus Comes defunctus est; de quo maximus luctus Christianis fuit, et gaudium inimicis Paganis*". *) Denna korta annotation bevisar dock att hjelten existerat, men den antyder äfven betydenheten och anseendet af den ställning han på sin tid intog. Att det var den lysande verkligheten af ett delvis olyckligt, städse bragdrikt lif, som bar och bevingade ryktet om honom, icke ett nationalhugskott, derför eger man åter tvenne andra vittnen. En gammal panegyrist, som besjunger Almerias belägring år 1147 deri han sjelf ofelbart deltagit, nämner i förbigående Alvar Fañez, jemförande honom med Roland och Olivier, och tillägger till hans berömmelse

Ipse Rodericus, mio Cid semper vocatus,
De quo cantatur quod ab hostibus haud superatur,
Qui domuit Mauros, Comites domuit quoque nostros,
Hunc (Alvarum) *extollebat, se laude minore ferebat;*
Sed fateor virûm, quod tollet nvlla dierum,
Meo Cidi primus fuit, Alvarus atque secundus.
Morte Roderici Valentia plangit amici,
Nec valuit Christi famulus ea (m) *plus retinere.* **)

Det är icke blott tillvaron af en allmänt gängse diktning, som ligger i uttrycket

folkets man. Hr Dozy (a. a. t. II. pag. 52) karakteriserar den rätt och slätt som »*rien autre chose que la partie correspondante de la Cronica general, retouchée et refondue arbitrairement par quelque ignorant du XV:e ou tout au plus de la fin de XIV:e siècle*«: talrika ställen, der författaren åberopar delar de der icke ingå i *hans* historia, samt uttrycket *cuenta la historia*, som öppnar nästan alla kapitel, anföras att bevisa det. Dertill vill jag lägga det än mera bindande, att ordningen hvari, samt sättet hvarpå sakerna förtäljas, ända intill uttrycken, äro Cron. generals, äfven der denna afviker från källorna. Å andra sidan, om de i det väsendtliga samstämma, råder i afseende å enskildheter ofta, och i afseende å sakernas ordning stundom den största skiljaktighet. Men att beteckna halten af dessa afvikelser med *arbitrairement* och *ignorant* är dock för strängt. Författaren af Chronica del Cid har verkeligen återgått till de källor Alfons begagnade. Huru vore det eljest möjligt, att han ur poemet upptagit drag dem Alfons förbigått i sin redaktion, såsom t. ex. denna enskildhet från el Cids uttåg: *é quando él vió los sus palacios desheredados, las perchas sin açores* etc. Cap. XCI. — Hr Hubers antagande, att såväl Chronica del Cid som Cid-partiet i den alfonsinska, hvardera äro uttagne och olika omarbetade ur en äldre förkommen spansk eller latinsk krönika, är en hypotes, som väl synes mig förklara en del svårigheter, men i stället uppväcka andra lika stora betänkligheter i afseende å det kinkiga inbördes förhållandet mellan dem.

*) *Chronicon Malleacense;* anföres af Edélestand du Méril, a. a. pag. 286.

**) Public. af Sandoval i *Historia del Rey don Alonso VII*; i utdrag hos Huber, a. a. Intród. pag. XX.

cantatur, utan panegyristens egen öfvertygelse om el Cids hjeltevärde och betydelsefulla ställning såsom de kristnes kraftiga förpost i Valencia, som här är af vigt. Det andra vittnet är just en af dessa sångare, hvarom panegyristen talar, en klosterbroder från S:t Marie de Ripoll i Katalonien, hvilken, betagen som han är af hjeltens storhet, hans många bragder, „dem ej tusende böcker kunde rymma, äfven om en Homerus med största ansträngning besjönge dem“, med allt detta dock föredrager en ganska enkel och trovärdig lefverneshistoria. *) Så när som på några afvikelser, öfverensstämmer den med Historia Leonesa. Född af ädlaste börd i Kastilien, utmärkte sig Rodericus som yngling, genom att i envige besegra en navarresisk ädling; fick deraf namnet Campidoctor. Högeligen älskad af konung Sancho, vann han äfven konung Alfons bevågenhet, men blef af afundsmän förtalad hos denne, som, befarande att af honom fördunklas, vände all sin kärlek i hat och befallte honom lemna landet. Rodericus begynner att bekriga morerne, men ock ödelägga spaniorernes länder, hvarföre den vredgade konungen mot honom sänder stolte grefve Garcia. Denne blir slagen vid Caprea. En annan seger vinner hjelten öfver Barcelonas grefve. I början af berättelsen härom afbrytes manuskriptet, som innehåller det gamla sångfragmentet. Det är allt hvad den entusiastiske klosterbrodren i saffisk vers och på latin förtäljer „inför glädtiga skaror, men främst för alla dem, som voro så vande att lita sig till Campeadorens makt“, alltså samtidingar med hjelten.**) Den enda hufvudsakliga afvikelsen från Historia Leonesa är här uppgiften, att grefve Garcia, då han vid Caprea slogs af Rodericus, skulle varit sänd af konung Alfons. Historia Roderici uppger, att grefve Garcia med andre kristne frivilliga i konungens af Granada tjenst härjade in på furstens af Sevilla område, der Rodrigo som bäst uppbar sin konungs skatt. Rodrigo samlade då en här, slog och tillfångatag grefve Garcia och åtskillige af de andre.

När trettio eller fyratio år efter en hjeltes död, en man, som är i jemnhöjd med sin tids lärda bildning, framträder och i helt allmänna drag förtäljer denna hjeltes lefnadslopp, utan att på något sätt utsmycka sitt ämne och inför en menighet, der ännu samtidingar, måhända följeslagare till hjelten funnos närvarande, från hvars hågkomst hans lysande bana ännu icke kunnat blekna bort, — så är man naturligt nog böjd att sätta tro till hans uppgifter, äfven om man varsnade hans entusiasm och toge med i räkningen att han talar på en smyckad saffisk vers. Men om dertill kommer att samtidigt en annan man, lärd latinist som han, och i en helt annan trakt af landet, allvarligen föresätter sig att uppteckna ur erinringen det sanna förhållandet med samme hjeltes lefverne, och om då dennes relationer, såvidt de beröra samma punkter, i det närmaste öfverensstämma med den förres, — så är det likaså naturligt

*) Texten är första gången tryckt hos Ed. du Méril, a. a. pag. 308 o. ff.

Tanti victoris nam si retexere
Coeperim cun (c) *ta, non hæc libri mille*
Capere possent, (H) *omero canente,*
Sum (m) *o labore.*

**) *Eia! lætando, populi Catervæ,*
Campi-Doctoris hoc carmen audite!
Magis qui ejus freti estis ope,
Cuncti venite!

att man med full tillförsigt skall anse sig här begynna komma verkligheten på spåren. Det sednare är hvad författaren till Historia l. Gesta Roderici eller den så kallade Historia Leonesa förelagt sig, och man finner genast, att man i denna krönika eger den renaste och bästa källan till el Cids historia, så att säga, det pröfvomedel, hvarigenom man kan utransaka de öfrigas halt. Också utgjorde Historia Leonesa egentliga utgångs- och angreppspunkten för Masdeu vid hans kritiska härnadståg emot el Cid. Att Masdeu icke mer behöfver vederläggas är i främsta rummet professor Dozys förtjenst. Redan manuskriptet hänvisar till 12:te eller sednast 13:de århundradet*). Att biografin i alla händelser är äldre än år 1238, då Jakob II af Aragonien återeröfrade Valencia, hvarom den är i okunnighet, kan omöjligen bortresonneras**). Man kan utan misstro uppmärksamma hvad biografen sjelf i begynnelsen anger som motivet att han skrifver. Han har velat uppteckna den ädelborne och krigiske mannens börd och bragder, för att i skriftens belysning bevaras undan glömskan, åt den de eljest utan tvifvel skulle öfverlemnas***). En samtida, anmärker professor Dozy, skulle väl knappast hyst en sådan fruktan. Men af denna och andra antydningar kan man sluta, att han befinner sig tillräckligt nära hjeltens tidsålder, för att ur den allmänna erinringen kunna återfinna tilldragelserna i deras faktiska gestalt. Och det är uppenbarligen denna del af traditionen han efter bästa förmåga vill följa, icke den poetiserande; i det fallet hade han icke behöft modestin att om sin sakkännedom säga: *quod nostræ scientiæ parvitas valuit.* Han känner inga skrifna källor, han anser sig som den förste, hvilken i skrift affattar berättelsen om den berömde hjelten. Hans enda källa är erinringen, nemligen den som finnes hos de trovärdigaste och sakförståndigaste på hans tid. Äfven denna bepröfvar han moget, så att han uttryckeligen anger hvad som för honom är visst, och hvad som är ovisst. Han befattar sig derföre icke med sägner och omständliga, privatlifvet tillhörande, mer eller mindre poetiserande berättelser som löpa bland folket, han ger på intet ställe sin hjelte namnet Cid, ty denne är icke för honom den börjande nationalhjelten, utan helt enkelt den märkelige man, Rodericus Didaci filius, som under Alfons VI genom mod och bragder höjde sig till stort anseende samt landsflyktig, ibland saracener och kristne i östra delen af Spanien, intog en likaså betydande ställning och slutade som herrskare i Valencia. Framför alla andra kristna vittnen, är ock biografen derföre opartisk nog att, då han känner och delar samtidens ovilja öfver Rodrigos vilda inbrott i hemlandet,

---

*) Så de spanske öfversättarne af **Bouterwek**. — **Ed. du Méril** anser skriftlecknen af något yngre datum. A. a. pag. 293.

** . . . . »*eam cum omnibus ejus finibus habitaverunt* (sc. Sarraceni), *et numquam eam ulterius perdiderunt*“. — Det är dock föga sannolikt, såsom hr **Ed. du Méril** vill antaga möjligt, att man någon tid, att tala om, „*pourrait avoir ignoré, dans le royaume de Leon, ce qui s'était passé, dans le royaume de Valence*“ (a. a. och st.). — Om denna datum står fast, blir det verkeligen öfverraskande när hr **Malo de Molina** yttrar (a. a. pag. XXXI) om Gesta Roderici: „*no es mas que una abbreviacion de lo contenido en la Crónica general . . . . . y esto hace que el tal libro sea considerado como un documento de segundo órden*“ Allt talar emot, ingenting för ett sådant förmenande.

***) »*Quoniam rerum temporalium gesta immensâ annorum volubilitate prætereuntia, nisi sub notificationis speculo denotantur, oblivioni proculdubio traduntur, idcirco et Roderici Didaci, nobilissimi ac bellatoris viri, prosapiam et bella, ab eodem viriliter peracta, sub scripti luce contineri atque haberi decrevimus*«. — Jfr. **Dozy**, a. a. pag. 79 o. 80.

med kraftiga uttryck, sådana som *dira et impia depredatio*, beteckna denna ovilja öfver hans handlingssätt.

I jemförelse härmed röjer sig hos Poema del Cid en helt annan karakter. Dess hjelte är *mio Cid*, nationalhjelten. Författaren uppehåller sig redan i början vid hans privatförhållanden och egnar dem sedan sin uppmärksamhet i så hög grad, att de politiska eller rent historiska bli för dessa blott en bädd eller ram. Hans afsigt är uppenbarligen icke att förtälja en minnesvärd lefverneshistoria, utan att skildra lefnadsförhållanden som anslagit nationalkänslan. Han anför till den ändan de drag, som relevera hjeltens dygder, hans tapperhet i striden, hans loyalitet emot fursten, hans fromhet i sitt hem. I hvilken grad han anlitat traditionen eller sjelf utarbetat berättelserna må tillsvidare lemnas oafgjordt; det vissa är, att han för fonden af sitt verk står i skuld till en annan del af sägnerna, än författaren af Historia Leonesa. Författaren till poemet har tvertom hämtat sin dikt ur den omständliga, detaljerande, målande traditionen. I och genom dessa tvenne verk, det ena historiskt, det andra poetiskt och båda samtidiga eller från medlet af 12:te seklet, visar sig traditionen under formen af en antik dubbelbyst, hvars ena anlete är Klios, den allvarliga historiegudinnans, det andra Kalliopes, den högstämda episka diktens. Hvardera bära de en griffel och en lagerkrans, och vid all olikhet mellan den strängt bildades och den sköntformades anletsdrag, skönjer man dock genast frändskapen. Ty äfven den poetiserande traditionen vid denna tidiga period af dess utveckling, ehuru hon icke afser tilldragelsens verkliga sammanhang eller förhållanden, bevarar dock troget dess omhölje. I Poema del Cid återfinner man, med något afdrag för det femtioåriga tidsafståndet, så att säga hjeltebildens kostym, hvilken författaren till Historia Leonesa icke ansett för sin uppgift att skildra.

Men Poema del Cid är icke blott en fyllnad till Gesta i afseende å tidsskildringen, dess uppgifter kunna verkeligen tjena till att bestyrka dennas, såvida som hvardera relationen, poemets och biografins, är affattad oberoende af den andra. Och det är klart, att äfven vid den sednare en sådan verifikation är af nöden; pröfvomedlets egen halt måste genom kritiken blifva utransakadt. Mycket riktigt erinrar professor Dozy att, „äfven i den allvarligaste erinring, femtio år efter tilldragelsen, kännedomen derom icke mer kan vara en exakt reproduktion af verkligheten. Den som blott ur denna källa vill skrifva dess historia, kan väl värna sig mot sägner och omständliga skildringar, på hvilka fantasin uppenbarligen tryckt sin prägel, men emot de misstag, som oförmärkt insmyga sig i minnet, kan han icke värna sig“.*) En omständighet är uteglömd, och denna glömska sprider förvirring i motiveringen, eller ordningsföljden i tilldragelsen är omkastad, och af detta misstag uppstår en ohjelplig motsägelse. Detta är i icke ringa grad fallet med ifrågavarande biografi. Mången dunkel omständighet belyses icke der. Då Rodrigos föregående lif under Ferdinand och Sancho antingen alldeles icke eller ock helt knapphändigt beröres, förblir motivet till Alfons osläckliga vrede emot hjelten en fullständig gåta. Till att i sådana fall belysa och förfullständiga, bidrager än Poema del Cid, än den fragmentariska klostersången, än de andra latinska vittnesbörden. Men äfven så före-

*) A. a. och st.

komma ställen i el Cids historia, der berättelsen rör sig ibland arabiska förhållanden, öfver hvilka samtliga kristna urkunder, äfven med samlade krafter, mäkta blott sprida en matt och oviss belysning. Så har eröfringen af Valencia, kanske för aflägsenhetens skuld, i afseende å enskildheterna bleknat bort från minnet. Det är derföre konung Alfons vid affattandet af sin krönika, när han närmar sig denna tilldragelse, griper till en källa af helt annat slag än alla de öfriga dem han anlitar.

Professor Huber är den förste som, i inledningen till sitt ofta citerade arbete, fäster uppmärksamheten vid detta säregna stycke i den alfonsinska krönikan. Professor Dozy har det lyckats att, med den vidsträckta kännedom af spanska medeltidshistoriens urkunder, särdeles de arabiska, som stod denne lärde orientalist till buds, till full evidens ådagalägga denna källas ursprung. Man genomläser icke det hithörande briljanta kapitlet i hans Recherches (t. II pag. 39—52), utan att vinna den fullkomliga öfvertygelsen, att konungen-kronisten öfversatt stycket ifrån en arabisk relation om händelserna vid belägringen, gjord af någon samtida och måhända i Valencia vid tillfället närvarande. Genom svårigheten för konungen att väl bemästra det främmande språket, låter det besynnerliga och afstickande i detta stycke förträffligt förklara sig, utan att man för dess skuld behöfver anse Cid-partiet vara en sednare inskjutning. Väl måste man vara på sin vakt, att icke af hr Dozys korta och bestämda resonnemang låta leda sig för långt och oförmärkt som bevisad antaga äfven hypotesen, att författaren varit en af de personer hvilka af el Cid brändes tillsammans med Valencias Kadi. Tyvärr blir det oafgjordt hvems stämma man hör, äfven om man förvissas att detta är en stämma ur hjeltens egen tidsålder.

Det faller lätt i ögonen, att denna hr Dozys upptäckt är ett nytt uppslag i forskningen efter källorna till el Cids historia. Åt dem som betvifla hjeltens tillvaro eller betydligheten af hans ställning, måste det nyss medgifvas, att Historia Leonesa, äfven understödd af öfriga kristna urkunder, icke förmår gifva en fullt nöjaktig och motsägelsefri utredning af det faktiska. Men framförallt måste man tillstå, att den latinska biografen, såsom stödande sig på decenniers tradition, kan hafva förändrat hjeltens karakter. Äfven den samvetsgranna erinringen, som väl med förtrytelse kan minnas ett eller annat drag i hjeltens lefverne, ser dock på det hela taget hans lif, äfven hon, med nationalfördomens och nationalstolthetens ögon. Hon kan ej annat än vara partisk för honom i hans förhållande till trosfienden. Äfven der hon minnes handlingarna riktigt, ger hon åt hans våldsamhet ett motiv af nödtvång, åt hans trolöshet ett sken af rätt, åt hans obarmhertighet en mindre fasansfull form. Här bevisar sig åter den allvarliga traditionen som en syster till den episka. För att återfinna rätta karakteren hos el Cid, erfordras derföre på de kristna källorna ett kriterium, som alldeles icke stått under någon inflytelse af den spanska nationalkänslan. Naturligtvis var det araberne, i hvilkas öden el Cid så kännbart ingripit, som i sin rika litteratur borde afge detsamma; de hade gifvit honom hans tillnamn, de borde åtminstone kunna säga, hvarför.

Emedlertid utgjorde den ständiga tystnad som på detta håll rådde i afseende å den kastilianske hjelten, ett lika flitigt andraget argument emot hans historiskhet, som bristfälligheten hos de spanska och latinska urkunderna. Man mente dock att Conde, som 1820 utgaf sitt stora verk *Historia de los Arabes en España,* upphäm-

tat det väsendtligaste ur arabiska litteraturens dittills slutna skattkamrar. Huru det än må förhålla sig med pålitligheten eller opålitligheten af hans referater,*) ligger dock i öppen dag att han i afseende å el Cid intet nytt framdragit, som vore omedelbart belysande. Hans sparsamma notiser lägga stort ingenting till det ringa man redan i förra seklet visste ur Casiris utdrag**).

Argumentationen emot el Cid, hvars hufvudpremiss alltid utgjorde den satsen, att historien saknade dokumenter som vittnade om hans tillvaro, bevisar här vanskligheten af en sådan negativ slutkonst. Det erfordrades blott en verklig skärpa i kritiken och en större sakkännedom, för att ur sjelfva den alfonsinska krönikan låta en samtiding framträda och vittna. Masdeu hade ofelbart visat sig som en större kritiker, om han till sin stora skepticism ännu lagt tvifvel på sin egen ofelbarhet. På hans tid hade dock den tanken bort ligga nära till hands, att medeltids-litteraturen, främst den arabiska, ännu icke var tillräckligt genomforskad, för att den nämnda premissen skulle ega fasthet; en enda upptäckt kunde ju vara nog att rycka stöden under hela hans mödosamt vunna konklusion.

Och en sådan upptäckt har också verkeligen blifvit gjord. Det hände nemligen att professor Dozy, under sina forskningar 1844 uti manuskriptsamlingen i Gotha, fick i handen en skrift, hvilken dittills legat åsidosatt med den oriktiga beteckningen att utgöra ett fragment af Maccarîs historia. Vid närmare undersökning befanns den i sjelfva verket utgöra ett saknadt parti till Abul-Hassan Ali ibn-Bassâms *Dakhira*. Denne samlare, som skref i Sevilla år 1109, hade under sin beröring med tidens vitterhetsidkare och snillen kommit i besittning af ett stort antal bref och tillfällighetsdikter. Öfvande ett hos araberne mycket vanligt skriftställarskap, sammansatte han dem till ett helt, medelst inströdda längre och kortare historiska upplysningar och förklaringar. Bland de vitterhetsidkare, hvilkas alster han synes egna den lifligaste beundran, var äfven ibn-Tahir, exkonung af Murcien. „Denne Abu-Abderrahman ibn-Tahir, säger han, har författat så många förträffliga stycken, hans tankar och hans handlingar äro så sköna, att hans verk icke fullständigt här kunna förtäljas, ej heller ädelheten i hans karakter med passande omständlighet utläggas. Men jag har afskrifvit det mesta af hvad han författat i en skild bok med titel Perlsnöre af ibn-Tahirs bref“ ***).

Detta perlsnöre är visserligen förkommet, men hvad ibn-Bassâm upptar i sin *Dakhira* och hvad han med anledning deraf förtäljer är nog, att förskaffa oss ännu ett vittne ifrån händelsernas skådeplats, och denna gång ett vittne, som från andra håll är kändt och bepröfvadt, och hvars stämma ej är bruten genom någon travestering.

Ibn-Tahir var en af dessa småkungar, hvilka efter kalifatets upplösning fortforo

---

*) Se här professor Dozys vitsord om Conde . . . . . »*Ceux qui ont lu et étudié Conde, se trouvent dans la nécessité de faire tout leur possible pour sortir de eette abominable route où il les a fourvoyés, d'oublier tout ce qu'ils avaient appris; besogne infiniment plus difficile que d'apprendre quelque chose de neuf. Car on devra bien considérer désormais le livre de Conde comme non avenu: la vérité historique est á ce prix.*» A. a. t. I pag. XIII.

**) . . . . »*Pues los autores de que Conde se habia valido no parecen que del Cid referian mucho mas de lo que ya se sabia par los estractos de Casiri*» — Huber, a. a. Introd. pg. XI.

***) Dozy, a. a. t. II pag. 8 och pag. 30.

att ständigt växla välden i Andalucien, Murcien och bygderna söder om Ebro. Fördrifven från sitt konungarike, hade han med sin familj och sina skatter bosatt sig i det sköna Valencia, för att ostörd njuta af den förfinade själsodling, hvari araberne dåförtiden funno ett tidsfördrif. Men tyvärr hade den rika staden att innan kort undergå en rad af inre omstörtningar och derpå det förskräckliga öde, som el Cid campeadoren bragte öfver bygden. Indragen i partistriderna som uppstodo i Valencia, sedan ibn-Djahhaf låtit mörda dess furste och utropa sig sjelf till president i statsrådet, lyckades det ibn-Tahir, som stödde sig på almoraviderne, att i spetsen för ett annat parti för någon tid undantränga ibn-Djahhaf. Men när almoraviderne drogo sig oförmodadt undan, kastade folkgunsten om, ibn-Djahhaf lät plötsligen öfverfalla beni-Tahir i deras palats, tillfångataga familjen och utlemna den till el Cid, som då belägrade staden. Ibn-Bassam meddelar ett bref, hvilket ibn-Tahir som fånge i Campeadorens läger tillsändt en vän: „Jag skrifver till eder i månaden Çafar. Vi hafva blifvit fångne efter en rad af missöden, så stora att de aldrig haft sin like. Om j kunden se Valencia (det Gud må hugna med en blick och återskänka sitt förra ljus!), om j kunden se hvad ödet gjordt af henne och hennes folk, j skullen beklaga henne, j skullen begråta hennes olyckor; ty sorgerna hafva röfvat hennes skönhet, de hafva icke qvarlemnat något spår af hennes månar och hennes stjernor. Fråga mig icke hvad jag lider, hvilka ångestqval jag utstår, hvilken förtviflan! För det närvarande är jag nödgad att köpa mitt lif mot en lösesumma, efter att hafva utstått faror, som nästan kostade mig lifvet.“ Ibn-Tahir öfverlefde alla dessa farligheter, han såg Valencia eröfras, ibn-Djahhaf och hans husfolk brännas, och staden omsider återtagas af de rättrogne. Vid den tiden skref han åter: „Vi hafva vunnit segern, ty musulmännen hafva intågat i Valencia (hvars styrka Gud må återskänka!), efter att hon varit höljd med skam. Fienden har uppbrännt största delen och lemnat henne i sådant skick, att hon må väcka bestörtning hos dem som göra sig underrättade om henne, och försänka dem i ett tyst och sorgset eftersinnande. Hon bär ännu den svarta drägt, i hvilken han höljde henne, hennes blick är ännu beslöjad, och hennes hjerta som rör sig under de brinnande kolen, framstöter ännu suckar. Men hennes ljufliga kropp återstår henne; hon eger än sin höjda mark, som liknar välluktande muskus och det röda guldet, sina parker, som öfverflöda på träd, sina floder fyllda med klara böljor; och prisad vare emirens öfver de rättrogne lyckliga stjerna och de omsorger han skall egna henne, skuggorna som betäcka henne skola väl skingras; hon skall återfå sin drägt och sina ädelstenar, om qvällen skall hon ånyo påtaga sin präktiga klädning, hon skall visa sig i all sin glans, och hon skall likna solen, när han inträdt i Zodiakens första tecken. Lofvad vare Gud, det evinnerliga rikets konung, att han rensat henne från polytheisterne! För det närvarande, då hon återgifvits islam, kunna vi ånyo berömma oss af henne och trösta oss öfver sorgerna, dem ödet och Guds vilja tillskyndat oss.“ Ungefär samtidigt skrifver han till ibn-Djahhafs frände ett tröstebref, deri det bland annat heter: „För närvarande, då han är död och elden förtärt hans lemmar, bär verlden sorg“.*)

---

*) För dessa och följande utdrag se de af Dozy a. a. t. II från och med pag. 9 meddelade öfversättningarna.

Att dessa bref, som försätta oss in bland sjelfva händelserna, äro autentiska, kan icke gerna falla någon in att betvifla, äfven om man saknar en närmare utredning, huru de kommit i ibn-Bassâms händer. Törhända var denne en af de vandrande vitterlekare, som drogo omkring mellan de många småhofven, hvilkas furstar de underhöllo med sina sirliga erotiska sånger och med en konst att smickra, sådan ingen annan litteratur kan uppvisa. Äfven vetenskapsmännen, skriftlärde, geografer, och andra allvarligare litteratörer voro denna tiden på lika rörlig fot. Abul-Hassan-Ali ibn-Bassâm var helt säkert, äfven han, en gäst vid ibn-Tahirs hof under dennes lyckas dagar. I alla händelser ser man, att han gjort till sin uppgift att samla de flyktiga alstren af tidens poetiska och stilistiska konst. Hans intresse dervid var visserligen icke ett historiskt, han åsyftade en mönstersamling af de bildades eleganta sällskapskonst, deri brefskrifningen intog ett betydande rum. Men då denna, såväl som poesin, icke sällan berörde politiska förhållanden eller härrörde från betydande personligheter, omger han de antologiska samlingarne med längre upplysningar, till hvilka det, vid ett sådant ambulatoriskt författareskap, icke kunde saknas material. Sålunda säger han med anledning af ibn-Tahirs bref: „Eftersom vi talat om Valencia, böra vi äfven meddela den olycka, som drabbade henne, och vi böra säga något om kriget, hvarför denna provins var skådeplatsen; ett krig, hvars brådstörta lopp räckte blott alltför länge för islam, och som de stora och ihärdiga ansträngningarna af män, med rätta oroade, icke kunde förebygga. Vi böra också bekantgöra skälen till brott, som begingos under detta krig, och det onda musulmännen dervid hade att utstå; vi böra nämna dem som vandrade på detta krigets stig, och som inträdde och utträdde genom de blodiga drabbningarnes portar“. Derpå begynner han „En berättelse om Valencias eröfring af fienden och de rättrognes återinträde i denna stad“.

Med upptäckten af detta manuskript har hr Dozy bragt till lyckligt slut den frågan, om el Cid existerat eller icke; — lyckligt derföre, att en motsatt utgång gjort en ledsam omstörtning i alla estetiska principer för folkens mytbildning. Man är nu iståndsatt, genom en jemförelse mellan Dakhira och motsvarande parti i den alfonsinska krönikan, samt under kontroll af Gesta Roderici och Poema del Cid, att skrifva historien om den vigtigaste tilldragelsen i el Cids lif, Valencias eröfring, lika sannfärdigt och kanske utförligare, än man skrifver historien om mången annan tilldragelse i medeltiden, och slutligen är genom dessa arabiska kriterier på de kristna urkunderna en ny, en lif- och kärnfullare uppfattning gifven åt den spanska nationalhjeltens karakter.

Det är ganska naturligt att ibn-Tahir, såväl som ibn-Bassâm, betrakta honom med förbittrade fiendtliga blickar. Han är för dem en förbannelse, ett plågoris, en hund. Se här den dager, hvari han hos ibn-Bassâm framträder. „När Ahmed ibn-Yssuf ibn-Hud, han som än i dag beherrskar Saragossas område,*) varseblef att emirens öfver alla rättrogne **) soldater trängde in från hvarje pass, och att de uppifrån alla vårdtornen bespejade hans gränser, tussade han emot dem en hund ifrån Galicien,

*) Familjen Hud hade redan före Omijadernes fall svingat sig upp till betydenhet i dessa nejder och småningom till Saragossas beherrskare.

**) Yussuf ibn-Tasfin, som efter segern vid Zallâca (1086) trängde mer och mer upp mot norden.

kallad Rodrigo med tillnamnet campeadoren. Det var en man, hvilken gjorde till sitt yrke att slå fångar i kedjor; han var landets gissel; han hade besegrat de arabiske småkonungarne i flere strider, uti hvilka han förorsakat dem mycket ondt. Beni-Hud hade framdragit honom ur hans dunkel. De hade begagnat hans stöd för att utföra sina onda och föraktliga planer; de hade öfverlemnat åt honom skilda provinser på halfön på sådant sätt, att han blifvit i tillfälle att genomlöpa slätterna som segrare och plantera sitt banér i de skönaste städer. Också hade hans makt blifvit mycket stor, och der fanns ingen trakt i Spanien den han icke sköflat. När då denne Ahmed af familjen Hud befarade sitt väldes undergång, och såg sina angelägenheter inveckias, ville han sätta Campeadoren emellan sig och förposterna af emirens öfver alla rätttrogne armé. Derföre beredde han honom tillfälle att inträda på det valencianska området, samt gaf honom silfver och trupper".

Det är icke med sådana drag den spanska traditionen målat bilden af sin stolte, sin loyale och fromme hjelte. De afsticka också bjert ifrån den bilden, som ur traditionen öfvergått i historien och der varit gällande. Också är det icke svårt, att redan i det nyssciterade varsna musulmannens öfverdrifter: i förskräckelsen, som den väldige kämpen injagat, utsträckas hans segrar öfver hela halfön, medan det föraktfulla hatet mot en otrogen vill neddraga honom till ett blott redskap åt familjen Hud. Dessa öfverdrifter äro dock icke större, än dem de spanska urkunderna åt sitt håll begå. Följer man ensidigt de ena eller de andra, går man säkert förbi sanningen. Må det ock vara fallet att hr Dozy, lockad af det nya ljus hans upptäckt spridde, någongång för vidlyftigt anlitat arabiska källor, så kan jag dock icke med hr DAMAS HINARD *) sätta tro endast till de vanliga uppgifterna och förkasta de nya derföre, att de komma från en besegrad fiende och sprida fula skuggor på hjeltens moralitet. Jag tror fastmer, att medan den spanska fornhäfden förställer bilden af en idealiserande beundran, och medan den arabiska förställer den af hat och af fruktan, just derföre de drag, deri den ena bestyrker den andra, utgöra den faktiska verkligheten.

Enhvar, som erkänner denna princip och med ledning af densamma försöker att teckna hjeltens bild, skall helt säkert finna, att den teckning han åstadkommer i det väsendtliga föga afviker från den professor Dozy redan gifvit. Åtminstone skall detta blifva fallet med den, hvilken, obekant med arabernes språk och litteratur, måste bida vid de fakta den utmärkte orientalisten derur framhämtar och vid den kritik han, handledd af dessa urkunder, låter de kristna källförfattarne undergå. Men om i dessa punkter tillfredsställelsen af egen undersökning måste utebli, länder det dock till icke ringa trygghet, att de sakförståndigaste i Spanien förklarat hr Dozys forskningar i deras fäderneslands historia epokgörande och hans resultater i afseende å el Cid beståndande för alla tider. MODESTO LAFUENTE, Spaniens nyaste historiograf, har i sin stora historia så godt som kopierat den holländska professorns biografiska studier öfver el Cid, och den bekante samlaren af *Romancero general* A. DURAN sparar

---

*) *Poeme du Cid Texte Espagnol accompagné d'une traduction francaise*, Paris 1858. Introd. pag. X heter det om de arabiska källornas uppgifter rörande Valencias belägring: «*Mais, raisonnablement, on ne saurait admettre de pareilles imputations. Nous n'y voyons, quant'à nous, que le témoignage d'un ennemi, d'un ennemi vaincu; et à des témoignages de ce genre nulle gloire guerrière ne résisterait*».

inga loford öfver hans hithörande arbeten.*) Den bästa följden af det förändrade utseende, som härmed gifvits åt hjeltebilden, är otvifvelaktigt att den sålunda, huru bister, svekfull och halft hednisk den än må te sig, blifvit bragt i harmoni med tidsåldern sjelf. Det är dels för att ådagalägga denna öfverensstämmelse, hvilken genom de i historien inkomna fiktionerna på så mångfaldigt sätt varit störd, men dels ock för att gifva ett bredare underlag åt uppfattningen af Poema del Cid, som jag tillåter mig att i efterföljande historiska framställning utsträcka skildringen af de allmänna förhållanden på halfön längre, än för lefnadsteckningen varit jemnt upp nödigt.

Historien om Rodrigo Diaz de Bivar.

Spaniens historia under 11:te seklet utgör ett af de lärorikaste bladen i medeltidens annaler. Inom gränserna af detta århundrade erbjuder den pyreneiska halfön exemplet af en sådan lyckans omsvängning, att den tänkande betraktaren, hvilken letar efter grundvalarne för folkens framgång eller ofärd, finner dem här nästan blottade för ögat.

När det ifrågavarande seklet ingick, hade de små kristna staterna i norden af halfön förlorat nära på allt, hvad de under föregående århundraden återvunnit af fädernebygden söder om de asturiska bergen. Detta *Extrema Durii*, hvars förtrampade fält sålänge utgjort gränslandet mellan dem och de otrogne, var ännu engång ryckt ur deras händer. I slag på slag hade Almanzor förintat deras härskaror och ödelagt deras bygder. Under det han med marken jemnat hufvudstaden Leon, hade han å ena sidan skändat och brännt St Jago de Compostellas heliga vallfartsort, å den andra sidan intagit Barcelona, samt längs hela linien jagat de kristne furstarne åter upp till deras asturiska och pyreneiska tillhåll. Under sådana förhållanden syntes föga fattas att den spanska nationen, som under 250 år hållit på att utbilda sig, varit intill rötterna förstörd, och föga återstå för musulmännen att för alltid bemäktiga sig hela det sköna bytet.

Vid midten af det 11:te seklet äro rollerna nästan ombytta. Korset stod fast planteradt vid Duero och sände sina strålar allt längre och längre söder om Guadarramabergen, medan halfmånen, starkt i aftagande, bleknade bort och gick i moln. Föga mer än

---

*) »*Asi es como este sabio escritor ha reconstruido el mejor resumen de los hechos del Cid, buscando las proporciones del héroe en los escritos españoles y en los árabes, llevando á su justo medio las exageraciones del bien y del mal, desechando lo increible y fabuloso, y aceptando todo aquello en que convienen amigos y enemigos, despues de haberlo sometido al criterio de la sana razon, y dilucidado su conformidad ó discordancia con lo que era propio de la época, de sus costumbres y del estado de civilizacion*». *Romancero general*, införd i *Biblioteca de Autores Españoles*, Madrid 1851, t. II pag. 650. — Vid sådant förhållande öfverraskar det mig icke att finna, det hr Malo de Molina i sin monografi öfver *El Cid Campeador*, ehuru kännare af det arabiska språket, nästan uteslutande synes följa professor Dozy och för sin behandling af ämnet uppställa samma metod, som den jag ofvan angifvit. Denna tillfälliga samstämmighet styrker mig ytterligare i den tanken, att historien om Rodrigo Diaz de Bivar ännu länge icke annorlunda skall kunna skrifvas.

femtio år hade efter Almanzors död förflutit, innan Ferdinand den store, i spetsen för det nybildade Kastilien och i förening med det återupprättade Leon, segrande genomlopp Duero-dalen, tillochmed öfvergick Guadarrama-bergen samt gjorde sig Toledo och Sevilla skattskyldige.

Innan seklet fulländat sitt lopp är på ett håll Toledo, vestgötharikets gamla hufvudstad, på ett annat håll det rika Valencia i de kristnes våld.

Det är vid den förenämnda af dessa tvenne tidpunkter el Cid för första gången framträder i historien, och han slöt sitt lefnadslopp som Valencias beherrskare. Han är visserligen en af dem som kraftigt medverkade till denna omsvängning uti förhållandena. Men att uti en eller annan personlighet, i en kraftig och vis regent som Ferdinand den store, i en väldig härförare som el Cid eller en illslug politiker som Alfons VI vilja finna de yttersta grunderna dertill, är att missförstå historien. Bakom individualiteterna vidgar sig blicken ut öfver verkande orsaker, som äro de allmänna förhållanden inom hvilka individerna röra sig.

Det arabiska väldet sönderföll kort efter Almanzors död. Under denne mäktige hagibs segerrika styrelse kan kalifatet förliknas vid ett åldrigt lejon, som tar de sista majestätiska sprången, samt derpå sjunker ned och dör. Tallösa organismer begynna nu att lefva af den herrliges lekamen, om man kan kalla de små arabväldenas simpla sammansättning organism eller deras efemära tillvarelse lif. Dermed afstannade hos araberne icke blott all kraftutveckling utåt, men äfven motståndskraften i det inre förslappades.

Närmast intill de större kristna staterna låg bland dessa små arabvälden det, som samlats under familjen ibn-Dhin-nun i Toledo. Under lyckliga krig emot grannfurstarne i Sevilla och Cordova hade denna familj, fredad för sina nordliga kristna grannar, befästat sin makt uti landet mellan Duero och Sierra Morena. Men denna fasthet var i sjelfva verket blott skenbar, beroende på de förhållanden, som för tiden afhöllo konungarne af Leon, Kastilien och Navarra att begagna sig af arabväldets upplösta tillstånd.

Om kalifatet låg der maktlöst genom splittringen, var ställningen under förra hälften af århundradet föga lyckligare i norden. Länge och väl kände de kristne sina krafter uttömda efter Almanzors svåra framfart, men deruti må man söka hvarken den enda, eller ens den hufvudsakliga orsaken till deras overksamhet. Oenigheten mellan de kristne var icke mindre än splittringen bland saracenerne. I stället att med sammanslagna krafter vända sig emot fienden, väpnade sig den ene fursten mot den andre, i afsigt att beröfva honom hans tron eller dock någon del af hans rike. Sancho Mayor hade visserligen förenat under sin spira alla staterna vid Pyreneerna och i Cantabrien, men endast för några få år. Vid hans död 1035 upplöstes hans välde genom delning. Här som annorstädes var den gamla germaniska plägseden, att riket skiftas mellan sönerna, en källa till mycket ondt. Knappast har ett större välde uppstått, förrän det åter sönderfaller, och fejderna äro blott så mycket bittrare, som de föras mellan bröder. I brödrahatets hetta besinnar man icke, att ädlare, rättmätigare och större byten lättare stodo att vinna bland de otrogne. När den andre af Sanchos söner, Ferdinand med tillnamnet den store, hvilken af fadren erhållit Kastilien såsom konungadöme, dermed äfven förenat det gamla konungariket

Leon, väckte denna brodrens framgång hos den älste af Sanchos söner, Garcias af Navarra, en oemotståndlig afund. Med bistånd af musulmanska trupper begynte han ett krig, men blef af Ferdinand slagen och fann i striden vid Atapuerca sin bane år 1054.

På dessa tider var bland kristne såväl som musulmän en öflig sed, att före drabbningens början, medan härarne lågo lägrade emot hvarandra, den tappraste kämpen steg fram ur ledet och utmanade någon af fienden till envige. En sådan envigeskämpe bar hos spaniorerne namnet *campeador;* bland araberne benämndes han *mobariz* *). Under de åskådandes bifall eller ångestrop afgjordes liksom i ett betydelsefullt förspel dagens öde, och segraren helsades af de sina såsom den, hvilken med ära kämpat deras kamp och bådat deras seger. Äfven på slagfältet vid Atapuerca, som efter den blodiga dagen benämndes „*campo de la matanza*", försiggick ett sådant envige mellan en navarresisk krigare och en kastiliansk ädling med namnet Rodrigo Diaz de Bivar. Hemma ifrån hjertat af gamla Kastilien — Bivar är en mindre ort i närheten af Burgos, — tillhörde denne yngling en af de gamla ätterne bland Burgos stadsadel, hvilka med stolthet ledde sitt ursprung ifrån Asturiens och Cantabriens friskaror **). Ehuru ännu helt ung besegrade han sin motståndare,

*) En sådan betydelse af ordet campeador erkännes visserligen icke af alla. I någon mån låter saken genom derivation afgöra sig. Härledes ordet från *campus*, ligger det nära till hands, att med campeador förstå någonting liknande en fältöfverste. En sådan härledning omfattar Dietz i sin *Etymol. Wörterbuch der roman. Sprachen*, Bonn 1853 (se voc. *campione*). Emedlertid äro de romaniska språken föga, om ens alls, böjda för en derivation sådan som *eador* från *us*, isynnerhet då en latinsk mellanform, enligt analogin *ludio, mulio*, saknas, såsom fallet är med denna stam. Jag antar derföre hellre den germaniska härledningen från *kampfjan*, hvilken hr Dietz sjelf tidigare uppställt (se hans *Grammatik der roman. Sprachen*, Bonn 1836, Th. 1 pg. 308). Denna är rik på analogier t. ex. *guardia* af *wardjan*, *esturion* af *sturjo*, med hvilka *campear* l. *campeo* af *kampfjan* genom *chemfjo* öfverensstämmer. Under germaniskt inflytande har sedan det medellatinska campio uppstått. Hvarföre den lärde romanisten frångått denna sin tidigare mening, är äfven derföre oförklarligt, att ett ord, som uttrycker krigarens värf i dess högsta potens, helt naturligt söker sin rot i den germaniska stammens språk. Hr Dozy omfattar med bestämdhet den sednare åsigten (a. a. t. II pag. 63). Hvilken än roten också vare, har det lyckats denne sednare skarpsinnige forskare, att i alla händelser återställa betydelsen. Genom en lycklig korrektion af det ställe i Gesta Roderici, der grefvens af Barcelona brefvexling med Rodrigo Diaz anföres (*Gesta Roderici* hos Risco, app. pag. XXXIV), och der denne sednare kallas än *campeador* än *alboroz*, bevisar han identiteten mellan det arabiska och det spanska ordet. Man läser hos arabiske författare högst intressanta berättelser om en sådan mobariz (i Dozys *Recherches* a. a. t. II pag. 66 och 256), der hans värf visas vara just det ofvanföre angifna. — Hr Dozy synes böjd för att anse plägseden från araberne hafva öfverkommit bland de kristne. De franska *romans* af carolingiska cykeln lemna exempel på ifrågavarande plägsed. Om ock Fierabras, eftersom han är saracen ifrån Spanien, är att anses som en mobariz, så är dock Olivier en campeador. Man kan ju icke genomläsa romanen, som bär den förres namn, utan att finna huru genuint enviget tillhörde det carolingiska fältlifvet.

**) *Nobiliori de genere ortus,*
Quod in Castella non est illo majus;

heter det i den ofvan (pag. 12) nämnda gamla klostersången. Ett sammandrag af hans lefverneshistoria, funnet i „*el tumbo negro*" uti St. Jagos kyrka, och enligt Sandoval, som publicerat det uti *Cinco Reyes*, sammanskrifvet år 1301, innehåller ett långt, nästan bibliskt slägtregister, hvilket leder hjeltens härkomst ifrån Lain Calvo, en folkets alcald under Alfons IV (omkr. 920); slägten sättes i förbindelse med den kungliga. Enahanda slägtledning återkommer i Gesta Roderici och hos Rodericus Toletanus, samt har från dem öfvergått, mer och mindre förändrad uti de spanska krönikorna (Cron. gener.

och bar ifrån den stunden det ärofulla tillnamnet *). Envigeskampen egde dock i Spanien en vidsträcktare användning än blott i fältlifvet. I det rättsliga och offentliga lifvet öfverhufvud var den af största betydelse, såsom bland annat bevittnas af det högtidliga envige, då några årtionden sednare, under Alfons VI:s regering, på det sättet afgjordes huruvida Kastilien borde antaga den romerska ritualen, eller bibehålla sitt *missale mozarabe* och sitt kyrkliga oberoende af Rom. Historien har i tacksamt minne bevarat den ädle campeadors namn, hvilken dervid segrade, ehuru förgäfves, för folkets och det lägre presterskapets sak, i striden emot Gregorii VII:s herrsklystna planer.**) När då nationen framför denne och andre berömde envigeskämpar, uteslutande tillägger Rodrigo Diaz benämningen campeador, hvilken fäste sig vid hans namn äfven bland de otrogne,***) och med hvilken han sjelf stolt betecknar sig vid underskrifvandet af dokumenter, så bevisar det i hvilken hög grad han egde de för tiden högtskattade egenskaperna af mannamod och kroppsstyrka, samt att han vid flere än ett tillfälle måste hafva framträdt såsom den krigare, på hvilken nationen ville våga ära och seger †).

---

parte IV fol. 192 och Chron. del Cid Cap. II). Hvad det nämnda mscr. vidkommer, har jag ej upptagit det bland källorna, då utgifvaren tillägger det en så sen datum. Jag anmärker blott härvid, till försvar för detta dokument, att det slutar med följande mening: »*El rey don Garcia* (konungen af Navarra, el Cids dotterson) *hobo en su moyller la reina donna Margerina al rey don Sancho de Navarra, à quien dios de vida honrada.*« Denna önskan kan omöjligen referera sig annat än till en samlefvande furste och skulle häntyda på att författaren varit från Sancho den VI:s af Navarra tid, d. ä. från medlet af 12:te, icke från början af 14:de seklet. I sådant fall blefve detta dokument af största vigt för el Cids historia.

*) *Hoc fuit primum singulare bellum,*
Cum adolescens devicit Navarrum;
Hinc Campidoctor dictus est majorum
ore virorum

säger klostersången. Hr Édélestand du Méril, såväl som hr Dozy, hänför detta Rodrigos första envige till Sancho IV:s krig med Navarra år 1067. Om Rodrigo då varit en yngling, hade han naturligtvis icke kunnat deltaga i Ferdinands krig. Också blir enligt Gesta hans födelseår 1050. I sådan händelse hade Rodrigo fulländat sitt lefnadslopp vid 49 års ålder. Redan detta synes mindre sannolikt, och då jag icke känner någon anledning att betvifla äktheten af gåfvobrefvet till Lorbaons kloster, hvilket snart skall anföras, och som bestyrker att el Cid deltog i Ferdinands krigsföretag, antar jag att det var i dennes krig, på »*campo de la matanza,*» icke i det för kastilianarne så olyckliga slaget på »*campo de la verdad.*» Rodrigo kämpade sitt första envige. Den sednare åsigten finner jag också derföre oantaglig, att om Rodrigo 1067 varit en yngling, han knappast då kunnat blifva nämnd till Sanchos härförare och närmaste man.

**) Här må anmärkas den lätt i ögonen fallande skilnaden mellan en campeador och en campeo. Vid den betydande roll enviget spelade i tidens rättsskipning, blef det, i Spanien som annorstädes, ett lumpet yrke att låta hyra sig som envigeskämpe i rättstvister; men denne illa ansedde campio, sp. campeo, som beväpnad med sköld och staf drog kring landet, är icke beslägtad med den ädle Juan Ruiz de Matanzas, hvilken vid ifrågavarande tillfälle kämpade för nationens sak (Se Lafuente, a. a. t. IV. pg. 336). På en sådan förvexling stöder emedlertid Masdeu ett af bevisen emot el Cid. Då campeadorn, enligt hans mening, är intet annat än campeonen, och denne var en högst illa noterad personlighet, rimmar det sig icke att el Cid, nationalhjelten, var en campeador; ergo har el Cid icke existerat.

***) Roderick el Kambytur.

†) Mscr. från »*el tumbo negro*» nämner visserligen, att han för sin konung Alfons VI bekämpat en *muy buen caballeiro* Ximenez Garceis de Torreyllolaf, och de spanska krönikorna omnämna samma tilldragelse, hvilken uti *Chronica del Cid Ruydiez* (cap. LXXXVI) sålunda omförmäles: »*En esto año lidió*

Sedan han sålunda, genast vid sitt första inträde uti historien, tillkämpat sig den manligaste utmärkelse en krigisk tidsålder kände, medföljde Rodrigo i de krigsföretag, hvilka Ferdinand den store, efter den lyckligt ändade fejden emot broden Garcias af Navarra, omsider fick tillfälle att utföra emot trosfienden. Med Kastiliens och Leons samlade härsmakt gick konungen (1055) öfver Duero, eröfrade under ett femårigt krig allt land intill Guadarrama-bergen, öfversteg äfven denna bergskedja och härjade intill granskapet af Toledo. Al-Mamun ibn-Dhin-nun, hellre än att samla sina stridskrafter till undersåtarnes skydd, föredrog att köpa sitt område fritt genom en tribut. Det starkaste motståndet rönte Ferdinand utanför Coimbra, som gaf sig först efter sju månaders belägring. Vid detta svåra och vigtiga företag bisprangs han redoboget af munkarne i Lorbaons närbelägna kloster, hvilka försågo hans här med lifsförnödenheter, såsom synes af ett gåfvobref, garanteradt enligt tidens sed utaf några närmast konungen stående ricos hombres, och bland hvilka äfven Rodrigo Diaz de Bivar tecknat sitt namn *). Att sålunda en kristen befolkning, af samma stam med eröfrarne från norden, och hvilken derföre med längtan, åtminstone utan knot, måste hafva emotsett ombyte af herrar, öfverallt förefanns under arabernes välde och mångenstädes äfven talrikare än den musulmanska,**) underlättade tvifvelsutan i hög grad segervinningen vid dessa Ferdinands härnadståg, hvarigenom Leons och Kastiliens gränsor så ansenligt nedskjötos söderut och början till Portugals eröfring blef gjord. — I detta grundförhållande inom den arabiska staten ligger ock en af de kraftigast verkande orsakerna till dess snabba upplösning.

Det stora kalifatet i Cordova, så lysande och mäktigt, bar likväl intet samhälligt organisationsarbete inom sig. Araberne i Spanien begynte visserligen, alldeles liksom germanerne på Roms områden, såsom en inqvarterad armé. Araben, syriern eller berbern hos den gotoromaniske landtmannen är herren, som under det vänliga namnet châric d. ä. bundsförvandt, i skatt uppbär tredjedelen af äringen från hans vingårdar och åkerfält, som drar i fält när provinsens wâli på kalifens bud (eller för egen räkning) kallar de rättrogne till strids, som deremellan under freden omger sig med den förfinade orientaliska lyx och blir delaktig af den intellektuela odling, som af araberne i Spanien utvecklades. Men dervid stannar det. Huru liflig och rik den kultur är, i hvars utveckling han deltar, undergår han såsom medborgare alls ingen förvandling. Han öfvergår icke, som den germaniske eröfraren, till en feodalbaron, hvilken till intressen, språk, seder och religion småningom känner sig af en stam med den infödde vasallen under honom. Inom det arabiska väldet röjes

otrosi el Cid Ruydiez con un cavallero de los mejores de Navarra, que avia nombre Ximen Garcia, uno por otro, por mandado del Rey don Alfonso su señor: e lidiaron sobre el castillo de Pazulengas, e sobre otros dos castillos, e venció el Cid, e ovo el Rey don Alfonso los castillos. Despues desto otrosi lidió el Cid en Medina Celi con un moro que avia nombre Faris, que era buen cavallero de armas, e vencióle el Cid e matólo». — Äfven *Gesta Roderici* oförmäler dessa tvenne tilldragelser: . . . »*pugnavit cum Eximino Garcez, uno de melioribus Pampiloniæ et devicit eum. Pugnavit quoque pari sorte cum quodam Sarraceno in Medina-Celim, quem non solum devicit sed etiam interfecit*». — Sannolikt ligger här *Gesta* till grund för krönikan.

*) Lafuente a. a. t. IV pag. 199.

**) Huru talrik den kristna befolkningen måtte hafva varit, kan slutas deraf, att den tillochmed i Granada ännu så sent som i 12:te seklet kunde sända 12000 vapenföre män som hjelptrupp åt Alfons Batallador. — Dozy, *Recherches*, t. I.

intet spår af den utveckling, som ur den germaniska eröfringen steg för steg lät det moderna samhällsskicket uppkomma. Och hvarföre icke? Emedan någon sammansmältning af segraren och den besegrade här aldrig egde rum. Araben förblef vid sina fäders tro, och från sitt hemland hade han medfört en alltför stor kärlek till och stolthet öfver sitt språk, dess sång och litteratur, att han skulle nedstigit till att lära sig infödingens; hans nationalodling var också långt öfver dennes. Å sin sida åter gick den gotoromaniska befolkningen sin egen stig. Man har visserligen aldrig sett en befolkning så redoboget, så utan en enda strid, ett uppror, en klagan underkasta sig främmande trosfiendtliga eröfrare. Den qvarstannade som en afdöd massa under herrskarene, medan desse bekämpade deras bröder, de fåtaliga friskarorna i norden. Men då någon förändring icke kräfdes af honom, förblef mozaraben, den industriidkande i städerna, den under enskild herre hörande, krono-landbonden på femtedelarne (de så kallade *beni-l-akhmas*), och den på egna villkor lefvande, städse en kristen och för de herrskande en främling, huru mycket af arabiskt språk, arabiska seder och religionsbruk än må hafva blandat sig uti hans. Sjelfva den tolerans eller hellre passivitet, som den arabiske eröfraren härvid utöfvade, i det han tillät befolkningen fortlefva under sina egna lagar, sina grefvar, sina domare, sina prester,*) är ett bevis på att muhammedanen aldrig var bestämd, att nedlägga den organiserande principen i en statsutvecklings-process, samt är skulden till att den nu betecknade söndringen qvarstod såsom ett kraftigt frö till det arabiska väldets desorganisation.

En annan omständighet, som på samma gång bidrog till kalifatets hastiga fall och lättade för de kristne de skilda delarnes eröfrande, är att söka uti det arabiska samfundslifvet. Med samma hast, hvarmed araben eröfrade verlden, eröfrade han äfven välståndets och kulturens alla gebiter. I städerna vid Guadalquivir och medel-

*) Det gotoromaniska folkets ställning efter eröfringen tecknas af en arabisk krönika sålunda: „Såsom Musa efter Spaniens eröfring skiftade mellan sina soldater fångarne och resten af rofvet, så delade han ock dem emellan den eröfrade jorden. Men femtedelen af länderierna och husen, som på dem funnos, förklarade han för statsegendom, såsom han ock gjort med femtedelen af fångarne och lösegendomen. Han utvalde bland fångarne de förnämste och hundratusen bland desses barn, för att sändas som skänk till Walid, de trognes beherrskare; men bönderne och de barn, som voro mycket unga, qvarlemnade han på *khoms* (femtedelen), på det de skulle odla den och gifva staten tredjedelen af frukten. Detta var byggdernas folk, och åt dem gaf man namnet *akhmas* (femtedelarne) och deras barn gaf man namnet *beni-l-akhmas*. Hvad beträffar de öfrige kristne, som då befunno sig i fästningarna eller på bergen, lemnade Musa dem deras gods och den fria utöfningen af deras religion, med villkor att de skulle betala skatt för fruktgårdarne och den brukade marken. Beviljande dessa villkor, rättade sig Musa efter de bästa föredömen, i det att profeten beviljat detsamma åt judarne i Khaibar för deras palmplanteringar och åkerjord“. (Dozy, a. a. t. I pag. 79) — Straxt efter eröfringen nämnes en Ardabast hvilken, såsom grefve af Spanien, uppbar all skatt från de kristna och var den syriske ståthållarens rådgifvare. De kristne domarne följde Reccesswinths lagar, men i lifssak skulle domen underställas provinsens wali. I Cordova fanns en öfverdomare för de kristne. Biskoparne utsågos af kalifen, desse åter utnämnde presterne, om hvilka en arabisk författare intygar: „De voro erfarne, insigtsfulle och medgörlige män, som visste hvad hvar och en inom deras församling hade att betala i skatt“. Bland Abderrahman III:s sändebud till kejsar Otto var äfven en kristen biskop. Att de understundom bära arabiske eller arabiserade namn, hindrar dem icke att vara kristne. Icke förty öfvergingo dock många kristna slägter, äfven af de förnämsta och vanligen af politiska skäl, till muhammedanismen, hvarpå slägten beni-Casi i Arragon afger ett intressant exempel. Se dess historia hos Dozy, a. a. t. I pag. 21. Se för öfrigt s. a. pass. och jfr. Viardot, *Histoire des Arabes et des Mores d'Espagne*. Paris 1851, t. II pag. 18.

hafskusten uppblomstrade en industri och en handel, hvars liflighet och rikedomar öfverglänsa äfven de flandriska och lombardiska städernas. Men handel och industri skapade här intet borgerskap, hvars intresse hade påkallat eganderättens beskyddande, och hvars goda vilje blifvit villkoret för furstens makt. Om ibland de arabiske herrarne saknades den feodala sjelfkänsla, hvilken i germaniska och romaniska samhällen påfann den representativa utvägen, att under vissa bestämda former på engång gifva lydnad och kräfva aktning, så saknades här uti stadskommunerna alla rättigheter och privilegier; — spår af en verklig lagstiftning finnas icke inom det arabiska samhället. Om kalifen mäktade göra sin vilja gällande emot styresmannen i en provins, en stad, en korporation, hade desse intet lagligt värn att sätta deremot; uppror var deras enda utväg. Kalifen, som hos sig förenade den högsta religiösa och administrativa, var äfven den dömande makten; intill Abderrahman II var han den sjelfskrifne arfvingen till enhvar af sina undersåter. Hans enda inskränkande grundlag var koranen, hvilken dock, som varande af gudomligt ursprung, ej kunde ändras *). Ohjelpligen bundet häraf, förblef muhammedanens rättsliga och politiska medvetande beröfvadt möjligheten till utveckling, hvilket åter är det oeftergifliga vilkoret för ett varaktigt bestånd. Sålänge huset Ommijah fortfor att med sällspord fruktsamhet skänka kalifatet en rad af visa och kraftfulla furstar, de der förstodo att till ett gemensamt mål länka den fanatiska hörsamhet muhammedanen har att sätta i stället för den germaniska pligtkänslan, kastade sig araben med öfverväldigande kraft öfver de splittrade kristna staterna i norden. Men när denna utmärkta regentrad med Heccam II upphört, när fanatismen genom förfining och fritänkeri förslappats, visade det sig att arabväldet hvilade på mindre säkra grundvalar, än den pligtkänsla och den individuella sjelfständighetskänsla, som buro de spanska samhällena uppåt. Sjelfve Almanzor, denne så kloka och energiske herrskare, hvars popularitet bland de rättrogne var lika stor som förskräckelsen för hans namn bland de kristne, måste dock trygga sitt välde på en fruktansvärd lifvakt af slaver, utaf hvars händer kalifatet efter el hagibs död, på det för alla despotier öfliga sättet, emottog ett slags herrskare till namnet för några tiotal år, som åtgingo till dess fullkomliga styckande.

Den intellektuella odlingen hos araberne höll jemna steg med utbredandet af deras välde och med utvecklandet af deras välstånd. Till historien om kaliferne i Cordova hör icke blott berättelsen om segrar och eröfringar, eller skildringen af odlade byggder, af lifliga och folkrika städer. Dit hör äfven berättelsen om underbara praktbyggnader som Azzahira i Cordova och moskén i Sevilla, om storartade biblioteker till hvilka furstarne mellan statsgöromålen affattade kataloger, om tusentals skolor och universiteter, som för en tid utgjorde vetandets högskolor för hela det vestra Europa, om berömda vetenskapsmän och lyckliga skalder. Den är verkeligen en tropisk vegetation, all denna lärda verksamhet inom medicinens, farmacins, historiens, språklärans område, den röjer samma yppiga vextlighet som hos den fantasi, hvilken skapade mezquitan i Sevilla med dess tusen pelare, dess oroliga fantastiska hvälfning och ornamentering. Knappt var en stad stormad och intagen, så byggdes der en

---

*) Viardot, a. a. t. II pag. 6.

moské och vid moskén inrättades en skola. Bland sändebuden, som utgingo från Cordova till främmande länder, voro äfven de hvilkas uteslutande uppdrag var, att insamla manuskripter för kalifens bibliotek. Det var en öflig sed bland arabiske lärde, att företaga vidsträckta resor till utvidgande af sitt kunskapsförråd och sin produktivitet. Också räknade Heccam II:s boksamling omkring 600 tusen volymer, och af sådana inrättningar funnos 70 större och mindre i det arabiska Spanien. Ej under, att oaktadt mer än en million böcker blefvo lågornas rof på det stora bålet i Granada 1492, der likvisst kunde återstå 80 tusen för kardinal Ximenez att bränna. Men vid allt detta saknades, liksom i stats- och samfundslifvet, den rätta sedliga halten, den som friheten och sjelfkänslan, kristendomen och germanismen ensamne förmått skänka folken. Vetandet, i de högre andliga sfärerne, var bundet af den ofruktbaraste dogmatism och tanken skrämdes af despotin, såsom visar sig uti arabernes historieskrifning, hvilken, under fatalismens och envåldets tryck, aldrig höjde sig öfver en lycklig berättarekonsts fina omständlighet. Icke mindre röjde sig denna brist uti skaldekonsten. Sannolikt har aldrig verskonsten spridt sig vidsträcktare genom hela det sällskapliga lifvet. På vers gick icke sällan de diplomatiska noterna, utmaningen, fredsfördraget. „Hvarje man som sysselsatte sig med intellektuelt arbete, astronomen, läkaren, kemisten, teologen förenade med sin speciella talang den allmänna förmågan att skrifva vers". Så inströdde historiografen ideligen verser i sin berättelse, icke för att karakterisera eller bestyrka, men emedan versen gjordes vid den tilldragelse han håller på att berätta, emedan den är vacker och för historiografen lika mycket värd som en handling. Det är en tilldragelse af historisk vigt, att en poet i Cordova besjungit „rosens prakt", medan en annan gjort en „beskrifning öfver regnet"; tidens vittra publikum tog parti för den ena och andra, och väckte en litterär strid som utkämpades i snillrika poemer. Men en diktkonst, hvilken öfvas som ett blott tidsfördrif, som en utsökt sinnesnjutning, samt derjemte förplattas till en allmän umgängeskonst, verkar motsatsen af den höga sedliga skaldekonsten: „långt ifrån att höja, försvagar den en nation och betecknar i stället för kulturens fasthet, dess nära och oundvikliga förfall" *).

Liksom i allt detta så förblef Araben äfven deri österländing, att hans sympatier i hög grad bestämdes af slägtförhållanden. Oaktadt den högtdrifna centralisationen, upplöste sig samfundskänslan genom en mångfald slägter eller stammar, bland hvilka de äkta arabiske och syriske bildade en aristokrati, hvilken tillvällat sig de vigtigaste embeten i provinserna. Såsom wâli eller wezir representerade de derstädes kalifens envåldsmakt, och den del, som icke tillkom dem, usurperades såsnart tyglarne ifrån Cordova kändes lösare. När derföre, efter Almanzors och hans äldre sons Abdelmeliks död, alla de nämnda orsakerna till förfall begynte verka och kalifens tron kändes vacklande, gjorde sig de förnäma slägterna så mycket lättare oberoende i provinserna, som deras makt derstädes var utan annat band, än det furstens

*) Viardot, a. a. t. II, chap. II, sect. 2. pass. Jfr. Aschbach, *Geschichte der Ommaijaden in Spanien*, neue Ausg., Wien 1860, t. II, Cap. 8 pass. samt „Anhang" pass. — Såsom lifliga vittnesbörd om det ofvantecknade vanmaktstillståndet se brefven från Omar ibn-Afthas, Mutamin ibn-Abed och från dennes alcatib Abu-Bekr till Jussuf ibn-Tasfin hos Conde, *Historia de la dominacion de los Arabes en España*, Paris 1840, pag. 365—367, 371—373.

personlighet pålagt. Början gjordes af furstarne i de större provinserna, såsom Todjibiderne och beni-Hud i Aragonien, alameriderne af Almanzors slägt i Valencia, beni-Zomadih i Murcien, beni-Zeiri i Granada, beni-Abed i Sevilla, beni Dhin-nun i Toledo. Men dessa samma orsaker, hvilka verkat det helas upplösning, qvarstodo och utvecklade sig än hastigare inom delarne. Vi sågo dem delvis framskymta under Ferdinand den stores eröfringskrig emot Toledo. Vi skola på närmare håll lära känna deras verkningar vid berättelsen om den ofrid, Rodrigo Diaz bragte och i en följd af år underhöll i det olyckliga kalifatets sköte.

I stället att förundra sig öfver den hastiga omsvängning, som förhållandena på halfön vid 11:te århundradets midt företer, förvånas man fastmer öfver de långsamma framsteg de kristne härvid gjorde. Ferdinand den stores eröfringar fortsattes icke, och orsaken var alldeles densamma som den, hvilken uppehållit honom sjelf i början af hans regering. De idrotter, genom hvilka Rodrigo Diaz höjde sig öfver mängden af medvasaller, skulle icke öfvas emot de otrogne, utan i ett afskyvärdt familjekrig. Tidpunkten, från hvilken han som politisk personlighet begynner ingripa i sitt fäderneslands öden, är den olycksdigra delning Ferdinand den store vid sin död verkställde mellan sina barn. Blind för de svåra följder, han af en sådan åtgärd sett uppväxa åt sig sjelf, och drifven af tidehvarfvets fatala sedvänja, testamenterade han åt sina länder ett årtionde af inbördes krig. Sancho, den älste sonen, en bister och samvetslös furste, skall redan vid fadrens dödsbädd hafva förklarat sig missbelåten med sin arfvedel, Kastilien *). Också egnade han hela sin regering till strid med syskon och fränder. Till en början förde han sina trupper emot syskonbarnen Sancho af Navarra och Sancho af Aragonien. Så orättfärdigt kriget var begynt, så olyckligt slutade han det på „*campo de la verdad*". Man känner föröfrigt föga om dess förlopp, men urkunderna synas ense derom, att han vid den nämnda drabbningen bland sina kastilianske vasaller funnit i Rodrigo Diaz de Bivar sin man, hvilken, med en karakter snarlik hans egen, med en campeadors styrka och mod förenade den yppersta fältherregåfva. Konungen skall vid detta tillfälle hafva utkorat honom till sin alferez, det är fanbärare eller härhöfvitsman **).

I sådan egenskap följde han konung Sancho i dennes härnadståg emot sina syskon. Efter ett resultatlöst fälttåg emot Alfons, hvilken af fadren såsom sin lott erhållit konungariket Leon, återtogos fiendtligheterna trenne år sednare (1071). De begge bröderne lägrade sig med sina härskaror invid Carrion. Före träffningens början ingicks öfverenskommelsen att den, som under dagens lopp blef segrare, godvilligt skulle afstå sin krona. Lyckan och en rättvis sak gaf framgång åt leonesarnes vapen. Kastilianarne drogo sig mot aftonen besegrade ned från höjderna; der Alfons och hans vasaller öfverlemnade sig åt glädjen öfver den betydelsefulla framgången.

*) *Chronica del Cid*, Cap. XXXVI.

**) »*Rex autem Sancius adeo diligebat Rodericum Didaci multa dilectione et nimio amore, quod constituit eum principem super omnem militiam suam*», — samt längre fram »*tenuit signum regale Regis Sanctii*» — *Gesta Roderici* hos Risco. — Klostersången hos du Méril, a. a. pag. 310, säger

Quem sic dilexit Sancius, rex terræ.
Quod principatum velit illi primæ,
Cohortis dare.

Då framträdde, säges det, Rodrigo Diaz till sin bedröfvade furste och sade: „Än är det tid, herre, att återtaga hvad som förlorats, ty leonesarne hvila sorglöse i våra tält. Låtom oss öfverfalla dem i gryningen och segern är vår“. Det trolösa rådet följdes, leonesarne blefvo slagne och konung Alfons, hvilken med de tappraste försvarade sig i Carrions kyrka, tillfångatogs, hvarefter Sancho gjorde sig till konung öfver Leon *).

Med mindre svårighet förjagades den yngste brodren, konung Garcias af Galicien; hvilken genom dålig styrelse gjort sig förhatad af sitt folk. Flyende undan brodrens vapen och sina vasallers missnöje, sökte han skydd hos Motamid ibn-Abed i Sevilla, på samma tid som Alfons, undflyende från klostret dit konung Sancho insatt honom, sökte sin räddning hos Almamun i Toledo. Sålunda herre öfver sin faders riken, kände sig Sancho dock icke tillfreds, innan han underlagt sig äfven sina systrars små förläningar. Utan motstånd öfvergaf prinsessan Elvira sitt herradöme Toro, hvaremot donna Urraca hjeltemodigt försvarade sig i Zamora. Under belägringen af denna stad fann konung Sancho sin bane för Vellido Dolfos, en förrädisk öfverlöpares, lans (1072). Rodrigo, vid tillfället närvarande, lyckades ej ens att hämnas illgerningen. Han var utan sporrar och kunde ej upphinna mördaren, hvarvid han, enligt traditionen, utbrustit i förbannelser öfver ryttaren, som rider sin häst utan sporrar **).

Undertiden hade Alfons af Almamun i Toledo blifvit skyddad med en gästfrihet och ett ädelmod, som äfven erkebiskop Rodrigo i sin krönika ej kan omförmäla utan mycken berömmelse. Af donna Urraca underrättad om brodrens ändalyckt, skyndade han till hemlandet och blef af leonesarne med glädje åter erkänd som konung. De församlade kastilianske baronerne, hos hvilka någon misstanke för medvetenhet om Vellido Dolfos gerning måtte hafva vidlådt honom, vägrade deremot hyllningen, med mindre han medelst ed ville svärja sig fri all misstanke för brodermord. Alfons, qväfvande med klokhet oviljan öfver vasallernes trotts, begick högtidligen i kyrkan Santa Gadea i Burgos den ed, som inför de församlade vasallerne förestafvades honom af Rodrigo Diaz de Bivar. Lucas af Tuy förtäljer, att i förstone en djup tystnad hade herrskat i kyrkan, emedan ingen vågade affordra sin blifvande konung en så kränkande försäkring. Då har Rodrigo Diaz framträdt och tillsport konungen: „Svärjen j, Alfons, att ingen den ringaste del hafva haft i Sanchos, konungens af Kastilien, mord?“ samt, enligt en annan berättelse, dertill lagt — „så visst, j ej mågen dö en sådan död som konungen eder broder, eller dräpas af bönder, de der icke äro ädlingar, eller af utländing, den der icke är kastilianare“ ***). Dermed vardt Alfons VI af Leon konung äfven i Kastilien, och hans första regeringsåtgärd blef att sätta sig i besittning af Galicien och i fängelse inspärra Garcias för hans återstående lifstid.

Vid anblicken af tilldragelser sådana som dessa upprepar man knappast frågan, hvarföre så lång tid för de kristne åtgick, att ifrån det, sedan seklets början sönder-

---

*) Lafuente a. a. t. IV, pag. 217 enl. Lucas de Tuy och Rodrigo Toletanus.

**) *Chronica del Cid*, Cap. LXII.

***) *Cron. gener.* Cap. 3 fol. 360. — Jfr. Lafuente, a. a. t. VI pag. 228. — *Chron. del Cid* förtäljer att tolf edgärdsmän svuro med konungen. Cap. LXXVII.

fallna arabväldet, slitet och slappadt som det var i sitt inre, återtaga sina fäders land. Man finner det helt naturligt, då man inom de spanska samhällena tycker sig varsna nästan ett liknande tillstånd, samma oaflåtliga fejder mellan furstarne med förrädiska öfverfall och brutna fredsfördrag, samma ostadighet hos väldena som ständigt bildas och ständigt upplösas, samma godtycklighet hos de styrande, samma alltför stora anseende hos en otyglad adel, samma sveksamhet i karaktererna och samma ovissa rörlighet i alla sociala förhållanden. Det har visat sig — inom några årtionden, — huru tvenne omfattande välden söndras och huru söndringen alstrar af sig brödrakrig, vi hafva sett huru undersåter på blotta misstanken kräfva värjemålsed af sin laglige konung, dertill hade exempel kunnat anföras på andre vasaller, som i sin konungs, Garcias af Galicien, armar mörda hans ovärdige gunstling, och framdeles skall det omförmälas — sådane exempel äro föröfrigt talrika, — huru kastilianske baroner, i tjenst hos någon arabisk furste, bekriga en annan furste, kristen eller arab, fastän denne för tillfället är Kastiliens bundsförvandt eller tillochmed står under dess beskydd *). Om man äfven genast skönjer olikheter mellan de begge folken, bestå de icke alltid uti några öfvervägande förtjenster hos de kristne. Om arabernes bildning var förvuxen, deras sedliga kraft förtärd af fritänkeri, deras karakter förslappad af njutningslystnad, äro i dess ställe de kristne ett rått folk utan vetenskap och litteratur, deras sinnelag grymt och svekfullt, deras tänkesätt vidskepliga af okunnighet. Äfven då man beundrar den fysiska och moraliska styrka, den ihållighet och uthållighet, som de i sina handlingar ådagalägga, så kan man dock icke i denna deras naturs friskhet ensamt finna grunden dertill, att de spanska folken hade framtiden för sig.

Men oaktadt dessa så tumultuariska förhallanden, der man tycker sig knappast märka att något politiskt eller socialt band omsluter de obändiga individualiteterna, röjer sig dock vid närmare betraktande en grundväsendtlig olikhet mellan samfundsväsendet i södern och i norden. Då gotoromanerne i Asturien och Cantabrien fortsatte striden för en nationlig tillvaro, var det den ädlaste delen af folket som sålunda kämpande drog sig undan oket. Man känner att endast få af vestgöternes höfdingar qvarstannande böjt sig under eröfraren. Det förefaller som all den motståndskraft, hvilken man med förvåning saknar hos den underkufvade mängden i södern, samlat sig hos desse frie i norden; eröfringen ter sig som en kemisk process, hvarigenom den ädla metallen utfallit; under Heschams, Heccams och Almanzors sablar blir den endast fastare och oförstörbarare. Denna begynnelse var ofelbart egnad att i nationalkarakteren nedlägga okuflig kraft och en stolt sjelfständighetskänsla. Men friskarorna förde dessutom med sig tvenne grundvalar för ett blifvande samhällsskick, hvilka, huru vacklande och öfvergifna de till en början ofta nog visa sig i de enskildta tilldragelserna, dock egde ett fortfarande bestånd, och på hvilka under seklernas lopp ett sedligt och starkt samfundsväsende uppbyggdes.

---

*) *Castellae vires*(i) *per saecula fuere rebelles;*
Inclita Castella, ciens saevissima bella,
Vix cuiquam Regum voluit submittere collum;
Indomite vixit, coeli lux quamdiu luxit. — Panegyriken öfver Alfons VII hos Sandoval, anf. ofvanföre pag. 11.

Den ena var kristendomen, till hvilken det sednare skall blifva anledning att återkomma; den andra var Reccesswinths lagsamling, som innehöll de rättsförhållanden och sedvänjor, hvilka ur germaniska och romerska elementerna bibehållits.

Ur detta frö uppväxer småningom en organism, som med förenande kraft sluter sig omkring de egenvilliga individerna. Liksom i trotts af deras oberoende karakterer, danar sig i deras medvetande en samhälls- och statsbyggnad, hvilken de, huru ofta dess begränsningar än genombrytas när passionen är uppe, dock städse foga sig efter när den lagt sig, hvilken de skydda emot andras angrepp, utveckla när de utveckla sig sjelfve *). Till grundvalen, som är Reccesswinths torftiga lagar, lägges det ena partiet efter det andra med de privilegiebref *(fueros)*, som innehålla de skilda orternas lagbestämda friheter och ordnade rättsförhållanden. *Fuero de Leon, de Castilla, de Oviedo, de Aragon, de Cataluña, de Navarra,* vid sidan af den åldriga *Fuero Juzgo (Forum Judicum),* äro frukterna af en organiserande kraft, som förstod att, allteftersom förhållandena utvecklade sig, binda dem med lag och dermed sammanbinda enskildtheterna till en enhet. Och märkvärdigt är att flertalet af dessa privilegiebref tillhöra just detta samma 15:de århundrade, af hvars oroliga lif jag har att teckna en bild. De äro nära på ett sekel äldre än frihetsbrefven i det öfriga Europa. Oaktadt den tumultuariska karakteren af det yttre, hade sålunda spanska nationen ganska tidigt, och på det hela taget lyckligen, löst den uppgiften, att i bergsbyggarnes vilda stridbara sinnen gifva utveckling åt en samhällsordning och stifta endrägt mellan den styfvaste germaniska sjelfkänsla och peremtoriska lagbud. Dermed ger hon ock i det inre ett svar, som man i den yttre historien tycker sig sakna, på den frågan, huru det kunde hända att det råa, fåtaliga folket från bergen, som egde ringa åkerbruk, ingen industri och än mindre intellektuel kultur, under oupphörlig inre split och oro går segrande framåt och vidgar sitt välde från floddal till floddal, från berg till berg, medan det andra folket, gynnadt af den mildaste himmel, i besittning af den fruktbaraste jord, af den rikaste industri och af den högsta intellektuella odling går ohjelpligen under. Det folket, som egde den sedliga samhällsutvecklingen, var i besittning af talismanen.

I sjelfva verket medförde den eljest så vådliga ställningen gentemot en öfvermäktig fiende åt den spanska samhällsutvecklingen ovärderliga fördelar. Å ena sidan har man att häri söka en af orsakerna dertill, att de nämnda privilegiebrefven röja en otvetydig tendens till större borgerlig frihet, än i de flesta andra feodala samhällen. Den gradvisa eröfringen medförde åt städerna en öfvervägande betydenhet. De utgjorde bollverken mot den yttre fienden, i det deras murar lemnade ett skydd, som den öppna landsbyggden och dess isolerade borgar icke erbjödo; det var i dem den höga krigiska anda underhölls, som på denna tid utmärker de spanska folken, och i en sednare tid var det ur dem allena den representativa principen i Spanien framgick **). Men de utgjorde ock bollverken för friheten i det inre, såväl som

*) *Fuero de Leon* slutas af den lagstiftande församlingen med denna förskräckliga besvärjelse: „Om någon af vår stam, eller af annans, afser att uppsåtligen förändra denna vår författning, så skall han med afhuggen hand och fot och hals, med utrifna ögon, med utslitna och kringströdda inelfvor, slagen af spetelskan och af bannlysningens svärd, i den evinnerliga fördömelsen gälda straffet för sitt brott tillsammans med djefvulen och hans englar". — Se Lafuente a. a. t. IV pag. 133.

**) Tapia, *Historia de la Civilizacion de España,* Madrid 1840, t. I pag. 75 o. ff.

hörnpunkterna hvarpå samhällsbyggnaden hvilade; i deras privilegier innefattades väsendtligen äfven adelns, hvars förnämsta slägter utgått ur deras sköte, inom deras murar hade sina boningar, och sina egna intressen förenade med deras.

Å andra sidan åter tjenade i sin mån det farliga trycket af en outtröttlig fiende att stärka den monarkiska enheten. Nöden tvang de store, att hålla sig tillsamman under kungamakten. Konungen i Kastilien afstod aldrig den höga suveräniteten öfver hvarje undersåte, han skipade lag och gaf nåd i yttersta instans samt erkände aldrig någon domstol af pärer, han uppbar skatt och hade af lagen rätt att taga den trottsande vasallens fäste, han bortgaf blott engång ett län och slog ensam mynt i sitt rike*). Feodalismen i dess aristokratiska stränghet fanns icke i Kastilien. Adelskapet, *caballeria,* berodde mindre på börd än på förmögenhet, såsom antydes redan af namnen på dess tvenne klasser, *ricos hombres* och *fijos d'algo,* hvilka klasser på långt när icke äro så kastartadt isolerade, som inom andra feodala samhällen; en skattdragande, en *pechero,* gjorde sig till *caballero,* såsnart han till häst kunde följa konungen i kriget, — *ir a la fosado,* — alltså genom rusttjenst**). Denna större, så att säga, borgerlighet står nära tillsammans med en starkare monarkisk känsla hos adeln. I alla feodala stater var bördsadeln den för suveräniteten farligaste. Huru sjelfständig än den spanska högadeln kände sig, såsom af tilldragelsen med Alfons VI skönjes, afger den dock långt färre exempel på uppror, än den franska eller anglonormandiska. All sin tillgifvenhet och vördnad för det af fädren ärfda samhällsskicket öfverföra de på monarken och närmast, ty sådan är tiden, på hans personlighet. Denna enhet af tvenne motsatser, af sjelfkänslan och oberoendet å ena sidan, af hörsamhet ja äfven den blindaste trohet å andra sidan, denna enhet, som kanske är den underbaraste företeelsen i medeltidens motsatsrika karakter, är loyaliteten; men af alla ledande känslor i det kastilianska samhället är denna den starkaste, den som mest karakteriserar det***).

I sjelfva verket representerade Rodrigo Diaz den ena sidan, den manliga sjelfständighetskänslan, i det ögonblick då han framträdde och på medvasallernes vägnar tog eden af sin konung. Hans hela återstående lefnad är en fortgående framställning af den orubbliga undergifvenheten mot samme monark, sedan han engång gett honom sin hyllning.

För att i klarare dager framställa det förhållande, hvari Alfons och Rodrigo Diaz, konungen och vasallen, nu träda till hvarandra, och för att derjemte framlägga en fullt bestyrkande och fullt belysande verifikation på ofvanförda resonnemang, vill jag närmare karakterisera en kastiliansk konungs ställning öfverhufvud till sina ricos hombres, genom att andraga följande märkvärdiga kapitel ur *Las siete partidas:* Om de orsaker för hvilka konungen ur riket får förjaga sina ricos-hombres†). „Konungen, heter det, kan fördrifva dem för någon af dessa tvenne

*) Tapia a. a. t. I pag. 64 — Jfr. Lafuente, a. a t. IV Cap. XXVI pass.

**) Tapia, a. a. t. I pag. 69 — Jfr. Lafuente. a. a. t. IV pag. 130 — *Poema del Cid*, vers 1222 bestyrker på ett märkeligt sätt detta förhållande, som synes ej olikt det i Sverige en tid gällande.

***) Mycket ofürtäckt uttrycker en af tidens diktare denna ledande känsla, då han låter den gamle ädlingen säga till sin son: „Konungen, som du tjenar, bör du tjena utan allt svek; så vakta dig för honom som för din dödlige fiende“. — *Cronica rimada* (hvarom längre fram) hos Duran, *Romancero General*, t. II *apend.* IV v. 375.

†) Part IV, tit. XXV, leg. 10.

orsakers skuld. Den första, när han vill taga hämd för något agg han bär till dem. Den andra, för missgärningar som de gjort i riket. Den tredje, för något felstegs skuld, som innebär förräderi eller bedrägeri. Och när så händer, att konungen skall ur riket förvisa en rico hombre för aggs skuld, bör denne, ändock det är konungen som vill förvisa, enskildt och i hemlighet bedja konungen om nåd att han icke må göra det, på det sättet att ingen annan är der tillstädes än de begge; och vinner han ej dermed sin önskan, bör han bedja om nåd den andra gången inför en eller tvenne af konungens följe. Och om så händer, att konungen icke vill bevilja det, kan han bedja honom om nåd den tredje gången inför hela hofvet. Och skulle han ändock icke benåda honom, och bjuder han honom lemna landet, så kunna hans vasaller, då orsaken är sådan, följa honom och lemna landet med honom. Men konungen bör gifva honom trettio dagars rådrum till att utgå, och under dessa trettio dagar bör han bevilja, att man säljer honom lifsmedel på de ställen der han framtågar. Men innan de trettio dagarne äro förflutna bör el rico hombre lemna landet. Men sedan han utgått, kan han begynna krig, om han vill, emot konungen, för att vinna sitt lifsuppehälle. Och detta kan han göra af tvenne skäl. Det ena, emedan konungen förvisade honom, utan att vilja gifva skäl hvarföre han så gjorde. Det andra, emedan han bör kunna hafva sitt uppehälle från det land der han är född. Men i ett krig som detta bör han icke hemligen röfva, ej heller med våld intränga i stad eller borg, ej heller bränna den. Men om konungen konfiskerat någonting af hans, kan han dock besätta stad eller slott, eller annat arfvegods som är konungens, till samma värde som det honom fråntagits, och behålla det intills konungen återger det han tagit; men sälja eller på annat sätt afhända sig det, kan han icke. Och för sådan landsflykt och sådant krig bör konungen intet ondt göra åt hustrun eller åt barnen till el rico hombre, ej heller åt hustrun eller barnen till de vasaller som följa honom. Och ej blott hans vasaller och anförvandter, men äfven tjenarne och de öfrige männen ur hans omgifning kunna följa el rico hombre i en landsflykt som denna, för det goda de af honom åtnjutit“.

Man skönjer här nationens genius under dess organisationsarbete, huru han försöker att inpassa de obändiga individualiteterna i ett ordnadt samhällsskick, att med lag binda det laglösa. Konungen har rättighet att för aggs skuld förjaga en rico hombre, och denne, suverän genom sin landsförvisning, har rättighet att med väpnad hand hålla sig skadeslös. Allenast det skedde under vissa former, bevarades loyaliteten så godt sig göra lät, äfven då trohetsförhållandet var brutet.

Denna konungens rättighet utgör enda skönjbara förklaringen till den långvariga landsflykt, i hvilken Rodrigo Diaz fick tillbringa en stor del af sitt lif. Alfons VI kunde aldrig förgäta att det var han, hvars svekfulla råd vid Carrion beröfvat honom friheten och tvenne kronor, och han, som ensam djerfdes göra sig till taleman för kastilianarnas misstroende. Till en början dolde han skickligt sitt agg, sålänge spänningen med denna del af hans välde fortfor. Måhända af klok beräkning att försona sinnena i Kastilien, tillstadde han ett år sednare Rodrigos förmälning med hans fränka donna Ximena, grefvens af Asturien dotter,*) och betrodde honom derpå uppdraget, att hos

*) Sådan framställes konungens tanke af traditionen i *Cronica rimada*, v. 352-357:

konungen af Sevilla afhemta den tillkommande tributen. Medan Rodrigo uppehöll sig i Sevilla, blef Motamid ibn-Abed oförmodadt angripen af fursten i Granada. Med Rodrigos kraftiga bistånd samlade han sina trupper och lyckades vid Capra förskingra Granadas här. I denna tjente åtskillige kristne baroner och äfven flere af konung Alfons undersåter, bland andre Garcias Ordoñez, en leonesare af kunglig härkomst. Denne förbittrad öfver nederlaget begynte, återkommen till hemlandet och understödd af andra afundsmän, att hos konungen förtala Rodrigo, eller hellre att upplifva det dolda agget. Han skall dervid, tyckes det,*) hafva föreburit, att Rodrigo försnillat en del af tributen. Sådan är den enda antagliga orsaken till Alfons stränga förfarande, då han omkring år 1081 förklarade Rodrigo i akt och bjöd honom lemna sina riken**). Och så stor skall konungens förbittring dervid varit, att han i stället för de trettio dagars frist som, enligt Kastiliens lag, tillkom vasallen, beviljat honom endast nio dagar, enligt Fuero de Leon***).

Åtföljd af ett antal vasaller och förtrogne, riktade Rodrigo Diaz sitt tåg emot östra delen af halfön, hvars upplösta förhållanden tycktes öppna det tacksammaste fältet för hans mod och hans förslagenhet. Ty ingenstädes hade fröen till arabväldets undergång funnit en så bördig jordmån, som i provinserna utmed medelhafskusten. Här voro staterna minst till omfång och störst till antal, samt följaktligen krigen mest oafbrutna och vexlingen i alla förhållanden jemnast. Här isynnerhet utvecklade sig den trolöshet, som karakteriserar tidens politiska förhållanden, i högsta grad af vederstygglighet. Derunder lefde man, i skötet af den yppiga naturen och i besittning af det gamla välståndets qvarlefvor, ett lif som egnades åt sinnesnjutningar och åt njutningen af den mest raffinerade odling, i hvilket rus man sökte glömma tingens ostadighet. Det är om detta lefverne den arabiske skalden utbrister: „Den dygdige mannen, som lefver i ett förderfvadt tidehvarf, är som facklan uti en öken; han skulle sprida sitt ljus, om vindarne lemnade honom i fred".

Äfven i provinserna härstädes sökte till en början de större familjerna göra sitt välde gällande. Men inom deras områden eller vid sidan af dem skapade sig den

---

»En gran coyta son mis reynos; Castilla alçarséme ha;
E si se me alçan Castellanos, ffaserme han mucho mal«.
Quando lo oyó Ximena Gomes, las manos le fué bessar
»Merced, dixo, señor; non lo tengades a mal.
Mostrarvos he assosegar a Castilla e a los reynos otro tal:
Datme a Rodrigo por marido, aquel que mató a mi padre».

*) Jfr *Poema del Cid* v. 111 och 112. — *Gesta Roderici* antyder beskyllningen blott med orden: »*de falsis et non veris rebus illum apud regem accusaverunt*«.

**) Om tidsbestämningen 1081 se Dozy a. a. t. II, *app.* pag. XLIII-V. En sednare tradition (*Chron. del Cid*, Cap. LXXXIX), antagen af Qvintana och äfven Dozy, förmäler orsaken hafva varit att Rodrigo, medan konung Alfons var i härnad, afslagit ett anfall af araberna från Saragossa och dervid förföljt dem in på furstens af Toledo gebit. Då denne var Alfons förbundne, hade afundsmännen dermed gjort honom uppbragt emot el Cid. Jfr. *Gesta Roderici.* — Jag finner denna tradition äfven derföre osannolik, att ett dylikt steg under ifrågavarande tid icke gerna kunde andragas som förseelse, allraminst af Garcias Ordoñez.

***) *Cron. gener.* anger (parte IV fol. 224), liksom *Poema del Cid*, nio dagar; Kastiliens lag medgaf 30 dagar, såsom visade sig i det nyss anförda utdraget. Jfr. D. Hinard a. a. pag. 269.

ene wâlin efter den andre ett oberoende välde. Med otrolig yppighet växte det ena herradömet ur det andras sköte, för att inom kort slukas af någon mäktigare granne. Mångenstädes, isynnerhet i Murcien och byggderna söder om Ebro, bestod hela riket af en enda stad med något land dertill. Skämtande skildrar en arabisk författare en sådan miniatyrstat: „Den är mycket liten, säger han, den inbringar föga och man omfattar den med en blick; förgäfves utgjuta molnen der sina välgörande droppar, ty den frambringar hvarken korn eller frukter; fälten der äro nästan ofruktbara, der framskjuta endast örter. Men, Gud må vara mig nådig! jag glömmer att tala om Pechinas ström, om denna stora flod, som någon gång blir så stor som ett snöre. Dess källa sviker den väl ofta, men den tröstar sig, när daggens droppar eller regnet kommer den att svälla. Vid dess stränder finnas kornfält och ängar, väl icke större i sjelfva verket än en handsbredd, men der dufvor och kor kunna finna sitt bete“. Öfver en sådan liten bråkdel herrskar arfvingen till kalifernes makt. Medan weziren är sysselsatt att hos vinhandlaren, handelsmannen, landtbrukaren utpressa sista dropparne ur de engång så ymniga spenar, derifrån rikedom i strömmar flöt till Abderrahmans och Heccams skattkamrar, söker fursten att i möjligaste grad härma desses statshushållning. Han bygger moskeer och azzahiras, han underhåller bibliotek och begåfvar frikostigt de vandrande lärde eller skalder som besöka hans hof. En sångare, hvilken af fursten önskar erhålla ett landtgods till skänks, tilltalar honom sålunda: „O prins, under din spira har tyranniet försvunnit, förutom det som öfvas af unga tärnor med smärt midja och blixtrande ögon“. — „Hurumånga *bait* (hus) finnas i den by, hvarom du talar?“ frågar honom fursten. — „Omkring femtio“. — „Nåväl, säger han, jag ger dig dem för denna enda *bait* (vers)“. Hans tid är i främsta rummet egnad åt vitterlekarne och litteratörerne. Af deras inbördes strider, deras intriger, framgångar och otacksamhet, och af kritiken öfver deras prestationer upptages hofvets uppmärksamhet. Det var ett gladt, ett bekymmerslöst lif, ett lif „mellan blommor och bägare“ sade sångaren. Af den fordne arabens allvar, hans enkla seder och hans religionsnit fanns intet spår. Den korankunnige imâm måtte förgäfves anstränga sig att i en lärd afhandling, emot det betänkligt växande fritänkeriet, bevisa det Muhammed verkligen varit Guds utskickade. När qvällen kom, fann den honom i samqväm med den lärde geografen, som under dagens lopp fördjupat sig i aflägsna länders lägen och namn, sjungande: „Ack, mina vänner, jag brinner att få bägaren i min hand och att andas doften af myrten och violer. Välan då, lemnom oss åt nöjena, öppnom örat för sångerna och hastom flyende undan obehöriga blickar“. Härunder gaf man icke akt på att ett oväder samlade sig, som törhända redan följande dagen skingrade de sorglöse. Fursten, som aflägsnat sig från sin stad, fann vid återkomsten sin hofkrets förjagad och sig sjelf störtad ifrån thronen. I spetsen för den förtryckta befolkningen och understödd af presterskapet, missnöjdt med det skydd som af fursten lemnats fritänkare af alla slag, hade stadens kadi förklarat riket för republik. Eller någon wâli i en af miniatyrstatens provinser hade rest sig och beröfvat honom hälften af riket, hvarefter han fann klokast att försälja återstoden åt en mäktigare grannfurste. I alla händelser blef ändan på den solbeglänsta dagen, att almoraviderna, det moln som någon tid stått hotande vid den leende taflans södra rand, bröt

fram och bortsopade den ene efter den andre af Granadas, Andalusiens och Murciens småfurstar, eller inemot alla dem, som ej samtidigt lades under de kristnas välden*).

Isynnerhet var ställningen vådlig, lefvernet oroligt och väldena vanskliga i byggden från Ebro i norr till Alicante i söder. På det sednare hållet stodo almoraviderne, som småningom besatte Murcien och derifrån under sken af hjelp sträckte eröfrande handen till det ena och det andra herradömet. I norr åter sökte de båda småparterne af Sancho Mayors välde, Aragon i förening med Soprarbe, att ifrån Pyreneernas fot uppnå den bördiga Ebro-dalen. Jemnsides med dem, åt hafvet till, drefs grefven af Barcelona utaf samma sträfvan. Furstarne af familjen Hud, hvilka beherrskade Saragossa och dess lydstater å ömse sidor om Ebro, underlättade dessa deras planer genom sina jemna inbördes stridigheter. Det heter om denna familj, att den städse föredragit att rekrytera sin armé med kristne krigare, hellre än med musulmänner. I öfverensstämmelse med denna princip vände sig gemenligen den ena brodren till konungen af Aragonien, medan den andra sökte hjelp och skydd hos grefven af Barcelona, och man finner någongång de kristna furstarne, lika oenige som de arabiske, kämpa mot hvarandra i de otrognes tjenst. Hände det sig att de orolige beni-Hud höllo frid sinsemellan, förde de i stället sina vapen i listig täflan emot någon småfurste söderut. Denne åter, derest han ej kunde uppehålla den ena genom den andra, kastade sig i armarna på almoraviderne. Valencia, hvilken stat såväl genom rikedom som genom landvidd varit egnad att här i södern spela den dominerande rollen, var förlamad genom en rad af inre oroligheter. Sedan Almanzors ätt med den siste alameriden (1065) blifvit förjagad, hade usurpatorn vunnit någon stadga åt sitt välde genom att ställa sig under Kastiliens beskydd. — Sådan är terrängen, på hvilken Rodrigo Diaz nu inträder, åtföljd af en handfull ryttare, de der under hans ledning hoppades med svärdet kunna skapa sin lycka. Emellan de jagande i norr och de jagande i söder tränger sig „denne hund från Galicien“ och begynner med tiden för egen räkning en jagt, som slutar i de vackra lustgårdarne vid Guadalaviar.

Det är ovisst, om han till en början någon tid uppehöll sig hos grefven af Barcelona, innan han ställde sig i tjenst hos Saragossas furste, Mutamin ibn-Hud. Såsom vanligt befann sig denne äfven nu i krig med sin broder Mondhir, herrskare i Denia, Tortosa och Lerida, hvilken sednare till sin hjelp kallat konungen af Aragon och grefven af Barcelona. Men deras förenade krafter uppvägde icke den krigslycka och den vapenskicklighet, hvarmed Rodrigo Diaz anförde furstens af Saragossa härnadståg. Snabb och förödande som blixten föll han in i fiendens länder, både kristnes och arabers**). Understödd af åtskilliga franska seigneurer, hade grefven af Barcelona lägrat sig kring Almenara, och Rodrigo, betänkande deras öfverlägsna antal, rådde sin furste att friköpa denna fästning genom tribut. Men då anbudet förkasta-

---

*) För denna teckning se de intressanta notiserna och utdragen hos Dozy i hans *Essai sur l'Histoire de Todjibides, des beni-Hachim de Saragosse et des beni-Comadih d'Almérie* (a. a. t. I). Jfr. äfven Lafuente, a. a. t. IV, Capp. XIX och XXI, samt Viardot a. a. t. I pag. 214 o. ff.

**) »*Terram itaque Aragonensem depredati sunt, et spoliaverunt eam divitiis suis, et habitatoribus terrae, quam plures captibus secum duxerunt.... Rodericus Diaz irruit in terram de Alfagib, fratris Almuctamam... et detrimenta ei intulit; non enim reliqvit in terra illa domum, qvam non destruxit, neque substantiam, quam non abstulit*«. — *Gesta Roderici.*

des, beslöt Rodrigo förbittrad af deras öfvermod att angripa dem, slog deras mångdubbla skaror och tog ett lysande byte. Vid sin återkomst från dessa lyckliga härnadståg, emottogs han på orientaliskt sätt af Mutamin, som med sina söner gick bugande till hans möte, och af folket, som följde dem lofsjungande och under höga glädjerop.

Ryktet om hans segrar spred sig vidt och bredt och lockade till hans fana skaror af de band, som det jemna krigstillståndet alstrat. Af dessa trupper, en sammanlupen blandning af kristne och otrogne, erhöll han, sannolikt här såsom furstens af Saragossa härhöfvitsman, det bekanta tillnamnet *Seid,* d. ä. herren. hvilket sedermera hans nation, glömsk af ursprunget, upphöjde till ett namn för nationalhjelten. I sjelfva verket var han ock, genom de äreställen och det inflytande han hade hos Mutamin och äfvenså hos dennes son, att anses som Saragossas beherrskare*). Men alla dessa framgångar kunde icke hos Rodrigo utplåna trohetskänslan emot hemlandet och dess konung. Han hade icke, såsom lagen tillät, fört sina vapen emot Alfons, men väl sökte han engång, när denne nalkades arabiska gränsen, att, öfvergifvande sin lysande ställning hos de otrogne, återvinna sin laglige furstes bevågenhet. Ehuru först med vänlighet emottagen, måste han kort derpå hemligen och i största hast öfvergifva konungens läger. Han återvände till Saragossas furste, i hvars tjenst han förblef under sju år.

Måhända finnes i el Cids historia ingenting, som lifligare strider emot hvad man enligt gängse föreställningar hade bordt kunna vänta af en man, hvilken skulle blifva Spaniens nationalhjelte, än denna beredvillighet att tjena en otrogen furste och föra hans vapen icke sällan emot kristne. Dertill kommer, att detta inträffar vid en tidpunkt när, enligt samma gängse föreställningar, de kristne samla sig mangrannt och ifrån många länder, liksom till ett korståg, för att ur de otrognes händer rycka kristendomens i Spanien förra vördnadsvärda hufvudstad, Toledo. Och man måste medge att, ifall religionshatet mellan musulmän och kristne verkligen hade varit så oaflåtligt, som man lätteligen föreställer sig att det måste vara mellan tvenne folk af himmelsvidt skilda trosbekännelser, hvilka för denna olikhets skuld djupt föraktade hvarandra, och hvilka under blodiga strider sekel efter sekel måtte hafva lärt sig att lika djupt hata hvarandra, — i sådant fall måste ju Rodrigo Diaz, der han i spetsen för musulmanska fribytare slår de kristne och ödelägger deras länder, anses som en renegat, en äfventyrare utan tro och hållning, hvars förvandling till spansk nationalhjelte blir en oförklarlig gåta. Kanhända har dock det redan anförda, om kristne furstar som sluta förbund med musulmannen, eller hos honom söka sitt skydd, samt om kristne baroner som söka sin lycka hos hedningarne, kunnat tjena till att något modifiera en sådan uppfattning, enligt hvilken hjeltens karakter stode i skarpaste strid med tidens. Man får ej missförstå tiden, genom att fatta dess känslor och ledande principer ensidigt.

Utan tvifvel kan man måla detta religionshat såsom det oförsonligaste, ifall man fäster sig ensidigt vid de utbrott deraf, hvilka som en röd tråd löpa genom hela

---

*) Den brokiga beskaffenheten hos Rodrigos härskara skildras i Qitab-al-Ictifa, som finnes i utdrag öfversatt af Dozy (a. a. t. I *append.* pag. XXX) — Gesta Roderici: »*Almuctamam vero exaltavit, et sublimavit Rodericum in diebus suis super filium suum, et super regnum suum, et super omnem terram suam, ita ut ille videretur esse quasi dominator totius regni sui. Ditavit eum quoque nimiis muneribus, et innumerabilibus donis aureis, et argenteis multis*«. — Jfr. ibn Bassam, i den ofvan pag. 18 och 19 citerade berättelsen.

Spaniens medeltidshistoria. Alltifrån den stund då friskarorna under Alfons I begynte striden, intill den då Ferdinand och Isabella med Granadas ruiner återeröfrat det sista fienden egde, äro krönikorna, de arabiska som de kristna, fulla af vittnesbörd om ett krig på lif och död, så skoningslöst och hatfullt, som något religionskrig historien vet omtala. Under Abderrahman III:s regering förstördes, vid ett ödeläggelsetåg emot Burgos, det i närheten belägna klostret San Pedro de Cardeña. Tvåhundrade af dess munkar blefvo inom samma timme på det grymmaste nedgjorde. Ifrån denna tid färgar sig på årsdagen af deras martyrskap hällen, som betäcker grafvarna, röd af blod, och „så skall det förbli, tillägger traditionen som omförmäler detta, intills de otrogne fördrifvits från sin sista tillflyktsort i Spanien“*).

Ofelbart uttrycker legenden här en så kallad ledande princip i de spanska folkens tidigare historia. Men om öfverhufvud sådane principer i verkligheten erhålla ett helt annat utseende, blir det isynnerhet fallet under medeltiden, en tidsålder när reflexionen ännu icke gifvit nationalkänslorna, den religiösa så litet som någon annan, ett nog stadigt herravälde öfver sinnena. De uppblossa ofta nog, och i sådana ögonblick göra de sig gällande med en uteslutande häftighet; men när de lägga sig, gifva de åter så helt och hållet rum för andra privata eller allmänna, stundom rent motsatta passioner, att man i dessa ögonblick tycker dem vara ur sinnena spårlöst försvunna. Man kunde derföre skrifva en historia öfver tidehvarfvet, hvari ådagalades att förhållandet mellan de tvenne folken varit, så när som på några längre och kortare afbrott, ett förhållande af ömsesidig hjelpsamhet och vänskaplig beröring. Tillochmed under de betänkligaste af dessa afbrott upphörde toleransen icke från hvarkendera sidan. Munken från Silos vet berätta, att sjelfve Almanzor i sin här hade en stor mängd kristne soldater, „och på sådant sätt, tillägger han, skipade Almanzor rättvisa, enligt hvad jag hört förtäljas af min egen fader, att när något uppror förspordes i vinterqvarteren, han till att stilla tumultet förr lät afstraffa en otrogen än en kristen“**). I hans harem funnos tvenne kristna prinsessor, ditsända af Leons konung***). Den patriotiska historieskrifvaren får i dylika afvikelser ifrån den känslan, som tyckes honom hafva bordt vara obetingadt herrskande, oupphörliga anledningar till de varmaste klagomål. „För att allt skall vara utan lag och regel i denna förvirrade tid, begaf sig Sancho den fete, sedan han afsatts af sitt folk, från Pampelona till Cordova för att söka bot för sin onaturliga fetma, och fann vid kalifens hof musulmanske läkare, som återgåfvo honom hans förra rörlighet, och en otrogen kejsare, som hjelpte honom att återvinna sin thron. Och den kristne konungen, förjagad af en kristen furste, en kristen grefve och en kristen här, återinsattes af en Mahomets efterföljare och af profetens härskaror. Äfven denna gång offrade kristne och musulmänner den religiösa principen dels åt äregirigheten, dels åt politiken. Mycket kunde trons sak icke befrämjas af att spirorna eröfrades under skygd af otrogna standarer“ †).

I främsta rummet är dock Alfons VI:s regering egnad, att åt en sådan fridsällare historia gifva stödjepunkter ej blott ur det politiska, men äfven ur det sociala lif-

*) Dozy, a. a. t. I pag. 166.

**) Lafuente a. a. t. II pag. 43.

***) Dozy a. a. t. I pag. 201.

†) Lafuente, a. a. t. IV pag. 18

vet. Vid skildringen af en bröllopsfest förtäljer en gammal författare, huru prinsessan Urraca, Alfons VI:s dotter, ledde dansen med den ridderlige Firmin Yahyah på moriskt sätt, och att ädlingarne dansade hvar med sin morinna *). En af Alfons VI:s gemåler, Zaida, var dotter till ibn-Abed af Sevilla. Det är redan omnämnt huru Alfons, samtidigt med sin broder flyende för en annan broder, kastade sig i arabfursten Almamuns af Toledo armar. Emellan dem uppstod ett varmt och varaktigt vänskapsförbund, hvilket Alfons dock icke ansåg sig pligtig utsträcka till Almamuns son, den svage Yahyah, gemenligen kallad Kadir-Billah. Efter att småningom, under föreburen hjelp emot hans fiender, hafva afpressat denne skatter och fästningar tills ensamt Toledo återstod, och sedan nöden i denna stad under några månaders belägring blifvit uppdrifven, tvang han Kadir-Billah att genom kapitulation år 1085 öfvergifva densamma **). Detta praktiska förfarande, som i hög grad öfverensstämmer med Alfons hela karakter, passar deremot föga i hop med hvad nationalhäfden, i långt högre grad genomträngd af den religiösa känslan än den historiska verkligheten sjelf, vetat förtälja om ett storartadt korståg, som öfver Alfons regering spridt en gloria af brinnande trosnit. Ju mera historiografin hinner skingra hvarje sadant sken och låta verkligheten framträda, desto mera visar det sig att Rodrigo Diaz icke behöfde handla som en troshjelte, för att vara en nationens man.

Bland villkoren för Toledos öfverantvardande hade Kadir-Billah förbehållit sig, att med Alfons tillhjelp blifva satt i besittning af Valencia. Usurpatorn, hvilken derstädes förträngt alameriderne, stod visserligen under Kastiliens skydd, men Alfons fann det förmånligare att uppfylla fördraget med Kadir-Billah. Med bistånd af en handfull kastilianske ryttare under anförande af Alvar Fañez, satte sig Kadir i besittning af staden. Men då undersåtarne svårligen plågades af de kastilianske legosoldaternas roflystnad, spred sig snart ett så allmänt missnöje, att när Alvar Fañez bortkallades — Alfons behöfde honom i slaget vid Zallaca, — affföll den ene lydfursten efter den andre. Detta var tecknet för bröderne af familjen Hud, att emot Valencia begynna den öfliga arabiska politiken. Förbindelser anknötos ifrån Valencia än med fursten af Denia och Tortosa samt dennes bundsförvandt, än med fursten af Saragossa, än åter med almoraviderne, hvilka alla redoboget ryckte an emot den olyckliga staden under förevändning att hjelpa, men i sjelfva verket blott för att utföra egna planer.

Snart fingo dock de arabiske småfurstarne med förskräckelse erfara, att en som var listigare och starkare än de sjelfve, inkommit i det stagnerande vattnet af den arabiska verlden, till förderf för den ena efter den andra af existenserna som der blifvit kläckta till lifs. Fursten af Saragossa hade med Rodrigo Diaz träffat öfverenskommelsen, att denne med sina trupper skulle utföra eröfringen och derpå behålla allt bytet för sig, men åt honom öfverlemna sjelfva staden ***). Man säger att Kadir-Billah lyckats genom rika skänker besticka honom †). Dertill kom måhända,

*) Lafuente a. a. t. IV pag. 348.

**) Dozy, a. a. t. II pag. 123 o. ff.

***) *Qitab-al-Ictifâ*, öfversatt af Dozy; utdraget finnes i öfversättning äfven hos Malo de Molina, a. a., *apend.* pag. 139.

†) Dozy, a. a. t. II pag. 133. — Jfr. Lafuente, t. IV, Cap. „El Cid Campeador“.

att han nu redan begynte för egen räkning tänka på den rika och vackra staden. I stället att fullgöra aftalet med fursten af Saragossa, erbjöd han Valencia åt fursten af Denia och samtidigt äfven åt Alfons, menande ärligt, såsom det tyckes, endast med denne. Ty man återfinner honom kort derpå (1089) hos Alfons, som vid denna tid har belänat honom med åtskilliga slott och utfärdat ett diplom, deri honom och hans efterkommande tillförsäkras alla borgar och byar, dem han kunde eröfra från de otrogne *). I spetsen för en armé af sjutusen man återvände han till valencianska området, derifrån grefven af Barcelona vid hans ankomst i hast uppbröt. Men de band, hvilka han sålunda lyckats återknyta med hemlandet, egde ingen varaktighet; ett missförstånd då han, kallad af Alfons till bistånd vid ett företag emot de otrogne, infann sig på orätt ställe, hvarigenom företaget misslyckades, var för hans vedersakare nog att hos konungen väcka det gamla agget till lifs; Rodrigo förklarades än engång i akt, hans gods konfiskerades och emot lagens uttryckliga stadgande kastades hans maka och barn i fängelse. Fåfängt sökte hjelten rättfärdiga sig genom fyrfalldiga försvarsskrifter, utfästande sig under olika villkor att i envige bevisa sin oskuld emot hvem som helst; han vann dermed endast att hans maka och barn tillätos begifva sig till honom **).

Ifrån denna tid (1090) en oberoende höfding öfver en här, hvilken han besoldade med krigsbytet, skapade sig Rodrigo Diaz ett egendomligt välde från Ebro i norr till Alicante i söder. I jemna ströftåg drog han genom dessa bygder, skonande derunder intet, så att i de utplundrade trakterna återstod hvarken vin eller säd; allt rofvet försändes till Valencia att försäljas. När man frågade honom, hvarföre han sålunda ofredade landet, skall han hafva genmält, att han gjorde det för att hafva något deraf han kunde lefva. Sina fästen måste småkungarne lösköpa genom årliga tributer. Kadir i Valencia ansåg han som sin lydfurste; han emottog årligen af honom hundratjugutusen dinarer och styrde staden genom sin alguazil, såsom hade han varit dess herrskare, „ty veten, säger krönikan, att hvad han befallte i Valencia det var befaldt, och hvad han förbjöd det var förbjudet“ ***). Af fursten i Albarracin uppbar han tiotusen dinarer och samma summa af herren i Alpuente, af fursten i Murviedro sextusen och lika mycket af honom i Segorbe, fyratusen af Xericas och tretusen af Almenaras beherrskare. Som sin lägerstad, der han bevarade familj och egodelar, hade han utkorat och starkt befästat Catels klippa i Albarracins bergsbygd. Föredragande detta slags herravälde, synes Rodrigo på denna tid icke hafva tagit något herradöme i varaktig besittning eller „befolkat“ någon mera betydande stad. Med detta uttryck — *poblar* — betecknades de fasta platsernas eröfrande från de otrogne, på ett något vilseledande sätt, kunde man tycka, eftersom icke sällan åtgärden bestod i att låta en del af befolkningen springa öfver klingan, medan en annan del försåldes åt slafhandlarne. Att härvid icke alltid så noga skilnad gjordes mellan musulmän och mozaraber, åtminstone af Rodrigo Diaz, tyckes framgå ur den beskyllningen, som

*) Qvintana, a a. pag. 7. — *Cron. gener.* parte IV fol. 321. — *Gesta Roderici*, som uppräknar namnen på förläningarna.

**) *Gesta Roderici* anför dokumenterna in extenso.

***) *Cron. del Cid*, Cap. CLIX, som i afseende å förteckningen på de skattskyldiga orterna är ojemförligt redigare, än *Cron. gener.* (se parte IV fol. 260).

från kristna sidan gjordes honom, att han „våldsamt nedbrutit och brännt Guds kyrkor“. Den sammanhänger också på det närmaste med en annan förevitelse, som kastar en intressant belysning på hjeltens karakter. Då krönikorna på ett samstämmande och lifligt sätt teckna hjelten vid tillfället när dessa förevitelser gjordes honom, må deras berättelser fullständigare återgifvas.

Vid ett af sina ströftåg inträngde el Cid på furstens af Tortosa område. I sitt betryck vände sig denne till sin fordne bundsförvandt grefve Berengar af Barcelona, hvilken beredvilligt samlade en stor härskara genom att kalla till bistånd åtskilliga franske seigneurer från Pyreneerna. I spetsen för dessa trupper och i förening med morerne anryckte han emot fribytaren. Befarande en ojemn strid för sina fåtaliga trupper, intog Rodrigo en dalgång mellan tvenne höjder. Sedan Berengar derstädes kringskansat honom, sände han till kastilianaren en skrifvelse, i hvilken han ger luft åt harmen öfver många lidna oförrätter: „Jag Berengar, Barcelonas grefve, samt med mina soldater, säger dig Rodrigo, att jag sett den skrifvelse, hvilken du sändt till Almostain, och hvilken du ber honom visa oss, och deri du begabbar och skymfar oss och retar oss till det största ursinne. Tillförene har du tillfogat oss ganska många oförrätter, för hvilka vi måge vara fiendtlige och högst uppbragte emot dig. Våra egodelar, dem du bortfört, behåller du ännu hos dig. En annan och svårare oförrätt är begabbelsen emot oss, då du jemför oss med våra qvinnor. Nu se vi att du, förlitande på detta ditt berg, vill strida med oss. Vi se och känne, att bergen, korpar, kråkor, sparfvar, örnar och alla slags fåglar äro dina gudar, alldenstund du mera förlitar dig på järtecken från dem, än på den Allsmäktige. Vi deremot förtröste och tro på en Gud, som skall hämna oss på dig och skall lemna dig i våra händer. Men om du nedkommer från ditt berg till oss på slätten, må du aktas som denne Rodericus, hvilken man kallar krigare och *campeador.* Men vill du icke göra det, skall du vara en sådan som man i Kastilien benämner förrädare — *alevoso,* — men på frankers språk *bauzator* och *fraudator.* Intet skall det båta dig, att visa dig hafva sken af en så stor styrka. Ändteligen skole vi göra med dig, *Alboroz,* såsom du skrifvit, att du ärnar göra med oss. Gud skall hämnas sina kyrkor, dem du våldsamt nederbrutit och skändat“ *).

Rodrigo har i sitt svar till grefven intet att genmäla emot dessa märkeliga förevitelser. Att döma af andra vittnesbörd, torde han ock svårligen kunna frikännas från att hafva tillhört dem, hvilka lefde efter järtecken, och hvilkas antal ännu vid denna tid var så stort i Spanien, att denna vidskepelse norr om Pyreneerna kallades att lefva *à la manière espagnole* **). Anblicken af de stora stridskrafter, som

*) . . . . . . „*Videmus namque, quia una cum tuo monte confidens in illo, vis nobiscum debellare. Videmus etiam et cognoscimus, quia montes, et corvi, et cornellae, et nisi, et aqvilae, et fere omne genus avium sunt dii tui, quia plus confidis in auguriis eorum, quam in Deo. Si autem exieris ad nos in plano, et separaveris te a monte tuo, eris ipse Rodericus, quem dicunt bellatorem, et Campeatorem. Si autem hoc factum nolueris, eris talis qualem dicunt in vulgo Castellani, alevoso: et in vulgo Francorum, bauzador, et fraudator. Tandem vero faciemus de te, alboroz, illud idem, quod scripsisti fecisti tu ipse de nobis. Deus autem vindicet suas Ecclesias, quas violenter confregisti et violasti*“. Gesta Roderici ed. Risco, pag. XXXIV.

**) Dozy, a. a. t. II pag. 110. Oaktadt Kastiliens gamla lagar för sådan vidskepelse fastställde vanhederligt straff, finnes ingen hednisk plägsed ihärdigare hafva qvardröjt. I *Poema del Cid* förekommer upp-

lägrade sig på ömse sidor om hans ringa, i dalgången instängda skara, afskräckte dock icke Rodrigo från att med sitt genmäle än ytterligare förbittra den öfvermäktige fienden. Han upprepade sina smädelser, förliknande dem ånyo vid deras hustrur och erinrande om de nederlag han tillförene tillfogat grefven af Barcelona. När Berengar och hans män, så förtäljer krönikan, hört denna skrifvelse, upptändes de af en omåttlig vrede. Under nattens lopp, sedan de rådslagit, sände de i hemlighet soldater, hvilka bestego berget ofvanom Rodrigos läger, i akt och mening att derifrån inbryta bland tälten och fullständigt taga dem. Detta gjorde de Rodrigo ovetande. Tidigt i gryningen följande dagen inbröt från annat håll grefven och hans väpnade härskara, omgifvande tälten under höga rop. När nu Rodrigo genomskådade detta, begynte han gnissla med tänderna och befallte straxt sina soldater påtaga pansaren samt manligen ordna sig mot fienden. Derpå gjorde han ett snabbt infall i grefvens leder, hvilka han bragte i oordning och besegrade. Men under sjelfva striden, medan han tappert kämpade, nedföll Rodrigo af hästen; han reste sig snart, fast sårad och skadad till kroppen. Derunder afstodo hans krigare icke från striden, fastmer kämpade de med käcka sinnen, intills grefven och hela hans här var besegrad. Sedan otaliga dödats, togo de lägret, der soldaterna gjorde rika byten. Grefven sjelf tillfångatogs och med honom oräkneliga cataloniske och franske seigneurer samt omkring femtusen man. När grefve Berengar, slagen och bedröfvad, infördes i tältet der Rodrigo befann sig och ödmjukt bad om förskoning, ville denne icke emottaga honom och bad honom icke sätta sig, utan befallte soldaterne vakta honom utanför samt rikligen förse honom med mat. Några dagar sednare, när han återfått sin helsa, öfverenskoms om lösepenningen, hvilken de fångne tillätos emot gisslan gå att sammanbringa i hembyggden. När de innan kort återvände med det öfverenskomna, efterskänkte Rodrigo efter hållet rådslag och bevekt af någon from sinnesrörelse, hela lösepenningen samt lät dem draga hem till deras land, hvilket de gjorde med glädje, beprisande hjeltens ädelmod och skonsamhet. För Berengar sjelf var det svårare att vinna hjeltens bevågenhet. Först på sina vasallers föreställningar lugnade han sig och gaf honom fred, hvarefter grefven ställde en del af sitt land under hans beskydd *).

Dessa krönikornas berättelser gifva en liflig inblick uti fribytarens fältlif på denna tid, om hvilken Poema del Cid, liksom sammanfattande sin berättelse, säger: **)

Så tog han och så slog han uti de morers land,
Om dagen sofvande och vakande om natten.

Om Rodrigo var trottsig, om han bidde i en fiendes åsyn orörlig som klippan — *tamqvam lapis immobilis*, säger krönikan, — så skedde det i medvetandet af den tapperhet han förstått att ingjuta hos sine *sociis*, sine förbundne, som han kallar den sammanlupna äfventyrarskaran. I sjelfva verket utgör kraften att samman-

---

repade gånger att el Cid såg på järtecken, och diktaren synes icke hysa några betänkligheter vid hans tro på dem. Jfr. v. 11—12, 867, 2624.

*) Gesta Roderici, hos Risco, pag. XXXV. »*Militum itaque nobilium suorum consilio demum adqvievit, et cum eo pacem habiturum se omnino promisit. . . . . . Comes autem Hispaniae partem quandam suo imperio subditam in protectione et manu Roderici tunc posuit*». Jfr. Cron. gener. parte IV fol. 251—253.

**) Vers 1176—1177.

hålla en sådan icke det minsta måttet på hans storhet. För att emedlertid fatta möjligheten, att ett dylikt brandskattningsvälde kunde upprättas och i trenne års tid underhållas, får man icke förgäta vidden af det lägervall, hvari det saraceniska väldet härstädes befann sig.

Af de många småstaterne var sluteligen Saragossa den enda, som ännu icke erkänt sig skattskyldig. Kastilianaren stod äfven i beråd, att dertill tvinga dess furste, sin fordne vän och bundsförvandt, då ett bref anlände från Kastiliens drottning, deri han underrättades om ett härnadståg, som konungen förberedde emot almoraviderne i Andalusien, och uppmanades att deltaga i detsamma, såsom ett säkert sätt att utverka åt sig försoning med hemlandet. Rodrigo skyndade att hörsamma kallelsen och inställde sig med sin här. Han emottogs åter med mycken vänskapsbetygelse. Men en ringa omständighet — han hade slagit läger nedanom konungen, närmare fienden — tyddes af vedersakarne som ett förolämpande öfvermod, och åter afslogs hans till försoning sträckta hand. Konungen, häftigt uppbragt, förebrådde honom allehanda och ville låta gripa honom. Men Rodrigo, som tålmodigt åhört förebråelserna, igenkände tecknen på det gamla hatet och bidde icke *). Han skilde nattetid sin här ifrån konungens, och historien känner icke vidare någon beröring mellan konungen, som försköt den tappraste af sina vasaller, och undersåten, som uppstigit till konungs vederlike. Alfons begynte, såsom en hämd och en ersättning för den förolyckade expeditionen emot Jaen, att belägra Valencia, hvaremot Rodrigo, antingen för att rädda denna stad, eller af förbittring emot sitt fädernesland, eller sluteligen för att tukta sin ständige vederdeloman, Garcias Ordoñez, inbröt i dennes ståthållareskap, Najera och Calahorra, de nordostligaste af Kastiliens provinser. Det var enda gången hemlandet fick känna tyngden af hans hand; byggderna ödelades med eld och svärd, och med storm intogos städerna Alberite, Logroño och Alfaro, hvilkas ödsliga ruiner ännu trenne år sednare vittnade om den förskjutna handens styrka **).

Tillfölje af detta plötsliga infall nödgades Alfons uppbryta från Valencia, der samtidigt en tilldragelse inträffade, hvilken genast kallade Rodrigo inför dess murar. Den svage Kadir, som i sjelfva verket var Rodrigos lydfurste, blef efter en ömkelig styrelse ömkeligen dräpt af befolkningen, som kände sig hårdt tryckt af kastilianarens utpressningar. I spetsen för de missnöjde stod ibn-Djahhaf, stadens kadi. „Denne, säger ibn-Bassâm, tog sitt föredöme af filuren, hvilken har utmärkta tillfällen att öfva sitt yrke, när der är någon uppståndelse på torget; han ville tillvälla sig styrelsen genom att bedraga begge partierna; men han hade glömt historien om räf-

*) »*Adeo sane contra illum vehementer motus, accensus est ira, quod illum capere decrevit ac voluit. Quod Rodericus perpendens, et plenarie signis certis cognoscens, omnia Regis verborum convicia patienter sustinuit*». Historia Leonesa, ed Risco.

**) Om dessa tilldragelser förtäljer *Cron. gener.* alls intet, och *Chron. del Cid* blott ofullständigt om expeditionen att hjelpa Alfons, men hr Dozy har framletat andra vittnen att tillfullo styrka *Gestas* berättelse. Se t. II pag. 150—152. *Qitab-al-Ictifa* (citerad ofvanför pag. 37) säger uttryckligen att Rodrigos infall i Kastilien föranleddes af en häftig vrede öfver Alfons tåg emot Valencia, emedan han ansåg denna stad som sin. Uttrycken i *Gesta Roderici* äro: »*Ingentem nimirum, atque moestabilem, et valde lacrimabilem praedam, et dirum, et impium, atque vastum irremediabili flamma incendium per omnes terras illas saevissime, et immisericorditer fecit. Dira itaque et impia depredatione omnem terram praefatam devastavit, et destruxit, ejusque divitiis et pecuniis, atque omnibus ejus spoliis eam omnino denudavit, et penes se cuncta habuit*».

ven och de tvenne stenbockarne“ *). Såsom stundom plägade ske vid dylika omstörtningar, förklarade han staden för republik och sig sjelf för president i statsrådet, *el djamaa*. Emedlertid besatte Rodrigo förstäderne, och ibn-Djahhaf skyndade att anknyta underhandlingar med honom. Ett annat parti med ibn-Tahir sökte deremot stöd hos almoraviderne. Under än listiga, än öfvermodiga underhandlingar med ibn-Djahhaf, fick kastilianaren en del af stadens inflytelserikaste personer i sitt våld, på samma tid han till valencianarnes stora bedröfvelse tog sitt säte i trädgårdarne vid Guadalaviar. Snart derpå begynte han afskära staden all tillförsel. De angränsande moriske furstarne vågade icke hjelpa, men underhöllo förhoppningarne med falska löften. Almoraviderne, som visat sig ett ögonblick och uppväckt den lifligaste glädje, vände oförmodadt om. Man begynte redan förutse stadens undergång. En gammal mor skall då hafva bestigit alcazarens spets och i följande sorgsna sång gifvit lopp åt den allmänna förtviflan:

Valencia! Valencia! en skara af olyckor hafva drabbat dig och du är hotad med en nära undergång; om din goda lycka vill att du skall räddas, så är det ett stort under för alla dem som se dig.

Om Gud vill någonstädes visa sin nåd, så värdes han bete den emot dig; ty du nämndes glädje och ro; i dig hade alla morer sin lust, sin vederqvickelse och sin förströelse.

Men om Gud vill att du denna gången förgås, så är det för dina stora synders skuld och för den stora djerfhet du i ditt öfvermod ådagalagt.

De fyra hörnstenarne, på hvilka du byggdes, vilja sammankomma att begråta dig, men förmå det intet.

Dina ädla murar, resta på dessa fyra stenar, darra från den ena ändan till den andra och hota att störta, ty de hafva förlorat den styrka de tillförene egde.

Dina höga och vackra torn, som syntes på långt håll och gladde folkets hjerta, falla småningom i hop.

Dina hvita tinnar, som fordom glänste i solstrålarne, hafva förlorat sin skönhet.

Din stolta flod Guadalaviar, som ock de andra vattnen af hvilka du så väl betjentes, har utgått från sin bädd och vandrar dit den icke borde gå.

Dina klara kanaler, som voro dig så nyttiga, hafva grumlats; af brist på vård äro de alldeles fyllda med dy.

Dina ädla och kostbara fruktgårdar, hvilka omgåfvo dig, dem har den rasande vargen undergräft vid rötterna och de kunna ej bära frukt.

Dina spatsergångar fulla af vackra blommor, hvarest ditt folk förlustade sig, äro alldeles förtorkade.

Din stolta hamn, öfver hvilken du så yfdes, är beröfvad rikedomarne den bragte dig.

Det stora område öfver hvilket du kallade dig herrskarinna, det har elden förstört, och den stora röken drifver ända hit till dig.

För din svåra sjukdom kan man finna intet botemedel; läkarne förtvifla att någonsin kunna bota dig.

*) Hos Dozy, a. a. t. II pag. 18 o. 19.

Valencia! Valencia! Allt detta, som jag om dig förkunnat, har jag talat och sagt för den stora bäfvan som jag bär i mitt hjerta *).

Undertiden lefde den usle ibn-Djahhaf ett sorglöst lif. Han omgaf sig med litteratörer och versmakare, hvilkas vittra nöjen upptogo hans tid, medan hans soldater voro sysselsatte att våldsamt fråntaga innevånarne och till palatset hopsamla deras munförråder. Oaktadt stadens vidsträckthet, möjliggjorde dock dess läge en fullständig blockering. Krönikorna, stödjande sig på den arabiska relationen, förvara noggranna uppgifter huru månad efter månad priset på lifsförnödenheter steg. Omsider betalades för en råtta, dess vigt i guld; de fattigare sökte sig näringsmedel ur kloakerna. Menniskorna föllo döde af hunger på gatorna och de lefvande voro förtärda till skuggor. Öfver murarna och när stadsportarne öppnades, störtade sig skaror ut till fienden. De delades af Rodrigo i trenne klasser; de svagaste nedhöggos genast, den andra klassen såldes för en kruka vin eller ett bröd åt morerne i förstäderna, de kraftfullaste försåldes åt slafhandlarne. Detta, säger krönikan, oroade emedlertid Campeadoren, som deraf befarade för stor tidsutdrägt. Han återsände dem derföre till staden med tillsägelse, att hädanefter hvarje flykting skulle brännas, såsom också skedde, ty en dag blefvo i valencianarnes åsyn aderton män och qvinnor brännda på höga bål; andre kastades lefvande för hundarne. Endast unga gossar och flickor, som stodo högre i pris, undanskaffades af soldaterne, hvilka, när de visste dem tillhöra rika familjer, förde dem upp på de högsta belägringstornen och sökte genom misshandling aftvinga deras anförvandter dryga lösepenningar. Så kunde Valencias folk, säger den arabiske författaren, på sig tillämpa skaldens ord: „Går jag till höger skall floden fördränka mig, går jag till venster skall lejonet uppsluka mig, går jag framåt omkommer jag i hafvet, går jag tillbaka förtäres jag af lågorna“ **).

Sedan några försök att göra ett slut på eländet misslyckats, och anstiftarne blifvit af ibn-Djahhaf nedgjorde, ingaf ändteligen nöden och förtviflan åt några af de förnämste mod, att med hot om en allmän resning tvinga honom till kapitulation. Rodrigo å sin sida beviljade, för att påskynda kapitulationen, de liberalaste villkor: ibn-Djahhaf förblef vid styrelsen och tillförsäkrades lif och gods; besättningen skulle utgöras af soldater, valde bland mozaraberne i staden; intet skulle förändras i lagar eller skatter; el Cid sjelf ville taga sitt qvarter i fästet Cebolla utanför staden. Den 15 Juni 1094 ryckte kastilianaren in i staden. Krönikan har återgifvit det tal, hvarmed han hälsade valencianarne, hvilka, rörde af så mycket ädelmod, kysste hans händer och sade till hvarandra, att de aldrig sett en så utmärkt och så ärad man, ej heller en härförare med så återhållsamma trupper. „Jag är en man, skall han hafva sagt dem, som aldrig besutit ett konungadöme, och ingen af min stam har innehaft ett sådant ***). Men från den dagen jag såg denna stad, har jag funnit den

*) Dikten finnes bevarad i de spanska krönikorna. Arabiska originalet torde man icke återfunnit. Jfr. Dozy, a. a. II *app.* pag. LXVIII.

**) *Cron. gener.* från fol. 261. *Chron. del Cid* Cap. CLXXXVI—CXXIV. För dessa grymheter beskyller *Qitab-al-Ictifa* (Dozy, a. a. t. II pag. XXX) de musulmanska soldnärerne, *dawayir* kallade, i Rodrigos här.

***) Så heter det i *Cron. gener.* fol. 273. *Chron. d. Cid* har raka motsatsen: »*Mas so de linage de reyes*» uppenbarligen en förändring, gjord att desto mera ära hjelten.

efter mitt behag och önskat mig densamma, och jag har bedt till Gud, att han måtte göra mig till herre deröfver. Sen, huru mäktig Gud är! Den dagen jag begynte kringskansa Cebolla, egde jag endast fyra bröd, och nu har Gud behagat skänka mig Valencia, och jag är insatt der som furste. Om jag nu derstädes beter mig rättvist, och om jag väl handhar dess angelägenheter, skall Gud bibehålla mig dervid; om jag handlar högfärdigt och illasinnadt, vet jag väl att han skall återtaga det. Sålunda må nu enhvar återvända till sitt arfvegods och besitta det som tillförene; den som finner sin vinodling eller sin trädgård fri, må genast inträda der, den som finner sitt fält odladt må betala arbetaren dess penning och återtaga besittningen, såsom morernes lag bjuder. Jag vill ock, att skattesamlarne i staden, enligt eder plägsed, taga endast tionden, och jag har så beställt att jag tvenne dagar i veckan skall åhöra edra klagomål, nemligen måndagen och onsdagen; men om j hafven någon nödig angelägenhet, så kommen när j viljen och jag skall åhöra eder; ty jag stänger mig icke in med qvinnor till att äta eller dricka, såsom edra furstar pläga, dem j aldrig kunnen se; sjelf vill jag ordna edra angelägenheter, vara eder som en kamrat, skydda eder som en vän och en fader, jag skall vara eder kadi och eder wezir, och hvar gång en af eder klagar på en annan, skall jag skipa eder rätt". Men när valencianarne anlände till sina hem, funno de hus och gods besatte af kristne, och när onsdagen kom att de skulle klaga för herrskaren, förde denne redan ett mindre vänligt språk. Han lofvade dem dock sin ynnest, om de förde till honom ibn-Djahhaf, den han sade sig vilja straffa för mordet på Valencias furste. Egenteligen vill han dock af denne utbekomma Kadir-Billahs skatter och dem kadin sjelf sammanplundrat. Valencianarne fogade sig häri, och då den olycklige sökte försticka någon del, blef han marterad, intill midjan nedgräfd i jorden och brännd tillsammans med flere af sin omgifning. Samma öde skulle ock, säges det, hans familj fått undergå, derest icke Rodrigos egna soldater bedt honom om skonsamhet. Sjelfve undergingo Valencias innevånare innan kort det hårda ödet, att utblottade på allt nödgas öfverge den älskade fädernestaden. „Jag kunde, talade åter herrskaren, taga af eder allt det j i verlden egen, edra personer, edra qvinnor, edra barn, men jag vill icke göra det. Det behagar mig att tillstädja det de aktade männer bland eder, de hvilka städse visat sig pålitlige, qvarbo i Valencia, i sina hus och med sitt folk; men jag vill icke att j egen enhvar mer än en mulåsna och en tjenare, ej heller att j bären vapen eller egen sådane i edra hus, om det då icke är ifall af behof och med min tillstädjelse; eder andre befaller jag utrymma staden och bosätta eder i al-Kudia". Denna sin vilje genomdref han utan barmhertighet; raden af de bortdrifne, som med hustrur och barn genom de öppnade portarne drogo ut, var så stor att den räckte i tvenne dagar. Medan morerne tågade ut, intågade de kristne och mozaraberne från förstäderna, och från denna tid framåt, slutar krönikan, kallades Rodrigo furste af Valencia.

Sådan är de spanska krönikornas berättelse om Valencias eröfring. De hafva hämtat den från den arabiska relationen, som måhända författades i Valencia under det händelserna pågingo, och deras uppgifter besannas i det väsendtliga af ibn-Bassâms och andre arabiske författares berättelse. Den ofördelaktiga dager, hvari hans person-

lighet genom densamma framträder, kan icke mildras af en samvetsgrann pröfning*). Men äfven om man erkänner, att det ges moraliska bud som förpligta hjelten, hvilket tidehvarf han än må tillhöra, att icke vara obarmhertig, sniken eller trolös äfven emot fienden, så får man ej förgäta att tillse huruvida tadlet, som träffar honom, icke äfven måste utsträckas till hela hans tidsålder. Och tidehvarfvet, som föregick det första korståget, är sjelft mera kraftigt stort än ädelt, det företer öfverallt i Europa ett tillstånd, hvarunder de menskliga känslorna klämdes inom våldsamma vasallers stålhufvor och ringpansar, der de stundligen undanträngdes af rofgirighet och förakt för menniskolif och menniskolycka. Desto mer måste i Spanien det rådande känslo- och tänkesättet utgöra en mörk botten, från hvilken Rodrigos idrotter i spetsen för en tapper fribrytarskara framstiga, icke som en skriande kontrast, men endast genom den likafärgade gestaltens stora konturer. Så visst som hans anseende hos samtiden ohjelpligen varit förloradt genom ett enda drag af feghet eller kraftlöshet, så visst förverkades det icke genom ett hårdt eller svekfullt handlingssätt. Det vore redan annat, om han stode med dessa karaktersdrag ibland det påföljande århundradets chevalereska gestalter i glänsande harnesk, med den artigt höjda lansen i hand och riddarebuden i hågen. I sådant fall skulle hans förfarande vid Valencia icke blott varit en kränkning af moralen, men ock en anstöt emot tidens bättre vetande. Men chevaleriet, som ännu låg i knoppning i sitt hemland, hade desto mindre på denna tid begynt uti Spanien sin mission, att förädla tänkesätten och förfina känslorna. Dertill kommer, att Rodrigo landsflyktig inkastats bland folk och förhållanden, der han snart måste lära sig att samfundslifvet var blottadt på hvarje sedlig driffjeder, att ett handslag betydde löftesbrott och att ädelmodet var en larv som borde misstros.

Förlusten af det blomstrande Valencia, nästan likaså betydelsefull som förlusten af Toledo, väckte allmän sorg och bestörtning bland musulmännerne. „Denna förskräckliga olycka var ett åskslag för alla halföns innebyggare, säger ibn-Bassâm, och höljde alla samhällets klasser med sorg och blygd“**). Vid den tiden sammansatte den berömde ibn-Kafâdja följande verser om Valencia: „O palats! uti din borggård hafva svärden rasat. Eländet och elden hafva ödelagt dina behag! När man nu beskådar dig, eftersinnar man länge och gråter. Olycksfulla stad! dina bebyggare hafva varit bollar som kastats mellan olyckorna; alla qval hafva tumlat om på dina öde gator. Olyckans hand har skrifvit öfver portarne till alla sina borggårdar: Du är icke mer du sjelf, dina hus äro icke mer några hus!“***)

Men på all denna veklagan följde dock icke några kraftiga försök att återtaga

*) De rent kristna urkunderna förtiga väl Rodrigos svekfulla kapitulationsbrott. *Poema del Cid* v. 1217 såväl som *Gesta* antyder emedlertid att en kapitulation ingicks, och den sednare förtäljer vid Murviedros eröfring att Rodrigo tillvägagick på ett sätt, hvars listighet och grymhet fullkomligt bestyrker de arabiska berättelserna om hans förfarande vid Valencia. Så mycket mindre kan man vara af samma tanke med hr Damas Hinard, att de sednare borde förkastas som partiska, då man tyvärr icke finner, att denna sammansättning af trolöshet, grymhet och girighet utgjort någon så särdeles sällsynt eller mot tidslynnet stridande karakter, hvarken i Spanien eller annorstädes under medeltiden. — Hvad särskildt vidkommer det barbariska beteendet emot ibn-Djahhaf, kan man icke betvifla krönikornas utsago, då man läser det tillfälliga omnämnandet deraf uti ibn-Tahirs bref till den olyckliges anförvandt, hvarur utdrag är meddeladt ofvanför pag. 17.

**) Dozy, a. a. t. II pag. 24.

***) Dozy a. a. t pag. 25.

det förlorade. De rättrognes emir, Jussuf ibn-Tasfin, tillfreds med den lager han vunnit vid Zallâca, åtnöjde sig att emot Valencia sända sin fältherre Muhammed, som gång på gång blef slagen af Rodrigo. I den otröttliga verksamhet kastilianaren ådagalade, skönjer man tydligen afsigten att grunda åt sig ett vidsträckt herravälde i dessa trakter. Redan föll det ena arabiska furstendömet efter det andra i hans händer. Almenara togs och Murviedro gaf sig på ett liknande sätt som Valencia. Huru djerft han sträckte sina planer, kan slutas af ett yttrande, som ibn-Bassâm säger att man hört honom fälla. „En Rodrigo, skall han hafva sagt, har förlorat denna halfö, en annan skall återeröfra den" *). Också är det icke osannolikt, att vid det allmänna upplösningstillståndet i denna östra del af halfön, en man med sådan skoningslös energi och sådana härföraretalanger kunnat grunda ett konungarike och, genom att gå Aragonien i förväg, omgestalta för framtiden halföns öden. De kristne furstarne sågo i honom ej blott en jemnlike, men ett stöd. Peter I af Aragonien ingick med Rodrigo ett anfalls- och försvarsförbund, infanterne af Navarra och Barcelona äktade hans döttrar, de enda arfvingarna till hans välde.

Det bevisade sig dock snart, i hvilken grad detta väldes upprätthållande var beroende af hans arm. Medan en sjukdom hindrade honom att deltaga i ett nytt härnadståg emot Muhammed, blefvo hans trupper under Alvar Fañez befäl slagne i en blodig drabbning. Man säger att vreden och smärtan öfver denna motgång skall hafva tillskyndat honom döden, som kort derpå inträffade i Juli 1099.

Hans värdiga maka, donna Ximena, sökte i tvenne år att värna sig i Valencia emot almoravidernes angrepp. Konung Alfons, af sin fränka kallad till bistånd, lyckades endast bereda henne och de kristne utväg att öfvergifva staden, hvilken, uppbränd af de aftågande, nu besattes af almoravidernes härförare Abu-Muhammed Mazdalî.

Det välde Rodrigo Diaz varit mäktig att skapa, mäktade efter honom ingen af de kristne att upprätthålla. Ännu i etthundrade trettiosex år förlustade sig de rättrogne i spatsergångarne vid Guadalaviar, innan dessa genom Jakob Eröfrarens segersälla svärd återkommo i de kristnes våld.

Vid affärden medtog donna Ximena sin makes lik och nedsatte det i klostret San Pedro de Cardeña, hvilken högtvördade ort från den tiden blef den af nationens känsla helgade medelpunkten för traditionerna om nationalhjelten — om el Cid.

Poemet om el Cid, dess ålder, uppkomst och sammansättning.

I samtidens medvetande åstadkommer en personlighet, sådan som Rodrigo Diaz de Bivar, en fortgående rörelse hvilken i det närmaste kan förliknas vid de ringar, som af ett föremål åstadkommas uti vattenspegeln; ju längre rörelsen fortgår, desto mer sväfvande och ovissa blifva bilderna af första intrycket; ju närmare begynnelsepunkten, i desto noggrannare aftryck återgifvas de ursprungliga konturerna. Det är vid detta, den fortgående rörelsens tidigare stadium, dikten ännu icke skiljt sig ifrån krönikan, utan båda ligga slutna inom traditionen såsom tvillingsväsenden inom ett och samma närande sköte. Småningom växer dock den ena från den andra. Nationaldikten fortgår

*) Dozy a. a. 24.

länge i intimaste samband med traditionen, medan historien, i händerna på reflexionen, som silar minnets data genom urkunder och stridiga fakta, sträfvar att återgå till utgångspunkten, till den ursprungliga bilden. Men äfven vid nationaldikten begynner snart nog en annan kraft, än det blott reproducerande minnet som i traditionen är verksamt, att arbeta på bildens utvecklande. Denna kraft är fantasin, hvilken vill på det traditionella förrådet göra sina lagar gällande. Sålänge dock den egentligen såkallade nationaldiktningen varar, det är, sålänge de många handhafva den poetiska kraften, förblir bilden fortfarande i intimaste beröring och öfverensstämmelse med den traditionella, den i den allmänna erinringen fortgående. Först när den individuella skalden helt och hållet öfvertagit densamma, lösrycker han bilden från traditionen, behandlande honom uteslutande efter fantasins lagar.

Att följa Rodrigo Diaz genom denna poetiska utvecklingsprocess, eller med andra ord, att skrifva historien om el Cids öden i minnets verld, vore en så mycket intressantare och vigtigare uppgift, som en sådan historia, begynnande med de motiver uti hjeltens lefverne och karakter, hvilka anslogo nationen och blefvo impulserna till den poetiska verksamheten, nödvändigtvis måste åtskådliggöra sjelfva den poetiska kraften och redogöra för lagarne, enligt hvilka den spanska nationen vid idealiseringen tillvägagick. En sådan uppgift måste jag dock för denna gång åsidosätta för den mera begränsade och kritiska uppgiften, att bestämma den särskilda plats Poema del Cid uti traditionen intar. Till den ändan vill jag försöka att till besvarande upptaga den gamla tvistefrågan om poemets ålder, samt derefter undersöka, hvem som kan anses vara dess författare, och sluteligen, i hvilket förhållande poemet står till nationaldiktningen.

Ofvanföre antogs poemets affattande hafva inträffat samtidigt med affattandet af Gesta Roderici, eller vid medlet af 12:te seklet. För denna åsigt hafva de eminentaste forskare utan tvekan uttalat sig. Så Ferdinand Wolf, Diez, Huber, Damas Hinard, medan de grundligaste spanska kritici *) förklarat poemet i språkligt hänseende tillhöra denna period. Dermed kunde frågan anses afgjord. Men då Édélestand du Méril lemnar henne oafgjord**), då Ticknor anser sannolikt att poemet uppstått inemot 13:de seklet***), och då professor Dozy helt och hållet skiljer sig ifrån den allmänna meningen och anser poemets affattande tillhöra förra hälften af 13:de århundradet, så är frågan visserligen öppen ännu. Under afvaktan på resultaterna af den bevisning hr Amador de los Rios i sin *Historia critica* skall hafva företagit emot professor Dozy, har jag så mycket mer ansett mig böra försöka en egen bevisning, som den af hr Damas Hinard uppställda icke förefallit mig tillfredsställande †).

---

*) A. Duran, *Romancero General*, t. I. pag. XLI, LII. — Malo de Molina, a. a. pag. XV.

**) A. a. pag. 292, n. I.

***) *Historia de la Litteratura Española, trad. por D.* P. de Gayangos, Madrid 1851. I Ticknors åsigt synes den berömda öfversättaren instämma.

†) *Poeme du Cid*, pag. XIV o. XV. Förutom de ofta undersökta verserna i poemet sjelft, hvilka längre fram skola beröras, utför hr Damas Hinard sin bevisning sålunda, att han antar uttrycket *mio Cid* vara uppfunnet af författaren till poemet, och, då nu detta uttryck förekommer hos Alfons VII:s panegyrist (se ofv. pg 11), deraf drar slutsatsen att poemet är äldre än panegyriken. Såsom ett annat bevis anser han sig kunna påpeka den omständigheten, att biskopen don Hieronymus säges vara kommen ifrån Orienten hvilket, menar hr Damas Hinard, är ett påhitt föranledt af andra korståget.

Hvarken fray Prudencio de Sandoval, ej heller Berganza, utgifvaren af *Antiguedades de España,* leddes af sin kännedom om poemets tillvaro, att vidtaga några mått och steg till dess offentliggörande. De åtnöja sig med att ur manuskriptet citera några verser. Det var den högt förtjente bibliotekarien Tomas Antonio Sanchez, som väckt af deras notiser gick att framdraga handskriften, hvars yttre han skildrar som en pergamentsvolym in 4:o, inom trädpermar, öfverdragna med corduan likt ett breviarium, och häktade med skinnknäppen. Det innehåller 74 brukbara blad, medan några, till obestämdt antal, saknas i början samt bortom midten ett, hvilket synbarligen bortskurits med sax, eftersom snitten är uddig. Tillfölje af dessa luckor utgöra versernas antal 3,700 och något mer; de skulle i annat fall sannolikt öfverstigit 4,000. Det publicerades för första gången af Sanchez i hans *Coleccion de poesias castellanas anteriores al siglo XV* år 1779 *).

Handskriften slutar med följande rader

Quien escribió este libro del' Dios paraiso: Amen.
Per abbat le escribió en el mes de mayo
En era de mill e CC.... XLV años.

det är:

Åt den som skref denna bok gifve Gud paradiset: amen.
Abboten Pedro skref den i den månaden Maj
Af år ett tusen tvåhundrade fyratio fem.

Då författareverksamheten denna tid icke betecknas med *escribir,* utan med *fer* eller *facer,* och då, såsom Sanchez anmärker**), det långa poemet väl icke kunnat sammansättas på en månad, är denna slutstrof att anses som en utgjutelse af klosterbrodren, när han hunnit slutet af det enformiga renskrifningsarbetet. Dermed borde dock manuskriptets ålder vara angifven och, efter reduktion af den spanska tideräkningen, kunna fixeras till år 1207. Sådan är äfven Dozys åsigt***). De flesta andre hafva deremot stannat för den meningen, att handskriften är hundra år yngre än som så, och daterar sig från år 1307. En rasur i årtalets latinska sifferbeteckning lemnar nemligen rum för det påståendet, att ett *C* blifvit bortraderat i någon bedräglig afsigt, att göra manuskriptet hundra år äldre och dyrbarare. Detta antages af utgifvaren, liksom ock af Damas Hinard och på det bestämdaste af den lärde orientalisten Gayangos, i hvars ego manuskriptet förnärvarande skall befinna sig†). Häri förena sig ock alla andra som sett manuskriptet, hvars spetsiga och tunna handstil förefallit dem, liksom den föreföll utgifvaren, tillhöra det 14:de seklet. Nu måste visserligen medges, att manuskriptförfalskningar i alla tider och allestädes varit en vanlig sak; men uti ifrågavarande fall hade dock en rasur varit ett för plumpt bedrägeri att ens försökas. Då förefaller det sannolikare, såsom till förmån för det förra årtalet kan andragas, att renskrifvaren begått ett skriffel och rättat det genom en rasur.

---

*) Jag har begagnat den af Ochoa, Paris 1842, utgifna editionen af Sanchez' samling. Det anförda läses pag. 17.

**) A. a. pag 69, not **.

***) *Recherches,* t. II pag. 89.

†) Se *Adiciones y notas* till hans version af Ticknors *History of Spanish Litterature,* t. I pag. 496.

Lyckligtvist kan denna tvistefråga: 1207 eller 1307? så mycket hellre lemnas åsido, som den är mer egnad att gifva spelrum åt skarpsinnigheten, än den är oundgänglig för afgörandet af poemets egen ålder*).

Det ges nemligen andra utvägar, att förvissa sig derom, att poemet i alla fall är äldre än 13:de seklet. Den spanska litteraturen eger aktningsvärda minnesmärken af denna tidiga datum, hvilka, försigtigt och omsorgsfullt jemförda med Poema del Cid, måste kunna tjena till att bestämma dettas ålder.

Omkring år 1220 befann sig bland bröderne i S:t Millans kloster en verldslig prest, en diaconus vid namn Gonzalo, hemma ifrån den närbelägna byn Berceo i landskapet Calahorra**). Lifvad i sitt fromma sinne af de legendsamlingar, som förvarades i klostret der han erhållit sin uppfostran, ville han återge dem i det allmänna språket, *roman paladino,* som menige man sig emellan begagnade, eftersom han, enligt egen blygsam försäkran, icke var lärd nog *„por fer otro latino“* ***). Denna hans otillräckliga kännedom af den förskämda latin, som utgjorde klosterlärdomens språk, skyller spanska litteraturen utmärkelsen, att kunna öppna sin historia med diktverk, om ock i poetiskt hänseende nog legendartade och barnsliga, dock i formelt hänseende så fullkomnade, att man högeligen måste förundra sig huru den lärda dik-

*) Den bevisning hr Damas Hinard uttänkt är mera sinnrik än bindande. Han har framletat ur poemet 20 till 30 ord, hvilkas skrifsätt synts honom yngre än språket föröfrigt och äfven yngre än skrifsättet hos *Gonzalo de Berceo;* han anser dem som moderniseringar, införda af abboten Pedro, som följakteligen måste hafva tillhört ett sednare sekel än det 13:de. Se här de hufvudsakligaste: *cuerpo, cuer, fuera, fuerza, nuestro, vuestro, echar, dexar, quebrantar, lamar, lenna, laña, mensaie, quando.* Det äldre skrifsättet är *corpo, cor, fora, forcia, nostro, vostro, getar, lexar, crebrantar, clamar, plena, plana, messaje, qvant.* Men hr Damas Hinard måtte den gången icke hafva sökt nog omsorgsfullt, hvarken hos *Gonzalo de Berceo* eller i *Poema de Alejandro*, ty i hvardera läser man *cuerpo, nuestro, vuestro, fuerza, fuera, quebrantar, cuer (P. de Alej.* str 83 och 1000, än oftare *corazon), echar, dessar l. dexar*, öfverallt, medan de gamla skrifsätten förekomma högst få gånger, i alla händelser icke oftare än de moderna förekomma i *Poema del Cid.* Hvad beträffar *dexar* och *lexar* finnes ock intet skäl, att anse det sednare äldre än det förra. *Qvant* förekommer någon gång i *Poema del Cid* och icke heller oftare i *P. de Alej.* eller hos *Gonzalo*, samt är väl att anses som en varietet, icke som ursprungsformen till *quando. Llena* finnes hos *Gonzalo de Berceo*, som dock visar i allt större förkärlek för det äldre *pl;* så är ock *ll* verkligen sällsynt i *P. de Alej.* (förek. str. 990), der *pl* likaledes bibehålles i *plana;* äfvenså medges, att det äldre skrifsättet nästan uteslutande bibehålles i *messaje, messagero* (dock läser man upprepadt *mensageria* och *mensage* i *Loores de nuestra Sennora* samt i *vida de San Domingo de Silos).* I stället vore lätt, att ur *P. del Cid* uppvisa åtminstone lika många gamla skrifsätt, som icke förekomma i de nämnda poemerna (exempelvis *cinxo, tanxo, respuso, to* för *tu* l. *tuyo),* och hvilka alltså kunde tjena hr Damas Hinard, ifall han ville bevisa att poemets text är äldre än Gonzalos. Uti *el libre del rey Appolonio*, hvars text är åtminstone lika gammal som ifrågavarande poemers, förekomma de uppräknade orden alldeles skiftevis skrifna: str 459 *llenero* och *plenero, dexar* str 4 och *lexar* str 419, *llamar* str 11 och *clamar* str 37, *llantos* str 42 och *plana* str 68. Slutligen läses i det gamla, af markisen Pidal producerade språkmonumentet (hos F. Wolf, *Studien zur Geschichte der Spanischen und Portugiesischen Nationallitteratur*, Berlin 1859, pag. 55 och 56) icke *corps* och *forza,* utan *cuerpo* och *fuerza.* — Summan af allt detta är, att i förra hälften af 13:de årh. de ifrågavarande orden skrefvos än si än så, hvarföre det i Poema del Cid ställvis förekommande yngre skrifsättet *icke* är något bevis emot år 1207. — För de citerade poemerna se Sanchez, *Coleccion.*

**) Gonzalo de Berceos ålder bevisas ojäfaktigt af Sanchez *(Coleccion,* pag. 70 o ff). som publicerat hans poemer.

***) *Quiero fer una prosa en roman paladino,*
En qual suele el pueblo fablar á su vecino,
Ca non so tan letrado por fer otro latino. — Vida de Santo Domingo de Silos, str. 2.

ten kunde i dess första uppträdande röra sig så fermt och skickligt i det spanska folkspråket. Utan tvifvel måste en förberedande öfning hafva försiggått, jemte det dessa klosterskalders öfning att göra vers på latin utgjorde en slags skola för den nationella verskonsten. Också förekomma hos Gonzalo de Berceo talrika vändningar, fraser och bilder, dem han lärt sig från de latinska volymerna i S:t Millans kloster. Vid den naiva sammanställning, hvari han sätter den allmänna mundarten vid sidan af *annan latin,* kan han naturligtvis icke tveka att i sitt språk införa latinska ord. En vers sådan som denna

Que siempre fici é dixi vanitat é folia

är i sjelfva verket latin lika mycket som romaniskt mål. Understundom inblandar han hela latinska fraser i sin vers, såsom

Si ad opera manûm los mandaban exir. —
Guardate ne ad lapidem pedem tuum offendas *).

Men med afdrag af denna lärda inblandning visar sig hos Gonzalo den spanska romanz på en ståndpunkt, der den redan lemnat den kaotiska bildningsperioden långt bakom sig. Syntaxen är i det väsendtliga bestämd, formbildningen med konseqvens genomförd, accenten flyttad på nya ställen i verbernas flexionsändelser, — allt i öfverensstämmelse med det sätt, hvarpå det nya idiomet hade att omarbeta det latinska språkmaterialet: artikeln är fullfärdig i kasus och genus, af casusändelser finnes intet spår, de blifvande pronominerna äro från det latinska förrådet utgallrade och verbet har omformat sitt paradigm genom att insätta de nygestaltade flexionsändelserna på deras rätta platser. Såsom språket hos Gonzalo framträder, återstår blott att satsfogningen blir mindre styf och mindre vacklande i sin logik, att här och der uppdykande latinska ord blifva omformade, samt att längre och kortare episka paralellformer, som kringflyta jemte de regelbundna pronominerna och verbaländelserna, blifva uteslutna, för att den kastilianska dialekten skall vara fullständigt utvecklad **).

Jemför man nu härmed spåket i Poema del Cid, så får man blott akta sig för en alltför hastig konklusion om dess höga ålder. Det faller genast i ögonen att Gonzalo de Berceo och den med honom samtida författaren till Poema de Alejandro skrifva temmeligen felfria alexandriner och städse indela sina verser i strofer om fyra rader, alla med ett genomgående mestadels qvinligt konsonantrim, medan deremot versradernas längd i Poema del Cid varierar till den grad (från 8 till 24) och poetens förmåga att genomföra ens assonansrimmet är så klen, att de mest olika åsigter gjort sig gällande om dess prosodiska principer. Men en bättre verskonst kan bero på en större poetisk förmåga, en felfriare prosodi på intimare kännedom af klassikerna, en ledigare alexandrin på större förtrogenhet med verskonsten norr om Pyreneerna; man är deraf icke berättigad att sluta till olikhet i ålder. Det tjenar

---

*) *S. Domingo de Silos*, str. 89 och 141.

**) Sådana parellformer äro: pron. person. 3:je pers. *elle* och *elli* för *él*, cas. obl. masc. *lo* och *li* vid sidan af *le* samt i plur. *lis* vid sidan af *les*; poss. *mienno* för *mio; determ. essi;* verbaländelser: *ien* för *ian; siedes, sieden* som *eres, son; vidi, vido, vidieron; fuisti,* m. fl.

dock min bevisning till något stöd, att en språkkännare, så utmärkt som Diez, hufvudsakligen på grund af den omständigheten, att Gonzalo de Berceo använder den fyrradiga alexandrinstrofen och poemets alexandriner blott gå i enrimmiga tirader, tilldelar det sednare en högre ålder än det förra *).

Öfverhufvud må man väl akta sig, att hos ett sådant medeltids språkmonument sluta till någon högre ålder allenast af det ålderdomliga tycke, som dess otympliga vers och oviga språk bär på sig. Paralellformerna uti Poema del Cid äro ojemförligt talrikare än hos Gonzalo och hans samtida, omkastningarna så regellösa, sammandragningarna så våldsamma och satsfogningen så styf, att häraf ovillkorligen väckes föreställningen, att författaren af vår dikt haft att kämpa med oböjligheten, osäkerheten och tafattheten hos ett långt äldre språk **). Men huru genomgående alla diktens delar dessa egenskaper än må vara, och huru fullständig tillfölje deraf den ålderdomliga färgläggningen än är, måste man noga ihågkomma den varning de erfarnaste forskare, såsom Wolf och Diez, i detta hänseende gifva; medan i en provins och hos en skriftställare tungomålet i dessa laglösa språkperioder bibehåller arkaismer af alla slag, röjer det i en annan författares hand, från samma tid men från en annan del af landet, en långt högre utveckling, en större böjlighet och konseqvens.

Men det ges likvisst, vid jemförelsen mellan tvenne språkmonumenter, en iakttagelse som uti ifrågavarande hänseende kan tjena till säker premiss för en konklusion. Denna iakttagelse afser hvarderas förhållande till de tendenser, som språket under sin utveckling vill genomdrifva. Vid latinets ombildning till spanska röjer sig vissa afsigter, dem folkets genius söker konseqvent utföra. Om det nu visar sig, icke i afseende å en tendens, men i afseende å flere, icke vid ett exempel, men vid många, att det ena språkmonumentet står närmare latinet, det andra närmare den moderna spanskan, så beror denna olikhet icke på några tillfälliga förhållanden hos de respektive författarne, utan på allmänna språkförhållanden i de olika tider de lefvat. Af sådana olikheter förekomma ganska många uti Poema del Cid å ena sidan samt i Gonzalos poemer och de med dem ungefär samtida Poema de Alejandro och Libre d'Appolonio å den andra sidan. Jag vill anföra några af de väsendtligaste. Tendensen att utbilda en bestämd artikel gör sig gällande hos spanskan, som hos de andra romaniska språken. På Gonzalo de Berceos tid befinnes den redan fixerad; uti Poema del Cid förekommer ännu, om ock sällsynt, den längre formen: *ello, elo* ***). — Bland verbalformerna vill spanskan ombilda latinets tredje person pluralis genom att bortlemna *t*, och hos Gonzalo de Berceo kan man icke upptäcka spår af bokstafven; uti Poema del Cid qvarstår den åtminstone på trenne ställen †). — De romaniska språken bildade sitt futurum utaf presens *habeo* och

*) *Altromanische Sprachdenkmale*, Bonn 1846, pag. 86, 107.

**) Pron. *elli, elle, ele, el; ambos, amos.* Verb. *hube, hove, ove, off, of* och med suffix *ofl; ei, he; tendrás, ternás, terrás; pondrá; porná, porrá; ygamos, iscamos; exco.* Omkastningar och sammandragningar: *yndos, idnos; tobeldo, toveldo, túvetelo; valelde, valedle; amasdo, asmado; lan, le han; nimbla, ni me la.*

***) Jfr. Diez, *Grammatik der roman. Sprachen*, Th. II pag. 27. — Hit hör det i Poemet återkommande uttrycket: *Ellos mediados gallos* (v. 325), som rättast upplöses i *en illos*, enligt det efter latinska språkbruket, hvilket här, som i mycket annat, stöder sig på det fornlatinska; Terentius har *ellum, ellam* för *en illum, en illam.* Törhända är dock ordet att upplösas i *en los*, genom sammandragning *ellos.*

†) Vers 563 *puedent*, vers 593 *darant*, vers 664 *prendend.*

verbets infinitiv (fr. *aimer-as*, sp. *amar-as*). Beviset för denna genesis finnes i den älsta spanskan, som använder den ursprungliga fördelade formen vid sidan af den sammandragna, t. ex. *decir-te-han* jemte *te decirán*, *quererme ha* jemte *quereráme*. Uti Poema del Cid förekomma båda formerna vexelvis, hos Gonzalo är den ursprungliga mycket sällsyntare och står närmare sin förvandling, i det att *h* ur hjelpverbet oftast bortfallit (*tornarse an* icke *han*, *fervos é* icke *he*, *contarvos emos* icke *hemos*) *). — Äfven det spanska idiomet, liksom de flesta systerspråken, hade ifrån början beslutit sig för att använda *habeo* som sitt aktiva hjelpverbum; men innan kort begynner det, af någon böjelse för prydlighet, att begagna äfven *teneo* i sådan egenskap och utvecklar kontinuerligt detta bruk, måhända under portugisiskt inflytande**); i Poema del Cid kan man knappast uppvisa exempel derpå, medan Gonzalo och hans samtida flitigt begagna sig deraf***).

Genom dessa iakttagelser anser jag det vara bevisadt, att författaren af Poema del Cid tillhör en äldre språkperiod, än Gonzalo de Berceos,†) och tillägger blott för fullständighetens skuld den af Sanchez gjorda iakttagelsen, att den förre stundom rimmar *puerte, fuerte, luen, nues, fuent* med *carrion, campeador, amor, sol*, hvaraf skönjes, att på hans tid öfvergången af det latinska *o* till *ue* ännu är i görningen, då den hos Berceo redan är viss och verkställd.

Likartade bevis med dessa ifrån språket hemtade borde äfven ifrån innehållet stå att erhållas; Gonzalo de Berceo måste tillhöra en sednare kulturperiod, liksom han tillhör en sednare språkperiod. Men den fromme patern lefver icke i samma rymder som el Cid; han fyller och befolkar sin verld för det mesta med legendernas tilldragelser och det kyrkliga troslifvets känslor, tänkesätt och personligheter, medan el Cid är en bild ur det bullersammaste feodala lefverne. Jag har likväl anträffat en omständighet, som i och för vår fråga är afgörande. Chevaleriet, i dess bety-

*) Ett sådant utelemnande af *h* har jag iakttagit uti P. del Cid blott på ett ställe (v. 3462 och 3463) och kan väl vara infördt af kopisten, som i alla händelser är samtidig med Gonzalo.

**) Jfr. Diez, *Grammatik*, Th. III pag. 262.

***) I Poema del Cid har jag observerat verserna 273 och 281:

E nos de vos partirnos hemos en vida.
Ya lo vedes que partirnos tenemos en vida.

der *teneo* insättes för *haber* uti ett fördeladt futurum, samt uttrycken *espuelas tienen calzadas* (v. 2732) och *tiene aver monedado* (v. 126), der dock participiet icke är att refereras till verbet. — Hos Gonzalo de Berceo se t. ex. *Vida de S. Domingo de Silos*, str. 63, 79, 169, 175, 177, 248 o. s. v. — Med rätta anmärker A. Fuchs, *Die roman. Sprachen in ihrem Verhältnisse zum lateinischen*, Halle 1849, pag. 352, att *tener* icke är ett hjelpverbum i alldeles samma mening som *haber*, hvilket synes redan deraf att participiet rättar sig adjektiviskt efter objektet. Men dess karakter af hjelpverbum, eller, så att säga, af hjelp åt aktiva hjelpverbet, kan icke derföre förnekas.

†) Professor Dozy stöder sin åsigt, att poemet tillhör början af 13:de årh. äfvenledes och förnämligast på dess språk, som han funnit långt mindre latinskt än språket i *los fueros de Oviedo*, gifna af Alfons VII år 1145. Då jag icke haft tillgång till detta eller andra privilegiebref, som utgöra de älsta monumenterne af spanskt språk, tryggar jag mig vid den invändning hr Damas Hinard (*Poeme du Cid*, pag. XII) gör emot hr Dozy, att, nemligen, dessa Fueros äro skrifna på latin, icke på spanska; och då jag dervid tar i betraktande det kuriösa språkprof Lafuente (a. a. t. IV pag. 248) anför ur Ramiro I:s testamente, förefaller det verkeligen möjligt, att de gode klerkerne, hvilka tjenstgjorde som den tidens statssekreterare, trodde sig uti dessa Fueros skrifva latin. då de i sjelfva verket redan till hälften skrefvo spanska.

delse af ordnad institution, kan icke hafva varit kändt eller erkändt på den tid då Poema del Cid författades. Huru mycket än af feodala sedvänjor och tänkesätt röjes uti den vidsträckta familjemakt som länsherren utöfvar, uti vasallens underdåniga bemötande emot denne, med knäfallande och handkyssning, och om härtill äfven kommer det aktningsfulla bemötandet emot qvinnan, böjelsen för ett ståtligt uppträdande med präktiga hästar och sadelmunderingar, vimpelprydda lansar, ringrännande o. s. v., så saknas dock ännu helt och hållet den chevalereska andan såväl som chevaleriets bud och bruk *).

Hos Gonzalo de Berceo förekommer deremot chevaleriet, såsom en allmänt bekant sak. Uti *vida de San Millan* (str. 412) heter det

El rey don Ramiro un noble caballero

och om möjligen ordet här kunde tolkas i dess äldre mening af a d e l i g r y t t a r e, så gäller detta omöjligen om versen

Priso bien la orden el novel caballero **)

ty här är fråga om Domenicus, vallherden, som inträdde i klostrets gemenskap, hvarvid skalden rimligtvis icke kunde tänka sig honom som en adelig ryttare, men deremot mycket väl kunde förlikna honom vid en riddersman, som aflade ordenslöftena. Så benämner han ock den helige Millan „*el santo caballero*“, andra ställen att förtiga ***). Men ett sådant tillfälligt begagnande bevisar huru mycket chevaleriet på hans tid måtte hafva gripit omkring sig, då begreppet derom så lefde i den isolerade klosterinnevånarens föreställningar.

Men sådana förändringar i lefnadssätt, föreställningar och språk försiggå icke inom en kort tiderymd. Det tidsförlopp, inom hvilket språket så väsendtligen hunnit utarbeta sina tendenser och ett kosmopolitiskt chevaleri göra sig allmänt gällande, kan väl icke gerna anslås till mindre än ett halft sekel. Poema del Cid har sålunda ofelbart det 12:te seklet att tacka för sin uppkomst. Såsom ett ytterligare stöd för denna slutsats, vill jag sammanställa det med ännu ett språkmonument, som sjelft afgjordt härstammar ifrån brytningen mellan detta och det efterföljande århundradet.

Jag erinrade redan, att den grad af utveckling verskonsten hos Gonzalo de Berceo företer, nödvändigtvis förutsätter en föregående öfning. Gonzalo må vara den förste verskonstnär i Kastilien, hvars namn gått till efterverlden, men han måste dock hafva haft sina föregångare. Man känner icke, hvilka alla volymer med versifierad romanz St. Millans kloster kunde gömma i sin boksamling. Måhända skall i framtiden af dessa föregångare en och annan dyka upp. En sådan framdrogs för någon

*) Uttrycket *escuderos, qui son de la criazon*, som förekommer tvenne gånger (v. 187 och 2930) och betyder beväpnade h u s k a r l a r, v a p e n s v e n n e r, gemenligen vasallers söner i tjenst hos länsherren (jfr. v. 2824 om Diego Tellez, som var Alvar Fañez man, och v. 745 om Muño Gustioz, som var Campeadorens »*criado*») kan jag icke anse ensamt nog att bestyrka tillvaron af ett utveckladt eller ordnadt riddareväsende.

**) *Vida de Santo Domingo de Silos*, str. 84.

***) *Vida de San Millan*, str. 56.

Alli sufrió grand guerra el Santo caballero
De fuertes temporales é del mortal guerrero.

tid sedan af den om medeltidslitteraturen så högt förtjente Francisque Michel, ur samlingarne i dåvarande bibliothèque royale i Paris*). Detta poem, bekant under namn af *Cronica rimada*, har gifvit professor Dozy tillfälle att nedskrifva ett af den moderna kritikens briljantaste kapitel**). Inför hans öfvade blick upplöser det sig i mindre partier, af hvilka åtminstone tvenne särskilja sig ur det hela. Ännu kan man genom tiraderne följa assonansrimmet, som bibehållit sig oaktadt det bedröfliga prosaskick, hvari poemet uti handskrift återfanns, och derur det af utgifvaren återförhjelptes till versform. Oaktadt dess titel, som ej bör vilseleda till tanke på en torr faktisk rimkrönika af det nordiska slaget, har jag icke upptagit den, då fråga var om urkunderna till el Cids historia. Den är i hög grad fabulös och på intet sätt historisk, den slutar midt i berättelsen om el Cids bragder i Frankrike, efter att hafva förtäljt om hans något kärfva beteende emot påfven i Rom. Sin begynnelse tar den långt bort i tiden, men rör sig, i sitt nuvarande skick, i sjelfva verket omkring el Cid som sin hjelte, dock icke kring hans sednare historiska lefnadslopp, utan bland de fabelaktiga ungdomsöden, hvilka traditionen, ej utan märkbara spår af utländskt inflytande, begynte utspinna redan under seklet närmast efter hans död. Det är häri poemet väsendtligen särskiljer sig från Cronica rimada. Den spanska nationaldiktningen är till sitt lynne alldeles icke fabulös, och poemet, som icke heller är det, representerar en genuin och ursprunglig ådra i densamma, medan fabelkrönikan är ett oskickligt flickverk efter fransyskt mönster, inkommet i samfärd med det kosmopolitiska chevaleriet. Ej under då, att Cronica rimada känner vapendragaren till skilnad från chevalieren, samt banéret med devis eller vapen,***) hvilka begrepp först mot slutet af 12:te århundradet synas hafva blifvit allmänt gängse i Spanien. Det sades nyss, huru främmande de äro för Poema del Cid.

I ålder stiger alltså poemet om el Cid äfven utöfver detta gamla diktverk †). Det återstår nu att tillse, huruvida dess ålder ur poemet sjelft icke kan närmare fixeras. Redan Sanchez blef af en sakkännare gjord uppmärksam på det ställe i dikten (v. 3014), der vasallerne samla sig till cortes. Vid det diktaren nämner el conde don Remond, tillägger han

Aqueste fue padre del buen Emperador.

Denne grefve Raimund af Burgund, Alfons VI:s måg, blef nemligen fader åt Alfons VII, hvilken, som bekant, lät 1135 utropa sig till kejsare af Spanien. Före denna tid kan dikten således icke vara affattad, och väl ligger uti uttryckssättet en lindrig antydning att det icke heller kunnat inträffa under denne furstes lifstid,††) men väl på en tid då hans minne ännu var helt friskt i allas sinnen.

---

*) Publicerades af Fr. Michel 1846 och reproducerades af F. Wolf uti *Wiener Jahrb. d. Litteratur* b. 116, af A. Duran uti andra delen af hans *Romancero general*, samt delvis af Damas Hinard i hans ofta citerade verk, *appendice*, äfvensom sluteligen i utdrag af Malo de Molina, *El Cid Campeador, apendice*.

**) A. a. t. II pag. 90 o. ff.

***) Jfr. Damas Hinard, a. a. *appendice* pag. LXXVIII, LXXIX.

†) Detta är äfven F. Wolfs åsigt, se *Studien* etc. pag. 47 not.

††) Med all skyldig aktning för den invändning, härvid göres af professor Wolf, och för den åsigt, som härvid uttalas af professor Huber, kan jag icke annat än anse att Sanchez med skäl drar i tvifvelsmål, huruvida poemförfattaren skulle användt epitetet »*buen*» till *emperador*, ifall kejsaren då ännu lef-

Ett annat upplysande ställe, af icke mindre vigt, är vers 3735, der det heter:

Hoy los reyes de España sos parientes son.

Denna vers, som icke gerna kan utmönstras såsom interpolerad glosa, innebär alltså den utsagon af diktaren, att vid det han skref Spaniens konungar voro fränder till el Cid. En tidpunkt när alla konungarne på halfön stått i någon skyldskap till hjelten, har visserligen aldrig funnits. Men uttrycket innebär, såsom man med finhet anmärkt, icke detta, utan endast att de förnämste af dem varit beslägtade med el Cids familj. Hjelten efterlemnade icke någon son, men tvenne döttrar, dessa samma, som under namnen donna Elvira och donna Sol uti vårt poem utgöra så oaflåtliga föremål för hjeltens ömhet, som offras åt hans länspligt, kränkas så djupt och återupprättas så ärofullt. I krönikorna äro de kända under namnen donna Christina och donna Maria, och det nämndes redan, att de blefvo förmälda, den sednare med grefve Raimund af Barcelona och den förra med infanten af Navarra. Donna Maria Sol dog barnlös, hvaremot donna Christina Elviras sonson Sancho, benämnd den Vise, såsom konung herrskade i Navarra från 1150 till 1194, och sondotter Blanca 1151 blef gift med Sancho, Alfons VII:s son, infant af Kastilien och Leon*). Äfven författaren till Poema del Cid omförmäler den lysande upprättelse, som tillskyndades el Cid och hans döttrar genom dessa äktenskapsförbindelser med Navarra och Barcelona, och utropar, med anledning deraf, till sina åhörare:

Ved, qual ondra crece al que en buen ora nació,
Quando señoras son sus fijas de Navarra é de Aragon.
Hoy los Reyes de España sos parientes son.

det är:

Sen, hvilken ära växer åt den i lycklig timme borne,
När herrskarinnor äro hans döttrar i Navarra och i Aragon.
I dag hans fränder äro de kungar uti Spanien.

Det bör anmärkas, att diktaren endast en enda gång (v. 3526) använder ordet *hoy* i den ovissare betydelsen: nuförtiden eller denna stund, medan han föröfrigt alltid dermed betecknar den närvarande dagen. När derföre diktaren, med ett anmärkningsvärdt eftertryck, säger: „I dag äro Spaniens konungar hans fränder“, så ligger det nära till hands att med hr F. Wolf antaga, det dikten varit affattad för ett visst tillfälle, då någon ny ära tillskyndades nationalhjelten genom en kunglig familjeförbindelse. Hr Wolf föreslår dertill högtidligheterna, då prinsessan Blanca, el Cids dottersons dotter, förmäldes med Kastiliens thronföljare**). Jag vågar ett annat projekt. Om den gamle diktaren med sin cantar skulle förherrliga något tillfälle genom att besjunga nationalhjelten, och genom att beprisa den stora ära han med döttrarnes giftermål grundade åt sig och sin ätt, är väl att som det lämpligaste tillfället anses Sanchos kröningsfest, då en ättling af el Cid i rätt nedstigande led gick att som drottning intaga

vat: det hade ju ej rätt motsvarat den vördnad, hvarmed spanjoren nämner sin regerande monark. Allraminst hade han väl tillåtit sig detta talesätt vid ett tillfälle, som, just enligt hr Wolfs åsigt, varit en hoffestlighet, der säkert kejsaren sjelf var närvarande.

*) Jfr det ofvanciterade mskr från *el tumbo negro*.

**) *Studien*, pag. 45.

Kastiliens thron. Då, men icke förr, var rätta dagen att minnas det Spaniens konungar voro hans fränder, och då, men icke förr, kunde uttrycket *buen* vara på sitt ställe om den nyss aflidne Alfons VII.

Professor Dozy polemiserar med en viss skärpa emot att dikten må uppfattas såsom ett sådant festqväde. Det måste också medges, att en sådan mening ingenstädes i dikten bestämdt antydes. Att poemförfattaren som en hufvudsaklig del af sitt ämne anser el Cids åstundan att väl förmäla sina döttrar, är visst otvifvelaktigt; sednare delen af poemet hvälfver sig kring deras dubbla giftermål, kring den sorg och den lycka som af äktenskapen alstras. Men denna tråd förknippar han icke genom ett enda ord med någon yttre anledning; såframt det då icke skett i poemets begynnelse, hvilken, såsom redan angafs, är förkommen.

Huru sannolik den framkastade tanken än må synas, förblir den dock tillsvidare en hypotes. Vid hvilket tillfälle dikten föredrogs, kan lika litet med visshet sägas, som man kan gissa till af hvilken person den författades. Det enda man ser är en skald, som djupt gripen af nationalhjeltens storhet, hans bragder och hans dygd, förtäljer derom inför en åhörarekrets, med hvilken han befinner sig i ständig rapport. Han ber senjorerne lyssna till hvad han har att förtälja, han försäkrar dem att de tillförne aldrig sett eller hört något så underbart, vid vigtigare eller gladare tilldragelser önskar han att de kunnat närvara och deltaga, när någonting i berättelsen djupare gripit honom, vänder han sig till dem med ett utrop eller en reflexion, och han har enkom några ord, t. ex. *sabet* (veten), *veriedes* (j skullen sett), hvarmed han underhåller beröringen med dem. Detta liffulla sätt att föredraga har han gemensamt med medeltidsskalderne öfverhufvud, och berättigar på intet sätt till den föreställningen, att han varit en extemporatör, en folksångare i ordets egentliga betydelse, eller en af de vandrande juglarer, hvilka af dikten gjort sig ett yrke. Äfven den lärde skalden, som kunde nedskrifva sin dikt, tänkte sig alltid en åhörarekrets såsom närvarande. Om för ett så allmänt iakttageligt faktum något bevis erfordrades, finnes ett sådant tillhands uti den gamla klostersången, som jag ofvanföre omtalat. Det faller dessutom genast i ögonen att Poema del Cid icke är någon af dessa episka sånger, som länge och väl kringlupo genom mundtligt meddelande, innan de i skrift upptecknades. Den lider icke af motsägelser och utväxter, som vid ett sådant fortplantningssätt blefvo oundgängliga, den följer alltigenom en gifven plan, enligt hvilken detaljerna sammanhållas, och der något förut berördt åter beröres, märker man på samstämmigheten hvarmed detta sker, att författaren icke varit öfverlemnad blott åt sitt minne, men haft tillfälle att ur en skrifven text återhämta ordalagen*). Dertill kommer att diktionen, isynnerhet emot slutet, röjer en finhet och pointering som jag aldrig funnit hos någon mundtligt fortplantad dikt**), medan det slags upprepningar, hvilka i sådant fall användes att underlätta sångarens minne, här alldeles saknas.

---

*) Jfr. v 3342—3354 och v. 3375—3378 med teckningen v. 2292—2316. I de förstnämnda verserna utmanar Pero Bermuez infanterne af Carrion. Han säger derförinnan v. 3327:

Las tus mañas yo te las sabré contar.

V. 2178 är det åt Pero Bermuez som Campeadoren uppdrar att vakta infanterne,

Que sopiesen sos mañas de los infantes de Carrion.

**) Se v. 21 och v. 3529; Martin Antolinez' svar v. 3539—41.

På grund häraf anser jag det afgjordt, att poemet om el Cid skriftligen affattats af någon viss person, och att det framkommit till oss, så när som på bristfälligheterna i manuskriptet och i afskrifvandet, i dylikt skick som det författades. Men i medeltidens episka diktning känner man öfverhufvud tvenne slag af poemförfattare, som voro nog lärde att kunna skrifva sina poemer. Den ene var truveren, den andre klosterbrodren. Då det är af vigt att afgöra, till hvilkendera klassen författaren af Poema del Cid är att räknas, vill jag försöka en utredning af frågan.

Den förre af desse, truveren, är till namnet så godt som okänd uti Spaniens medeltidspoesie *). I stället finner man talrika spår af hans mindre aktade yrkesbroder jonglören, hvars verk under namn af *cantares joglarescos, cantares de los joglares* flerestädes omnämnas i krönikorna. Hans namn begagnas någongång till att beteckna diktaren i gemen, utan afseende å slaget, såsom då Gonzalo de Berceo (*Vida de S. Domingo de Silos,* str. 775) säger sig hafva stor åhåga att vara en Guds joglar **). Ofelbart äro han och hans konst att anses som ursprungligen främmande, till Spanien inkomne i de franska vasallers följe, hvilka under skygd af fransyska regentslägterna i 12:te seklet trängde sig in i landet. Redan Alfons VI med sin böjelse för främlingarne, deras seder och äfven religionsbruk, hade öppnat dem tillträde i Kastilien, och när med hans dotterson, Alfons VII, den burgundiska dynastin besteg thronen, ökade sig än mer beröringen med grannlandet. Jonglörernes eget författareskap inskränkte sig för det mesta till att efter omständigheterna omgestalta, förlänga eller förkorta truverernes dikter, eller ock att bearbeta det mundtligen kringlöpande sångförrådet. För att öka intresset hos åhörarne beledsagades föredraget af mimiska åthäfvor, hvilka, der publikens smak så medgaf, utgjorde hufvudsakliga delen af prestationen.

Hur ringa aktning de nykomne yrkessångarne till en början åtnjöto i Spanien, der folklynnet sympatiserade hvarken med andan eller formen hos deras prestationer, bevisas bäst af språket, som med deras konstnärskap, *jogleria,* eller (för att än bättre visa den franska härkomsten) *jongleria,* betecknar lumpet skämt, gyckel ***). Konung Alfons X i 6:te delen af *las siete Partidas* (tit. 7 leg. 5) förklarar juglarerne för vanhederliga och berättigar fadren att göra arflös den son, som söker *tan vil oficio.* Ur desse vandrande sångares lif lemnar *Libre d'Appolonio,* denna gamla romance från medlet af 13:de seklet, en lika intressant som fullständig bild. Det är den unga olyckliga Tarsiana, som, för att rädda sig ifrån ett än nesligare lif, erbjuder sin dålige herre att med ett yrke, „som är mindre syndigt, mera vinstgifvande och mera aktadt", inbringa honom den äskade vinningen. Hon gör sig till joglaresa och utgår bittida om morgonen, rikeligen klädd och med en fiol i handen, för att på tor-

*) De få ställen der jag funnit trobadorn omnämnd äro jemförelsevis föga anmärkningsvärda. Gonzalo de Berceo kallar sig trobador i *Loores de N. Sennora.* I *Chronica del Cid,* Cap. CLXXXVI kallas de arabiske sångarene uti ibn-Djahhafs hus *trovadores,* och under en urkund af 1197 skall finnas tecknadt: Gomez, *trobador.* Se *Adiciones y Notas* till spanska öfversättningen af Ticknors *History of Spanish Literature,* t. I pag. 492.

**) Jfr. samma dikt, str. 759 der Gonzalo vill sluta sången, på det senjorerne icke må säga att han var en ledsam joglar.

***) Gonzalo de Berceo, *Vida de San Millan* str. 384; *vida de S. Domingo de Silos,* str. 89. *Por nula jongleria non lo farian reir.*

get spela för betalning. Jemte musiken begynner hon några verser och sånger. Folket öppnar portarna, och då torgen ej rymma dem alla, bestiga de bänkarne utmed husen och i gathörnen. Sedan hon väl förnöjt dem med sin sång och sitt fiolspel, begynte hon *rezar un romanze bien rimado,* recitera en välrimmad romance om de öden hon genomgått. Folket älskade henne mycket, och hon hade mycken vinning af „att skratta och gyckla till sin goda sång“ *).

Emedlertid satte sig desse sångare de *nueva maestria,* såsom de i Kastilien benämndes, i besittning af dess gamla sägner, omformade dem i den äfventyrliga anda som så bestämdt särskiljer nationaldiktningen norr, från nationaldiktningen söder om Pyreneerna, samt gjorde på dem till en början äfven det främmande versmåttet gällande. Det är otvifvelaktigt att nationaltraditionen äfven i denna form anlitades såväl af konung Alfons som ock af författaren till Chronica del Cid. Det bevisas af uttrycken *„e dicen en los cantares“, „ca non lo sabemos por cierto, sinon quanto oimos dezir a los juglares en sus cantares“,* som ofta förekomma hos dem hvardera, men hvilka de icke sällan beledsaga med ett tvifvelsamt *„mas esto non podrie ser“.* Cantarernes äfventyrliga, fabelhaltiga lynne gjorde dem misstänkte i de gamla krönikeförfattarnes ögon. *„Mas debe home creer,* varnar vid ett tillfälle den förre,**) *lo que semeja con guisa é con razon, é de que falla ome escripto é recado, que non á la fabla de los que non saben“.*

Det tillfälliga i uppkomstsättet och tillika skråmässiga i behandlingssättet har på juglarpoesin tryckt en prägel, som icke förnekar sig äfven då det någongång hände, såsom åtminstone bland juglarerne i Spanien är fallet, att författaren skref sina dikter och ur handskrift föredrog dem inför åhörarne. Trettonde seklets krönikor, som icke gerna försumma att vid berättelsen om giftermål och andra högtidligheter nämna, det man gaf juglarerne *muchos nobles guarnimientos,* göra vid ett tillfälle ibland dem en anmärkningsvärd åtskilnad mellan dem med munnen och dem med pennan, *ansi de boca, como de peñola.* I sjelfva verket ega vi uti Cronica

---

*) *Libre d'Appolonio,* i Sanchez *Coleccion:*

Otro mester sabia que es mas sin pecado,
Que es mas ganancioso, é es mas ondrado. (Str. 422).

Luego el otro dia de buena madurguada,
Levantóse la duenya, ricamente adobada,
Prisó una viola buena é bien temprada,
E sallió al mercado violar por soldada.
Comenzó unos viesos é unos sons tales,
Que trayen grant dulzor é eran naturales,
Finchiense de omes apriesa los portales,
Non les cabie en las plazas, subiense á los poyales.
Quando con su viola huvo bien solazado,
A sabor de los pueblos huvo asaz cantado,
Tornóles á rezar un romanze bien rimado,
De la su razon misma por ho avia pasado. (Str. 426—428).

Reyendo é gabando con el su buen cantar. (Str. 432).

**) Med anledning af sägnen om Bernardo del Carpio, parte III, fol. 33, 34.

rimada en sådan cantar juglaresco, som af författaren varit skrifven och bestämd att reciteras ur manuskript. Dess fabulösa lynne och dess alexandrinska versmått synes mig ställa utom allt tvifvel, att den har för sitt upphof att tacka någon spansk juglar,*) hvilken ville åt sägnen om el Cid gifva ett nytt intresse, genom att föra hjelten ut till Frankrike, till fablernas och äfventyrens land, medan åter dess ofullkomliga metrik och inströdda prosastycken utesluta tanken på allt extemporeradt föredrag. Ur den analys professor Dozy anställt med denna dikt, framgår klarligen huru juglaren för detta sitt ändamål, på sitt otympliga sätt, sammanflickat spanska folksägner, dels redan utbildade sånger, dels ännu helt obundna sägner. Det osammanhängande uti förknippningen, motsägelserna och osannolikheterna äro alldeles de i jonglörpoesin vanliga, liksom ock det sätt, hvarpå verklighetens såväl som traditionens drag förspridas och förvridas, medan man visserligen derjemte måste medge, att den spanske juglarens kärfva, abrupta, lika kraftiga som obändiga stil, vid sidan af de franske yrkesbrödernes, röjer en långt barnsligare och mindre utvecklad konst.

Af dessa karakteristiska kännetecken på en cantar juglaresco återfinnes hos Poema del Cid knappast mer än det enda, att författaren skrifvit sin dikt på alexandriner. Hans behandling af ämnet är likaså planmässig, som juglarens är planlös, han låter knappast en enda motsägelse komma sig till last och har ingen böjelse för romantikens orimligheter. Poema del Cid röjer alla den spanska nationaldiktningens grundegenskaper. Denna dikt är historisk såväl i afseende å fonden, som i afseende å andan; verklighetens drag återfinnas i dess gång och i dess hufvudsakliga fakta. Medan i Cronica rimada motiverna oupphörligen gifva anstöt åt den spanska nationalkarakteren uti dess ömtåligaste punkter, utgör el Cid uti poemet en idealbild utaf dess hufvuddygder; och sluteligen, medan berättelsen uti den förra dikten ledes, på det för jonglörer och truverer så betecknande manéret, utan allt afseende på geografiska förhållanden, eller, så att säga, lyftas upp ur hvarje gifven lokal, är författaren till Poema del Cid en man, som noga känner till lokalförhållanden och på det samvetsgrannaste iakttar den.

På grund af denna jemförelse kan jag icke se uti honom en juglar, hvarken Palea, på hvilken hr Damas Hinard synes böjd att tänka, eller någon annan, ehuru det kan vara fallet att han af juglarerne hämtat sitt versmått, och att genom dem språket i hans dikt rönt några franska inflytelser. Men versmåttet är ej ens hela verskonsten, dess mindre hela skaldekonsten, såsom man kunde tro af den vigt de lagt derpå, hvilka haft att bevisa en förutfattad mening om att Poema del Cid samt den

---

*) Professor Wolf (*Studien*, pag. 428 n. 1), som bifaller åsigten att juglarerne äfven skrefvo sina dikter, synes böjd att icke anse *Cronica rimada* tillhöra slaget. »*Die beiden Cid-Gedichte rechne ich nicht zur eigentlichen Juglar-Poesie, und möchte ueberhaupt bezweifeln, dass sie wirklich zum Singen bestimmt waren. Es versteht sich uebrigens von selbst, dass die Juglares nicht nur »sagten und sangen» in den Cantares, sondern auch, besonders späterhin, bloss sagten und selbst lasen, sei es ihre eigene Erzählungen (Fablas), sei es von Kunstdichtern (Clérigos) ihnen mitgetheilte Romane (Romances, Cuentos Rimadós, Ditados)*». För min åsigt om *Cronica rimada* har jag deremot lyckan anföra en auktoritet af icke mindre kompetens i dessa frågor, nemligen samlaren af *Romancero General*. Hr A. Duran säger (t. I pag. 482) om *Cronica rimada: „debe presumirse obra de un juglar que con pretensiones de poeta artistico reduce á versos largos, de forma francesa, los redondillos de nuestra nacional, y que ha podido aceptar, una vez siquiera, el tipo caballeresco estraño para aplicarlo al heroe español que cantaba.“*

spanska nationaldiktningen äro af fransyskt ursprung*). Måhända för dess allvarligare hållning och större episka lämplighet erhöll alexandrinen ett lätt insteg i Spanien hos de lärde diktare, som mestadels skrefvo sina poemer för att reciteras. Från det ofärdiga skick, hvari vi finna densamma i Poema del Cid, utvecklar den sig till den grad af fulländning, som den eger i Berceos poemer. I stället att vara ett karakteristiskt versslag för juglarpoesin, blir den den lärda diktningens versmått till skilnad från den populära och i Spanien ursprungliga redondilien.

Förutom metern finnes ännu något, som för dem alla tre, juglaren uti Cronica rimada, författaren af Poema del Cid och klosterskalden Gonzalo de Berceo är gemensamt, och som i detta sammanhang är af vigt. När man läser Cronica rimada vid sidan af Poema del Cid, faller genast i ögonen den stora likheten i uttryckssätt, hvilken stundom växer ända derhän, att hela versrader efter hvarandra äro närapå desamma**). Då något lån af juglaren ifrån poemet icke är att tänka på, och då

*) Så bland andre Fauriel (*Histoire de la Poésie provencale,* Paris 1846 t. I pag. 33) och hr Damas Hinard, som åt denna tanke egnar hela sitt arbete, sin osparda lärdom och sin stora beläsenhet i den romaniska litteraturen. Der finnes i Poema del Cid knappt en likhet i uttrycket med någon af de franska romanerna, eller i ordformationen med provençaliskan, som ej framsökes till bevis. För att tro hr Damas Hinard har hela spanska språket uppstått under franskt inflytande, liksom hela spanska historien gjorts under franskt öfverinseende. Under erkännande af hr Damas Hinards större sakkännedom, måste jag dock på det bestämdaste skilja mig ifrån en sådan åsigt, äfven fastän professor Wolf godkänner hr Damas Hinards bevisning (*Studien,* pag. 415 n. 1). Inflytelserna i språkligt såväl som metriskt hänseende äro icke större, än naturligen alltid förefinnas mellan tvenne närabeslägtade grannlitteraturer, exempelvis den skandinaviska (resp. danska) och engelska balladen. Till annan mening har hr Damas Hinards bevis icke kunnat bringa mig.

**) Se här några få bland de många likartade eller lika uttrycken: *esso non serié la verdad (Cr.* v. 381, *Poem.* v. 2426, 987); — *pensemos de andar* (öfverallt); — *en yermo ó en poblado* (*Poem.* v. 393, *Cr.* v. 421); — *el albor queria quebrar* (*Cr.* v. 645, *Poem.* v. 235, 461, 3557 m. fl.); — *é cavalgan tan privado* (öfverallt); — *metense en las armas* (*Cr.* v. 438, *Poem.* v. 994); — *que en buen punto fue nado* (*Cr.* v. 166, 263); — *facerlo he de grado* (ofta); —

Poem. v. 2354.	*Esto van diciendo é las gentes se alegando.*
v. 2464.	*De todas partes sos vasallos van legando.*
Cr. v. 440.	*E otras gentes de Castilla se le yvan llegando.*
Poem. v. 2916.	*Como yo so su vasallo, é él es mio Sennor.*
„ v. 1370.	*A todas las escuellas que á él dicen señor.*
Cr. v. 494.	*A ty digo señor, yo so el tu vasallo.*
Poem. v. 1207.	*. . . . . non te quiere detardar.*
Cr. v. 554.	*. . . . . non queriedes tardarlo.*
Poem. v. 1836.	*Legan á Valladolid dó el rey Alfonso estaba.*
Cr. v. 460.	*En Çamora llegaron los mandados, dó era el buen rey don Fernando.*
Poem. v. 2541.	*Vasallos de mio Cid seyense sonrisando.*
„ v. 1526.	*Sonrisandose de la boca, hybalo abrazar.*
Cr. v. 522.	*Sonrisandose yva, é de la boca fablando.*

samt denna af Ticknor anmärkta stridsskildring:

Poem. v. 734—738. *Veriedes tantas lanzas premer é alzar,*
Tanta adarga aforadar é pasar,
Tanta loriga falsa desmanchar,
Tantos pendones blancos salir bermeios en sangre,
Tantos buenos cavallos sin sos duenos andar.

de ifrågavarande uttrycken äro sådana som tillhöra den poetiska diktionen, antydes härmed förhandenvaron af ett allmänt poetiskt språk, med färdiga fraser för vissa återkommande uttryck och så afpassade, att de med lätthet falla sig i den trokeiska metern. Men en jemförelse med Gonzalo de Berceos poemer, ehuru dessa röra sig uti helt andra sfärer, ger anledning till samma iakttagelse*). Huru rik man än må tänka sig å ena sidan den juglarpoesi, hvaraf Cronica rimada är en lemning, å andra sidan klosterpoesin som föregått Gonzalo de Berceo, är dock klart att den gemensamma källa, hvarur det likartade poetiska uttrycksättet flutit åt båda hållen, är en allmännare skaldeverksamhet och uppenbarligen ingen annan, än den ute bland folket löpande nationaldiktningen. Denna fortgick naturligtvis i den romanz paladino, som användes man och man emellan, i fullkomlig obekantskap med det förgätna modersspråket, latinet. I denna folkliga form uppträder ock den spanska mundarten hos juglaren, hvilken, obekant liksom hans publik med den klassiska litteraturen, icke kunde bepryda sitt tal med latinismer, medan man deremot, såsom redan anmärktes, hos Gonzalo de Berceo finner rikliga spår af rent latinska ord, former och hela uttryck, härflytande ur författarens förtrogenhet med klostrets latinska bokförråd. Förhandenvaron af sådana klassiska inflytelser på språket utgör således ett temmeligen pålitligt tecken, hvarpå man kan särskilja den lärde klosterbrodren från den olärde diktaren, äfven om deras meter är densamma och det poetiska språket hos dem gemensamt. Då nu uti Poema del Cid förekomma ett betydligt antal latinismer, såväl rena, som alltför lindrigt romaniserade latinska ord och ordformer,**) är detta ett skäl hvarföre jag anser författaren hafva varit en andelig man. Latinismerne hos Gonzalo äro visserligen flere och mera i ögonen fallande, men man måste erinra sig att den krets af senjorer, han tilltalar, äro hans „medvasaller i Gudi", klosterpersonalen, hvilken kunde anses tillräckligt bevandrad i språket för att förstå de latinska glosor, som hans religiösa och kyrkliga ämnen förde honom på tungan,

---

Cr. str. 895—899. *Veriedes lidiar á porfia e tan firme se dar,*
Atantos pendones obrados alzar é abaxar,
Atantos lanzas quebradas por el primore quebrar,
Atantos cavallos caer é non se levantar,
Atanto cavallo sin dueno por el campo andar.

*) Exempel på sådana gemensamma uttryck af ett poetiskt språk hos Gonzalo de Berceo och i Poema del Cid äro: *el bon campeador (v. de S. Millan* str. 123); — *una fardida lanza;* — *sin falla;* — *mal l. buen acorduao;* — *como á tal Sennor (V. de S. Dom.* str. 154, *Poem.* v. 2105 och passim); — *metudo en escripto* (*V. d. S. Millan* str. 32, *Poem.* v. 852, 1268); — *fincaron los ynoios* (ofta); — *seré vuestro pagado;* — *otra dia mannana;* — *ome bien aguisado;* — *tu eres sabidor (vos sed sabidor, como sodes sabidor);* — *el ome en ora buena nado (V. de S. Millan* str. 62).

Poem. v. 1039. *Ellos partiendo estas grandes ganancias.*
Cr. str. 62. *Partieron las ganancias que eran muy grandes.*
Poem. v. 1318. *Dexarevos las posadas, non las quiero contar.*
v. 1168. . . . . . *é facian las trasnochadas.*
V. de S. Mil. str. 68. *Decir non podriemos todas sus trasnochadas,*
Nin todos los logares en qui tovo posadas.

**) Sådana latinismer äro: *thus, hasta* (spjut), *ullus, alaudare* (i. st. f. alabar), *prima, vigilia, qui, sabana, pastor;* — *huebos* (opus), *homiliar* (humiliare), *man* (mane), *sosannar* (subsannare), *ace* (acies), *gradar* (gradare, judicare); — *cinxo* (cinxit), *yxieron* (exierunt), *glorificaron* (glorificarunt) o. s. v.

medan åter författaren till Poema del Cid med ett verldsligt ämne vänder sig till en verldslig krets.

Men språket är icke det enda, hvari den klerikala karakteren hos honom framträder. Oaktadt det verldsliga ämnet och omgifningen visar den sig oförhappandes och på mångfalldigt sätt. Än röjer sig presten, då han, något opassligt, tycker man, med ett välkändt uttryck ur skriften låter (v. 1032) Rodrigo Diaz, fribrytaren, till grefve Berengar säga:

Comed conde deste pan é bebed desto vino.

det är:

Ät, grefve, detta bröd och drick af detta vin.

eller då han en annan gång (v. 320) låter honom i ett tal till sina män onödigtvis bestämma innehållet af den messa, som följande dag skall läsas:

La misa será dicha, esta será de santa Trinidat.

Än är det kyrkans omtänksamme son, som förråder sig i berättelsen om hjeltens vördsamma förhållande till kyrkan och dess män, om de rika skänker han sänder såsom förstlingen af sina segrar till San Pedros kloster, om de många messor han köper sig. Än är det den fromme andlige, som talar ur det upprepade innerliga bedjandet, ur dessa uppriktiga tacksägelser hjelten tidt och ofta hembär „Skaparen och Andefadren", ur legenden om engeln Gabriels uppenbarelse för hjelten, till hvilket allt slående motstycken finnas rikligen hos Gonzalo de Berceo, inga uti Cronica rimada och veterligen ytterst få i hela jonglörpoesin. Må man uppmärksamt genomläsa episoden om hjeltens möte med sin maka i San Pedro de Cardeñas kloster. Vid den varma bönen diktaren vill lägga i donna Ximenas mun, förglömmer han sin karakter för tillfället, tar oförmodadt sjelf till orda (v. 345) och låter af sin dagliga vana vid klosterorationer förleda sig till en utgjutelse, som vittnar bättre om hans presterliga yrke, än om artistiskt sinne. I denna episod liksom hela dikten igenom lifvas Rodrigo Diaz, denna i verkligheten hårda och dystra vasallkarakter, af en fromhet och en sedlig känsla för familjen och hemmet, som någongång ger hans allvarliga bild ett drag af rörande vekhet, och som föga öfverensstämmer med den hemlöse och tyvärr icke sällan sedeslöse vandrande sångarens tänkesätt.

Det kan härmed anses afgjordt, att den mannen, som vid ett eller annat tillfälle i medlet af 11:te seklet inför någon krets af senjorer föredrog Poema del Cid, var en clérigo, en af dessa klosterskalder, hvilka äran tillkommer att vara skaparene af de moderna folkens älsta litteraturer. En tanke, som härvid genast erbjuder sig, är att sålunda Poema del Cid ju icke kan anses såsom tillhörande den episka nationaldiktningen i dess ofvanangifna betydelse, utan såsom tillhörande den lärda diktningen, enär en skaldeindivid, och dertill en skaldeindivid ur tidens lärda stånd, omhänderhaft ämnet. Och medges måste, att Poema del Cid icke är en nationaldikt i den fulla och formella mening som Kalevala-sångerna. Men å andra sidan röjer sig lätt att den gamle skalden här gör tjenst som „sagans mund" såväl i den mening, att han hämtat sitt ämne förarbetadt ur traditionen, som ock i den mening, att hans egen

bildningsgåfva är populär och de känslor, enligt hvilka han utvecklar hjeltebilden, nationella. Så när som i de religiösa och kyrkliga tendenserna, har hans lärda karakter icke på något sätt lagt sig mellan honom och hans folkliga ämne, och äfven i de punkter, der hans behandling af ämnet är konstnärlig, visar sig dock hans snille såsom det naturliga, det ur folkfantasin danade, icke såsom bildadt genom några främmande mönster.

För att nu öfverkomma till denna sista af de frågor jag här föresatt mig att afhandla, frågan om diktarens förhållande till sägnerna, är det nödigt att derjemte beröra några underordnade frågor om diktens organisation.

Benämningen *Poema,* hvarunder dikten blifvit allmänt bekant, har den erhållit af utgifvaren dr. Sanchaz. Författaren sjelf kallar sin dikt än *cantar* än *gesta.* Det sednare blef i medeltidslitteraturen användt för all slags berättelse, prosa såväl som poesi, andelig som verldslig, i hvilken en handling eller en lefverneshistoria förtäljdes. Uttrycket *cantar* tillkännager deremot otvetydigt en dikt, som på folksångens sätt sjungande föredrogs. När sången var af heroisk och berättande natur, lades det ena uttrycket till det andra, och *cantar de gesta,* som exakt motsvarar den franska truverens eller klosterbrodrens *chanson de geste,* är ock att anses som rätta namnet på Poema del Cid. Bruket öfverförde sednare benämningen äfven på de dikter, som skrefvos för att reciteras, icke sjungas.

Att Poema del Cid tillhör detta sednare slag, kan icke vara tvifvel underkastadt*). Om poemförfattaren tänkt sig dikten såsom blifvande sjungen, skulle han väl någongång antydt detta, hvilket dock icke är fallet, medan han deremot upprepadt använder uttrycken *Qviero vos decir, Cantar vos hemos.* Också måste väl en dikt, för att kunna sjungas, naturnödvändigt hafva en regelbunden meter. Den enformiga melodien, som är nationaldiktningen egen, förutsätter den största likformighet hos versraderna, hvarföre ock all nationaldiktning, om hvilken man med bestämdhet vet att den föredrogs sjungande, såsom till exempel den finska, fortlöper genom versrader med obetydlig omvexling i metriskt hänseende. Det grundmått författaren till Poema del Cid eftersträfvat, är utan tvifvel den 14-stafviga alexandrinen. Men dels af oförmåga att bemästra det styfva språket, dels måhända af brist på föregångare i detta försök, har han lyckats åstadkomma endast jemförelsevis få rader som hålla måttet. Hr Damas Hinard söker reducera verserna till 10- eller 12-stafvigt mått, genom att uppställa ett större antal reglor för uppläsningen. Utan att vilja bestrida riktigheten eller förringa skarpsinnigheten i dessa iakttagelser, och medgifvet således, att en vokal än skall anses som stum, än som ljudande, återstår dock ett antal verser, som säkert icke understiger hälften af hela antalet, der stafvelserna än nedgå till åtta, än uppgå till tjugu och derutöfver. Medger man derjemte, att vid denna tid ordens accentuation ännu var högst vacklande, blifva dock de verser lätt räknade, som löpa felfritt i alexandrinens tonfall. Huru ett sådant poem kunnat vara bestämdt att sjungas, fattar jag för min del icke.

---

*) Äfven i denna punkt måste jag vara af annan mening än hr Damas Hinard (a. a. pag. XVII), som blott på grund af benämningen *cantar* anser afgjordt, att poemet föredrogs sjungande. Af ofvan pag. 61 anförda not synes, att äfven professor Wolf är af annan åsigt än hr Damas Hinard.

En omständighet, hvilken helt säkert menligt inverkade på versifikationen, är att ämnet tillförene var behandladt i ett annat versmått, hvilket, rytmiskt skiljande sig från alexandrinen, ofta tränger sig in i poemets tirader. Att sägnerna om el Cid funnos poetiskt gestaltade vid den tiden när poemet affattades, är obetvifveligt. De gingo man och man emellan, uti denna egentliga nationaldiktning som man icke utan missförstånd kallat folksång, och hvars tillvaro äfven i Spanien är så naturlig, att den knappt behöfver bevisas. Hvad el Cid beträffar, kan man inskränka sig blott till den frågan, hvar, om ej i nationaldiktningen, den gamle panegyristen hörde hjelten alltid kallas *Mio Cid*, och hvar, om ej derstädes, han hörde sjungas om hans bedrifter emot morerne och emot de egna grefvarne? Denna, så att säga, opersonliga diktning kan derföre icke lämpligen benämnas folksång, att dermed tanken så lätt ledes ned till det lägre obildade samhällslagret, då deremot ifrågavarande diktning, vid sin uppkomst och blomstringstid, utgjorde det omedelbaraste uttryck af hela nationens samfälda känsla, den ädlaste frukten af dess allmänna bildning, tillgänglig och älskad, njuten och njutbar för höga som för låga. Hos oss, der i våra dagar Kalevala, finnarnes stora nationaldikt, uppsamlats från folkets mun, gör det icke mycken svårighet att rätt fatta uppkomstsättet, arten och värdet af den opersonliga nationaldiktningen. Men eljest har det i litteraturhistorien erfordrats en lång period af begreppsförvirring, innan det småningom begynt blifva fastställdt att, i hvilket intimt samband än diktarne af yrket och de lärde diktarne må hafva stått med nationaldiktningen, denna dock till begreppet är på det bestämdaste skild från deras.

Men så lätt det är att öfvertyga sig om tillvaron af denna slags poesi i Spanien, så många svårigheter möter det att närmare redogöra för dess form. Isynnerhet har dess metriska system varit utsatt för de mest olika hypoteser. Ofvanföre antyddes, att juglaren i Cronica rimada, såväl som klosterskalden Gonzalo hos nationaldiktningen hämtat sitt poetiska språk. Exemplen kunde mångfalldigas ifrån *Libre d'Appolonio* och andra 13:de århundradets skaldeverk. Men ehuru ögonskenligen af trokeisk natur, gifva de dock ingen bestämd upplysning om längden hos det nationella versmåttet. Då till nationaldiktningens väsende hör, att den mundtligen fortplantas genom generationerna, inträffar högst sällan att, i tidigare perioder, några af dess alster skriftligen affattas. I Spanien blir detta icke fallet förr än i 16:de och 17:de seklerna, då de stora romans-samlingarna verkställdes. De stycken, som professor Dozy utpekat ur Cronica rimada, ehuru i andra afseenden intressanta, vittna intet i metriskt hänseende, alldenstund deras versmått redan är omstöpt till alexandrin. Vid sådant förhållande kan man icke hoppas någon fullgilltig utredning, ehuru man visserligen måste erkänna som den sannolikaste den åsigten, hvilken anser romansernas 8-stafviga vers som det primitiva, i Spanien ursprungliga måttet. Det må vara oafgjordt, om detta versmått har sin upprinnelse ur någon latinsk folklig meter*), eller är, så att säga,

*) Så enligt A. Fuchs, *Die Roman. Sprachen*, pag. 238 och 246, som med framgång ådagalägger att de romaniska språken i prosodiskt hänseende (qvantitens underordnande under, eller hellre sammanfallande med accenten) utgått från det romerska folkspråket, hvaraf naturligen äfven följer, att de moderna metrerne, den 8-stafviga i Spanien samt den 10- och 12-stafviga i Frankrike, utgöra blott modifikationer af romerska folkliga versmått. Äfven Diez, *Altroman. Sprachdenkm.* pag. 127, medger detta och anser, att man med skäl trott sig återfinna romansens versmått uti den romerska *quadratus*.

autoktont i Spanien; för dess ursprunglighet talar, att det så företrädesvis älskades och odlades under spanska litteraturens blomstringsperiod, såväl som den utomordentliga lätthet, hvarmed språket låter sådana verser bildas. „Dess oföränderliga mått, säger Duran, dess korta perioder, och primitiva satsfogning återfinnas mer än något annat slag af meter uti samtalet och prosan, utan att förorsaka meningens afbrytande eller upplösning", hvarföre ock „den mest obildade, utan någon särskild utbildning eller ansträngning af fantasin kunnat hopsätta de formlösa och föga hopbundna berättelser, i hvilka folktraditionen fortlefvat och som innehållas i romanserna" *). Af samma skäl mötte det för krönikeförfattarne, konung Alfons och de andre, så mycket mindre svårighet att förvandla dem till prosa. Så upplöser man lätteligen t. ex. Cap. LIV af Chronica del Cid uti temmeligen rena 8-stafviga verser. Alla försöken att påtruga den spanska nationaldiktningen en annan versform än denna så genuina, hafva derföre förefallit spanjorerne likaså grundlösa, som det skulle synas oss obegripligt att vilja förneka runoversens ursprunglighet i Kalevalapoesin. Hvardera versmåttet, det spanska och det finska, hvilka i de väsendtligaste punkter, såsom stafvelsernas antal och deras trokeiska rytm, erbjuda öfverraskande likheter, bära i hög grad prägeln af äkta nationalmetrer.

Hvad som ensamt i afseende å den förra kunnat rättfärdiga tviflet härom, är den konstnärliga anordning af versradernas rim, hvarmed denna meter såsom redondilie framträder hos romanserna, och hvilken anordning icke kan anses enkel nog för en primitiv nationalmeter. Till redondiliernas system hör väsendtligen, att de udda verserna äro utan rim, de jemna deremot rimmade. Men detta system är ofelbart att betraktas som en sednare utveckling af de enrimmiga tirader med ett fortgående rimslut *(tirades monorimes)*, i hvilka de 8-stafviga verserna ursprungligen varit ställda. Såsom ett exempel på denna anordning framdrar professor Huber, som tillförst uppställt åsigten, af de älsta romanserna om el Cid den bekanta *Tres cortes armara el Rey*, och förklarar derpå den märkeliga omgestaltningen genom alexandrinens inflytande på nationaldiktningens metriska lynne **). I alla händelser måste den anses sammanhänga med en ökad böjelse för välklang hos folket, som icke mera kände sig tillfreds med det enformiga, lugnt berättande versslaget och derföre, såsom en större omvexling, gaf åt hvarannan vers en viss dragning, hvarigenom den i förhållande till föregående rad erhöll tycke af en sednare hemistik. Med denna förändring inträdde naturligen äfven den, att assonansrimmet från de förra versraderna bortföll och bibehöll sig endast på de udda versernas slutfall.

Denna omgestaltning, som åtföljdes af det qvinliga rimmets öfverhandtagande, motsvarar en mera lyrisk riktning hos nationaldiktningen, och tillhör derföre ofelbart

*) *Romancero General*, t. I pag. LIV.

**) *Chronica del Cid*, introd. pag. XXV o. ff. Professor Wolf anser denna förklaring af redondiliernas uppkomst som den enda sannolika, och försvarar den 8-stafviga versen emot bröderne Grimm, hvilkas mening dock en tid varit nog allmän i Tyskland. Enligt dem vore redóndilien att anses som hälften åf i tu brutna 16-stafviga verser, hvilken långa versform, såsom mera episk, borde anses som den ursprungliga. Förutom Diez omfattar äfven professor Dozy denna åsigt. Med fullkomlig framgång bevisar deremot professor Wolf *(Studien*, pag. 408—411), att en sådan längd saknar all grund i arten och väsendet hos den spanska nationaldiktningen, hvilken nödvändigtvis måste utbilda sig i korta sångbrott med motsvarande kortare versmått. Ticknor, *Historia de la Literatura Española* t. I pag. 416, uttalar sig likaledes för den 8-stafviga metern, så ock Lemcke, *Handbuch der Span. Litteratur*, Leipzig 1855, B. 2 pag. 7.

en sednare tid. Ännu då, när den okända skalden sammansatte poemet om el Cid, förefanns utan tvifvel sägnerna om hjelten iklädda den ursprungliga formen, det vill säga, af de mest framstående och anslående tilldragelserna hade uppvuxit ett antal berättelser på 8-stafvig vers och bildande enhvar en tirad, som beherrskades måhända af ett enda rimslut. Dessa korta sångstycken liknade tvifvelsutan de sednare romanserna deruti, att de inskränkte sig till en enda handling, ett samtal eller en gerning, hvari uppenbarade sig något väsendtligt och hufvudsakligt, samt öfverträffade dem ofelbart uti ämnets historiska halt och uti den enkla uppriktiga energi, hvarmed det framställdes. De äro att anses som fristående varianter och måste för att rätt förstås, enär de hvarochen ur det hela gripit blott en enstaka händelse, nödvändigtvis förutsätta samtidens lefvande kännedom af sägnerna. Hvad namnet beträffar, buro de helt visst intet specielt sådant. Åtminstone är det visst, att benämningen *romance* användes då ännu blott att beteckna den lärda eller skråmässiga dikten på *romanz paladino*, till skilnad från den lärda dikten på *otro latino**). Nationalsångerna betecknades blott med ett allmänt uttryck sånger *(cantares)*, liksom den, hvilken föredrog dem, icke tillhörde skrået, utan blott för tillfället var sångaren.

Så otvifvelaktigt det nu är, att de lifligaste och mest framstående episoderna i Poema del Cid i tiden varit sådana sånger, så omöjligt är det att på ett bestämdt sätt uppvisa detta ur poemets versbyggnad. Tapia, som tidigt framkastar denna tanke, anser den ådagalagd genom förhandenvaron af ett stort antal 8-stafviga verser, dels sjelfständiga, dels ingående uti poemets alexandriner**). Men deras dervaro, som visserligen är ett vigtigt intyg på att författaren haft för sig ett förråd af nationaldikter, ger dock ingen ledning för att ur poemet utpeka desamma. Det är lätt att i många punkter uppvisa huru författaren, som eljest med riktig takt för sin långa dikt ville låna sig ett längre, mera episkt versmått, kämpar förgäfves att genomföra det på ett ämne, som redan var gestaltadt i nationlig form. Han kan icke motarbeta språkets, i nationaldiktningen redan öfverhandtagande fallenhet för qvinliga rimslut; emot hvad den franska alexandrinen kräft, genomgås långa tirader i hans dikt (240-267, 268-286, 2213-2287) af qvinligt assonansrim***). Isynnerhet utgör, såsom äfven professor

---

*) Gonzalo de Berceos dikter, *Libre del rey Appolonio*, *Poema de Alejandro*, *Poesias de arcipreste de Hita* äro alla rika på bevis härför. Redan ofvanför (pag. 60) vid berättelsen om la joglaresa Tarsiana visade sig otvetydigt, hvilket begrepp man fäste vid ordet. I markisen de Santillanas bref (se Sanchez *Coleccion*, pag. 15) finner man romance, såsom anmärkes af Wolf, första gången användt att beteckna nationalsånger. Hr Ed. Duméril framhåller lyckligt (a. a. pag. 295), att denna namnförändring helt visst framkallats af någon väsendtlig förändring hos sångerna sjelfva, och kan detta anses som ett ytterligare bevis för professor Hubers teori om deras metriska omgestaltning under juglarpoesins inflytande.

**) *Historia de Civilzacion*, t. I pag. 269—271.

***) Än engång uppriktigt erkännande hr Damas Hinards fullkomligare kännedom af spanska språket, måste jag tillstå att ett sådant påstående, som att rimmet i Poema del Cid alltid är masculint (a. a. pag. XXXIV), synes bero på en tvångsåtgärd, hvarigenom versen i poemet, det må bära eller bryta, skall presentera sig som en sannskyldig fransk alexandrin. Se här t. ex. assonansrimmet *i—a* i tiraden 268-286: *complída, fíjas, chícas, servída, ída, María, vellída, prendía, quería, sospira, remanída;* eller *a—a* i tiraden 442-464: *espáda compáña, celáda, algára, fálla, lánza, Mináya, náda, Guadalfaxára, ganáncias, zága, empára, España, mannána, apuntába, levantában, dában.* Är man här berättigad att förklara, det diktaren betraktade den tonlösa slutsiafvelsen som stum, så att han icke räknade densamma *(lorsque la syllabe finale ne porte pas l'accent, eller vient en surplus, comme dans nos vers féminins)*, så kan man lika gerna tilltro honom andra

Wolf anmärkt (a. a. pag. 416), versradens sednare hälft den svaga sida, der det nationella versmåttet gemenligen inbryter, sannolikt emedan diktaren der behöfde rimmet och erhöll det ur nationaldiktningen färdigbildadt med den 8-stafviga versen. Men dermed blef ock denna hemistik af trokeisk rytm samt en stafvelse för lång, hvarigenom cæsurens plats blef rubbad och alexandrinen, hvars förra hälft gemenligen behöll en jambisk rytm, helt och hållet störd.

Men dessa störingar i metern förekomma så öfverallt och oregelbundet, att de omöjligen kunna anses beteckna de ingredierande nationalsångernas utsträckning. Ej heller kan, såsom ofta blifvit anmärkt, ombytet af assonans härvid tjena till ledning, enär detta endast undantagsvis någongång (såsom mellan vers 1315 och 1316) sammanfaller med öfvergången från en del i berättelsen till en annan. Detta hindrar dock icke att, ehuru visserligen de skilda sångbrotten icke hafva en sjelfständig hållning i metriskt hänseende, man ännu på de oförberedda öfvergångarne kan här och der skönja fogarne under bearbetarens oöfvade händer. Så röjer sig mellan v. 288 och v. 289 skarfven af tvenne sångbrott, mellan v. 1230 och v. 1231 en annan, och andra åter mellan verserna 1460 och 1461, 1626 och 1627, 1887 och 1888, 2377 och 2378, 2833 och 2836, 3010 och 3011, 3535 och 3537. Förnämligast måste dock vissheten om, att sådana sångbrott ur nationaldiktningen ingått i poemet, vinnas ur en noggrann kännedom af de spanska romansernas karakter. Och den, som med uppmärksamhet genomgått en eller annan romans-samling, skall lätteligen uti poemets mest framstående skildringar igenkänna romansens egendomliga sätt att fatta och framställa. Om man således ur det hela afsöndrar episoderna om hjeltens uttåg från Burgos, affären med judarne Rachel och Vidas, eröfringen af Casteion och af Alcocer, segern öfver grefve Berengar, öfver valencianarne, öfver Jussuf första dagen och Jussuf andra dagen, öfver Bucar, Alvar Fañez' första och Alvar Fañez, andra beskickning till Kastilien, Alvar Fañez' och damernas färd till Valencia, episoden om biskop Hieronymus, om moren Abengalvon, damernas emottagande i Valencia, huru el Cid för dem upp i Alcazaren och visar dem Jussufs läger, sammankomsten mellan el Cid och konungen, bröllopet, händelsen med lejonet, el Cids tal efter segern öfver Bucar, infanternes af Carrion rådslag, huru de begära att få hemföra sina gemåler, deras stämpling emot Abengalvon, nidingsdådet i Robredo de Corpes, huru Alfons sammankallar sina cortes i Toledo, huru el Cid der uppträder, utmaningen och sluteligen enviget, — så äro dessa episoder till ton och framställningssätt så lika romanser, att man gerna i dem kan anse sig hafva prof af Kastiliens gamla nationalsånger. Sådan var helt säkert den lifliga och omedelbara framställningen, det sinligt målande sättet, det objektiva historiska lynnet, det knappa energiska språket hos dessa sånger, af hvilka vi således ännu anse oss i poemet ega några varianter.

Om man nu, förvissad härom, vill söka sig en insigt uti det sätt, hvarpå poemförfattaren ur det tillgängliga sångförrådet uttog dessa episoder, är man visserligen för det mesta hänvisad till allmänna resonnemanger och sannolikheter. Emedlertid ges dock en utväg, att i detta hänseende erhålla någon yttre bevisning. De spanska krö-

friheter, genom hvilka det icke blefve synnerligen svårt att, med Sanchez, uti hans verser läsa idel hexametrer.

nikorna hafva, såsom ofvanföre nämndes, för vissa perioder af hjeltens lif otvifvelaktigt följt Poema del Cid. Men jemte det de återgifva poemets traditioner, dem de synbarligen påbättra med egna förklaringar och detaljtillägg, använda de ställvis andra varianter ur nationaldiktningen. En jemförelse mellan motsvarande ställen i poemet och i krönikorna måste således kunna leda till något resultat. Dervid ser man stundom, huru till den enklare berättelse, som poemet följer, i krönikan kommer en tillsats, hvilken uppenbarligen tillhört nationalsången, men af poemförfattaren uteslutits. Så är fallet med den äkta romans-berättelsen, der el Cid för sina damer upp till Alcazaren och visar dem konung Bucars tält (v. 1652-1678). Härtill lägger den nationalsång, krönikan följt, det lyckliga draget att el Cid ber en af sina kämpar, Alvar Salvadores, göra ett utfall emot de otrogne „på det damerna må se huru de betjena dem;“ hvilket utfall, derunder Alvar Salvadores i sin ifver föres för långt och blir fången, ger anledning till en skild berättelse, som i poemet helt enkelt motsvaras af episoden om första dagens seger öfver Jussuf; här nämnes denna fångenskap blott i förbigående och utan utveckling. Än mera genomgående är den afkortning och utmönstring poemförfattaren tillåter sig, då han beröfvar infanterna af Carrion deras frände och onda genius Suero Gonzalez, hvilken i krönikans tradition under vistelsen i Valencia spelar en så vigtig roll såsom rådgifvare till det infama dådet (*Chron. del Cid,* Cap. CCXXXI). Denna personage utelemnar poemförfattaren, icke af obekantskap med de sånger deri han behandlades, men af ett slags glömska, ty han nämner honom vid infanternes ankomst till Valencia uti ett par inströdda verser, hvilka sedan i det följande icke få sin fortsättning*).

En annan gång har krönikan anlitat blott en enda sång, der poemet anlitat flere, såsom t. ex. för berättelserna om damernas färd till Valencia och deras emottagande derstädes, hvarvid poemet användt åtminstone fyra skilda cantarer (I v. 1461-1519, II v. 1520-1567, III v. 1568-1610, IV v. 1611-1626), medan krönikan anlitar blott en enda sång, som hade uppstått jemnsides med de fyra.

Motsatt denna så naturliga tendens hos nationaldiktningen, enligt hvilken flere kortare skildringar sammanflöto till en, är en annan tendens, enligt hvilken någon mindre detalj ur en färdig cantar uttogs och gjordes till föremål för en ny. Vill man förvissa sig, att äfven detta förhållande egde rum mellan sångerna i Poema del Cid och det öfriga förrådet, må man söka bland romanserna. Af alla de hundrade romanser, som röra el Cids historia, finnas endast par tre med någon ursprunglig traditionell prägel, hvilka tillhöra poemets omkrets. Tvenne af dem, *Hélo, Hélo, por dó viene* och *Encontrádose ha el buen Cid* (n:ris 858 och 859 i *Romancero General*) behandla, hvar på sitt sätt och den sednare i temmelig öfverensstämmelse med poemet, den underordnade detaljen, huru el Cid förföljer konung Bucar och vinner svärdet Tizon (v. 2418-2436). Den tredje åter, den nämnda romansen *Tres cortes armara el*

---

*) V. 2182 och 2183. *Evay Asur Gonzalez que era Bulidor,*
Que es largo de lengua, mas en lo al non es tan pro.
Jag vågar anse denna förklaring riktigare, än hr Damard Hinards, enligt hvilken dessa verser skulle vara förflyttade till orätt ställe ifrån deras rätta sammanhang, före v. 3385. Att Asur Gonzalez i nationaldiktningen spelat en sådan roll vid sidan af infanterne, bestyrkes äfven deraf, att han är den af infanternes parti, som jemte dem består enviget emot el Cids kämpar. Att just han härtill utkoras, blir nu i poemet omotiveradt, då sångerna om hans beteende i Valencia utmönstrats.

Rey, är ett brott ur den vidlyftiga berättelsen om cortes i Toledo, skildrande el Cids första ankomst och början af rättstvisten mellan honom och infanterne (poemet v. 3024-3026, v. 3096-3110, v. 3140-3143, v. 3157-3161). Äfven dessa, till romanser utvecklade nationalsånger, gifva ett begrepp om arten af de nationaldikter, utaf hvilka Poema del Cid är sammansatt.

Erkännes riktigheten af det ofvananförda, är visserligen Poema del Cid att väsendtligen anses som ett alster af den kastilianska nationaldiktningen. Äfven de små detaljer, hvilka dels äro inflätade i sångbrotten, dels tjena att sammanbinda dessa, men hvilka icke äro betydande nog att anses som fullständiga sånger, äro ofelbart sådana små notiser och obundna sägner, dem den femtioåriga traditionen förde med sig och poemförfattaren derur kunde uppsamla.

Men, om riktigheten af det ofvananförda erkännes, så är Poema del Cid något mer än en blott sammanställning, mer eller mindre mekaniskt utförd, af mer eller mindre obundna sägner, mer eller mindre färdiga sångbrott. Redan den metriska ombildningen förutsätter, att han i sin fantasi åtminstone ytligt upplöst sitt material, och orsaken, hvarföre han det gjorde, antyder afsigten att åstadkomma en längre berättande dikt. Han har verkställt de nämnda förkortningarna, uteslutningarna, omställningarna efter en viss plan, den han genomför på ett konseqvent, stundom fint sätt, som ger den gamle diktaren de rättmätigaste anspråk på beundran. Tillvaron af en sådan plan utgör hufvudsakliga spåret af den fantasins kraft, som utmärker en individuel skaldeverksamhet framför den instinktmässigt arbetande nationaldiktningen. Utan denna plan vore sångerna ännu blott fristående varianter, löst ihop förda omkring en och samma hjeltes lefnadsbana; genom densamma bringar skalden uti sägnernas förspridda mångfalld en verkeligen episk enhet.

Innan jag går att närmare utpeka denna plan, måste jag fästa uppmärksamheten vid en omständighet, hvilken förmått mig till en vigtig förändring i diktens organisation. Jag har nemligen ansett mig böra indela poemet, icke i tvenne, utan i trenne cantarer. Mina skäl hafva varit följande. Såsom ofvanföre framställdes, har Poema del Cid blifvit skrifvet i den bestämda afsigten, att föreläsas inför en åhörarekrets. Då hvarken denna, hvars vana vid intellektuella sysselsättningar icke var stor, ej heller föredragaren fick tröttas genom ett oafbrutet föredrag, fördelades en längre dikt i partier, vid hvilkas slut man hvilade sig från läsningen. Att en sådan paus inföll, tillkännagafs af författaren med några slutverser, deri nedkallades, på ett för hela medeltidsdiktningen stereotypt sätt, Guds välsignelse öfver hjelten i sången, öfver åhörarne och öfver sångaren sjelf. Författaren röjer derföre sin förtrogenhet med denna *nueva maestría* från norra sidan Pyreneerna, då han alldeles i dess stil v. 2284—2287 säger:

Plega á Sancta Maria é al Padre Santo,
Ques' page d'es' casamiento mio Cid ó el que lo ovo en algo.
Las coplas desta cantar aquis' van acabando;
El Criador vos valla con todos los sos Sanctos.

det är:

Gif heliga Maria och du, helge Fader,
Att det giftermål må fromma väl min Cid och enhvar honom ärar.

Här nalkas denna sång ett slut på sina strofer:
Må Skaparen stå er bi med alla sina Helgon!

Med den derpå följande versen begynner han alltså en ny del eller cantar, hvilken sträcker sig oafbrutet till poemets slut. Tar man i betraktande, att efter v. 2347 infaller den andra luckan i manuskriptet, hvilken kan uppskattas till ungefär 50 verser, utgöres sålunda detta slutparti af i det närmaste 1500 verser. Det faller då genast i ögonen, att det förra partiet, i jemförelse med detta sednare, är alltför långt. Lägges dertill ännu omkring 400 verser, hvartill man uppskattat det som brister i poemets början, blir disproportionen än större. Redan denna omständighet gör att man tillser, huruvida icke uti den alltför långa förra delen förefunnits någon paus, som kanhända genom en vårdslös kopist blifvit utplånad, och i sjelfva verket återfinnes ännu spåret af en sådan. I slutet af episoden om segern öfver grefve Berengar varsnar man en vers (1093) alldeles obehörigt inflickad, som lyder

Aquis' conpieza la gesta de mio Cid el de Bivar,

det är:

Här börjar nu berättelsen om min Cid, han ifrån Bivar.

Uppenbarligen måste denna strövers byta plats med den följande, och blir då lemningen efter en alldeles öflig ingress till en ny cantar, som nu är sammanlupen med den första blott tillfölje af en nyck hos afskrifvaren *). Per abboten skulle säkert kunnat för efterverlden bikta långt större klostertypografiska försyndelser emot skalders verk, som genomgått hans händer.

Härmed sönderfaller poemet i trenne delar, hvilka man med författaren lämpligast benämner cantarer. Af dessa äro den första och den sista lika långa, eller 1500 verser, den mellersta 300 verser kortare. Hvar och en motsvarar ett af hufvudmomenterna i poemets plan, hvarigenom sålunda den yttre och inre organisationen befinnas i fullkomlig samklang.

Emedan poemets början saknas, öppnas det nu tvert uti det ögonblick, då hjelten landsförvist tar afsked af sitt hem. Hvad som föregått kan endast delvis anas. Af författarens omtänksamma skaplynne kan man sluta att åtskilliga sednare anspelningar, hvilka eljest skulle sakna nödig grund, här haft sin förklaring. Af verserna 3299—3301, der el Cid hånande påminner grefve Garcia Ordoñez om nederlaget vid Cabra, jemförde med verserna 107—112, der Martin Antolinez anspelar på förtalet, att hjelten försnillat en del af skatten den han i Sevilla uppbar, får man grundad anledning till det antagandet, att poemets början innehållit berättelsen om denna tilldragelse, hvilken framhållits såsom upphofvet till grefve Garcias och de andre afundsmännens hat emot hjelten. Om derjemte några andra motiver till konung Alfons vrede andragits, kan icke med samma visshet utrönas. De spanska krönikorna, hvilka naturligtvis haft tillgång till poemets förkomna början, förtälja de föregående

*) Hr Damas Hinard förklarar tillvaron af denna vers halft skämtsamt sålunda, att en okynnig afskrifvare försökt sin penna med att nedskrifva poemets första vers. För min åsigt synes äfven den omständigheten tala, att krönikorna här, med första cantarens slut, upphöra att följa poemet, hvilket de dittills oafbrutet anlitat.

tilldragelserna i sådan öfverensstämmelse med Gesta Roderici, att deras berättelser så gerna kunna anses hafva härflutit derifrån, som ifrån poemet *).

Hurudan än poemets begynnelse varit, äro dock tvenne omständigheter att anses som afgjorda. Poemförfattaren, hvars plan icke är att skrifva en lefverneshistoria, har ej begynt *ab ovo,* icke heller befattat sig med den mera romantiska tradition, som snart började att spinna sin rika väfnad omkring hjeltens ungdom, och som till den ändan gaf honom en annan, en mera romanesk gemål uti Ximena, grefve Germaz' dotter; den allvarliga, blygt tillbakadragna gestalt han ställer vid hjeltens sida, är historiens donna Ximena. Vidare har han uti Poemets begynnelse framställt motivet (eller motiverna) till hjeltens landsflykt, åt hvars närmaste följder han sedan egnar hela den första cantaren, som upptages af berättelser om hjeltens bragder emot de otrogne. Men i detta historiska underlag anknyter han tvenne trådar af fiktiv art, till hvilka han visserligen erhållit anledning ur nationaldiktningen, men hvilkas utspinnande och anbringande är ett verk af hans organiserande fantasikraft. Det är i dem diktens grundtanke tudelad fortlöper. Den ena, i början svagare, begynner fästas vid skildringen af hjeltens möte med sin familj i San Pedro de Cardeñas kloster. Den ömhet han för densamma visar och främst hans omtanke om sina döttrars framtid, då han (v. 282—283) utbrister:

Plega á Dios é á Sancta Maria,
Que aun con mis manos case estas mis fijas.

det är:

Må det behaga Gud och heliga Maria,
Att än med dessa händer mina döttrar jag förmäler.

är uppränningen till diktens sednare ledande tanke. Den andra, som ligger redan uti begynnelsemotivet, är hjeltens återförsoning med sin vredgade herre och konung. Denna uppgift, som skall vinnas genom hans orubbliga loyalitet, antydes lindrigt (v. 503) i Alvar Fañez' ord, den framstår tydligare då el Cid öfverger det eröfrade Casteion (v. 540 och 546), och den ledes ett stort steg fram till sin lösning genom Alvar Fañez första beskickning till Valencia; konungen benådar budbäraren och ger fritt åt hvem som helst, att draga ut till hjelten.

*) Endast den i *Chronica del Cid,* Cap. LXXXIX (alltså kapitlet näst före det, der nu poemets relation vidtar) förekommande anekdoten, deri förtäljes om ett sammanträffande mellan konungen och el Cid i närheten af Bivar, är förtjent af skild uppmärksamhet. Konungen skall vredgad hafva sagt: „Ruydiez, drag ut af mitt land!", hvarpå el Cid gifvit sporrarne åt mulan den han red och inkommen på ett område, som var hans arfvedel, genmält: „Herre! jag är icke på edert land, utan på mitt". Då skall konungen än mer vredgad hafva utropat: „Drag ut af alla mina riken, utan något uppskof," hvartill åter el Cid invändt: „Herre, gif mig trettio dagars frist, såsom en ädlings rätt är", det konungen förvägrat, gifvande honom endast nio dagar från den dagen. Denna berättelse, ehuru af äkta traditionell prägel, är icke rätt enlig med den djupa vördnad hjelten uti poemet städse visar emot sin konung. Krönikan har ofelbart hämtat den från någon af de nationalsånger poemförfattaren utmönstrat. Den finnes också icke uti *Cronica general.* Der underrättas el Cid genom bref om sin landsflykt, han sammankallar sina fränder och vänner, visar dem brefvet sägande, att konungen vill ge honom endast nio dagars frist, och frågar hvilka ibland dem vilja gå med honom. Dertill svarar Alvar Fañez, att alla vilja gå med honom, lemnande Kastilien för att vara hans goda och trogna vasaller, hvartill ock de andra bifalla. El Cid tackar dem och önskar att en dag kunna vedergälla dem. Dermed vidtar poemets relation.

I andra cantaren, som öppnas med Valencias eröfring, befinner sig el Cid på höjden af den ärorika bana, han skapat sig genom hjeltemod och fromhet. Med denna tilldragelse är det historiska underlaget fulländadt, och dikten formar nu med fri och frikostig hand hans lycka, ej mer på slagfältet endast, men ock inom hemmets och det borgerliga lifvets områden. Konung Alfons, rörd af en trohet som icke rubbas ens af medgången, räcker omsider huld och försonad sin hand åt hjelten. Eröfringen af Valencia och segern öfver Jussuf hafva iståndsatt el Cid, att tvenne gånger sända Alvar Fañez med rika skänker till Kastilien. Den ena gången har konungen återställt deras konfiskerade gods åt alla hjeltens följesmän och tillstadt hans maka och barn högtidligen beledsagas till Valencia, den andra gången inbjuder han honom till ett försoningsmöte. Hvilken lycklig stund, då hjelten i Valencia välkomnar dem hans hjerta håller kärast af allt i verlden, då han ledsagar dem upp i Alcazaren och visar dem deras sköna arfvedel, eller då han, hemkommen ifrån segern öfver Jussuf, nedlägger inför dem sin ära och sina byten. Skönare är dock måhända för den bepröfvade mannen, då han knäböjd får kyssa sin konungs hand och återställa det brutna trohetsförhållandet. Han bär en glad förhoppning i sitt hjerta, nemligen den, att sedan han genom sina segrar i Valencia grundat sin familjs anseende och välstånd, äfven genom en värdig äktenskapsförbindelse betrygga det vunna. Också detta hopp hembär han såsom ett offer åt loyaliteten. Hos infanterne af Carrion har redan vid Alvar Fañez' andra beskickning väckts den tanken, att vinna rikedomar och anseende genom att äkta hjeltens döttrar. De vinna bifall åt sin plan hos konungen, som vid försoningsmötet åt de högborne infanterne begär och erhåller af hjelten deras hand. Men infanterne af Carrion äro icke det val han sjelf skulle träffat. Så är visserligen försoningen åvägabragt, men på samma gång den andra ödesdigra tråden färdigspunnen, och redan sprider en oviss aning, att de icke äro honom värdige, en lindrig förstämning genom den solbeglänsta teckningen af bröllopshögtidligheterna i andra cantarens slut.

I tredje cantaren är det denna andra, redan vidgade uppgiften, den som utgår ur hjeltens familjeförhållanden, hvilken fullföljes och vinner sin lösning. Aningen om infanternes ovärdighet besannar sig. Tilldragelsen med lejonet blottar hos dem det värsta fel en manlig tidsålder kände, fegheten. I drabbningen mot konung Bucar söka de förgäfves skyla sin egen omanlighet, genom att tillegna sig andras bragder. Deras skrytsamhet ådrar dem endast större åtlöje bland kämparne. Hur beklagansvärd framstår icke Campeadoren, då hans barn, hans namn och hans rikedomar skola falla i sådana händer. Förgäfves omfattar han det hoppet, att tiden skall bättra dem, och han iakttar blott alltför litet järtecknens maning, då han tillåter dem ifrån Valencia bortföra sina gemåler. Beskymfande dem på ett fegt och grymt sätt, erna infanterne på samma gång hämnas smäleken, den de utstått i Valencia, och lösgöra sig från förbindelsen med Campeadoren, hvilken måste för naturer, sådana som deras, kännas plågsam och obeqväm. De hoppas genom sitt nidingsdåd kunna göra det utan våda för sina personer och för den rika hemgift de föra med sig. Men de förbise, att mannen ur hopen genom sin dygd, genom tapperhet som ger rikedom, och rikedom som ger anseende, svingat sig upp till en ställning, der

han mer förmår än ädlingar af kungligt blod. Konung Alfons, ädel och rättvis, erkänner det ansvar han bär för de olyckliga äktenskapsförbindelserna och sammankallar de talrikaste cortes till Toledo. Der hedrar han Campeadoren snarlikt som en jemlike, och steg för steg tillerkännes denne all den upprättelse han begär; i enviget med infanterne gifves den honom sluteligen i högsta instans. Ett rågadt mått af belöning är det, att just till dessa cortes anlända de sändebud, som begära hjeltens döttrar åt infanterne af Aragon och Navarra; och så lyktar hjeltens bana ljus af den dubbla lycka han i sitt lif eftersträfvat, konungens ynnest och familjens betryggade väl.

Sådan är diktens enkla plan, hvilken skalden stundom på ett konstnärligt sätt inför bland nationalsångernas strödda varianter. Man må icke låta hans ofärdiga uttryckssätt skymma den lyckliga anordningen. Huru han förstår att anknyta, vidga och lösa sina uppgifter, finner man genom att följa det för hvarje gång stegrade resultatet af Alvar Fañez' beskickningar, eller genom att tillse huru småningom infanterne mer och mer träda fram på skådebanan, eller huru planmässigt el Cid vid cortes i Toledo stegrar sina andraganden emot dem. Han förlorar aldrig uppgifterna ur sigtet, äfven om man kan anmärka i ett eller annat underordnadt förhållande någon glömska i motiveringen, eller om man någongång (såsom vid v. 1776) kan smäle åt det otympliga sätt, hvarpå han röjer dem. Sålunda gömmer sig bakom en arm och enkel diktnings omhölje en djuplagd och i djupet kombinerad plan, med hvilken den moderna episka nationaldiktningen icke har att uppvisa något jemförligt, hvarken i afseende å sammanhang eller rikhaltighet.

Till detta estetiska värde kommer, att denna diktens grundplan så förträffligt egnar sig, att gifva utveckling åt spanska nationens ledande känslor. Den medger alla de nödiga situationer, i hvilka karaktererne kunde utveckla sin nationella egendomlighet. Dessa har skalden tvifvelsutan erhållit färdigtecknade i nationalsångerna. På denna punkt befann sig nu hjeltebilden. Tapperheten och mannamodet är lika som i verkligheten, men hjelten trottsar icke mer, fastän han aldrig viker för faran (man jemföre v. 985 och 986 med historien). Loyaliteten i hans karakter är numera ideal; *mio Cid* är den mannen, som aldrig begick en trolöshet (v. 1089) och som, oaktadt det frommaste nit, hvilket gläder sig att kunna föröda trosfienden, dock förstår att vara mild och mensklig äfven emot honom (v. 541—543, 549, 810). Vid sidan af denna loyalitet ger poemet framförallt upphöjning åt hjeltens sedliga karakter såsom familjens fasta medelpunkt, såsom den djerfve grundläggaren af dess rikedom, välde och anseende, samt den oböjlige värnaren af dess ära. I detta drag har den spanska nationaldikten på det ädlaste häfdat sitt germaniska ursprung. Anmärkningsvärd är skilnaden mellan qvinnans ställning här och uti Niebelungenlied. Hon är icke den sjelfrådiga, som kan framträda för att taga handlingen i egna händer. Allvarlig och blygsam skymtar hon ifrån bakgrunden fram mellan männernas gestalter, hennes enda vapen är bönen, och hennes starka värn är den djupa aktning och ömhet kämpen visar henne. Uti männernas hemlif åter tecknar dikten med äkta episka färger det afmätta, värdiga väsende, hvilket för kastilianaren här är lika utmärkande, som lifligheten hvarmed han söker drabbningens faror. Med hvilken omsorg pryder han ej sin drägt, och huru värdigt förstår han ej att framträda i en för-

samling, huru artigt går han icke den anländande till möte, och huru besinningsfull är ej hans blotta gest, då han höjer sina axlar eller lyftar handen till sitt skägg!

Dessa karakters- och sedeteckningar har diktaren blott behöft utvälja ur förrådet i de spanska nationalsångerna, hvilka, såvidt de äro obemängda, förete en originalitet, sådan knappt nog den engelska och skottska balladen har att uppvisa. I krönikorna, såväl som i Cronica rimada, finner man hjeltens karakter utpräglad i andra riktningar än den nyssangifna. Men äfven der hans karakter ännu kan anses genuint nationell, erbjuder den icke samma ädelhet och lyftning, icke samma lugna allvar och värdighet, som i poemet. Hvad åter beträffar de sednare romanserna, af hvilka Herder sammanställde ett urval, hvilket nyligen på ett så lyckligt och lysande sätt öfverfördes i den svenska litteraturen, är denna karakterens originella och primitiva prägel, äfven i de bästa bland dem, utplattad under inflytelsen af ett kosmopolitiskt chevaleri. I detta hänseende förblir Poema del Cid, såsom det är det älsta och intressantaste, också det vackraste aftrycket af hjeltebilden, huru stammande än den röst är, hvarmed poemförfattaren söker uttrycka karaktererne, de känslor som lifva dem, eller de känslor, hvaraf han stundom öfverväldigas sjelf. Den konstnärliga formförmåga, med hvilken poeten i våra dagar ofta lätt nog köper publikens bifall och intresse, eger icke han. Men för den menskligt kännande faller den ofärdiga formen lätteligen af, och han träder då in i en verld, der en kraftig och ädel nations hjerta pulserar i originella karakterer, i deras handlingar, tankar och seder. En och annan finnes måhända, för hvilken det styfva, kärft sammandragna språket endast ökar intresset, genom att öka intrycket af det ålderdomliga och primitiva hos det tecknade. Liksom det eger ett stärkande behag, att stundom lefva in i mindre reflexionströtta tider än våra, så kan det för tanken vara uppfriskande, att någongång läsa ett språk, som är rikare på kraft och natur, än på runda och sirliga fraser.

I sjelfva verket skall det befinnas, att i samma mån Poema del Cid kan understiga måttet af den formfulländning en modern publik fordrar, i samma mån är det en modern diktkonst öfverlägset genom natursanning och naturkraft. Denna framställningssättets enda, men stora förtjenst är dock icke författarens egen; äfven detta företräde har han från spanska nationalsången, hos hvilken förmågan att teckna med kött och blod är så stor, att man onekadt tillerkändt honom främsta rummet i afseende å denna, för all nationaldiktning utmärkande förmåga. Genom denna gåfva står hvarje situation i lefvande verklighet för blicken. Det förefaller nästan som en hemlighet huru en skald, som är så nödställd på alla artistiska konstgrepp, likväl så klart kan åskådliggöra än stridstumlets virrvarr, än krigslisten såsom vid Casteions intagande, än en interiör sådan som tilldragelsen med lejonet, än en vördsam hyllningsscen, eller en vördnadsbjudande rådsförsamling. Men förhållandet är, att hans egen lifliga åskådning i denna punkt förträffligt understödes af språket, hvars sinlighet utgör främsta villkoret härför. Beundraren af Homeri fulländade liknelser skall säkert anmärka, att det spanska episka språket är armt på dessa den poetiska diktionens spegelprydnader. Sedan man afräknar ett par kraftiga bilder, sådana som denna

Asis' parten unos d'otros como la uña de la carne.

det är:

Så skiljs den ene från den andra, som nageln ifrån köttet.

begagnar sig den spanska nationaldikten icke utaf liknelsen. Styrkan i hans språk, dess bildrikedom, beror ej på inbillningskraftens och reflexionens samverkan till att finna och utveckla likheter; den beror derpå, att nästan bakom hvarje ord står en lefvande bild, icke ett begrepp.

Jag har härmed framställt de tvenne elementer, genom hvilka poemet om el Cid uppstått, planen, som är den individuella skaldens verk samt karakters- och sedeteckningarna, utförda i sinligt åskådliga situationer, de der äro att anses som ursprungliga nationalsånger. Jag har derjemte sökt att angifva, hvilken anpart uti dikten tillkommer hvardera elementet. Då nu skalden, hvarken genom sin egendomlighet, ej heller genom främmande tendenser, på något störande sätt inverkat på det sednare elementet, utan fastmer genom sitt tillgörande ytterligare releverat nationalsångernas ledande känslor och deras egendomliga framställningssätt, så anser jag härmed som rättfärdigad denna min åsigt, att Poema del Cid är ett lika gammalt som genuint och oförfalskadt alster af den spanska nationaldiktningen. Det är den gamle klosterskalden man har att tacka icke blott derför, att han räddat undan förgängelsen nationalsångerna från den intressanta period, då hjelten, iklädd en okonstlad, allvarlig och sedlig karakter, nyss börjat sin vandring genom minnets verld, utan och derför, att genom hans anordning i berättelserna inkommit en med dem och i sig sjelf harmonisk ordning.

Sluteligen måste mig tillåtas några ord om öfversättandet.

Jag har icke kunnat uppställa någon riktigare princip, än den hr Damas Hinard för sin öfversättning till franskan uppställt, och jag kan icke hoppas att hafva tillämpat den med samma utmärkta skicklighet och lyckliga framgång som han.

Öfversättningen måste verkställas rad för rad, och om möjligt ord för ord. Icke blott originalets förtjenster, äfven dess bristfälligheter äro af den natur, att öfversättaren måste återge dem. Enär han icke hos originalet har någon konstnärlig form att iakttaga, och hvarmed han finge ursäkta afvikelserna från dettas tankegång och ordasätt, måste han gifva så mycket rum åt originalets egendomlighet, som blott är förenligt med de oeftergifligaste fordringar hos hans eget språk. Endast begripligheten, hvartill stundom hör valet af ord och uttryck som blott aflägse motsvara originalets, får förorsaka sådana afvikelser.

Då originalet eftersträfvar en jambisk rytm, men icke räknar stafvelserna, har jag icke heller ansett en öfversättare böra förfara annorlunda, äfven om han riskerar att åstadkomma de otympligaste verser. Felfria alexandriner skulle leda till en bearbetning, icke till hvad jag afsett, en trogen öfversättning. Då det svenska språket är mindre alexandrinskt, än t. ex. franskan, har någon gång händt att det icke erbjudit ord, som på samma gång passat in i metern och väl återgifvit originalets sinliga uttryckssätt. I sådana fall har jag vanligen hellre velat synda emot den skrala metern, än emot sednare vigtiga omständighet. Öfversättaren, som sålunda icke har en bestämd versifikation som stöd och kriterium vid sitt arbete, måste inskränka sig till att förnämligast afse en ledig uppläsning. Att, liksom författaren, eftersträfva assonansrim, har alltid ansetts lönlöst vid öfversättningar från spanskan.

Samma förfarande, som vid metern, har iakttagits i afseende å satsfogningen samt språkformen i öfrigt. Då originalet icke vidhåller någon logisk tempusföljd, har den i öfversättningen icke heller kunnat allestädes införas, utan fara att förbättra mer än tillständigt, hvarvid ock det svenska språket må kunna anses fördraga åtminstone samma behandling som fransyskan. Den ologiska följd, hvari satsdelarne inom versraden äro ställda, ofta för rimmets skuld, ofta af blott ovighet, har jag icke trott mig böra följa, men deremot ansett mig endast i nödfall böra kombinera versraderna bättre än originalet gör det, på de ställen der en period genomgår flere verser. Mitt förnämsta syftemål har varit att bevara den ålderdomliga prägeln och det sinligt åskådliga uttryckssättet. Jag har derföre tillåtit mig upptaga några föråldrade ord och talesätt, samt noga iakttagit att icke öfversätta t. ex. blickar, der originalet har ögon, eller färdas, der det uttryckligen säger rida, rikedom, der det har skatter eller penningar o. s. v. I samma afsigt förekomma ofta de determinerande orden denna, der, nu m. fl., der en god diktion skulle undvikit dem. Särskildt måste jag erkänna omotsvarigheten hos det ofta återkommande ordet riddersman, hvilket jag dock föredragit framför uttrycket riddare, som synts mig än mer villseleda ifrån betydelsen hos originalets *caballero*.

Hvad texten beträffar, har hr Damas Hinard ställt densamma i ett skick, som lemnar intet öfrigt att önska, och som till fullo rättfärdigar hans egen tanke, att ingen medeltidsdikt blifvit med större omsorg, man kan tillägga, med större samvetsgrannhet och takt restaureradt. För de få afvikelser, dem jag trott mig böra göra ifrån hans text eller hans tolkning, har jag sökt att gifva skäl i noterna, som åtfölja öfversättningen. Der hafva äfven andra anmärkningar i språkligt hänseende, äfvensom nödiga förklaringar till texten samt historiska upplysningar om personer, seder och bruk erhållit ett rum, så sparsamt utmätt som möjligt.

Poemet om el Cid.

Cantar I.

Så häftigt gråtande med sina ögon,
Han vände hufvudet och blickade tillbaka.
Han såg de öppna portar och dörrar utan riglar,
Och sparrarne, på pelsverk och på mantlar tömda
Och utan både falk och nybefjädrad hök.
Han suckade, min Cid, ty stort var hans bekymmer,
Han talade, min Cid, så afmätt och så väl:
„Jag tackar, Herre Fader, dig, som i höjden är;
„Det hafva de mig åhvälft, de onde fiender.“
Här erna de nu rida, här lösa de på tygeln.
Vid färden ifrån Bivar godt fågeltecken ter sig,
Men när de dra i Burgos in, ett olycksbådande.
Min Cid han höjde axlarne och lyftade sitt hufvud:
„Budbärarns lön! Alvar Fañez, ty biltoge vi äre“

---

v. 11—12. *A la exida de Vivar ovieron la corneia diestra,*
E entrando á Burgos ovieronla siniestra.

Denna skaldens naiva uppgift, jemförd med v. 867 och 2624, icke blott rättfärdigar greffvens af Barcelona beskyllning att hjelten lefde efter järtecken (se ofvanföre pag. 41) utan intygar, eftersom diktaren finner denna hedniska plägsed helt naturlig, huru allmänt den ännu på hans tid ingick i de spanska sederna. Uttrycket *con la vuestra auce* (v. 2376) får således tagas mera efter ordet och mindre bildligt, än det motsvarande moderna „under edra auspicier“.

v. 14. *Albrizia, Alvar Fañez, ca echados somos de tierra.*

Märkvärdigtvis synes Sanchez icke känna betydelsen af *albrizia.* Den något sammandragna meningen i hjeltens ord är ungefärligen denna: Gif akt på järtecknen, Alvar Fañez. och se hur de båda oss lycka uti vår landsflykt, om ock någon motgång. Detta sednare kunde då anses afse emottagandet i Burgos. — Alvar Fañez är en gestalt, som framträdt några gånger i Historien om el Cid. Han har undertecknat dokumenter på Alfons VI:s tid, och synes, enligt *Qitab-al-Ictifa* (Dozy, a. a. t. II *append.* pag. *XXIX*) hafva angripit araberne i Murcien år 1091, samtidigt som Rodrigo Diaz brandskattade norrut, måhända i samråd med denne. Vid belägringen af Valencia beskylles särskildt morerne i hans trupp för de vildaste grymheter. Han dog år 1114, enligt urkunder anförda af D. H.

Min Cid Ruy Diaz ryckte uti Burgos in.
Uti hans trupp man förde sextio standarer.
Att honom skåda, utgå både män och qvinnor;
Borgare och borgarqvinnor sitta uti fenstren,
Gråtande med ögonen, så stor är deras sorg.
Med sina munnar alla talte blott en tanke:
„Gud, huru god vasall! o, att han haft god herre!“
Gerna de välkomnat honom, men det djerfdes ingen;
Konungen don Alfons så mäkta vredgad är.
Till Burgos före natten, ett bref från honom anländt,
Med mycken omsorg fäst och visligen förségladt:
„Må ingen ge härberge åt min Cid Ruy Diaz,
„Eho som detta gör, han känne det för sann,
„Han mister egendom samt ögonen ur anletet
„Och dertill ännu lemmarne och själen.
Stor sorg det kristna folket känner.
Man för min Cid sig gömmer och vågar intet säga.
  Till sitt härberge drog Campeadoren fram.
När då han porten hann, han den fann tillykt väl,
Af fruktan för kung Alfons, hvilken så förordnat,
Att, om han ej med våld den bröt, ej någon finge öppna.
Med höga röster ropa de, som följa med min Cid;
Ett ord ej ges till svar af dem derinnanför.
Med sporren högg min Cid och närmade sig porten,
Drog foten ur stigbygeln och gaf en väldig stöt;
Men porten öppnas icke, så väl den sluten var.
En nioårig flicka, tedde sig för ögat:
„Visst, Campeador, i lycklig stund du knöt omkring dig svärdet.
„Kungen det förmenat oss, på natten kom hans bref,
„Med mycken omsorg fäst och visligen förségladt.
„För ingen del vi våga låta upp att emottaga eder;
„Förty vi eljest gods och gårdar månde mista
„Och dertill ögonen ur våra anleten.
„Cid, uti vårt förderf, j ingen vinning finnen!

---

v. 16. Båda raderna äro i mskr. skrifna som en, men af Sanchez, för längdens skuld, delade på två.

„Men eder skydde Skaparen och all hans helga här“
Så talande, sig vände flickan till sin boning.
Nu ser han det, el Cid, att kungens nåd är ute.
Han red från porten bort, i sporrstreck genom Burgos.
Han kom till Sancta Maria och afsteg oförtöfvadt;
Han föll på sina knän och gjorde bön af hjertat.
När bönen ändad var, han genast steg till häst,
Drog genom porten ut och slog sitt läger i Arlanzon;
Nära denna stad på malmen slog han läger,
Uppsatte tältet och satt oförtöfvadt af.
Min Cid Ruy Diaz, han, som knöt i lycklig stund omkring sig svärdet,
På malmen lägrar sig, enär ej någon i sin boning honom upptar.
Kring honom [lägrar sig] en tapper trupp.
Der hvilade min Cid, som vor han i en obyggd.
Man ock förmenat honom köpslaga uti Burgos.
Af alla ting, som äro lifsförnödenheter,
De vågade ej sälja åt honom för en fyrk ens.
Martin Antolinez, den värde burgalesen,

---

v. 48. *Mas el Criador vos vala con todas sus virtudes sanctas.*
Af hufvudbemärkelserna hos det latinska *virtus* förekommer icke i poemet den abstraktare betydelsen dygd, men väl ofta betydelsen kraft, naturkraft, som i det kristna föreställningssättet blef gudakraft, undergörande makt, äfven underverk. Så vers 352; i hvilken betydelse *virtud* ofta förekommer hos Gonzalo de Berceo (Gudsmakt: *V. de S. Millan* str. 52; makt att göra underverk: str. 142, 328, 486; underverk: *S. Domingo de S.* str. 60). En annan bemärkelse är den af härsmakt, då ordet gemenligen skrifves *virtos* (v. 665, 1506). Båda bemärkelserna sammanfalla uti den af *virtudes sanctas* himmelska härskaror, hvilket D. H. synes orätt tolka som *les Vertus*, *„un ordre angélique placé, dans la hiérarchie céleste, au-dessus des Chérubins et des Séraphins“*. Ett sådant allegoriserande blef populärt först sednare, och ej ens Gonzalo de Berceo tar *virtudes sanctas* i den betydelsen (Se *Loores de n. Senn.* str. 173).

v. 64. *Non le osarien vender al menor dinarada.*
Att *dinarada* betyder penning eller penningsvärde, framgår af dess användande i *V. de S. Millan* str. 450. *Al menor* (Sanchez' text har oriktigt *menos) dinarada*, till den minsta pennings värde, ger således en god mening, utan att man behöfver tillgripa D. H:s textförändring: *la menor d.*, som hos ordet förutsätter den obevista betydelsen matvara.

v. 65. *Martin Antolinez, el Burgales complido,*
är bland kämparne den, åt hvilken dikten förnämligast uppdrager den ekonomiska omsorgen. Han är föröfrigt känd blott af traditionen, som gör honom, jemte Pero Bermuez och Alvar Salvadores, till son åt en Campeadorens naturlige broder. Se *Chronica del Cid*, Cap. II.

Försåg med bröd och vin min Cid och allt hans folk.
Han köpte icke det, ty han det med sig förde,
Och väl han har försörjt dem med alla slag af vägkost.
Väl plägar sig min Cid campeadoren jemte alle, som gå uti hans tjenst.
Martin Antolinez talte, lyssnen hvad han sade;
„Visst, Campeador, i lycklig stund j föddens.
„Vi låte denna natt förgå, i gryningen vi färdas;
„Ty jag skall bli beskylld, att hafva er betjenat,
„Och bli ett mål också för konung Alfons vrede.
„Men om med lif och helsa jag jemte eder undflyr,
„Skall, snart eller sent, visst kungen önska mig till vän.
„Om ej, så skattar jag allt, det jag lemnar, ej ett fikon värdt“.
Till svar min Cid, han som i lycklig stund knöt om sig svärdet:
„Martin Antolinez, du är en hurtig lans;
„Derest jag lefver, skall din sold fördubblas.
„Jag utlagt allt mitt guld och allt mitt silfver;
„J sen det väl, att ingen skatt jag för.
„Och dock behof jag har för allt mitt krigsmanskap.
„Godvilligt ges mig intet, med ondo skall det ske.
„Med er i samråd vill jag två kistor rusta till;
„Med sand vi fylle dem, att de må väga mycket,
„Bekläda dem med skinn och spika till dem noga;
„Gyllenläder vare det och spikarne förgyllda.
„J ofördröjligt sedan till Rachel och Vidas gån:
„Till Burgos kommen man förmente mig köpslaga, och på mig är kungen vred;
„Jag kan ej föra med min skatt, den väger alltför mycket;
„Jag vill förpanta den till något skäligt pris;
„De hämte den om natten, att ej kristne må det se.
„Blott Skaparen må se det med alla sina Helgon.
„Jag kan ej annorlunda, motvilligt jag det gör.
Martin Antolinez han dröjde ej dermed.
Han gjorde straxt förfrågan om Rachel och Vidas;

---

v. 90—91 äro att förstås såsom de bevekelsegrunder, hvilka Martin Antolinez bör andraga hos judarne.

v. 97 anser D. H. med skäl vara i tankarne nedskrifven af kopisten.

Till Burgos han begaf sig och ingick i kastellet;
Han gjorde straxt förfrågan om Rachel och Vidas.
Rachel och Vidas voro der tillsammans,
Stadde uti räkning af de vunna skatter.
Martin Antolinez, han nalkas dem, alltsom en skicklig man:
„Hvar finner jag er, Rachel och Vidas, mine käre vänner?
„I hemlighet jag önskar språka med er båda“.
De töfva ej att draga sig afsides, alla tre.
„Rachel och Vidas, begge mig gifven handen på,
„Att j mig ej förråden åt morer eller kristne;
„Jag skall för alltid rikta er, att aldrig j utblottens.
„Att drifva in tributer, han gick, Campeadoren;
„Han stora skatter mottog, de mest omätliga;
„Af dem behöll han någon del, som icke ringa var.
„Fördenskuld kom det ock derhän, att han anklagades;
„Nu märken j, att konungen förgrymmad är mot honom;
„Han lemnat sina arfvegods, bostäder och palatser.
„Han eger tvenne kistor, fulla af det rena guld;
„Dem kan han icke föra med, att de ej månde röjas;
„I eder hand Campeadoren vill dem öfverlåta.
„J gifven honom penningar, så mycket skäligt är;
„J tagen kistorna och i er vård dem bringen.
„Med säker ed j båda två dertill förbinden eder,
„Att icke dem bese på hela detta år.
Rachel och Vidas stodo der rådplägande:
„Nödigt är, att vinst vi oss i allting göra.
„Väl kunnigt är oss, att han förvärfvat sig rätt mycket;
„När han till morer landet drog, hvad summor tog han icke der!
„Den sofver ej bekymmerslös, som hyser myntadt silfver.
„Så tagom dessa kistor, den ena som den andra,

---

v. 109. *El Campeador por las parias fue entrado*
öfversättes af D. H. „*Le Campéador est entré* [chez les Mores] *pour le butin*“. Då det är mig obekant att *parias* (lat. *paria*, af *par*, qvittande, betalande, se Diez *Wörterb. der Roman. Spr.*) har någon annan betydelse än tribut, skatt, synes denna tolkning så mycket mindre lyckad, som det icke låter sannolikt, att Alfons skulle vredgats på Campeadoren för något undansnilladt byte, men deremot den beskyllningen, att han förhållit någon del af tributen från Sevilla, kunde blifvit gjord af vedersakarne.

v. 115, hos Sanchez 113, intar här den plats D. H. riktigt anvisat den.

„Och på en ort dem läggom, der de ej röjda bli.
„Men säg oss, med hur mycket kan el Cid bli tillfredsställd,
„Och nämn hvad vinning han på detta år oss ger?“
Genmälte Martin Antolinez, alltsom en skicklig man:
„Min Cid åstundar det, som skäligt vara kan.
„Han föga af er äskar, på det hans skatt må blifva fredad.
„Nödställde männer samlas från alla håll till honom;
„Sexhundra mark är hans behof“.
Rachel och Vidas sade sig gerna gifva dem.
„J sen att natt ren bryter in, det brådskar för min Cid;
„Af nöden är för oss, att markerna j gen oss“.
Invände Rachel och Vidas: „Så göres ej ett köp,
„Men så, att först man tager och sedermera gifver“
Genmälte Martin Antolinez: „Jag dermed är tillfreds.
„Vi vandre, alla tre, till berömde Campeadoren,
„Och eder hjelpe vi, såsom rätt och billigt är,
„Att föra kistorna samt i er vård dem lägga,
„Så kristne eller morer derom intet spörja“.
Till svar Rachel och Vidas: „Tillfreds vi dermed äre.
„När kistorna vi hämtat, j sexhundra marker fån“.
Martin Antolinez till häst sig genast satte
Med Rachel och Vidas, förnöjdt och redoboget.
Han far ej utmed bron, men öfver floden färdas,
Att uti Burgos ingen menniska det spörje.
Nu sen dem der i tältet hos berömde Campeadoren.
Alltsom de trädde in, de kysste händerna på honom.
Han log, min Cid, tilltalande dem så:
„Nåväl, don Rachel och Vidas, hafven j mig glömt!
„Nu drar jag ut af landet, ty kungen är mig gramse.
„Det tycks mig, att j lären af mitt bekomma något.
„För nöd j ären tryggade i edert hela lif“.

---

v. 142. *Vamos todos tres al Campeador contado.*
Sanchez har *Amos todos tred* etc. Detta förslag af D. H. kunde i alla afseenden anses väl lyckadt, om blott poemförfattaren på något annat ställe begagnadt *vamos* (ind.) i stället *vaymos* (konj.). Deremot ger Sanchez’ text icke den mening, som det följande fordrar.

v. 155. Att efter dessa tvenne personnamn verbet stundom (v. 136) står i singularis, antyder att författaren betraktar dem som betecknande en firma. Då Campeadoren emot alla reglor der framför använder ett *don*, sker det blott för att smickra. (D. H.).

Händerna don Rachel och Vidas kysste på min Cid.
Martin Antolinez har träffat detta aftal,
Att de, på dessa kistor, sexhundra marker gifva,
Samt omsorgsfullt dem vakta intill ett års förlopp;
Ty så de sig förpligtat och det med ed bekräftat,
Att, om de förr besåge dem, menedige de blefve,
Och ej en usel slant min Cid dem gåfve af sitt byte.
Sade Martin Antolinez: „Snabbt kistorna man laste på.
„J, Rachel och Vidas, tagen dem och i er vård dem sätten.
„Jag vill er följa, att vi må penningarna hämta;
„Ty innan hanegället min Cid skall bryta upp“.
J skullen sett hvad gamman, när skrinen lastas på.
De mäkta ej få upp dem, hur mycket än de streta.
Högt gläda de sig, Rachel och Vidas, att ega myntadt silfver,
Ty nu för hela lifvet om de voro båda burgne.
Rachel går att kyssa handen på min Cid:
„Visst, Campeador, i lycklig stund j knöten kring er svärdet.
„I dragen från Kastilien ut bland främlingarnes folk.
„En sådan lycka följer er, att j stort byte vinnen.
„Ett moriskt pelsverk, rödlätt och värdefullt,
„J mågen mig förära, Cid; jag kysser eder hand!“
Till svar el Cid: „Med nöje, det vare er beviljadt;
„Visst skall jag er det bringa derbortifrån; om ej, på kistorna det räknen“.
Uti palatsets midt de breda ut en matta,
På den en duk af väfnad fin och mycket hvit.
Vid första stöt de slogo ut trehundra mark i silfver;
Han räknade, don Martin, och tog dem utan vägning.
De öfriga trehundrade erlägga de i guld.
Fem väpnare don Martin har, han ger enhvar att bära.
När detta var fullbordadt, nu hören hvad han sade:
„Nu äro, don Rachel och Vidas, skrinen i er hand.
„Jag, som beredt er detta, är väl förtjent af byxor“.
Rachel och Vidas åt sidan trädde båda:
„En rik skänk gifvom honom, ty han det oss beredt.

---

v. 190. *Yo que esto vos gané, bien merecia calzas.*
Ett talesätt i spanskan att beteckna drickspenningar vid afslutadt köp.

„Martin Antolinez, j värde burgales,
„J väl förtjenat det; god skänk vi vilje skänka,
„Deraf j gören er rikt pelsverk, byxor och en prägtig mantel:
„Vi gifve såsom skänk åt eder tretti marker.
„J visen oss erkänsamhet, som rätt och billigt är,
„Samt tillförsäkren oss det som nu aftaldt är“.
Han tackade, don Martin och mottog markerna.
Han ansåg lämpligt fara från boningen och tog af begge afsked.
Från Burgos han begett sig, han for förbi Arlanzon,
Anlände så till tältet, till den i lycklig timme borne.
El Cid med öppna armar gick, att emottaga honom.
„Välkommen Martin Antolinez, pålitlige vasall!
„Visst må den dag jag se, då j af mig bekommen något“.
— „Jag kommer, Campeador, med allting välbeställdt.
„Er vinst sexhundra är, jag tretti marker vann.
„Nu bjuden tältet fällas och brytom genast upp.
„Uti San Pero de Carden̄a må hanens gäll vi höra;
„Besökom eder maka, en aktad dam af börd.
„Inskränkom vistelsen samt lemnom kungariket;
„Förvisst det nödigt är, ty fristen går till ända“.
När dessa ord han yttrat, man tältet tagit ned.
Min Cid och hans kamrater, de rida på så brådt.
Han vände hästens hufvud emot Sancta Maria,
Upplyfte högra handen, korstecknande sitt anlete:
„Jag dig det skyller, Gud, som jord och himmel länkar!
„Mig skydde dina härar, du herrliga heliga Maria!
„Från nu jag öfverger Kastiliens land, ty kungen hatar mig.
„Om mer jag det beträda skall i all min lefnad, vet jag ej.
„Din makt, du Herrliga, mig vid mitt uttåg hägne
„Och hjelpe mig! den vare dag och natt mitt bistånd!
„Om du det gör mig, och min lycka så fullbordas,
„Jag bjuda vill, att till ditt altar rika skänker bringas,
„Och skyldig känna mig, att låta tusen messor läsa“.
Han tog farväl af själ och hjerta, den förträfflige.
De lossa tyglarne och börja sporra på.

---

v. 211. *Mesuraremos la posada y qvitaremos la reynado.*
D. H. tolkar *mesurar* med afmäta, lägga måtta uti sitt görande och låtande, hvilket är bättre än Sanchez' förslag: gifva passlig ersättning, betala.

Han sade, Martin Antolinez: „Jag skåda vill min maka, som all min hugnad är.
„Jag vill dem förehålla, hur de må sig bete.
„Vill kungen ta mitt i beslag, det rör mig icke mycket.
„Förrn solen börjar stråla, jag åter är hos er“.
Till Burgos vände Martin Antolinez, min Cid red fort,
Allt till San Pero de Cardeña, i sporrstreck af all makt;
Med honom riddersmän, som till nöjes tjena honom.
Just när som hanen gol och morgonljuset frambröt,
Då kom han till San Pero, den gode Campeadoren.
Don Sancho, abboten, Guds egen kristnade,
Uppläste ottesången vid morgonljusets inbrott.
Der var ock donna Ximena med fem ansedda damer,
Stadd uti böner till San Pero och till Skaparen:
„Du, hvilken alla leder, led min Cid campeadoren!“
Han kallade vid porten, de fingo derom bud.
Gud, huru glad han blef, Don Sancho, abboten!
Med facklor och med vaxljus de skynda ut på gården.
Med mycken gamman mottas den i lycklig timme borne.
„Jag prisar Gud, min Cid, sad' abboten don Sancho;
„Enär jag ser er här, j varen gäst hos mig“.
Till svar el Cid: „Tacksägelse, don abbot, jag blifver er förbundne;
„Lifsmedel vill jag skaffa för mig sjelf och mina män.
„Men alldenstund jag drar ur landet, ger jag eder femti marker,
„Och lefver jag än några dar, de skola er fördubblas.
„Jag vill ej komma klostret för en styfver på förlust;
„Sen här, för donna Ximena jag ger er hundra mark.
„Betjenen henne detta år och hennes döttrar liksom damer;
„Två späda döttrar lemnar jag, dem vården i ert sköt;
„Abbot don Sancho! dem jag eder anbefaller.
„För dem och för min hustru gören sedan fullt besked:
„Om medlen ej förslå, och på förlust j kommen,
„Försen dem väl med allt, jag beder er derom;
„För hvarje mark, j läggen ut, jag ger åt klostret fyra“.
Till detta har med nöje abboten gett sitt bifall.
Nu sen, hur donna Ximena med sina döttrar nalkas:
Skilda damer leda dem och föra fram enhvar.

Inför Campeadoren donna Ximena böjde sina båda knän,
Ur ögonen runno tårar, hon vill hans händer kyssa:
„Er ynnest, Campeador, som blef i lycklig timme boren!
„J skyllen lede lismare, att ut af landet man er jagar.
„Er ynnest, än engång, Cid, med det sköna skägget;
„Se, här jag inför er med edra döttrar står,
„De äro unga än och deras dagar få,
„Och med mig dessa damer, af hvilka jag betjenas.
„Jag ser, att j på affärd ären stadd,
„Och att vi skole skiljas åt för lifvet;
„Så skänken nu oss tröst för helga Marias kärlek!“
  Han lade sina händer på det sköna skägget:
Sen tog han sina döttrar upp på armarne
Och tryckte dem till hjertat, ty han höll dem mycket kära,
Gret med ögonen och suckade med kraftigt sinne.
„Ja, donna Ximena, min förträffeliga hustru,
„Så mycket som min egen själ jag håller eder kär.
„Nu sen j det, att vi för lifvet måste skiljas;
„Jag måste gå och j, qvarlemnad, stanna här.
„Må det behaga Gud och heliga Maria,
„Att än med dessa händer mina döttrar jag förmäler,
„Att framgång han beskär och några dagars lifslängd,
„Så skall du visst, värderade gemål, af mig omhuldas väl“.
Stort middagsmål man reder åt den gode Campeadoren;
Med dån San Peros klockor ringa.
  Uti Castilien, man går häroldema att höra,
Hur sig från landet nu beger min Cid campeadoren;
En del hemmen öfvergåfvo, en annan länderier;
På denna dag invid Arlanzons bro

---

v. 268. *Merced ya, Cid, barba tan complida.*
Uttrycket *barba complida* vexlar med *barba velida* och *barba honrada* såsom epitet till el Cid, hvilken, enligt v. 1249 och 1250, synes hafva gjort ett löfte, att aldrig sax skulle beröra det eller ett strå derpå krökas, till ett tecken på hans orubbliga tillgifvenhet för konung Alfons. Också verkar hans rika skägg, det han med stolthet utbreder, en synnerlig beundran hos de församlade cortes i Toledo. Man är nästan böjd, att med D. H. anse de många märkeliga ställen i Poema del Cid, sammanställda med liknande i de franska romanerna, vittna om en slags kult, som i medeltiden egnades det för mannen utmärkande skägget.

Etthundra femton riddersmän sig samtligen församlat.
Alla sig förfråga om min Cid campeadoren.
Martin Antolinez tillsammans med dem red;
De till San Pero tåga, der han är, den i en lycklig timme borne.
När det förnam min Cid, han ifrån Bivar,
Hur skaran ökar sig, hvarmed hans makt tar till,
Han genast steg till häst och rider dem till mötes.
Han tar sig till att småle, alla nalkas och de gå hans hand att kyssa.
Han talade, min Cid, af allt sitt hjerta:
„Till Gud jag beder och till Ande-Fadren:
„Må eder, som för min skuld öfvergifvit hem och arfvedelar,
„Jag någon fördel kunna bringa, förrän jag är död,
„Samt må j dubbelt återvinna det j nu förloren“.
Belåten var min Cid, ty med föreningen hans kraft föröktes;
Belåtne ock de andre männen, alle, som der voro jemte honom.
Man har tilländabragt sex utaf fristens dar,
Tre återstå dem än; mer, veten, var det icke.
Min Cid af kungen manats att akta deruppå,
Att om, sen fristen ändats, uti sitt land han finge honom fatt,
Han ej för silfver eller guld undkomma kunde.
Förgången dagen är och natten vill inträda;

---

v. 301. *Yo ruego á Dios é al Padre Spiritual.*
Denna distinktion mellan *Dios* och *Padre Spiritual,* som förekommer åtskilliga gånger, är förtjent af uppmärksamhet. V. 2635 göres en likadan åtskilnad mellan *Dios* och *Padre Criador,* och af v. 320 tyckes framgå, att diktaren med uttrycket Ande-Fader eller Skapare särskildt ville beteckna den första personen i Gudomen, den skapande gudakraft, ifrån hvilken sonen utgått, medan det från hedendomen öfverkomna *Dios*, hvartill ofta lägges *que en alto* l. *en cielo está,* utgör en generell och vagare bestämning för den himmelska makten. Såsom man kan vänta, är han dock icke konseqvent. *Dios* användes äfven der fråga är om Maria, Guds moder, och der det säges, att Gud gaf menniskan själen. Det oftast använda namnet på Gudamakten är *Criador.*

v. 308. *Tres han por trocir, sepades que non mas.*
Trocir af *traducere* återges af D. H. såsom likabetydande med *exir.* Af v. 2662 synes emedlertid, att då ordet refereras till rumförhållande, står det icke absolute, och en sådan användning torde icke heller från annat håll kunna styrkas. Ofelbart har Sanchez träffat riktigare, då han här refererar ordet till tidsförhållande och ger det betydelse af tillbringa, dröja. — Intressant är att se, huru poemet med en viss betoning omtalar, att konungen icke beviljat mer än nio dagars frist, liksom i det föregående upprepade gånger framhölls att konungen vid affärden, äfvenledes emot sedvänja, förbjudit hjelten köpslaga.

Han bjuder sina riddersmän, att alla samla sig:
„Nu lyssnen, männer, och bekymrens icke;
„Jag har en ringa summa, j skolen få er anpart.
„Hvad som nu måste ske, j läggen väl på minnet:
„I morgon vid den tiden, när hanegället hörs,
„Ej varen då för sene, men låten sadla upp.
„Den gode abboten skall ottesången hålla i San Pero,
„Han skall oss messan läsa, det blir om heliga Trefaldigheten;
„När messan läsen är, då tänkom på att rida,
„Ty fristens slut är när, och lång för oss är färden“.
Alltsom han bjöd, min Cid, så skola alla handla.
Natten skrider fram och morgonen instundar.
Vid midnattshanegället tänka de att rida.
Till ottesången ringer man i aldra största hast.
Min Cid och hans gemål begifva sig till kyrkan.
Donna Ximena faller ned på altartrappans steg.
Till Skaparen bedjande, det bästa hon förstår,
Att Gud från ondt beskärme min Cid campeadoren:
„Ja, herrlighetens herre, Fader uti himlen!
„Du jord och himmel skapte, och till det tredje hafvet;
„Du skapte måne och stjernor, och solen till att värma;
„I helga Modren tog du kött,
„Och blef i Bethlehem uppenbar, alltsom din vilje var;
„Dig herdar der förherrliga och månde dig lofsjunga;
„Tre kungar från Arabien dig kommo att tillbedja;
„Melchior och Gaspar och Balthasar med guld och rökelse och myrrha
„Dig offrade, alltsom din vilje var;
„Du frälste Jonas, när han uti hafvet föll,
„Du frälste Daniel, i leda fängslet [stängd] med lejonen,
„Du frälste uti Rom den herren Sanct Sebastian,
„Du frälste Sancta Susanna ifrån falskt klagomål;
„I två och tretti år som Ande-Herre du på jorden vandrade,
„Och under öfvade, om dem vi månde orda:
„Af vatten skop du vin och bröd af sten;
„Du Lazarus uppväckte, ty så din vilje var.
„Af judarne du lät dig gripas vid det berg, som Calvari benämnes;
„De satte dig på korset på den ort, som Golgatha är kallad,
„Två röfvare med dig, enhvar uppå sin sida;

„En blott i paradiset är, ty dit kom ej den andre.
„På korset hängande, du gjorde mycket stort mirakel:
„Longinus var så blind, att aldrig någonting han sett;
„Han gaf en stöt med lansen i din sida, hvaraf utgick blod,
„Längs skaftet nedlopp bloden, att händerna besmordes,
„Han lyftade dem upp och till sitt anlet förde,
„Han upplät sina ögon och åt alla kanter såg;
„Han trodde då på dig, deraf han räddad vardt från ondo.
„I grafven blef du väckt och steg till de fördömde ned,
„Alltsom din vilje var.
„Du nedbröt portarne och utdrog helge Fädren.
„Du alla kungars kung och hela verldens Fader är.
„Jag tror och tillber dig af all min håg,
„Samt beder till San Pero, att han mig hjelper bedja
„För min Cid campeadoren, att från ondt Gud skydde honom.
„Enär i dag vi skiljas, låt än i lifvet oss förenas!“
Sen bönen slutad är, de hafva messan ändat;
Från kyrkan gingo de och vilja nu till häst.
El Cid i famnen sluter donna Ximena,
Donna Ximena kysser handen på el Cid,
Gråtande med ögonen, ty rådlös står hon der.
Och han mot flickorna sig vände, att betrakta dem:
„Åt Gud jag eder, döttrar, anbefaller,
„Åt dig, min hustru och åt Ande-Fadren.
„Nu skiljas vi; Gud vet, när vi förenas åter.“
De greto så med ögonen, att slikt j icke sett;
Der skiljs den ene från den andra, som från köttet nageln.
Min Cid samt hans vasaller, de tänka på att rida.
Afvaktande dem alla, han vänder hufvudet.
Med mycken lämpa talte Minaya Alvar Fañez:
„Cid, hvar är eder styrka?
„Er moder födde eder uti lycklig stund.
„Vi tänke på att färdas vägen fram; — det är att spilla tiden.
„Än kunna dessa sorger i glädje byta sig;
„Gud, som oss lifvet gaf, han skall oss gifva råd.“
De förehålla åter abboten don Sancho,
Hur donna Ximena han vårda bör och döttrarne, hon har,
Samt alla dessa damer, som der när henne äro.

Han må det veta, abboten, att han god lön skall få.
Don Sancho vändt sig om, och Alvar Fañez talte:
„Om folk j varsnen komma, i afsigt att oss följa,
„Så säg dem, abbot, att de i spåren oss må följa, samt tänka på att färdas,
„Ty, vare sig i obyggd eller byggd, de kunna hinna oss“.
De lossa tyglarne och tänka på att färdas;
Till ända löper fristen, då riket lemnas skall.
Min Cid, han gick till hvila i Spinar-de-Can.
Nästa dag på morgonen de tänka på att rida.
Den natten stora skaror från alla håll församlas.
Från landet den loyale Campeadoren drager ut;
Till venster Santesteban, den gode staden, blir;
Till höger Ahilon-las-Torres, som morerne besitta.
Han genom Alcobiella drog, der ren Kastiliens gräns är,
Och ger sig till att färdas tvärs öfver Quineas väg.
På flottbroar Duero han öfverfar.
Uti Figeruela min Cid tog nattqvarter.
Från alla håll och kanter skaror samla sig.
Min Cid till hvila kastar sig, sen aftonvard han spisat;
Han af en ljuflig sömn betogs, han somnar in så väl;
Till honom engeln Gabriel i drömmen trädde fram:
„Rid framåt, Cid, du gode campeador!
„Ty aldrig i så lycklig stund en man besteg sin häst.
„Väl skall er gå så länge som j lefven“.
Uppvaknad slog el Cid korstecknet på sitt anlete,
Han signade sitt anlete och Gudi sig befallte.
Han var vid ett godt mod af drömmen, den han drömt.
Den nästa dag på morgonen de tänka på att rida.
Det var just anståndsdagen, ty, veten, flere ges ej.
Uti Miedes berg de gå att lägra sig,

---

v. 402. *Pasó por Alcobiella que de Castiella fin es ya.*
Denna vers förefaller något misstänkt. Hjelten har tågat genaste vägen till Kastiliens gräns. Från San Pedro de Cardeña, som ligger en mil S. O. om Burgos, färdas han i samma riktning emot öfra Duero. Han hinner floden vid Alcobiella och tar nattqvarter i den på motsatta (venstra) stranden belägna köpingen Figeruela. Men Duero var icke mera gräns, sedan Ferdinand den store vidgat Kastilien till Guadarrama-bergen. Också ser man af följande verser, att hjelten alltän befann sig i Alfons land. Först när han, tågande från Duero alltjemt åt S. O., uppnått Miedes-bergen och genomvandrat dem, anser han sig i säkerhet.

Fastän det dager är och solen icke sänkt sig.
Min Cid campeadoren vill sina trupper mönstra.
Förutom män till fots och andra käcke karlar,
Han räknar trefaldt hundra lansar, alla med standarer.
„Med hast nu hafran gifven, så skydde Skaparen eder!
„Enhvar, som här vill spisa, han stige ej till häst.
„Vi lemne detta berget, som vidsträckt är och vildt;
„Vi kunne öfvergifva i natt kung Alfons land.
„Hvem helst oss sen vill söka, må gerna finna oss."
De färdas natten om i berget. Morgonen är kommen,
Då utför sluttningen de erna tåga ned.
Midt i ett berg, som är underbart och stort,
Min Cid lät göra halt och fodra hästarne.
Han sade åt dem alla, hurledes han en nattmarsch ville göra.
De käcke följesmän äro med derom af hjertat.
Hvad helst han, deras herre, dem bjuder, det skall göras.
De erna sitta upp, innan natten faller på;
Det gör min Cid för den skuld, att ingen må det spörja.
Nattetid de tågade, de gåfvo sig ingen rast.
Vid orten nämnd Casteion, som vid Henares ligger,
Min Cid i bakhåll lägger sig med dem, som följa honom.
I bakhåll ligger natten om han, som i lycklig timme föddes,
Alltsom han rådde till, Minaya Alvar Fañez:
„Nu, Cid, i lycklig stund, j knöten om er svärdet.
„Med eder [stanne] hundrade af dessa våra trupper,
„Enär vi skole locka Casteions folk i bakhåll;
„Jag vill på ströftåg draga med de öfriga tvåhundra".
— „Dit drage ock Alvar Alvarez och Alvar Salvadorez, utan prut,
„Och Galin Garcia, en hurtig lans.

---

v. 438. *Do dicen Casteion el que es sobre Henares.*
Decir har tvenne härledningar, från *dicere* och *descendere*. Ehuru den sednare betydelsen eljest vore lämplig, då el Cid vid Casteion nedsteg efter sin nattliga marsch i Miedes-bergen, erfordras dertill en præposition, som nu ej finnes. Hellre än att göra ett nytt projekt, har jag antagit D. H:s, som ger åt *dicen* den vanligare betydelsen och tillägger ett *do* framför. El Cid begynner här sitt första angrepp mot de otrogne. Sjelf lägger han sig i bakhåll för Casteion, medan Alvar Fañez går på ströftåg nedåt Henares, till Guadalaxara och Alcala, på 4 mil när det nuvarande Madrid.

v. 446. Alvar Alvarez var, enligt *Charta arrharum*, liksom Alvar Fañez, syskonbarn till Rodrigo. Alvar Salvadorez göres af *Chronica del Cid* (Cap. II) till broder åt Martin Antolinez,

„I käcke riddersmän, som följen med Minaya,
„Ströfven oförskräckt och lemnen ingenting af skrämsel;
„Långs nedåt Fita och intill Guadalaxara,
„Så långt som till Alcala förtruppen närme sig,
„Samt samle omsorgsfullt allt det förvärfda bytet;
„Af skrämsel lemnen intet hos morer folket qvar.
„Jag stannar med de hundrade, som eftertrupp, på stället,
„Och skall Casteion taga till ett godt värn för oss.
„Om der i förtruppen er något trångmål möter,
„Mig sänden ofördröjligen till eftertruppen bud.
„Om den handräckning [jag er ger] skall hela Spanien tala."
Utsedde äro de, hvilka böra gå som förtrupp,
Och de, som med min Cid i eftertruppen stanna.
Nu morgonljuset bryter fram och gryningen är när.
Upp solen gick, Gud, hur den strålar skönt!
Uti Casteion alla stiga upp,
De öppna portarne och hasta ut,
Att sina arbeten bese och alla jordagodsen.
De alle utgått, lemnande vidöppna portarne
Med något litet folk, som i Casteion stannat.
Det folket utanför sig kringspridt samteligen.
Ut ur sitt bakhåll gick Campeadoren,
Och lopp fram till Casteion, utan prut.
Båd' morer och morinnor de togo der som byte,
Och alla dessa hjordar, som vandra utomkring.
Min Cid don Rodrigo ryckte an mot porten;
De som der vaktade, när de tumultet sågo,
Af fruktan grepos och den öfvergåfvo.
Min Cid Ruy Diaz trädde genom porten in;

---

v. 471–472. *Moros é Moras avienlos de ganancia,*
E esos ganados qvantos en derredor andan.

Med den dubbla användningen af *ganar* betecknar språket uttrycksfullt sederna på dessa tider. V. 565 betyder *ganar* skörda, förvärfva genom åkerbrukarens fredliga arbete, deraf *ganado*, boskap, V. 101 betydde *ganar* förvärfva genom handel, deraf *ganancia* (v. 130) ränta l. handelsvinst. Men den oftast förekommande betydelsen af *ganancia* är rof, krigsbyte, och af *ganar* vinna genom vapnens bruk, och då boskap utgjorde det vanligaste bytet, blandar sig på naivaste sätt uti tidens språk, d. ä. tidens medvetande, de båda betydelserna, det fredliga och det krigiska förvärfvets.

Han höll ett blottadt svärd i hand;
Han elfva morer dräpte af dem, som han fick fatt.
Han vann Casteion och allt guldet jemte silfret.
Med fångsten närma sig hans riddersmän;
De ge den åt min Cid; han aktar den för intet.
Nu sen i förtruppen de tre och tvåfaldt hundra.
Förutan tvekan ströfva de så långt som till Alcala;
Dit hann Minayas fana,
Och derifrån de vända uppåt åter med sitt byte,
Uppför Henares och igenom Guadalaxara.
Så stora byten bringa de i massor med sig:
Talrika hjordar utaf får och kor,
Med klädspersedlar jemte annat gods.
Vägen rakt fram drar Minayas fana.
Ej vågar någon gripa eftertruppen an.
Med dessa skatter kommer denna trupp tillbaka.
Se, nu de i Casteion äro, der Campeadoren fanns.
Uti hans våld blef slottet, sjelf steg Campeadoren till häst
Och drog till deras möte med detta sitt härfölje.
Med öppna armar mottog han Minaya:
„Kom Alvar Fañez, käcke lans!
„Hvarthän jag eder sändt, jag detta kunnat hoppas.
„Må man det ena lägga till det andra.
„Er ger jag femtedelen, Minaya, om j önsken.
— „Jag mycket tackar eder, berömde Campeador,
„För denna femtedel, den j mig tillerkänden;
„Den kunde tillfredsställa ock Alfons kastilianaren;
„Jag fritar er från skänken och anser den som skänkt.
„Det löftet ger jag Gud, han som i höjden är,
„Intills jag mättat mig, här på min goda häst,
„I kamp med morer uppå fältet,
„Användande min lans och med mitt svärd i handen,
„Samt drypande af blod långs utåt armen,
„Inför Ruy Diaz, den berömde kämpen,
„Jag tar ej mot af er ens värdet af en usel slant.
„Enär j genom mig nu vunnit ett och annat kostbart,
„Se, allt det öfriga [ock] i er hand förblifve".
Der är all denna fångst tillhopabragt.

Han eftersinnade, min Cid, den uti lycklig timme borne,
Att ju kung Alfons trupper kunde samlas,
Och denne med sitt hela följe söka hans förderf.
Han bjöd all denna rikedom fördelas
Samt enhvar få sin anpart enligt räkning.
Hans riddersmän tillstädeskomma dit.
Enhvar af dem tillfaller hundra silfvermark.
Fotknektarne en halfpart få, förutan prut.
Den hela femtedelen blef min Cids.
Här kunna de den ej föryttra eller skänka bort.
Han vill de fångne män och qvinnor ej bland sina trupper hålla,
Hos dem uti Casteion han förfrågte sig, han sände bud till Fita och Guadalaxara,
Till hvilket pris den femtedelen kunde blifva såld:
Betydlig vinst på detta köp de månde göra sig.
Tretusen silfvermarker mente morerne.
Med detta anbud var min Cid belåten.
På tredje dagen blefvo de frambragta, utan prut.
Min Cid med hela sitt härfölje tänkte,
Att ej i denna borg man borde dröja mer,
Att den väl vore hållbar, men lede brist på vatten.
Han dröjde der i ro, ty räkningen görs upp.
„Kung Alfons kan med allt sitt följe söka oss;

---

v. 519. *Sos quinnoneros que gelos diesen por carta.*
Detta praktiska drag, hvarmed så många liknande uti poemet förekomma (jfr v. 535, v. 1264 o. ff. v. 1790—1791), är likaså karakteriserande för det spanska lifvet, som för dess dikt; det är häri dess realistiska, nästan affärsmässiga lynne uttalar sig. Att låta hjeltarne räkna sitt byte och noggrannt uppskrifva allt, är diktarens första omsorg efter en vunnen seger. Vid ordet *quiñoneros* anmärker D. H. med skäl, att ändelsen *ero* tyckes antyda tillvaron af ett slags personer inom truppen, hvilkas uppdrag var att utskifta delarne. Han blir dock vid att med Sanchez återge *quiñoneros* som *quiñones.*

v. 528. Nemligen morerne, hvilka kunde göra sig en god vinst med att köpa fångarne för tretusen mark.

v. 535. *Moros' en paz, ca escripta es la carta.*
D. H. tolkar stället så, att el Cid icke ville angripa morerne medan han låg i handel med dem. Närmare synes mig vara, att hänföra *escripta es la carta* till den öfliga seden inom hans trupp, att all vinst, så ock den ifrågavarande köpesumman, fördelas mellan männerne enligt skrifven räkning.

v. 536 och hälften af 537 är att anses som en monolog, deri Campeadoren öfverlägger med sig sjelf, innan han vänder sig till sina soldater.

„Jag öfvergifva vill Casteion. — Lyssnen vapensvenner och Minaya!
„Tan icke illa upp hvad nu jag säga skall:
„Vi kunne ej uti Casteion slå oss ned;
„Kung Alfons nära är och skall bege sig att oss söka.
„Men slottet vill jag icke ödelägga;
„Jag tänker lösge hundra morer, och morinnor lika många,
„Att de, för det jag tog af dem, ej ondt om mig må tala.
„J ären alle väl tillfreds, jag har ej någon att förnöja.
„I morgon bittida vi tänke på att rida.
„Jag mot min herre Alfons icke strida vill".
Allt, som el Cid har ordat, dem alle väl behagat.
  Från borgen, den de togo, skiljas de förmögne, allesamman.
Välsignande dem stå båd' morer och morinnor.
Uppför Henares tåga de, det mesta de förmå.
De draga genom Alcaria och färdas allt framåt;
Igenom Anquitas hålor söka de sin väg.
De sätta öfver strömmen och beträda Torancios fält,
Allt utför dessa byggder, det mesta de förmå.
Härberge tog min Cid emellan Fariza och Cetina.
Stort är det rof han tog i landet, der han tågar.
De morer fatta icke, hur stor hans djerfhet är.
  Nästa dagen uppbröt min Cid, han ifrån Bivar,
Ryckte till Alfama samt nedåt [bäcken] Foy;
Han drog förbi Bobierca och Teca längre fram.
Han tar, min Cid, sitt läger ofvanför Alcocer,
Uppå en kulle, rund och fast och stor.
Helt nära rinner Xalon, från vatten han ej stängas kan.
Min Cid i sinnet har, Alcocer att besätta,
Befolkar kullen väl och väljer fasta lägerställen,
Endels åt berget till, endels ned emot floden.
Den gode Campeadoren, i lycklig timme boren,
På andra sidan kullen, helt nära intill strömmen,
Bjöd alla sina män en skansgraf kasta upp,

---

v. 569. *A todos sos varones mandó facer una carcaba.*

D. H. återger här, såsom mestadels öfverallt, *varones* med *barons*, i öfverensstämmelse med sin åsigt, att samhällsförhållanden i Spanien och i Frankrike voro så godt som identiska. För min del har jag funnit endast få ställen, der ordet kan anses lämpligare återgifvet med

Att ej om dagen eller natten man dem öfverrumple.
Man spörje, att min Cid har der sitt uppehåll.
Budskap gingo genom alla dessa byggder,
Att han, min Cid campeadoren, har denna plats befolkat,
Utgången från de kristne och till de morer kommen.
Man törs stort ingen näring uti hans granskap idka;
Min Cid är väl på vakt med alla sina män.
Alcocers borg inträder uti skattskyldighet;
Ren ge de i Alcocer skatt godvilligt åt min Cid,
Jemväl de uti Teca och de i Teruel stad.
Hårdt, veten, tryckte han dem i Calatayuth.
Derstädes låg min Cid i fulla femton veckor.
Enär min Cid nu såg, att ej Alcocer gaf sig,
Han tänkte ut en list och var ej sen dermed:
Ett tält han lät stå uppsatt, de andra tog han med,
Och drog så Xalon utför med lyftade standar,
Med pansarskjortor på samt svärden omkring länden,
Alltsom en skicklig man, att locka dem i bakhåll.
Det ser man i Alcocer; Gud, hur de gladde sig!
„Brödet tagit slut och hafran för min Cid;
„Ett tält han lemnat, och med nöd han bär de andra med sig.
„Så färdas han, min Cid, som om på flykt han sluppit.
„Nu fallom öfver honom och görom väldigt byte,
„I tid, att Teruels folk ej taga honom, ty då skulle de ej dela något med åt oss.
„Tributen, som han tog, han skall oss dubbelt gälda“.
De drogo från Alcocer med en sällsam hast.
När han dem utanföre ser, min Cid, han tågar på som uti flykt,
Och drar sig ned längs Xalon, förutan någon strid.
De från Alcocer säga: „Nu blifver bytet vårt“.
De store och de små, de störta alla ut;
Af åtrå att få plundra, man tänker ej på annat;
De låta portarne stå öppna och ingen der som vakt.

---

baron (sås. v. 290). Spanjoren hade andra namn för feodaladeln och bibehöll hos *varon* (sannolikt af germ. *beran*, sv. bära, deraf *bero*, bärare, stark karl, man) betydelsen af mannen, den kraftige och arbetsstarke, helst i motsats emot qvinnan. Så v. 17 *mugieres é varones*. Nästan uteslutande i denna betydelse af man förekommer *varon* hos Gonzalo de Berceo.

Nu vände han sitt anlete, den gode Campeadoren;
Han såg att lång var sträckan mellan dem och borgen;
Han bjöd standaret vändas och red i sporrstreck genast:
„Slån ned dem, riddersmän, slån alla utan tvekan!
„Med Skaparens beskärm skall bytet blifva vårt“.
De vände om samtidigt, på midten utaf slätten.
Gud, huru skön är fröjden denna morgon!
Min Cid och Alvar Fañez sporrade framåt;
De hafva goda hästar, veten, hvilka gå på deras vis;
De trängde fram emellan dem och borgen.
Min Cids vasaller utan nåd dem gripa an;
Uppå en timme och en liten plats de dräpa trefaldt hundra morer,
Medan de i bakhåll blifne höja höga skrik.
De framom hunne lemna dem och vända sig mot borgen;
Med dragna svärd de träda fram till porten.
Snart närma sig hans män, ty slutad jagten är.
Veten, på det sättet vann min Cid Alcocer.
Der kom Pero Bermuez, han bär hans fana i sin hand;
Han satte den på borgens aldrahögsta spets.
Till ordet tog min Cid Ruy Diaz, som i lycklig timme föddes:
„Jag tackar himlens Gud och samtliga hans Helgon!
„Nu få vi bättre läger för herrar som för hästar.
„Hör mig Alvar Fañez och alle riddersmän:
„Vi tagit stora skatter i denna deras borg;
„De ligga döde, morerne, vid lif jag ser blott få;
„Vi kunne ej föryttra dem, ej morer, ej morinnor;
„Att taga deras hufvuden, ej bringar någon vinst;
„Så samlom dem hit in, ty väldet må vi hålla.
„Vi vilje bo i deras hus och de må oss betjena“.

---

v. 613. *En un ora é un poco de logar trescientos Moros matan.*

D. H. öfversätter pleonastiskt: *en une heure et un peu de temps*, hvilket kunde anses som misskrifning, derest ej v. 740 *un poco de logar* ånyo återgåfves med *un peu de temps*. Då *logar* ursprungligen saknar all tidsbetydelse, likaväl som *locus* och *lieu*, har jag sett mig föranledd till afvikande tolkning.

v. 615. *Dexando van los delant, por el castiello se tornaban.*

Då versen ger mening endast ifall *los* [*de*] *delant* anses som subjekt, kan jag ej med D. H. öfversätta: *les laissant devant eux.* Meningen är uppenbarligen, att Campeadoren och de andre, som befunno sig mellan staden och dess olyckliga innevånare, lemnade dem i händerna på bakhållet (jfr v. 617) och vände sig emot staden.

Med detta segerbytet blef min Cid uti Alcocer;
Han tältet hämta lät, det han derute lemnat.
Det djupt bedröfvar Tecas folk, och ej det Teruels gläder,
Det gläder icke heller dem, som i Calatayuth bo.
De till Valencias konung sände sådant budskap:
„Hurledes en, benämnd min Cid Ruy Diaz, han från Bivar,
„Den konung Alfons vredgad utdref från sitt land,
„Kom att förskansa sig uti en fast plats ofvanom Alcocer.
„I bakhåll drog han dem och har kastellet vunnit.
„Om du ej bistår, skall du Teruel och Teca mista,
„Så ock Calatayuth, som ej kan undankomma.
„Vid Xalons strand skall allt gå illa,
„Desslikes vid Siloca, som på andra sidan är“,
När konung Tanin det förnam:
„Tre morer kungar [sade han] jag ser omkring mig stå.
„Förutan dröjsmål mån j två begifva eder dit.
„Tretusen morer tagen, beväpnade till strid,
„Tillsammans med gränsboerne, som skola bistå eder;
„I fången honom lefvande samt hämten hit inför mig.
„För det att han mitt land beträdt, han skall till ansvar stå“
Tretusen morer sitta upp och tänka på att färdas.
De kommo till Segorbe, att lägra sig för natten.
Nästa dag på morgonen de tänka på att rida.
De kommo för att lägra sig till Celfa under natten.
Till de vid gränsen boende de erna sända bud.
De dröja ej, de komma från alla håll och kanter.
De drogo ut från Celfa „vid diket“, som det heter,
Och tåga hela dagen, ty ingen ro de ge sig,
Och komma till Calatayuth att lägra sig för natten.
I alla dessa byggder härolder ge sig ut;
Omäteliga skaror samla sig i mängd

---

v. 644. *Quando lo oyó el rey Tanin.*
Efter det Campeadoren öfvergifvit Casteion och uppför Henares sökt sig fram till Xalons källor, samt längs denna Ebros biflod hunnit Alcocer, som synes hafva varit en liten ort på Xalons högra strand, befann han sig med sin skara inom de aragoniska morernes område. Om fursten i Valencia egde något öfvervälde i dessa trakter, är ovisst. Han hette på denna tid hvarken Tanin eller något ditåt, utan antingen Abu-Becr ibn-Abdallazziz eller Kadir-Billah. Hela den följande tilldragelsen är väsendtligen att anses som fiktiv.

Till dessa tvenne konungar, som heta Fariz och Galve.
De gå att i Alcocer den gode min Cid belägga.
De fästa tältena och utse lägerställen.
De växa, dessa trupper, ty folken äro många.
Skyldtvakterne, som sättas af morerne, om dagen
Och natten vandra ständigt höljda uti vapen.
Mångtalige de äro, skyldtvakterne, och stor är sjelfva hären.
Ren stänga de från vattnet dem, som äro med min Cid.
Min Cids krigsföljen vilja till drabbning draga ut.
Han, som i god stund föddes, förbjöd det stadeligen.
Så höllos de kringskansade i fulla trenne veckor.
Vid trenne veckors ända, [då] den fjerde ernar börja,
Han tog sig för att rådslå, min Cid, med sina män:
„Från vatten de oss afstängt och brödet skall ta slut;
„Att nattetid vi utgå, det skola de ej tillstädja;
„För stor är deras härsmakt, att gå till strids med dem;
„Så sägen, riddersmän, hur syns er bäst att handla?“
Först talade Minaya, en utmärkt riddersman:
„Hitkomne äre vi från Kastilien, det ädla;
„Utan strid med morerne de ge oss intet bröd.
„Vi äre ju sexhundrade, måhända några fler.
„I Skaparens namn, så må det ske och icke annorlunda;
„Vi måge gå att slå dem på denna morgondag“.
Genmälte Campeadoren: „J talat mig i lag.
„J hedrat er Minaya, och än j skolen göra det“.
Alla morer och morinnor bjöd han drifvas ut,
Att ingen månde vetskap få om detta deras rådslag.
Den dagen och den natten de erna sig bereda.
Nästa dag på morgonen begynner solen uppgå.
Beväpnad är min Cid med alla dem, han för.
Han talade, min Cid, som jag er vill förtälja:
„Vi rycke alla ut, ej stanne någon qvar,
„Förutom tvenne knektar, som hålla vakt vid porten.
„Om vi på fältet falle, i borgen man oss jorde;

---

v. 663. *Al bueno de mio Cid en Alcocer le van cercar.*
Jfr v. 1434 *el bueno de Minaya* och v. 681 *non nos daran del pán.* På hvardera sättet användt är detta *de* att anses som fransysk inflytelse, och i förra fallet som en blott meningslös härmning. Jag har dock i öfversättningen sökt antyda densamma.

„Om vi i striden segre, vi växe till i välstånd.
„Men j, Pero Bermuez, nu fatten mitt standar;
„Med edert stora mannamod j bären det utan prut;
„Men riden ej för hastigt med det, utan min befallning“.
Han kysste handen på el Cid och går att fanan taga.
De portarne uppläto och störtade sig ut.
Det varsna morernes skyldtvakter och vända om till hären.
Hvad brådska ibland morerne, hur hasta de ej att väpna sig!
Brista ville jorden för deras trummors dån.
J skullen sett de morer sig väpna och med hast i ordning ställa!
De morer på sin sida två hufvudstandarer föra
Och bilda tvenne linier, med knektar blandade; — hvem kunde räkna dem?
Ren morernes slagtlinier begynna framåt röras,
Att med min Cid och hans folk få komma uti handgemäng.
„Härföljen, biden stilla på detta stället här;
„Ej bryte någon linien, intills jag det befaller“.
Det kunde han ej lida, denne Pero Bermuez.
Han bär i handen fanan och börjar sporra på:
„Er Skaparen beskärme, trofaste Campeador!
„Jag går att bringa ert standar in i den större linien.
„Kom, visen hur j skydden det, j, hvilkas pligt det är“.
Till svar Campeadoren: „För Guds skuld, icke så!“
Genmälte Pero Bermuez: „Det blir ej annorlunda“,
Gaf hästen sporrarne och bragte den in i den större linien.
De morer motta honom, för att vinna fanan;
Med stora hugg de gripa an, men bringa honom ej att vackla.
Han sade, Campeadoren: „Till hjelp, för Skaparens skuld!“
De hålla sköldarna för hjertat stadeligen,
De sänka lansarne, med vimplar väl beknutna,
Och luta anletet ned öfver sadelbommen;
Med stadigt hjerta gå de att hugga in bland dem.
Med höga rop han manar dem, den uti lycklig timme borne:
„Slån ned dem, riddersmän, för kärlek och för tro!
„Jag är Ruy Diaz el Cid, Campeadoren från Bivar“.
De slå sig alla in i linien, der han är, Pero Bermuez;
Trehundra lansar äro de, enhvar sin vimpel bär,
De dräpa hvar sin mor, enhvar med hvar sitt hugg.

Vid nästa angrepp falla andra lika många.
J skullen sett hur många lansar tryckas ned och höjas!
Hur många sköldar bräckas och genomborras der!
Hur månget pansar, brustet, i fogningarna sprängs!
Hur många hvita vimplar dras röda ut ur blod!
Hur många goda hästar utan herre löpa!
De morer ropa: „Mahomet!“ de kristne män: „Sanct Jago!“
Ren falla på en liten plats ettusen och trehundra morer döde.
Hur väl han sitter stridande på gyllne sadelbommen,
Min Cid Ruy Diaz han, den gode kämpen!
Minaya Alvar Fañez, som ropte „slå!“
Martin Antolinez, den värde burgalesen,
Muño Gustioz, som hörde till hans hus,
Martin Muñoz, han, som på Mont'mayor fört befäl,
Alvar Fañez och Alvar Salvadorez,
Galin Garcia, den tappre ifrån Aragon,
Och Felez Muñoz, Campeadorens systerson;
De rycka alle framåt, så månge som der äro,
Bispringande standaret och min Cid campeadoren.
 Man fällde hästen för Minaya Alvar Fañez;
Väl understödes han utaf de kristna följen.
Hans lans i stycken brustit, han lade hand på svärdet,
Fastän till fots, han går dråpslag utskiftande.
Honom varseblir min Cid Ruy Diaz kastilianaren.
Han närmar sig en alguazil, som red en duglig häst,

---

v. 742–743. *Mio Cid Ruy Diaz el buen lidiador!*
Minaya Alvar Fañez que corta mandó.

Vid dessa verser äro tvenne anmärkningar att göra emot D. H. Med anledning af epitetet *Lidiador*, som poeten här och annorstädes insätter för *Campeador*, gör D. H. den slutsatsen, att dessa epiteter äro synonyma, hvarföre det sednare icke kunde ega den speciella betydelse af envigeskämpe, som hr Dozy tillagt det (se *Poeme du Cid*, pag. 263). Men orden äro icke liktydigt begagnade, det hade bordt framgå ur v. 2522, der Alvar Fañez kallas *caballero lidiador*, hvaremot *Campeador* aldrig begagnas adjektiviskt, ej heller tilläggеs någon annan än el Cid, för hvilken det genom hans många envigen blifvit som ett annat namn. — Den sednare versen öfversätter D. H.

A Minaya Alvar Fañez il (Campeadoren) *a donné l'ordre de couper.*

Skalden ville väl dock icke säga, att Alvar Fañez, el Cids närmaste och käckaste man, behöft i den brinnande drabbningen befallas till att strida. Ej heller ges något exempel, att skalden skulle använda (såsom denna tolkning förutsätter) imperativen för infinitiven.

Ger denne med sin högra arm så väldigt svärdshugg,
Att han, till midjan klufven, kastades på fältet.
Han hästen leder till Minaya Alvar Fanez;
„Sitt upp, Minaya, du, som är min högra arm.
„Än skall i dag med er jag större välde vinna“.
Stånd hålla morerne, de vika icke än från fältet.
Minaya rider fram med svärdet i sin hand,
Igenom dessa trupper modigt kämpande;
Dem, som han hinner fatt, han nådestöten ger.
Min Cid Ruy Diaz, den i lycklig timme borne,
Tre hugg på konung Fariz han låtit falla ned.
De tvenne miste gå, det ena träffar honom,
Igenom pansarskjortan bloden dryper ned;
Han svängde hästen och begaf sig utåt fältet.
Förmedelst detta slag är hären bragt på flykt.
Ett hugg mot Galve förde Martin Antolinez,
Han sprängde lös från hjelmen karbunkelstenarne
Och hjelmen genomskar, att han vid köttet rörde.
Då, veten, djerfs den andre ej längre bida der.
På flykten slagen är kung Fariz liksom Galve.
Hvad lycklig dag för kristenheten!
Ty morerne från trakten flykta,
Och under flykten följa min Cids folk huggande.
Kung Fariz in i Teruel drar,
Men Galve tog man der ej upp;
Han hastar till Calatayuth, det mesta han förmår;
Campeadoren följer honom tätt i spåren.
Intill Calatayuth förföljelsen går på.
Väl löper hästen för Minaya Alvar Fanez.
Af dessa morer dödade han trettio och fyra.
Han bär ett svärd, som biter, och en blodig arm;
Utför armen rinner bloden drypande;
Minaya säger: „Nu förnöjd jag är,
„Då goda budskap skola till Kastilien gå,
„Om hur min Cid Ruy Diaz det fältslag vunnit har“.
Så många morer ligga döde, att vid lif förblifvit få,
Ty under flykten slogo de dem utan någon tvekan.
Ren återvända de, som följa den i lycklig timme borne.

Min Cid red på sin goda häst,
Med skrynklad hårbetäckning, — Gud, hur hans skägg är rikt!
Vid länden pansarhufvan och svärdet uti handen.
Han märkte, hur hans män begynte nu att nalkas:
„Jag tackar Gud, som uti höjden är,
„När vi i sådan drabbning vunnit seger“.
Detta läger genast utaf min Cids folk plundrats
På sköldar och på vapen och andra stora skatter;
De funno, när man bragt dem samman,
Femhundrade och tio morer hästar.
Stor glädtighet ibland de kristne råder.
Mer än femton färre de funno ej de sina.
De samla guld och silfver, att det ej räknas kan.
Uppfriskade af denna fångst de äro, alla dessa kristne.
De skickat morerne till deras borgar åter;
Min Cid bjöd att man dem ock något skulle gifva.
Stor gamman har min Cid med alla sina män.
Han dessa stora skatter och summor gaf till skiftes.
Uppå sin femtedel el Cid fick hundra hästar.
Gud, hur han väl förnöjde alla sina män!
Såväl fotknektarne, som de beridne männen.
Han ordnar saken väl, den uti lycklig timme borne.
Så månge som han för, belåtne alle äro.
„Hör mig, Minaya, min högra arm j ären.
„Af denna rikedom, som Skaparen oss gifvit,
„Tag med er hand och efter ert behag.
„Jag till Kastilien vill med budskap eder sända

---

v. 797–798. *Cofia* var ett slags hårnät, som bars för att skydda hufvudet under pansarhufvan. Denna, bestående af maskor liksom pansaret, var fästad vid dettas ryggstycke. Kämpen, värmd af striden, har lösknäppt den, och bär den fäst vid bältet. Hårbetäckningen blef öfverflödig, när harnesk och hjelm utträngt pansaret.

v. 804. *De los Moriscos quando son legados,*
Fallaron quinientos é diez caballos.

D. H. öfversätter:

Quand ils sont revenus d'avec les Mores,
Ils trouvèrent cinq cents et dix chevaux.

Erkännande, att enligt min öfversättning konstruktionen blir något tvungen, då adj. *moriscos* så långt skiljes från subst. *caballos,* föredrar jag dock detta framför att med D. H. förklara *moriscos* likabetydande med *moros.*

Om denna drabbning, der vi seger vunnit,
„Till konung Alfons, som emot mig vredgad är.
„Jag vill som skänk till honom sända tretti hästar,
„Med sadel hvar och en, och betslad mycket väl,
„Samt med ett svärd vid sadelbommen hängdt“.
Till svar Minaya Alvar Fañez: „Gerna jag det gör“.
— „Sen här en pung, med guld och silfver fylld,
(Ty intet honom tröt)
„Betalen tusen messor i Sancta Maria vid Burgos;
„Det återstående j gen min hustru och mina döttrar,
„Att de för mig må bedja om nätter och om dagar.
„Om jag dem blir vid lif, de blifva rika damer“.
Minaya Alvar Fañez är dermed väl tillfreds,
Att jemte honom gå ansedde män.
Nu hafran gifva de, ren hade natten ingått.
Min Cid Ruy Diaz med de sina rådslog:
„J dragen nu, Minaya, till Kastilien, det ädla;
„J kunnen väl förtälja åt våra vänner der,
„Att Gud beskyddat oss, och att i strid vi segrat.
„Vid eder återkomst j säkert här oss finnen;
„Om ej, j mån oss söka der j veten att vi äre.
„Med lansar och med svärd vi måste slå oss ut;
„Med mindre ej vi lefve i denna snöda byggd“.
Nu allt beställdt, på morgonen Minaya drar åstad.
Hos sitt härfölje [stannar] Campeadoren.
Snöd är den trakten och alldeles dålig.
Alla dagarne bevakades min Cid
Af morerne vid gränsen och några främlingar.
Med konung Fariz, åter frisk, de lade sina råd.
Emellan dem i Teca och dem i Teruel stad
Och dem uti Calatayuth, som högt värderadt är,
Det är så öfverlagdt och skriftligen belefvadt,
Att för tretusen silfvermark han säljer dem Alcocer.
Min Cid Ruy Diaz till Alcocer kommit.
Hur väl han tillfredsställde sina egna män!
Så ryttare, som knektar, han gjort dem alla rike;
J funnen ej en nödställd uti hans hela följe.
Den, som god herre tjenar, städs lefver uti sällhet.

Den stund min Cid skall öfvergifva fästet.
Begynna morer och morinnor klaga:
„Du går, min Cid, må våra böner gå framför dig!
„Hvad dig beträffar, herre, vi äre väl förnöjde“.
När han, min Cid från Bivar, Alcocer öfvergaf,
Begynte morer och morinnor gråta.
Han höjer sitt standar, Campeadoren, och går;
Han drog längs Xalon ned och sporrade framåt.
Vid färden ifrån Xalon fick han de bästa fågeltecken.
Väl tillfreds är Teruels folk, än mer Calatayuths;
Uti Alcocer sörjer man, ty mycket godt han gjort dem.
Min Cid i sporrstreck red och tågade framåt,
Samt slog sig på en klippa ned, der ofvanom Mont'Real.
Hög denna klippan är, förunderlig och stor.
Veten, krig han fruktar ej, ej ifrån någon sida.
Han lade uti skatt Daroca, frammanför,
Dertill Molina, som på andra sidan är,
Och till det tredje Teruel, som ligger gentemot;
Uti sin hand han håller Celfa, det vid diket.
Må Gud sin nåd bevisa emot min Cid Ruy Diaz!
Alvar Fañez Minaya till Kastilien dragit.
Han förde fram som skänk till kungen tretti hästar.
När han dem varsnade, han vackert smålog, kungen.
„Vid Gud, Minaya, sägen, hvem gaf åt eder dessa?“
— „Min Cid Ruy Diaz, han, som knöt i lycklig timme kring sig svärdet.
„I denna drabbningen han slog två morer kungar;
„Omätligt, herre, är det byte, som han vann.
„Till eder, ärade konung, han sänder denna skänk;
„Han kysser edra fötter och edra tvenne händer,
„Att j, vid Skaparens huldhet, mån gifva honom nåd“.
Genmälte konungen: „Det alltför tidigt är,
„Att, när en man uti sin herres vrede står,
„Till nåder uppta honom efter tvenne veckors slut.

---

v. 891. Poemet, som i öfrigt är fritt från motsägelser, felar stundom i tideräkningen, eller hellre, skalden begagnar på nationalsångens sätt runda tal, utan att fästa vid dem någon så viss betydelse. Så har man sett el Cid dröja femton veckor framför Alcocer. De skilda varianterne, af hvilka denna Minayas beskickning är en, hade olika uppgifter, som af skalden i detta hänseende icke bragts till samstämmighet.

„Men alldenstund af morerne den vanns, jag mottar skänken.
„Det äfven fägnar mig, att sådan fångst han gjort, min Cid.
„Emedlertid jag allt åt er, Minaya, friger:
„Er vare edra län och länder återskänkta;
„J gån och kommen [fritt], från nu jag er benådar.
„Men om Cid campeadoren jag intet yttra vill.
„Härjemte vill jag ock förkunna er, Minaya,
„Att i mitt hela rike, hvem helst så sinnad är,
„Bland gode käcke män, att dra min Cid till hjelp,
„Till kroppen löser jag och friger arfvegodset“
Minaya Alvar Fañez hans händer kysste nu:
„Er, konung, tack och pris, som åt den borne herren.
„J handlen såleds nu, en dag j handlen annorlunda“.
— „Gå fritt uti Kastilien, man lemne fri er färd, Minaya,
„Drag utan tvekan till min Cid, att byten söka“.
Jag vill förtälja er om honom, som i lycklig timme föddes och omgjordades med svärdet.
På denna klippan tog han sitt qvarter;
Så länge morer slägtet och kristet folk består,
Man skall i skrift den kalla „*el poyo de mio Cid*“.
Der dröjande, han många byggder lade under sig;
All byggden vid Rio-Martin han lade uti skatt.
Om honom tidenderna till Saragossa nådde.
Han gör ej fröjd åt morerne, han stadigt trycker dem.
Der höll han sig min Cid i fulla femton veckor.
När den förträfflige nu ser, att än Minaya dröjer,
En nattlig marsch han gör med alla sina trupper.
Han klippan öfvergaf och rymde ut för alltid.
Rodrigo vägen tog på andra sidan Teruel;
I Pinar-de-Tebar Ruy Diaz läger slog;
Han alla dessa byggder lade under sig.

---

v. 907—910. Dessa verser har D. H. på ett märkvärdigt sätt missförstått, då han anser dem som fortsättning af konungens tal. Med *Quiero vos decir* öfvergår skalden på sitt vanliga sätt från en situation till en annan, fjerran belägen; han ombyter tillochmed assonans. Alldeles olämpliga äro orden i konungens mun, liksom ock den notisen, att klippan, på hvilken hjelten då befann sig, i all tid skulle kallas „min Cids klippa“, klingar temmeligen opassligt ifrån hans mun. I sådant fall blir ock D. H:s tvungna tolkning af v. 908 onödig; meningen är helt enkelt sådan den ofvan återgifvits.

Han Saragossa lagt i skatt
När detta allt han gjort, vid trenne veckors slut,
Minaya kommen är ifrån Kastilien;
Med honom tvåfaldt hundrade, enhvar med svärd omgjordad;
Veten, knektarne ej äro med i räkning.
Min Cid, såsnart han varseblef Minaya kommande,
Med hästen i galopp han gick att utan prut i famnen honom sluta;
Hans mun han kysste jemte ögonen i anletet.
Om allting denne ger besked och vill ej dölja något.
Vackert smålog Campeadoren.
„Jag tackar Gud och alla helga makter.
„Väl skall mig gå, Minaya, sålänge som j lefven".
Gud, huru glad den var, all denna här!
Att så han kommen var, Minaya Alvar Fañez,
Med helsningar till dem från fränkor och från bröder,
Så ock från de kamrater, dem der de lemnat qvar.
Gud, huru glad han är, han med det sköna skägget!
Att Alvar Fañez köpte de tusen messorna,
Och att han helsning bragte från maka och från döttrar.
Gud, hur han var tillfreds, el Cid, betygande stor glädje!
„Visst, Alvar Fañez, mågen j än många dagar lefva!"
Han var ej sen dertill, den uti lycklig timme borne.
Alcaniz dystra byggder han underlägger sig;
Och hela trakten rundtomkring han underlägger sig.
Han återvände tredje dagen efter den han utgått.
Ren löpa budskap kring i alla dessa byggder.
Det blir bekymmersamt för dem i Monzon och dem i Huesca.
Det gläder Saragossas folk, att det tribut betalar,
Enär det af min Cid Ruy Diaz ingen kränkning lider.
Med dessa byten återgår han till sitt lägerställe.
Alla äro muntra, de bära stora byten.
Min Cid det fröjdade och Alvar Fañez mycket.
Han smålog, den förträfflige, han kan ej härda ut:
„Nu vill jag, riddersmän, en sanning säga er:
„Den sammastädes dröjer lätt minskar det, han har.
„I morgon bittida vi tänke på att rida.
„J lemnen lägerstället och vi framåt dra".
Då flyttade el Cid till passet vid Alucant.

Han dädan ströfvade, min Cid, till Huesca och Montalban;
På detta ströftåg nödgades de dröja tio dagar.
Budskap löpa kring till alla håll och kanter:
Att den ifrån Kastilien komne bringar dem stort ondt.
Budskap äro gångne till alla håll och kanter.
Till Barcelonas grefve hunno tidender,
Hursom min Cid Ruy Diaz i hela byggden ströfvar.
Han kände stor förtrytelse och höll sig mycket kränkt.
Storskrytande är grefven, han yttrade en dårskap:
„Min Cid, han ifrån Bivar, har gjort mig mycken orätt;
„Stor orätt vid mitt hof han föröfvat emot mig;
„Mitt syskonbarn han dräpte och gaf ej någon bot.
„Nu härjar han de länder, som äro i mitt hägn.
„Ej är det jag, som trotsat, han öppnat fiendskapen;
„Men då han gjort mig detta, han ock skall stå till svars“.
Hans skaror äro stora, med hast de komma samman.
Af kristne och af morer der samlas väldig härsmakt.
Den tappre Cid från Bivar de följa uti spåren.
Tre dagar och tre nätter de tänka på att tåga;
I Tebar-el-Pinar de hinna upp min Cid.
Så rustad starkt han tänker, få honom fast i sina händer.
Min Cid don Rodrigo medför rika byten.
Han nedsteg från ett berg och nalkades en dal.
Till honom kom ett budskap från grefven don Raimund.
Min Cid, när han det åhört, nedsände dit sitt svar:
„Så sägen grefve Raimund, han bör det ej förtycka;
„Af hans jag intet medför, han lemne mig i frid“.
Till svar gaf grefven: „Detta skall icke blifva fallet:
„Det förriga och nyliga, allt skall han återgälda.
„Den landsförviste känne, hvem han har djerfts att kränka“.
Budbärarn återvände, det snabbaste han kunde.
Min Cid, han ifrån Bivar, i denna stunden inser,
Att de förutan strid ej kunna komma dädan.
„Nu läggen, riddersmän, åsido alla byten;
„Fort rusten eder redo och tagen vapnen på.
„Oss grefve don Raimund bjuder stor batalj;
„Af morer och af kristne han för en väldig här.
„Förutan strid han ernar ej lemna oss i ro.

„Då oss de skulle följa, må striden hållas här.
„Så reden edra hästar och omsen edra vapen.
„Längs sluttningen de komma, alla byxbeklädde,
„På dynförsedda sadlar med mjuka sadelgjordar;
„Vår sadel är gallicisk, vår benbeklädnad dubbel.
„Vi hundra riddersmän skole dessa skaror slå;
„Förrän de hinna slätten, vi lansarne dem bjuda;
„För hvarje man j drabben, tre sadlar löpe tomma.
„Berengar Raimund skåde, hvems spår han vågat följa
„Till Pinar-de-Tebar i dag, för att mitt byte röfva“.
Alle äro redo; såsnart min Cid har talat,
De fattat sina vapen och satt sig upp till häst.
Längs sluttningen man skönjer de frankers hela här.
Vid foten utaf höjden, der slätten tager vid,
Till anfall manar han, min Cid, som uti lycklig timme föddes.
De falla an, hans män, med vilje och med lust.
Så väl de göra bruk af vimplar och af lansar,
Kullstörtande den ene och slående en annan,
Att seger vanns af hjelten, i lycklig timme boren.
De togo der tillfånga sjelfve gref don Raimund.
Der vann han Colada, mer värdt än tusen mark i silfver.
Och vann denna seger, att så hans skägg blef äradt.
Den fångne grefven lät han bringa till sitt tält,
Och uppdrog de förtrogne, att hålla vakt om honom.
Han gick från tältet ut, min Cid;
Från alla håll och kanter samla sig hans män.
Min Cid är glad till sinnes, ty byten äro stora.
Man reder till stor spisning åt min Cid don Rodrigo;
Grefven don Raimund passar ej derpå.
Rätterna man framför, och ordnar dem för honom.
Af ingen vill han äta, han alla dem bespottar:
„För allt i Spanien finnes, jag äter ej en munsbit.
„Förr må jag kroppen mista och mista äfven själen,

---

v. 1002. *Nos cavalgaremos siellas gallegas, é huesas sobre calzas.*
Af dessa klädesplagg motsvarar *calza* närmast benkläder; *huesa* (fr. *houseau*, af det forntyska *hosa*) var ett slags långa damasker, som buros öfver benkläderna.
v. 1018. *Colada* är det ena af hjeltens två berömda svärd. Att med eget namn förse hjeltarnes svärd och andra tillhörigheter, är en urgermanisk sed.

„Då jag i strid besegrats af så illa byxbeklädde“.
Lyssnen hvad han sade, min Cid Ruy Diaz:
„Ät, grefve, detta bröd och drick af detta vin.
„Om, som jag säger, sker, j slippen fångenskapen;
„Om ej, j återskåden aldrig i lifvet kristenheten“.
Sade gref don Raimund: „Ät, don Rodrigo, gläd dig,
„Att så jag ger mig döden, ty äta vill jag icke“.
Han intill tredje dagen förbidar obeveklig.
Så länge de fördela de stora segerbyten,
De kunna ej förmå honom äta ens en munnsbit.
Talade min Cid: „Förtär dock, grefve, något;
„Ty om j intet äten, j sen de kristne aldrig,
„Och om j äten nog, att ställa mig tillfreds,
„Åt er och tvenne ädlingar jag kroppen gifver fri och skänker frihet åter“.
När grefven detta hör, han börjar redan glädjas.
„Om j det gören, Cid, såsom j hafven sagt,
„Jag skall förundrad bli, så länge som jag lefver“.
— „Välan, så ät då, grefve, och när j er bespisat,
„Åt er och tvenne till jag skänker frihet åter.
„Men af allt det, j mist och jag i lägret vann,
„Jag, veten, återger ej en lumpen penning ens.
„Men allt det, som j mist, jag återger ej det;
„Ty jag det nödigt har för mig och desse mine män,
„Som, eländige, mig följa; jag återger det ej.
„Så, tagande af er och af andre, vi måste oss till godo se;
„Det lifvet lefve vi, sålänge helge Fadren täckes;
„Alltsom en landsförvist, ett mål för kungens vrede“.
Grefven glad begär för sina händer vatten;
Man ger det honom straxt och ställer det för honom.
Samt med de riddersmän, el Cid åt honom gett,
Till bords sig grefven sätter. Gud, hur af hjertat gerna!
Han, som i lycklig stund blef född, tar ofvanföre plats:
„Om ej j äten nog, att ställa mig tillfreds,
„Vi dröja begge här och skiljas aldrig åt“.
Genmälte grefven då: „Med vilje och med lust“.
Med dessa båda riddersmän han börjar genast spisa.
Förnöjd han är, min Cid, som sitter vaktande,

Att grefven don Raimund så flinkt rör sina händer.
„Om eder täckes, Cid, vi äre hugade att gå;
„Bjud hästar gifvas oss, vi måge genast rida.
„Från dagen jag blef grefve, jag aldrig åt så gerna,
„Och aldrig lär jag glömma, hur smakligt mål det var.“
Tre gångare man ger dem med goda sadlar på,
Och goda pelsverksdrägter med mantlarna dertill.
I midten mellan båda sin plats gref Raimund tog.
Till lägrets gräns dem följer kastilianaren:
„J riden nu, gref Raimund, på riktigt frankiskt vis;
„Jag tackar eder mycket för allt, det j mig lemnat;
„Om i er håg det kommer, att vilja taga hämd,
„Och j mig gån att söka, j kunnen finna mig;
„Och bjuden j ej söka mig, men lemnen mig i frid,
„Af edert eller mitt kunde något gifvas eder.“
— „Skämta nu, min Cid, j ären utom fara:
„Betalat har jag eder för hela detta år.
„Att gå att eder söka, skall man ej tänka på.“
Grefven sporrar till, han tänker på att färdas.
Han vände på sitt hufvud, tillbaka blickande;
Han drog åstad med fruktan, att min Cid må ångra sig;
Hvad den förträfflige ej hade gjort för allt, som i verlden finnes.
Ty aldrig än en trolöshet han någonsin begick.
Nu grefven faren är, han ifrån Bivar vände om;
Han uppnår sina följen och börjar draga samman
Det hela segerbytet, underbart och stort.
Hans män så rika bli, att ej de veta hvad de ega.

v. 1076. *Hya vos ides, conde, en guisa de muy Franco.*
Campeadoren använder här en ordlek, som inges honom af den dubbla betydelsen hos Francus. Grefven af Barcelona, af frankisk härstamning och genom betydande possessioner räknande sig till Frankrike, hade uttalat sig föraktligt om kastilianarne, kallande dem *malcalzados.* Detta speord vedergäller Campeadoren genom att erinra honom, huru illa han häfdat sin egenskap af fri man *(francus),* då han låtit sig fångas. Denna gref Berengar (eller, som poemet kallar honom, Remond Berengar) var yngre son till Raimund I, och innehade en del af grefskapet jemte sin bror till år 1082, efter hvars mord han styrde dennes del som förmyndare för hans son Raimund III. sedermera el Cids svärson.

Cantar II.

Här börjar nu berättelsen om min Cid, han ifrån Bivar....
Befolkat har min Cid det passet vid Alucant.
Han öfvergaf Saragossa och byggderna på den sidan.
Lemnande Huesca samt nejden kring Montalban,
Begynner han ett härnadståg ned mot det salta haf.
Från öster uppgår solen, och ditåt går hans färd.
Min Cid besatte Xerica, samt Onda och Almenar;
All byggden kring Borriana han lade under sig.
Sin hjelp förlänte Skaparen, den Herren uti himlen.
Emedlertid han intog Murviedro.
Ren såg min Cid, att Gud gick hjelpande med honom.
Ej liten är den skräck, som rår uti Valencia;
Veten det, bekymrad man är uti Valencia och icke väl till mods.
De lade ut en plan, hur han kringrännas må;
De tåga genom natten allt intill gryningen;
I Murviedros grannskap de stanna för att läger slå.
Min Cid, när han det såg, begynner glad att undra:
„Pris ske dig, Ande-Fader!
„I deras byggd vi äre och göre dem allt ondt,
„Vi dricke deras vin och äte deras bröd;
„Med rätta nu de komma och lägra sig kring oss;

---

v. 1090—1095. *Hydo es el conde, tornós' el de Bibar.*
Juntós' con sus mesnadas, conpezólas de legar
De la ganancia que han fecha maravillosa é grand.
Aquis' conpieza la gesta de mio Cid el de Bibar.
Tan ricos son los sos que non saben que se han.
Poblado ha mio Cid et puerto de Alucant.

Motiverna för denna behandling af texten ses ofvanföre, pag. 72. Vid den förödelse renskrifvarens trötta hand här åstadkommit, återstår af de öfliga ut- och ingångsverserna endast en bland de seduare, hvartill man kan tänka sig fortsättningen ungefär sålunda:

De como duró el caboso faciendoles muy mal,
Quierolo vos decir en esta partida segunda.

v. 1103. Det behöfver knappast erinras, att alla dessa tåg och öfriga tilldragelser, förutom striden med grefve Berengar, äro allenast orediga hågkomster, bland hvilka ett och annat namn ur krönikorna uppdyka, såsom Monzon, Almenara, Onda, Buriana m. fl. Murviedros eröfring, hvilken Rodrigo Diaz utförde såsom herrskare i Valencia föregår här eröfringen af denna stad. Likvisst är berättelsens ton här så torr och pålitlig som någon rimkrönikas.

„Förutan strid man skall ej skiljas härifrån.
„Må budskap gå till dem, hvilka böra stå oss bi;
„Några till Xerica, och andre till Alucant
„Och derifrån till Onda, men andre till Almenar;
„De ifrån Borriana må genast komma hit;
„Så månde detta fältslag begynnas utaf oss.
„Jag litar mig till Gud, att all utgång blir oss gunstig.“
Församlats hafva alla på den tredje dan.
Han tog till ordet, han, som i lycklig stund blef född:
„J följen lyssnen till, så hjelpe eder Gud!
„Allt sen vi drogo ut från den klara kristenheten,
„(Det var ej vårt behag, oss gafs ej annat val)
„Pris vare Gud, vår sak har främjats och gått väl.
„De från Valencia nu hafva kringrännt oss.
„Om i dessa trakter vi vilje dröja qvar,
„Af nöden är, att dem vi tukte med fast mod
„Må natten gå förbi och morgonen instunda;
„Mig varen väl tillreds i vapen och till häst;
„Sen låtom oss gå ut, att se på deras skara,
„Som folk, det kommet är ifrån ett annat land.
„Hvem bäst sin sold förtjenar, skall väl der visa sig.“
Hören hvad han sade, Minaya Alvar Fañez:
„Campeador, vi handle alltsom dig synes bäst.
„Af riddersmännen gifven mig hundra, icke mer.
„J med de andre gripen dem gentemot oss an;
„Helt visst j skolen slå dem, att tveka fins ej skäl.
„Från annan sida tränger jag med de hundra in.
„Så sannt på Gud jag hoppas, skall fältet blifva vårt.“
Alltsom han det har sagt, det Campeadoren väl behagar.
Det morgon var, de erna nu att vapnen taga på;
Enhvar af dem väl vet, hvad han för händer har.
I morgonljusningen min Cid går ut att slå dem,
I Skaparens och apostelen Sanct Jagos namn.
„Slån ned dem, riddersmän, af god vilje och af kärlek och af lust!
„Ty jag är Ruy Diaz, min Cid ifrån Bivar.“
Der j kunnat skåda, hur månget tält-rep brast,
Hur pålar ryckas upp, och huru tält på alla kanter fällas!
De morers här är talrik, ren vill den fatta stånd;

Då faller Alvar Fañez från andra sidan in.
Hur mycket det än kostar på, de måste fly och ge sig.
Stor är den gamman, som genom hela trakten går;
Två morer kungar dräpa de allt under flykten här.
Förföljandet gick på intill Valencia.
Ansenligt är det byte, som här han tog, min Cid.
Cebolla de besatte och allt, som är der framför.
Med hästens snabba fötter [fly] de, som undankomma.
Sen lägret plundradt är, de erna återvända;
De drogo till Murviedro med dessa stora byten, dem de bära.
Veten, att högtljudande går ryktet om min Cid;
Man bäfvar i Valencia och känner intet råd.
Högtljudande om honom tidender allt bortom hafvet gå.
Glad var el Cid, så ock hans följesmänner alla,
Att Gud stått honom bi, och att han denna seger vann.
Hans löpare de vandra och rasta ej om natten.
De hinna till Guyera och hinna till Xativa,
Och längre ned till Deina stad.
De morers land vid hafvet förderfvar han med kraft;
Han Peña-Cadiella besätter, in- som utgångs-vägar.
Då nu el Cid campeadoren fått Peña-Cadiella,
Svårt grämer det Xativa och dem uti Guyera;
Förutan gräns är sorgen uti Valencia.
Så tog han och så slog han uti de morers land,
Om dagen sofvande och vakande om natten;
Tre år min Cid han dröjde och intog dessa städer;
Han tuktade dem, som uti Valencia bo.
De töras ej gå ut, ej sälla sig till honom.
Han nedhögg deras parker och gjorde dem stort ondt;
Hvart ett af dessa åren borttog min Cid allt bröd.
Svårt qvida de i Valencia och veta intet råd.
Från intet håll i verlden bekomma de bröd.
Råd ger ej son åt fader, ej fader åt son;
En vän har ingen tröst att bringa åt sin vän.
Svår sak det är, senjorer, att lida brist på bröd,
Att skåda barn och hustru i hungersdöd förgås.
Framför sig se de nöden, all hjelp är utelyckt;
Till maroccaner kungen de måtte sända bud.

Hos Monte-Claros konung de stodo högt i gunst;
Han gaf dem intet råd och kom dem ej till hjelp.
Min Cid fick detta veta, han gläds af hjertans grund.
Han tågar från Murviedro en natt i nattlig marsch;
För hjelten dagen bräckes uti Mon'Reals byggd.
Han bjuder härold hasta till Aragonien och Navarra,
Han till Kastiliens länder skickar sina bud:
„Enhvar, som trött vid armod, till välstånd komma vill,
„Må skynda till min Cid, hvars åtrå är att rida.
„Belägga vill han Valencia, för att åt kristne gifvas.
„Hvem helst som vill gå med, Valencia att omge,
„(Frivilligt alla komme, ingen nödd och tvungen)
„I dagar tre jag honom vid Celfas dike bidar.“
Så talade min Cid, den uti lycklig timme borne,
Och vände till Murviedro om, ty denna stad han vunnit.
Härolder hasta, veten, åt alla håll och kanter.
Åt åtrån efter byte han egnar ingen tid.
Från goda kristenheten der samlas mycket folk.
Han växer till i styrka, min Cid, han ifrån Bivar.
När de förenta hopar han såg, min Cid, han gladdes.
Min Cid, don Rodrigo, han vill ej dermed dröja,
Han tågar mot Valencia, att öfver staden falla.
Han honom väl kringskansar, min Cid, förutan list;
Förmente dem att utgå, förmente dem att ingå.
Högtljudande gå tidender åt alla håll om honom,
Och veten, att fler kommo, än hjelten rådde med.
Åt staden ger han anstånd, om hjelp de kunna få.
Han låg framför den, veten, fullt nio månader.
När tionde är inne, de måtte ge sig då.
Stor är den gamman, som igenom nejden går.
När som min Cid drar in uti Valencia och drar i staden in,
Den der till fots har tågat, till riddersman sig gör.
Hvem kunde er förtälja om guldet allt och silfret?
Rike voro alle, så månge som der äro.
Min Cid don Rodrigo lät taga femtedelen;
I prägladt gods tretusende marker äro hans.
Hvem mäktade väl tälja de andra håfvor alla?
Förnöjd var Campeadoren med alla dem, han för,

När på Alcazarens tinnar hans hufvudstandar är satt.
Ren njöt han lugn, min Cid, med alla sina män.
Till kungen i Sevilla ett budskap nalkades,
Att fallet är Valencia, då ingen hjelp det fått.
Han kom att dem bese med trettitusen man.
I parkens grannskap drabbade man samman.
Der slog han dem, min Cid, han med det långa skägget.
Allt in uti Xativa förföljandet går på.
Vid flykten öfver Xucar j skullen villervallan sett!
Morer, rygglängs liggande, motvilligt vatten dricka!
Sjelf maroccaner kungen med tre hugg undan kom.
Med hela detta bytet min Cid har återvändt;
Skönt var det valencianska, när staden de besatt,
Men, veten, denna seger var mera fördelaktig.
En hvar bland de gemene män fick hundra silfvermark.
J sen, hvarthän de ledde, den riddersmannens bragder.
Stor glädjen är bland alle desse kristne män,
Som följt min Cid Ruy Diaz, i lycklig timme boren.
Nu frodades hans skägg, alltjemt det växer längre.
Han talte med sin mun, min Cid, så mycket och ej mer;
„För konung Alfons kärlek, som mig från landet drifvit,
„Ej sax skall deri föras, ett strå ej deraf klippas;
„Bland kristne män och morer skall derom spörjas nog.“
Nu njöt han lugn, min Cid don Rodrigo, i Valencia;
Med honom Alvar Fañez, som från hans arm ej vek.
I välstånd öfverflöda nu de ifrån landet dragne;
Han gods och gårdar gaf enhvar uti Valencia;

---

v. 1238. *Moros en aruenzo amidos beber agua.*

Aruenzo återfinnes tvenne gånger under formen *arrenzo* i *poemet om Boethius* v. 212 och 232, hos Diez *(Altrom. Sprachdenkm.)*, som är i villrådighet om dess härledning. Dess betydelse af *retro*, tillbaka, är dock uppenbar. D. H. tolkar det som *resupinus*, och jag har bibehållit denna betydelse som lämpligare och mera målande.

v. 1244. *Las nuevas del Cavallero ya vedes do legaban.*

Las nuevas är ett af dessa tidens skiftande uttryck, som i hög grad karakterisera honom. Ordagrannt återgifvet heter det nyheter, tidender, som man och man emellan spridde sig om en tilldragelse. Det kommer derigenom att ersätta antikens *Fama*, och går, halftpersonifieradt, högtljudande till aflägsna nejder. Men då ryktet väcktes allenast genom krigarens idrotter, får *nuevas* icke sällan liksom här, betydelsen af krigsbragder.

Hvarmed de väl förnöjas, bepröfvande min Cids bevågenhet.
Tillfreds de äro alle, så de som honom följt, som ock de sedan komne.
Han såg, min Cid, att om dem stode fritt att gå,
Med håfvorna, de vunnit, de gerna ville vandra.
Min Cid befallte detta, alltsom Minaya tillrådt:
Eho utaf hans män, som utan orlof går och ej hans hand har kysst,
Om han kan tagas eller hinnas fatt,
Beröfvad blir sitt gods och blir på påle satt.
Sen, nu är detta allt i skick och ordning bragt.
Han med Minaya Alvar Fañez går till råds:
„Om så er syns, Minaya, jag önskar uppgift få
„På dem, som finnas här och med mig vunno något;
„Dem vill i skrift jag sätta samt räkna, hvar och en,
„Att den sig undansmyger eller saknas, må mig godset återbära,
„Bland dessa följesmän, som nu Valencia skydda och som vakt der gå.“
Här talade Minaya: „Det råd är välbetänkt.“
Han bjöd dem samlas alla och till hofgården gå;
När han dem fann tillstädes, vid namn han räknar dem.
Tretusen och sexhundra män han har, min Cid från Bivar.
I hjertat gladdes han och tog sig till att le.
„Minaya, pris ske Gud och helga modren Maria!
„Med mycket färre drogo vi ut ifrån Bivars stad.
„Nu rikedom vi ege, än mer vi skole få.
„Om så er tycks, Minaya, och icke ledsnad gör,
„Jag till Kastilien sänder er, der arfvegods vi ege.
„Åt konung Alfons, hvilken min borne herre är,
„Af dessa mina byten, dem här vi gjort,

---

v. 1263. *Tomasenle el haver é pusiesenle en un palo.*

Detta grymma straff, som ensamt i poemet påminner om det myckna omenskliga som vid eröfringen af Valencia föreföll, var på den tiden ett allmänt straffsätt i Spanien.

v. 1281. *Al rey Alfonso, mio Señor natural.*

Om detta ofta förekommande uttryck får man besked i konung Alfons lagbok. „Det första slaget, heter det om länsförhållandena, betecknas med uttrycket *vasallage natural* och härflyter ur den underdånighet och hörsamhet, som åtföljer herrskarens välde, inom hvars område vi födas, eller der vi bo under en längre tiderymd.“ Jfr Tapia, *Historia de Civilizacion* t. I pag. 65. I samma mening säges ock hos Gonzalo de Berceo *natural servicio á Dios.*

„Jag vill ett hundra hästar ge, j gån att föra dem;
„Derhos hans hand j kyssen från mig och bedjen allvarsamt:
„Att barn och maka jag, (om det hans nåd beskär och mig tillstädjes hämta dem)
„Må kunna eftersända; j veten edert uppdrag:
„Min Cids gemål så väl som infantinnorna, hans döttrar,
„Må beledsagas så, att de må komma till stor ära
„I detta främmand'land, det vi förmått att vinna oss."
Då talade Minaya: „Så gerna och så villigt!"
När så han talat, tänka de att rusta sig i skick.
Min Cid gaf hundra män, att under färden tjena Alvar Fañez.
Och bjöd att åt Sanct Pedro han bringe tusen mark,
Dem han åt abboten don Sancho skulle gifva.
När alla nu sig glädja vid dessa tidender,
Der kom från öster en tonsurbekrönter prest,
Han kallas vid namn biskop don Hieronymus;
I boklig konst bevandrad han är, och mycket vis;
Till fot och till häst han är mäkta förfaren.
Der gick han spörjande om porten till min Cid,
Och suckande, den bisp, att få med morer mötas på ett slagfält;
Om mätt han blefve någonsin, att strida och med händren hugga,
Ej sörje kristne honom i denna verldens dagar!
När det min Cid förnam, han gläder sig deråt:
„Minaya Alvar Fañez hör, vid Honom der i höjden!
„När Gud oss velat främja, det höfs oss tacksamhet.
„Ett biskopsdöme vill jag i Valencia land instifta,
„Och gifva det åt denne så gode kristne man.
„När sen j till Kastilien gån, j bringen goda bud."
Hvad don Rodrigo talat behagar Alvar Fañez.
Som biskop de stadfästa nu don Hieronymus;
Han sättes i Valencia, der rik han väl kan varda.
Gud, hur den hela kristenheten nu deråt gläder sig,
Att Herren har en biskop uti Valencia land!
Belåten var Minaya, fick orlof och begaf sig af.
Sen han i frid Valencias byggder öfvergifvit,
Han drog uti Kastilien in, Minaya Alvar Fañez.
Härbergen spar jag eder, dem vill jag icke tälja.
Han frågte efter Alfons, hvar honom han kan träffa.

Helt nyss till San Fagunt har kungen sig begifvit;
Han återvändt till Carrion, der kunde han honom träffa.
Minaya Alvar Fañez gladde sig häråt.
Med dessa sina skänker han drog till denna ort.
I denna stund kung Alfons från messan återvänder.
Skåden Alvar Fañez, der han lägligt nalkas,
Och böjer sina knän i hela folkets åsyn.
Till konung Alfons fötter han föll med mycken smärta,
Hans händer sen han kysste och talte så med lämpa:
„Nåd, o herre Alfons, gif för Skaparens kärlek!
„Han edra händer kysser, min Cid campeadoren,
„Så fötter såsom händer, alltpå en nådig herre,
„Att j mån mildhet öfva; så hjelpe eder Gud!
„Af er han drefs ur landet, er kärlek ej han eger,
„Men fast i främmand'land, sin sak han utfört väl.
„Han vunnit har Xerica och Onda så benämndt,
„Almenar han besatte och jemväl Murviedro, som är bättre,
„Förfor så med Cebolla och utanför Casteion,
„Så ock med Peña-Cadiella, en klippa stark och fast.
„Förutom dessa alla, han är Valencias herre.
„Han med sin hand en biskop gjort, den gode Campeador;
„Han gjorde ock fem fältslag, och segrade i alla.
„Stort är det segerbyte, som honom Skaparen gaf.
„Sen, här stå vittnesbörden, att sanning jag er sagt:
„Ett hundra hästar, snabba och resliga till växten,
„Och samtligen försedda med sadlar och med betsel.
„Han kysser edra händer, j mån dem emottaga.
„Han som vasall betraktar sig och eder som sin herre."
Han höjde högra handen och signade sig, kungen,
För dessa stolta byten, dem Campeadoren gjort.
„Så hjelpe mig Sanct Isidor, af hjertat det mig fägnar.
„Mig fägnar dessa budskap, dem Campeadoren sändt.
„De springare, han sändt mig som skänk, jag dem emottar."
Änskönt att kungen glädes, det grämer Garci Ordoñez:
„Det tycks, som i de morers land ej någon blir vid lif,
„När så, på sitt sätt, handlar el Cid campeadoren."
Till grefven sade kungen: „Hör upp med detta tal!
„Han tjenar mig långt bättre på alla sätt än j."

Han talade, Minaya, så som det höfs en man:
„Er nåd begär el Cid, om så är ert behag,
„Att donna Ximena, hans maka, och båda hans döttrar två
„Från klostret månde utgå, der han dem lemnat har,
„Samt draga till Valencia, till den gode Campeadoren.“
Genmälte dertill kungen: „Af hjertat jag mitt bifall ger.
„Lifsmedel vill jag bjuda, att i mitt land dem ges.
„J värjen dem för skymf, för vanära och för ondt.
„När dessa damer hunnit till gränsen af mitt land,
„Sen till hur j betjenen dem, j jemte Campeadoren.
„Mig hören, krigarföljen, samt hela detta hof:
„Jag vill att Campeadoren af sitt skall intet mista;
„Åt alla krigarföljen, som kalla honom herre,
„Jag återger dem allt, hvad jag beröfvat dem;
„De njute godsens frukt, der Campeadoren finnes;
„Jag fritar deras kroppar från ondt och våldsam död.
„Att de sin herre tjene, jag gör dem detta allt.“
Minaya Alvar Fañez hans händer kysste då.
Han smålog konungen, och talte vackert så;
„Enhvar, som ville gå att tjena Campeadoren,
„Jag löser från min tjenst, han drage hän i Skaparens namn.
„Oss gagnar detta mer, än annans förolämpning.“
Här öppnade infanterne af Carrion ett samspråk:
„Stort växer ryktet nu om min Cid campeadoren;
„Väl skulle vi hans döttrar oss till stor båtnad äkta;
„Ej våge vi dock sjelfve gripa saken an;
„Min Cid är ifrån Bivar, vi grefvar utaf Carrion.“

---

v. 1380. Bland el Cids motståndare är det infanterne af Carrion, på hvilka poemet kastar all skugga, sedan deras uppfostrare och frände Asur Gonzalez blifvit utelyckt (jfr. pag. 70). Garcia Ordoñez, hans mäktigaste vedersakare, framskymtar endast flyktigt såsom en afundsam förtalare, och af de öfrige nämnas allenast Alvar Diaz, Gonzalo Asurez (måhända Asur Gonzalez son), Gomez Pelayez. Infanterne sägas (v. 3445) tillhöra familjen Vani-Gomez. Dessa beni-Gomez egde tidigt (före år 915) trakten mellan Zamora och Kastilien. Poemet afser sannolikt de tvenne bröder Diego och Fernando, som lefde på hjeltens tid, och af hvilka den sednare befinnes hafva dött år 1083. Deras slägtskapsförhållande med el Cid är naturligtvis alldeles fiktivt. Desse grefvar kallas i poemet infanter, måhända af afsigt att förvexla dem med Garica Ordoñez' slägt, som äfvenledes besatt egendomar i trakten af Carrion och var af kunglig härkomst. (Se Dozy, *Recherches*, t. II pag. LXXXI).

Der stannar deras samspråk, åt ingen de förtro sig.
Af den gode kungen tar Alvar Fañez afsked.
„J gån, Minaya, nu, gån under Skaparens hägn!
„En portvakt tagen med er, jag menar det kan gagna.
„Om damerna j fören, betjenen dem till nöjes.
„Intill Medina ges dem allt hvad dem görs behof.
„Från detta ställe sörje Campeadoren för dem."
Minaya afsked tog och ger sig af från hofvet.
Infanterne af Carrion gå följande Minaya Alvar Fañez:
„I allt en ärans man, så handlen ock i detta:
„Vår helsning bringen till min Cid, han ifrån Bivar.
„Vi äre till hans tjenst, såvidt vi mäkte det.
„Han vare oss bevågen, det skall han ej förlora på."
Genmälte Alvar Fañez: „Jag ser ej ondt deri."
Han drog åstad, Minaya; infanterna vände om.
Han till San Pero kosan tar, der äro damerna.
Så stor blef deras glädje, när de sågo honom komma.
Minaya stigit af, han för Sanct Pedro gör sin bön.
När bönen ändad är, han vänder sig till damerna:
„Jag bugar mig donna Ximena, er skydde Gud för ondt;
„Så värdes han ock handla med edra tvenne döttrar.
„Sin helsning till er sänder, min Cid, der nu han är;
„Jag lemnat honom sund och vid stor rikedom.
„Af nåd har kungen gett er fria i min vård,
„Att eder beledsaga till Valencia, vår arfvedel.
„Om han, el Cid, er återser helbregda, vet jag nog,
„Hans glädje blir fullständig och från bekymmer fri."
Till svar gaf donna Ximena: „Det bjude Skaparen."
Tre riddersmänner utsåg Minaya Alvar Fañez,
Han sände dem till min Cid, till Valencia, der han är:
„Åt Campeadoren sägen, — Gud skydde honom för ondt!
„Att konungen har frigett hans maka och döttrar två.
„Han bjude, att vägkosten man ombesörjer, då vi färdas i hans land.
„På dessa femton dagar, om Gud för ondt oss värjer,
„Jag, hans gemål och döttrar, [hos honom] äre vi,
„Så ock de ädla damer, som följa dessa åt."
De riddersmän begett sig af, de tänka nog derpå.
Minaya Alvar Fañez uti San Pero dröjer.

J skullen sett de riddersmän från alla kanter komma;
De till Valencia erna sig, till hjelten ifrån Bivar.
De bådo Alvar Fañez, att ta dem gunstigt an.
Minaya dertill svarar: „Med nöje jag det gör.“
Med fem och sexti riddersmän Minayas styrka växer;
Sjelf hundrade han anför, som följt med honom upp.
Att följa dessa damer, stort sällskap bildat sig.
De hundra femti marker, dem gaf han abboten;
Hvad bruk han af de andra femhundra gör, vill jag förtälja nu.
Åt donna Ximena och åt döttrarne, hon har,
Samt åt de andra damer, som tjena omkring henne,
Han vill, den gode Minaya, förskaffa ny mundering
Af prydligaste art, som i Burgos står att fås,
Samt gångare och mulor, rätt vackra till att se.
När dermed dessa damer han väl försett,
Han vill, den gode Minaya, tänka på att rida.
Se, till hans fötter falla Rachel och Vidas:
„Förbarmande, Minaya, utmärkte riddersman!
„Oss, veten, har el Cid förgjort, om han ej hjelper.
„Vi räntan efterskänke, om kapitalet erläggs.“
— „Jag hos el Cid vill tillse det, om Gud dit återför mig;
„God vedergällning skolen j, för hvad j gjort, bekomma.“
Till svar gaf Rachel och Vidas: „Det gifve Skaparen!
„Om ej, vi lemne Burgos och gå att söka honom.“
Minaya Alvar Fañez är till San Pero gången.
I stora skaror samlas folk; han tänker på att rida.
Stor sorg det gör, att från abboten skiljas.
„Så skydde eder Skaparen, Minaya Alvar Fañez!
„Campeadorens händer från mig j mågen kyssa.
„Han månde detta kloster ej förgäta brådt;
„Med att förkofra det hvar dag i detta lif,
„El Cid skall mer och mer förkofra sig i makt.“
Minaya gaf till svar: „Det skall jag gerna göra.“
De redan afsked ta och tänka på att rida;
Med dem den portvakt går, som har att skydda dem.
Man ymnigt vägkost ger dem genom kungens land.
Ifrån San Pero till Medina de om fem dagar lända.
Se, i Medina damerna med Alvar Fañez äro.

Jag nu förtälja vill om riddersmännen, hvilka budet bragte:
När han, min Cid från Bivar, hörde det,
Af hjertat blef han nöjd och började att glädjas.
Han med sin mun begynte att så orda:
„Af skickligt sändebud kan lycklig utgång väntas;
„Upp Muño Gustioz och Pero Bermuez, du!
„Och Martin Antolinez, trofaste burgales!
„Förträfflige Hieronymus, tonsurbekrönte bisp!
„Till häst med hundra väpnade, till strids, om så behöfs!
„Igenom Sancta Maria begen j er åstad,
„Begen er till Molina, som ligger längre fram;
„Der herrskar Abengalvon, som är min fredsvän god;
„Med hundra andra riddersmän han följe er på väg.
„Begen er till Medina, så snabbt j kunnen det.
„Der finnen j min maka och mina döttrar jemte
„Minaya Alvar Fañez, alltsom man mig förtäljt.
„Ledsagen dem hit inför mig, med heder och med ära.
„Jag i Valencia dröjer, det stått mig mycket dyrt;
„Stor dårskap visst det vore, att öfverge det nu;
„Jag stannar i Valencia, som är min egodel.“
Såsnart han detta sagt, de tänka på att rida;
Så vidt de det förmå, de färdas oafbrutet,
Passera Sancta Maria och lägra sig der gentemot.
De komma till Molina den nästa dag, att rasta der.
När Abengalvon, moren, fick veta ärendet,
Han gick till deras möte, betygande stor glädje:
„Välkomne, j vasaller åt min synnerlige vän!
„Stor fröjd mig skänkes, veten, och icke någon ledsnad.“
Genmälte Muño Gustioz, ej bidande de andre:
„Er helsade min Cid och bjöd oss mana er,
„Att vara honom redo med hundra riddersmän;
„Hans maka och hans döttrar uti Medina äro;
„J gån att hemta dem och bringa dem hit ned,
„Samt förrän i Valencia ej skilja er från dem.“
Till svar gaf Abengalvon: „Det skall jag gerna göra.“
Han under denna natten dem riklig vägkost gaf;
När morgon är, de tänka på att rida.
Blott hundrade man önskat, med tvåfaldt hundra går han.

De öfverstiga bergen, som äro vilda, stora.
De färdas genom Mata de Toranz så, att ingen fara löpes.
I Arbuxedos dal de erna stiga af;
Och nu uti Medina är hela den beskickning.
Minaya Alvar Fañez har sändt två riddersmän att forska saken ut.
Det uppehåller icke, då de med nit sig skicka.
Den ene blef med dem, den andre vände till Alvar Fañez åter.
„Campeadorens krigsfolk komma här att söka oss.
„Här är nu Pero Bermuez och Muño Gustioz, som utan svek er älska.
„Och Martin Antolinez, den borne burgalesen,
„Och den tonsurbekrönte, trofaste bisp Hieronymus,
„Med Abengalvon, den Alcayaz, som trupper med sig för,
„Min Cid till välbehag, att ära honom högt.
„De alla samfäldt komma och nalkas denna stund.“
  Han talade Minaya: „Nu sättom oss till häst.“
Det sker på stund, ty tiden de önska ej förspilla.
På väg bege sig hundrade, rätt vackra till att se,
På goda hästar, prydda med bjellror och bogremmar,
Samt täcken utaf sindal; på halsen skölden bärs,
Och uti handen föres den vimpelprydda lansen;
Allt, att de andre spörje, hur vettigt han beter sig, Alvar Fañez.
  O, hvilket sätt han har, Alvar Fañez, att från Kastilien draga
Med dessa damer, dem han beledsagar!
  De, som på utkik gingo och tågade framför,
Straxt taga vapnen på och gifva sig på färd.

---

v. 1509. *E el Obispo don Hieronymo, el coronado leal.*
Jag kan ej underlåta att öka de likheter i uttryckssättet mellan poema dél Cid och Gonzalos poemer, som ofvan (pag. 63) äro samlade, genom att jemföra denna vers med följande ur *V. de San Millan* str. 74

El leal coronado, Bispo dela cibdad.

— *Coronado* är ett slags ärenamn, som de klerikala författarne uppfunnit med anspelning på tonsuren. Hvad vidkommer denna märkeliga gestalt, biskop don Hieronymus, finnes uti *Gesta Roderici* intet nämndt om honom, hvaremot de spanska krönikorna omförmäla, att han, efter det el Cid intagit staden, infunnit sig jemte ett stort antal prester och återinsatts i sitt embete (*Chron. del Cid*, Cap. CCXIII.) Han skall nemligen tillförene varit biskop derstädes, installerad af konung Alfons med det samma Kadir-Billah insattes i staden, men vid de begynnande oroligheter, som föregingo Kadirs mord, öfvergifvit orten jemte andre kristne (Cap. CLXIII; jfr Dozy, *Recherches* t. I pag. 153). Han kallas på ett annat ställe konung Alfons capellan.

I Xalons byggder möter dem stor fröjdbetygelse.
Der nalkas dem de andre, som gå att hyllning ge Minaya Alvar Fañez.
När Abengalvon nalkas, från det han denne varsnat,
Han gick att famna honom med munnen leende,
Och kyssande hans skuldra, ty sådan är hans sed:
„En herrlig dag för eder, Minaya Alvar Fañez;
„J dessa damer följen, till fromma för vår makt.
„Du maka åt el Cid, den kämpen, och j hans rätte döttrar två,
„Er må vi alla hedra, ty sådan är hans lycka:
„Om vi hans ofärd sökte, vi nådde honom ej;
„Vårt blir dock alltid hans, i fred liksom i krig;
„Slö håller jag den man, som sanningen ej fattar“.
Minaya Alvar Fañez smålog med sin mun:
„J, Abengalvon, ären förutan svek hans vän.
„Om Gud mig för, att hjelten jag återser vid lif,
„På det, j gjort oss, skolen j ingenting förlora.
„Nu sökom vårt härberge, ty måltiden är redo“.
Till svar gaf Abengalvon; „Det löftet mig förnöjer.
„Om trenne dagar dubbelt jag vedergäller det“.
De drogo i Medina in, der af Minaya de förplägas.
Belåtne äro alla med välfägnaden, dem ges.
Att afsked få, nu fordrar den konungsliga portvakt;
Väl hedrad är min Cid, der han uti Valencia är,
Af den så rika vägkost, dem i Medina gafs.
Allt konungen bekostar och fritar Alvar Fañez.
Tilländabragt är natten och morgon brutit in.
De äro först i messan och rida straxt derpå.
De tåga från Medina och öfverfara Xalon,
Uppför Arbuxuelo de rida fort och fermt;
Torancios fält med hast tillryggalägga de,
Och uppnå så Molina, der Abengalvon herrskar.
Den gode bisp Hieronymus, en kristen utan svek,
Går dagar om och nätter, som vakt hos damerna;
Han på en stridshingst rider och vapnen följa efter.

---

v. 1556. Under det fredliga framtågandet red krigaren gemenligen en gångare eller paradhäst (*palefréy*, fr. *palefroi*), till höger gick hans stridshäst eller springare, deraf kallad *cavallo en diestro* (fr. *destrier*) eller *corredor*, och bakom honom fördes vapnen på en särskild packhäst, *rocin*, fr. *roussin*.

De färdas i ett sällskap mellan honom och Minaya.
De inträdt i Molina, den goda och rika stan.
Dem väl undfägnar moren Abengalvon, utan svek;
Hvad helst de önska, ges dem utan någon brist,
Han sjelfva hofbeslagen bjuder qvittas dem.
Gud, hur han damerna och Alvar Fañez hedrar!
Nästa dag på morgonen de rida snabbt åstad;
Intill Valencia han dem betjente utan brist.
Af dem tog moren intet, af sitt bestred han allt.
Med dessa ärofulla och glada tidender
De äro vid Valencia, man räknar tre mil dit.
Min Cid, han, som blef född i den lyckosamma stunden,
Uti Valencia fick budskapet derom.
Så gladdes han, min Cid, att han aldrig mer, ej ens så mycket gladt sig;
Ty nu han budskap fått om det han kärast höll.
Tvåhundra riddersmän han bjuder utgå genast,
Att emotta Minaya och de adeliga damer.
Han qvarblef i Valencia, att vårda och att vakta;
Ty väl han vet, att Alvar Fañez drar om allt försorg.
Se, alle desse taga Minaya nu emot
Och damerna och tärnorna och öfrige af följet.
Min Cid befaller dem, hvilka äro i hans gård,
Att vakta Alcazaren och de andra höga tornen,
Så ock de portar alla samt ut- och ingångsvägar,
Och att man före fram Babieca, den han nyss har vunnit.
Än känner ej min Cid, han, som i lycklig stund knöt kring sig svärdet,

---

v. 1581. Babieca, el Cids berömda stridshäst, intar i traditionen ett framstående rum. Enligt poemet har han förvärfvat sig densamma nyss, alltså i Valencia. — Den latinska klostersången, nämner den väl ej vid namn, men beprisar hjeltens häst „såsom snabbare än vinden och lättare än hjorten“; en *barbarus quidam*, sannolikt en mor, har hämtat den från andra sidan hafvet; den bytes icke emot tusende guldmynt; hjelten eger den redan i striden emot grefve Berengar (Ed. du Méril, a. a. pag. 314). — I *Chronica del Cid*, Cap. II bekommer han den som helt ung, utan att det bekymrar traditionen huru den kunde följa honom genom hela hans lif. Han begär af sin gudfader, en prest med det misstänkliga namnet Peyre Pringos, ett föl, och då denne låter honom välja bland en stor mängd, utser Rodrigo ett, som är både fult och skabbigt. Då gudfadren ser det, säger han missnöjd: „Illa har du valt, dummerjöns *(babieca)!*“ Dertill genmälte Rodrigo: „Den skall blifva en god häst, och Babieca skall blifva dess namn“. Denna sägen är uppenbarligen yngre än namnet och derur uppkommen, såsom ofta inträffar i dylika fall.

Om den blir god i lopp och får en vacker halt.
Invid Valencias port, der han i säkerhet kan vara,
Han vill inför sin maka och sina döttrar uti vapen stå.
  När damerna välkomnats med mycken ärebetygelse,
Förut han inred, biskopen don Hieronymus,
Steg ned ifrån sin häst och ingick i kapellet,
Med alla dem, han träffar och der för stunden finner;
Messkjortor ta de på sig och silfverkors i händren,
Samt gå att emottaga så damerna som ock den värde Minaya.
  Han dröjer icke, den i lycklig timme borne,
Man sadlar Babieca och lägger täcket på.
Min Cid på den sig svingar och fattar vapnens skaft,
Påkläder öfverrocken, långt är det skägg han bär.
Han gör en ridt, som var förunderlig att se.
Den häst, som bär det namnet Babieca, springer.
När ridten är tillända, enhvar står undrande.
Från denna dag Babieca prisas [allestäds], så stort som Spanien är.
  Vid ridtens slut min Cid steg ned ifrån sin häst,
Gick fram till sin gemål och sina döttrar två.
När donna Ximena varsnar honom, till hans fötter föll hon:
„Er ynnest, Campeador, i lycklig stund j knöten kring er svärdet!
„J ryckt mig undan mången bitter förödmjukelse.
„Se, herre, här är jag och edra döttrar två.
„Med Guds och edert bistånd de äro väl uppammade“
Så mor som döttrar, mycket han slöt dem i sin famn.
Från ögat runno tårar af glädjen, den de rönte.
Hans alla skaror stodo af mycken fröjd betagne,
Vapenklädde alle och krossande trädtafvel.
  Nu hören hvad han sade, han, som i lycklig stund blef född:

---

v. 1610. *Armas teniendo é tablados quebrantando.*
Närmare upplysning om denna bullersamma lek erhålles i *Libre d'Appolonio* (str. 546), der kungen, för att fira sitt tillfrisknande, bland andra lustbarheter bjuder sina vasaller uppsätta många trädtaflor för att sönderbrytas,

Alzat tablados muchos, pensat quebrantarlos,

hvilket skedde medelst en två till tre fot lång stör *(bohordo)*, som i ändarna var jernskodd. Sanchez, som tolkar *tablados* med *mesas* (matbord), kände väl icke ifrågavarande romance, hvilken af markisen Pidal upptäcktes och utgafs som en fortsättning på hans samling; men äfven Poema del Cid ger längre fram (v. 2259 o. f.) en föreställning om denna lek. Jfr äfven D. H. pag. 286 och 287.

„Du maka, kär och ärad, j mina döttrar två,
„Mitt hjerta och min själ,
„Inträden nu med mig uti Valencia stad,
„I denna arfvedel, som jag åt eder vunnit“.
Mor och döttrar, båda hans händer kysste de;
Med mycken ära trädde de uti Valencia in.
Min Cid dem beledsagade till Alcazaren upp;
Han lät dem der beträda den högst belägna punkt.
De sköna ögon blicka åt alla håll och kanter,
Betrakta der Valencia, hur staden är belägen;
Och på den andra sidan sig hafvet ter för ögat.
De skåda ned på parken, som vidsträckt är och tät;
De lyfta sina händer bedjande till Gud.
Att detta segerbyte så präktigt är och godt,
Stort välbehag det gör min Cid så ock hans följesmän.
Tilländabragt är vintern och Mars vill nu gå in.
Jag vill förtälja tidender från hinsidan af hafvet,
Om denne konung Jussuf, som i Marocco är.
Vred är Maroccos kung emot min Cid don Rodrigo:
„Ty djerft han satt sig ned uti min arfvedel,
„Och hembär tack derför åt Jesukrist allena“.
De maroccaners kung församlade sin härsmakt;
Af femtitusen väpnade är den till antal fylld.
De ge sig ut till hafs, uppå galejor satte,
De gå att i Valencia uppsöka min Cid don Rodrigo.
Nu skeppen hafva anländt, de redan stigit ur;
De närma sig Valencia, som af min Cid eröfrats.
De fästa sina tält, den hedna hop sig lägrar.
De tidenderna anländt fram till min Cid:
„Pris vare Skaparen och Ande-Fadren!
„Det goda, som jag har, allt ligger här framför mig.
„Med plats jag vann Valencia, jag håller det som min egodel;
„Jag kan ej öfvergifva det, om icke såsom död.
„Jag tackar Skaparen och helga modren Maria;
„Jag mina döttrar och min maka när mig har.
„Från länder bortom hafvet en vällust är mig kommen.
„Jag skall i vapen draga, kan det ej underlåta;
„Min maka, mina döttrar skola se mig kämpa,

„Se, hur man lefver här i dessa främmand'länder;
„Hur brödet vinnes, skola de med sina ögon se tillfyllest“.
Han lät gemål och döttrar bestiga Alcazaren.
De lyfte sina ögon och sågo tälten spända:
„Hvad är det, Cid, så månde er Skaparen beskärma!“
— „Nu ärade gemål, var från bekymmer fri;
„Det rikedomar är, som växa upp åt oss, förundransvärda, stora;
„Åt eder, nyss anlända, man vill en gåfva bringa.
„Giftvuxna döttrar egen j, man hämtar nu en hemgift“.
— „Jag tackar eder, Cid, så ock dig, Ande-Fader!“
— „Dröj, maka, i palatset här och, om j önsken det, i Alcazaren.
„Ej någon fruktan hysen, när j mig kämpa sen.
„Med Guds och helga Modrens, Marias, nåd
„Mitt hjerta vidgar sig, enär j ären när mig;
„Med Gud i denna drabbning jag seger vinna skall“.
Nu tälten äro spända, och morgonljuset gryr.
Med mycken hast begynna trummorna att gå.
Glad blef min Cid och sade: „Hur vacker dag det är!“
Hans maka blir förskräckt, och hjertat brista vill;
Så går det ock hans döttrar och alla damerna;
Slik bäfvan ej de pröfvat ifrån sin födslodag.
Den gode Cid campeadoren fattade sitt skägg:
„Ej bäfven, ty allt detta till eder båtnad är;
„Om Skaparen det täckes, man inom femton dar
„Skall dessa trummor lägga ned för eder, att beses;
„De sen må öfverlåtas åt biskop don Hieronymus,
„Att läggas i Sancta Maria, den helga Gudsmodrens kyrka“.
Så var det löfte, som han gjorde, el Cid campeadoren.
Fruntimren äro glada och hämta sig från fasan.
De morer från Marocco rida väldeligen.
Förutan fruktan stå de inom parken ren.
Vårdtornet det förnam och nu stridsklockan rör;

---

v. 1681. *Violo el Atalaya e tanxo el esquila.*
Vårdtornet var en arabisk uppfinning, hvars användning ses ur ibn-Bassâms berättelse (se ofvanför pag. 18). Det uppfördes på en höjd och inneslöt en eller flere väktare, hvilka hade till uppgift att bespeja omgifvande trakt och med vissa tecken underrätta om fiendens rörelser. — *Esquila* (af germ. *skilla, skella*, rot *skëllan*, svenskt skälla) var en mindre art klocka (den större hette *campaña*); namnet återfinnes ännu i vissa landsorter i Spanien.

Det kristna folkets skaror redobogne stå,
Beväpna sig med mod och falla ut från staden.
Hvarhelst de morer möta, de gripa an så brådt;
De drifva dem från parken, minsann på hurtigt sätt.
Femhundrade de döda, väl räknadt, denna dag;
Allt intill tälten pågår detta nederlag.
De mycket nu fullbordat och tänka på att rida.
Der qvarblef såsom fången Alvar Salvadores.
Till min Cid de återvändt, som äro i hans bröd.
Allt han med sina ögon sett; de återkomne det förtälja.
Glad är min Cid för allt, det nu hans män fulländat.
„Mig hören, riddersmän, det blir ej annorlunda.
„En lycklig dag är denna, en bättre blir i morgon;
„Förrän dagen gryr, j alle er beväpnen.
„Han skall oss messan läsa, j mågen derpå rida.
„Oss biskop don Hieronymus frisägelse skall gifva.
„Vi skole gå att slå dem i Skaparens och apostelen Sanct Jagos namn.
„Väl bättre är besegra dem, än att de hålla fältet“.
Genmälte alle då: „Med kärlek och med vilje!“
Minaya tog till orda, han dröjde ej dermed:
„Enär j, Cid, så önsken, gen mig i uppdrag annat:
„Gen mig af riddersmännen etthundratretti väpnade till strids, om så behöfs.
„Allt medan j gån att dem slå, jag bryter in från annan kant.
„Oss begge eller ensides nog Gud skall bistånd ge“.
Nu talade min Cid: „Rätt gerna gör jag det“.
Förliden dagen är och natten brutit in.
De töfva ej att rusta sig, de kristna folken.
Vid hanens midnattsgäll, för morgongryningen,
Han för dem messan sjöng, den bisp don Hieronymus,
Och efter messans slut han ger dem stor absolution.
„Enhvar i dag som faller, bröstgänges kämpande,
„Frisäger jag hans synder, hans själ tar Gud emot.
„J, Cid don Rodrigo, i lycklig stund omgjordat er med svärdet.
„Jag denna morgonstund för eder messan sjöng.
„En skänk jag af er önskar, må den beviljas mig:
„Jag ber att första huggen må tillerkännas mig“.
Genmälte Campeadoren: „Från nu de vare edra“.

De dragit ut beväpnade igenom Valencias torn.
Min Cid väl styrkte mod och håg hos sina följesmän.
Vid portarne de lemnade rätt omtänksamme män.
Min Cid på Babieca, sin häst, steg med ett språng;
Den är förträffligt rustad med pansartillbehör.
De låta fanan flyga, de störta ut från staden.
På tretti när, af fyratusen följs min Cid mot målet;
De gå förutan tvekan, att femtitusen slå.
Minaya Alvar Fañez och Alvar Alvarez
Ibland dem bryta in från annan kant.
Det fann behag för Skaparen, de fingo dem att slås.
Min Cid förbrukte lansen, han lade hand vid svärdet.
Han drap så många morer, att man ej räknar dem;
Längs armen rinner bloden drypande.
Med trenne hugg han träffat konung Jussuf;
På knappt en svärdslängd undkom han, ty mycket sprang hans häst.
Han slog sig ned i Guyera, ett lustslott nära till.
Min Cid, han ifrån Bivar, förföljde ända dit,
Med honom följa andre utaf hans gode män.
Han dädan återvände, han, som i lycklig stund blef född.
Stor var hans glädje öfver jagten, den de fulländat nu;
Babieca hörs han prisa från hufvud och till fot.
Det hela segerbytet förblef uti hans hand.
De femtitusen [fiender] i räkning blefvo tagne;
Med lifvet undankommit ej mer än hundrafyra.
Lägret plundrades utaf el Cids härföljen;
Tretusen marker funno de i silfver och i guld.
Man på de andra byten ej någon räkning har.
Han gladde sig, min Cid, och alla hans vasaller,
Då Gud den nåd bevist dem, att de i fältslag segrat.
När så Maroccos konung de jagat uppå flykten,
Han lemnar Alvar Fañez att tillse räkningen.
Med hundra riddersmän han träder i Valencia in.
Han bär ett fåradt anlete, sen rustningen han aflagt;
Med svärd i hand han rider på Babieca in.
Han emottas af damerna, som bidat honom der.
Han stannade inför dem, min Cid, och indrog hästens tygel.
„Er, damer, bringar jag min hyllning och mitt vunna segerbyte.

„J vaktaden Valencia, jag seger vann på fältet;
„Det ville Gud tillstädja med alla sina Helgon,
„Enär till eder hitkomst han gaf ett sådant byte.
„Sen svärdet blodbestänkt och hästen höljd af svett!
„Med häst som den besegrar man de morer uppå fältet.
„Så bedjen Skaparen, att den för er må lefva något år.
„J skolen ära nå, och edra händer skall man kyssa“.
Så ordade min Cid, nedstigande från hästen.
När ifrån hästen stigen till fots de honom sågo,
Fruntimren, döttrarne och makan, högtvärderad,
Inför Campeadoren böjde sina knän:
„Vi äre i er hand, mån många år j lefva!“
De gingo, återvändande, med honom till palatset,
Och satte sig med honom på vackra ryggstödsbänkar.
„Nu, donna Ximena, min maka, var det ej så j båden?
„De damer, dem j medfört och som så väl er tjenat,
„Dem vill jag gifta bort bland desse mina män;
„Åt hvar och en af dem jag ger tvåhundra silfvermark,
„Att i Kastilien spörjas må, hvem de så troget tjenat.
„Hvad edra döttrar angår, det kommer sednare“.
Upp stodo alla damer för att hans händer kyssa.
Stor var den glädje, som uti palatset rådde.
Alltsom han talt, min Cid, de sätta det i verket.
Minaya Alvar Fañez på fältet var, der ute,
Med alla dessa skaror, uppskrifvande och räknande.
Af vapen och af tält och af dyrbara kläder
Så mycket funno de, att det var öfvermåttan.
Jag vill förtälja er det mest betydande:
De mäktade ej räkna alla hästarne,
Som löpa rustade och sakna dem, som taga dem.
Ock byggdens morer vunno ej så litet der.
Men likafullt den vidtberömde Campeadoren

---

v. 1764. *Esto dixo mio Cid, diciendo de cavallo.*

D. H. fattar *decir* i den vanliga betydelsen, på grund af att följande vers synes fordra det. och öfversätter således

Voilà ce que dit Mon Cid, parlant de son cheval.

På alldeles samma grund har jag föredragit den andra betydelsen hos ordet. I följande vers säges uttryckligen att el Cid redan var nedstigen.

På sin lott bland de gode, dem man skiftade, väl femtonhundra fick
När sådan mängd tillföll min Cid,
De andre må visst tillfredsställde blifvit.
Så månget dyrbart tält och välarbetad tältstång
De vunno der, min Cid och alla hans vasaller.
Men kungens af Marocco tält, som främst är af dem alla,
Af två tältstänger buret, arbetade med guld,
Han bjöd, min Cid Ruy Diaz, att skulle uppsatt stå
Och ej af någon kristen lyftas ifrån platsen.
„Ett tält som detta, hvilket från Marocco kom,
„Jag sända vill till Alfons kastilianaren,
„Att lit han sätta må till ryktet om min Cid, som ett och annat eger“.
Med dessa stora skatter de drogo i Valencia in.
  Biskop don Hieronymus, den berömde tonsurbekrönte,
När trött han är att strida med båda sina händer,
Han täljer ej de morer, dem han i striden drap.
Ansenlig är den andel, som faller honom till.
Min Cid don Rodrigo, som blef i lycklig timme boren,
Af all sin femtedel bjöd tionden åt honom.
  De kristne skaror äro förnöjde i Valencia;
Af hästar och af vapen de hafva stora egodelar.
Glad är donna Ximena, och begge hennes döttrar,
Och alla andra damer, dem man som gifta anser.
  Han töfvar icke mera, den gode min Cid.
„Förträfflige, hvar är du? Kom hit, Alvar Fañez!
„För det, som eder tillföll, j ären tack ej skyldig.
„Af femtedelen, som är min, jag säger utan svek,
„J tagen efter önskan, det öfriga må qvarbli,
„Och bittida i morgon j dragen, utan prut,
„Med hästar till tvåhundrade af femtedelen, jag vann,
„Med sadlar och med betslen, och på enhvar ett svärd,
„För kärlek till min maka och mina döttrar två;
„Emedan så han sände dem, att väl tillfreds de äro.
„Två gånger hundra hästar må föras såsom skänk,
„Att om Valencias herre ej ondt kung Alfons tale“.
  Han bjöd Pero Bermuez att med Minaya gå.
  Den andra dagen bittida de rida oförtöfvadt;
Tvåhundra männer föra de som sina följesmän;

Med helsning från el Cid, som kungens händer kysser:
Från drabbningen, han vann, två gånger hundra hästar sänder han som skänk,
Och städs han honom tjena vill, så länge lifvet varar.
De tågat från Valencia och tänka på att färdas.
De föra med sig byten, väl värda att bevaras.
De färdas dag och natt och öfverstiga bergen,
Som skilja åt de andra länderna.
De ta sig för att efterfråga konungen don Alfons;
De färdas öfver bergen, skogsåsarne och vattnen,
Och hinna Valladolid, der konung Alfons är.
Minaya och Pero Bermuez till honom sända bud,
Att han må detta sällskap befalla emottagas:
„Min Cid, han från Valencia, har sändt sin hyllningsgärd".
Så glad blef konungen, att j desslikes aldrig sågen.
Han alla sina ädlingar bjöd rida straxt på stund.
Sjelf kungen bland de främste hastade dit ut,
Att skåda dessa budskap från den i lycklig timme borne.
Veten, att dit närma sig infanterne af Carrion,
Och grefven don Garcia, hans ondskefulle ovän.
En del det glädje gör, en annan det förtretar.
Dem varsebli de, [hvilka kommit] från den i lycklig timme borne,
Och frukta, att det är en här, då de så utan förbud komma.
Korstecknet konung Alfons gör och håller stilla.
Minaya och Pero Bermuez nalkas framför honom;
De kasta sig från hästarne och stiga ned på marken;
För konungen don Alfons de böja sina knän;
De kyssa marken och hans båda fötter:
„Er ynnest, konung Alfons! j ären mycket ärad;
„Alltså vi eder kysse från min Cid campeadoren:
„Han kallar eder Herre och ser i sig er länsman.
„Högt skattar Cid den heder, den honom j bevisat.
„Få dagar, konung, är det, sen han i striden slog
„De maroccaners konung, Jussuf så benämnd;
„Så ock hans femtitusen man, dem slog han uppå fältet.
„Omätligt är det byte, han samlat der ihop.
„Förmögne äro alle hans vasaller vordne;
„Åt eder tvåfaldt hundra hästar sänder han samt kysser edra händer".

Genmälte kung don Alfons: „Med nöje jag dem tar emot.
„Min Cid jag tackar att han den gåfvan skickat mig.
„Ja, må den stund jag skåda, när jag kan löna honom“.
Det många väl behagar, hans händer kyssa de.
Men grefve don Garcia förtryter det, han vredgas ondskefull.
Med tio sina fränder han hastade åt sidan.
„Förunderligen växer stor ära åt el Cid.
„Med äran, som han vinner, förringade vi bli.
„För det han lumpet seger vann mot konungar i fält,
„Hitsändas deras hästar, som om han dödat dem!
„Af det, som han bedrifver, oss göres mycket men“.
Han ordade kung Alfons och talte denna tanke:
„Pris vare Skaparen och Herren Sanct Isidor, han ifrån Leon,
„För desse tvåfaldt hundra hästar, dem han sändt min Cid!
„I framtiden än mera han kan mitt rike tjena.
„Minaya Alvar Fañez och Pero Bermuez här,
„Jag vill att man er ärofullt bekläder och betjenar
„Och väl förser med vapen, när j er gen åstad,
„Att för min Cid Ruy Diaz j vackert visen eder.
„Jag ger er trenne hästar, här mån j taga dem.
„Allteftersom mig synes och som min vilja bjuder,
„Må alla dessa händelser sig vända till godt slut“.
De kysste kungens händer och gingo in att hvila.
Han bjöd dem väl betjena med hvad dem nödigt är.
Nu vill jag er förtälja om infanterne af Carrion.
De talte i sitt råd, utläggande sin plan:
„Ryktet om el Cid går allt i stigande,
„Begärom nu hans döttrar, att vi må äkta dem;
„Vår ära dermed växer och vi befrämje oss“.
De kommo till kung Alfons med detta sitt förslag.
„Er ynnest vi begäre, som kung och boren herre,
„Ty med ert bifall erne vi saken så begå,
„Att j åt oss begären Campeadorens döttrar.
„Till båtnad för oss sjelfve och till hans ära önske vi gifta oss med dem“.
Kungen öfverlade och tänkte en god timme:
„Från landet jag förjagat den gode Campeadoren;
„Jag vållande åt honom ondt, han mig stor fördel blott.

„Jag vet ej, om han finner i detta giftermål behag.
„Men då j önsken det, må vi öppna denna fråga“.
Minaya Alvar Fañez och Pero Bermuez,
Han låter, konung Alfons, på stunden kalla dem;
Han leder dem afsides uti en kammare;
„Nu hören mig Minaya och Pero Bermuez!
„Min Cid campeadoren mig tjenar väl, jag tacksam vara vill.
„Min tillgift skall han få; må han komma att besöka mig, om så är hans behag.
„Här ges ock andra budskap från detta mitt hof:
„Infanterne af Carrion, Diego och Fernando,
„Dem lyster att förmäla sig med hvardera hans döttrar.
„J varen gode sändebud, jag beder det af eder,
„Att detta j meddelen åt gode Campeadoren.
„Han växer till i länsmakt och vinner deraf ära,
„Att han i skyldskap träder med infanterne af Carrion“.
Minaya gaf till svar och Pero Bermuez det biföll:
„Vi vilje honom bedja alltså, som j nu sagt,
„Sen handle han, el Cid, som sjelf han finner bäst“.
— „Förkunnen åt Ruy Diaz, den uti lycklig timme borne,
„Att jag skall gå till sammankomst, hvar helst han lämpligt anser.
„Hvar helst han sätter ut, der vare mötesgränsen.
„Jag önskar för min Cid allt måtte lyckligt gå“.
Dem kungen afsked ger, de dermed återvända.
De draga till Valencia och till de sina alla.
När han förnimmer det, den gode Campeadoren,
Han rider oförtöfvadt till deras möte ut.
Han log, min Cid, och slöt dem väl i sina armar.
„Välkommen Alvar Fañez och j, Pero Bermuez!
„Ej många länder ega två männer såsom j.
„Hur lyder helsningen ifrån min herre Alfons?
„Är han tillfreds och har min skänk han emottagit?“
Minaya gaf till svar: „Af själ och hjerta han
„Är väl tillfreds och sänder er sin kärlek“.
Min Cid han sade: „Skaparen vare lofvad!“
När så han sagt, de öppna ärendet,
Hursom kung Alfons af Leon begärde,
Att sina döttrar han infanterne af Carrion må gifva,

Hvarmed han ära vunne och växte till i makt;
Det utaf själ och hjerta han honom råda vill.
När detta han, min Cid campeadoren, hörde,
Han öfverlade väl och tänkte en god timme.
„För detta tackar jag min Herre Kristus:
„Jag blef från landet drifven och all min makt beröfvad;
„Med mycken vedermöda jag vann det, jag besitter.
„Jag tackar Gud, att konungen sin ynnest gifvit mig,
„Och att han mina döttrar begär åt Carrions infanter.
„Vid hofvet ett parti de ha och äro mycket spotske.
„Jag skulle icke åtrått ett sådant giftermål.
„Men då han dertill råder, som mer förmår än vi,
„Så låt oss derom tala och vara med om saken.
„Se, Gud i himmelen, han råde till det bästa".
— „Förutom detta allt, han sade eder, Alfons,
„Att han er möta ville, der eder syntes bäst.
„Han önskade er skåda och er bete sin kärlek;
„J skullen framgent blifva till all slags båtnad ense".
Genmälte då min Cid: „Det hjertligen mig fägnar".
— „Hvar mötesplatsen sättas må,"
Minaya sade, „det är ert att säga".
— „Ej under var, att konung Alfons ville det;
„Vi ginge honom söka till dess vi funne honom,
„Att gifva honom ära, som landets konung anstår.

---

v. 1943. *Echado fué de tierra é tollida la onor.*
Onor l. *honor* i betydelsen makt, nemligen länsmakt, och såsom betecknande en hög, ärofull plats inom den feodala hierarkin, är ursprungligen främmande för språket, och dit öfverkommet från kataloniskan. Ordet förekommer ofta i poemet och har helst af mig blifvit begagnadt i den inhemska betydelsen ära, anseende. Liksom denna betydelse hos *onor*, så äro ock andra uttryck för ett ordnadt feodalväsende *condes, varones* (se ofvanför v. 569), upptagne och naturaliserade.

v. 1956—1958. *Esora, dixo el Cid: plazme de corazon.*
Estas vistas é las hayades vos,
Dixo Minaya, vos sed sabidor.
Lättare hade meningen blifvit, om man öfversatte: Då sade el Cid: „Det fägnar mig hjerteligen. Hvar var det j utsatten mötesplatsen?" Genmälte Minaya: „J ären den det tillkommer att veta det *(sabidor)*". Men denna tolkning motsätter sig konjunktiven i *hayades*, hvilken ej kan bortresonneras. Jag har derföre behållit samma tvungna konstruktion som D. H., och hvilken öfverensstämmer med originalets interpunktering.

„Men det, som han må vilja, det vilje också vi.
„Ofvanföre Tajo, som är en hufvudflod,
„Vi hålle sammankomsten, när helst min herre önskar“.
Ett bref man skrifver, väl han det förseglar;
Med tvenne riddersmän han det oförtöfvadt sände:
Hvad kungen önskade vill Campeadoren göra.
För konungen med ära de lägga brefven fram.
När han dem såg, af hjertat han gladde sig:
„J helsen till min Cid, som i lycklig stund knöt kring sig svärdet.
„Må sammankomsten hållas tre veckor efter denna;
„Derest jag lefver, dit jag utan svek beger mig“.
De töfva ej, de vända till min Cid igen.
Å ömse sidor gör man sig till sammankomsten redo.
Hvem har väl i Kastilien sett så mången präktig mula?
Så mången ståtlig gångare, väl öfvad i sin gång?
Storväxta springare, snabblöpande och utan fel?
Så mången vacker vimpel vid goda skaftet fäst?
Så mången guld- och silfverbucklig sköld?
Och mantlar, pelsverksdrägter och sköna sindaltyg från Adria?
Stora munförråder bjöd konungen försändas
Till Tajos vatten, der de möten förberedas.
Med konungen der äro så många stora följen.
Infanterne af Carrion der färdas mycket glädtige.
Det ena de betala, det andra tas på skuld;
Enär de redan sågo sina medel växa,
Af guld och silfverskatter den mängd, de kunde önska.

---

v. 1963—1964. *Sobre Tajo, que es una agua cabdal,*
Hayamos vistas quando lo quiere mio Señor.

Jag kan icke med D. H. anse *quando* i sistciterade vers såsom konjunktion *(puisque)*, utan såsom tidspartikel; konung Alfons vill ju uttryckligen icke bestämma stället (v. 1921); så lyder ju ock Minayas meddelande (v. 1957); att några verser sednare låta konungen dertill hafva utsett Tajo, är öfversättarens, icke författarens inkonseqvens. — Förtjent af uppmärksamhet är denna för spanskan egendomliga pregnanta substantivform, med adjektiv betydelse: *sabidor* den som bör veta, *connoscedor,* den som bör känna, *retenedor* (slottet) som bör kunna hålla sig.

v. 1985—1988. *Lo uno adebdan é lo otro pagaban.*
Como ellos tenien crecerles ya la ganancia:
Quantos quisiesen haberes d'oro é de plata.

Ordagrannt: Det ena blifva de skyldige och det andra betala de. Såsom de anse,

Konungen don Alfons ofürtöfvadt red,
Samt grefvar och potentater jemte stora skaror.
Infanterne af Carrion förde stora följen.
Jemte kungen tåga leonesare och skaror från Galicien;
De kastilianske hopar, veten, äro ej att räknas.
De låta tygeln gå och styra färden emot mötesplatsen.
Uti Valencia min Cid campeadoren
Sig utan dröjsmål gör till sammankomsten redo.
Hur mången reslig mula och hullig gångare!
Hur mången rustning god, och häst i loppet snabb
Förträfflig kappa, pelsverksdrägt och mantel!
Så låge såsom höge äro färgrikt klädde.
Minaya Alvar Fañez och han, Pero Bermuez,
Martin Muñoz och Martin Antolinez, den värde burgalesen,
Och bispen don Hieronymus, af tonsurbekrönte ypperst,
Alvar Alvarez och Alvar Salvadores,
Muño Gustioz, den värde riddersmannen,
Och Galind Garcias, som var från Aragon;
De reda sig att ut med Campeadoren draga,
Så ock de andre alle, som der äro.
Åt Alvar Salvadores och Galind Garcias, han från Aragon,
Dem begge Campeadoren i uppdrag ger,
Att vaka öfver Valencia af hjerta och af håg,
Och öfver alla dem, som stå i deras våld.
Ej dag, ej natt må Alcazarens portar öppnas;
Derinne äro makan och hans döttrar två,
I hvilka han sitt lif och hjerta har,
Och andra damer, som till nöjes dem betjena.
Vist har han ordnat det, alltsom en duglig man,
Att icke en af dem kan lemna Alcazaren,
Intills han återkommer, han, som i lycklig stund blef född.
De färdas från Valencia, de sporra på och rida.
Alla dessa stridshästar, resliga och snabba,
Vann han sig, min Cid; till skänks man icke gett dem.

---

att redan bytet växer åt dem: Egodelar af guld och silfver, så många de skulle vilja. Då infanternes plan, såsom ofvanföre tydligt angifvits, gick ut på att vinna rikedomar genom giftermålet, har jag icke ansett det vågat, att för begriplighetens skuld kombinera versraderna bestämdare, än originalet gör det.

Nu drar man hän till mötet, det han med kungen stämt.
  Konungen don Alfons har kommit en dag förr.
Så snart de märka, att den gode Campeadoren kommer,
De gå att möta honom, betygande stor ära.
Der nu han det förnam, den uti lycklig timme borne,
Han bjuder allt sitt folk att stanna,
Förutom desse riddersmän, dem han af hjertat kärast höll.
Med femton ibland dem han ned på marken steg,
Alltsom han det förut betänkt, den uti lycklig timme borne.
Han knän och händer emot marken stödde,
Och fältets örter grep med sina tänder,
Med sina ögon gråtande; så stor var glädjen, den han kände.
Alltså förstår han hyllning gifva åt sin herre, Alfons;
På detta sätt han till hans fötter föll.
  Stort missbehag han kände, konungen don Alfons:
„Uppresen eder dock, Cid campeador!
„Och kyssen mina händer, men icke fötterna.
„Om j det icke gören, j fån min kärlek ej.“
  På böjda knän han reste sig, Campeadoren.
„Jag äskar nåd af er, min borne herre;
„Mig, stående på detta sätt, er ynnest skänken, så att alle rundtomkring det spörje“.
  Genmälte konungen: „Jag gör det utaf själ och hjerta.
„Här ger jag eder tillgift och skänker er min kärlek,
„Samt öppnar från i dag för eder allt mitt rike.“
  Till svar min Cid: „Jag tackar och emottar det, min herre Alfons!
„Jag prisar himlens Gud och dernäst eder,
„Samt dessa skaror ock, som rundtomkring oss stå.“
  På böjda knän han stod, hans händer kyssande,
Uppreste sig att stå och gaf hans mun sin helsning
Stor hugnad ock de andre deraf kände.
Missbelåten var Garci Ordoñez, liksom Alvar Diaz.
  Han talade, min Cid, och sade denna tanke: „Jag Skaparen lofva vill;
„När nu jag återfått min herre Alfons' nåd,
„Skall Gud mig visst båd' dag och natt stå bi.
„J varen, herre, nu min gäst, om så är ert behag.“
  Genmälte konungen: „I dag det ej sig skickar;
„J ären komne nyss, vi komne ren i går;

„Min gäst j ären nu, el Cid campeador;
„J morgon rätte vi oss efter eder önskan.“
Han kysste kungens hand, min Cid, och vidgick det.
Nu buga sig för honom Carrions infanter:
„Vi hylle eder, Cid, i lycklig timme boren.
„Såvidt vi det förmå, vi söke edert bästa.“
Genmälte då min Cid: „Det gifve Skaparen!
Min Cid Ruy Diaz, som i lycklig timme föddes,
För denna dagen var en gäst hos konungen.
Han blef ej mätt på honom, så högt han håller honom kär;
Han satt betraktande hans skägg, som växt så rikt och fort.
De undra på min Cid, så många som der äro.
Den dagen lyktad är och natten brutit in.
Den nästa dagens morgon solen uppgick klar.
De sina bjöd Campeadoren då,
En måltid reda till för alle, som der äro.
På sådant sätt undfägnar dem min Cid campeadoren.
Förnöjde äro alle och ense i en sak:
Väl trenne år förgått, sen bättre mål de gjorde.
Nästa dagens morgon uppgick solen klar.
Han messan för dem sjöng, den bisp don Hieronymus.
När man från messan gått, de alla samla sig:
Ej töfvar kungen då, han griper saken an:
„Mig hören vapenföljen, grefvar, infanzoner!
„En bön jag går att ställa till min Cid campeadoren;
„Tillstädje Kristus, att det till hans fromma lände!
„Jag beder, att j gifven donna Elvira och donna Sol,
„De båda edra döttrar till äkta åt infanterne af Carrion.
„Mig syns det giftermålet förnämligt och förmånligt.
„Af eder de begära dem, och jag tillstädjer det.

---

v. 2082. *Oydme, las escuellas, cuendes é infanzones.*

Infanzon betydde otvifvelaktigt ursprungligen detsamma som *infante*, men medan det sednare mer och mer öfverfördes på furstliga ättlingar, betecknades med det förra en skild klass i feodalkedjan, hvilken konung Alfons i *las siete Partidas* ger plats efter hertigarne, grefvarne, markiserna, domarne och vicomterna. (Se D. H. pag. 291). — Af sammanställningen här, der *cuendes* och *infanzones* sammanfattas under *escuellas*, visar sig riktigheten af Sanchez förklaring, då han tolkar detta ord med *escoltas*, skaror eller fördelningar, hvari männen vid hofvet för ordningens skuld voro samlade.

„Från ömsesidor alle, som äro här tillstädes,
„Så mine män, som edre, må vara talemän.
„Gif dem åt oss, min Cid, så hjelpe eder Skaparen.“
— „Jag eger icke döttrar giftvuxne än“, han svarte, Campeadoren,
„Ty unga än de äro och af en ringa ålder.
„Men högtuppsatte äro infanterne af Carrion;
„De anstå mina döttrar och än förnämligare.
„Jag har dem aflat båda, j hafven fostrat dem.
„Så jag, som de, vi äre uti eder makt.
„Se här, de äro i er hand, donna Elvira och donna Sol!
„J gen dem, åt hvem helst er synes bäst; jag dermed är tillfreds.“
— „Jag tackar, sade kungen, så er som hela detta hof.“
Upp reste sig på stunden infanterne af Carrion;
De gå att handen kyssa på den i lycklig timme borne.
De byta inför konungen don Alfons sina svärd.
Han talte, kung don Alfons, alltsom en herre god:
„Dig egnom tack och lof, Cid, rättrådig som du är, dock först åt Skaparen,
„Som gett mig edra döttrar för Carrions infanter.
„Här tar jag med min hand donna Elvira och donna Sol,
„Och ger dem som trolofvade åt Carrions infanter.
„Jag dem förmäler, edra döttrar, med er bevågenhet.
„Gud gifve, att j vinnen stor gamman derutaf.
„I edra händer ger jag infanterne af Carrion;
„Med eder gånge de; jag återvänder nu.
„I giftohjelp jag ger dem trehundra silfvermark,
„Att vid sitt bröllop bruka, hvar eder synes bäst;
„Det vare i Valencia, det stora, j beherrsken.
„Så mågar såsom döttrar, de äro alla edra barn;
„Så handla då med dem, som ert behag är, Campeador.“
Min Cid emottar dem, hans händer kyssande:
„Jag storligen er tackar som konung och som herre;
„J mina döttrar bortgift, jag är ej den, som ger dem.“
Man talas vid, att enhvar den nästa dagens morgon,
När solen stiger upp, omvänder dit, derfrån han kommit.
Här gjorde sig stort rykte, min Cid campeadoren;
Så mången reslig mula och ståtlig gångare
Begynte han, min Cid, att ge åt hvem hans skänk vill taga,

Och dertill många klädningar af kostbart sidentyg;
Åt enhvar det han önskar, åt ingen vägrar han.
Af hästarne han sextio bortgaf som skänk, min Cid.
Med mötet välförnöjde de äro alle, som der äro.
Då natten är ingången, de erna skiljas åt.
Och konungen vid handen tog infanterne af Carrion;
Han dem antvardade uti min Cid campeadorens våld:
„Sen, här stå edra söner, enär de edra mågar äro;
„Från denna dag j veten, Campeador, hur j med dem förfaren.“
— „Jag tackar eder, konung, och eder gåfva mottar;
„Gud, som i himlen är, med godt mig derför löne!“
Upp på sin häst, Babieca, han sprang, min Cid.
„Jag här inför min herre, kung Alfons, säger det:
„Eho som vill till bröllops följa och af mig begåfvas,
„Han, menar jag, sin båtnad skall från den stunden finna.
„Jag denna ynnest beder af er, som boren konung:
„Då efter ert behag j mina döttrar bortgift,
„Så utsen här den handen, åt hvilken jag dem ger, då när j tagen dem.
„Jag med min hand ej ger dem, man skall ej dermed skryta.“
Genmälte konungen: „Se, här är Alvar Fañez!
„Med edra händer tag dem och gif dem åt infanterne,
„Som jag ock toge dem, der som de när mig vore.
„Var deras brudefar vid all förmälningen.
„När j mig träffen åter, förtäljen mig förloppet.“
Sade Alvar Fañez: „Så, herre, det mig väl behagar.“
Och veten, detta allt är ordnadt med stor omsorg.
„Nu, konung don Alfons, du herre högtbehedrad,
„Från mötet, det vi hållit, j mågen ett och hvarje mottaga utaf mig.
„Jag bringar eder tjugu välutstyrde gångare
„Och tretti springare, förträffligt sadlade.
„J mågen det emotta, och eder hand jag kysser.“
Han sade kung don Alfons: „J mycket mig förbundit;
„Jag emottar den skänken, den j mig egnaden.
„Må Skaparen det täckas så ock hans Helgon alla,
„Att det behag, j skänkt mig, må vedergällas fullt.
„Min Cid Ruy Diaz, högt i hafven mig behedrat;
„Af er jag väl har tjenats, och finner mig tillfreds.
„Ock mågen, än i lifvet, af mig j någonting bekomma!

„Jag Gudi er befaller och skiljs från detta möte.
„Se, Gud i himlen lede allt på den bästa väg!“
Nu orlof får min Cid utaf sin herre Alfons.
Han ej tillstädjer denne att beledsaga sig, men skiljs från honom genast.
J skullen sett hur riddersmän, som äro välberidne,
Hans händer kyssande, ta orlof af kung Alfons:
„Oss varen så bevågne och gören denna medgift:
„Att, hörige min Cid, vi draga till Valencia, det stora,
„Och äre der vid giftermålen mellan Carrions infanter
„Och Campeadorens döttrar, donna Elvira och donna Sol.“
Det kungen väl behagar, han frigaf alla desse.
Så växer följet för el Cid och konungens förminskas;
Ansenlig skaran är, som går med Campeadoren;
De draga till Valencia, det han i god stund vann.
Att uppsigt hålla öfver don Diego och don Fernando,
Han uppdrar Pero Bermuez och Muño Gustioz,
(Min Cid ej tvenne bättre eger i sitt hus),
Att de må forska ut infanternes af Carrion vanor.
Här kommer ock Asur Gonzalez, han, brushufvudet,
Som stor i munnen är, men eljest ej så käck.
Stor ära man bevisar Carrions infanter.
Se dem uti Valencia der, det han, min Cid, sig vann.
När de till staden hinna, än större fröjden blir.
Min Cid, han till don Pedro och till Muño Gustioz talte så:
„J gifven ett palats åt Carrions infanter
„Och dröjen qvar hos dem, alltsom jag er befallt.
„När morgonen skall komma och solen bryta fram,
„De skåde sina makar, donna Elvira och donna Sol.“
Enhvar för denna natt till sitt härberge går.
Min Cid campeadoren i Alcazaren trädde.
Han emottages der af donna Ximena och hennes döttrar två:
„Välkommen Campeador! i lycklig stund j knöten kring er svärdet.
„Må mången dag vi skåda er med våra anlets ögon!“
— „Tack vare Skaparen, jag kommer, ärade gemål,
„Och bringar eder mågar, som lända oss till heder;
„Mig tacken derför, döttrar, ty väl jag er förmält.“
Hans händer kyssa de, gemål och döttrar två.
Så ock de damer alla, som passa uppå dem.

„Jag tackar Skaparen och eder, Cid, med sköna skägget!
„Allt det j gören, välbetänkt det är;
„Så länge j vid lifvet ären, ingen nöd de lida.“
— „När j förmälen oss, vi komma visst till välstånd.“
— „Min maka, donna Ximena, jag tackar Skaparen;
„Jag säger eder, döttrar, donna Elvira och donna Sol,
„Med detta edert äktenskap vi växa till i ära.
„Men kännen saken riktigt, ej jag det bragt å bane;
„Sjelf han, min herre Alfons, er bad om och begärde
„Med så beslutsamt sinne och så af hela hjertat,
„Att ingenting jag visste, att vägra honom med.
„Så lade i hans händer jag eder, döttrar två.
„J tron mig det, att han, icke jag, har eder bortgift.“
  De tänka på att inom palatset ordna allt;
Från grunden ända upp behängs det med tapeter,
Af idel purpur, sammet och mycket kostbart tyg.
Hur smakligt j det funnit, att i palatset bo och spisa!
Snart samtlige hans riddersmän tillhopa kommit der;
På stund man eftersänder infanterne af Carrion.
Infanterne de rida och färdas mot palatset,
Utrustade med omsorg, i ypperliga drägter.
Till fot och med behag, Gud, hur de stillsamt träda in!
Han mottog dem, min Cid, med alla sina män.
För honom och hans maka de ödmjukt buga sig,
Och gå att sätta sig uppå en kostbar bänk med ryggstöd.
Der stå de alle med min Cid så eftertänksamme,
Och rikta all sin håg på den i lycklig timme borne.
  Campeadoren reste sig att stå:
„Enär det måste ske, hvi töfve vi dermed?
„Kom, Alvar Fañez, du, som jag har kär och älskar,
„Se mina döttrar två, jag i er hand dem lägger;
„J veten, att hos konungen jag detta så beställt.
„Jag fela vill i ingenting af hvad han härutinnan ordnat
„Dem gifven med er hand åt Carrions infanter,
„Sen tage de välsignelsen; omtänksamt må vi fortgå.“
  Då talade Minaya: „Med nöje jag det gör.“
De reste sig att stå, han dem i deras händer lade.
Minaya går att tala till Carrions infanter:

„Se, för Minaya stån j; j ären begge bröder.
„Med konung Alfons hand, — det uppdrag han mig gett,
„Jag ger er dessa damer, ädelborna båda,
„Att j till äkta tagen dem, med ära och med aktning.“
Båda dem emotta med kärlek och med lust;
De gå att händren kyssa på min Cid och på hans maka.
När detta de fullbordat, de ur palatset utgå,
Begifvande sig genast till Sancta Marias kyrka.
Biskop don Hieronymus sin drägt tog hastigt på;
Dem bidande, han satt vid porten till Gudshuset.
Välsignelsen han gaf dem och messan läste han.
När de från kyrkan utgått, de redo mycket fermt,
De sprängde ifrån staden ut på Valencias malm.
Gud, hur el Cid och hur hans männer vapnen skötte väl!
Tre gånger häst han bytte, den uti lycklig timme borne.
Med hvad han der fick skåda, min Cid var högst belåten;
Infanterne af Carrion, de hafva skickligt ridit.
De vände om med damerna, de ingå i Valencia.
Rik bröllopsfesten är i den berömda Alcazaren.
Den andra dagen lät min Cid trädtaflor sju uppsätta;
Förrän man gick till bords, man krossade dem alla.
I femton runda dar den räckte, bröllopsfesten.
Ren femton dar till ända gå, nu skiljas ädlingarne.
Min Cid don Rodrigo, som i lycklig timme föddes,
Framhämtar gångare, i loppet snabbe springare och mulor;
Väl hundrade af lastdjur blefvo frambefallda;
[Ock] pelsverksdrägter, mantlar och andra vida kläder.
Man tar ej alls i räkning det myntade förrådet.
Min Cids vasaller hafva så kommit öfverens:
Enhvar af dem för sin del har sina skänker bragt.
Den, som vill skatter taga, blir väl tillfredställd der.
De vända rike åter till Kastilien, de som till bröllops kommo.
De bryta redan upp, de festliga gelagen,
De taga afsked af Ruy Diaz, den i lycklig timme borne,
Af alla damerna och utaf ädlingarne.
Belåtne skiljas de ifrån min Cid och hans vasaller.
De tala godt om dem, som skäligt också är.
Rätt väl förnöjde äro Diego och Fernando;

De voro söner båda till grefve don Gonzalo.
Nu till Kastilien anländt dessa festgelager.
El Cid, så ock hans mågar, qvarbli i Valencia.
Infanterne förbli der väl inemot två år.
Den huldhet, man dem visar, är förunderligen stor.
Belåten var el Cid och alla hans vasaller.
Gif heliga Maria och du, helge Fader,
Att det giftermål må fromma väl min Cid och en hvar, honom ärar.
Här nalkas denna sång ett slut på sina strofer;
Må Skaparen stå er bi med alla sina Helgon.

Cantar III.

Min Cid uti Valencia är med alla sina män,
Med honom ock hans mågar två, infanterne af Carrion.
Han ligger på en ryggstödsbänk, han sofver, Campeadoren.
En ledsam öfverraskning, veten, hände dem.
Från buren utbröt lejonet och slet sig lös.
Förskräckte de befunno sig på midten utaf borgens gård.
Campeadorens män på armen kasta mantlarne,
En krets de slå om bänken och stanna kring sin herre.
Fernan Gonzalez hittade ej plats att stiga upp, ej något öppnadt rum, ej heller något torn.
Han under bänken lade sig; så stor hans fruktan var!
Diego Gonzalez igenom porten hastade,
Med munnen sägande: „Jag återser ej Carrion!“
Och satte sig med mycken bäfvan ned bakom en vinpress-bom;
Sin mantel och lifkjortel fick han alldeles besmutsade.
Vid detta vaknade den uti lycklig timme borne,
Och såg kring bänken stå de gode följesmännen.
„J männer, hvad är detta och hvad är det j viljen?“
— „Stor oro, värde herre, lejonet oss gör“.
Min Cid, på armen stödd, uppreste sig att stå,
Med manteln fäst kring halsen, gick han lejonet till mötes.
När djuret honom såg, det utaf blygsel greps,
Sitt hufvud böjde det inför min Cid och sänkte ned sitt anlet.

Han det vid nacken fattade, min Cid don Rodrigo,
Och tämjande det förde och uti buren satte.
Ett under synes det för alle, som der äro;
De vända genom gården till palatset åter.
Min Cid om sina mågar sporde, men han fann dem ej.
Förgäfves ropar man dem, ingen svarar.
När man dem fann och fram de kommo, kommo de så bleke;
Aldrig sågen j slikt gyckel, som det der på gården drefs.
Min Cid campeadoren lät förbjuda det.
Infanterne af Carrion höllo sig svårt kränkte.
De grämdes trotsigt öfver det, som timade dem der.
Allt medan detta hände dem, hvaraf stor harm de kände,
Ifrån Marocco skaror komma, att Valencia belägga.
Väl femtitusen bättre tält uppresta redan stå.
Det var kung Bucar, kanske j om honom nämnas hört.
Högt gladde sig el Cid och samtlige hans männer,
Och prisa Skaparen, att deras byten växa;
Men, veten, uti hjertat det ängslar Carrions infanter,
Ty sådan mängd af morer tält de se, visst ej med fägnad.
De hafva gått i enrum, de båda bröderne:
„Betänkom vinsten väl, men ej förlusten.
„I denna drabbning nu vi måste oss begifva.
„Det är som välbeställdt, på det vi Carrion ej mer må återskåda,
„Och Campeadorens döttrar enkor varda“.
Det rådslag hörde denne Muño Gustioz.
Han kom med sägen derom till min Cid Ruy Diaz campeadoren
„Sen, hvilken fruktan gripit edra mågar, så kätke äro de:
„För stridens skuld, som stundar, de längta hän till Carrion.
„Gån för att trösta dem, så vare Gud er nådig!
„Må de förbli i ro och utan del i bytet!
„Vår, liksom er, skall segren bli, och Skaparen skall oss bistå“.

---

v. 2313. *E tornarons' al palacio por la cort.*
Cort, *corte* förekommer uti poemet i trenne olika betydelser. Den första, hvarmed ordet här framträder, är borggård, hofgård, och står närmast det latinska ursprungsordet *chors*, *chortis*, fägård. Den andra vanligaste betydelsen är hof, hofkrets. Sluteligen betecknades dermed de kring konungen till rådplägning församlade vasaller. I denna bemärkelse motsvarar *corte* det fornnordiska tinget, och omvexlar ännu i Poema del Cid med formen *cortes*, till hvars uppkomst helt säkert det latinska *cohortes* bidragit.

Min Cid don Rodrigo med ett löje bortgick:
„Gud skydde er, svärsöner, Carrions infanter!
„I edra armar hållen mina döttrar, blonda såsom solen!
„Jag längtar strida, j till Carrion.
„Förnöjen eder här uti Valencia af all er lust;
„Jag är nog framgent den, som känner morerne,
„Jag tilltror mig, att slå dem under Skaparens beskärm.....
„Må han den stunden skåda, när j förtjenat det“.
Gemensamt återvända de båda två.
Don Pero det bestyrker; hur skröt han ej Fernando!
Min Cid, han gladde sig, och alla hans vasaller.
„Ännu, såframt Gud vill och Fadren der i höjden,
„De kunna, mina mågar, tappre bli i fält“.
Så gå de talande, och folket börjar samlas.
I morernes armé begynna trummor ljuda.
Väl månge af hans kristne deraf undran få,
De sågo det ej förr, ty nyss de äro komne
Än mer förundra sig Diego och Fernando.
Med egen vilje de väl aldrig kommit dit.

---

v. 2347—2348. Emellan dessa verser inträder den sednare luckan i manuskriptet, hvarigenom Campeadorens tal afbrytes. Sammanhanget kan emedlertid temmeligen väl utletas ur *Chronica del Cid*, Cap. CCXXXII—CCXXXV. Infanterne blygas vid Campeadorens ord och lofva att i striden värja honom, som om han vore deras fader. Medan de sålunda samtala, kommer ett sändebud från Bucar och fordrar stadens öfverlemnande, hvartill el Cid svarar afvisande och trotsigt. Följande dag ordnar Campeadoren sin här; förtruppen anföres af Alvar Fañez, i midten är Pero Bermuez med fanan, till höger biskop Hieronymus, till venster Martin Antolinez och Alvar Salvadores; sjelf anför han eftertruppen. Men hunnen genom trädgårdarne spränger han jemte infanterne framom alla, och begynner så striden emot de öfverraskade saracenerne. Derunder råkar Diego Gonzalez i handgemäng med en mor, hvilken gick så manhaftigt emot infanten, att denne begynte fly. Det såg Ordoño, Campeadorens syskonbarn, hvilken dräpte moren och, gifvande infanten hans häst, sade honom: „Tagen denna häst och sägen att j dräpten moren. Derest j icke gen mig någon anledning, skall jag i allt mitt lif ej yppa det för någon“. Det är uppenbarligen vid slutet af detta samtal som poemet åter vidtar, ehuru de talande här äro Pero Bermuez icke Ordoño, Fernan Gonzalez icke Diego. Man ser det bestyrkas vid utmaningen längre fram (från v. 3328), der Pero anser sig berättigad att uppdaga förhållandet. Någon olikhet måste emedlertid hafva förefunnits emellan krönikans och poemets relation, alldenstund i det sednare drabbningen emot Bucar börjar först efteråt. Händelsen med Diego Gonzalez måste hafva timat vid någon förpostfäktning. I krönikan berättas den som en episod af sjelfva drabbningen.

Hör, hvad han sade, han, i lycklig timme boren:
„Hollah! Pero Bermuez! käre systerson!
„Mig vårda don Diego och mig vårda don Fernando,
„Hvardera mina mågar och min kärleks föremål.
„Ty morerne, vill Gud, ej skola hålla fältet“.
— „Jag säger eder, Cid, i all tillgifvenhet,
„I dag jag åt infanterne ej blir lärmästare:
„Dem vakte hvem som vill, jag bryr mig föga om dem.
„Jag med de mina vill i striden hugga främst;
„J med de edra hållen i eftertruppen stånd.
„Om trångmål blir, j kunnen bistånd bringa mig“.
Här nalkades Minaya Alvar Fañez: „Hör Cid, trofaste Campeador!

---

v. 2364. Till jemförelse med det bemödande el Cid här gör, att förbättra infanterne af Carrion, kan en berättelse ur *Chronica del Cid*, (Cap. CXCVI—CXCIX) förtjena att anföras. Den är upplysande om det sätt, hvarpå Rodrigo Diaz förstod att uppfostra sina kämpar och utveckla tapperhet hos sin friskara. — Under Valencias belägring anlände till Rodrigos trupp en asturisk ädling, Martin Pelayez, hvilken med en stor och välbyggd kropp förenade ett fegt sinnelag. I första sammandrabbning flydde han redan innan man kommit i handgemäng. Rodrigo, som väl bemärkte det, gick honom vänligt till mötes, när männerne efter striden samlades till middagsmål i bostaden, och ledde honom till den upphöjda plats, der han hade sitt skilda bord afsides från de öfrige kämparnes. Han sade derunder, visande på Alvar Fañez och öfrige förnämste, hvilka äfvenså hade ett bord, der de suto afskilde från de öfrige: „J ären icke sådan, att j förtjenten sätta eder när dem, ty de äro tapprare än vi båda; sätten eder derföre hos mig“. Detta fattade Martin Pelayez icke annorlunda, än om Rodrigo velat hedra honom mer än de andre, och nästa dag var han bland de främsta, hvilka bröto in på morerne. Men åter greps han af fruktan, kastade om sin häst och flydde. Då gjorde Rodrigo liksom den förra dagen, sägande att han borde äta ur hans fat, enär han förtjente det bättre denna dag, än den föregående. Don Martin insåg nu, att Rodrigo sett hans beteende och lade hans ord på sitt sinne, så att han tredje dagen, icke blott var en af de främste i striden utan ock en af de starkaste och käckaste att förgöra morerne. När nu Rodrigo märkte att han öfvervunnit sin bäfvan, tog han honom åter vid handen då kämparne samlades till middagsmål, och sade: „Min vän, j ären icke sådan att j förtjenten sitta hos mig, men sätten eder med Alvar Fañez och desse gode ädlingar; ty edra hedrifter i dag göra eder till deras kamrat“. Från den dagen framgent var Martin Pelayez vid alla tillfällen en af de tappraste, och genom denna ordning eggade Rodrigo sina män, att genom tapperhet vinna tillträde till Alvar Fañez och de andres bord.

v. 2366. *Que oy los infantes á mi por amo non avrán.*
Amo, ama (af samma stam som amma) betyder uppfostrare, uppfostrarinna. Af romansen *Tres cortes armara el Rey*, ser man att denne uppfostrare, som var någon trogen vasall, ofta togs till råds i de vigtigaste frågor angående barnens väl och städse aktades som en kär anförvandt. Han kallades ock *ayo*.

„Den striden här nog Skaparen fullbordar
„Och j, som med all rätt hos Honom något gällen.
„Nu bjuden oss att slå dem från den kant, er synes bäst.
„Det uppdrag, enhvar har, är nu att föras ut.
„Vi gå att tillse det med Gud och med er lyckas förebud“.
Till svar min Cid: „Vi göre det i godan ro.“
Se, biskop don Hieronymus, mycket väl beväpnad,
Han trädde fram för Campeadoren, allt under lycko-förebud:
„I dag för er jag läste den helga Trefaldighetsmessan.
„I sådan akt jag öfvergaf mitt land, och sökte eder
„Af åtrå att få dräpa en och annan mor.
„Hedra vill jag lika min orden, som min hand,
„Och vill i denna slagtning tåga främst.
„Jag som standar en kräckla för och ypperliga vapen;
„Om Gud tillstädjer, ville jag dem pröfva,
„På det mitt hjerta må förlusta sig,
„Och j, min Cid, af mig mån större glädje få.
„Om denna gunst j vägren, jag skiljer mig från eder“.
Genmälte då vid lag min Cid: „Er önskan gör mig nöje;
„Se, morer stå för ögat der, gån att försöka dem.
„Vi vilje tillse härifrån, hur abboten han fäktar“.
Biskop don Hieronymus tog till att sporra på,
Och gaf sig till att slå dem vid gränsen utaf lägret.
Han med sin goda lycka och Gud, som han höll kär,
I första huggen dräpte två morer med sin lans.
Nu skaftet brutet är, han lägger hand på svärdet.
Så öfvade sig bispen; Gud, huru bra han stridde!

---

v. 2373. *E vos tan dinno que con él avedes part,*
är förtjent af uppmärksamhet för den latinism, som ligger i konstruktionen *et vos, tam digni, qui cum illo (apud illum) partem habeatis.* Uttrycket *partem habere* i betydelsen af ega inflytande förekom äfven v. 1947, der om infanterne säges: *han parte en la cort.*

v. 2385. *Pennon trayo á corzas é armas de señal.*
D. H. har på ett lyckligt sätt förklarat *corzas* såsom uppkommet genom transposition af *crozas.* Så igenkänner man lätt detsamma ord som i str. 438 *Vida de San Millan,* der tvenne uppenbarade helgon-riddare sålunda beskrifvas:

El uno tenie croza, mitra pontifcal,
El otro una cruz, ome non vió tal.

Diez *(Wörterbuch)* anser ordet sannolikast härledas från *crux.* Det betyder krummstaf, med hvilken form don Hieronymus ansåg lämpligt pryda sitt standar.

Med lansen drap han två och fem han drap med svärdet.
De morers tal är stort, de ringa honom in
Och gifva stora hugg; men bräcka ej hans rustning.
  På honom ögat höll den uti lycklig timme borne,
Omfattade sin sköld och sänkte lansens skaft,
Gaf åt Babieca sporren, den hästen god i lopp;
Han gick att slå dem ned, af hjerta och af själ.
I främsta ledet bröt Campeadoren in,
Och slog till marken sju och dräpte fyra män.
Gud fann behag häri, och det blef segervinning.
Min Cid med sina män beger sig att förfölja.
J skullen sett hur repen brista och tältstänger ryckas upp,
Och tälten sjunka in! de voro rikt arbetade;
De med min Cid ur tälten draga Bucars män,
De draga dem ur tälten och sätta efter dem.
J skullen sett, hur mången arm, med pansar på, föll af!
Hur månget hufvud, hjelmförsedt, ned uppå fältet föll,
Och hästar utan herrar störta fram åt alla håll!
Sju fulla mil förföljandet stod på.
  Min Cid med konung Bucar kom i handgemäng vid jagten.
„Vänd hitåt Bucar, kommen är du ifrån andra sidan hafvet.
„Du möter nu el Cid, han med det stora skägget;
„Så helsom på hvarandra och knytom vänskapsband.“
  Genmälte Bucar åt el Cid: „Gud straffe sådan vänskap!
„Du för ett blottadt svärd i hand, jag ser du sporrar till;
„På mig, såsom det tyckes, du vill försöka det.
„Men om min häst ej snafvar och störtar ned med mig,
„Skall du ej hinna upp mig allt intill hafvet der.“
  Här gaf till svar min Cid: „Det skall ej sanning blifva!“
En god häst rider Bucar, den går i stora språng;
Dock börjar ren min Cids Babieca hinna honom upp.
Tre famnar ifrån hafvet el Cid upphinner Bucar.
Bakom han höjer Colada och för ett väldigt hugg mot honom;
Karbunklarne från hjelmen han sprängde alla bort;
Han afhögg honom hjelmen och klöf i tu allt annat;
Allt intill midjan svärdet in har gått.

---

v. 2434. Denne konung Bucar är en af diktens fiktiva personligheter. *Chronica del Cid* har icke ökat berättelsens trovärdighet, genom att, åberopande en viss Gilberto som skall

Han dräpte Bucar, kungen från andra sidan hafvet,
Och vann Tizon, värdt tusen mark i guld.
Han erhöll segervinning, förunderlig och stor.
Här hedrade sig min Cid, och alla de med honom.
Med dessa byten redan de börja vända om.
Veten, alla väldigt slagfältet plundrade.
Till tältena de anländt, der han fanns, den uti lycklig timme borne.
Min Cid Ruy Diaz, den berömde campeadoren,
Med tvenne svärd, dem något han värderar,
Anlände mycket snabbt igenom slagtandet,
Med rynkadt anlete och uppknäppt stormhatt,
Och nätet öfver håren skrynkladt svårligen.
Han ett och annat såg, min Cid, som gladde honom.
Han höjde sina ögon och blickade framför sig,
Han såg Diego komma och äfven don Fernando,
Hvardera söner af gref don Gonzalo.
Han gladde sig, min Cid, småleende behagligt:
„Svärsöner, kommen hit, j ären båda mina söner.
„Jag vet, att j af striden ären väl förnöjde.
„Om eder goda budskap skola gå till Carrion,
„Hurledes vi kung Bucar jagade på flykten.
„Så fast på Gud jag tror och på hans Helgon alla,
„Från denna drabbningen vi gå väl tillfredsställde.“
Minaya Alvar Fañez kom dit då vid lag;
På halsen bar han skölden, fullhuggen utaf svärdsslag.
På stötarne med lans man ingen räkning har;
De, hvilka bragt dem an, ej dermed framgång haft.
Allt utför armen rinner bloden droppvis ned;
Utöfver tjugu morer han tillintetgjort.
Från alla håll och kanter komma hans vasaller.
„Jag tackar Gud och Fadren, som i höjden är,
„Ock eder, Cid, som föddens i en lycklig stund.

---

hafva gjort en historia öfver de moriske konungarne i Africa, göra honom till broder åt den konung Juñez (poemets Jussuf), hvilken el Cid tidigare besegrat. Bucar skall på koranen svurit att hämnas brodrens nederlag. Hans armé var så oerhörd, att i hans följe funnos tjugunio konungar. Det oaktadt känna honom hvarken moriske eller kristne urkunder. och är han att anses som en af de skapelser, hvilka fantasin äfven i Spanien med en viss förkärlek gjorde på orientalisk botten.

„J Bucar dödaden, och stridens fält blef vårt.
„All denna rikedom är er och edra mäns.
„Och edra mågar här sitt lärospån nu gjort,
„Väl mättade af kamp med morer på ett stridsfält.“
Till ordet tog min Cid: „Åt det jag är förnöjd;
„När nu de tappre äro, de äras väl med tiden.“
Väl ment han sade det, de togo det i ondo.
Det hela segerbytet är till Valencia fördt.
Glad är min Cid med alla sina följesmänner,
Ty på hvar anpart föll sexhundra mark i silfver.
Min Cids svärssöner, när de fingo denna summa,
Med segern vunnen, och när uti sitt förvar de bragt den,
De tänkte, att i lifvet aldrig de utblottas kunde.
Man tågar till Valencia med mycket god utstyrsel:
Lifsmedel efter önskan, goda pelsverksdrägter, sköna mantlar.
Der gladdes storligen min Cid och hans vasaller.
Ansenligt var den dagen Campeadorens hof.
Enär i denna strid de segrat, och han dräpt kung Bucar,
Han lyfte handen upp och fattade sitt skägg:
„Jag tackar Kristus, som är hela verldens Herre,
„Ithy att jag förnimmer det, jag åtrått har:
„Att båda mina mågar med mig på fältet kämpat!
„Berömmeliga budskap skola gå om dem till Carrion,
„Hur hedrade de äro, och att j fått stor vinst.
„Omäteliga äro de byten alla vunnit,
„En del deraf är vår, det öfriga de bragt i sitt förvar.“
Han bjöd, min Cid, han, som i lycklig timme föddes,
Att af den seger, som de vunnit,
Enhvar må ta sin räknade och rätta bytespart,
Men att hans femtedel ej må förgäten bli.
Så alle det bedrifva, ty ense äro de.
Sexhundra hästar föllo som femtedel till el Cid,
Förutom andra ök och talrika kameler.

---

v. 2490. *Como son ondrados é avervos grant pro.*
D. H. ändrar utan skäl, som mig synes, textens *vos* till *nos*. I meningen ligger, att det är infanternes stora byten, som ryktet skall i deras hemort omförmäla. Denna ologiska vexling från 3:dje person, hvarmed de omtalas, till 2:dra person, hvarmed de tilltalas, är i diktarens oviga språk ingenting sällsynt. Se t. ex. v, 3454—3457.

Så mångt och mycket fanns, att det ej kunde räknas.
Allt detta segerbytet gjorde Campeadoren.
„Jag hembär tack åt Gud, som verldens Herre är.
„Tillförne var jag nödställd, numera är jag rik,
„Då penningar och land och guld och makt jag har,
„Och Carrions infanter äro mina mågar.
„Jag segrar uti striderna, allt efter Skaparens behag.
„Stor fruktan för mig hysa de morer och de kristne.
„Der nere i Marocco, der de moskeer stå,
„Törhända någon natt de gripas an af mig; —
„Man der det fruktar; sjelf jag tänker ej derpå;
„Jag går ej att dem söka, jag stannar i Valencia.
„Tribut de skola ge mig, om Skaparen hjelpa vill;
„De gälde den åt mig eller den, jag finner godt.“
Stor gamman hos min Cid campeadoren i Valencia är,
Bland alla hans vasaller och alla följesmän.
Stor munterheten är hos båda två hans mågar;
Af denna slagtningen, den de med mod bestodo,
Femtusen markers värde blef den enes och den andres vinst;
De tro sig mycket rike, infanterne af Carrion.
Desse med de öfrige begåfvo sig till hofs.
Derstädes med min Cid var biskop don Hieronymus,
Den käcke Alvar Fañez, den adelige kämpe,
Och många andre, hvilka Campeadoren fostrat upp.
När som infanterne af Carrion trädde in,
Emottog dem Minaya för min Cid campeadoren.
„Välkomne, fränder, hit, ty med er mer vi gälle.“
När så de nalkades, förnöjd blef Campeadoren:
„Svärsöner, skåden här min aktade gemål
„Och mina båda döttrar, donna Elvira och donna Sol;
„De öppne er sin famn och tjene er af hjertat.
„På fältet vi besegrat morerne och dödat
„Denne konung Bucar, en bepröfvad förrädare.

---

v. 2532. *A aquel Rey Bucar traydor probado.*
Ordet förrädare är i öfversättningen bibehållet, oaktadt det faller sig alltför tungt i versmåttet. Något särskildt skäl att missfirma konung Bucar såsom *traidor probado* anges icke Förhållandet är, att detta smädeord vidlåder saracenernes höfdingar i all romanisk dikt un-

„Jag tackar helga Maria, vår Herres Guds moder,
„Af dessa våra giftermål j skolen hafva heder.
„Goda budskap skola till Carrions byggder gå.“
Vid dessa ord utlät sig Fernan Gonzalez;
„Jag tackar Skaparen och eder, Cid, vidtfräjdade!
„Så stora skatter ege vi, att man ej räknat dem.
„Vi genom eder ära fått, vi hafve kämpat med.
„Nu tänken j på annat; vårt hålle vi i säkerhet.“
Småleende min Cids vasaller sitta der;
[De tänka på] hvem kämpat bäst, och hvem i jagten deltog,
Men finna dervid ej Diego, ej Fernando.
För detta gyckel, hvilket man begynner få i gång,
Anfäktande dem svårligen, om dagar och om nätter,
Samrådde sig rätt illa de två infanterne.
Afsides trädde båda, två verkeliga bröder:
„Ej vare vi ett mål för det, som desse tala.
„Begifvom oss till Carrion, vi mycket här fördröjt oss.
„De skatter, vi besitte, äro gränslösa och stora.
„Vi under hela lifvet ej kunne dem förtära.
„Begärom våra hustrur af Cid campeadoren,
„Och förebärom, att vi dem till Carrions byggder före,
„Att visa dem, hvarstädes våra arfvedelar ligga.
„Vi drage dem från Valencia, ur Campeadorens makt,
„Vi göre under vägen, hvad helst oss lyster sen,
„Förrän man repar upp, hvad här om lejonet förtäljes.
„Vi genom börden äre grefvar utaf Carrion.
„Vi före med oss skatter, som gälla högt i värde;
„Vi skymfligen behandle Campeadorens döttrar.
„Af dessa egodelar vi städs förblifve rike;
„Vi kunne äkta döttrar af kejsare och kungar,
„Ty genom börden äre vi grefvar utaf Carrion.
„På detta sätt beskymfe vi Campeadorens döttrar,
„Förrän man repar upp det der om lejonet.“
Med detta rådslag hafva de begge återvändt.
Fernan Gonzalez talade och kom hofkretsen till att tystna:

---

der medeltiden. En saracenisk kämpe är alltid en *traitre proué* i den franske truverens. en *traytour* i den engelske minstrelens ögon.

„Så hjelpe Skaparen eder, Cid campeador!
„Må så det täckas donna Ximena, men eder först och främst,
„Så ock er Álvar Fañez och eder alle, som här äro,
„Att ge oss våra hustrur, vid dem vi vigde äre.
„Till våra gods i Carrion vi vilje föra dem
„Och införsätta dem i städerna,
„Dem vi dem ge som morgongåfva och förläning.
„Må edra döttrar skåda, hvad vi besitte, vi,
„Och hvad de barn, vi kunne få, bekomma må som arfvedel.“
Genmälte Campeadoren: „Jag ger er mina döttrar samt ett och annat utaf mitt,“
(El Cid, som ej befarade, att så beskymfad bli;)
„J såsom morgongåfva gen dem gods och städer i Carrions byggd;
„Jag vill i hemföljd ge dem tretusen silfvermark,
„Åt eder ger jag mulor och gångare, storväxta, hulliga.
„Jemväl stridshästar, starka och i loppet snabba,
„Och många klädningar af ylletyg, så ock lifkjortlar.
„Jag ger de tvenne svärden, Colada och Tizon,
„J kännen väl, att jag dem vann på rätt krigsmanna vis.
„J söner ären mig, enär jag ger er mina döttrar.
„För mig j fören bort från hjertat hinnorna.
„Man känne i Galicien, uti Kastilien och i Leon,
„Med hvilken rikedom jag afsändt båda mina mågar.
„Sköten mina döttrar väl, förthy de äro edra makar.
„Om väl j tjenen dem, jag vill er väl belöna.“
Infanterne af Carrion, de hafva det försäkrat.
Här ta de nu emot Campeadorens döttrar.
De börja nu emotta allt det, el Cid anordnat.
När nu de äro tillfredsställde i och för allt, de åtrå,

---

v. 2583. *E muchas vestiduras de pannos é de ciclatones.*
Af v. 2731 och 2760 synes tydligen att *ciclaton* var en undre del af drägten, förmodligen densamma som *brial* (v. 2301), alltså lifkjorteln. Både *ciclaton* och *brial* användes för mans- som qvinnodrägt (Diez har orätt, såsom synes af v. 2301, att anse *brial* blott beteckna den sednare) och var hos de rike af sammet, men mestadels af guldbroderadt sidentyg. De skilja sig deri, att *ciclaton* (af *cyclas cycladis*, en hofdrägt för fruntimmer) var rundskuren nedtill. — Versen gör någon svårighet genom ett öfverlopps *de* framför *ciclatones*, hvilket ock stör dess mått. Jag har derföre utelemnat det och afvikit från D. H., som återger *ciclaton* med guldbrokader.

Infanterne af Carrion befalla, att man lastar på.
Stor rörelse nu råder igenom Valencia, det stora.
Enhvar till vapnen tager och rider väldeligen,
Att Campeadorens döttrar till Carrions byggd ledsaga.
De vilja redan rida, i afsked stadda äro
De båda systrar, donna Elvira och donna Sol.
De böja sina knän inför Cid campeadoren:
„Vi bedje, fader, om er gunst, så hjelpe oss Skaparen!
„J ären den oss aflat, vår moder födde oss.
„J begge stån här för oss som herre och herskarinna.
„Nu sänden j oss bort till byggderna vid Carrion;
„Det är vår pligt, att göra hvad j befallen oss.
„Alltså utbedje vi oss den ynnest, båda två,
„Att j till Carrions länder mån sända edra budskap.“
Min Cid dem slöt i famnen och kysste båda två;
Han gjorde så, men modren i dubbelt mått det gör:
„J skiljens döttrar hädan, er Skaparen beskärme!
„Från mig och från er fader j bringen med vår ynnest.
„J gån till Carrion, der j arffallna ären;
„Såsom jag håller för, jag har er väl förmälda.“
På fader och på moder de kysste händerna;
Hvardera dem välsignar och skänker dem sin ynnest.
Min Cid så ock de andre, de tänka på att rida,
I mycken pomp och ståt, med hästar och med vapen.
Infanterne nu draga bort ifrån Valencia, det ljusa;
Farväl de säga damerna och alla sina stridskamrater.
De draga genom Valencias park med vapnen uti hand.
Glad går min Cid med alla sina följesmänner.
Han såg i fågeltecknen, han, som i lycklig stund knöt om sig svärdet,
Att dessa giftermålen ej vore utan sina fläckar.
Han kan ej göra ogjordt, att han de båda bortgift.
„Hvar är du, Felez Muñoz, du min systers son?
„Syskonbarn du är med döttrarne utaf mitt hjerta och min själ.
„Jag bjuder dig, att följa dem allt intill Carrion,
„Och se de arfvegods, som mina döttrar gifvas.

v. 2609. *Que hayades vuestras mensaies en tierras de Carrion.*
Denna damernas anhållan är väl att förstås sålunda, att de, i aning om hvad som kunde hända, bedja föräldrarne genom budskickningar vaka öfver deras öde.

„Med dessa tidender vänd sedan om till Campeadoren.“
Till svar gaf Felez Muñoz: „Med nöje och af själ och hjerta.“
Minaya Alvar Fañez inför min Cid höll stilla:
„Nu vändom, Cid, tillbaka till Valencia, det stora.
„Om Gud så finner godt och Fadren Skaparen,
„Vi gå väl att besöka dem i byggderna vid Carrion.
„Åt Gud vi anförtro er, donna Elvira och donna Sol.
„Så handlen, att förnöjelse oss deraf komma må.“
Genmälte mågarne: „Det bjude Gud!“
Skilsmessans smärtor voro stora;
Fadren och hans döttrar utaf hjertat greto;
Sammalunda ock Campeadorens riddersmän.
„Hör, Felez Muñoz, du min systers son:
„J dragen genom Molina, en natt j hvilen der;
„Då helsen till min vän, till moren Abengalvon:
„Han på det bästa sätt välkomne mina mågar;
„Säg honom, att jag mina barn till Carrions byggder sänder;
„Han efter önskan tjene dem med hvad dem görs behof,
„Och derpå, för vår vänskaps skuld, ledsage dem till Medina.
„För all hans tjenst jag honom ger godt vedermäle åter.“
De skiljas ifrån honom som nageln ifrån köttet.
Han till Valencia vände om, den uti lycklig timme borne.
Infanterne af Carrion, de tänka på att färdas.
I Sancta Maria d'Albarracin taga de qvarter.
Infanterne af Carrion, de rida af all makt;
Se, i Molina äro de, hos moren Abengalvon.
När moren fick det veta, han gladde sig af hjertat;
Med stora fröjdbetygelser han utgick dem till mötes.
Gud, hur han väl betjente dem i allting efter önskan!
Den nästa dagen bittida han satt till häst med dem;
Han bjöd dem beledsagas af tvåfaldt hundra riddersmän.
De börja öfverstiga de berg, man nämner Luzons.
Åt döttrarne utaf el Cid gaf moren sina skänker.
Åt Carrions infanter gaf han hvar sin utmärkt häst.
De öfver Arbuxuelo dra och närma sig till Xalon.
De rasta i Ansarera, ett ställe så benämndt.
Allt detta moren gör dem för sin kärlek till Cid campeadoren.
Men, seende den rikedom, som moren med sig för,

De båda bröder pläga råd om ett förräderi.
„Välan, då nu vi öfverge Campeadorens döttrar,
„Om vi förmådde dräpa moren Abengalvon,
„Så skulle all den rikedom, han medför, blifva vår.
„Vi kunde den besitta lika tryggt som det i Carrion.
„Ty aldrig får han rätt mot oss, el Cid campeadoren.“
När de från Carrion yttra detta falska tal,
Det ganska väl förnimmes utaf en morisk tolk;
Han håller det ej hemligt, han för det till Abengalvon:
„Tag, herre, dig i akt för dem, ty du min herre är;
„Jag hört din död beslutas af Carrions infanter.“
Men moren Abengalvon var en tapper krigare.
Med de tvåhundra män, han för, begaf han sig att rida;
Han drog med vapnen uti hand och stannade framför dem.
Hvad moren talte, illa infanterne behagar:
„Mig sägen, hvad jag eder gjort, infanter utaf Carrion?
„Jag tjenar er förutan svek,
„J rådslån om min död.
„Om jag ej för min Cids skuld, hans från Bivar, underläte,
„Jag gjorde eder något, som genom verlden ljöde,
„Samt förde straxt hans döttrar åter till trofaste Campeadoren;
„J skullen aldrig mera i Carrion rida in.
„Här lemnar jag er nu som usle och förrädare.
„Med er bevågenhet jag går, donna Elvira och donna Sol,
„Och sätter föga värde på infanterne af Carrion.
„Gud, all verldens Herre, må vilja och tillstädja,
„Att dessa giftermålen bringa Campeadoren fröjd.“
Det har han sagt dem, moren, och derpå återvändt;

v. 2676. *Un moro latinado bien gelo entendio.*
Moro latinado, en mor, som förstod folkspråket, hvilket ännu i det allmänna medvetandet stod modersspråket latinet så nära, att det icke sällan bar dess namn. Sådana personer, som voro båda språken mäktiga, användes som tolkar, hvarföre äfven tolk i medeltidsfranskan heter *latinier*.

v. 2680. *El Moro Abengalvon mucho era buen Barragan.*
För *barragan* saknas ej härledningar, dels från baskiskan, dels från arabiskan. I alla händelser betyder det en hurtig ungkarl, äfven tapper krigare. Det etymologiska förhållandet invecklas, då språket erbjuder ett annat *barragan (it. baracane*, fr. *barracan)* som betyder *fast starkt gethårstyg*. Diez (*Wörterb.* pag. 467) vill hålla för, att det förra är en från det sednare härledd betydelse.

Han for med vapnen uti hand vid färden öfver Xalon.
Välförståndig som han var, han till Molina kom.
  Nu Carrions infanter från Ansarera bryta upp.
De hasta med att tåga både natt och dag.
Till venster blir Atineza, en klippa mycket stark:
Miedes-bergens kedja de derpå öfverfara.
Utför „de ljusa bergen“ i sporrstreck rida de.
Till venster lemnas Griza, det Alamos befolkat;
Der äro gräfda gångar, i dem han Elpha stängde.
Till höger blir Santesteban, men stannande i fjärran.
  Infanterne nu inträngt i Corpes jerneksskog.
Höga äro skogens träd, mot molnen sträfva deras grenar,
Och vilda djur der finnas, som ströfva alltomkring.
De funno på en äng, der klar en källa rann.
Infanterne af Carrion bjödo tältet sättas upp.
De ligga der den natten med alla dem, de föra.
Med hustrurna i famn, sin kärlek de betyga dem;
Men illa de besanna den, när solen stigit upp.
  De bjödo öken lastas med deras stora skatter;
Man viker samman tältet, [i det] de natten tillbragt.
Husfolket har förut begifvit sig å väg.
Så hafva de förordnat, infanterne af Carrion,
Att ingen, hvarken qvinna eller man, der måtte dröja,
Allenast deras hustrur, donna Elvira och donna Sol:
De vilja ha sin lust med dem, så mycket de behaga.
  Nu alla gått; allena de äro, dessa fyra.
Så mycket ondt upptänkte Carrions infanter:
„J varen vissa om, donna Elvira och donna Sol,
„Att här j skolen skymfas, i denna vilda skog.
„Vi skole resa, vi, j stannen öfvergifna.
„Ej del j skolen få i Carrions länderier.
„Må dessa budskap hinna el Cid campeadoren;
„Så skole vi oss hämnas för det der med lejonet.“
  Nu draga de utaf dem pelskappor jemte mantlar,
Och blotta deras kroppar till linnet och lifkjorteln.
De hafva sporrbesatta skor, de onde nidingar,
Och ta i handen hålliga och hårda sadelremmar.
  När damerna det sågo, talte donna Sol:

„I Guds namn bedje vi, don Diego och don Fernando!
„J egen tvenne svärd, väl bitande och starka,
„Det ena nämndt Tizon, det andra Colada;
„Afhuggen våra hufvuden, så blifve vi martyrer;
„Så kristne män som morer blifva derom ense,
„Att vi umgälla måste det som vi ej förskyllt.
„Ej gören här på oss så onda föredömen.
„Om j misshandlen oss, beskymfen j er sjelfve.
„J skolen stå till ansvar vid möten eller cortes.“
All damernas bönfallan till intet båtar dem.
Nu Carrions infanter begynna att dem slå.
Så obarmhertigt drabba de med lösta sadelremmar,
Och med de skarpa sporrar, som göra dem stort men.
De söndersarga linnet och köttet på dem båda,
Att klara bloden utmed lifkjorteln rinner ned.
Ren känna dessa det djupt uti sina hjertan.
Hvad lycka, om nu Skaparen tillstadde,
Att i den stund el Cid campeadoren komme till!
Så mycket de hudstryka dem, tills utan sans de äro
Och ligga blodbestänkta i linnen och lifkjortlar.
De tröttnat vid att slå, den ene som den andre,
Sen båda täflat, hvem de bästa slagen gåfve.
Ren kunna de ej tala, donna Elvira och donna Sol.
De lemna dem som döda uti Corpes jernekskog,
Borttogo deras mantlar och hermelinskinnskappor.
De lemna dem i linnen och lifkjortlar, öfvergifna,
Till pris åt skogens fåglar och djur med vilda lynnen.
Som döda de dem lemna, veten, ej som lefvande.
Hvad lycka, om den stunden el Cid campeadoren trädde till!
Infanterna af Carrion i Corpes jerneksskog
Dem läto qvar som döda,
Att ej den ena hjelp kan bringa åt den andra.
Igenom skogen, der de färdas, drogo de lyckönskande hvarandra:
„För giftermålen nu vi hafve hämnat oss;
„Vi hade icke bordt till frillehustrur taga dem,
„Om vi ej derom bedde blifvit;

v. 2769—2771. *Non las debiemos prender por barraganas*

„Ej voro de med oss jemnlikar, att i våra armar ligga.
„Så skall nu nesan af det der med lejonet bli gulden.“
Lyckönskande sig gingo Carrions infanter.
Men jag förtälja vill om denne Felez Muñoz.
Systerson han var till Cid campeadoren.
De bjudit honom gå förut, men mot sin vilja gick han.
På vägen, der han gick, han qvaldes i sitt hjerta.
Han gick afsides från de andre alle;
Han i en tätväxt skog sig dolde, Felez Muñoz,
Tilldess han såge sina syskonbarn, den ena och den andra, komma.
Eller ock förnumme, hvad infanterne af Carrion bedrifvit.
Han desse komma såg och hörde deras samspråk;
De honom icke se, misstänka heller intet;
Och veten väl, att om de honom sett, han döden icke undgått.
Infanterne dra framåt, ridande i sporrstreck.
I spåren återvände Felez Muñoz.
Han syskonbarnen fann, halfdöda båda.
Utropande: „J fränkor, fränkor!“ straxt han afsteg,
Fastband vid tygeln hästen och begaf sig till dem.
„O fränkor, mina fränkor, donna Elvira och donna Sol!
„Hvad dåd infanterne af Carrion öfvat!
„Må Gud det täckas och dig, heliga Maria, att härför vedergällning dem drabbar svår!“
Han på den ena och den andra vänder.
De äro så förtrampade, att intet alls de orka tala.
Snart ville hinnorna omkring hans hjerta brista.
Han ropade: „J fränkor, fränkor, donna Elvira och donna Sol!

Si non fuesemos rogados;
Pues nuestras pareias non eran pora en brazos.

Till de tvenne ofvanför (v. 2680, not) anförda orden kommer här ett tredje *barragana*, med skild betydelse. Det står uppenbarligen i samma förhållande till *barragan* (tapper ung man), som det fr. *garce* till *garçon*. Till *barragan* (ett fast tyg) förhåller det sig, som hos *pelleja* betydelsen liderlig qvinnsperson till betydelsen tyg, qvinnodrägt. Dylika metaforer äro i språken icke sällsynta. I alla händelser blir dock ordets ursprung arabiskt. Derifrån torde med namnet äfven seden, att vid sidan af den jembördiga äkta makan med lagens tillåtelse, om ock utan kyrkans sanktion, hålla en frillehustru, äktad utan högtidlig ceremoni och utan äktenskapsförord *(charta arrharum)*, hafva öfverkommit bland spanjorerne. Ehuru här både det ena och det andra försiggått, söka de nedrigtsinnade infanterne att, ljugande inför sig sjelfva, skaffa sig motiver till sitt handlingssätt.

„Uppvaknen, fränkor, för Guds kärleks skuld!
„Ty dagen nu befinner sig vid nattens inbrottstid.
„Blott ej de vilda hjordar i denna skog oss sluka!“
De börja hämta sig, donna Elvira och donna Sol;
De öppna ögonen och varsna Felez Muñoz.
„Saml'en, fränkor, edra krafter för Guds kärleks skuld!
„Att icke Carrions infanter må mig finna!
„Man skall skyndsammeligen söka mig.
„Der Gud ej bistår oss, vi skole här förgås.“
Med mycken smärta talte donna Sol:
„Om Campeadoren, vår far, gjort sig förtjent af eder, frände,
„Oss gifven något vatten, så Gud hjelpe er!“
Uti en slokhatt, den han bär, Felez Muñoz,
Och den han ny och välbehållen från Valencia tog,
Han samlar något vatten och räcker sina fränkor.
De äro illa sargade, han läskar båda två.
Han beder dem så länge, tills han förmår dem sitta.
Han söker trösta dem och inge mod i hjertat,
Intills de samlat kraft, och han dem båda tager
Samt ofördröjligen dem sätter på sin häst.
Med manteln täckte han den ena och den andra.
Han fattar hästens tygel och för dem snabbt från stället.
Enhvar af dessa tre ur Corpes jerneksskog,
Från obyggden beger sig [i brytningen] emellan dag och natt.
De hafva till Dueros vatten hunnit.
I donna Urracas borg han lemnade dem qvar;
Han kom till Santesteban, Felez Muñoz;
Han fann Diego Tellez, den der, som [hörig] var åt Alvar Fañez.
När han förnam det, sörjde han af hjertat,
Tog med sig ök och prydliga kostymer,
Samt gick att ta emot donna Elvira och donna Sol.
I Santesteban han dem bragte uti skydd;
Han hedrade dem der, det mesta han förmådde.
Santestebans folk beter sig alltid skickligt;
När de förnummo detta, af hjertat sörjde de.
De inge friska krafter åt döttrarne till el Cid.
Här dessa uppehålla sig, tills att de friska äro.
Förbannade de vare, infanterne af Carrion!

Af hjertat grämer det den gode kung don Alfons.
De draga, dessa budskap, till Valencia, det stora;
När detta man förtäljde åt min Cid campeadoren,
Han en rund timme tänkte och eftersinnade,
Han lyfte handen upp och rörde vid sitt skägg:
„Enär på sådant sätt mig Carrions infanter ärat.
„Vid detta skägg, det ännu ingen ryckt,
„Slikt skall ej fromma Carrions infanter.
„Än skall jag väl förmäla mina döttrar.“
Det grämde så min Cid och allt hans hof,
Och Alvar Fañez uti själ och hjerta.
Han drog till häst Minaya med Pero Bermuez
Och Martin Antolinez, den värde burgalesen,
Med tvåfaldt hundra riddersmän, de der min Cid bestämt.
Han med besked uppdrog dem, att rida natt och dag;
De må hans döttrar hämta till Valencia, det stora.
De dröja ej med det, som deras herre bjöd.
De rida snabbt och färdas om nätter och om dagar;
De hinna Santesteban de Gormaz, ett fast slott;
En natt de rasta der, förvisso.
Till Santesteban hann det bud,
Att Alvar Fañez kom, att hämta sina fränkor.
De män i Santesteban, på sätt som anstår ansedt folk,
Emotta Alvar Fañez och samtlige hans män:
De bjuda åt Minaya den natten stor bespisning.
Han vill ej emottaga, men tackar dem rätt mycket:
„Tacksägelse åt er, j män från Santesteban, j välförståndige.
„För all bevisad aktning vid det, som timat oss.
„Han mycket tackar eder der han är, min Cid campeadoren;
„Så äfven jag, som är tillstädes här.
„Se, Gud i himlarne, Han väl er vedergälle!“
Det gladde alla och de äro väl tillfreds med honom.
Till sina hviloställen de gå att njuta denna nattens hvila.
Minaya går att sina fränkor se, der nu de äro.
På honom sina ögon fästa donna Elvira och donna Sol.
„Så mycket tacke vi för det, som om sjelf Skaparen sig tedde.
„J mågen prisa honom, att än lefvande vi äre.
„På ledigare dag vi skole väl förstå, att all vår harm förtälja.“

Med ögonen de greto, damerna och Alvar Fañez.
I sin tur talade Pero Bermuez till dem:
„Donna Elvira och donna Sol, ej hysen någon sorg,
„Enär vid lif och helsa j ären, utan annat ondt.
„Förmånligt gifte j förlorat, j kunnen bättre vinna.
„Ock må den dag vi se, när er vi kunne hämnas."
De hvila der den natten, och stor var glädjen, den de väckte.
Den nästa dag på morgonen de tänka på att rida.
De ifrån Santesteban gå att beledsaga dem,
Allt intill Rio-d'Amor, beredande dem hugnad.
Der ta de afsked af dem och erna vända om;
Minaya, jemte damerna, begaf sig vägen framåt.
De genom Alcoceba dra, på höger hand om Santesteban-de-Gormaz.
Vid „Kungens vad", såkalladt, de taga nattqvarter;
De söka sig härberge uti Berlangas by.
Den nästa dagens morgon de sätta sig i rörelse.
Det man Medina kallar, der ge de sig att rasta.
Den nästa dag de hinna från Medina till Molina.
Det hjerteligen fägnade den moren Abengalvon;
Han gick att emottaga dem med stor bevågenhet;
Af kärlek till min Cid han ger dem riklig qvällsvard.
Från detta ställe draga de rakt till Valencia fram.
Till den i god stund borne ett budskap nalkades.
Straxt stiger han till häst och utgår dem till mötes;
Han drog med vapnen uti hand, betygande stor glädje.
Min Cid gick att i famnen sluta sina tvenne döttrar.
I det han kysste dem, han tog sig till att småle:
„Så kommen, mina döttrar, Gud skydde er för ondt!
„Jag giftermålet antog, men djerfdes icke vägra.
„Må Skaparen det täckas, som är i himmelen,
„Att jag från nu och framgent er såge bättre gifta;
„På mågarne från Carrion Gud låte mig få hämnas!"
Fadrens händer kysste döttrarne.
I vapnen klädde gingo de och trädde in i staden.
Stor fröjd med dem betygade donna Ximena, deras moder.
Han, som i lycklig stund blef född, vill icke dröja;
Han med de sina håller ett hemligt rådslag;
Hans mening är att sända bud till konung Alfons af Kastilien.

„Hvar är du, Muño Gustioz, min aktade vasall?
„I lycklig stund jag fostrade dig här uti mitt hof;
„Du vare sändebudet till kung Alfons i Kastilien.
„Från mig hans hand du kysse af hjerta och af själ,
„Ithy att jag är hans vasall, och han min herre är.
„För denna skymf, som mig beredts af Carrions infanter,
„Den gode kungen sörja må af hjerta och af själ:
„Han mina döttrar gifte bort, jag var ej den, som gaf dem.
„När nu med mycken smälek man öfvergifvit dem,
„Om någon skymf der faller üppå oss,
„Stor eller liten, är den ock min herres hel och hållen.
„De tagit af mig egodelar till omätligt värde;
„Samt med den andra skymfen, det ock förtörnar mig.
„Till möten, juntor eller cortes han mig bringe dem,
„På det jag rätt må vinna mot infanterne af Carrion.
„Ty mycket djup är harmen der inne i mitt hjerta“.
  Muño Gustioz stiger ofördröjligen till häst,
Jemväl två riddersmän, att efter önskan tjena honom,
Och jemte desse vapensvenner, dem han fostrat i sitt hus.
De draga från Valencia och rida af all makt;
De ge sig ingen hvila hvarken nätter eller dar.
Han träffade på kungen uti San Fagunt;
Kung är han i Kastilien och kung jemväl i Leon,
Så ock uti Asturierna till San Salvador;
Ja, ända till Sanct Jago han herrskar öfverallt;
De grefvar i Galicien i honom se sin herre.
  När nu han sutit af, denne Muño Gustioz,
För Helgonen han bugar sig och ber till Skaparen.
Han till palatset framgår, der hofvet sig befinner,
Med honom tvenne riddersmän, som passa uppå honom som sin herre.
När nu i hofvets midt de trädde in,

---

v. 2925. *Adugamelos á vistas, ó á juntas, ó á cortes.*
Den rätta distinktionen mellan dessa trenne former torde vara svår att uppställa. Poemet har i mötet mellan konungen och el Cid vid Tajo gifvit en föreställning om den förstnämnda, och går nu att gifva den lifligaste bild af spanska *cortes* under detta tidehvarf. Hvad man deremot har att förstå med *junta* är icke klart. D. H. antar på obekanta skäl, att detta ord skulle beteckna en familjesammankomst, der alltså tvenne familjer med respektiva följen sammanträdde till att slita någon tvist, eller för annan, dem rörande angelägenhets skuld.

Han såg dem, konungen, och kände Muño Gustioz.
Han uppstod, konungen; så väl han tar emot dem!
För kungen sina knän han böjde, Muño Gustioz,
Han kysste kungens fötter, denne Muño Gustioz:
„Er nåd, kung Alfons, som af stora kungadömen nämnes herre!
„Er kysser Campeadoren, fötter såsom händer;
„Han är er länsman, j hans herre ären;
„Hans döttrar j förmälden med Carrions infanter;
„Högaktadt var det äktenskap, enär j villen det.
„Nu kännen j hvad heder, som deraf tillföll oss,
„Hur Carrions infanter oss förorättade;
„Hur illa de misshandlade Campeadorens döttrar,
„Till stor vanheder blottade och slagna.
„De öfvergåfvo dem förlorade i Corpes jerneksskog
„Till rof åt vilda djuren och skogens fågelskara.
„Nu se, med honom äro de uti Valencia.
„Han till den ändan kysser eder hand, som en vasall sin herres,
„Att j dem månde bringa för möte, junta eller cortes.
„Han anser sig beskymfad, dock eder ännu mera,
„Och att det grämer eder, konung, underkunnig som j ären.
„Må rätt min Cid få kräfva af infanterne af Carrion!"
Kungen teg och tänkte en god timmes tid:
„Jag säger dig förvisso, det grämde mig i hjertat,
„Och sannt du häri talar, du Muño Gustioz;
„Ty jag förmält hans döttrar med Carrions infanter;
„Jag gjorde det i godo, att så hans fördel främja.
„Gif, att i denna stund det gifte vore ogjordt!
„Oss ligger det, mig och min Cid, tungt uti hjertat.
„Med rätt han fordrar hjelp; får han den ej, må Gud bevara oss!
„Fast jag ej ernat det på hela denna tid,
„Dörrvaktarene löpe nu igenom allt mitt rike,

---

v. 2973. *Andarán mios porteros por todo mio reyno.*
Portero, dörrvaktaren var en ansedd person i medeltidens hofhållning. Han borde, enligt *las Partidas* vara af god börd, af bepröfvad trohet och af ett godt förstånd, för att veta hvem han borde bevilja och hvem han borde förvägra tillträde. En bland tablerondens förnämsta hjeltar är dörrvård vid konung Arthurs hof. Han borde ock kunna försvara sin post, om det gällde. Det har redan visat sig, att honom ombetroddes äfven andra uppdrag. Det var åt en sådan väktare konung Alfons uppdrog att beledsaga Campeadorens damer in-

„Förkunnande mitt ting uti Toledo stad,
„Att dit begifve sig så infanzoner som grefvar.
„Jag bjuda vill också hur Carrions infanter komma dit.
„Samt åt min Cid campeadoren ge upprättelse;
„På det han icke bäre harm, då jag det kan förbjuda.
„Så sägen Campeadoren, han, som i god stund föddes:
„Att från i dag sju veckor till han vare redo och hans män,
„Att komma till Toledo; det är den frist jag ger.
„Af kärlek till min Cid jag dessa Cortes håller.
„Min helsning till dem alla; dock göres skillnad mellan dem.
„Det, som dem drabbade, skall dem stor ära bringa“.
Nu afsked Muño Gustioz fick, han till min Cid vändt om.
  Alltsom han lofvat det, han drog försorg derom.
Alfons kastilianaren alls intet dermed dröjde:
Han sände sina skrifvelser till Leon och Sanct Jago,
Till folket uti Portugal och i Galicien,
Så ock till dem i Carrion och till Kastiliens män,
Att konungen, den frejdade, uti Toledo håller ting;
Att från i dag sju veckor till de der församle sig.
Eho som ifrån tinget blef, han vor ej hans vasall.
  Man är af denna mening i alla hans landamären,
Att ingen borde vika af från det, som kungen bjöd.
  Ren börjar det bekymra infanterne af Carrion,
Att kungen till Toledo lyser ut ett ting;
De rädas, att han kommer dit, min Cid campeadoren.
De lägga råd tillsammans, fränder som de äro;
De bedja konungen frikalla dem från detta ting.
Genmälte konungen: „Det gör jag ej, så hjelpe Gud!
„Ty dit jemväl min Cid campeadoren kommer.
„Upprättelse j skolen ge, ty harm han led af er.
„Den det ej göra vill, och den ej kommer till mitt ting,
„Han må mitt rike lemna, ty han är i min ogunst“.
  De finna nu, infanterne, att detta måste ske.
De lägga råd tillsammans, fränder som de äro.
I denna saken var ock gref don Garcia med,

till Kastiliens gräns, för att med sin person tillkännage, att de färdades under konungens hägn. Här synas de tjenstgöra som rikshärolder.

En ovän till min Cid, som städs hans ofärd efterstod;
Han gaf sitt råd också åt Carrions infanter.
  Anståndstiden går till slut, man vill till hofs bege sig.
Ibland de främste går den gode kung don Alfons,
Och grefve don Anrrich med grefve don Raimund,
Han, hvilken var den gode kejsarens fader,
Och grefve don Vella samt grefve don Beltran.
Ock månge andre vise män ifrån hans rike drogo dit;
Så samtlige de ypperste i allt Kastiliens land.
Med Carrions infanter [gå] grefve don Garcia,
Samt Asur Gonzalez och Gonzalo Asurez;
Diego och Fernando der gå, den ene som den andre,
Och jemte dem det stora band, de föra med till hofvet.
De tänka, att min Cid campeadoren skrämma.
Från alla håll och kanter man der församlat sig.
  Än är han icke kommen, den uti lycklig timme borne;
Att han fördröjer sig, gör kungen missbelåten.
På femte dagen kommen är min Cid campeadoren.
Han sände Alvar Fañez uti förväg,
Att kyssa händerna på konungen, hans herre,
Som spörje det för sann, att han är der den natten.
När kungen det förnam, han gladdes hjerteligen.
Till häst steg konungen med stora följen,
Och gick att emottaga den i lycklig timme borne.
På mycket skickligt sätt han kom, el Cid med samtlige de sina:
Goda följen de, som hafva sådan herre!
  Inför den gode konungens, don Alfons, ögon kommen,
Han kastar sig till marken, min Cid campeadoren;
Han vill ödmjuka sig och ära så sin herre.
När kungen det förnam, han töfvade alls icke:
„Vid Sanct Isidor, nu det bör visst icke vara så!
„Till häst, min Cid! om ej, skall det mig misshag göra.
„Af själ och hjerta bringe vi helsning ömsesidigt.
„Hvad eder sorg har bragt, mitt hjerta ock bekymrar.
„Gud gifve, att med er i dag allt hofvet heder vunne!“
— „Amen“, gaf till svar min Cid campeadoren.
Hans hand han kysste och i famnen honom slöt.
„Jag prisar Gud, enär jag eder, herre, ser.

„Jag bugar mig för eder och för eder, grefve don Raimund,
„För eder, gref don Anrrich, och eder alle, som här ären.
„Gud skydde våra vänner och eder främst, min herre!
„Min maka donna Ximena, en aktad dam af börd,
„Hon edra händer kysser, så göra mina döttrar ock, den ena som den andra,
„Att hvad oss drabbat, herre, må äfven eder smärta".
Genmälte kungen: „Så det gör; om ej, gud hjelpe här!"
Emot Toledo konungen har återvändt.
Den natten ville ej min Cid gå öfver Tajo.
„Er nåd, min kung, så skydde Skaparen eder!
„J tänken, herre, återgå till staden;
„Jag, med de mina, vill uti San Servan bo.
„I denna natt de komma; mine följesmän.
„På denna helga ort jag vill en nattvakt hålla.
„I morgon bittida jag rycker in i staden,
„Och skall till hofvet komma före middagsmålet".
Genmälte kungen: „Så mig väl behagar".
Konungen don Alfons inryckt i Toledo.
Min Cid Ruy Diaz i San Servan härbergerat sig.
Han vaxljus göra lät, att sättas upp på altarbordet.
Han åtrå har att vaka i denna helgedom,
Till Skaparen bedjande och talande i enrum.
Såväl Minaya som de ärans män, der äro,
De underrättades, när morgonen bröt in;
Till ljusningen de läste ottesång och morgonbön.
Fullbordad messan är, när solen börjar synas.
De hafva gjort sin offergärd så vackert och fulländadt.
„Minaya Alvar Fañez, j, min bäste arm,
„Jemväl bisp don Hieronymus, j följen jemte mig,
„Så ock Pero Bermuez samt denne Muño Gustioz,
„Och Martin Antolinez, den värde burgalesen,
„Och Alvar Alvarez samt Alvar Salvadores,
„Och Martin Muñoz, hvilken i lycklig stund blef född,
„Derhos Felez Muñoz, min systers son.
„Mig följe ock Malanda, som vis och kunnig är,
„Och Galin Garcia, den dråplige från Aragon.
„Förutom dem må hundratalet fyllas af de ärans män, här äro.

„I vapentröjor klädde, att rustningen fördraga,
„På dessa pansaren, som solen glänsande,
„Samt öfver pansarskjortan pelsverksdrägt och hermelin;
„Gehängen vare knappare, att vapnen ej må synas,
„De lena, skarpa svärden, inunder mantlarne.
„På detta sätt jag vill till tinget draga upp,
„Att säga mina skäl och kräfva ut min rätt.
„Om Carrions infanter stämpla något dåd,
„Der hundrade som er jag har, jag utan fruktan står“.
Genmälte alle: „Vi det vilje, herre“.
Alltsom han det har sagt, de alle rustat sig.
Han töfvar icke alls, den uti lycklig timme borne.
Han drog på benen kläder af präktigt ylletyg,
På dem han satte stöflor, som äro rikt arbetade.
Han klädde på sig skjortan, af väfnad fin och såsom solen hvit·
Af silfver och af guld dess alla dragband äro,
Och väl kring hand de sluta sig, alltsom han önskat det.
På denna en lifkjortel af ypperlig brocad,
Med guld arbetad rikt, ([hans kläder] synas, hvar de äro);
På kjorteln sen en pelsverksdrägt, i skarlakan med gyllne bård;
En sådan bar han alltid, min Cid campeadoren;
Ett nät, på håret lagdt, af dyrt skarlakanstyg,
Som virkadt är med guld, och gjordt i sådant syfte,
Att ingen klippe håret på den gode Cid campeadoren.
Han bar ett yfvigt skägg, med snören väl befäst;
Och detta gör han till att skydda hela sin person.
Till ytterst är han höljd med mantel af stort värde,
Som väl är värd att ses af alle, som der äro.
Med desse hundrade, dem han bjöd rusta sig,
Han genast steg till häst och drog ut från San Servan.
Så tågade min Cid fullrustad upp till tinget.
Vid yttre porten satt han skickligt af.

---

v. 3102. *Obrado es con oro, parecen poró son.*
Sednare hälften af denna vers gör i alla händelser ett språng i tankegången. Lämpligast är, att med D. H. underförstå som subjekt *sos vestidos*. Deremot synes hans projekt, att förändra *poró* till *d'oro* otillfredsställande. Ehuru abrupt, är dock en hastigt påkommen reflexion som denna: Brocaden är rikt arbetad med guld; hans kläder synas nog, hvarhelst han framträder, iklädd desamma, blott alltför mycket i poemförfattarens stil.

Besinningsfullt min Cid går in med alla männen;
Han uti midten går, och alla hundrade kring honom.
När nu man såg, att han kom in, den uti lycklig timme borne,
Han reste sig att stå, den gode kung don Alfons,
Med honom gref don Anrrich och grefve don Raimund,
Och derhos, veten, efteråt de alle öfrige.
Med mycken ära mottog man den uti lycklig timme borne.
Han vill ej resa sig, han, Crespo de Grañon,
Ej heller alle de uti infanternes af Carrion band.
Han sade, kungen, åt el Cid: „Kom hit, herr Campeador!
„På denna bänk med ryggstöd, den j mig gett till skänks,
„I trots af någres misshag, j ären bättre till än vi.“
Valencias besegrare då sade mången tack:
„J blifven på er ryggstödsbänk som konung och som herre.
„Här vill jag slå mig ned med alla dessa mine.“
Hvad så el Cid har sagt i hjertat kungen gladde.
Då satte sig el Cid uppå en svarfvad bänk med ryggstöd.
Run. .tomkring, sig satte de hundrade, hans vakt.
Alle de på tinget hålla ögat på min Cid,
På skägget, som han bär så långt och knutet väl med band;
I alla sina later han ter sig som en man.
Infanterne af Carrion af skam ej kunna se på honom.
Den gode kung don Alfons då reste sig att stå.
„Lyssnen krigarföljen, så hjelpe Skaparen eder!
„Från det jag konung blef, jag höll blott tvenne ting;
„Det ena var i Burgos, i Carrion det andra;
„Det tredje är jag kommen att hålla i Toledo denna dag,
„Af kärlek till min Cid, den uti lycklig timme borne,
„Att rätt må göras honom af Carrions infanter;
„Stor orätt har han lidit, vi alle vete det.
„Alcalder vare härvid gref don Anrrich jemte grefve don Raimund,
„Med desse andre grefvar, som ej till bandet hören.

---

v. 3123. *Nos' qviso levantar el Crespo de Grañon.*
Detta spenamn, Krushufvudet bars enl. D. H. af grefve Garcia Ordoñez, hvilken synes hafva varit mycket utsatt för sådana. Hos araberne, såsom ibn-Bassâm (Dozy, Recherches t. II pag. 24), heter han Snedmunt. Enligt krönikorna stod han i närmaste slägtskap med konungen, som gifvit honom sin syster Elvira till äkta; han skall ock varit uppfostrare för Sancho, konungens ende son, samt ännu 1108 deltagit i striden vid Uclés.

„J läggen eder alle vinn derom; de sakförståndige j ären,
„Att leta ut hvad rätt är; ty orätt vill jag icke.
„Från en som annan sida i dag vi hålle frid.
„Jag svär vid Sanct Isidor, att den, som stör mitt ting,
„Skall drifvas ifrån riket och mista all min gunst.
„Med den, som rätt behåller, jag på hans sida står.
„Min Cid campeadoren nu säge hvad han yrkar,
„Sen hörom hvad de svara, infanterne af Carrion."
Upp reste sig min Cid och kysste kungens hand:
„Jag mycket tackar eder, som konung och som herre,
„Att j af nåd mot mig allt detta ting församlat.
„Se här, hvad nu jag yrkar mot Carrions infanter:
„Jag känner ingen skymf för mina döttrar, dem de sveko,
„Ty, konung, j, som dem förmälden, veten hvad i dag bör göras.
„Men när med mina döttrar de drogo från Valencia, det stora,
„Jag ville dem allt godt, af själ och hjerta,
„Och skänkte dem de svärden, Colada och Tizon,
„(Jag hade vunnit dem på rätt krigsmannavis),
„På det de ära vunne med dem, i eder tjenst.
„När uti Corpes jerneksskog de sveko mina döttrar,
„De bröto alla band med mig och mistade min kärlek.
„De gifve svärden mig igen, enär de icke mer svärsöner äro."
Alcalderne sitt bifall ge: „Det rätt är och tillbörligt."
Genmälte gref don Garcia: „Vi måge derom rådslå."
Afsides då bege sig infanterne af Carrion
Med alla sina fränder och bandet, som der är;
De öppna frågan genast och komma öfverens:
„Visst gör el Cid campeadoren åt oss stort kärleksprof,
„När nu för sina döttrars skymf han ingen bot begär.
„Med kung don Alfons torde vi lätt nog om saken sämjas.

---

v. 3173. *Con todos sus parientes é el vando que y son.*
Det svenska band, i betydelse af beväpnad eller våldöfvande skara, är så mycket riktigare uttryck för *vando*, som de äro af samma stam. *Banniti* benämndes de, som af konungen kallats under fanan. Spegels antydan (*Dictionarium eller Svensk ordabok*, Lund 1712), att denna benämning kunde härleda sig från fanan, som var en bandlik vimpel, är icke att förakta. Diez (*Vörterb.* voc. *bando)* synes tveka om ursprungsordet, såväl som om sammanhanget med *bannum* edikt, påbud, it. och sp. *bando*, gael., fr. och eng. *ban*, sv. bann, hvaraf it. *bandire*, sp. *bandir*, fr. *bannir*, *bandit*. *Bando* har dessutom i vårt poem (v. 762) betydelsen makt, som naturligen uppkom ur den af följe, skara.

„Må svärden honom gifvas, när stämman dervid bidde.
„Såsnart han dem bekommit, han skall från tinget draga.
„Mer rätt vi visst ej gifve åt el Cid campeadoren.“
Med detta tal till tinget de vände åter om.
„Er nåd nu, kung don Alfons, vår herre ären j.
„Vi kunne det ej neka, två svärd han åt oss gaf;
„Då nu han fordrar dem och till dem åtrå har,
„Vi vilje dem antvarda i eder åsyn här.“
De drogo svärden fram, Colada som Tizon,
Och lade dem i handen på konungen sin herre.
De svärden drar han ut, och hela hofvet glänser;
Af guld är deras fäste och gyllne tillbehören.
Förundran intar alla tingets rike män.
Han svärden emottog, hans händer kyssande,
Och vände om till bänken, från hvilken han sig rest.
I sina händer höll han dem, betraktande dem båda;
Ej lätt de kunnat bytas bort, så väl el Cid dem känner.
Hans hela kropp af fröjd betogs, han hjerteligen log,
Han lyfte handen upp och rörde vid sitt skägg:
„Vid detta skägg, det ännu ingen ryckte,
„Så skola de upprättas, donna Elvira och donna Sol!“
Vid namn han kallade sin systers son,
Och räckte armen ut och gaf det svärd Tizon åt honom:
„Tag, frände, det; det bättre är hos bättre herre!“
Mot Martin Antolinez, den värde burgalesen,
Han räckte ut sin arm och gaf det svärd Colada:
„Martin Antolinez, värderade vasall!
„Här, tag Colada mot, jag vann det af god herre,
„Af don Raimund Berengar, det stora Barcelonas grefve.
„För det jag ger det eder, att j det vården väl,
„Välvetande, j skolen nog, om lägenhet er ges,
„Med det förvärfva er stor ära och berömmelse.“
Han kysste honom handen, tog svärdet och behöll det.
Oförtöfvadt uppstod min Cid campeadoren:

---

v. 3178. *Demosle sus espadas, quando asi finca la voz.*
D. H. synes mig fara villse, då han öfversätter . . . . *puisqu'il borne là sa réclamation.* Med uttrycket rösten stannade dervid menar diktaren uppenbarligen tingets, genom alcalderne uttalade mening.

„Jag tackar Skaparen och eder, herre konung,
„Nu är jag väl tillfreds om mina svärd, om Colada och Tizon.
„[Men] annan harm jag ock af Carrions infanter led:
„När från Valencia de förde mina döttrar två,
„I guld och silfver gaf jag dem tretusen silfvermark.
„Så gjorde jag, de förde ut sin plan.
„De återbäre summan, enär de icke mer svärsöner äro.“
Här skullen j ha sett, hur Carrions infanter jämra sig.
Han sade, grefve don Raimund: „J sägen ja eller nej.“
Carrions infanter gifva då till svar:
„För den skuld gåfvo vi hans svärd åt Cid campeadoren,
„Att annat han ej kräfva må, när stämman dervid blef.
„Om konungen så täckes, vi svare detta.“ Kungen sade:
„För det, min Cid har yrkat, j gifven honom bot.“
Den gode kungen lade till: „Så lyder min försäkran.“
Alvar Fañez talte: „Upp, resen eder, Cid campeador!
„Den summan, jag er gaf, gen den igen, om ej, gen skäl derför.“
Då trädde de tillsides, Carrions infanter.
De bli ej sams i rådet, ty summan är ansenlig;
Infanterne af Carrion den allaredan ödt.
De återvända med sitt råd och tala som dem tyckes:
„Han hårdt ansätter oss, han som Valencia vann.
„När han af sådan åtrå till våra skatter grips,
„Vi måste väl betala honom af vårt arfvegods i Carrions byggd.“
När de förklarat sig, alcalderne till ordet togo:
„Om det el Cid behagar, vi ej förbjude det.
„Men i vårt utslag så vi bjude och befalle,
„Att inför tinget här j bären det igen.“
Vid dessa orden vidtog konungen don Alfons:
„Fulltväl vi känne denna sak:
„Hvad rätt är, fordrar han, el Cid campeadoren.
„Af dessa trefaldt tusen mark tvåhundrade jag har,

v. 3230. *Non acuerdan en conseio, ca los haberes son grandes.*
Acordar ger visserligen äfven den mening D. H. antagit: *Ils n'y consentent pas.* Men af det följande ses, att infanterne verkligen medgåfvo Campeadorens fordran (v. 3235). Lämpligare har derföre synts mig att öfversätta *acordar* med blifva sams: vid den rådplägning infanterne höllo med sina anhängare, kunde de icke förlikas om något visst beslut; hvarföre de ock talte som dem tycktes.

„På tumanhand de gåfvos mig af Carrions infanter;
„Jag vill dem återbära, ty redo äro de.
„De må dem återställa åt min Cid, han, som i lycklig timme föddes;
„Enär de böra återgäldas, vill jag icke hålla dem.“
Fernan Gonzalez talte: „Vi ege intet präglадt gods.“
Då svarte oförtöfvadt grefve don Raimund:
„Guldet liksom silfret hafven j förödt;
„Förmedelst utslag vi det gifve här inför kung Alfons.
„Det må af eder gäldas och af Campeadoren tagas enligt mätismanna ord.“
Nu inse Carrions infanter, att detta måste ske.
J skullen sett der föras fram så mången springare,
Så mången reslig mula och hullig gångare,
Så månget dråpligt svärd med alla tillbehör.
Min Cid emottog det alltefter tingets pröfning.
Så när som de tvåhundra mark, dem konung Alfons har,
De gäldas af infanterne åt den i lycklig timme borne;
Der deras eget ej förslår, de låna annan mans;
Och veten, mycket snöplige de kommo ifrån saken.
Min Cid har emottagit allt detta skadestånd;
Hans män behålla sakerna och skola väl tänka på dem.
Men när nu detta fullbragt är, man tänker straxt på annat.
„Om nåd nu, herre konung, för Allförbarmarens kärleks skuld!
„Den större oförrätten kan ej utur mitt minne gå.
„J cortes, hören mig och ömmen för min sorg!
„Hur Carrions infanter, så svårligen beskymfat mig.
„Att utan stridsförklaring jag kan ej släppa dem.
„I hvad, infanter, sägen, förbröt jag mig mot er med allvar eller skämt?
„Hvad helst det var, här godtgör jag det enligt tingets utslag.
„Hvad bragte er, att slita så mitt hjertas hinnor?
„Vid färden från Valencia jag mina döttrar gaf er,
„Med heder och med ära och håfvor rundeligen.
„Enär j intet villen dem, j hundar till förrädare,

---

v. 3252. *Pagenle en apreciadura é prendalo el Campeador.*
En apreciadura, efter ordalydelsen förmedelst värdering. I öfversättningen har en lagterm blifvit införd för att återge en annan, då de exakt motsvara hvarandra.

„Hvi drogen j dem bort ifrån Valencia, från deras länderier?
„Hvi slogen j dem så med sadelgjord och sporre,
„Och läten dem förlåtna qvar i Corpes jerneksskog,
„Till pris åt vilda djuren och skogens fågelskara?
„För allt j gjorden dem, blott j dess sämre ären.
„Der j ej gen upprättelse, de dömme, desse cortes?“
  Gref don Garcia reste sig att stå:
„Om ursäkt, konung, ypperste bland kungar uti Spanien!
„Betrakten denne min Cid, vid detta ting, af härold utlyst!
„Han skägget växa lät och bär det nu så långt;
„Den ene skrämmer han, den andre blir bestört.
„Men de af Carrion, utaf den börd de äro,
„Att ej som frillehustrur de bordt hans döttrar hålla.
„Hvem kunde väl dem gifva då åt dem till äkta och jembördiga gemåler?
„De gjorde rätt uti att öfvergifva dem:
„Vi akte intet värdt allt det, han talat har.“
  Vid detta Campeadoren rörde vid sitt skägg:
„Jag tackar Gud, som herrskar i himmeln och på jorden,
„Det långt är, alldenstund det till en glädje närdes.
„Hvad hafven j, gref Garcia, att komma vid mitt skägg?
„Ifrån den stund, det grodde, det närdes till en glädje.
„Ty aldrig kom en qvinnas son sin hand dervid,
„Och aldrig än på mig en son af kristen eller mor det ryckte,
„Som jag på eder, grefve, der bort i Cabras slott.
„När Cabras slott jag tog, och tog i skägget eder,
„Ej fanns den slyngel der, som ej sin göpen tog;
„Den jag er frånslet då, är icke jemnad än.“
  Fernan Gonzalez reste sig att stå.
Nu lyssnen hvad han sade med högljudd röst:.
„J hören upp, el Cid, med detta tal;
„J ären väl betalt för alla edra håfvor;
„Emellan oss och eder ej växe någon split.
„Vi äre, vi, till börden grefvar utaf Carrion,
„Vi bordt förmäla oss med döttrar utaf kungar eller kejsare,
„Men icke anstå oss de infanzoners döttrar;
„När dem vi öfvergåfvo, vi gjorde det med rätta.
„För det vi akte oss dess bättre, veten, ej dess sämre.“

Min Cid Ruy Diaz såg på Pero Bermuez:
„Tala, Pero Mudo, du man, som länge tiger!
„Jag döttrar ser i dem, du köttsliga kusiner.
„Mot mig sitt tal man ställer, dig drabbar det som slag på örat:
„Om jag dem svarar nu, du får ej vapnen sköta.“
Pero Bermuez började att tala;
Hans tunga häftar fast, han kan ej hålla tal;
Men när han börjar, veten, den får ej någon rast:
„Jag säger eder, Cid, j hafven märkeliga seder.
„Vid tingen j mig städse Pero Mudo nämnden;
„J veten alltförväl, att jag ej mer förmår.
„Så vidt det gäller handla, man skall ej sakna mig.
„Du talar lögn, Fernando, i allt det du har sagt.
„För Campeadorens skuld j gällden ock för något.
„Jag kunde dina vägar väl förtälja dig:
„Mins du den stund vi stridde vid Valencia, det stora?
„Om första huggen bad du hos trofaste Campeadoren;
„Du såg en mor och gaf dig att försöka på,
„Men flydde, innan du till honom hann.
„Om jag ej stått dig bi, nog moren illa lekt med dig.
„Förbi dig dragande, jag tog i hop med moren,
„Och fick med första huggen till marken honom fälld,
„Gaf hästen dig och höll den saken hemligt.
„Jag intill denna dag åt ingen det förtäljt;
„Inför min Cid och inför alle fick du fritt dig rosa,
„Hursom du moren drap och gjorde en idrott.
„Man trodde allmänt dig, men kände icke saken.
„Du fager är, men dålig krigare.
„Du tunga utan hand, hur djerfves du att orda?
„Säg, Fernando, om du käns vid denna sägen:
„Mån du erinrar dig det der om lejonet uti Valencia,
„När Campeadoren slumrat och lejonet bröt lös?
„Hvad gjorde du, Fernando, i din förskräckelse?
„Du lade dig bakom min Cid campeadorens bänk.
„Du lade dig, Fernando; — dess mindre är du värd i dag.
„Vi slöto krets kring bänken, att så vår herre skydda,
„Intills han vaknade, min Cid, Valencias betvingare.
„Han reste sig från bänken och gick mot lejonet;

„Sitt hufvud sänkte lejonet och bidde så min Cid,
„Samt lät sig uti nacken gripas fatt; han satte det i buren.
„När då han återvände, den gode Campeadoren,
„Till sina följesmän, han såg dem der omkring sig.
„Han sporde efter mågarne, men märkte ingen af dem.
„Jag manar ut din kropp som usel och förrädisk;
„Jag derom kämpa vill med dig här inför konung Alfons,
„För Campeadorens döttrar, donna Elvira och donna Sol;
„Så mycket j dem svikit, så mycket mindre gällen j.
„De qvinnor äro, männer ären j:
„På alla sätt de äro förmer än j.
„Såsnart enviget blir, om Skaparen det täckes,
„Du skall bekänna det, alltsom en niding höfs.
„I allt, jag talat nu, skall jag sannfärdig bli.“
Här nådde tvisten mellan de båda nu sitt slut.
 Och hören hvad Diego Gonzalez talade:
„Vi äre af den renaste börd bland grefvarne;
„Man ej bordt föranstalta dessa äktenskap,
„Som bragte oss i skyldskap med min Cid don Rodrigo.
„Vi ångre oss visst icke, att vi hans döttrar sveko.
„De må i suckan lefva, så länge lifvet varar.
„Hvad vi på dem föröfvat, skall förevitas dem.
„Jag derom kämpa vill med hvem som tapprast är:
„Att ärade vi äre, för det vi lemnat dem.“
 Martin Antolinez reste sig att stå:
„Förrädare, var tyst, du mun på sanning tom!
„Du bör ej glömma bort det der med lejonet;
„Du sprang från porten ut, du satte dig på borgens bakgård,
„Och gick att lägga dig bakom en vinpress-bom:
„Den manteln och den kjorteln tog du ej mera på.
„Om det jag kämpa vill med dig, det blir ej annorlunda:
„Hvi öfvergåfven j de döttrar af min Cid?
„Veten, att på alla sätt förmer än j de äro.
„När kampen lyktats, skall du med din mun bekänna,
„Att du en niding är och ljugit det, du talat.“
Här tvisten tog ett slut emellan dessa båda.
 Asur Gonzalez trädde uti palatset in;
Han släpade en kjortel och en mantel af hermelin,

Och kom så röd [i anletet], ty nyss han gjort sitt mål.
Uti sitt tal han lade ringa varsamhet:
„Nåväl, baroner, hvem förnam väl slikt ännu?
„Hvem gåfve oss besked om min Cid, han ifrån Bivar?
„Kanske till Riodovirna han gått att sköta qvarnarna,
„Och taga tull för mälden, som han för vana har.
„Hur kom han på de äktenskap med Carrions infanter?“
På stunden Muño Gustioz reste sig att stå
„Var tyst, förrädare, du ondskefulle niding!
„Du går till bordet hellre, än du i messan går.
„Hos dem, du helsar, obehag du sprider rundtomkring.
„Du talar sanning hvarken för herre eller vän,
„Falsk som du är mot alla, men mest mot Skaparen.
„Uti din vänskap vill jag ingen anpart ega.
„Jag skall dig få att medge, att du är sådan som jag sagt.“
Han sade, konung Alfons: „Nu tystne denna tvist.
„De skola strida, de, hvilka manat ut hvarandra; om så ej sker, Gud nåde!“
Just när som detta tal är ändadt,
Se, tvenne riddersmän på tinget träda in,
Den ene nämnd Oiarra, den andre Yenego Ximenez;
Infant utaf Navarra den ene är,
Den andre är infant af Aragon.
De kyssa händerna på konungen don Alfons;
Utaf min Cid campeadoren hans döttrar bedja de,
Att vara drottningar uti Navarra och i Aragon,

---

v. 3391. *Fues á Riodouirna los molinos picar.*

Att sköta qvarnarna motsvarar endast obestämdt *picar* (sticka) *los molinos*, en åtgärd, som jag icke kan förklara. D. H:s projekt *ficar, fincar*, att fästa, stanna qvarnarna, ger icke någon lyckad mening. — *Rio d'Ovierna* är en liten bäck vesterut i Burgos grannskap (D. H.)

v. 3397. *A los que das paz, fartarlos aderredor.*

D. H:s tolkning af *dar paz* såsom likabetydande med *saludar* l. *saludar en la boca*, gifva fredskyss, bevisar här sin riktighet.

v. 3407—3408. Oaktadt det bristfälliga sättet att i dessa verser uttrycka saken, är dock uppenbart, såsom D. H. anmärker, att diktaren med de tvenne riddersmännen icke förstår infanterne sjelfva, utan tvenne deras ombud. Kändt är ur historien, att el Cids döttrar förmäldes med infanterne af Navarra och Barcelona. Diktaren säger Aragon, anticiperande den förening, som emellan Aragon och Barcelona försiggick på hans tid (1137).

Samt träda der i äradt och signadt äktenskap.
Nu blef det tyst på tinget och alla lyssnade.
Min Cid campeadoren reste sig att stå:
„Nåd, konung Alfons! J min herre ären.
„Jag hembär Skaparen tacksägelse för det,
„Att man uti Navarra och Aragon begär dem.
„J dem tillförne bortgift, det var ej jag;
„Sen, här i edra händer mina döttrar äro.
„Jag utan er befallning intet göra vill.“
Kungen reste sig och tystnad bjöd på tinget.
„Jag beder er min Cid, utmärkte Campeador!
„Att det ert bifall får; jag skall stadfästa det.
„Förmälningen stadfästas må i dag på detta ting;
„Ty dermed växen j i ära, land och länsmakt.“
Han reste sig, min Cid, och kysste kungens händer:
„Enär så er behagar, jag ger mitt bifall, herre.“
Då talte kungen: „Gud er löne väl för det!
„Åt er Oiarra och åt er Yenego Ximenez,
„Stadfäster jag förmälningen
„Af donna Elvira och donna Sol, de döttrar af min Cid,
„Med de infanter af Navarra och af Aragon:
„J fören dem till äradt och signadt äktenskap.“
Nu reste sig Oiarra och Yenego Ximenez;
De kysste händerna på konungen don Alfons,
Och derhos på min Cid campeadoren;
De länsed svuro [damerna] och gåfvo hyllningstecknen:
Allt blifve så som aftaldt, eller bättre.
Det väl behagar mången bland samtelige cortes,
Men illa det behagar infanterne af Carrion.
Minaya Alvar Fañez reste sig att stå:
„Jag ber om eder nåd som konung eller herre,
„Samt att el Cid campeadoren ej det må förtycka.
„Jag spillde ej er tid vid hela detta ting;
„Nu ville jag få tala ut hvad jag på hjertat bär.“
Genmälte konungen: „Det fägnar mig af hjertat;
„Hvad helst j hafven lust, j sägen fritt, Minaya.“
— „Jag beder att j lyssnen, j samtelige cortes,
„Ty mycken harm jag led af Carrions infanter.

„Jag gaf dem mina fränkor på konung Alfons bud;
„De togo dem i äradt och signadt äktenskap.
„Min Cid campeadoren gaf dem rika håfvor;
„De hafva lemnat dem till mycken sorg för oss.
„Till kroppen jag dem manar ut som usle nidingar.
„J ären genom börd af Vani-Gomez' stam,
„Som roten är för grefvar af dyrd och stort beröm.
„Men desses heder känne vi fullväl.
„Nu lofvad vare Skaparen!
„När mina fränkor, donna Elvira och donna Sol, begäras
„Utaf infanterne af Aragon och af Navarra.
„Tillförne som jembördiga j höllen dem i edra armar,
„Nu deras händer kyssen j och kallen dem herrskarinnor;
„Hur mycket det än kostar på, j måsten tjena dem.
„Jag tackar Gud i himlen och denne konung Alfons!
„Så växer ära åt min Cid campeadoren.
„På alla sätt j ären sådane, jag sagt.
„Om någon ges, som svarar och säger nej härtill,
„Jag Alvar Fañez är, i allt förmer än han."
Gomez Pelayez reste sig att stå:
„Minaya, hvad betyder allt detta talandet?
„Ty nog man räcker till för er på detta ting.
„Den annorlunda tycker [än j], månn tro det blef hans död?
„Om Gud vill att vi drage oss väl från denna sak,
„J skolen visst förnimma, att j en falskhet sagt."
Han sade konungen: „Här slute denna tvist.
„Ingen tale mera en förnärmelse.
„I morgon stånde striden, när solen stiger upp,
„Emellan desse tre och tre, som manat ut hvarandra."
Straxt ordade infanterne af Carrion:
„Gif, konung, frist åt oss, det kan ej ske i morgon.
„Campeadorens män besitta häst och vapen;

---

v. 3471—3472. *Ca en esta cort afarto ha pora vos,*
É qui al quisiere serie su ocasion.

Osäker om jag rätt återgifvit den otydliga meningen i dessa verser, meddelar jag äfven H:s, som lyder

Car, en cette cour, il y en a suffisamment pour vous;
Et qui voudrait autre chose, serait il blâmé?

„Vi måste derförinnan till Carrions byggder gå.“
Han sade, konungen, till Campeadoren [vänd]:
„Tvekampen vare der j viljen det bestämma.“
Då gaf till svar min Cid: „Det gör jag icke, herre.
„Jag älskar mer Valencia än byggderna vid Carrion.“
Då sade kungen: „Utan tvekan, Campeador,
„Förtron mig edre riddersmän med all munderingen.
„De följe mig, jag edert ombud vara vill.
„Jag detta åtar mig, liksom en god vasall gör åt sin herre,
„Att intet våld de lide af grefve eller infanzon.
„Här på mitt ting jag sätter dem en frist;
„Vid trenne veckors slut på Carrions slätt,
„Uti min åsyn må den tvekamp försiggå;
„Den ej på platsen kommer, han har sin talan mist,
„Och vare efter det som slagen och som flyktad niding.“
Den dom af Carrions infanter godkänd blef.
Han kysste kungens hand, min Cid, och sade: „Rätt så, herre!
„De trenne mine riddersmän, i eder hand de äro;
„Från nu jag anbefaller dem åt er som kung och herre.
„De äro rustade, att föra ut sitt värf.
„För Skaparens kärlek sänden dem med hedern till Valencia åter.“
Genmälte kungen då: „Tillstädje Gud!“
Sin hätta aftog här el Cid campeadoren,
Jemväl det fina nät, som var som solen hvitt,
Samt gjorde fritt sitt skägg och löste det från bandet.
De tröttna ej att se på honom alle, som på tinget äro.
Han nalkades gref don Anrrich och grefve don Raimund,
Omfamnade dem väl och bad dem hjerteligen,
Att taga af hans håfvor så mycket, som dem lyste.
Så dem som andre, hvilka på den goda sidan äro,
Dem alla bad han [taga], som deras håg dem bjöd.
Några bland dem taga och några taga icke.
Åt kungen efterskänkte han de tvåfaldt hundra marker.
Utaf det andra denne tog, hvad helst som honom lyste.
„Er nåd begär jag, konung, för Skaparens kärleks skuld!
„När alla dessa saker nu äro så beställda,
„Jag kysser edra händer med eder ynnest, herre,
„Och önskar mig begifva till Valencia; med möda vann jag det.“

Kungen höjde handen och signade sitt anlet:
„Jag svär det vid Sanct Isidor, han ifrån Leon,
„Att i vårt hela land ej fins så dråplig man.“
Min Cid red framåt på sin häst;
Han drog att kyssa handen på sin herre Alfons:
„J båden mig att låta Babieca, den springaren, röra sig;
„Bland morer eller kristne ej ges i dag dess like.
„Här ger jag den åt er som skänk; bjud att man tar den, herre“.
Genmälte kungen då: „Jag gillar icke det.
„Om jag af er den tog, fick hästen sämre herre.
„Men just en häst, som den, är för en man, som j,
„Till att på fältet skingra och jaga morerne.
„Ej Skaparen den skydde, som vill er den beröfva!
„Ty genom er och denna häst vi äre ärade.“
Här tog den ene afsked af den andre, och straxt bröt tinget upp.
Med omsorg underviste Campeadoren dem, som strida skulle.
„Nu Martin Antolinez och j, Pero Bermuez,
„Och Muño Gustioz varen på fältet faste, såsom männer höfs.
„Må goda budskap hinna mig om eder, i Valencia!
Genmälte Martin Antolinez: „Hvi sägen j oss detta, herre?
„På oss vi pligten togo, af oss den fyllas skall;
„Man kan kanske förtälja er om döde, aldrig om besegrade.“
Han gladde sig åt detta, den i lycklig timme borne.
Han afsked tog af alla dem, som äro bland hans vänner.
Min Cid drog till Valencia och konungen till Carrion.
Men fristens trenne veckor nu äro alla ute.
Se Campeadorens män ren äro inom skranket,
Begärlige att föra ut det värf, han gaf dem, deras herre.
Konungen don Alfons, han utaf Leon, dem har uti sitt våld.
De bidde tvenne dagar på Carrions infanter,
Som kommo välförsedde med hästar och mundering;
Och alle deras fränder jemte dem.
Om Campeadorens män de kunde få åt sidan,
De ville dem på fältet dräpa till en skymf åt deras herre.
Stygg var den plan; föröfrigt den blef dock oförsökt,
Ty mycken fruktan hyste man för Alfons, han ifrån Leon.
Om natten höll man vapenvakt och bad till Skaparen.
Tilländabragt är natten, ren morgonljuset bryter fram.

En mängd af gode rike män församlade sig der,
Att skåda denna tvekamp, som storligen behagar dem.
Derhos och öfver alle är konungen don Alfons der,
Att söka hvad som rätt är, och hindra orätt ske.
Ren kläda sig i vapen den gode Campeadorens män.
De komma öfverens, de tre, som äro samme herres [män].
På annat ställe väpna sig infanterne af Carrion.
Han satt och underviste dem, gref Garcia Ordoñez.
De väckte en betänklighet, och sade den åt kungen,
Att uti striden borde ej de hvassa svärden föras,
Colada och Tizon, med dem ej månde Campeadorens män få strida.
Mycket ångra sig infanterne, att de dem återställt.
De sade det åt konungen, men denne biföll intet.
„J undantogen icke dem, när vi på tinget voro.
„När j dem ansen goda, de skulle bragt er fördel;
„Nu bringas den på annat håll, åt Campeadorens män.
„Upp, dragen ut på fältet, infanter utaf Carrion!
„J hafven nödigt strida på rätt krigsmannavis;
„Ty intet skall försummas af Campeadorens män.
„Om väl j gån från platsen, j vinnen stort beröm;
„Men om j blifven slagne, anklagen icke oss:
„Ty hvar man vet, att sjelfve j efterstoden det.“
Nu börja de att ångra sig, infanterne af Carrion,
För allt de gjort, de äro så illa nu till mods.
De ville ej bedrifvit det för allt, som fins i Carrion;
Campeadorens män i vapen klädde äro, alla tre.
Han gick att se dem, konungen don Alfons.
De sade, Campeadorens män:
„Vi kysse edra händer, som konung och som herre,
„Att skiljoman j varen för dem och oss i dag.
„Beskydden oss, som rätt är, att ingen orätt sker oss.
„Infanterne af Carrion, de hafva här sitt band;
„Ehvad de stämpla eller icke, är oss obekant.
„Vår herre oss förtrodde uti eder hand;
„Bevaren oss vår rätt, för Skaparens kärleks skuld!“
Genmälte kungen då: „Af själ och hjerta!“
Man hämtar deras hästar fram, de dråplige och snabbe.
De sadlarne korstecknade och stego upp med kraft;

På halsen sköldarne, med starka bucklor på.
De gripa om med hand de hvassa jernens skaft
(De trenne lansar bära enhvar sin skilda vimpel);
Omkring dem [gå] en mängd af dråplige baroner.
Nu dra de ut på fältet, der skranken äro satte.
De äro ense, alla tre Campeadorens män,
Att enhvar af dem ginge hvar sin till att slå.
Sen der å andra sidan infanterne af Carrion,
Så präktigt beledsagade, ty månge äro fränderne.
Kungen utsåg skiljomän, att säga der hvad rätt är eller icke,
Att man ej tviste med dem om detta eller detta.
På fältet, der de stodo, han talte, kung don Alfons:
„Hören, hvad jag säger eder, Carrions infanter!
„J kunnat detta envig uti Toledo hålla, men villen icke det.
„De trenne riddersmännen här, som äro min Cid campeadorens,
„Uti min lejd jag bragt dem till dessa Carrions byggder.
„Er rätt j mågen värja, men söken ingen orätt.
„Ty den, som orätt vill begå, skall jag med ondo stäfja;
„Och illa skall han fägna mitt hela kungadöme“.
Ren blifva de bekymrade, infanterne af Carrion.
De skiljomän och konungen utstaka gränserna.
Allt folket ger fritt rum på fältet rundtomkring.
Man gaf det väl tillkänna åt alla desse, sex såsom de äro,
Att den, som utom gränsen skred, ithy ock vore slagen.
Allt folket drar sig undan på fältet rundtomkring;
Så nära som tre lansars längd man må ej nalkas skranket.
Man fältet skiftade med lott och delte solen mellan dem.
Från mellanrummet bortgå skiljomännen; öga emot öga stå de der.
Nu rycka Campeadorens män mot Carrions infanter,
Och Carrions infanter mot Campeadorens män.
Enhvar af dem sin håg på hvar sin håller fäst.
De hålla sköldarne för hjertat stadeligen;
De sänka lansarne, med vimplar välbeknutna,
Och luta anletet ned öfver sadelbommen.
Med sporrarne de sina hästar hugga.
Snart jorden börjar darra, der de draga fram.
Enhvar af dem sin håg på hvar sin håller fäst.
De alle redan tumlat om, tre emot tre.

De utanföre stående ren frukta, att de falla döde der.
Pero Bermuez, han, som manat ut till först,
Kom öga emot öga med Fernan Gonzalez i strid.
De drabbade hvarandras sköldar oförskräckt.
Fernan Gonzalez genombröt Pero Bermuez' sköld;
Men stöten gick i rymden och nådde ej hans kött;
På tvenne ställen visst mot honom skaftet bröts.
Pero Bermuez stadig satt och blef ej deraf rubbad.
En stöt han emottagit, en annan sjelf han gett;
Den sköldens buckla bräckte och stötte den åt sidan,
Och genombröt på honom allt, ty intet värjde den.
Han stötte lansen i hans bröst, ty intet värjde den.
Fernando trefaldt pansar bar, det lände till hans gagn.
De två på honom bräckas, det tredje stod emot.
I vapentröjan, skjortan med alla tillbehören,
Och ända in i köttet en handsbredd trängde den.
Ur munnen bröt på honom bloden ut.
Hans sadelgjordar brusto, platt ingenting stod bi.
Från hästens länd han störtade till marken.
Der trodde folket, att han var slagen svårt till döds.
Nu lät han lansen bli och lade hand på svärdet.
När det Fernan Gonzalez såg, han varseblef Tizon;
Ej slaget bidande, han sade: „Jag besegrad är".
Då skiljomännen det bestyrkt, Pero Bermuez drog sig bort från honom.
Martin Antolinez och Diego Gonzalez med lansen drabbade hvarandra.
De slagen voro sådane, att lansarne i stycken sprungo.
Martin Antolinez lade hand på svärdet;
Allt fältet strålade, så rent det är och klart.
Ett slag han bragte honom, det kom från inre sidan;
Hjelmen skiljdes af och föll från hufvudet;
[Ty] hjelmens alla remmar blefvo genomskurna.
Dernäst det borttog hättan och nådde hårets nät;
Så nätet såsom hättan tog det bort af honom,
Skar håren från hans hufvud och till köttet hann:
En del på fältet föll, en annan blef på hjessan.
När det beprisade Colada detta slaget gett,
Då såg Diego Gonzalez, att han med lifvet icke sluppe;
Han svängde om sin häst, för att sitt anlet vända.

På stund han togs emot af Martin Antolinez' svärd;
Ett slag han gaf med afvigt svärd och rörde honom ej med eggen.
Ett svärd Diego Gonzalez uti handen bär, men brukade det icke.
Infanten höjde då högljudda rop:
„Beskärma mig, du herrlighetens Herre Gud och skydda mig för detta svärd!"
Hästen ryckte tygeln till sig, skyggande för svärdet,
Samt utom skranket förde honom; Martin Antolinez på fältet dröjde qvar.
Då sade konungen: „Hit till mitt följe kommen!
„Förmedelst er bedrift j vunnit denna tvekamp".
De skiljomän bestyrka, att kungens ord är sanning.
  Två äro segrare; nu vill jag er förtälja om Muño Gustioz,
Hur med Asur Gonzalez han förde ut sin sak.
De drabbade hvarandra med stora slag på sköldarne.
Asur Gonzalez, modig och mycket stark,
En stöt mot skölden bragte åt don Muño Gustioz;
Han genom skölden sprängde rustningen på honom.
Lansen gick i rymden, ty oskadd blef hans kropp.
När denna stöt var gjord, gaf Muño Gustioz en annan.
Igenom skölden sprängdes rustningen på honom.
Han bröt på skölden tvert igenom bucklans midt;
Rustningen blef bräckt och kunde intet värna;
Han träffades från sidan, fast ej hans hjerta nåddes.
Igenom köttet in gick lansen med sin vimpel;
Han dref den genom honom en famn på andra sidan.

---

v. 3677—3678. *El cavallo asorrienda é mesurandol' del espada,*
Sacol' del moion, Martin Antolinez en el campo fincaba.

Uttrycket skyggande är i öfversättningen valdt blott på ett ungefär, då jag ej förmått utleta meningen hos *mesurandol'*. D. H. fattar *el cavallo* som objekt och öfversätter

Il tire [à soi] le cheval par la bride et, l'écartant de l'épée,
Il le mit hors de la barrière . . . .

v. 3693. *Apart le prisó, que non cabel' corazon.*

No caber el corazon en pecho är ett talesätt att beteckna det någon är harmsen öfver något. D. H. måste hafva afsett detta, då han återger *non cabel' corazon* med *il n'est plus maitre de son coeur.* Då denna tolkning synes mig mindre väl passa till sammanhanget, har jag fattat *caber* i den ursprungligare betydelsen såsom synonymt med *coger.*

Han dermed rysste honom och bragte att i sadeln vackla,
Samt, dragande sin lans igen, till marken kastade.
Blodrödt utkom skaftet samt lansen jemte vimpeln;
Alla de befara, att han till döds är slagen.
Han sänkte lansens udd och höll den öfver honom.
Gonzalo Asurez sade: „För Guds skuld, stöten icke!
„Segern vunnen är“. När detta är fulländadt,
Sade skiljomännen: „Så fatte vi det ock!“
Konungen don Alfons bjöd fältet rymmas ut.
Han tog åt sig de vapen, hvilka lågo der.
Med heder Campeadorens männer skiljas derifrån.
De vunno denna tvekamp, pris vare Skaparen!
Stor jämmerlåten är i byggderna vid Carrion.
Konungen försände dem om natten till min Cid,
Att de ej öfverfallas må och ingen fruktan hysa.
Som välförståndige de färdas dagar om och nätter.
Sen dem nu i Valencia, hos min Cid campeadoren.
Infanterne af Carrion de läto qvar som nidingar förvunne;
De fyllt den pligt, som dem af deras herre pålagts.
Åt detta gladde sig min Cid campeadoren.
Stor var den förödmjukelsen, som Carrions infanter träffat.
Den ädel dam beskymfar och sviker efteråt,
Så gånge det med honom, och än värre!
Nu lemnom tvisterna med Carrions infanter;
Hvad de bekommo der behagar dem rätt illa.
Vi orde nu om honom, som blef i lycklig timme boren.
Stor gamman råder i Valencia, det stora,
Att Campeadorens män en sådan ära vunno.
Han fattade sitt skägg, Ruy Diaz, deras herre.
„Pris vare himlens konung, nu äro mina döttrar hämnade!
„Nu må de låta fara de arfvegods i Carrion.
„Jag utan blygd förmäler dem, det må hvem vill förtycka.“
Sin sak fullföljde de ifrån Navarra och från Aragon.
En sammankomst de höllo med Alfons af Leon.
De gjorde sina bröllop med donna Elvira och donna Sol;

v. 3713—3714 anser D. H. kanske icke utan skäl som ett sammandrag af deras tal inför Campeadoren.

De förra voro stora, men dessa ändå större.
Till större ära gifte han dem nu, än förra gången.
Sen, hvilken ära växer åt den i lycklig timme borne!
När herrskarinnor äro hans döttrar i Navarra och i Aragon.
I dag hans fränder äro de kungar uti Spanien.
I allting ära vann den uti lycklig timme borne.
Från denna verlden gick han den dagen, som är pingst.
Må Kristus nådelig mot honom vara!
Så vare han ock oss, rättrådige som syndige!
Det är historien om min Cid campeadoren,
På detta ställe ändas berättelsen.

Den, denna boken skref, Gud gifve paradiset: Amen!
Abboten Pedro skref den uti den månad Maj
Utaf det år ettusen tvåhundra fyratio fem.

NÅGRA

HISTORISKA UNDERRÄTTELSER

OM

BOKTRYCKERIET I FINLAND,

AF

FREDR. WILH. PIPPING.

Sjunde Stycket.

(Meddeladt Finska Vetenskaps-Societeten den 23 Maji 1864.)

Ehuru jag, i saknad af erforderliga källor till en vederbörligen omfattande historia om det af Biskopen Johan Gezelius d. ä. omkring år 1667 i Åbo anlagda Boktryckeri, funnit skäl att med afvikande ifrån den del af ursprungeliga planen för mina 1840 började *Historiska Underrättelser om Boktryckeriet i Finland*, hvartill hörde att i samma ordning som våra Officiner af detta slag tillkommit, betrakta dem hvar för sig, 1859 såsom ett särskildt arbete meddelat Finska Vetenskaps Societeten några *Bidrag till en Historia om Gymnasii Boktryckeriet i Wiborg*, som var det tredje i ordningen, hvilka ock under denna titel samma år på Societetens bekostnad trycktes samt sedan ingingo i fjerde häftet af dess *Bidrag till kännedom af Finlands Natur och Folk*, tryckt 1861, torde det likväl vara så mycket lämpeligare att nu, efter att hafva, i sjette stycket af ofvannämnde *Underrättelser*, afslutat historien om Åbo Universitets Tryckeri, det första i landet, återgå till berörde plan, för att lemna en kort öfversigt af det nästefter detta äldsta verks nedläggande, i samma stad för Universitetets behof af en enskild man uppsatta nya, eller det fjerde i ordningen, som den betydligaste delen af hvad om detta är att säga, tjenar till närmare upplysning äfven om dess sednare innehafvare, än allmänheten med anledning af Frenckellska firmans d. 20 Maj 1862 firade minnesfest, genom åtskilliga dagblad erhållit.

Uti nyssbemälda stycke af *Underrättelserne* är berättadt, huruledes Directeuren och Kongl. Boktryckaren i Storfurstendömet Finland Jacob Merckell, genom Contract af d. 30 Aug. 1750 med Consistorium Academicum, utfäst sig att så fort görligt vore i Åbo inrätta och sedan ständigt underhålla ett så fullkomligt Tryckeri, som en Akademi tarfvade, hvarefter han ock lärer af Cancelleren Grefve Tessin fått fullmagt att vara Kongl. Akademiens Boktryckare. Denne var son af Henrik Christofer Merckell, hvilken 1706 tillträdde förvaltningen af Gezeliska tryckeriet i Åbo och 1715 köpte detsamma i Stockholm, hvarest det sedan drefs af honom, som äfven hade ofvan uppgifne titel, intill hans död 1730 och derefter af hans enka hvars dopnamn var Wilhelmina, samt ifrån 1747 af nu ifrågavarande son, äfvensom i Åbo ifrån 1726 en del deraf, kallad Kongl. Boktryckeriet i Fin-

land. Någon återstod häraf, sammanslagen med den ännu användbara delen af förra Universitets tryckeriets förråder, hvilka JACOB MERCKELL tillöst sig, utgjorde troligen första uppsatsen till det verk, som finnes hafva redan vid slutet af året 1750 i Åbo kommit i gång, under hans namn, ehuru han fortfor att bo i Stockholm och sköta sitt dervarande tryckeri, sinnad, såsom jemväl berörde Contract antyder, att städse drifva det nya finska genom på stället bosatte Factorer. Såsom sådane finner man i stadens mantalslängder upptagne, för 1751 och 1752 *Christian Bruncko*, för 1753 och 1754 *Anders Runberg*, för 1755 och 1756 *Sven Norlander*, samt för 1757—1761 *Johan Christofer Frenckell.* Till följd af detta förhållande och fastän detsamma redan 1758 undergick någon förändring, på sätt, som nedanför skall ådagaläggas, finner man MERCKELLS namn utsatt på ifrån hösten 1750 till och med året 1760 i Åbo tryckta skrifter, ibland hvilka ingen är till omfånget rikare än finska Bibel-upplagan af 1758.

Sedan brist på den heliga boken yppats redan tjugo år efter 1685, då den för andra gången ifrån trycket utkom, samt Kongl. Maj:t fördenskull medelst Resolution af d. 23 Sept. 1741, på Presterskapets allmänna besvär, bifallit dess anhållan om något förskott af publika medel till finska Bibelns utgifvande ånyo, under Consistoriernes i Åbo och Borgå inseende, men dåvarande hinder för verkställigheten ännu länge derefter fortfarit och Domkapitlet i Åbo derföre, på förslag af dess Notarie David Deutsch varit betänkt på den utväg till ändamålets vinnande, att den tilltänkta nya upplagan skulle utgifvas på samteliga kyrkornes i Finland förlag, hvartill äfven högsta magtens tillåtelse vanns genom Resolution på Presterskapets allmänna besvär af d. 23 Dec. 1747 § 2; inhemtade begge Consistorierne underrättelser om kyrkornes förmögenhet och för att lätta dessas börda insamlades tillika genom enskild prænumeration så mycket som kunde erhållas. I samma afseende vände ock Åbo Consistorium sig till flere af Domkapitlen i riket, äfvensom till Domkapitlen i Wiborg, Fredrikshamn och Narva, hvilka alla berömligen bidrogo till insamlingens förökande, isynnerhet de tre sistnämnda, af hvilka det första insände prænumerationsmedel för 40 exemplar på skrifpapper och 371 på tryckpapper, det andra för 104 på skrifpapper samt 82 på tryckp. och det tredje för 7 på skrif- och 4 på tryckpapper. Kongl. Maj:t täcktes ock på Åbo Consistorii underdåniga anhållan förunna tullfrihet på det skrifpapper, som till denna Bibel-upplaga ifrån Holland införskrefs. Prænumerationspriset var då 18 daler kopparmynt för ett skrifpappers och 12 daler för ett tryckpappers exemplar, men för kyrkornas räkning såldes sedermera ett af det förra slaget för 21 dal 24 öre och ett af det sednare för

14 dal. 24 öre samma mynt. Med tryckningen, hvarvid den af finska Litteraturen högt förtjente Kyrkoherden i Pöytis Magister Anders Lizelius såsom Corrector biträdde och Domkyrkosyslomannen, ofvannämnde Deutsch, hade tillsyn, gjordes väl början i Nov. månad 1754, men för hvarjehanda brister och hinder å Boktryckarens sida kunde den icke fulländas förrän i Augusti 1758 *). Boken innehåller 214½ ark in qvarto.

Alla andra på samma språk författade och i Åbo under ofvannämnde period tryckta skrifter, som jag känner, äro i min *Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på Finska* upptagne under omkring tredjedelen af numrorne 782 till och med 973.

Hvad åter på andra språk författade arbeten vidkommer, är Akademiska Disputationernes antal störst, hvarom Lidéns allmänt bekanta Catalog bär vittne, då man efterser hvad som ifrågavarande tid utgifvits af Jac. Alanus, Bilmark, Christ. Björklund, Bratt, Cavander, Jac. och Sam. Chydenius, Carl Abr. Clewberg, Gadd, Jac. Gadolin, Jac. J. Haartman, Hassel, Högman, Kalm, Kraftman, Leche, Lefrén, Mennander, Mesterton, Nääf, Joh. Pihlman, Sigfr. Porthan, Ross, Scarin, Schalberg, Tillander, Ursinus, Jerem. och Mart. Joh. Wallenius, Welonius och Westzynthius.

Likaså måste det tagas för afgjordt att alla Förteckningar öfver föreläsningarne vid Universitetet samma tid och då utgifna Programmer äro tryckta hos Merckell i Åbo, fastän icke alltid tryckningsorten finnes på dem utsatt.

Ganska få och af ringa betydenhet voro visserligen de till andra slag hörande skrifter, som då i vårt land trycktes; men just derföre hoppas jag att följande kronologiska förteckning öfver dem, om hvilka jag har någon kunskap, skall få gälla hvad den kan, om ock betraktad blott såsom ett fattigdomsbevis, isynnerhet för den ifrågavarande perioden af vår visserligen icke heller i allmänhet rikhaltiga Litteratur-Historia.

The Trognas Förlossning Från Trähldomen under Dödens Räddhoga, Föreställd Uti en Christelig Lik-Predikan Öfwer Kongl. Maj:ts Tro Man och Biskop öfwer Åbo Stift, samt Academiens därsammastädes Pro-Canceller, Högwördige Herren Deotor Jonas Fahlenius, Som, efter en Christelig och högstberömlig förd wandel, saligen i Herranom affomnade den 11 Octobr. 1748. och uti en förnäm samt talrik Församlings närwaro, begrofs den 20 Octobris derpå följande i Åbo Domkyrkia, Af Johannes Browallius, S. Th. Doct. Profess. Primar. och Domprobst. Åbo, Trydt hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor-Förstendömet Finland, Jacob Merckell. 10 a. 4:o, inne-

*) Se *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo,* 1778 N:ris 21, 22.

fattande äfven Personalia samt Dödlighetens Åtancka Då i lifstiden Kongl. Maj:ts Tro-Man Biskopen öfwer Åbo Stift, samt Kongl. Academiens Pro-Cancellarius, Högwördige Herren Doctor JONAS FAHLENIUS På sit 74. ålders åhr detta timeliga lifwet i det sälla ewiga, den 11. Octobr. 1748. förbytte, Och den 20. derpåföljande thes Lekamen til sitt hwilorum i Åbo Domkyrkia beledsagades, Påmint Af Abraham Achrenius. tillika med ett Extremum Vale, på latinsk elegisk vers, och swenska verser af Christian Björklund. Ofelbart sednare tryckt.

Memoria vitæ mortisque Reverendissimi Patris ac Theologiæ Doctoris, Dn. JONÆ FAHLENII, Aboënsis, in hoc Magno Fenningiæ Ducatu, Episcopi, Academiæque Pro-Cancellarii Eminentissimi, in Auditor. Academ. Majore, Sermone Funebri celebrata Die XVI Novemb. Anni CIƆIƆCCXLIX, ab Algotho Asm. Scarin, Histor. et Philos. Civil. Profess. Ordin. et Acad. Bibliothecar. Aboæ, impressit Direct. & Typogr. Reg. Magn. Duc. Finland. Jacob. Merckell. $6\frac{1}{2}$ a. 4:o. Likaså ofelbart sednare tryckt.

Mercurius säger ock sant. Bewisat, Tå Mästaren wid det lofliga Sadelmakare Embetet, Ereborne och Konsterfarne, Herr JONAS LINDBERG, Samt Ereborna och Dygderika Jungfru CATHARINA LEITSATT, Beslöto med hwarannan, at ingå, ett Christlofligit Ächtenskap, som wann sin fullbordan, i Stapelstaden Åbo, den 17 Julii 1750. Framgifwit, Af en Jagande Herde på Bergen. 1 a. Fol.

Genethliacus, Augustissimo & Serenissimo Domino, FRIDERICO ADOLPHO, D. G. Regni Sveciae Principi Hæreditario, Ducique Holsatiæ, Debita Subjectione Dictus, In Regia Academia Aboënsi, D. XVI. Octobr. Anno MDCCL. A Carolo Friderico Mennander, Scient. Nat. Professore Reg. & Ord. 7 a. Fol.

J Jesu Namn! Döpta Christnas Enighet, Af Döpelsens och Christendomens Enhet Flytande, Utaf Ephes. 4. 5. J en Synodal-Predikan, Wid Prästemötet i Österbotn den 15 Febr. År 1751. Uti Gamle-Carleby Stads Kyrckia Enfalligt förstäld Af Thomas Steenbäck, Capellan i Ilmola. Åbo och Stockholm, Tryckt hos Directeur. och Kongl. Boktr. i Stor-Förstendömet Finland, Jacob Merckell. $4\frac{3}{4}$ a. 4:o.

Oförgripeliga Tanckar om Giftowalet Yttrade, Då Det Emellan Vice Auditeuren och Stads-Notarien i Helsingfors, Högachtad och Wäl-Lagfarne Herr PETTER ARENIUS, Samt Wäläreborna och Dygderika Fru ANNA EKEBARK, Treffade Wal, Medelst en Solen Copulation uti åtskillige Förnäme Personers närwaro stadfästes i Borgo den 20 Junii 1751. Framgifwen Af De Hederwärda Contrahenternes Til skyldig äretjenst Förbundne Tienare Herman Henric Peldan. $\frac{1}{2}$ a. 4:o.

Swänsk Lyck-Önskan och Fägnad, när med Hans Excellences Riksrådets Præsidentens i Kongl. Cancellie Collegio, Öfwerste Marschalkens, Gouwerneurens för Hans Kongl. Höghet Cron-Printzen GUSTAV, Åbo Academie Cancellerens, Herrens, Riddarens och Commendeurens af Kongl Maj:ts Order, så ock Riddarens af Kongl. Preusiska Swarta Örnen, samt Cancellerens af alla Kongl. Maj:ts Order, Högwälborne Grefwens, Herr CARL GUSTAV TESSINS, Nådiga Tilstädjelse, Logices & Metaphysices Professoren och Promotoren Herr Mag. Carl Mesterton, De på andra sidan upnämda Herrar Candidater, med högtidelig heder, i Åbo Academies Öfra Sahl tildelade sina Magister-Krantsar: Den 30 Julii 1751. Af Gabriel And. S. Aspegren. 2 a. Fol.

Wälment Fägne-Dicht, Til Ädle och Höglärde Herrar, Philosophiae Candidater af Österbotnska Nation. (Derefter en sol, omkring hvilken emellan de längst utskjutande strålarne stå namnen: Gerhard Hællberg. Abraham Falander. Petter Kiellin. Isaac Fortell. Andreas Hægg. Maur. W. Fontell. Johan Lagus. Johan Tengström. Matthias Rungen. Matthias Længman.

Matthias Pazelius. Christ. Biörcklund.) Då dem, med Hög-Wederbörligit tilstånd, skall tildelas Deras Magister-Krantsar, den 30 Juli, 1751. af Mag. Johan Forshæll. 1 a. Fol.

Wälsignat Gifte winnes bäst, När tankan uppå GUD är fäst Under innerlig lyckönskan Föreställt och bewist, Då *Theologiae Lectorn* wid Kongl. Gymnasium i Borgo, och Kyrkoherden uti Lappträsk och Artsjö Annexe Församlingar, Wäläreswördige och Höglärde Herr Mag. PETRUS BONSDORFF, med Ädla och Dygdförnäma Jungfru, Jfr. MAGDALENA KEPPLERA, Til wälsignad ächta lefnad Christeligen sammanwigdes, På Ingå Prästegård, den 10. Sept. 1751. Af Contrahenternas Förbundnaste Tjenare och Broder Justus Kepplerus. 1 a. Fol.

Svea Rikes Välgång i sin början och sitt tiltagande, Betraktad, Då vid Deras Kongl. Majesteters Högstfägnesamma Kröning, Som skedde i Stockholm den 26. Nov. 1751. Uppå stora Läro-Salen i Åbo en underdånig fägnad blef yttrad. Af Herman Fleming, Friherre. 4½ a. 4:o.

Underfåtelig Glädje, wid Hans Kongl. Maij:ts, Wår Stormägtigste och Allernådigste Konungs och Herres ADOLPH FRIDRICS, Sweriges Göthes och Wändes Konungs etc. etc. etc. Arfwinges till Norige, samt Hertigs til Schleßwig,. Holstein etc. etc. Crönings-Fest, Som af Åbo Stads Borgerskap i underdånighet firades, Den 26. November, 1751. A Bemälte Borgerskaps wägnar Aldraunderdånigast Yttrad Af Eric Apellöf, Phil. Mag. 1 a. Fol.

Panegyricus Sacræ Reg. Majestatis Regnique Sveciæ Summæ Fidei Viro, Celsissimo Comiti ac Domino CAROLO GUSTAVO TESSIN, Regis Regnique Senatori, Cancellariæ Regiæ Præsidi, Supremo Aulæ Præfecto, Regiæ Celsitudini, Principi Successori Ab Educatione Summo, Regiæ Academiæ Aboënsis Cancellario, Seraphici & Reliquorum S:æ R:æ Majestatis Ordinum Cancellario, Subsellii Superioris Equiti, Equiti Nigræ Aquilæ, Jussu & Nomine Senatus Academici Auraici, d. XVI. Aprilis, MDCCLII. in illustri auditorum frequentia habitus a Carolo Frid. Mennander, S. Th. D. & Scient. Nat. Professore. 8¾ a. 4:o.

Kungens Nåd Lyckans Båd: Folckets Lydna Landets Prydna, Til beständig åtanka Af Then Stormächtigste aller-Nådigste Konungs, Konung ADOLPH FRIEDRICHS, Sweriges, Göthes och Wendes Konungs etc. etc. etc. Arfwinges Til Norrige, Samt Hertigs til Schleßwig-Holstein etc etc. J Nåder skedde Land-stigning på Degerby uti Aland och Föglö Sochn den 15. Junii År 1752. Aller-underdånigst uppsatt och lemnadt Af Carl Gustaf Hallman, Samuels Son, Magister, Kyrckioherde och Probst uti Sunds Församlingar samt Inspector Scholæ. 1 a. Fol.

Ad Magnum Ducatum Finlandiæ, cum Augustissimus Rex Sveonum, ADOLPHUS FRIDERICUS, Verus Patriæ Pater, illam exoptatissimo suo adventu exhilararet die 20. Junii, 1752. ——— *Jam deficientibus Austris Spes vitæ cum Sole redit.* ——— Juvenalis. 1¾ a. 4:o. Vid slutet står: H. A. L.

Allerunderdånigst Glädje-Betyg, Öfwer Hans Kongl. Maj:ts wår Allernådigste Konungs, Konung ADOLPH FRIEDRICHS Lyckeliga ankomst til Finland, in för Hans Kongl. Majestät Yttradt, Uti Kongl. Gymnasio i Borgå, Af Johannes Borgström, Log. & Math. Lector. 1½ a. 4:o.

Ett Samhälligt Lyckönskinings Rop, Wid Hans Maj:ts Wår Allernådigste Konungs och Herres, Herr ADOLPH FRIEDRICHS Nådiga och Högst efterlängtade Anländande Til Siö- och Stapel-Staden Åbo, Den *) 1752. Uppå Samtelige Stadsens Handwärckares wägnar Kort och enfaldigt föreställt Af En under Herr Capitain *Lorentz Båsses* **) Compagnie hörande Medhandwärckare Olof Albert Edberg. 1 a. pat. Fol. innehållande orden „Vår milda Kung bekrön O Gud med Nåde Frid och Lycka", hvilkas 41 bokstäfver hvar för sig bilda lika många ifrån mid-

*) Med penna infyldt: 10 Julii. **) Krukmakare.

ten åt begge sidorne samt uppåt och nedåt gående rader. (Censurerad af Magister Docens Wilhelm Ross, enligt Consist. Acad. Protoc. d. 30 Jun. 1752.)

Syncharisticon Sacræ Regiæ Majestati, Potentissimo & Clementissimo Regi ADOLPHO FRIDERICO cum æstate jucundissima consilio Regio & Pacifico in Finlandiam, & præcipue die X. Julii 1752, applaudente civium corona, Aboam ingrederetur, subditissima mente dicatum, quod nomine Finlandiæ quamvis tremula arundine, attamen maxime pia, gratulabundus cecinit indigena: Abraham Achrenius. 1 a. Fol.

Inscriptiones Arcus Triumphalis, cum Rex Augustissimus, ADOLPHUS FRIDERICUS, Aboam suam Clementissime sub maximo populi plausu ingrederetur, d. X. Julii, MDCCLII. 1 a. Fol.

Allerunderdånigste Fägnetal, Under Hans Kongl. Maj:ts Wår Allernådigste Konungs Och Herres, ADOLPH FRIEDRICHS Högsthugneliga Wistande, uti Åbo Stad, Wid Predikans slut öfwer fierde Bönen, infölt at i Aftonsången förklaras den 12. Julii 1752. Uti Domkyrkan dersammastädes förestält, Och efter befallning til trycket lemnadt Utaf And. Wetterblad. ¾ a. 8:o.

Plausus et Vota, Quibus, Serenissimo & Potentissimo Principi ac Domino, ADOLPHO FRIDERICO Svecorum, Gothorum Vandalorumque etc. etc. Regi, tertiam Regni partem, Magnum Ducatum Finlandiae peragranti, exoptatissimum in ejusdem Metropolim adventum anno reparatæ Salutis MDCCLII, Cum Gratiosa Sua Præsentia, ipso S:æ R:æ M:tis, LUDOVICÆ ULRICÆ, Reginæ Conjugis natali, Die Mens. Jul. XIII. Musas Auraicas in Audit. Academiæ Majori Dignaretur, Jussu et Nomine Senatus Academici, subjectissime gratulatus est Olavus Pryss. Jur. Doct. & Prof. Ord. 5½ a. Fol.

Undersåtelig frögd och wördnad; Då Hans Kongl. Maj:t wår Allernådigste Herre och Konung, Konung ADOLPH FRIEDRICH, Under des högtefterlängtade kringresa i Finland, wistades i Åbo Stapel-Stad, och samma tid den 13. Julii inföll, Hennes Kongl. Maj:ts wår allernådigste Drotnings, Drotning LOVISÆ ULRICÆ Högsthugneliga Födelse-Dag at firas, Allerunderdånigst uttolkad På Academiska Ungdomens wägnar Af Pehr Adrian Gadd, Hist. Nat. och Oecon. Mag. Docens. 1752. 2 a. 4:o.

Kort Berättelse om den Nåd, som Hans Kongl. Maj.t Wår allernådigste Herre och Konung ADOLPH FRIEDRICH under Thes Höga närwarelse i Åbo Stad ifrån den 10. Julii til den 15. ejusdem 1752. des Academie therstädes täcktes bewijsa. 1½ a. Fol.

Ett godt Samwets witnes-börd Til sina fördelar betrachtat; Då Framledne Biskoppens öfwer Borgo Stift, Högwördige Herr Doctor JOHAN GEZELII Änke Fru, Den i lifstiden Wälborna Frun, Fru HELENA ARNELL, Efter Gudelig beredelse, på sit 54. ålders år den 1. Aug. 1751. i Herranom Saligen affomnade, och deß Andelösa Lekamen i Högtförnämt Folks widwaro sedermera den 15. Sept. 1752. i Åbo Dom Kyrckia jordades. Af Pehr Adrian Gadd. ½ a. 4:o.

Ett Circulaire af d. 21 October 1752 ifrån Dom Capitlet i Åbo. 1½ a. 4:o.

Steniga Backars Upodling. Åbo, — — — 1752. 4 a. 8:o. Af Sam. Chydenius.

Dom Capitlets i Åbo Circulaire af d. 4 April 1753. ½ a. 4:o.

Graf-Skrift Öfwer Primar. Theol. Professoren wid Åbo Kongl. Academie samt Dom-Probsten och Kyrkjo-Herden wid Åbo Stads Swenska Församling och Nummis Annexe Pastorat, Högwördige Doctoren, Herr GABRIEL LAURÆUS, Som uti hög och wälsignad ålder stilla i Herranom affomnade den 10. Augusti 1753, samt med Christelig Lik-Predikan begrofs i Åbo Dom-Kyrka d. 28. i samma månad och År. 1 a. Fol. Vid slutet: E. A. (Betyder Eric Appellöf.)

Åminnelse Skrift, Öfwer Vice Pastoren och Comministern i Kangasala församling, Wäläre-

wördige och Högwällärde Herr MARTIN FLORIN, Som Den 4. Julii Åhr 1753. saligen afled, Och Den 30. Septembris samma åhr uti Kangasala Moderkyrckja i förnämt folks närwaru med Christelig likpredikan jordfästes, Fattad af Johan Lilius. 1 a. Fol.

Psal. 34: v. 12. Kommer hijt, Barn, hörer mig: Jag wil Lära Eder Herrans Fruchtan.

Ett Rätt Barna KLENODIUM, Thet är: I. A B C. Boken. II. Catechismus. III. Spörsmålen. IV. Skriftenes Språk. V. The siu Konung Dawidz Boot=Psalmer. VI. Athanasii Symbolum. Psal. 19: v. 11. Herrans Bod äro klara, och upplysa Ögonen. Rom. 1: v. 16. Evangelium är Guds kraft allom them til Salighet som troo. Matth 18: v. 3. Uthan j omwänden eder och warden såsom Barn, skolen i icke komma i Himmelriket. *Cum Gratia & Privileg. S. R. Maj:tis.* Stockholm och Åbo, 1753. 4½ a. 12:o.

Nyttan Af Lärdoms upmuntran och belöning i samhällen, Anmärckt, Då Wid åminnelse fästen af Hans Kongl. Majestets Wår allernådigste Konungs och Herres Konung ADOLPH FREDRICS, Allernådigste besök i deß Academie här i Finland, Såsom ock Då Wår allernådigste Drottnings, Drottning, LOVISÆ ULRICÆ Högsthugneliga Födelse dag, den 25. Julii, Firades Med Hans Excellences, Swea Rikes, Högstbetrodde Mans och Råds, Præsidentens , Öfwerste Marstallens, Hans Kongl. Höghets Prins GUSTAVS Gouverneurs Kungl. Academiens i Åbo Cancellers, Riddarens af Kungl. Maj:ts Order, alla Riddare Ordens Cancellers, samt Riddarens af Kungl. Preussiska Swarta Örnen, Högwälborne Grefwens, Herr CARL GUSTAV TESSINS Nådiga tillstädielse, L. L. O. O. Professoren och Promotoren, Herr Mag. Carl Abraham Clewberg, De på andra sidan uptecknade Höglärde Herrar Candidater i Åbo Kungl. Lärosätes öfre Sal, deras Magister Cransar, til wårtekn af Dygd och Lärdom, tilbelade År 1754. 2½ a. Fol. Vid slutet: Pehr Adrian Gadd.

Fägne Betyg yttrat, då med Hög=wederbörlig tilstädjelse, Professoren, wid Kongl. Academien i Åbo, Den Högädle och Widtberömde Herren, Herr Mag. CARL ABRAHAM CLEWBERG, til Philosophiae Magistrar d. 25. Julii 1754. Promoverade följande Candidater af Norr=Finska Nation: Herr Anders Backman, Herr Daniel Backman, Herr Anders Gottskalk, Herr Ephraim Hoeckert, Herr Johan Pihlman, Herr Petter Sonck, af Gabriel Peteche, Norr-Finne. 1 a. Fol.

At gifta sig så höst, som Wår Går an, då man godt gifte får; Anmärktes, Då Vice-Pastoren wid Pijkis församling, Ärewördige och Höglärde Herren, Herr Mag. MATTHIAS LAENGMAN, med Ädla och Dygdförnäma Jungfrun, Jungfru MARIA CHRISTINA ROERING, Et Christeligit Äkta Förbund ingick, på Stor=Lojo Prästegård, i förnämt folks närwaro, den 3. Septembr, 1754. 1 a. Fol.

Sorge-Cypresser, ströddе uppå den Högärewördige och Höglärde nu mera hos Gud ewinnerligen salige, Probstens Och Kyrckioherdens Herr JOHAN HORNBORGS Graf, Då Deß andelösa lekamen med anständig heder, uti förnämt folks och en tahlrik myckenhets widwaru beforbrades til sitt hwiloställe uti Tyrfwis moderkyrkia, Den 13. Octobr. 1754. Af Deß i sorgen qwarlemnade Söner. 1 a. Fol.

Sättet til en lyckelig Giftermåls Handel, Betrachtadt, då Handelsmannen i Siö- och Stapel-Staden Åbo, Wäläreborne och Högwäl achtad Herr PETER HEIMRATH WERNER, samt den Wäläreborna och Dygdädla Jungfrun, Jungfru MARGARETHA CHRISTINA HAVEMAN, med wigsel och wanlige Ceremonier ingingo ett oupplösligit ächta=förbund, som skedde i Åbo stad den 21 Nov 1754. Fattat och framgifwit I Mycken Brådska Af En Uprichtig Wän och Tienare. 1 a. Fol.

Då Kämners Praeses och Vice Borgmästaren Den Ädle och Högachtade Herren, Herr LORENTS STRÄNG, Samt Deß Ädla och mycket Dygderika Fru, Fru MARIA BURTZ, År 1755. d. 7. Jan. på Rådhuset i Stapel-Staden Helsingfors högtideligen firade deras Gull=Bröllopp; wardt följande Tal på begäran hållit af JONAS KROOK. 2 a. 4:o.

Sorge=Qwäde, Öfwer Den i Lifstiden Wälärborna och Dygdädla Jungfrun, Jungfru MARIANA CLASON, Som i en salig stund lemnade denna oroliga werlden den 8. Februarii 1755, och til sin Hwilo=Kammar beledsagades, uti Hederwärdt Folks närwaro den 2. påföljande Martii uti Nagu Kyrka. Yttradt i följande Rim, Under Melod. Hwad är det åt, at etc. Af JOHAN P. LANDTMAN. 1 a. Fol.

Grift=Runor, J hast ristade Då Philosophiæ Magisteren, Höglärde Herr MATTHIAS RENNERUS, Innan Han wäl hunnit sine Manna år, efter en förd ärbar och dygdig wandel, samt med Christeligit tolamod utstånden siukdom, den 7. April 1755. i Herranom med döden afled, och Des andelösa Lekamen, under förnämt och Hederwärdt Folks beledsagande den 10. derpåföljande April befordrades til Des Hwilorum i Åbo Dom-Kyrka, Af En god Wän. 1 a. Fol.

Memoriæ Viri, Dum viveret, in Regem & Patriam Magnæ Fidei, Episcopi & Procancellarii Aboënsis, Reg. Acad. Scient. Suec. Socii. Reverendissimi Domini, Doct. JOHANNIS BROWALLII, præmaturo obitu d. XXV. Julii, MDCCLV, Denati. Cum. decenti exsequiarum ritu, D. XI. Sept. In Templo Cathedrali Aboënsi Funeri Justa solverentur debita, Sacrum. 1 a. Fol. Under: C. F. M. (Carl Fredric Mennander.)

Wettenskapernes och Landets stora förlust, Allment beklagadt Då Kongl. Maj: Troman, Biskop öfwer Åbo Stickt, Och Pro-Cancelleren wid Kongl. Acad. därsammastädes, Samt Ledamoten af Kongl. Swenska Wettenskaps Academien, Den Högwördigste Herren, Hr. Doct. JOHAN BROWALLIUS, Efter en, med Christeligit tålamod, utstånden siukdom, uppå sitt 48. Ålders År den 25, Julii 1755., i Herranom saligen affomnade, och des andelösa Lekamen, den. 11. derpå följande Septembr., med mycken sorg, i Högt=Förnämt Folcks widwaro beledsagades til des hwilorum i Åbo Domkyrcka. 2 a. 4:o. Vid slutet: P. A. GADD.

Bittra Klage-Ord, Då Kongl. Maj:ts Tro-Man, Biskoven öfver Åbo Stift Och Pro-Cancellarien vid Kongl. Academien därsammastädes, Samt Kongl. Sv. Vet. Acad. Ledamot, Högvördige Herr Doctor JOHANNES BROWALLIUS, På sitt 48. ålders år saligen affomnade den 25 Julii 1755, Och den 11. Sept. derpåföljande, uti Förnäm och talrik Församlings närvaro, Begrofs uti Åbo Dom-Kyrka, Yttrade Af Deß Ende Son JOHAN BROWALLIUS. 1 a. 4:o.

Sorge-Tankar, wid Kongl. Maj:ts Tro-Mans Biskopens öfwer Åbo Stift, Och Pro-Cancellairens wid Kongl. Academien därsammastädes, Samt Ledamotens af Kongl. Swenska Wettenskaps Academien, Den Högwördigste Herrens, Herr Doctor JOHAN BROWALLII dödliga frånfälle, Som timmade, efter en med Christligt tålamod utstånden Siukdom uppå Dess 48. ålders år, den 25. Julii 1755. Då Deß Jordiska Del den 11. derpå följande September Med Lik-Predikan och tilbörlig Heder begrofs i Åbo Dom-Kyrka, Yttrade Af Berendt Otto Rehbinder. 1 a. Fol.

Kaickia mies katu, wan ei nuorna nainehensa, Föreställt, Då Comministern wid Finska *Nationelle* eller *Friderici* Kyrka i Stockholm, Wälärewyrdige och Höglärde Herr Mag. JOHAN WELIN, Med Dygdedla Jungfru HEDVIG CHRISTINA TOLPO, Uti mycket förnämt och hederligt Folks närwaro, trädde i et Christeligt Ächta Förbund den 14. August. År 1755. Af Samuel Chydenius. 1 a. Fol.

Wördsam och Ewärdelig Åminnelse, Af För detta Vice Pastoren och Comministern uti Kimitto Socn, Årewördige och Högwällärde, Nu hos Gud Salige Herr JACOB SIRELIUS, Som efter en

berömlig lefnad, och med Christeligit tolamod utstånden siukdom, under en Gudelig döds beredelse, på sitt 79 ålders År, igenom en salig ingång i Himmelen ifrån werlden skildes den 22 Augusti År 1755. Sammanfattad och upsatt, När Thes andelösa Lekamen, anständeligen beledsagades til sitt Hwilorum uti Hitis Kyrcka den 5 therpåföljande October. Af Thenna i Herranom saligen Afledenas Sorgbundna Son Gabriel Sirelius. 1 a. Fol.

Wälmente Tanckar. Då Kongelige Maj:ts Tro-Tjenare, Lieutenanten af Fortification Wälborne Herr SAMUEL CHRISTIAN WALLEN, Samt Dygdädle Jungfrun, Jungfru CATHARINA MARGARETHA ERHARDT, Firade sin Bröllops-Fäst J mycket förnämt folks närwaru den 21. Octobr. 1755. Haftigt J Enfaldighet Yttrade. 1 a. Fol.

Tanckar Om Tiden, Yttrade, Då Comministern Ährewyrdige och Högwällärde Herr ISAAC APPELROTH, Samt Den Wälährreborna och Dygdädla Jungfru EVA CATHARINA LIND, Med hwarandra ingingo et Christeligit Ächta Förbund, och det samma i Hederligit och Förnämt Folks widwaro, genom wanligit Kyrckones band stadfästades den 26. Februarii 1756. på Ylönnes Gård i Lampis Sochn. Af David P. Starck. 1 a. Fol.

Fägne-Rim, Wälment Framgifne, Då Regements Commissarien wid Kongl. Åbo-Lähns Regemente til Fot, Ädel och Högachtad Herr DIDRICH JOHAN SCHLYTER, och Wälborna Jungfrun, Jungf. EVA CHARLOTTA WELLINGK, Firade sin hugneliga Bröllops-Fäst, på Taipale Rusthåll i Kimito Sochn, den 18. Martii, 1756. Af Henrich Ström och Johan Ström. 1 a. pat. twärfol.

Ächtenskapets Nöje och Liuflighet, betrachtadt då Professoren Högädle Herr Magister BENEDICTUS KROOK, med Jungfru MARIA BENEDICTA HEINTZIA, blefwo med hwarandra sammanwigde på Sysma Probstgård den 8. Julii 1756. Af Olof Miödh. Præp. & P. *Columbi Ode VII. v. 12.* Hwad lust at sij, när kiärlek drifwer Then råda bör, sig gie til träl? När i Twå Makars Kroppar blifwer En innerlig förenad Siäl? En är then andras högra hand; O! Himlens liufwa Ächta-Stand! 1 a. Fol.

En Christelig och Redelig Handelsmans Åhreminne, Betragtadt, Wid det, J lifstiden Handelsmannen och Kyrcko-Föreståndaren, Äreborne och Högwälagtade Herren, Herr HANS BERGS Andelösa lekamen, efter en Christelig Likpredikan, med anständig heder jordades uti Christinae Stads Kyrcka den Augusti år 1756. sedan Thes ädlare del genom en mycket stilla och salig död den 16. Maji förut uplöstes och hädanskildes, uppå des 67:de ålders år, Och til Trycket befordradt Af C. A. 1 a. pat. Fol.

En Himla Seger-Färd, Då Handelsmannens i Christina Stad Åhreborne och Högwälachtade Nu mera hos Gud Salige, Herr HANS BERGS Andelösa Lekamen fick sin Hamn i Christinae Stads Kyrckio-Mull sedan Han på denna werldenes Haf wandrat 69. åhr, och efter en Christelig beredelse, förut sänt sin siähl til de ewiga Salighets Boningar i Himmelen, Föreställd den Septembr. Åhr 1756. Af De Sorgbundnas TilGifnAftA. 1 a. pat. Fol.

Et Lyckligt Gifte, Betrachtadt Då Comministeren uti Lohteå och Ylicannus, Ärewördige och Höglärde Herr Mag. GEORG FORSMAN, Brudgummen, Samt Dygdädla Jungfru HELENA MARIA WACKLIN Bruden, Uti mycket Förnämt och Hederligit Folcks närwaru, trädde med hwarannan i Christeligit Ächtenskap, uti Uleå Stad, den 7. Septembris, 1756. Af Olof Westzynthius. 1 a. Fol.

Et Lika Par Funnit, Då Gull- och Silfwer-Arbetaren, Äreborne och Högachtad Herr NICLAS ENBERG, Samt Dygd-Ädla Jungfrun, Jungfru MARGARETA CATHARINA FLEGE, med hwarannan et Christeligit Ächta Förbund ingingo, som skiedde i Åbo den 7. Septembr. 1756. 1 a. Fol.

Tanckar Ödmiukt yttrade, Då Probsten och Kyrkioherden i Ulfsby och Biörneborg, samt Inspector Scholæ Trivialis därsammastädes, Högärewördige och Höglärde Herren, Herr Mag. MICHAËL LEBELL, Samt Dygdädla Frun, Fru ELISABETH BÖCKELMAN, Igenom Kyrkiones band, stadfästade sitt ächta förbund uti förnämt Folks widwaro, i Åbo den 28 Septembr. 1756. Af En lydig Son And. Casper Lebell. 1 a Fol.

Tårar, Öfwer En huld och kär Makas, CHRISTINA BEATA THAUVONIAS Graf, Som efter en långsam och tärande, men med tolamod utstånden Sjukdom, genom en stilla och Salig Död, på Deß 24:de Ålders Åhr, slöt Sina Lefnads-Dagar, den 23. Octobris. 1756. Och den 1. derpåföljande Novembris, i Borgå Domkyrka, til Sin förgängeliga del, Jordfästes; Med blödande hjerta utgutne Af Des högtbedröfwade Man, Johan Liljus, Vice Häradshöfding. Åbo, — — — 1757. 1 a. Fol.

Då Probstens och Kyrkjoherdens i Lovisa Stappelstad, Hög-Ährewördige och Höglärde Herr Mag. DAVID Starcks Trenne kjära Barn, ANNA CATHARINA Starck, Födb den 29. Septembr. 1752. PETRUS Starck, Född den 27. Julii, 1754. Och JOHAN GUSTAV Starck, Född den 3. Febr. 1756. Innom Fyra Weckors tid, igenom swåra och sammanflytande Koppor, hädankallades; Utaf hwilka den Yngste d. 29. Novemb. den Äldsta d. 19. Decemb. och den Medlerste d. 28. Ej. åhr 1756. detta Jordiska i det Himmelska förbytte. Yttrades följande. Åbo, — — — 1757. 1 a. Fol.

Biskops-Ämbetes Wärdighet Och Nitälskan; Åsyftadt, Då Kongl. Maj:ts Tro-Man och Biskop öfwer Åbo Stifft, Samt Then Kongl. Academiens Pro-Cancellaire, Then Högwördige Herren, Herr Doct. CARL FRIEDRICH MENNANDER, Detta Sit Hederwärdaste Ämbete, Efter Kongl. Maj:ts Allernådigste Fullmagt, Af den 10. Februarii, 1757, Tilträda skulle. Af Abraham Achrenius. 1 a. Fol.

Voces Votivæ, S:æ R:æ M:tis Maximæ Fidei Viro, Reverendissimo Patri ac Domino, Dn. Doct. CAROLO FRIDERICO MENNANDER, Auspiciis Regiis, præviis Venerandi Cleri suffragiis, Inclytæ Diœceseos Aboënsis Episcopo Eminentissimo, Regiæque Fennorum Academiæ Procancellario Magnificentissimo, Die X. Februarii Anni Reparatæ Salutis MDCCLVII. rite Constituto, Summa animi veneratione, dicatæ & editæ, Ab A. H. L. 1 a. pat. Fol.

Twänne Predikningar, På Nyårs-Dagen Och Christi Himelsfärds-Dag År 1757; Hållne För Swenska Församlingen i Ryska Kejserliga Residents-Staden St. Petersborg, Och På Åhörarenas begäran, med deras egen bekostnad, til trycket utgifne Af Isaac Hougberg, Guds Ords tienare wid bemälte Församling. 6 a. 4:o.

Grift-Minne, I hast ristadt; Då Actuariens wid Kongl. Åbo Hof-Rätt, Herr PETTER ÖMANS Änkie-Fru, Den Wäl-Åhreborna och Dygdesamma Fru HEBLA ENBACK, Efter utstånden swår Sjukdom och föregången Gudelig beredelse den 13. sidstledne Junii i Herranom Saligen afsomnade på Sitt 65. Ålders Åhr; och Deß andelösa Kropp i Hederwärdt Folks widwaro, Jordfästes i Åbo Domkyrkia den 17. derpåföljande, Åhr 1757. 1 a. Fol. Vid slutet: P. A. G. (Pehr Adrian Gadd.)

Fägne-Runor; Teknade, då med Hans Excellence, Swea Rikes Högstbetrodde Man och Råd, Præsidenten, Öfwerste Marschalken, Hans Kungl. Höghets Prins GUSTAFS Gouverneur, Kungliga Academiens i Åbo Canceller, Riddaren af Kunglige Majestets Order, alla Riddare Ordens Canceller, samt Riddaren af Konglige Preusiska Swarta Örnen, Högwälborne Grefwens Herr CARL GUSTAV TESSINS Nådiga tilstädjelse, Oeconomiæ Professoren, Ledamoten af Kungliga Swenska

Wetenskaps Academien och Upsala Wetenskaps Gillet, samt Promotoren Herr PEHR KALM, de på andra sidan upnämnde Höglärde Herrar Candidater, tildelade i Åbo Kungliga Lärosätets öfre Sal. D. 2 Augusti 1757. deras Magister-Kransar, til belöning för utmärkt dygd och lärdom. 3 a. Fol. Vid slutet: P. ADR. GADD.

Lyck-Önskan då Oeconomiae Professoren Wid Kongl. Academien i Åbo Höglärde och Widtberömde Herren Herr PEHR KALM Med Nådig tilstädjelse Til Philosophiæ Magistrar Den 2 Augusti År 1757. Promoverade De å andra sidan uptecknade Höglärde Herrar Candidater af Österbotniska Nation. 1 a. Fol. Vid slutet: C. B.

Wälmente Tanckar Yttrade, Då Äcktenskaps förbundet, Emellan Auditeuren wid Kongl. Maj:ts Artilleri-Regemente, Den Ädle och Högachtade Herren Herr NILS HASSELBOHM, Och Wälborne Jungfrun, J:fru CATHARINA MARGARETA CEDERMARCK, Genom Kyrckjones-Band blef fullbordadt, Uppå Deras Bröllops-Dag Den *) Augusti 1757. uti Åbo Stad. 1 a. Fol. Vid slutet: Jacob Neuman. Assessor i Åbo Hof-Rätt.

Thet Lofliga Bokbindare-Ämbetets Heder Uti en Bröllops-Skrift Öfwer Mästaren i samma Hederwärda Ämbete, Äreborne och Konstärfarne Herren Herr PETER PETERSSON SÖDERMAN. Samt Äreborna och Dygderika Jungfrun, Jungfru ANNA SOPHIA MOBERG, Som i Förnämt och Hederligit Sällskap Christöfligen Sammanwigdes i Stapel-Staden Åbo den 11. Octob. År 1757. 1 a. Fol. Vid slutet: CARL GUSTAF HALLMAN *Sam. S.*

Afskjeds-Tal, Då Framledne Assessorens i Kongl. Maj:ts Höglofl. Hof-Rätt i Stor-Furstendömet Finland, Wälborne Herren, Herr HENDRICH STÅLHANDSKES efterlemnade Maka, Den i Lifstiden Wälborna Frun, Fru MARIA WELLINGK, Som uti hög och wälsignad Ålder, stilla i Herranom afsomnade, den 8. October, 1757. Samt Deß Andelösa Lekamen i Högt Förnämt Folks widerwaro, den 16. derpå följande, til Sitt hwilorum i Åbo Domkyrkja beledsagades. Uttolkadt Af Johan Magnus Hagerstein. 1 a. Fol.

Skalda-Qwäde, Då Theologiae Doctoren och Professoren Samt Kyrkioherden, wid denne Stads Finska Församling, Jemwäl Nu för tiden Rector Magnificus wid Kongl. Academien härstädes, Den Högwördige Herren, Herr JACOB GADOLIN Och Wälborna Jungfrun, Jungfru ELISABETH BROWALLIA Efter Föregångit Äcktenskaps-Förbund Hade Deras Bröllops-Dag Uti Åbo Stad, den **) Novemb. 1757. 1 a. Fol.

Samtal, Emellan Döden och Tiden om Företräde; Förestält Då Den Högärewördige och Höglärde Herren, Herr Mag. NICOLAUS TOLPO, Myket berömlig Kyrkioherde i Cumo och Probst öfwer Hwittis och Cumå Contracter, Efter en swår utstånden siukdom och Christelig beredelse i Herranom Saligen afled natten emot den 23. Octob. och Deß Andlösa Lekamen den 11. derpå följande Dec. i högtförnämt Folcks widerwaro til Des hwilorum beforderades i Cumo Moderkyrcka 1757. 1 a. Fol.

Äre-Minne Af Lieutenanten Wälädle Herr JOHAN GUSTAV LOFFMAN, Som, Efter en långsam och tärande, men med christeligt tålamod utstånden sjukdom och gudelig beredelse, på deß 55:te ålders år, saligen afsomnade den 5:te Septembr. 1757. och den 21. Decembr. därpåföljande, med anständig heder, beledsagades til sin wälbeställda Graf, under Pälkäne Sockens Kyrcka: antecknadt af Deß Sörjande Son Carl Gust. Loffman. 1 a. Fol.

J Herrans Wälsignade Namn! Några Enfaldige Christendoms Frågor, Skrifte-Barn til tjenst i Esbo Församling, Författade af En Christen. Åbo, 1757. ½ a. 12:o.

---

*) Med bläck 4. **) Med bläck 24.

Illustrissimo et Celsissimo Comiti ac Heroi, Dn. CAROLO GUSTAVO TESSIN, Regis Regnique Svethiæ Senatori, Cancellariæ Regiæ Præsidi, Supremo Aulæ Mareschallo, Regiæ Celsitudinis, Principis Successoris Gubernatori, Regiæ Academiæ Aboënsis Cancellario, Ordinum Regiorum Equiti, Commendatori & Cancellario, Atq; Ordinis Aquilæ Nigræ Equiti, Ineunte Anno MDCCLVIII. devotissime consecratum. 1 a. Fol. Under: Johan Bilmark.

Bitter Klagan Utguten, Då Kyrkjoherden uti Uskela Församling, samt Probsten öfwer det derunder hörande Contract, I lifstiden Högärewördige och Höglärde Herren, Herr CAROLUS MELARTOPOEUS, Hwilken efter en berömlig lefnad, Saligen i Herranom affomnade den 5. October 1757, samt den 29. Januarii 1758, i Förnämt Folks närwaro, med anständiga ceremonier befordrades til sit hwilorum i St. Bertils Kyrka i Uskela Sokn. ——— Den sal. ödas enda Son Carl Carlsson Melartopoeus. 1 a. pat. Fol.

Likt Tilstånd i Döden, i Upståndelsen Olikt, Tå Capellanen wid Caris Församling i Nyland, Ärewördige och Högwällärde Herr ABRAHAM FENNONIUS, Som, efter Gudelig Beredelse och med Christeligt Tolamod utstånden Siukdom, saligt hädanskildes den 27. Januarii, År 1758, med anständig Heder och Lik-Predikan i berörde Sockns Moderkyrkia begrofs den 5. Martii, samma År, betracktadt af Thes sörjande Broder-Son, Eric Johan Fennonius. 1 a. pat. Fol.

Sorg och Glädje följas wist, Sorgen först och Glädjen sist, Besannat Då Råd- och Handelsmannen i NyCarleby Stad, Högachtad, Herr ABRAHAM COLLIN, Brudgummen, Samt Ädla Madame, Mad. CATHARINA GEDDA, Bruden, Tillika aflade sin Sorge-dräckt, och iklädde sig Brudakläder, som skiedde åhr 1758. uti NyCarleby Stad, den Aprilis. Af Contrahenternas Förbundne Tjenare Olof Kickovius. 1 a. Fol.

En Fråga: Om Frihet endast rosas må, Ell' Giften högre wärde nå? Omrörd Då Commministern wid Lapfjärds Församling, Ärewördige och Högwällärde Herrn, Herr DANIEL ROOS, Och Hög-Ädla Mademoisellen, Mad. CHRISTINA GEZELIA, Efter Guds försyn och Allwisa skickelse, inträdde med hwarannan i et ljufligit Ägtenskap, på Wörå Probst-Gård i Österbotn, den Junii, 1758. Af D. E. H. 1 a. Fol.

Den Kåstbara Och Ädla Friheten Korteligen Omrörd, Då Rector wid Scholan i Lowisa, Ädel och Höglärde Herr Mag. GUSTAF FRIEDRICH AURENIUS, och Högädla Mademoiselle, Madem. BEATHA NYLANDER, Firade Sin Hederwärda Bröllops-Fäst, Den 7. September 1758, I Borgå Stad. Framgifwen Af J. L. O Rosa libertas, pretio pretiosior omni! O summum primumque decus: qua prorsus ademta Nil gratum, nil dulce viris, & vivere mors est!

MARCELLUS PALINGENIUS
In Zodiaco Vitæ lib. 5:to.

1 a. Fol.

Tänck hwad ro! I ägta bo Är at bo och blifwa. Tänck hwad nöge! Och hwad löge Ägta folck omgifwa. En sammelplats af ro Den fins i ägta bo. Bewist Då Vice Pastoren Wälärewördige och Höglärde, Herr Mag. SAMUEL KROGIUS, Samt Wälborna Jungfru, Jungfru HELENA CHRISTINA NYLANDER, I et Christeligit Ägta Stånd trädde, Den 7. Septemb. 1758. i Borgo Stad, af Contrahenternas förbundnaste Broder, Daniel Nylander. 1 a. Fol.

Ägtenskapets Allahanda Ära af Gudi, Betraktad Då Vice Pastoren Wälärewördige och Höglärde Herr Mag. SAMUEL KROGIUS, Med Högädla Mademoiselle, Madem. HELENA CHRISTINA NYLANDER, Efter Guds Försyn och Allwisa skickelse ingingo med hwarannan et ljuft Ägtenskap i Borgo Stad, den 7. September 1758 1 a. Fol. Vid slutet: Er. Ludv. Leopold.

Oförgripelige Bröllops Tankar; Yttrade, Då Theologiæ Docens wid Kongl. Academien i

Åbo, Wälärewördige och Höglärde Herren, Herr Mag. CHRISTIAN CAVANDER, Samt Dygdädla Jungfrun, Jungf. RENATA FORSTÉN, efter den allwise Försynens styrsel, med wederbörandes samtycke, ingingo et oupslösligit ägta förbund med hwarannan, i närwaro af mycket förnämt folk, i Åbo Stad den 19. Octobr. 1758. Af En Wän På Landet. 1 a. Fol.

Tanckar wid Vice Häradshöfdingen Ädel och Högaktad Herr CARL GUSTAV LOFFMANS och Dygdädla Jungfru CATHARINA KROOKS Bröllops Fest, som firades på Carlsnäs Den

År 1758. Af Jeremias Wallens. 1 a: Fol.

Computus Manualis, Eller: Tide-Räkning På Finger-Lederna; Utarbetad, Efter Nya Stylen, Ungdomen til tjenst, Af GVberna Eli Iter *). *Amemus cum primis Computum Ecclesiasticum, quem Joannes Spangenbergius Anno Christi 1539. tam exiguo complexus est libello, ut vel puer eum addiscere possit.* Doct. R. Bakius in Ps. 104. v. 19. Åbo, — — — 1758. 4 a. 8:o.

Bitter Klagan Då Kongl. Maij:ts Tro-Man Lagmannen och Härads-Höfdingen öfwer Öfwre och Nedredels Satacunda Härader, Wälborne Herr CARL JOHAN JÄGERSHIÖLD, På sitt 52. Alders Åhr Saligen affomnade Den 22 Octob. 1758. Och den 12. Januarii derpå följande uti förnäm och talrik Församlings Närwaro Till sitt hwilo rum beledsagades, Yttrad, Af Deß Äldsta Son CARL JOHAN JÄGERSHIÖLD. 1 a. Fol.

Wälment Tänkt och Yttradt, Då Kongl. Maj:ts Tro-Man och Hof-Rätts-Råd, uti Deß och Rikfens Åbo Hof-Rätt, Wälborne Herren, Herr JOHAN LOSTJERNA, Efter En Gudelig Beredelse och Salig Död, beledsagades til Sitt Hwilo-rum uti Åbo Dom-Kyrkja, den 8. Martii, Åhr 1759. 1 a. Fol. Vid slutet: Jacob Neuman, Assess. Supr. Dicast. Finl.

I Jesu Namn! Tal, Hållit Wid Estandare Inwigningen, För Kongl. Maj:ts Lif Regimente Dragoner, På Slotts Fältet i Åbo, den 10. Septembr. År 1759. Och på befallning framgifwit, Af Mag. CARL JOHAN BECKMAN, Regiments Präst wid Kongl. Maij:ts Lif-Regimente Dragoner. 1 a. 4:o

Enfaldige Spörsmåhl, Nödige til Catechismi förklaring, Af the förnämste Catecheticis utdragne, Och I möjeligaste korthet Them Ungom Och enfaldigom til Tjenst och nytta författade Af L. H. Backman. Past. Cajanab. Åbo, — — — Åhr 1759. 2½ a. 12:o.

Underrättelse I Träd- och Skogs-Skötselen, Grundad På flere Åhrs Rön och Försök, Som så, Wid de Publique Oeconomiska Planteringarne i Åbo, som annorstädes i Finland blifwit anstälde Af Oeconomie-Directeuren och Professoren Pehr Adrian Gadd. Åbo, — — — 1759. 1. a. 4:o.

När Wißhet smak och tycke leder, Då öfwas Dygd och winnes Heder; Erhindradt, Då, Med Hans Excellences, Swea Rikes Högstbetrodde Mans och Råds, Præsidentens Öfwerste-Marschalkens, Hans Kongl. Höghets, Prints GUSTAFS, Gouverneurs, Kongeliga Academiens i Åbo Cancellers, Riddarens af Kongl. Majestäts Order; Alla Riddare-Ordens Cancellers, samt Riddarens af Kongl. Preusiska Swarta Örnen, Högwälborne Friherrens och Grefwens, Herr CARL GUSTAF TESSINS Nådiga tilstädjelse, Promotoren, Physices Professoren, samt Ledamoten af Longl. (sic!) Swenska Wetenskaps-Academien, Högwördige och Widtberömde Herr Doct. JACOB GADOLIN, de på andra sidan upteknade Höglärde Herrar Candidater för Magistrar utropade, Och, til teken af utmärkt flit at söka och finna Wett och Dygd, med gröna Lager-Krantsar zirade, i Konlg. (sic!) Åbo Academiens öfre Sal, Den 25. Augusti Åhr 1760. 4 a. Fol.

In Laureas Apollinares, Nutu & Auctoritate S:ÆR:Æ (sic!) M:tis Regnique Svio-Gothici

*) Gabriel Winter.

Summæ Fidei Viri ac Senatoris, Regiæ Cancellariæ Præsidis, Supremi Aulæ Mareschalli, Regiæ Celsitudinis, Principis Successoris, Gubernatoris Academiæ Aboensis Cancellarii, Ordinum Regiorum Equitis, Commendatoris ac Cancellarii, Ordinisque de Aquila Nigra Equitis, Illustrissimi atque Celsissimi Comitis ac Herois, D:ni CAROLI GUSTAVI TESSIN, Promotore Maxime Reverendo Celeberrimoque Viro, Dn. Doct. JACOBO GADOLIN, Scientiæ Natur. Professore Reg. & Ordin. atque Acad. Scient. Holm. Membro, Præter ceteros, XV. Viris-Juvenibus, Morum ingeniique elegantia clarissimis, quorum nomina paginis sequentibus habentur, post edita luculentæ Eruditionis specimina D. XXV. Augusti Ann. MDCCLX. Bonorum cum adplausu solenniter distributas, Elegia Johannis Bilmark. 3 a. Fol.

Trolofnings-Qwäde och Lyck-Önskan, Då Nedanskrefne Herrar Candidater, Landsmän och Wänner, Efter Högwederbörligit tilstånd Med Wår Finska Pallas blefwo förlofwade och Af Promotor Herr Doctor JACOB GADOLIN Deras wanliga Krantz och Ring undfingo Samt Til Philosophiæ Magistrar promoverades den 25. Augusti 1760. Chr. Herkepæus Eric Borgström Johan Grahn Henr. Lemström Samuel Salovius Jac. Foenander Carl Bergman J. H. Mennander Pet. Sanngren *). 1 a. Fol. Vid slutet: David H. Deutsch.

Fägne-Rim Som Wid Vice Pastoren Wälärewördige och Höglärde Herren Herr JOHANNIS ROTHOVII Och Dygdädla Jungfrun Jungfru HEDVIG FONSELIAS Bröllop, På Iskalis Probste-gård den 9. Septemb. 1760. Öfwerlemnades Af en Uprichtig Wän. 1 a. Fol.

Underrättelse Om Färge-Stoften VEIDES Plantering och Ans I Finland, Grundad På flere Åhrs Rön och Försök, Som, Wid de Publique Oeconomiske Planteringarne i Åbo blifwit anstälde, Af Oeconomie-Directeuren och Professoren Pehr Adrian Gadd. Åbo, ——— 1760. 1¼ a. 4:o och 1 Pl.

Underrättelse Om Färge-Stofters Planteringar I Finland, Af *Saflor*, *Krapp* och *Vau*; Grundad På flere Åhrs Rön och Försök, Som, Wid de Publique Oeconomiske Planteringarne i *Åbo* blifwit anstälde, Af *Oeconomie-Directeuren* och *Professoren* Pehr Adrian Gadd. Åbo, ——— 1760. 1 a. 4:o.

Ofvannämnde JOHAN CHRISTOFER FRENCKELL, som tros hafva varit född i Erfurt, lärer 1743 eller 1744 blifvit anställd vid Universitets Tryckeriet i Åbo, hvilket då förvaltades af Boktryckaren JOHAN KEMPE **). Om han

---

*) Dessa namn äro ställda såsom radier i en cirkel.

**) Till det, som angående denne Boktryckare är anfördt i sjette stycket af dessa *Historiska Underrättelser*, bör nu läggas, att i uppteckning instrumentet öfver hans qvarlåtenskap, uppsatt d. 28 Nov. 1754, hvilket jag sednare haft tillfälle att se, omtalas en hans afliden broder, som varit Prost och Kyrkoherde, samt dennes dervid frånvarande, till sine både namn och vistelse orter obekante barn; hvaraf och då ingen Kyrkoherde med detta namn den tiden funnits i Finland, min i nämnda stycke sid. 116 yttrade förmodan att vår KEMPE var född i Sverige, synes vinna ytterligare styrka. I samma dokument säges jemväl, att han d. 25 Octob. 1732 för 4200 daler kopp.mynt köpt gården N.o 415 i Klosterqvarteret, bestående inalles af fem sten-rum, hvilken sannolikt är densamma som jag på sidd. 122 och 123 berättat hafva tillhört KEMPE, äfvensom att Universitets Tryckeriet troligen der fått sig plats, då det om hösten följande året flyttades, fastän numern under mellantiden förändrats, eller kanske är vid bouppteckningen orätt uppgifven. Ibland öfriga qvarlåtenskapen är ock då upp-

redan då var Gesäll är osäkert, emedan han icke har denna benämning i mantalsförteckningarne förrän ifrån och med 1746. I sådan egenskap qvarstadnade han vid det af JACOB MERCKELL dersammastädes iståndsatta Tryckeri intill våren 1751, då han, såsom sinnad att på annan ort vidare söka sin lycka, hos Consistorium Academicum anhöll om bevis öfver sitt förhållande under den tid af sju och ett halft år han arbetat vid Universitetets tryckeri, och erhöll någon dag imellan d. 25 Mart. och 15 Apr. ett ganska vackert sådant, i enlighet med följande beslut: „emedan thes husbonde Boktryckaren JOHAN KÄMPE det intygade, hvilket Consistorio äfven nogsamt kunnogt är, at han merbesagde tid ej allenast i lefvernet sig hederligen och väl förhållit, utan varit äfven i all des öfriga åliggande skyldighet så trefven som trogen, så at han dymedelst allas goda omdöme om sig vunnit, ty slöts, at sådant skulle honom FRENCKELL härmedelst till välförtjent loford och vitnesbörd meddelas; anmälandes derjemte honom til all bevågenhet och vänskap hos them, hvilkom honom detta i någor måtto händer at opvisa“. Bruk af detta vittnesbörd finnes FRENCKELL ock hafva kort derefter gjort, då han hos Consistorium i Wiborg anmälde sin afsigt att derstädes anlägga ett Boktryckeri, allenast han kunde deruppå få Privilegier, hvartill Consistorium äfven recommenderade honom i till Kejsarinnan Elisabeth ställd och till Justitiæ Collegium för Lief- och Estland insänd skrifvelse af d. 4 Maji samma år. Sannolikt isynnerhet för att höra sig före om utsigt funnes till bifall, reste han sedan till St. Petersburg, hvarest likväl den i mina *Bidrag till en Historia om Gymnasii Boktryckeriet i Wiborg* sid. 14 omförmälda omgång med ärendet, ingalunda kunde ingifva honom något hopp derom, eller ens om snart afgörande, hvarföre han icke heller dröjde der längre än till Augusti månad. I Universitetets Statsbok för året anträffas nämligen en af FRENCKELL d. 14 i sagde månad daterad räkning på 48 dal. kopp. mt, svarande à 10 dal. på Rub. emot de 4 Rub. 80 Cop. han i St. Petersburg utbetalt vid upphandling för Universitets Bibliotheket af 21 st. landtchartor öfver hela Ryssland, eller den såkallade Muscovitiska Atlas, med beskrifning, hvilken räkning han d. 4 Nov. samma år qvitterat, äfvensom en anordning af d. 2 i sistnämnde månad på honom, för besväret vid upphandlingen och transporten, af vederbörande tillerkände 12 daler. I sjelfva verket lärer ock aldrig något afgörande beslut i ofvanberörde ärende blifvit fattadt, utan afgick ännu d. 15

---

tagen en Centner Cicero Fractur stil och en half Centner Cicero Schwabach, begge så gamla, att de ej kunde annorlunda värderas än såsom „tyg“, hvaraf åter tyckes kunna slutas, att de på sidd. 137 och 160 omförmälde stilarne, vid Universitetets gamla Tryckeris emottagande af MERCKELL blifvit ansedde såsom KEMPES enskilda egendom.

Jul. 1765 ifrån Justitiæ Collegium en förfrågan till Wiborg, om det begärda tryckeriet dåmera vore nödigt, hvaruppå svaret, som föredrogs d. 19 Sept. synes hafva varit nekande, efter målet då uteslöts ifrån förteckningen öfver dem, som voro oafgjorda. Under återresan till Åbo, eller kanske kort efter återkomsten, lärer mannen vändt sig med något nära dylik anmälan till Domkapitlet i Borgå, såsom slutas kan deraf, att Domkapitlet, enligt hvad härom läses i *Borgå Gymnasii Historia af* Magn. Jac. Alopæus, sidd. 160—162, icke allenast d. 6 Maji 1752 hos Regeringen begärt att få i berörda stad anlägga ett Boktryckeri och tillika hemställt, om icke Boktryckare Gesällen Joh. Christopher Frenckell kunde få tillstånd, att i Borgå såsom Boktryckare sig nedsätta, med de förmoner som andre Gymnasii Boktryckare i Riket åtnjöto, utan ock, efter nekadt bifall, hos Riksens Ständer 1756 anmält saken ånyo, men likaledes utan framgång; hvartill dock förnämsta orsaken utan tvifvel var, att Domkapitlet, åtminstone vid sistnämnda tillfälle räknat finska Psalmböcker och Catecheser ibland de böcker, hvilka det anhöll att få upplägga och trycka, ehuru det bordt veta att Universitetet alltsedan 1741 hade ett sådant Privilegium, med andras uteslutande.

Sedan nu vår FRENCKELL alltså till Åbo återkommit, finnes han der ånyo såsom Gesäll på Merckellska tryckeriet mantalsförd för åren 1753—1756, men blef sistnämnda år d. 31 Aug. af MERCKELL antagen att såsom Factor förestå verket, medelst följande Contract, som erbjuder många intressanta anledningar till jemförelse med vår tids förhållanden af samma slag.

„Emellan underteknade är följande Contract slutat neml.

Antager jag Jacob Merckell härmed Hr Joh. Christ. Frenckell att mitt härvarande Boktryckeri i Åbo såsom Factor förestå, hvarföre jag består honom Tiuguen dal. Kopparm.t i veckan samt fria husrum. Åliggandes honom häremot följande puncter i synnerhet efterlefva:

1. För alla the penningar som vid Tryckeriet inflyter, samt thet gods och Papper han under händer får, visa behörig redo och Räkning.

2. Intet trycka någon Bok el.r annat utan behörig Censur.

3. Intet gifva Gesällerne mer i förskott än the kunna til hvarje Mässas slut afarbeta.

4. Om något värk, som blifver vidlyftigt eller öfver ett Alphabet, komer att tryckas, tå med mig therom Correspondera, innan Contract om then samma blir slutat.

5. Ehvad som hälst på Tryckeriet komer at tryckas på mitt förlag, intet något tillskott för egen el.r andras räkning giöra, el. giöra låta, utan alt hvad som tryckes mig til godo beräkna.

6. Intet tillåta Gesällerne, mindre sielf något för egen räkning trycka.

7. Arbetslöner för främmande arbeten til det högsta tvinga, och mig thet aldeles oafkortadt, til godo giöra.

8. Skulle något arbete på Svenska el. Finska för främmande Räkning koṁa at tryckas, skal han, dock med förläggarens samtycke, för mig tillägga hundrade el.r flere exemplar, dock på mitt papper.

9. Hafva omvårdnad och upsigt öfver gåssarne så til föda som nödige arbetskläder, och besţår jag för hvarje gåsse i Kostpenningar Sex dal.r Kopp.rmt i veckan, men för gåssen Gustaf Sju och en half dal. dito mynt, så vida han sig flitig förehåller, men i annor händelse ej mer än the andre, neml. Sex dal. K.rmt Kostpeng:r och hvad som til nödige kläder för them upgår til Räkning föra.

10. Åligger honom at på alt giörligit sätt min inkomst, vid thetta tryckeri, både med arbete och handel at uphjelpa. För öfrigit skal han ställa sig Kongl. Maj.ts Nådigste Reglemente för Boktryckerierne til underdånig efterrättelse. Och

11. Intet på något sätt sielf el.r genom andra förfördela mig.

Försäkrandes jag H.r J: Chr: Frenckell at vara min Factor i Åbo, så länge jag ther någon Factor håller, och han detta Contract obråttsligen fullgiör, och i den händelse jag thetta Tryckeri framdeles skulle blifva sinnad bortarrendera el.r försälja, Hr Frenckell tå skall vara närmast framför någon annan thet af mig arrendera eller kiöpa, så vida han vil gifva mig det saṁa som någon annan skulle therföre biuda.

Med förestående Contract förklarar jag Joh. Chr. Frenckell mig nögd, som jag och nu härmed til alla delar åtager mig thet samma fullgiöra och försäkrar at som en ärlig Man så förestå detta mig af Hr Direct. Jacob Merckell anförtrodde Tryckeri, med alla dess tilhörigheter, och Factorskap at jag det inför Gud och hvar man kan försvara, samt thetta Contract obråttsligen hålla, och äfven ställa mig til efterrättelse hvad Hr Directeuren framdeles genom bref till detta Tryckeries uphielpande och förbättrande föranstaltar. Häraf äro tvenne likalydande exemplar til behörig efterrättelse upsatt och med egenhändiga underskrifter bekräftade, som skedde i Åbo d. 31 Augusti 1756."

Jac. Merckell." Joh. Christoph. Frenckell."

„Beträffande Finska Biblens Tryckande så låfvar så mycket som någonsin giörligit är att skynda på med des Tryckande, tå jag kommer att taga emot Tryckeriet här i Åbo, hvilket försäkres af

Joh. Christoph. Frenckell."

Större uppmärksamhet förtjenar likväl i afseende å frågan om verkets dåvarande tillstånd en förteckning öfver dess Stilar, uppsatt och underteckuad af Consistorii Amanuensen Cajalén, i hvars närvaro de d. 17 Sept. nyssnämnde år af Factoren Norlander inventerades till FRENCKELL och hvar sort för sig uppvägdes, innehållande: Gamla Petit Fractur med sin Kast, 5 L℔ 15 ℔. Gamla Corpus antiqua med sin Kast, 4—16. Nya Corpus Fractur med sin Kast, 6—13. Dito en Kast, 5—15. Et ark af nya Corpus i Evangelie boken med bräder och format, 5—19. Nya Corpus Schvabacher med sin Kast, 7—2. Nya Cicero Fractur den äldre med sin Kast, 8—19. Dito en Kast, 8—3. Dito en form med Mittel Fractur blandad, 2—14. Nya Cicero Swabacher med sin Kast, 6—11. Nya Cicero antiqua med sin Kast, 6—7. Gamla Cicero Cursiv med sin Kast, 5—7. Gamla Mittel Græcum med sin Kast, 5—7. Dito Cicero Græcum med sin långa Kast, 12—9. Nya Cicero Fractur til Bibelen med sin Kast, 7—6. Dito en Kast, 6—18. Dito en Kast, 5—18. Sex former af dito med sine bräder, 22—16. En form af dito utan format, 3—8. Dito et bräde med opbunden Stil, 2—15. Gamla Mittel Fractur med sin Kast, 9—10. Gamla Mittel Cursiv med sin Kast, 8—10. Nya Dito med sin Kast, 4—3. Gamla Mittel antiqua med sin Kast, 7—6. Nya Mittel antiqua med sin Kast, 7—9. Dito en Kast, 7—19. Tre former af nya Mittel antiqua, 6—13. Gamla Mittel Hebraicum med sin Kast, 2. Gamla Tertia Fractur med sin Kast, 7—4. Gamla Tertia Cursiv med sin Kast, 5—7. Tertia antiqua med sin Kast, 10—8. Gamla Secunda antiqua med sin Kast, 7—14. Nya Secunda Fractur med sin Kast, 10—16. Gamla dubbel Mittel Fractur med sin Kast, 5—10. Gamla lilla Canon Fractur med sin Kast, 5—6. En Kast med gamla Latinska Titul=Stilar, 8—5. En Kast med Rössior och stick-linier, 2—5. En låda med grof Missal antiqua. 2—19. Tre former med stående Stil, 6—16. Fyra bräder med Stil, linier och tyg, 8. En form, 2—7. Stil i strutar med trenne bly steg, 5—3. Summa 282 L℔ 8 ℔.

Att FRENCKELL derefter å sin sida samvetsgrant fullgjort hvad han sig nu åtagit, lider så mycket mindre tvifvel, som MERCKELL efter icke mera än två års erfarenhet häraf d. 11 Aug. 1758, då han till FRENCKELL försalde ena hälften af Tryckeriet, emot erhållen köpeskilling af Sjutusen daler kopparmynt, jemväl antog honom till föreståndare för den qvarblifvande hälften, på sätt, som följande samma dag af dem undertecknade öfverenskommelse utvisar.

„Som jag till mitt Boktryckeries i Åbo drifvande, samt förmodeligen förmon och nytta, med Herr Johan Christopher Frenckell deruti nu ingår In-

teressentskap, hafvandes Han hälften af mig i detta Boktryckeri sig tillhandlat, sådant som det i dag upprättade Inventerings Instrument utvisar, för hvilken hälft Han mig den sista penning med den första til fullo betalt; altså äro följande öfverenskommelser oss emellan såsom Interessenter upsatte, at af oss oryggeligen hållas och fullbordas: Neml.

1. Ställa oss Kongl. Maj.ts Nådigste Reglemente för Boktryckerierne til underdånig efterlefnad.

2. Såsom jag Jac. Merckell är förordnad vara Kongl. Academiens Boktryckare i Åbo, och i synnerhet derföre detta Boktryckeri för detta upprättat, så åligger mig jemte min nuvarande Intressent Herr Frenckell, ej alenast dette Tryckeri, såsom det nu är, enligit förenemde upprättade Inventarium, af oss vid magt hållas, utan på det för oss möjeligaste sätt förbättras, så at Kongl. Academien må til nöje blifva betjent, samt at hvad nödigt Academien vid Tryckeriet skulle hafva at reqvirera sådant af oss skyndesamast värckställa.

3. Skall Herr Frenckell ej på något sätt förfördela mig uti mine undfångne Kongl. Privilegier, mindre sjelf hemligen eller uppenbarligen eller genom andra trycka eller trycka låta Finska Psalmböcker eller Catecheser eller dertil något Privilegium eller frihet sjelf eller genom andra nu eller framdeles, under hvad förvändning det vara må, söka, och det vid Ett Tusende dal. Silfvermynts vite, doch må vid detta Tryckeri de små Finska Catecheser tryckas för bägges räkning, men ej till Stockholm försäljas.

4. Är mig J. Merckell eller mina Arfvingar förbehållit den förmonsrätt, at efter skedd upsägning eller någonderas dödsfall och ovälduge Mäns värdi tilbaka lösa Hr Frenckells hälft, och deräst jag eller mina arfvingar för egen räkning eller utan Interessentskap ej skulle finna godt föra detta Tryckeri, Hr Frenckell eller Hans arfvingar min hälft tå til sig inlösa och således efter mig blifva Academie Boktryckare, så at detta Tryckeri orubbadt må blifva vid endera af oss, eller våra hafvande Arfvingar, hvarföre i anledning häraf ingendera äger magt sin hälft bortsälja, förarrendera eller på något sätt pantsätta, mindre till skulds betalande afstå, til en eller flere eller taga någon Interessent i sin del utan den andras skrifteliga ja och samtycke at han sin ägande förmåns Rätt til inlösen afstår. Och som detta Interessentskap ej på viss tid är utsatt och endera af oss skulle vilja detta Interessentskap upsäga och skilja det med tvenne goda Män 9 Månader förut upsäja: skulle någondera af oss under varande Interessentskap med döden afgå, må den eller Dess Änka eller Arfvingar Interessentskapet sluta, dock på sätt som förenämt är, samt 6 Månader förut upsäga, där den afledna s

Äncka eller Arfvingar med den qvarlefvande Interessenten ej annorlunda öfverens komma.

5. Och som detta Tryckeri af oss intet må förvärras utan förbättras, så skall dock ingendera äga mackt, ensam til dess förbättring eller til Tryckeriet någon upphandling giöra, ljus, ved, Hushyror eller annat smått värcktyg undantagande, som stiger öfver Ett hundrade Daler kopp.mt utan den andras skrifteliga samtycke, som blifver en Verification Räkningen bilagd, i annor händelse står den i ansvar som handelen eller förbättringen giort.

6. Ej må någondera af oss för Tryckeriets räkning låna penningar, sker sådant, svare han ensam för betalningen som det giort och reversen underskrifvit eller Räkningen ärkänt. Men skulle för Tryckeriets räkning med begges vårt samtycke finnas nödigt gjöra något penningelån, skall vårt samtycke vara skrifteligit dertil, och således under Reversen stå bägges egenhändiga Namn, i annor händelse svare han ensam för skulden som förskrifningen underteknat.

7. I så god tid som möjeligit är gifva hvarannan vid handen, hvad til detta Tryckeries nödvändigheter hörer, samt bref, med mera, med första och all möjelighet besvara och expediera.

8. Kommer Herr Frenckell at rigtig Bok hålla så på inkomster som utgifter, sådan at dess rigtighet kan med Ed besannas. samt på alt hvad som tryckes så på egna som främmande förlager, uplagornes myckenhet uptages, och ärkännes ingen post till afskrifning, som ej med behörigt bevis är bilagd.

9. Gesällers och Gåssars antagande och förafskedande blir Hr Frenckells ensak, hvarföre jag förbehåller mig at til Gesällerna ej betala något för det de spatsera eller intet arbete hafva, åliggande Herr Frenckell på det nogaste alla arbeten med Gesällerna om arbetslönerne at accordera.

10. Får Hr Frenckell intet Värck, Bok, eller Skrift af hvad namn det vara må för egen utan för bägges vår räkning trycka, dock om någon Bok eller Värck blir öfver 10 ark därom både förut öfverens komma, ej heller sig något Manuscript tilhandla, som är öfver 10 ark utan at vi bägge därom öfverlägga.

11. Utborgningar af gods eller arbeten blifver Herr Frenckells ensak och mig för min hälft derföre ansvarig vara.

12. Om Herr Frenckell i Stockholm eller jag i Åbo skulle vilja giöra försäljning af våre Exemplar, skall det skje hos mig i Stockholm och i Åbo hos Hr Frenckell och blifva vi hvarannan ansvarige för de Böcker vi således af hvarannan i Commission emottaga.

13. Om tilläggning på främmande arbeten af Auctorerne skulle beviljas, blir tilläggningen på vårt papper, så at vi taga hälften Exempl. Sak samma vare ock om Svenska Disputationer.

14. Undfår jag alla år d. 1 September af Herr Frenckell behörig Räkning.

15. Altid med hvarannan först när något Värck eller Bok af oss uplägges, komma öfverens om uplagans storlek, men små piecer om 3 à 4 ark kan Herr Frenckell uplägga efter som han finner Bokens god- och gångbarhet.

16. Får ej det Värck, Bok eller piece, som förut af oss eller på vår kostnad är tryckt, å nyo tryckas, utan bägges samtycke på det ej någon dera, som däraf hafver Exemplar qvar, må komma att lida.

17. Ej utfäster den ena sig för den andra några skulder, under hvad utgift det vara må, at betala, utan kommer til pappers och Manuscripters uphandlande. Tryckeriets förbättring, med mera, hvar och en at ärlägga sin hälft, sedan vi först därom med hvarannan öfverenskommit.

18. Och som vi på förenämde vilkor nu med hvarannan ingå Interessentskapet och hälften i detta i Åbo varande Boktryckeri så til inkomst som utgift, som vinst och förlust samt alla detta Tryckeri åtföljande onera, Bönedags Placatet undantagande, så kommer Herr Frenckell äfven uti den Tullfrihet af 1000de Rijs Tryckpapper jag af Ampl. Consist. Academ. innehafver, njuta sin hälft, samt all hälft så i förtjenst som kostnad, af Disputationer, främmande Arbetens löner som vid detta Tryckeri kan falla, jämväl ock i alla de Böcker och Värck större eller mindre, under hvad namn de vara må, som vi med bägges kostnad här trycka, och hvad Herr Frenckells hälft i Tullfriheten femhundrade Rijs Tryckpapper vidkommer, må Hr Frenckell antingen sielf den för egen räkning förskrifva och däraf ensam hafva all förtjänst eller skada, eller med mig om denna sin hälft årligen öfverenskomma.

19. Och som mig den andra hälften i all förtjenst så väl som Exemplaren vi förlägga tilkommer, så tillsändes mig af Hr Frenckell den altid med aldra första Complett, uptagne eller afräknade, hvilket han för godt finner, och det med första Fartyg om våren, och sista om hösten som til Stockholm går, skulle någon Bok, Värck eller piece däremellan blifva Complett tryckt, sändes mig med första lägenhet, dock ej så vintertiden, at omkostningarna må blifva för dryga; skulle jag hafva någon hälft i reda penningar sändes de mig altid med Posten i April och September månad.

20. För det Herr Frenckell mitt halfva Tryckeri förestår och vårdar, samt med Commissioner, Boks hållande och Exemplarens öfversändande med

flera besvär för mig hafver, kommer han ensam behålla all förtjenst af Visor och Bönedags Texter, samt öfverläggningar å Disputationer som stiga til och med hundrade. Och skall jag då jag kommer till Stockholm och första Boktryckerie Societetens sammankomst blir, Herr Frenckell anmäla, at han til Boktryckare och Societetens medlem blifver antagen, sluteligen är öfverenskommit at hädanefter, under hvad af tryckeriet härstädes utkommer, skall å Tituln stå: Åbo Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktryckaren i Storförstendömet Finland Jacob Merckell, igenom Johan Christopher Frenckell. Åbo, den 11 Aug. 1758."

J. Merckell. J. C. Frenckell.

Hvad nu denna synbarligen af MERCKELL ensidigt uppsatta och efter en egenhändig afskrift af FRENCKELL här intagna öfverenskommelse i och för sig sjelf beträffar, så innehåller den så påtagliga bevis på den förres bemödande att så mycket som möjligt bereda sig ensam fördelarne af Interessentskapet och tillika beröfva Universitetet all förmon af de Privilegier, hvilkas begagnande detsamma åt honom i egenskap af dess Boktryckare öfverlåtit, att hvar och en som känner det misstroende Consistorium Academicum alltid hyst till Henrik Christopher Merckells förslag och anbud i afseende å Universitets Tryckeriet, såsom i detta arbete förut är berättadt, måste med förvåning tycka hans karakter hafva gått i arf till sonen. Denne talar ju här om sine undfångne Kongl. Privilegier, i kraft af hvilka han förbjuder FRENCKELL att trycka finska Psalmböcker eller Catecheser, utom de små, hvarmed förmodeligen menas Gezelii mindre, såkallade Wiborgska Cateches, hvilken icke mera kunde i Sverige finna stor afsättning, sedan Svebilii der till Finskan öfversatta och hos MERCKELL i Stockholm tryckta blifvit allmännare känd; hvaraf man finner, att han nu trodde sig verkligen hafva uteslutande rättighet att trycka sådane böcker, sedan han, med förtigande af hvad Contractet imellan honom och Consistorium Academicum härom innehöll, lönligen utverkat sig ett d. 29 Mart. 1753 gifvet Kongl. Privilegium på den såkallade nya finska Psalmbokens tryckande, i likhet med de för Biskopen Joh. Gezelius den yngre d. 12 Dec. 1696 och d. 2 Aug. 1710 samt d. 31 Mart. 1722 för Boktryckaren Henr. Christoph. Merckell och hans arfvingar, hvarje gång på tolf år, utfärdade tillståndsbref. För att städse fördölja detta svek blef icke heller afhandlingen om Tryckeriet i Åbo, såsom vederbordt, för Consistorium Academicum upptedd, i hvars Protocoller FRENCKELL derföre ock ända till hösten 1765 endast såsom Factor på Merckellska tryckeriet merendels omtalas. Lika bedräglig afsigt att till nytta blott för MERCKELLS

i Stockholm varande tryckeri använda hälften af Universitetets tullfrihet för tryckpapper, röjer samma öfverenskommelse äfven uppenbarligen.

Med huru alfvarlig föresats att för sin del efterlefva allt, hvad denna öfverenskommelse innehåller, Merckell densamma underskrifvit, visade sig för öfrigt ganska snart deruti, att han, tvärtemot dess fjerde punkt, tre månader derefter hos Prosten och Kyrkoherden i Töfsala Magister Johan Gråå upptog ett lån af 2000 daler kopparmynt, emot skuldebref af d. 16 Nov. samma år och deruti till säkerhet för både hufvudstoden och räntan pantförskref sin andel i Boktryckeriet, såsom efter utgifvarens död upptäcktes, jemte hans underlåtande af några andra skyldigheter, hvarom nedanför kommer att vidare ordas. Förtigas bör likväl icke nu att denne man, jemlikt sitt åtagande i tjugunde punkten, d. 22 December allt samma år, såsom ett Utdrag af Boktryckeri Societetens Protokoll för dagen utvisar, då anmält „det han funnit sig föranlåten til at antaga den Factor han hittils haft vid Åbo Tryckeri Johan Christopher Frenckell, til sin med-intressent derutinnan och at vid samma Tryckeri vara Boktryckeri-Idkare jemte Herr Directeuren, på sätt som en dem emellan träffad öfverenskommelse innehöll, hvarvid Societeten för sin del ej hade något att påminna“.

Vidkommande sluteligen sista meningen i ofta åberopade transaktion, vill det synas som det då för framtiden antagna formuläret föga någonsin skulle blifvit följdt, enär på alla åren 1759 och 1760 i Åbo tryckta arbeten, hvilka jag kunnat öfverkomma, Merckell ensam är uppgifven såsom Boktryckare, hvaremot åter ifrån och med 1761 Frenckell ensam alltid såsom sådan förekommer. Öfvergången ifrån berörde formulär till det nu vedertagna: *Åbo, tryckt af* eller *hos Johan Christopher Frenckell*, på samma språk som sjelfva arbetet, var troligen föranledd deraf, att det förra alldeles icke antydde att Frenckell hade någon eganderätt till verket: men då det sednare och isynnerhet dess sistnämnde alternativ har samma fel i motsatt rigtning, eller hvad Merckell beträffar, är det knappt sannolikt att förändringen skett med hans vetskap. Imellertid finner man det 1761 började bruket fortfarande ända till 1776, med undantag af några få fall, om hvilka erforderlig upplysning här längre fram vinnes. Rätta förhållandet med eganderätten till Boktryckeriet blef ock aldrig ifrågasatt, förrän efter Merckells död, som inträffade d. 20 Nov. 1763, och då nytt Contract om detta Tryckeri samt om nyttjorätten till Universitetets Privilegier med dem åtföljande förmoner skulle uppgöras.

Svåraste hindret för sådant Contracts afslutande med nödig skyndsamhet uppkom nu deraf, att den aflidne redan d. 21 Nov. 1759 med Bokbin-

dare Åldermannen i Stockholm Arvid Carlbom träffat köpeafhandling om ett sig tillhörigt Tryckeri samt de Privilegier honom dervid varit förunnade, på hvilka Carlbom nu hos Konungen sökt stadfästelse och hos Consistorium anhållit om dess intervention till vinnande af bifall. Ordalydelsen i denna afhandling är väl okänd; men att densamma icke kunnat utan missförstånd, för att icke säga uppsåtlig misstydning, anses gälla något annat Tryckeri, än det som Merckell dref i Stockholm, kunde dock icke dragas i tvifvel af någon, som visste att han endast der gjort bruk af Universitetets Privilegium på finska Psalmböckers tryckande, äfvensom att han icke egde mera än hälften af det i Åbo af honom inrättade. Om det sistnämndes förbättring, såsom i andra punkten af 1758 års öfverenskommelse var lofvadt, hade Merckell ock derefter så litet vårdat sig, att i detsamma efter hans bortgång icke funnos flera af honom anskaffade Stilar, än de förut i 1756 års Inventarium upptagne, hvaremot två af Gesällerne under edsförpligtelse intygade, att han om hösten förstnämnde år låtit till Stockholm återföra en derifrån till nya finska Bibelupplagans aftryckande hemtad Press, tillika med ett öfverskott af dertill ämnadt papper. Consistorium, hvars utlåtande öfver Carlboms förstnämnde, till Kongl. Cancellie Collegium förvisade ansökning af Canceller i skrifvelse af d. 16 Mart. 1764 infordrades, kunde fördenskull icke underlåta att på det högsta protestera emot Carlboms anspråk samt begära Universitetets Privilegiers vederbörliga skiljande ifrån dem, hvilka Merckell kunnat för sig sjelf utverka, hvaremot och då Frenckell, som d. 9 Apr. inkommit med ansökning att varda i aflidne Merckells ställe antagen till Akademie Boktryckare, länge och med nöjaktig flit tjent vid Akademie Tryckeriet samt dervid uppoffrat större delen af sin egendom, så att han numera behöfde med någon belöning derföre hugnas, Consistorium i skrifvelse af d. 13 i sistnämnde månad anhöll, att Canceller måtte befordra derhän, att han kunde varda vid detta Tryckeri bibehållen och derpå undfå Cancellie Collegii fullmagt.

Att verket till följd af Merckells omförmälde uraktlåtande af sina skyldigheter och då Frenckell, hvilken redan förrän han emottog dess förvaltning var skuldsatt, saknade medel att ensam upprätthålla det, råkat i svårt obestånd visade sig ock snart. Enligt Consistorii Academici Protokoll d. 6 Junii 1765 inhemtades af dem, hvilka den tiden hade något arbete under tryckning, att der föga funnos någorlunda dugeliga Stilar till ett arks uppsättning i sender och ännu otillräckligare arbetare. Dessutom förmältes att Frenckell ej stod att förmås till bättre anstalter häruti, förrän på högvederbörlig ort fallit utslag rörande verket och fri disposition af dess Privilegier, samt huruvida han kunde blifva närmare förvissad om succession efter

Merckell till Boktryckare i Åbo, och emedan med allt skäl arbetets afstadnande redan nästa höst befarades, så att knappt någon Disputation kunde i behörig tid före den instundande Promotionen tryckas, fattade Consistorium nu det beslut, att förhållandet skulle så väl Hans Excellens Cancelleren, Riksrådet m. m. Grefve Clas Ekeblad, som Procancelleren, Biskop Mennander, hvilken då, under påstående Riksdag, vistades i Stockholm, vid handen gifvas, med begäran att de ville genom sin recommendation och sitt bearbetande, till önskeligt slut så tidigt befordra denna Akademiens på hög ort anhängiga angelägenhet, att Akademiska ungdomens vanliga snilleprofs aftryckande till bemälda Promotion icke måtte blifva hindradt. Genom serskilda svarsbref af d. 16 och 23 derpå följande Julii från desse Herrar, blef Consistorium äfven snart underrättadt, att Universitetets på Merckell transporterade Privilegier alldeles icke stodo under någon fråga eller stridighet, utan var Consistorii med honom ingångna Contract tydeligt, att då han, såsom skett, utan bröstarfvingar afgått, återfölle de till Universitetets fria disposition, äfvensom att Carlbom icke gjorde på dem vidare prætension, än att orubbadt få åtnjuta det Privilegium, som Merckell år 1753 „sub-et obreptitie" för sig enskildt till Akademiens förfång utverkat på finska Psalmböckers och Catechesers tryckande med en viss Stil, hvilket dock förmodades blifva häfvet, när hela denna sak hos Kongl. Maj.t till afgörande förekomme; i anseende hvartill Consistorium tillstyrktes att med det första bortaccordera Universitetets Privilegier till Factoren Frenckell eller någon annan, som ville antingen till sig lösa och i behörigt stånd sätta det i staden befinteliga gamla Boktryckeriet, eller ock inrätta ett nytt.

Efter uppläsandet af dessa bref vid Consistorii sammanträde d. 8 Aug. öfverlades altså om de för lärosätet nyttigaste vilkor för boktryckeri hållningen på stället, och emedan den för sin lika redbara som vidsträckta verksamhet allmänt kända Handelsmannen i Åbo Jacob Bremer och vår Frenckell dessförinnan förklarat sig hugade att i Compagnie med hvarannan åtaga sig det förra Tryckeriets iståndsättande, skickades förthy bud efter dem, för att inhemta huruvida de ännu skulle finnas af samma tanka, och sedan de efter en stunds förlopp anmälts vara tillstädes komne samt blifvit inkallade och härom tillsporde, förklarade de sig nöjde att så göra, allenast de kunde finna sig i de vilkor dem komme att föreläggas. Om dessa vilkor öfverlades fördenskull nu med dem vidlyftigt och belefvades ändteligen följande accord, hvilket likväl skulle i afskrift öfversändas till Hans Excellences Cancellerens vidare ompröfvande, hvars stadfästelse derå äfven skulle afvaktas innan det underskrefves och blefve gällande:

„Sedan Kongl. Academien härstädes igenom Directeuren och Kongl. Boktryckaren Jacob Merckells dödeliga frånfälle blifvit utan Boktryckare och Hans Excellence, denne Academiens Canzler Herr Riksrådet, Canzlie Presidenten, Öfverste Marschalken samt Canzlern, Riddaren och Commendeuren af Kongl. Maij:sts Orden Högvälborne Grefve Clas Ekeblad igenom skrifvelse till Consistorium Academicum dat. d. 16 Julii sidstförledne behagat lemna sitt bifall dertil at Consistorium kan om framdeles Tryckerie hållning härstädes accordera med den aflidnes Factor Johan Christopher Frenckell eller någon annan, så har Consistorium under nedannämnde dato derom med Herr Handelsmannen Jacob Bremer och dess Bolagsman bemälde Factor Frenckell ingått på 20 år följande Contract:

Förutan de privilegier, hvilka Kongl. Maij.t Boktryckeriet vid denna dess Academie allernådigst gifvit och förunnat hafver, uplåter jemväl Consistorium förenämnde associerade Bremer och Frenckell samt deras arfvingar Kongl. Academiens rättighet at allena få trycka de här utkommande Disputationer och annat, som utgifves; äfvenväl den förmån at exclusive nyttja och niuta Kongl. Maij:sts Academien nådigst förlänta tryckfrihet på finska Psalmböcker och Catecheser så väl som Tullfriheten å Ettusende Rijs Tryckpapper; hvarförutan det vil lemna dem frihet på finska både Bibelens och Nya Testamentets tryckande, samt detta alt så vijda de fullgiöra här nedanföre anförda skyldigheter til ofvanberörde tid af tiugu år, med förbehåld af deras bättre rätt till ett nytt contract derefter om de hålla Kongl. Academien enahanda vilkor med andra. Skolandes i öfrigt Consistorii vårdnad derå ligga, at icke allenast den ena associerades ägande andel i tryckeriet blifver förvarat för den andras gäld, utan ock den som brister i sina Bolags skyldigheter, varder skild vid värket. Häremot förbinde vi oss Jacob Bremer och Johan Christopher Frenckell, gemensamt at här i Staden med det första, som giörligt är, inrätta och äfven ofvanberörde tid af 20 år ständigt underhålla ett fullkomligt Tryckerie, försedt med dugeliga och tilräckeliga Stilar både i Svenskan, Latin, Grækiskan och Hebraiskan jemte nödiga Zifror samt charactärer uti Algebra och Astronomien samt andra vackra brukeliga Zirater, äfven ock 2° föresee värket med skickelige arbetare samt eljest noga tilsee at alt ordenteligen går til derstädes, så att icke allenast Kongl. Maij.ts nådigste Reglemente för Boktryckerierne jemte andra samma värk angående utkomna och framdeles utkommande författningar blifva efterlefvade, utan ock at thes så väl som isynnerhet Academiska arbeten, som på trycket först inkomma blifva utan invändning af hvad beskaffenhet den ock vara må, först satte och aftryckte, så framt Auctorens godvilliga samtycke til uppskof ei

erhålles; viljande vi ei sielfve ex proprio tillägga papper til några exemplar för oss af något privilegieradt värk, som någon på egen bekostnad kan utgå låta, ei eller frihet dertill androm tillåta. Hvad 3° angår taxan för tryckandet: så skal den, serdeles för Disputationer blifva så billig som vid något annat tryckeri kan aftryckas, och skola vi tillika efter hvarje stil uplägga 320 ark för den således först betingade summan, samt då deröfver eskas ei fordra mera än för hvart 100de ark 2 dal. 16 ör. kr.mt altid i akttagandes at för aftryckningen på en och två sidor in quarto betalas allenast såsom för et halft ark. Men programmata, Catalogi Lectionum, Juramenta Studiosorum, Tabeller til Höglofl. Kongl. Canzlie Collegium öfver de Studerande med flere publique skrifter, som framdeles torde af Höga Öfverheten föreskrifvas, trycka vi utan någon betalning. Hvad nu således, som här ofvanför står, af Contrahenterne blifvit öfverenskommit, bör förstås efter bokstafven och å ömse sidor obrottsligen hållas, skolandes ei eller någor thera få gå therifrån utan giltiga ordsaker, då likväl uppsägningen bör skie 1 år förrut. Hvilket til mera visso underskrefne med namn och signeten bekräfta. Åbo d. 8 Aug. 1765.“

Längre än förmodas kunnat blef dock ofvanbemälte afvaktande derigenom, att Gref Ekeblad redan d. 12 i samma månad erhållit Kongl. Maj.ts nådiga tillstånd att nedlägga de honom anförtrodde Råds- och öfriga embeten, samt fördenskull uti d. 16 till Consistorium jemte afskrift af detta tillstånd aflåten skrifvelse tog afsked från Cancellariatet, „på ett ömt och högst förbindande sätt“, såsom orden lyda i Protokollet d. 29 Aug. då denna skrifvelse upplästes och Consistorium på sin sida, i lika väl valda, som med dess riktiga uppfattning af den vördade styresmannens utmärkta egenskaper och höga förtjenster öfverensstämmande ordalag, förklarade sin erkänsla af den oförlikneliga huldhet, hvarmed Universitetet blifvit af honom omfattadt. Imellertid och då Tryckeriets släta tillstånd icke tålde att med det föreslagna Contractets underskrifvande uppskjötes till dess en ny Canceller kunde gilla detsamma, ville Consistorium i bref till Procancelleren hemställa, om icke han skulle finna för godt att sjelf taga det under pröfning och till Cancellers framtida gillande bemyndiga Consistorium att ställa det till behörig fullbordan. Sedan Procanceller härtill samtyckt i skrifvelse af d. 4 October, åtföljd af Konungens d. 19 sistlidne Julii gifna Resolution på Carlboms förenämnde ansökning om stadfästelse af den imellan honom och Merckell d. 21 Nov. 1759 träffade afhandling, genom hvilken Resolution det den sistnämnde d. 29 Mart. 1753 på 20 år beviljade Privilegium, såsom på oriktig grund utverkadt, blifvit undanröjdt och Universitetet altså var bibehållet vid

dess Privilegier på finska Psalmböckers och Catechesers tryckande, uppdrogs verkställigheten af hvad i afseende å det ifrågavarande Contractet för det första återstod åt Rector Magnificus Professoren Doctor Kalm, af hvilken det till följd häraf d. 8 Octob. tillika med Bremer och FRENCKELL underskrefs, äfvensom afskrift deraf sedermera, efter det Riksrådet Grefve HANS HENRIK VON LIEVEN d. 26 Jun. 1766 blifvit till Canceller utnämnd, till honom d. 26 nästföljande Julii af Consistorium insändes med anhållan om stadfästelse och att, i sådan händelse, del af bemälde Contract måtte i underdånighet lemnas Hans Kongl. Maj:t, jemlikt Dess nådiga, Consistorium meddelade, skrifvelse af d. 17 Jul. 1765 till Universitetets dåvarande Canceller, hvilket Hans Excellence äfven i svarsbref af d. 22 Aug. tillkännagaf sig hafva gjort, sedan han som vid detta Contracts öfverseende funnit att Consistorium deruti betingat de bästa fördelar för Akademien, som väntas kunnat, fördenskull velat bifalla och stadfästa detsamma till oryggeligt iakttagande å alla sidor.

Under tiden och sedan Handelsman Bremer i bref af d. 23 Nov. 1765 till Bokbindare Åldermannen Carlbom, såsom den der hade största fordran i MERCKELLS bo, jemlikt d. 25 Jun. 1764 i laga ordning uppsatt förteckning öfver qvarlåtenskapen, underrättat Creditorerne ej mindre om Contractet med Universitetet, än att han af Prosten Gråås arfvingar med något mera än 3000 dal. kopp.mynt tillöst sig panträttigheten till Tryckeriet, af hvilket han till följd häraf satt sig i besittning, samt frågat om och hvad Creditorerne dervid hade att påminna, svarade Carlbom d. 17 Decemb. att desse ibland den efterlemnade egendomen isynnerhet gjort afseende på Tryckeriet i Finland och att han icke kunde underlåta att behörigen iakttaga den rätt honom efter Privilegium tillkomme, att allena trycka finska böcker, så framt ej sådan composition imellankomme, som han heldst önskade och snarast erhölles, om Bremer och FRENCKELL åt honom uppdroge att lika med dem trycka Psalmböcker och Catecheser, hvaremot han ville tillåta dem att trycka små på Finska utkommande arbeten. Så ädelmodigt! — I egenskap af MERCKELLS rätts innehafvare utverkade sig ock samme man, genom d. 20 Apr. 1768 af med hans transportable fullmagt försedt ombud, Vice Häradshöfdingen Juris Doctorn Brandt, ingifvet Memorial, stemning på FRENCKELL till Consistorium Academicum att här visa honom redo, enligt bolagscontractet af d. 11 Aug. 1758, för hälften af inkomsterne hvarje år ifrån Tryckeriet, samt begärt dennes förpligtande att antingen utlösa Carlbom efter mätismanna ordom ifrån denna hälft, jemlikt vid Contractets ingående uppgjordt Inventarium, eller ock låta Carlbom lösa andra hälften, hvarom Libell tillika med fem bilagor inlemnades d. 3 Maji, till hvilken dag målets företagande var utsatt, då äfven

beslöts att Exception skulle d. 17 i samma månad afgifvas. Upprop till Action skedde dock icke förrän d. 13 Jun. då Frenckells ombud Vice Actuarien Palander i stället för Exception ingaf en skrift, i hvilken invändes att som Frenckell i 1758 års Contract förbundit sig till redovisning endast för Directeuren Merckell och deri jemväl blifvit tydeligen förbehållet, att dennes andel i verket ej finge upplåtas till någon annan, utan att först hembjudas Frenckell såsom bolagsman, kunde Frenckell så mycket mindre inlåta sig i någon tvist med Carlbom, som denne icke i någon måtto styrkt sin rättighet att föra talan i saken, eller att han vore Merckells rätts innehafvare, och undandroge Frenckell sig fördenskull allt svaromål härutinnan tills han af rätter man stemd blefve. Häremot anförde Brandt att det väl vore en bekant sak att Carlbom af Merckell i lifstiden tillhandlat sig dess del uti Tryckeriet i Åbo, samt att det år 1758 imellan Merckell och Frenckell slutne bolagscontract redan i den förstnämndes lifstid blifvit upphäfvet, så vida Frenckell brustit i afhandlings vilkorens fullgörande, men skulle dock, emot förmodan, Carlboms rätt till Merckellska andelen anses ej vara genom i Consistorio befinteliga handlingar tillräckeligen styrkt, förbehöll Doctorn sig tid och rådrum att skaffa behöriga bevis deröfver att Carlbom vore rätt innehafvare af all aflidne Direct. Merckells rätt, hvartill Consistorium äfven fann skäligt att bifalla, och gjordes i följd häraf anstånd med detta mål till nästkommande October månad, hvarförinnan det ålåge kärande fullmägtigen att förse sig med de skäl, som för ändamålet kunde blifva honom nödige, äfvensom att derefter anmäla sig hos Rector om målets företagande, då ock tid till närmare förhör med Parterne skulle utsättas. Icke förr än d. 24 Nov. inkom likväl Brandt med någon detta mål rörande skrift, såsom man ser af Protokollet för d. 7 Jul. 1769, då densamma vidare föredrogs och Consistorium beslöt att den skulle meddelas Frenckell, som hade att med sin förklaring deröfver innom fjorton dagar efter inhändigandet vid 10 dal. Silfverm. vite till Consistorium inkomma och skriften med åtföljande handlingar dit åter ingifva; hvarom på densamma tecknades. Att en fullmagt för Doctor Brandt att på samtelige aflidne Directeuren Merckells sterbhus interessenters vägnar bevaka deras rätt i den af Bokbindare Åldermannen Carlbom emot Frenckell till Consistorium instemde tvist, angående redovisning för Merckellska andelen i Boktryckeriet i Åbo m. m. varit bemälde skrift bifogad, inhemtas ock af Protokollet för d. 17 nästföljande Octob. då Frenckells infordrade skrifteliga utlåtande anmäldes vara inkommet och Brandts hörande deröfver ansågs blifva nödigt, emedan den förre befans deri hafva vid berörde fullmagt gjort flere anmärkningar, samt Consistorium fördenskull

beslöt, att Parterne skulle framdeles, när tillfälle blefve, uppkallas för att varda i denna del närmare hörde, och komme imellertid FRENCKELLS nu ingifne förklaring att fogas till Acten.

Om sådant tillfälle sedan gifvits, eller huruvida Carlboms påstående eus någonsin blifvit fullföljdt, är dock så mycket mera tvifvelagtigt, som härom efter sistnämnde dag intet ord, mig veterligen, förekommer uti Universitetets i behåll varande handlingar, och det förnämsta af de saknade bevisen omöjligen kunnat anskaffas, enär, såsom ofvanför utredt är, köpeafhandlingen imellan MERCKELL och Carlbom icke angått något annat tryckeri, än det Stockholmska, som då innehades och drefs af den förre, men nu af den sednare; hvartill kommer att de detsamma 1753 beviljade Privilegier, på hvilka Carlboms hug egenteligen lekte, redan voro af högsta magten upphäfde. Den enda till saken på visst sätt hörande upplysning, som jag funnit, är att uti ett d. 29 Mart. 1768 till Consistorium ingifvet Memorial rörande en annan fråga om tryckeriet i Åbo, talas om ett af FRENCKELL egenhändigt d. 17 Aug. 1763 gifvet bevis derom, att MERCKELL, med stöd af någon honom i bolagscontractet förbehållen rättighet, uppsagt FRENCKELL icke allenast ifrån bolaget och disposition af Merckellska andelen, utan ock ifrån dennes egen andel i verket, äfvensom att FRENCKELL i samma bevis kraftigt förbundit sig att inom viss då förelagd, men längesedan förfluten, termin afträda hela verket. Ingen orsak till bemälde uppsägning finnes dock här angifven. Möjligt är jemväl att Carlbom frivilligt låtit sitt käromål förfalla, sedan han förnummit att frågan, hvem som nu var egare af tryckeriet, redan förut blifvit på annan väg väckt; hvarföre jag ock trott mig hafva så mycket giltigare skäl att, med åsidosättande af all undersökning om utgången af berörda tvistemål, nu vända mig till sistnämnda fråga, som under dess behandling i Consistorium Academicum många upplysningar äfven i den förra vunnos, och denna i öfriga till sjelfva tryckeriets historia icke hörande delar är att betraktas endast såsom hvar och en annan enskild fordringstvist.

Efter det nämligen erfarenheten visat att Akademiska tryckeriet icke blifvit nog skyndsamt, jemlikt Contractet derom, med dugliga stilar försedt, hvilket uppgafs härröra af FRENCKELLS försummelse att förrän vid slutet af September månad 1766 meddela Bremer reqvisitionsförslag på de stilar, som behöfdes, oaktadt han derom blifvit flera resor påmint, och då derjemte försports att han saknade råd till ett så stort förlag, som en efterlängtad ny finsk Psalmboks upplaga tarfvade, samt Bremer troddes icke vilja ensam gå uti ett sådant, fann Consistorium d. 14 Sept. 1767 af en nu ytterligare gjord erinran om verkets fortfarande slätta tillstånd sig föranlåtet att genom utdrag

af dagens Protokoll tillsäga bemälde associerade att fordersammast fullgöra hvad de uti Contractet om detta verk förbundit sig till, så kärt dem vore att dervid blifva framgent bibehållne. Till följd häraf företeddes d. 12 nästföljande October en förklaring, på deras vägnar uppsatt af Bremers måg, Kanslisten i Åbo Hofrätt, Hof Secreteraren Carl Hising, åt hvilken han uti d. 21 nästföregående Martii föredragen skrift anmält sig hafva uppdragit sin erhållna rättighet att i Åbo drifva tryckeri jemte Factoren Frenckell, med anhållan om stadfästelse derå, hvilket då antecknades, dock så, att Consistorium ej erkände någon annan än Bremer för sin Man, utvisande denna förklaring att associerade redan föregående året ifrån Stilgjutaren i Köpenhamn J. G. Poetsch förskrifvit flera sorter stilar, uppgående till 20 Centners vigt, men den man, genom hvilken detta skett, sedermera kommit på obestånd, så att commissionen studsat och stilarne svårligen kunde fås förrän nästa vår, såsom med full visshet lofvadt vore. Vid samma tillfälle besvärade sig Bremer öfver sin medintressents i boktryckeriet utblottade tillstånd och efterlåtenhet att försätta verket i vederbörligt skick, anhållande han fördenskull icke allenast att det åtal, som bemälde förhållande kunde medföra, ej måtte hvälfvas på honom, utan ock att Frenckell, jemlikt förbehållet i Contractet med Universitetet af d. 8 October 1765, måtte skiljas ifrån bolaget och verket, med skyldighet att efter godtfinnande utbryta eller försälja sin andel, då Bremer försäkrade Akademien skola lika fullt blifva betjent och tryckeriet med långt bättre besked drifvet; hvaruppå Consistorium beslöt att besvärsskriften skulle meddelas Frenckell, hvilken föreskrefs att med förklaring deröfver innom fjorton dagar efter inhändigandet vid vite af fem daler silfvermynt inkomma.

Sådan var upprinnelsen till den mångåriga rättegång, som derefter för det första vid något öfver tjugo sammanträden i Consistorium fortsattes samt tidt och ofta genom nya klagomål, ifrån den ena eller andra partens sida, mera och mera invecklades och om hvars orsaker samt beklagliga verkningar på det ifrågavarande tryckeriet jag icke tilltror mig kunna gifva mine läsare något redigt begrepp, utan att här ordagrant införa följande, sannolikt af Consistorii dåvarande Amanuens, tjenstförrättande Sekreteraren Magister Matthias Calonius uppsatta dom, sådan den i Protokollet för dagen då den afsades förekommer, utan att rätta dess många fel i ortografiskt afseende, hvilka säkert falla renskrifvaren till last:

Consistorii Academici Majoris Dom, uti ett till Consistorium instämdt mål emellan Handelsmannen här i Staden Högacktad Herr Ja-

cob Bremer genom dess måg Herr HofSecreteraren och Cancellisten i Kongl. Maij:ts och Riksens Högloft. HofRätt Ädel och Högacktad Carl Hising å den ena och Boktryckerie Idkaren Johan Christopher Frenckell, biträdd af Herr Vice Actuarien i Högbemälte Kongl. HofRätt Gabriel Palander å den andra sidan, ömsom kärande och svarande, angående rättighet till hälften uti Kongl. Academiens Boktryckerie härstädes, och de från Martii månads början förledit år därvid influtne medel, med mera; hvarom jemte ersättning för åbragt skadestånd och Rättegångs kostnad tvistadt blifvit; I hvilket mål jemväl Herr Vice Häradshöfdingen och Juris Doctoren Vidtlagfarne Johan Alexander Brandt, i anseende till någre af HofSecreteraren Hising i dess ingifne skrifter emot honom brukade missfirmelige utlåtelser är vorden hörd och med sine påminnelser skrifteligen inkommit, såsom handlingarne utvisa; afsagd i Åbo den 8de December år 1768.

Consistorium Academicum Majus har af handlingarne inhemtat beskaffenheten och förloppet af detta mål vara sådant: att sedan Handelsmannen Bremer och Boktryckerie Idkaren Frenckell såsom Bolagsmän, under d. 8 October 1765 med Kongl. Academien härstädes ingått en afhandling hvarigenom de förbundit sig, att gemensamt med det första som giörligt vore här i Staden inrätta och i tjugu års tid underhålla ett fullkomligt Boktryckeri, emot sådane vilckor, som det på ofvannemde dag upprättade contract närmare uttrycker: så har i anledning deraf Handelsmannen Bremer icke allenast förskutit penningar och varor i serskilte Poster till Tryckeriets behof, utan ock till verckets desto bättre och beqvämligare drift, upphandlat en gård här i Staden, thit jemväl Boktryckeriet efter föregången och i Bolags interessenternes närvaro behörigen förrättad inventering vid början af Martii månad förledit år blifvit flyttadt; Hvarefter Handelsman Bremer till dess måg HofSecreteraren Hising updragit, at i dess stad och ställe, samt i anseende till hans i Boktryckeriet ägande andel, hafva tillsyn öfver förvaltningen deraf och at dervid fallande medel måtte till verckets förmån och Bolagets gemensamma nytta användas, under hvilket alt likväl Handelsmannen för de i Contractet med Kongl. Academien utfäste skyldigheters fullgiörande sielf ville vara ansvarig.

I grund af denna uppdragelse har ock HofSecreteraren Hising vid nästberörde tid förledit år vidtagit tilsynen öfver vercket och i samråd med Boktryckaren Frenckell besörgt om en uplaga af finska Psalm Boken samt Cathechesen och A. b. c. Boken: Men som Frenckell tredskats att visa HofSecreteraren redo för de både förut och efter HofSecreterarens tillträde till

vercket erhållne förskotter, samt de dervid influtne medel, dem han upburit; så har HofSecreteraren uti en den 12 Octob. förledit år till Consistorium ingifven skrift om dess förplicktande till dylik redovisning anhållit, samt i en särskilt skrift derjemte påstått, det måtte Frenckell, som på flerfaldigt sätt hade brustit i dess skyldigheters fullgiörande och utom dess icke vore nog förmögen at drifva ett så kostsamt verck som Boktryckeriet, från Bolaget skiljas.

Uti härå den 4 nästföljande December afgifvit skrifteligt svar har Frenckell bestridt hvad af HofSecreteraren honom till last blifvit anfördt och därhos klagat öfver flere slags förmente oförrätter, som af HofSecreteraren hade blifvit honom tilfogade, dem han i en annan den 8 i berörde månad ingifven skrift vidare upprepat och förbehållit sig, at sin talan emot HofSecreteraren på utverckande stemning lagligen utföra. Och har Consistorium i anseende dertill, at Frenckell förmält sig af HofSecreteraren egenvilligt hafva blifvit stängd från all delacktighet i Boktryckeriet, samt från nyttjandet af den egendom, som honom deruti ostridigt skulle tilhöra samma dag beslutit, det borde Frenckell uti dess andel i vercket genom vederbörlig handräckning åter insättas.

I anledning af Frenckells om verckställigheten af detta beslut, hvaraf han klagat sig ej hafva rönt någon verckan, giorde påminnelser, har Consistorium den 14 i merberörde månad förnyat förenemde dess beslut, och har det dervid förblifvit tills Handelsmannen Bremer änteligen den 27 Januarii innevarande år å Frenckell utverckat skriftelig stemning i alla de serskilte omständigheter, för hvilka han ville honom tilltala: Hvarefter Frenckell äfven utverckat genstämning å så väl Handelsmannen som HofSecreteraren Hising angående alla dem emellan upkomne och i stemningen upräcknade stridigheter, såsom straxt vidare skall förmälas.

I följe häraf hafva ock Parterne vid uprop sig infunnit och sin talan fullföljt medelst afgifne skrifteliga Inlagor: hvaruti Bremer i synnerhet drifvit och påstått 1° det Frenckell måtte förpliktas, at visa honom redo för upburne förskotter till Tryckeriets behof och de sedan Martii månads början i sidstförledit år dervid fallne inkomster, samt at derefter till Bremer betala dess andel i det som dem emellan till delnings kunde öfverblifva, utom en summa af fyrahundrade nittio dal. kopparmynt, som Bremer år 1766 i Stockholm till derifrån hitbragte Boktryckare Gesäller skall låtit utbetala och hvaraf Frenckell således ensam skall haft förmon. 2° at Frenckell, som egenvilligt skall tillgripit ett partie papper, som blifvit lemnadt i dess förvar och dessutom skingrat 4000 exemplar af finska cathechesen, som efter aftal

på Bremers enskilta kostnad hade blifvit uplagde, såsom ock qvarhållit de på skrifpapper tryckte Exemplar af finska Psalmboken, måtte påläggas att till Bremer ersätta berörde papper och skingrade Exemplar samt de qvarhållne Exemplaren af finska Psalmboken utgifva. 3° att Frenckell kunde skyldig kännas at för de rum i gården där Boktryckeriet är, som han för enskilt del nyttjar och bebor, betala i årlig hyra 300de dal. kopp.mt och lika stor hyra för dess andel i tryckeriet, så framt han ej ville begifva sig dertill, at vercket gemensamt för laga ränta å gårdens kiöpeskilling skulle debiteras. Och som Frenckell hvarken i en eller annan måtto skall giordt något förskott till verckets behof; så är 4° påstått det Frenckell måtte tilhållas at betala dess andel i det upgångne förlaget med ränta å de för hans lott af Bremer giorde utläggningar, samt at han i anseende till dess oförmögenhet och försumlighet vid verckets drifvande, måtte enligt det i Contractet med Kongl. Academien giorde förbehåll och XV Cap. 4 § HB vid Bolaget skiljas; och ändteligen 5° att Frenckell med laga plikt kunde ansees för de ohemula beskyllningar om tillfogade våldsamheter som han HofSecreteraren Hising skall tillagt.

Boktryckaren Frenckell har åter för sin del yrkat och påstått, att 1° utredas måtte på hvad grund HofSecreteraren Hising satt sig i besittning af Tryckeriet med Frenckells namns uteslutande ifrån tryckte skrifter, och om det skiedt med Handelsman Bremers samtycke eller genom transport af dess rättighet på HofSecreteraren. 2° att Handelsmannen Bremer måtte visa genom hvad slags fång han förmenar sig vara ägare af hälften uti de vid Boktryckeriet nu befinteliga gamla stilar och Prässar, sedan han enligt Contractet med Kongl. Academien några nya stilar ej skall anskaffat. 3° att HofSecreteraren måtte tillhållas, att vid anställande ordentlig Liquidation Parterne emellan visa redo för så väl uplagan af finska Psalmboken och större delen af finska Cathecheserne och A. b. c. Böckerne, för hvilka Frenckell till en del äfven skall betalt både Sättare och tryckare löner, som ock 4° för Tullfriheten på 1000de Ris Tryck Papper för år 1766, som HofSecreteraren ensidigt och utom Frenckells vettskap skall nyttjat sig till godo. 5° at HofSecreteraren måtte påläggas att återgifva alla Boktryckeriet rörande handlingar och deribland ett bref från Stilgiutaren Pötzh i Köpenhamn, om någre till omgiutning dit försände gamla stilar samt 6° skyldigkännas, at ensam vara ansvarig för kostnaden så väl vid nya gesällers förskrifvande utom hans vettskap, som ock vid nya regalers förfärdigande i stället för de gamla, hvilka ehuru brukbare skola blifvit upbrände, såsom ock 7° förpliktas att giälda Frenckells derigenom åbragte lidande, at HofSecreteraren icke

allenast skall hindrat aftryckningen af de skrifter, som Frenckell i sådan afsikt emottagit, utan ock förbudit dess af Kongl. Lazaretts Directionen för Lottlistornes tryckning betingade arfvode, och 8° att giälda alt annat skadestånd af hvad namn det vara må, som genom HofSecreterarens förvållande honom öfvergått; äfven ock 9° at HofSecreteraren för den medelst Frenckells skiljande ifrån vercket och nyttjandet af dess lagfångna egendom honom tillfogade våldsamhet, samt för dess ohörsamhet at åtlyda Consistorii beslut om hans inrymmande deruti med laga plickt måtte ansees, och sluteligen 10° at Handelsmannen Bremer, som i de med Kongl. Academien afhandlade vilkorens fullgiörande skall brustit, måtte förklaras förlustig den genom contractet honom updragne rättighet till Boktryckeriets drifvande.

Desse i så måtto afgifne Inlagor hafva Parterne vid sedermera fortsatte uprop å ömse sidor emot hvarannan besvarat, hvarefter och sedan skriftvexlingen för sig gått, de till munteligit förhör den 26 nästförledne October härstädes förevarit och sine vittnen å hvarthera sidan afhöra låtit, dervid HofSecreteraren Hising tillika giordt påstående om redovisning och ersättning för tullfriheten på 1000de ris Tryckpapper för nästförledit år 1767, hvaraf genom Frenckells försummelse Boktryckeriet ej skall kunnat draga någon förmon; hvarförutan Parterne beggesides om ersättning för rättegångs kostnaden påmint.

Hvad således i saken förelupit och Parterne både skrift- och mundteligen emot hvarannan anfördt, såsom de ingifne vidlöftige handlingarne och det hållne protocollet bredare utvisa, har Consistorium Academicum Majus uti noga och behörigt öfvervägande hos sig komma låtit, och emedan HofSecreteraren Hising förklarat, det han icke annorlunda än såsom Ombud och Sysloman för dess Svärfader Handelsmannen Bremer tillägnat sig del uti Boktryckeriets förvaltning, hvarmed äfven Handelsmannens i denne sak till HofSecreteraren uthändigade och här ingifne fullmackt af den 5 Sept. förledit år instämmer, i thy at Handelsmannen deri förmäler sig hafva till Hof Secreteraren öfverdragit at i dess stad och ställe giöra och låta i alla mål, som Boktryckeriet i någon måtto kunna angå, doch at Handelsmannen sielf för verckets i stånd sättande och drift till den ena hälften komme att vara ansvarig: Ty finner Consistorium det den af Frenckell väckte fråga om HofSecreterarens behörighet at i tillsynen öfver Boktryckeriets drift deltaga, icke kan skiärskådas, innan förut blifvit pröfvadt, huruvida Handelsman Bremer såsom hufvudman till en sådan delacktighet i Boktryckeriet kan vara berättigad, så vida jemväl derom Parterne emellan är vordet tvistadt.

Hvad nu denna omständighet angår, så finnes, at Boktryckaren Frenc-

kell bestridt Handelsman Bremer denna rättighet på den grund, at Handelsmannen, hvilken icke skall anskaffat några stilar eller andre till verckets drifvande nödige vercktyg och instrumentalier, ej kunde innan sådant af honom blifvit fullgjordt ansees för Frenckells Bolagsman eller delägare i Tryckeriet, utan vore Handelsmannen i stöd af det med Kongl. Academien år 1765 ingångne Contract, dess förinnan allenast såsom förlagsman för Frenckell at ansee; i följe hvaraf Handelsmannen, som förments böra åtnöjas med utfäst ränta af åtta för hundrade om året å dess förskotter, icke heller kunde vara till någon delacktighet i sielfva verckets förvaltning eller till redovisnings fordrande för inkomsterne dervid berättigad.

Häremot har Handelsman Bremer påstått det han skall blifvit Innehafvare af framledne Directeuren Merckells uti Boktryckeriet ännu outbruten innestående och nu mera dess Borgenärer tilhörige hälft af stilar och annat tilbehör, dessmedelst att Handelsmannen af afledne Herr Probsten Johan Gråås Sterbhuus infriat en af Merckell till Herr Probsten i lifstiden den 16 November 1758 utgifven förskrifning stor Tvåtusende dal. kopparmynt utom derå uplupen laga ränta, hvarigenom altså Handelsmannen tillika blifvit innehafvare af den Panträttighet Sterbhuset enligt Merckells åberopade förskrifning ägt uti dess andel i Tryckeriet, den Handelsmannen således egde frihet at nyttja och disponera: Men aldenstund det icke kunnat visas, at afledne Directeuren Merckells samtelige Borgenärer blifvit om denna Panträttighets uplåtande till Handelsmannen Bremer tilsagde, mindre att de dertill samtyckt, hvarförinnan den skedde öfverdragelsen af panträttigheten emot Lag icke kan gälla; härtill äfven kommer att lös pant, af hvilken beskaffenhet Merckells andel i Tryckeriet är, enligt 3 §. 10 Cap. HB icke får utan ägarens lof och minne brukas; fördenskull finner väl Consistorium Academicum Majus att Handelsman Bremer i grund af den i ofvanbemält matto till honom updragne panträttighet icke varit eller är till nyttjande af Merckellska andelen i vercket berättigad, samt att de af Handelsmannen derföre utbetalte penningar vid sakens nu varande beskaffenhet, icke kunna ansees för någon i Boktryckerie vercket, till vinnande af Bolags rättighet gjord insättning: dock likväl som det af Bremer och Frenckell om detta Tryckeries uprättande och vid makt hållande den 8 October 1765 med Kongl. Academien slutne Contract, på sätt, som redan förut är anmärckt, derutinnan är klart, att Bremer och Frenckell såsom Bolagsmän komme at vara för verckets i ståndsättande och drift ansvarige, och det tillika befinnes, at Handelsmannen Bremer, genom en tjenlig gårds upköpande för Boktryckeriet, samt andre betydelige förskotter, som ofelbarligen svarar emot om icke vida öfverstiger värdet af den del Frenc-

kell, enligt här ingifvet Inventarium deruti äger: altså och emedan til läggande af Bolag det icke väsenteligen fordras at interessenternes insättningar skola vara af aldeles enahanda natur eller at de endast skola bestå i sådane verktyg och redskap, som vid arbetets förrättande i den konst eller det handtverk, om hvars drifvande Bolaget sig förenat, äro brukelige, såsom å Frenckells sida utan skäl och rimlighet velat påstås, utan är det fastmera till ändamålets vinnande nödvändigt, at tå then ene Bolagsman tilskutit dylike verktyg, de öfrige insätta så mycket penningar eller annat penninge värde. som till inrättningens fullkomnande tarfvas, att det deremot svarar, eller emot den Lott de hvar för sig i Bolaget komma att njuta; Ty och i anseende härtill pröfvar Consistorium Academicum Majus, thet Handelsman Bremer genom ofvanberörde dess till Boktryckeriets behof gjorde förskotter, förvärfvat sig deruti den rättighet, som enligt Lag XV Cap. HBL. Bolag åtföljer, och at Handelsmannen derföre icke annorlunda än för Frenckells Bolagsman kan ansees och det så mycket mera som uti handlingarne flere bevis dertill gifvas, at Frenckell innan denna rättegång började och jemväl sedermera sjelf erkänt Handelsmannen i nästnämnde egenskap af dess Bolagsman; varande detta i synnerhet deraf at inhemta, att Frenckell icke allenast uti en den 4 December förledit år till Consistorium ingifven skrift förmält det bland annat honom och Bremer emellan hade blifvit aftalt det Bremer skulle förlägga Tryckeriet med nödiga behof, hvaremot Frenckells verk och hvad han i öfrigt kunde försträcka blefve fonden till interessentskapet. utan ock vid ett den 9 i samma månad hos Rector anstäldt munteligt förhör begärt at få bryta Bolaget, samt i ett den 13 October förledit år utgifvet quitto bref erkänt det han till Tryckeriets förnödenhet emot redovisning erhållit ett förskott af 1185 dal. koppr.mt: hvarför utan han äfven i samråd med Bremer eller dess Ombud ingått i anstalter om Böckers upläggande, som efter dess eget medgifvande skiett i förhoppning at få deltaga i halfva vinsten, såsom han äfven gemensamt med Bremer anhållit om så väl Consistorii Academici underdåniga föreskrift hos Kongl. Maj.t till erhållande af exclusivt privilegium på en ny uplaga af finska Bibelen, som ock till Höglofl. Kong. Cancellii Collegium, om ersättning hos Bokbindaren Carlbohm i Stockholm för det han giort inbrott i detta Boktryckerie nådigst förundte privilegier: hvilket alt nogsamt utmärker, att Frenckell tå han dessa steg vidtagit ansett Bremer för sin Bolagsman, hälst i annat fall hvarken redovisning för erhållne förskotter eller förbehåll om hälften i inkomsterne kunnat äga rum: och kommer att derföre i följe häraf hvad af Frenckell tvärt emot ett sådant dess eget medgifvande i denna del är vordet drifvit och påstått, såsom ogrundadt att förfalla. Vid

sådan beskaffenhet och så vida det icke kan Handelsmannen Bremer betagas att genom Ombud eller Syssloman hafva öfver Boktryckeriet och dess förvaltning den tilsyn, hvartill han, såsom Bolagsman deruti, är berättigad, försvinner jemväl hvad af Frenckell, på sätt här ofvanföre är omförmäldt, blifvit anmärkt emot HofSecreteraren Hisings behörighet, att uti uppsickten öfver Tryckeriet med Frenckell deltaga.

Sedan det nu således är fastställdt, at Handelsman Bremer och Boktryckaren Frenckell äro Bolagsmän, så bör Consistorium, innan vidare utlåtande öfver Parternes stridigheter kan meddelas, tillsee, i hvad mån de måge deltaga i vinst eller förlust som af verket kan härflyta.

Och emedan Parterne tvärt emot hvad deras skyldighet fordrat, samt Lagen uti 1 §. XV Cap. HBL. bjuder, försummat at sin emellan uprätta något Bolags Contract, och olikheten i deras uti Bolaget å ömsesidor giorde insättningar, där ock den skulle befinnas, i och för sig sjelf samt utan serskilt derom giordt aftal icke kan vercka någon olikhet dem emellan i de förmoner eller den last, som af Bolags rörelsen kan härflyta: Ty pröfvar Consistorium, det böra Handelsman Bremer och Boktryckaren Frenckell nu och till dess annorlunda dem emellan kan blifva afhandladt, taga lika del så i liuft som ledt, i vinst som förlust.

Beträffande sedan Parternes emot hvarannan uppgifne fordringar, härrörande af serskilte slags förskotter till verket och de för aftryckte samt försålde arbeten och arbetslöner influtne och dels af den ene, dels af den andre Parten upburne medel; så emedan Parterne å ömsesidor åstundat, at ordentelig liquidation dem emellan må anställas, och Consistorium äfven finner beskaffenheten af de tvistige fordringarne vara sådan, at den här inför Consistorio ej beqvämligen kan utredas; Ty pröfvar Consistorium i förmågo af 2 §. XXIV Cap. RB. skiäligt, at till den begiärta liquidationen i så måtto bifalla, det måga Parterne vid dem hvarthera förelagdt femtio dal. S.mts vite, innom tre månader ifrån denna dag foga anstalt derom, det förberörde deras fordringar af gode och i räkenskaper kunnige män, dem de i samråd med hvarannan äga at utnemna, eller i händelse de derom ej åsämjas skulle Consistorium förbehåller sig på skeende anmälan, at utse och förordna, behörigen må varda utredde, så at det ostridiga från det stridiga varder åtskildt. Börande denna förrättning verkställas på ofvan utsatte grund och de särskilte grunder, som i anledning af det som under Rättegången Parterne emellan är drifvit, nu skola närmare utstakas.

Först böra liquidations männerne uptaga och i penningar värdera så väl de stilar och Prässar med alt annat tilbehör, som Frenckell uti verket å ena

sidan ostridigt äger, som ock hvad Handelsman Bremer till gårdens upköpande för Tryckeriet å andra sidan bevisligen utbetalt; och blifver den häraf upkommande summa, beräknad för hvarthera interessenten särskilt, den grund hvarå Bolaget bör ansees vara ingångit och uprättadt.

Skulle härvid finnas, at en hafver giort större insättning än den andra, tå bör hälften af ett sådant å den ena sidan varande öfverskott den andra Bolags interessenten till last beräknas, med derå från insättnings dagen eller tå Bolaget tog sin början uplupen laga ränta: och som Gården där Boktryckeriet nu är, således blifver Bolagets gemensamma ägendom, så kan Boktryckaren Frenckell med den af Handelsman Bremer vilkorligen fordrade 600 dal. Kopp.mts hyra för de rum han deri dels för enskilt del dels ock för dess andel i vercket nyttjar icke belastas. Därnäst uptecknas all inkomst och utgift vid vercket, det ostridiga och det stridiga serskildt. Och på det sådant af förrättningsmännerne utan mycken tids utdrägt och med redighet må kunna verckställas; så åligger Parterne at vid lika vite som förrbemält är till förrättningsmännerne afgifva behörig räkning öfver hvad the hvarthera för verckets skull utgifvit och dertill förskutit eller af de dervid influtne medel upburit. Börande samma räkningar med den noggranhet vara författade, at de, där så påfordras, med liflig ed må kunna bestyrckas. Hvad af den ena utaf Parterne mer än af den andra till Boktryckeriets drifvande kan vara förskutit, deraf stadnar den ena hälften honom till last, som mindre utlagt, emot den ränta lag stadgar: men om något öfverblifver, sedan alla utgifterne å ömsesidor af den gemensamma inkomsten blifvit godtgiorde, deruti niuta begge Parterne lika del och tage halft deraf Handelsman Bremer och halft Boktryckaren Frenckell: och aldenstund det af Frenckell icke kunnat visas, at de qvarvarande exemplar af finska Psalmboks uplagan genom något Handelsman Bremers eller HofSecreteraren Hisings förvållande blifvit oförsålde, utan är det fast mera utredt, at HofSecreteraren haft all möda ospard till befordrande af exemplarens snabba afsättning: fördenskull komma ock berörde oförsålde exemplar att beräcknas Bolaget gemensamt till last, där Parterne ej i godo vilja förena sig att oftanemde öfverblefne exemplar till hälften med hvarannan dela.

Hvad angår den af Handelsmannen Bremer År 1766 till nya gesällers anskaffande till Tryckeriet giorde kostnad, som till 490 dal. Koppr.mt blifvit upgifven, och hvaraf gesällen Hoff skall bekommit 100 dal. gesällen Kock 240 dal. och gesällen Barckman 150 dal. alt Kopparmynt; så har väl Frenckell påstått, att Bremer ensam borde vidkännas denna utgift: men som det af Frenckell ej kunnat med minsta skäl visas, att desse arbetare, såsom

han föregifvit, vid Tryckeriet varit öfverflödige, eller att de utom hans vettskap blifvit hitförskrifne; hälst som deremot är å daga lagt, at de i ett helt år vid tryckeriet utan åtal af Frenckell blifvit brukade och derstädes under Frenckells egit inseende förrättat det arbete, hvaraf han vill draga halfva vinsten: altså finner väl Consistorium at Frenckells nästnemde påstående, såsom foglöst bör förfalla. Men som det å Bremers sida tillika är påstått, det förberörde 490 dal. kopp.mt af Frenckells enskilta lott borde återgäldas, så vida Frenckell genom afdragningar å gesällernes förtjente veckolöner skall giort sig betalt för dess dem gifna förskotter: så är det en omständighet, som på närmare utredande vid den skeende Liquiden ankommer. Vidkommande Tullfriheten på Ettusende Ris Tryckpapper för år 1766, för hvilken Frenckell fordrat af HofSecreteraren Hising redo: så emedan HofSecreteraren förklarat, at af detta privilegium någon förmon för Boktryckeriet berörde år icke kunnat hemtas, så vida det till vinnande deraf nödige bevis, som hos Sjötulls kammaren i den ort, där pappret tages bör upptees och inlemnas, hade sednare än vederbordt hos Consistorium blifvit utverckadt: och Boktryckaren Frenckell i dess härå afgifna svar förmält sig dervid ej hafva något at påminna, allenast HofSecreteraren skulle återställa det af Consistorium utgifne Bevis, som HofSecreteraren emottagit, hvilket HofSecreteraren jemväl sedermera i så måtto fullgjort, at han meranemde Bevis tillika med Frenckells till detta privilegii bort accorderande för dess del honom lemnade fullmakt, vid munteliga förhöret i hufvudskrift härstädes ingifvit; Ty blifver ock den därigenom tilkomne förlust för Bolaget gemensam.

Men som Frenckell, hvilken till nyttjande af samma Tullfrihets privilegium för förledit år 1767 i sidstförledne Junii månad och således i god tid utverkat sig hos Consistorium det vanliga Beviset, sedermera och tå vid munteliga förhöret påminnelse derom skiett, icke uppgifvit hvad anstalt han vidtagit, för att genom merberörde privilegium tillskynda Boktryckeriet den deraf förväntade nytta och förmon: altså bör Frenckell vid liquiden blifva derför ansvarig. Sedan den nu nödig pröfvade liquidation, hvarvid Parterne antingen sielfve eller genom laga fullmägtige vid serskilt dem hvarthera förelagdt 50 dal. S.mts vite böra sig infinna, på redan utsatte grunder blifvit förrättad; förbehåller sig Consistorium at i de delar, uti hvilka de ännu derefter kunna blifva med hvarannan stridiga, genom laga dom vidare lägga dem emellan.

Hvad ytterligare beträffar de flere af Parterne emot hvarannan giorde påståenden, som med de nu till Liquidation utstälte stridiga fordringar icke

hafva någon gemenskap; så bör Consistorium öfver desamme dess utlåtande nu meddela.

Således finnes Boktryckaren Frenckell först hafva påstått det måtte HofSecreteraren Hising med plikt ansees, för det han i Julii månad förledit år skall egenvilligt och på förment våldsamt sätt stängt Frenckell ifrån Boktryckeriets förvaltning och nyttjandet af den ägendom, som han i verket ostridigt ägde, förordnat gesällen Barckman till Factor samt retat arbetarena till upstudsighet och olydna emot honom: men aldenstund det af Frenckell sielf vid munteliga förhöret härstädes är medgifvit, at han ännu i October månad förledit år sutit vid en obehindrad disposition af verket och därunder äfven upburit de medel, som kunnat inflyta, och det jemväl genom de af Parterne å ömse sidor åberopade och härstädes edeligen afhörde vitnens Boktryckare Gesällernes Wiboms och Nobelins sammanstämmande berättelser fulleligen är utredt, att Frenckell icke genom någon HofSecreterarens åtgiärd blifvit skild från Boktryckeriets förvaltning och den tillsyn öfver arbetet, hvartill han kunnat vara berättigad, samt at Frenckell fastmera sjelfmant och utan någon trängande ordsak afhållit sig från all upsikt öfver arbetet, hvilket än ytterligare bestyrkes genom Interims Academie Vaktmestaren Zimmermans under den 8 December sidstförledit år inför Consistorium giorde berättelse, det han jemte Cursoren Gahlroos åtta dagar förut uppå HofSecreterarens anmodan tillsagt Frenckell, att vidtaga dispositionen af verket, penninge upbörden dervid allena undantagen: hvarförutan begge förenemde vitnen Nobelin och Widbom deruti med hvarannan instämt, at hvarken Gesällen Barckman af HofSecreteraren någonsin skall blifvit satt till Factor vid Tryckeriet, eller at de af HofSecreteraren blifvit styrkte till olydna och sidvördnad emot Frenckell äfvensom icke eller det med ringaste skäl kunnat visas, at HofSecreteraren hade förbudit aftryckningen af några arbeten, dem Frenckell emottagit: fördenskull pröfvar Consistorium det Frenckell till förenemde dess påstående icke haft tilräckelig anledning; och kommer det derföre såsom olämpeligt och obevist at förfalla: hvarigenom altså HofSecreteraren Hising för Frenckells tiltal i desse delar varder befriad. Och ehuruväl Frenckell förment sig någon våldsamhet deruti hafva öfvergått, att HofSecreteraren Hising skilt honom vid upbörden af de vid verket fallande inkomster, den HofSecreteraren sielf vidtagit; dock likväl som Parterne emellan icke varit förafskedadt, hvilkenthera af them som borde hafva upbörden af de för deras gemensamma räkning inflytande medel om händer; vid hvilken beskaffenhet HofSecreteraren, såsom varande å dess Svärfaders vägnar Bolagsman med Frenckell, var till berörde upbörd med Frenckell

lika berättigad, i synnerhet som HofSecreteraren ej annorlunda deruti ingått än under förpliktelse till månadtelig redovisning för medlen, hvilken skyldighet likväl Frenckell å sin sida under hela den tid han sutit vid upbörden så aldeles eftersatt, at han ännu icke finnes hvarken för det ena eller andra hafva giort någon den minsta redo: altså finner Consistorium det HofSecreteraren för dess förhållande härutinnan, hvarmed han endast haft dess egen och Bolagets säkerhet, men icke Frenckells oförrättande till ögnamärke, icke giort sig till någon plikt skyldig. Och emedan infordrandet af den arfvodes lön, som för aftryckningen af lottlistorne hos Kongl. Lazaretts Directionen varit betingad äfven hörde under upbörden af Tryckerie inkomsterne; Ty kommer ock den i denna del af Frenckell å HofSecreteraren påstådde plickt på åfvan anförd grund at förfalla.

Vidare har Frenckell ansett sig därigenom förorättad, at HofSecreteraren i stället för det förut antagne formulair *Tryckt i Åbo af Boktryckaren Johan Christopher Frenckell,* vid Boktryckeriet låtit införa ett annat af innehåll *Tryckt uti Kongl. Academiens Boktryckerie uti Åbo,* hvarföre jemväl plikt å HofSecreteraren är vorden påstådd; men emedan Bolaget icke eller i denna del sin emellan något aftal giort och derigenom fastställt huruledes i anseende till bägge Parternes delacktighet uti Tryckeriet härmed borde förhållas; det icke eller kan sägas att Frenckell uti det af HofSecreteraren införde och nyssnemde formulair är utesluten, så vida Frenckell i Kongl. Academiens Tryckerij med Bremer äger lika del: varande det ej eller i följe af Kongl. Maj.ts Nådiga förordning om Skrif- och Tryckfriheten af den 2 December 1766 och dess 4 § någon ovilkorlig nödvändighet at Boktryckarens namn å de skrifter, som vid Tryckeriet utkomma, utsättes, utan giör till det med Högstberörde förordnande påsyftade ändamåls vinnande tilfyllest, att sielfva Tryckeriet och Trycknings orten tydeligen utsättas, såsom dageliga erfarenheten visar att vid Kongl. Tryckeriet i Stockholm är brukeligt, hälst vid så fatta omständigheter, tå missbruk skeer, Boktryckaren utan möda kan igenfås och till ansvar ställas: Ty anseer Consistorium det HofSecreteraren, för den af honom med förmulairet till Trycknings ortens och Tryckeriets utsättande å utkomne skrifter obetydeliga förändring, som ock redan för detta till sin verkan uphört, icke kan till något ansvar bindas, eller till den af Frenckell å honom påstådde plikt fällas.

Och aldenstund Consistorii den 8 och 14 December förledit år gifne utslag icke varit af annat innehåll, än at Frenckell vid förvaltningen af Tryckeriet och upsickten öfver arbetet derstädes borde bibehållas, samt at dess i verket ägande andel icke borde utom dess samtycke af HofSecreteraren till

dess enskilta nytta brukas, och af det som ofvanföre är anfördt klart finnes, at HofSecreteraren hvarken varit Frenckell i verkets disposition hinderlig, eller till sin enskilta förmon nyttjat dess deri ägande andel, hälst HofSecreteraren under hela rättegången förklarat sig nögd dermed att Frenckell kommer at niuta den hälft af vinsten, som honom rätteligen tilkommer: fördenskull pröfvar Consistorium det Frenckell till dess påstående om HofSecreterarens fällande till böter och tredska at fullgiöra Consistorii förenemde beslut icke varit befogad: äfvensom den skadestånds ersättning, som Frenckell af HofSecreteraren fordrat, för det Frenckell genom HofSecreterarens förvållande och åtgiärd hade blifvit hindrad i dess närings idkande, på de redan uprepade grunder kommer at förfalla.

Ytterligare har Frenckell af HofSecreteraren Hising fordrat några Boktryckeriet rörande handlingar, dem HofSecreteraren af honom skulle emottagit; men som det af Frenckell i synnerhet åberopade Bref från Stilgiutaren Pötzch i Köpenhamn angående några till omgiutning dit försände gamla stilar finnes uppå Frenckells egen gifne anledning vara af HofSecreteraren till Consistorium ingifvit, till bestyrkande af den anstalt de förmält sig gemensamt hafva giort om nya stilars anskaffande, hvaröfver Consistorium deras utlåtande infordrat, och Frenckell dessutom icke uppgifvit några andre Boktryckeriet rörande documenter, dem HofSecreteraren af honom hade bekommit; Ty försvinner ock hvad i denna del utan skäl och anledning är vordet påmint.

Hvad sedan angår det påstående som HofSecreteraren Hising giort emot Frenckell, det han i följe af XI Cap. 4 § HB. och 4 § XII Cap. i samma Balk måtte med plikt ansees, för det han tilgripit något partie papper som hos honom blifvit inlemnadt, samt försålt en del af de för Bolagets räkning giorde uplagor af böcker HofSecreteraren ovitterligen; så har HofSecreteraren icke gittat bevisa det förberörde papper blifvit lemnadt till Frenckell under natur af lån, hvarom i förstnemde lagrum handlas, hvilket ej eller med sakens natur och egenskap i minsta måtto öfverensstämmer: varande det icke eller bestyrkt, at sagde papper och uplagde Exemplar såsom Inlagsfä, hvarå det anförde sednare rummet i lagen har sitt afseende, varit hos Frenckell i förvar nedsatte, utan är det deremot af omständigheterne tydeligt, at Frenckell såsom Bolagsman och then ther Bolagsnäringen under tiden förestått till förarbetande emottagit, samt till försäljande i sin vård haft meranemde papper och Exemplar af böcker: och varder fördenskull förenemde till målets beskaffenhet och vid sakens nu varande ställning olämpelige påstående härigenom förkastadt.

Beträffande vidare den ersättning af 2000de dal. kopp.mt som HofSecreteraren Hising af Frenckell fordrat, för det lidande hvaruti HofSecreteraren eller Handelsman Bremer skall blifvit försatt, medelst det uppehåll och de hinder i arbetets jemna drift, som Frenckell genom sin tredska och gensträfvoghet skall vållat; så emedan det icke kunnat visas at Frenckell egenteligen och allena varit ordsaken till den oreda, hvaruti Tryckeriet nu en tid sig befunnit, utan finnes den förnämligast hafva däraf härrördt, att genast vid Bolagets ingående någon skriftelig afhandling därom Parterne emellan icke blifvit uprättad, uti hvilken skyldighets utur ackt låtande de ock bägge äro delacktige, samt hafva således att skylla sig sjelfve för det de stadnat med hvarannan i tvist och stridigheter, vercket till meen och hinder: Ty pröfvar Consistorium det den begärte skadestånds ersättningen så mycket mindre kan äga rum, som HofSecreteraren icke upgifvit några grunder hvarefter den skulle mätas och beräcknas.

Hvad änteligen vidkommer Parternes å ömse sidor emot hvarannan giorde påstående om entheras skiljande vid Bolaget och then till Boktryckeries drifvande genom Contractet med Kongl. Academien vundne rättighet: så har Frenckell grundat dess i denne del emot Handelsman Bremer anstälde talan derå, att Handelsmannen enligt dess förbindelse icke skall anskaffat någre nye stilar: men aldenstund Consistorium redan förut förklarat det Bremer igenom gårdens upköpande för Tryckeriet bidragit till verckets uprättande på en bättre och varaktigare fot, samt at han därigenom förvärfvat sig den rättighet, at jemte Frenckell niuta de förmoner som deras till verkets drifvande ingångne Bolag åtfölja: det äfven är ostridigt at Bremer med flere betydelige penninge och andre förskotter understödt verket, som dessutom alt meer och meer hade förfallit eller ock aldeles afstadnat; hvartill kommer att Handelsmannen nu mera anskaffat ny stil tilsammans till 1252 skålpund Netto efter dansk vigt, hvarvid dess kostnad, utom assurance, frackt och Tullumgälder enligit uptedde och obestridde räkningar, bestigit sig till Tvåhundrade Sextio fyra Riksdaler Dansk Courant och något deröfver, dem Bremer ensam utbetalt, utan at Frenckell i denna utgift vidare deltagit, än at han af dess gamla stil till omgiutning lämnat 340 danska skålpund, som till 30 Riksdaler och 2 m.r dansk courant honom äro godtgiorde; fördenskull och i anseende till en sådan Handelsmannen Bremers för verckets förbättrande ådagalaggde sorgfällighet, pröfvar Consistorium det Frenckell till dess på förenemde grund om Bremers skiljande från Boktryckeriet giorde påstående så mycket mindre ägt fog, som enligit stilgiutaren Potzches här ingifne Bref Frenckell sielf varit till det med stilarnes anskaffande skedde drögsmål vållande, så vida han vid

det första reqvisition giordes icke genast öfversändt så kallade Prof- och Inrättnings stilar, om hvilkas nödvändighet vid stilarnes förfärdigande han likväl såsom Boktryckare bordt vara underrättad. I följe af hvilket alt Handelsmannen Bremer altså vid det med Kongl. Academien om detta Boktryckeri ingångne Contract varder bibehållen; men som HofSecreteraren Hising påstått Frenckells skiljande ifrån Bolaget förnemligast på sådan grund, som i 4 § XV Cap. HB. omtalas, och det ännu icke är utredt, huruvida Bremer af Frenckells vid vercket förde förvaltning kan hafva mehn och skada, eller huru stor den kan blifva: altså förbehåller sig Consistorium utlåtande angående Frenckell i denna omständighet till dess den förut i denna dom nödig befundne liquidation Parterne emellan för sig gått, och hvarvid det bäst kan utrönas, huruvida Bremers talan i denna del kan vara mer eller mindre grundad.

Sluteligen och ehuruväl Handelsman Bremer och HofSecreteraren Hising i de hufvudsakligaste delar vunnit, kan dem likväl någon ersättning för den till 200.de dal. Silf.rmt upgifne Rättegångs kostnad ej tilläggas, så vida de på sätt 1 § XXI Cap. RB. föreskrifver någon ordentelig förteckning däröfver icke ingifvit, äntå at de sin talan skrifteligen utfört; Äfven som de af Frenckell fordrade Expenser i grund af 3 § i nyssnemde Capitel och Balck samt så vida han i de fleste delar saken tappat, komma att förfalla.

Sidst som icke mindre HofSecreteraren Hising än Boktryckaren Frenckell i deras ingifne skrifter, dem Frenckell å sin sida ensam finnes hafva undertecknat, brukat emot hvarannan ett oanständigt och anstöteligt skrifsätt: altså fälles de derföre den förre eller HofSecreteraren Hising till Tio och Frenckell såsom i den delen mera brottslig till Tiugu dal. Silf.mts böter jemlikt 7 § XIV Cap. RB. Hvarförutan HofSecreteraren Hising för det han med grofva och förklenliga tillmälen angripit Herr Vice Häradshöfdingen och Juris Doctoren Brandt, som med honom ej var i delo, enligt samma lagrum särskilt fälles till Trettio daler berörde mynt: men för den af Doctoren påstådde offenteliga afbön varder Herr HofSecreteraren befriad: och bör i öfrigt jemväl Herr Vice Actuarien Palander för dess emot Cursoren Gåhlroos i och för ämbetes skull inför Consistorium Academicum den 21 sidstförledne October fälte smädeliga utlåtelse, i stöd af 9 § XVIII Cap. MB. böta 20 dal. S.mt, af hvilka sistnemde böter Kronans andel Sex daler 21⅓ ö. sagde mynt efter innevarande års cours kommer at betalas, likmätigt Kongl. förordningen af den 9 December 1766.“

Emot denna dom vädjade så väl Hising som Frenckell d. 14 nästföljande December, med sju dal. 16 ö. silfverm. hvardera, enligt Akademiska Constitutionernes VII Cap. 5 §. jemförd med Kongl. Brefvet af d. 10 Mart.

1749, och erhöllo fördenskull föreskrift att på trettionde dagen efter det domen föll, samma dag dock oräknad, sina tagna vad i stadgad ordning i Åbo Hofrätt fullfölja. Detta skedde jemväl och fortfor tvisten sålunda ännu i fem års tid, utan att någon ändring i hufvudsaken vanns och blott de sedermera aflidne Vice Actuarien Palander ålagde böter förklarades i följd af det åberopade lagrummet böra utgå med endast 10 daler.

Genom Hofrättens d. 15 December 1773 utgifna dom i detta mål blef väl äfven en af Bremer och Hising på ena sidan samt FRENCKELL på den andra d. 23 Nov. samma år ingången förlikning i vissa delar deraf fastställd, men vid verkställigheten af åtskilligt, hvarom de då kommit öfverens, yppades snart nya stridigheter, hvilka jag dock nödgas tills vidare lemna åsido, för att betrakta tillståndet på tryckeriet under den sedan Consistorii dom afkunnades förflutna tiden.

Då sådan oreda der fortfarande herskade, att långa uppskof med dit ingifna arbetens tryckning tid efter annan inträffade och arbetarene ofta icke kunnat i rättan tid utfå sin aflöning, samt derföre uppsagt tjensten och arbetet var nära att afstanna, allt uppenbarligen till följd deraf, att Interessenterne i verket icke voro ense om delningen dem imellan af inkomsterne och utgifternes bestridande, fann Consistorium nödigt att häröfver d. 25 Apr. 1769 höra dem, då de ock, efter någon ordatvist, sluteligen kommo sålunda öfverens, att uppbörden af inkomsterne skulle ifrån nästinstundande Maji månads början och tills vidare af Hising vidtagas, emot förbindelse att, om han ville varda dervid bibehållen, vid hvarje månads slut derför visa behörig redo och räkning samt tillställa FRENCKELL hälften af dervid blifvande öfverskott, sedan arbetarene först blifvit för sine arbetslöner förnöjde, och afhandlades derjemte att FRENCKELL skulle, utan beräkning på hans nästnämnde hälft, få för sig enskildt behålla hvad han kunde förtjena på smärre skrifter, dem han komme att sjelf med en af honom tillärd gosses biträde sätta och sedan låta aftrycka, såsom ock att han borde i afräkning på hvad af den öfriga inkomsten honom vid hvarje månads utgång tillfölle, undfå något förskott af Hising, när månads uppbörden lemnade dertill någon tillgång och han nödvändigt behöfde; hvilket allt Consistorium, till befordrande af tryckeriets jemna och obehindrade drift samt afböjande af de flere härtills försporda oredor, pröfvade skäligt att gilla och fastställa, för att tills vidare ända Interessenterne till obrottslig efterrättelse, kommande Hising, i händelse han i denna redovisningsskyldighet brista skulle, att enligt sitt eget begifvande träda ifrån uppbörden, den FRENCKELL då ägde frihet att vid lika förpligtelse till månadtelig redovisning emottaga.

Att nyssnämnda ändamål härigenom ingalunda vunnits visade sig dock innan kort. Frenckell androg nämligen uti d. 16 Sept. 1770 ingifvet stemnings Memorial, att han ända dittills icke kunnat erhålla någon redovisning af Hising, som äfven velat beröfva honom rättigheten att för sig enskildt behålla inkomsten af ofvanberörda små arbetens tryckning på en serskild press, hvarefter äfven Hising d. 11 nästföljande October utverkade stemning på bemälde contrapart, hvilken enligt hans påstående, redan några få veckor efter deras af Consistorium fastställde öfverenskommelse angående hvarderas andel i förvaltningen af tryckeriet, dageligen tillgripit alla der influtna penningar. icke i godo aflemnat något enda ark af allt hvad sedan April månad sistlidne år på Hisings förlag blifvit tryckt, till Psalmboks upplagans completterande och finska Bibeln, samt då Hising fördenskull velat lemna papperet under en gesälls inseende, emot redovisning, icke allenast inställt allt arbete, utan ock förstört pressarne, på det arbetet skulle så mycket säkrare afstadna, hvarförutan känbart lidande tillskyndats verket derigenom, ibland annat att Frenckell missbrukat den honom lemnade förmonen att för sin enskilda räkning sysselsätta en gosse, hvilken varit i ständigt arbete. medan gesällerne fått gå sysslolöse. Under skriftvexlingen härom uppgaf väl Frenckell d. 26 October samma år, såsom medel till de imellan Interessenterne uppkomna stridigheternes afhjelpande och nya rättegångars förekommande något förslag till skillnad i interessentskapet, hvarigenom Bremer kunde blifva skadeslös, försäkrande han sig derefter likafullt skola hålla Universitetet tillhanda ett complett tryckeri, äfvensom Hising, jemte upprepande af flere olägenheter och skador, dem Frenckell genom sin disposition af tryckeriet honom förorsakat, begärde att Consistorium ville häremot skaffa snar bot. Men emedan del af berörde förslag i afseende å skriftelig förklarings afgifvande icke kunde vägras Hising, och sluteligt utlåtande i målet således icke heller kunde så snart meddelas, som nödigt var för att Boktryckeriet, det enda i landet, alltid måtte vara i sådant skick, att alla arbeten, som dit ingåfves, kunde utan uppehåll förfärdigas, fann Consistorium för godt att nu endast förehålla Interessenterne, vid vite af 20 dal. silfvermynt, att icke lägga något hinder häremot samt att i öfrigt ställa sig till ofelbar efterlefnad oftanämnde i April månad föregående året dem imellan träffade och af Consistorium fastställda förening. Häröfver gaf väl Frenckell missnöje tillkänna, men hvarken det då förda Protokollet, eller något af de nästföljande dagarnes upplyser om han äfven begärt och erhållit besvärsundervisning, likasom ock all upplysning derefter saknas, huruvida Hising någonsin afgifvit den honom förbehållna förklaringen öfver förslaget; hvadan och då icke heller

någon viss tid härtill blifvit honom förelagd, sannolikt är, att parterne, under afvaktan af Hofrättens dom i deras der anhängiga tvist, gifvit sig tillfreds så godt de kunde.

Likväl började kort förrän denna dom utföll en treårig mellanakt rörande samma tvisteämne, på det sättet, att FRENCKELL d. 2 Decemb. 1773 hos Consistorium beklagade sig deröfver att han, ehuru Hising hade hela uppbörden af tryckeriets afkastning, blifvit hotad med utsökning af verkets obetalde kronoutskylder, af hvilka han icke ville betala ens sin egen andel förrän han fått sin lott i bemälde afkastning jemte redo och räkning, begärande han fördenskull att Hising måtte skiljas ifrån förvaltningen och uppbörden intill dess Hofrätten utlåtit sig i hufvudsaken; men då den nu förebragta frågan främst berodde uppå närmare utredning af Universitets Kamreraren, hvilken det ålåg att af alla som hörde till lärosätet uppbära deras kronoutskylder och för dessa på vederbörlig ort redovisa, beslöt Consistorium icke annat, än att denne tjensteman skulle höras, hvarefter och sedan han utredt att den förevarande frågan angick tryckeriets resterande kronoutlagor ifrån och med 1767 till och med 1772, utgörande 312 dal. 18⅓ ö. silfvermynt, samt Vaktmästaren Gåhlros blifvit beordrad att dem uppbära, men ingendera af Interessenterne ville ingå på någon betalning, blefvo desse till d. 2 Dec. 1774 uppkallade för att i ärendet vidare höras. Hising medgaf då att en summarisk räkning blifvit honom företedd, men begärde en specifik för hvarje år, på det han måtte kunna deraf inhemta huru stor del af summan honom ålåge att vidkännas; hvilket ock beviljades, med föreskrift att med utlåtande deröfver ofördröjligen inkomma. Detta oaktadt och fastän de begärda räkningarne skola icke långt derefter blifvit Hising meddelade, saknades utlåtandet ännu d. 9 nästföljande Maji, hvarföre honom nu förelades 10 dal. silfv.mynts vite att sist innan d. 18 i samma månad sådant ingifva. När Resolution härom kommit Hising tillhanda har jag icke funnit upplyst, men väl att oftanämnde utlåtande ändteligen inkommit d. 21 Mart. 1776, dock utan uppgift om orsaken till det långa dröjsmålet. Måhända fanns den osökt i Hisings frånvaro ifrån Åbo på resor samt i förberedelser med afseende på den flyttning till Wasa, som förestod, sedan han, som under den efter första uppträdandet inför Consistorium Academicum i alla frågor om Akademie Boktryckeriet förflutna tiden, efterhand avancerat till Notarie-, Advokatfiskals- och Assessors tjensterne i Åbo Hofrätt, d. 27 Jun. 1775 blifvit flyttad till en Assessorsplats i Wasa nya Hofrätt. Efter det FRENCKELL nu lemnats tillfälle att vid sagde utlåtande göra de påminnelser, till hvilka han ansåge sig hafva fog, öfverlades d. 2 Apr. i Consistorium till sådant

utslag, att emedan bolagsmän enligt 2 §. XV Cap. H. B. äga svara alle för en och en för alla, och Hising uppå Bremers vägnar jemlikt den af Consistorium d. 25 Apr. 1769 gillade förening ensam innehaft uppbörden vid tryckeriet, borde Bremer äfven svara för alla verket och arbetarene dervid påförde kronoutskylder för åren 1767 till och med 1775, utgörande tillsammans, efter afdrag af orätt debiterade 10 dal. 16 ö. för en arbetare, 476 dal. 6⅔ ö. silfv.mynt, hvarom han sedan finge med Frenckell liquidera bäst de gittade. Om genom de besvär Bremer hos Konungens Befallningshafvande anförde öfver detta utslag någon ändring deruti vunnits, känner jag väl icke, men anser sådant så mycket mindre troligt, som deruti såsom varande præliminärt ingenting var sagdt i hufvudsaken, eller hurudan liquiden borde blifva, hvilken fråga åter stod i oskiljaktigt sammanhang med dem, som i Åbo Hofrätts dom, gifven d. 15 Dec. 1773 blifvit lemnade på liquidation genom fremmande män.

Vid sådant förhållande och sedan en liquidation blifvit af Handelsman Bengt Tengström verkställd samt till och med år 1775 fortsatt, på det af Hofrätten föreskrifna sätt, att hvad som på grund af parternes begifvande befunnes ostridigt, blefve ifrån det stridiga urskildt, äfvensom Instrumentet deröfver blifvit af dem d. 2 Aug, 1776 genom behörig underskrift med vissa förbehåll godkändt, utverkade Frenckell stemning på Bremer att vid Consistorium Academicum stå honom till svar angående flera vid bemälda liquidation yppade stridigheter, hvilka sedan uti en af hans numera antagna rättegångsbiträde Hofrätts Advokaten Olof Montan vid upprop till talans fullföljande d. 13 Febr. 1777 ingifven Libell funnos närmare uppgifne. Af denna inlaga lemnades nu contrapartens rättegångsombud Hofrätts Advokaten Josef Aejmelæus en afskrift, med förständigande att d 4 Mart. borde Exception ingifvas, hvilket dock, i anseende till Hisings bortresa ifrån orten, icke förrän mycket sednare skedde. Likaså väckte Hising uppå d. 1 Aug. samma år uttagen skriftelig stemning talan emot Frenckell rörande åtskilliga delar af samma liquid, och uppblossade sålunda ånyo den låga, som ännu många år efter den sistnämndes död fortfor att undergräfva tryckeriets bestånd. Att nu här uppgifva hvilka de första tvistepunkterna på hvardera sidan voro, gör så mycket mindre tillfyllest, som alltflera och flera sådana, med målet i en eller annan måtto gemenskap egande, under dess fortgång isynnerhet de två nästföljande åren tillkommo, såsom, framför andra, Frenckells påstående om arfvode för sättning och tillsyn vid tryckningen af finska Nya Testamentet in octavo samt sättarelön för åtskilliga ark af finska qvartbibeln, hvilket allt ledde till idkeliga stemningar och genstemningar, Libeller och

Exceptioner, Dupliker och Repliker, munteliga förhör och hvarjehanda interlocutorie utslag samt förklaringar öfver med anledning af desse anförda besvär, med hvilka Consistorium var sysselsatt vid icke mindre än trettiofyra sammanträden, de fyra oberäknade, som upptagits endast af handlingarnes uppläsning och öfverläggningen till doms samt domens justering och afkunnande inför öppna dörrar, som skedde d. 13 Dec. 1782. Denna doms till följd häraf ofanteliga vidd upptagande tjugutvå och ett halft ark i dagens renskrifna Protokoll, tvingar mig ock att icke heller nu närmare än ofvanför beskrifva hvarje del af tvistemålet för sig, utan endast upplysa, att om många af de ifrån den ena eller andra sidan väckta frågorne befunnos parterne redan vid ofvanbemälde Liquids undertecknande hafva blifvit ense, hvilka derföre nu förklarades komma att såsom obefogade förfalla, i likhet med några andra, hvilka icke kunnat ledas i bevis, och får jag endast genom ett sammandrag af fordringarnes belopp på hvardera sidan i penningar, äfvensom genom uppgift af den summa, som fallit den ena parten till last, visa hvilkenderas rätt och fördel genom tvisten mest äfventyrades. FRENCKELLS anspråk sammanslagne utgjorde 32,740 dal. 20 ö. och Hisings 14,767 dal. 26½ ö. allt kopparmynt, men af de förra kunde blott ganska få godkännas, hvaremot större delen af de sednare utdömdes, och belopp sig altså den skuld, som FRENCKELLS sterbhusinteressenter borde till numera Hofrättsrådet Hising utbetala, i hufvudstol till 664 Riksdaler 35 skill. 11 rst. Specie, hvartill komme laga ränta på 374 Riksd. 38 skill. ½ rst. för på olika tider inköpta stilar, när dessa tider blefve bestämdt uppgifne, hvarifrån dock afdragas skulle sterbhuset tilldömd ränta på 70 Riksd. 2 skill. 8 rst. ifrån d. 18 Jan. 1777. Emedan parterne ömsom vunnit och tappat förklarades de böra kännas hvar vid sin kostnad och utgift för rättegången.

Innom laga tid vädjade ej mindre Hofrättsrådet Hising än sterbhusinteressenterne emot denna dom, och erhöllo derom bevis d. 17 i samma månad genom utdrag af Protokollet tecknadt på hvarderas exemplar af densamma, jemte lagenlig undervisning om det tagna vadets fullföljande i Åbo Hofrätt, hvars dom åter d. 10 Decemb. 1784 utföll, men blef af sterbhusinteressenterne dragen under Kongl. Maj.ts skärskådande. Häraf kan redan slutas, att desse icke vunnit åtminstone i någon betydlig del af saken genom sistnäninda dom, hvars innehåll väl icke är mig bekant, men hvarom äfven här så mycket mindre kan behöfvas någon närmare upplysning, som hela tvistemålet redan före dess företagande i Kongl. Justitiæ Revisionen förföll genom parterne imellan träffad förlikning, på sätt som hör till fortsättningen af detta lilla arbete för tiden efter FRENCKELLS död. Nödvändigt är deremot att nu

återgå till den tid, då han, såsom ofvanför är berättadt, blef Merckells medinteressent i Åbo boktryckeri, för att närmare betrakta hans verksamhet i sitt kall och hans sednare husliga förhållanden.

I förstnämnde afseende tyckas visserligen Hisings mångfaldiga, stundom med ärekränkande tillmälen späckade klagomål om sin medinteressents vårdslöshet, opålitlighet och oskicklighet att förvalta verket, samt egenmägtiga tilltag, med uppsåt att skada honom, kasta någon skugga på Frenckells karakter och moralitet; men då inga andra af dessa klagomål blifvit ledda i bevis, än sådane som angått försummelser, hvilka låta förklara sig genom Frenckells medellöshet och till följd deraf bristande förmåga att nog punktligt fullgöra allt hvad han åtagit sig, eller underlåtanden, hvilka härrört deraf, att han verkeligen trodde sig vara i sin fulla rätt härtill, då icke heller han kommit i åtnjutande af allt hvad han ansåg sig hafva att fordra af den andre bolagsmannen; faller häraf efter min tanke intet annat fel Frenckell till last, än att han icke tillbörligen uppskattat fördelen af att vara i bolag med en så förmögen man, som Bremer, hvilken var den egenteliga förläggaren och genom hvars betydliga förskotter tryckeriet både blifvit iståndsatt och fortfarande underhölls. Denna tanke vinner äfven styrka deraf, att Consistorium d. 29 Aug. 1775, då en Remiss på Frenckells till Universitetets Canceller Riksrådet Grefve Ulrik Scheffer ingifne ansökning om fullmagt på Boktryckare tjensten föredrogs, icke allenast styrkte till bifall härutinnan, utan ock hemställde om icke Hans Excellence, „i anseende till Frenckells vid Academien nedlagde långliga tjenst och derunder betygade trohet, skicklighet och flit, samt öfriga anständiga uppförande, skulle täckas honom till erhållande af Directeurs Caracter hos Kongl. Maj.t i underdånighet anmäla“. Fullmagt för sökanden att vara Kongl. Academiens Boktryckare blef jemväl d. 15 nästföljande December af Grefven utfärdad och Consistorium med bref af samma dag tillsänd, för att till den utnämnde öfverlemnas. Den föreslagne titeln utföll visserligen icke, hvarken då eller sedermera; men häraf får dock så mycket mindre slutas, att hemställan derom ansetts intet afseende förtjena, som många omständigheter kunnat vålla, att hvad som under väntan på lägligare tillfälle blott uppsköts, sedan råkat i glömska, helst Frenckells lifstid derefter icke varade längre än något öfver tre år. Han afled nämligen d. 30 Apr. 1779, 58 år gammal, såsom i Åbo Domkyrko församlings böcker skall finnas antecknadt. Icke längre än omkring två månaders tid synes han hafva varit af sjukdom hindrad att sköta sina angelägenheter; ty dessförinnan var han personligen tillstädes vid uppropen i tvisten om tryckeriet.

Såsom förut är berättadt i dessa *Underrättelser*, 6te Stycket sid. 145, trädde FRENCKELL d. 12 Dec. 1756 i äktenskap med *Elsa Maria Leijer*, dotter af en Tullinspector, jag vet icke hvar, och dess hustru *Catharina Lang;* men det upplöstes tidigt genom hennes d. 20 Januari 1763 vid 42 års ålder inträffade dödsfall. Till någon upplysning om hans ofvanför antydda brist på medel att tillbörligen underhålla tryckeriet, synes det kunna tjena, att vid d. 22 Nov. 1765 förrättad uppteckning, värdering och skifte af qvarlåtenskapen efter henne, behållningen icke uppgick högre än till 4879 dal. 10 ö. kopparmynt, hvaraf mannen i fördel och giftorätt nu 2561 dal. 10 ö. tillföllo och återstoden ende då lefvande sonen *Johan Christopher*. Med denna hustru hade han äfven haft en yngre son *Carl Fredric,* men denne dog d. 20 October 1762, fyra år och tre månader gammal. Andra gången gifte sig FRENCKELL d. 22 Dec. 1765, med *Maria Lilius,* dotter af en Kronolänsman *Johan Lilius* och dess hustru *Anna Bergius,* hvilka egde Kolkis Rusthåll i Pöytis socken, samt syster till Sockneadjunkten i Loimijoki, sedermera Kapellanen i Alastaro och sluteligen i Tyrvis *Johan Lilius,* vid hvilket tillfälle följande två lyckönsknings skrifter utdelades: *Sydämmellinen Häitten Onnen Toiwotus, Cuningallisen Academian Kirjan-Präntäjälle Turussa, Corkias arwosa pidättäwälle Herralle, Herr* JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELLILLE, *Yljälle, Nijn myös Cunniasucuiselle ja Hywillä Awuilla caunistetulle ja lahjoitetulle Neitzyelle, Neitzy* MARIA LILJALLE *Morsiamelle, Cosca he Hywincunnioitettawain ja arwosa pidettäwäin Wierasten läsnä ollesa, Seuracunnan Siteellä annoit Awioskäskyns wahwista, sinä 22 p. Joulu-Cuusa, Wuonna 1765. Yxikertaisesti cocoonpandu* Thomas. Ragwaldin Pojalda. *Turusa Prändätty.* ½ ark 4:o och *Tankar om Tryck och Tryckfel, Yttrade Då Kongl. Academie-Boktryckaren I Storförstendömet Finland, Ädle och Högaktade Herren Herr* JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELL *Och Dygdädla Jungfrun, Jungfru* MARIA LILJA *Firade sin Bröllops-Fäst i Åbo, Den 22 December 1765. Af Contrahenternas Ödmjuka Tjenare. Åbo, Tryckt i Dess Officin.* 1 ark Fol. Att bruden här benämnes LILJA är en följd deraf, att man den tiden allmänt, likasom ännu länge derefter här och der, ansåg det för bevis på okunnighet, om någon icke böjde hvarje namn efter det språks lagar, hvarifrån det var hemtadt, och tillika på bristande lefnadsvett hos den, som tilltalade eller omtalade en qvinna alldeles lika med en karl; hvartill vidare kommer, att de, som af sådan orsak här skrifvit eller tryckt det ifrågavarande namnet med J, troligen icke insett eller tänkt derpå, att slägtnamnen *Lilius* och *Lilja* derigenom blefvo med hvarandra förblandade. Hon afled d. 29 Mart. 1800, 75 år gammal, barnlös.

Den af mig vid detta arbetes företagande utstakade ordning för ämnets behandling, fordrar nu här en fortsättning af uppgifterne i föregående Stycken om Regeringens eller andra Myndigheters påbud och befallningar rörande samtelige Boktryckerierne i Sveriges rike, omfattande hela den tid, under hvilken Tryckeriet i Åbo innehades af Frenckell eller hans sterbhus. Främst förekommer ibland dessa Kongl. Maj.ts och Riksens Cancellie Collegii Circulaire Bref af den 16 Nov. 1764, i följd hvaraf efter dess uppläsande vid Consistorii Academici session d. 22 Dec. samma år det beslut fattades, att Frenckell skulle genom utdrag af Protokollet tillsägas vid vite af Etthundra dal. Silfvermynt att ställa sig till nogaste efterlefnad Kongl. Maj.ts utkomna Stadgar och Förordningar samt isynnerhet Kongl. Cancellie Collegii under d. 16 Febr. 1707 afgifna ytterligare alfvarliga Påminnelse och Åtvarning angående vissa exemplars aflefvererande till Kongl. Riksarchivum af alla skrifter och böcker, som genom tryck utgåfves, i så måtto att han derefter skulle af hvad som de sex första månaderne om året blifvit färdigt tryckt, genast afgifva ett exemplar till Akademiska Bibliotheket i Åbo och om hösten med skepps eller andra lägenheter så tidigt sända till Riksarchivum fem exemplar, att de kunde aldrasist innan September månads slut vara der emot behörigt quittence aflefvererade, samt äfvenväl af hvad som det sednare halfva året utgåfves på Trycket, inlemna ett exemplar till Bibliotheket och till Riksarchivum med första öppet vattn förskaffa fem, för att kunna aldrasist inom Maji månads slut det följande året vara på förenämnde sätt der aflefvererade. Vid samma tillfälle ålåge ock Frenckell att af förteckningarne, som till följd af Boktryckeri Reglementet af d. 12 Aug. 1752 Art. 3. § 1. borde tryckas, öfver allt hvad han antingen på eget eller andras förlag i det förflutna halfva året tryckt eller hade under Pressen, afgifva till Bibliotheket ett exemplar och insända fem till Riksarchivum; kunnandes deri Bröllops- och Grafskrifter med flera dylika piecer af mindre betydenhet endast till sitt antal upptagas, utan att specificeras; men då ej andra än sådana på det förflutna halfva året blifvit tryckte kunde uppgiften derå endast skrifven aflemnas.

Näst derefter följer Cancellie Collegii skrifvelse af d. 18 Febr. 1767 till Consistorium Academicum, hvari Collegium med anledning af hos Boktryckarene i riket förspord efterlåtenhet af åliggandet, enligt författningar och flere tid efter annan skedde tillsägelser om sex exemplars och förteckningars aflemnande, äfvensom hvad ytterligare i Tryckfrihets Förordningen af d. 2 Dec. 1766 var stadgadt, förnyar sin i ofvannämnde Circulaire Bref af d. 16 Nov. 1764 gjorda begäran, med anmodan att alfvarligen tillhålla

Boktryckaren i Åbo till dess fullgörande, och på det tillsyn häröfver måtte kunna så mycket bättre hållas, önskar att Consistorium ville hvart halft år till sig infordra nämnde förteckningar för att till Collegium insändas, på det Consistorium måtte sättas i stånd att på orten pröfva huruvida Boktryckeri idkarene riktigt insända alla hos dem tryckta böcker och skrifter. Efter uppläsandet häraf d. 10 Apr. beslöt alltså Consistorium att innehafvarene af Boktryckeriet der i staden skulle genom utdrag af Protokollet tillsägas, att förteckning, antingen tryckt eller handskrifven, innom den 30 Jun. och 31 Dec. till Consisorium ingifva och sex exemplar af alla böcker, skrifter och piecer, af hvad namn och egenskap de vara månde, till Kongl. Archivum årligen insända, börande paquettet då det affärdas hos Consistorium till jemförelse med förteckningarne uppvisas, så kärt dem vore att undvika den i Förordningens 4 § utsatte plikt. — Vidare samma Collegii bref dat. d. 18 Maji samma år derom, att Kongl. Maj.t behagat fastställa den ordning, att Extracter af Protokoller hållne i Kongl. Maj.ts Rådkammare, som begärts till allmän görande genom trycket, borde vara af Protokolls Sekreteraren bestyrkte, vidimerade, genomdragne och paginerade samt med Justitiæ eller Hof Cancellers Sigill förseglade, innan de utgåfves, hvarföre ock härmed gafs på Konglig befallning Consistorium vid handen, att Boktryckare ej måtte, vid hårdaste ansvar, till tryckning emottaga något Råds Protokoll, utdrag deraf, eller serskildt Dictamen, som ej vore så försedt. Och beslöt Consistorium fördenskull d. 3 Jun. att utdrag af denna dags Protokoll härom skulle Interessenterne i Akademie Tryckeriet meddelas. — Uppå Stockholms stads Consistorii d. 6 Oct. oftanämnde år skedde andragande aflät ock Cancellie Collegium d. 6 nästföljande Nov. en skrifvelse, hvaruti vid handen gifves, det borde till förekommande af förargelse samt skadliga påföljder för vår religion, Consistorium Academicum tillsäga de i Åbo Stift varande Boktryckare och Boknandlare att, uti hvad på hvar och en af dem ankomme, icke på något sätt bidraga till utspridandet af den skrift, under titel *Lysande ljus i mörkret,* som befunnits innehålla grofva och med Herrnhutiska lärosatser öfverensstämmande villfarelser samt skulle blifvit antingen i Riket tryckt, eller utifrån tryckt införd. Men då Rector vid föredragningen af denna skrifvelse d. 4 Dec. tillkännagaf, att han genast efter dess inhändigande, låtit samtelige vederbörande i staden till efterrättelse förständiga dess innehåll, utan att dervid blifvit kunnigt, att någon af dem innehade berörde skrift; lät Consistorium saken blifva dervid beroende.

I närmaste sammanhang med det första af förenämnde bref står Consistorii Academici d. 31 Martii 1769, då Bibliothekarien Hyllén besvärade sig

att han, oaktadt flere till vederbörande skedde påminnelser, icke varit i stånd att ifrån Boktryckeriet i Åbo erhålla till Bibliotheket det thy tillkommande exemplar af hvad dér på längre tid blifvit tryckt, fattade beslut, att Frenckell skulle antydas att vid vite af 20 dal. Silfv.m. innom 14 dagar fullgöra sin skyldighet härutinnan. Hvad åter detta Tryckeri och dess förestandare gemensamt vidkommer, påkallar Landshöfdinge embetets i Åbo d. 17 Octob. samma år i Consistorio upplästa bref af d. 13 nästvikne Sept. synnerlig uppmärksamhet, emedan deri förmäles att Svea Hofrätt gifvit Landshöfdingen vid handen, det Hofrätten, uppå Advokatfiskals embetets påstående, funnit skickligt att vid 1000 dal. Silfvermynts vite förbjuda Bokhandlare och Boktryckare all vidare försäljning och tryckning af en utkommen veckoskrift under titel *Upplysning för svenska folket om anledningen, orsakerne och afsikterne med Urtima Riksdagen 1769*, och som Hofrätten tillika erhållit den underrättelse, att sagde skrift jemväl i Åbo skulle blifvit tryckt, hade Hofrätten anmodat Landshöfdingen att föranstalta om dess förbjudande: men emedan Boktryckeriet lydde under Akademiens jurisdiction, begär Landshöfdinge embetet att Consistorium ville härom draga försorg. Rector berättade fördenskull nu att han d. 16 Sept. då brefvet ankommit, straxt låtit förekalla Frenckell och förständigat honom Hofrättens beslut, då Frenckell på förehållan uppgifvit, det han i sistförlidne Martii månad på Fabrikören Hans Henr. Wechters begäran och bekostnad tryckt af berörde skrift ett halft ark in quarto, öfversatt på Finska under titel: „Ruotzin waldakunnan Cansalle ylös-walistuxexi Wäli Herrain päiwän tilaan, syihin ja tarkoituxijn wuonna 1769", men exemplaren genast blifvit af Wechter afhemtade, så att icke något enda af dem nu mera vid Boktryckeriet funnes, sedan jemväl Correctur- och reviderings arken derstädes blifvit uppbrände och förstörde; om hvilket allt Rector ock d. 18 i samma månad hos Landshöfdinge embetet anmält, med hemställan huruvida icke, i anseende dertill att exemplaren af denna öfversättning torde vara till försäljning kringspridde, nödigt vore att Landshöfdingen skulle foga anstalt om dess förbjudande.

Alla öfriga under ifrågavarande tid gifna påbud af detta slag äro deremot allmänna och hafva blifvit Consistorium Academicum meddelade af eller genom Kongl. Cancellie Collegium. Äldst ibland dem är Collegii bref af d. 23 Sept. 1771, som finnes tryckt i *Utdrag utur Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner och Publicationer, som Riksens Styrsel, samt invärtes Hushållning och Författningar i gemen angå*, 9ᵉ Del. sidd. 922, 923, hvaruti Collegium, som förnummit att de fleste Boktryckerie-idkare i riket dels eftersatt, dels ofullkomligen uppfyllt hvad dem tillförene före-

skrifvits rörande sex exemplars aflefvererande till Kongl. Riks Archivum af allt hvad hos dem blifvit tryckt, äfvensom hvad angående sättet att ifrån landsorterne insända sådane böcker och handlingar isynnerhet genom Circulaire brefvet af d. 16 Nov. var faststäldt, ånyo anmodar Consistorierne i riket att låta alfvarligen tillhålla de under deras tillsyn i Stiften varande Boktryckerie-idkare att ställa sig till noga efterlefnad hvad dem i Påminnelsen och Åtvarningen af d. 16 Febr. 1707 och nyssnämnde Circulaire bref var anbefalldt, så kärt dem vore att undgå det tilltal och det vites erläggande, som på deras efterlåtenhet och försummelse i förberörde delar skulle följa; hvarjemte Kongl. Collegium nu till vinnande af mera ordning föreskrifver, att Boktryckerie-idkarene sjelfve borde dela den lefverans, de hvarje halft år hade att göra, uti sex särskilda Paketer, hvilkas innehåll borde vara riktigt sorteradt och complett, äfvensom huru förhållas skulle med skrifter, af hvilka en eller annan del blifvit tryckt hos särskilde boktryckare. I Consistorii Academici Protokoll för d. 27 Febr. 1772, då ett ifrån Cancellie Collegium ankommet förségladt omslag uppbröts, är antecknadt, att det befans innehålla jemte tjugufem Kongl. Förordningar eller Kungörelser samt åtskilliga allmänna Auctoriteters påbud, Collegii nu ifrågavarande bref, alla tryckta, och i Protokollet för d. 12 nästföljande Mart. att två exemplar deraf meddelades Boktryckaren FRENCKELL, som på erhållen kallelse sig nu inställt.

Sedan följer i ordningen oftabemälde Collegii bref af d. 25 Octob. 1773, af hvilket Consistorium Ecclesiasticum *) i skrifvelse af d. 24 nästföljande Novemb. lemnat Akademien del och hvars innehåll ses af ett så här lydande Protokollsutdrag, som d. 23 Dec. beslöts skola tillställas boktryckeri interessenterne: „Som Kongl. Maij.ts och Riksens Höglofl. Cancellie Collegium i Bref af den 25 nästförledne October gifvit Consistorium tillkänna, det Kongl. Maij.t i Nåder behagat fastställa, att Greiffsvalds Academie till dess Bibliothek bör erhålla ett Exemplar ifrån Boktryckerierne af alle de Böcker, Skrifter och Handlingar, som här i Riket utkomma, och Kongl. Collegium derjemte anmodat Consistorium att foga den anstalt, att Boktryckaren här vid Kongl. Academien, utom de Sex Exemplar af allt hvad som härstädes tryckes och hvilka vanligen till Kongl. Riks-Archivum aflämnas, äfven insänder ett för Academien i Greiffsvald, så att inalles Sju Exemplar af alla utkommande Skrifter, härefter ifrån och med näst instundande års början måga Riks-Archivum tillhanda komma; alltså beslöts, att Boktryckerie

*) Häraf ses att äfven nu, likasom ofta så väl förut, som härefter, man till och med i Kongl. Cancellie Collegium förvexlat Consistorium Academicum med Domkapitlet i Åbo.

Interessenterne Herr Advocat Fiscalen Ädel och Högaktad Carl Hising och Boktryckaren Johan Christopher Frenckell genom Utdrag af detta protocoll skulle antydas, att ställa sig ofvan Högstberörde Kongl. M.ts Nådiga förordnande och Höglofl. Kongl. Cancellie Collegii derå grundade författning till underdånig och ofelbar efterrättelse.

Vidare märkes samma Collegii skrifvelse af d. 4 Jul. 1776, hvari förmäles, huruledes Kongl. Maj.t i Nåder täckts förordna, det samtelige Boktryckerierne i Riket borde dädanefter till Kongl. Collegii Medici Bibliothek aflemna ett Exemplar af alla de arbeten, som hos dem utkomme och i en eller annan måtto rörde Läkare vetenskapen eller dermed ägde gemenskap; och som Cancellie Collegium tillika begärt att Consistorium ville om denna Kongl. Maj.ts nådiga författning förständiga Boktryckaren i Åbo, altså beslöts efter denna skrifvelses uppläsande d. 9 Aug. att en afskrift deraf skulle Boktryckaren Frenckell meddelas, med antydan att ställa innehållet deraf sig till underdånig efterrättelse.

Till tiden efter Frenckells död hör åter Kongl. Cancellie Collegii skrifvelse af d. 9 Aug. 1781, hvari Consistorium Academicum vid handen gifves, att Kongl. Maj.t i Nåder funnit godt förordna det måtte den af Abbé Guillaume Thomas Raynal författade och i Geneve år 1780 å nyo upplagde bok under titel: *Histoire Philosophique et Politique des Etablissements et du Commerce des Européens dans les deux Indes,* såsom innehållande ämnen, de der kunna leda till hvarjehanda skadeliga följder och efterdömen, här i Riket icke införas, öfversättas eller tryckas, antingen hel och hållen eller i utdrag af andra papper; men som detta arbete genom ett offenteligt förbud kunde göras mera begärligt och efterfrågadt, vore af Kongl. Maj.t Collegium anbefaldt att vidtaga någon sådan författning, hvarigenom detta förbud, utan att åstadkomma någon uppmärksamhet, kunde varda vederbörande kungjordt, till underdånigste följe hvaraf Collegium anmodar Consistorium att om verkställigheten häraf på ett med Kongl. Maj.ts ofvan högstberörde afsigt öfverensstämmande försiktigt sätt besörja, samt att isynnerhet låta tillsäga vederbörande Bokhandlare i Stiftet det de vid 100 Riksdalers vite och exemplarens förlust icke måtte i Riket införa eller införa låta hvarken ofvannämnde upplaga af detta arbete, eller något senare utländskt eftertryck eller öfversättning deraf, och tillika åtvarna Boktryckarene, att vid enahanda vite berörde arbete hvarken i främmande språk, eller i svensk öfversättning, antingen helt och hållet eller i större eller mindre utdrag genom trycket utgifva. Den 4 nästföljande Sept. upplästes denna skrifvelse och Consistorium beslöt då att ett dermed ordagrant öfverensstämmande utdrag af

Protokollet skulle vederbörande förvaltare af Akademie Tryckeriet tillställas, med antydan att ställa sig Cancellie Collegii förordnande till ofelbar efterrättelse. Tillika beslöts att Universitetets Bokhandlare Magnus Svederus, som nu vistades i Stockholm, skulle genom bref erhålla del af samma författning till sin efterrättelse, äfvensom att Konungens Befallningshafvande i Wasa skulle på samma sätt anmodas, att med den försiktighet, som Kongl. Maj.ts höga afsigt fordrade, förständiga Boktryckaren derstädes Georg Wilhelm Londicer bemälde författning till obrottslig efterlefnad.

I alla delar lika beslut fattades jemväl d. 14 Mart. 1782, efter föredragning af Cancellie Collegii d. 11 nästförl. Jan. aflåtne skrifvelse, angående Konungens befallning att på samma sätt, som med ofvannämnde arbete, förhållas borde med en annan af samme författare nyligen utgifven bok med titel: *Revolution de l'Amerique.*

Jemlikt nyss åberopade ordning för mitt förevarande arbete bör jag nu göra läsaren bekant med de förändringar, som Formskärare eller Figurstickare befattningen vid Universitetet under här ifrågavarande tid undergått, och åligger mig fördenskull att först berätta huruledes Consistorium Academicum i skrifvelse till Cancelleren Grefve TESSIN d. 9 Juli 1761 anmälde, att det nu en rund tid nödgats tåla mörka och otydliga aftryck af kopparstycken uti Disputationer, emedan icke någon på orten funnits, som af grunden lärt att koppartrycka och formskära *), och derföre anhöll, att en ifrån Pommern härstammande och i Stockholm med en Guldsmeds dotter ifrån Åbo gift Boktryckare Gesäll, vid namn Matthias Henric Bullius, hvilken nyligen till denna stad ankommit, måtte blifva antagen till Koppartryckare och Formskärare samt derjemte, för bättre utkomsts skull, varda försedd med frihet att under lediga timmar förfärdiga tapeter, hvarutinnan han under sina resor i Tyskland, Holland, Danmark och Sverige jemväl lyckligen förkofrat sig. Häruppå svarade likväl Canceller d. 8 Sept. att han icke ville i detta ärende yttra sig, innan han fått sjelf se något prof på mannens ifrågavarande färdighet, hvarföre Consistorium d. 1 Oct. beslöt att prof skulle af Bullius med

---

*) Obemul tyckes likväl denna uppgift hafva varit, både hvad tiden och orsaken till förhållandet beträffar, då man har icke mindre än tre år 1760 utgifna Disputationer, försedda med af Seeliger undertecknade Plancher, den sista med titel: *Problemata quædam Arithmeticæ Universalis Newtoni per Analysin geometricam soluta*, ventilerad d. 20 Decemb. under inseende af Professoren Mart. Joh. Wallenius, så framt icke antagas bör att dessa Plancher äro af Seeliger, som troligen samma år afled, långt förut graverade, eller att hans tolf år förut med beröm af Consistorium vitsordade färdighet nu först blifvit underkänd, utan afseende på kopparpressens dåliga skick, som bordt vara nogsamt bekant.

det första äskas, och d. 29 i samma månad, då några af sådan anledning ingifna prof genomögnades, men ansågos icke vara nog „tillförlåtliga“, icke allenast anbefallde honom att afgifva något annat, utan ock anmodade en af sine ledamöter, den i Naturalhistorien och Anatomien synnerligen bevandrade Medicinæ Professoren Doctor Leche, att föreskrifva honom hurudant det borde vara. Om verkan af detta beslut upplysa inga mig bekanta handlingar, och möjeligt är att hela frågan förfallit, sedan det blifvit bekant, att Gref Tessin redan d. 28 Sept. samma år blifvit ifrån Cancellers embetet entledigad*).

Professor Leche var ock redan afliden, innan någon annan sökande till den lediga Kopparstickare platsen yppades. Jemte skrifvelse af d. 9 Oct. 1764 skickade nämligen Universitetets dåvarande Canceller Riksrådet Grefve Clas Ekeblad till Consistorium en till honom af Studeranden vid Upsala Universitet Eric Borg ingifven ansökning att varda antagen till Graveur vid Universitetet i Åbo, vid hvilken ansöknings föredragande d. 26 i samma månad Consistorium fann för godt att då den återsändes inberätta, att såsom det gerna såge att Borg, såsom nästan allmänt känd för skicklighet i sådan gravure, som i akademiska arbeten plägade förefalla, måtte komma dit samt der qvarstadna, så ville det ock draga försorg derom, att en kopparpress blefve till hans tjenst uppköpt, sedan han sjelf beställt den och till det nogaste accorderat dess pris; dock emedan der för en slik Graveur icke var någon publik lön att tillgå och ej heller förtjensten torde blifva särdeles betydande, ville Consistorium låta det ankomma på Borgs eget fria godtfinnande att fullfölja denna ansökning, eller icke. Med anledning häraf blef ock mannen af Hans Excellence Cancelleren, som i bref af d. 28 Mart. 1765 förmäldes hafva fullföljt ansökningen och försäkrat sig skola föranstalta om kopparpressen till lindrigaste pris, antagen och förordnad till Graveur vid vårt Universitet och anmäldes i Consistorium d. 29 nästföljande Aug. af Professor Wallenius till erhållande af 600 dal. Kopp.mynts förskott till inlösande af pressvalsarne, hvilka uppgifvits vara beställde ifrån Åkers Styckebruk. Nu anmodades ock Professoren att besörja om dessa penningars remitterande till Borg, hvars erkännande af deras framkomst äfven d. 12 Oct. företeddes. Icke dess mindre lät denne Graveur derefter icke vidare höra af sig, hvarföre och då hans tjenst vid förfärdigande af tabeller till akademiska arbeten troddes oftast blifva nödig, Consistorium d. 27 Nov. 1766 hos Canceller begärde eftertrycklig anstalt om hans ofelbara inställande med det första.

*) Under benämning af Universitetets *Formsnidare* förekommer likväl Bullius sedermera ofta, och ännu i min barndom var han i verksamhet såsom Tapetmakare, hvarmed då aldrig detsamma som nu med Tapetserare förstods.

Men i skrifvelse af d. 13 påföljande Febr. inberättade Cancellers Secreteraren Sernander, att Borg numera genom döden afgått och i lifstiden hos en viss man i Upsala för 150 dal. k.m. pantsatt den för Universitetets räkning emot ofvannämnde förskott inköpte kopparpressen. Brefvet härom föredrogs d. 10 Apr. då Consistorium anmodade Sernander att, i händelse pantens innehafvare icke ville i godo aflemna den, försäkra honom om pantskillingens återbetalning, hvarefter ock d. 4 Jul. till Protokollet anmäldes, att Sernander i bref af d. 25 Jun. till Rector förmält sig hafva genom Graveuren Åkermans i Upsala biträde kommit så vida att pressens innehafvare ändteligen lemnat honom lös, att Akademien tillställas, och komme försorg att dragas om dess afsändande till Åbo, om icke förr, dock nästa höst, utan att här något finnes vara nämndt angående pantskillingens återbetalande. Att i alla dessa skrifvelser pressen genom missförstånd blifvit omtalad i stället för valsarne till densamma, ses af förberörde anmälan om förskottet och i Protokollet för d. 7 Jul. 1768 finnes äfven antecknadt, att två sådane, ifrån Stockholm afsände, nu voro till Universitetet aflefvererade.

Härmed var likväl alldeles intet för hufvudändamålet vunnet, så länge bemälde valsar icke voro i kopparpressen insatte och ingen Graveur på stället fanns; hvilket förhållande ännu i fem års tid egde rum. Men vid Consistorii sammanträde d. 18 Maji 1773 föredrogs en af Volontairen vid Kongl. Fortifications Staten i Stockholm Eric Österberg insänd skrift, deri han anhöll att till Graveur vid Universitetet i Åbo blifva antagen, med anledning hvaraf Professor Planman, som härom med sökanden corresponderat, anmodades att gifva honom vid hand, att för en sådan tjensteman vid Universitetet ej bestods någon lön samt att för öfrigt förtjensten på orten vore nog oviss och mycket ringa, men tillika att, i fall han sådant oaktadt, ville i sin ansökning fortfara, Consistorium då icke ville vara honom hinderligt deri att här nedsätta sig såsom Graveur, hvilket ock d. 15 Sept. anmäldes hafva skett, äfvensom att Österberg till Åbo anländt och förklarat sig nöjd att såsom sådan där bosätta sig. Då föredrogs äfven en af Österberg ingifven skrift, hvari han androg hurusom det icke mindre för läroverket än för honom vore nödigt, att den kopparpress, till hvilken valsarne redan voro uppköpte, sattes i behörigt stånd; och emedan i anseende till det långsamma arbete, som fordrades till dessa valsars svarfvande och hoplödande, såsom ock till uppköpande af dervid nödiga materialier af jern, stål och messing samt trävirke, kostnaden skulle belöpa sig till minst 600 dal. kopp.m. hvilken han icke kunde af egna medel förskjuta, begärde han denna summa i förskott, emot ersättning af det som framdeles kunde vid aftryckning af kop-

parstycken såsom avance inflyta, hvarjemte han åtog sig att blifva ansvarig för pressens sättande i fullkomligt skick. Till följd häraf beslöt Consistorium nu att Österberg skulle genast undfå 200 dal. och framdeles återstoden efterhand, samt att Professor Planman skulle hafva tillsyn öfver iståndsättandet af pressen, hvilken komme att blifva Universitetets egendom, äfvensom förskottet borde ersättas af den avance Österberg kunde komma att njuta på sitt arbete; men hans tillika gjorde anhållan om någon hjelp till ersättning för sin kostsamma resa till Åbo afslogs, i anseende till det, som förut var honom meddeladt. Vid sammanträdet d. 22 Octob. gaf ock Rector tillkänna, att Österberg nyligen å det honom beviljade 600 dalers förskott erhållit 200 dal. utom de d. 15 sistl. Sept. utanordnade, och således tillsammans 400 dal. sedan både Rector och Professor Planman vid efterseende funnit, att han anlagt möda och kostnad vid pressens sättande i brukbart skick, till hvilken ända han redan begynt med valsarnes svarfvande samt uppköpt ekplankor med flere andra nödiga materialier. Imellertid vill det synas såsom denna uppgift om den redan uppburna summans belopp härrörde af något misstag; alldenstund af Protokollet för d. 16 Dec. finnes, att en af Österberg d. 14 nästföreg. October uthändigad försäkran, att de af Academien till behofvet förskjutne 600 dal. kopparmynt skulle återbetalas af kopparpressen eller den vinst, deraf vid graverade styckens aftryckande framdeles falla kunde, jemte anmälan att han numera bragt sagde press uti fullkomligt och brukbart stånd, då af Rector inlemnades och lades ad Acta. Men huru ock härmed må förhålla sig, återstår intet tvifvel derom, att Österberg verkeligen utfått allt hvad honom lofvadt var; ty d. 28 Febr. föredrogs en af honom till Consistorium ingifven skrift, deri han sökt genom flere bilagde räkningar bevisa, att de enligt Consistorii författning till honom förskottsvis utbetalte 200 dal. Silfv.mynt icke varit tillräckelige till kopparpressens iståndsättande, och att han således blifvit föranlåten att af egna medel tillsätta 24 dal. samma mynt, dem han alltså begärde att få ersatte, hvarförutan han äfven af anförde orsaker anhöll det Consistorium ville understödja honom med en gratifikation af 100 dal. äfven Silfv.mynt. Häröfver ville likväl Consistorium icke meddela något utlåtande, innan det vore tillförlåteligen underrättadt angående sättet, huru Universitetet skulle komma till sin betalning för de till Graveuren, emot förbehållen ersättning af kopparpressens afkastning, utgifne 200 dal. Silfv.m. och skulle han altså uppkallas till nästa sammanträde, för att varda öfver den omständigheten hörd. Den 14 Mart. inställde Österberg sig fördenskull och tillfrågades härom samt hvad utväg han hade att uppgifva till controllerande af hvad för de å

33

pressen aftryckta stycken kunde inflyta. Häruppå yttrade nu Österberg sig, att när sådant arbete yppades, hvarå på pressen något kunde förtjenas, skulle Universitetet deri njuta sin tillständiga andel; men till att controllera denna inkomst tyckte han ingen annan utväg blifva, än att han redeligen uppgåfve allt hvad som aftrycktes. På vidare tillfrågan om något sådant arbete härtills förefallit, svarade Österberg, att han ännu å pressen ej aftryckt annat än en Vignette för finska Artillerie Bataillonen och Universitetets andel deraf skulle blifva nio daler kopp.m. men som till den på Boktryckeriet under arbete varande Finska Bibel fem Vignetter erfordrades och 5000 exemplar af hvarje, mente han derigenom utväg blifva till rundeligare förtjenst. I öfrigt återhemtade han sin skrifteligen gjorde ansökning och hemställde nu om icke honom kunde bestås hyra för det han måste hafva kopparpressen i sitt hus. Sedan han tagit afträde öfverlades härom och beslöts, att som Graveuren Österberg utan förbehåll af något arfvode förbundit sig att sätta kopparpressen i behörigt stånd, allenast Consistorium ville förskjuta den dertill nödiga kostnad, emot full ersättning af den deraf fallande afkastning; så kunde Graveuren icke någon serskild discretion derföre beviljas, äfvensom Consistorium fann honom icke vara berättigad till någon hyra för det rum, hvari pressen stod, så vida hans egen förmon derunder berodde, att han fått behålla den i sitt hus; men som Graveuren sökt visa, att han af egna medel utlagt 72 dal kopp.m. till pressens iståndsättande, sedan de af Consistorium härtill beviljade penningar icke varit för behofvet tillräckelige, och emedan det var af honom medgifvet, att nio daler af pressens afkastning redan borde komma Universitetet till godo; fördenskull komme anordning att af Fisci Rectoris medel för honom utfärdas, på återstående sextiotre daler kopp.mynt.

Märkeligt är imellertid huruledes ett annat förhållande med anspråket på hushyra efteråt yppades, då en Svarfvare i staden, Eric Lundholm, vägrat att utlemna kopparpressen, som af Graveuren Österberg blifvit i hans hus qvarlemnad, sedan den medelst det dertill nödiga träverkes förfärdigande blifvit bragt i fullkomligt stånd. Förekallad vid Consistorii sammanträde d. 18 Octob. samma år för att blifva häröfver hörd, förmälde Österberg att sedan han med Lundholm öfverenskommit, att i hans verkstad få sjelf förfärdiga det svarfvare arbete, som till pressens i stånd sättande varit nödigt och valsarne af den anledning blifvit till Lundholms gård transporterade, hade pressen, såvida Österberg i sitt qvarter icke haft rum för densamma, kommit att derstädes qvarstadna, och ehuru något aftal om viss hyra med Lundholm icke skett, fordrade han likväl 72 dal. kopp.m. dem Österberg

trodde sig ej böra af egna medel betala, såvida han nyttjat pressen endast emot lega. Härvid fann väl Consistorium Österbergs skyldighet hafva varit att hos Consistorium anmäla, det han ej hade någon utväg att i sitt qvarter berga pressen, som till hans nyttjande var upplåten, på det då genast anstalt kunnat göras om dess flyttning uti något Universitetet tillhörigt rum; men pröfvade för godt, till undvikande af all vidlyftighet häri, att bevilja Svarfvaren Lundholm den äskade hyran 72 dal. kopp.m. och emedan i Orangeri huset i Akademie Trägården rum funnes till pressens förvarande tills vidare, så komme den att nu genast dit flyttas. Att denna flyttning likväl icke då kunde verkställas, emedan Lundholm vägrade ej mindre att emottaga den honom beviljade hyran, än att lemna pressen ifrån sig till Akademien, innan han finge betalning för en skuld af något öfver 100 dal. för hvilken Graveuren Österberg skulle hos honom häfta, må här omtalas endast för att närmare belysa skefheten uti den sistnämndes skrifteliga framställning af saken.

Prof af denne mans konstfärdighet finnas, utom de ofvanberörde, i sedermera Kanslirådet Porthans Disputation, med titel: *Narratio R. V. Pauli Juusten Episcopi Aboënsis de Legatione sua Russica, P. I.* utgifven 1775, och i Professor Planmans *De pelluciditate corporum specifica,* 1776, äfvensom i *Cantilenarum Selectiorum Editio Nova, In gratiam Scholarium Notis Musicis, Distinctis Strophis aliaque adhibita emendatione evulgata a* Joh. Lindell, 1776. I *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo,* N:o 4 sistnämnde år, är ock kungjordt, att Österberg, till allmänhetens och isynnerhet Scholornes tjenst, i koppar stuckit en Svensk och Latinsk Förskrift samt jemväl Alphabeterne, som voro med vacker stil och accuratesse förfärdigade, och såldes i partie för 2 Dal. 26 ö. men styckevis för 3 Dal. K.mt. Längre än till sagde års slut tyckes han likväl icke hafva i Åbo sysselsatt sig med någon Gravure; ty vid en då uppkommen fråga om försummad termin till uppgift om honom och hans hushåll till mantalsskrifning, förklarade hans hustru inför Consistorium Academicum sådant hafva härrört deraf, att han då var afrest till Lovisa, och d. 16 Dec. 1777 föredrogs en af Graveur Lärlingen Johan Sävström ingifven skrift, deri han anhöll att, så vida Graveuren Österberg skulle med bo och bohag flyttat ifrån Åbo till Lovisa och der antagit Under Officerare tjenst vid något värfvadt Regemente, Consistorium ville förordna honom Sävström till Graveur i Österbergs ställe; men som denne ännu icke hos Consistorium anmält, att han ämnat alldeles skilja sig vid sin Graveurs syssla, så kunde Consistorium nu icke meddela sluteligt utlåtande öfver sökandens anhållan, utan anstode dermed till dess

Österberg sin innehafde syssla sig afsade; varandes likväl sökanden imellertid obetaget att med sin konst betjena dem, som honom derom anlitade.

Om en sådan afsägelse sedermera någonsin ingått, tviflar jag; men den 26 Nov. 1779 föredrogs en af samme Johan Säfström *), hvilken nu i Protokollet kallas Artist i Gravuren, ingifven skrift, hvari han anhöll att i aflidne Graveuren Österbergs ställe varda antagen till Graveur vid Kongl. Akademien, och derjemte gaf tillkänna, att i fall denna hans begäran villfores, han icke någonsin ville falla Consistorium Academicum med ansökning om lön besvärlig. Härtill fann Consistorium godt att bifalla, men som Biskopen och Procancelleren Doctor Haartman nu icke var närvarande, skulle ansökningen med honom communiceras, och när detta d. 3 Dec. af Secreteraren anmäldes vara gjordt samt att Biskopen dervid icke haft något att påminna, beslöts att ett så lydande Bevis öfver bemälde bifall skulle genom utdrag ur förenämnde dags Protokoll sökanden meddelas:

„Som Consistorium Academicum funnit för godt att till Graveur här vid Kongl. Academien antaga Graveur Lärlingen Johan Säfström, hvarvid han, emot åtnjutande af det hägn och försvar, som Privilegierne tillägga dem, hvilka under Kongl. Academien lyda, äger att med dess arbete vid påfordran och för särskildt betalning gå Kongl. Academien och den här Studerande ungdomen tillhanda; altså varder honom Johan Säfström sådant till Bevis deröfver härigenom meddelt". Och skulle bref med berättelse härom till Hans Excellence Akademiens Canceller, Riksrådet Grefve SCHEFFER afgå.

Mycket kort tid tyckes likväl Universitetet hafva haft någon nytta af den då antagne Graveuren; ty under Plancherne, som höra till två under Professor Lindqvists Præsidium försvarade Disputationer, den ena 1781 *De invenienda Elevatione Poli ope filorum verticalium*, den andra 1782 *Specimina quædam Methodi Tangentium inversæ sistens*, utom hvilka inga andra dessa år utkomna akademiska kunskapsprof äro med Plancher försedde, finnes ingen Graveurs namn utsatt, och d. 23 Jan. 1784 föredrogs för Consistorium Academicum en af Volontairen vid Fortification Carl Ludvig Schultz ingifven skrift, deri han anhöll att varda antagen till Ritmästare och Graveur vid Akademien; till hvilken anhållan Consistorium äfven biföll på den grund, att „någon sådan konstnär därstädes nu icke vore och Schultz var känd för beskedlighet". För honom komme altså bevis häröfver att utfärdas

*) Så är namnet här skrifvet, men på det förra sättet under de tvenne af honom graverade Plancher, som jag sett, nämligen vid Professor Lindqvists 1777 utgifna Disputation: *De inflexionibus laminarum elasticarum P. I.* och en annan under inseende af Professor Planman 1778: *De figura Telluris, Pendulorum ope definienda P. I.*

genom ett Protokolls Utdrag, innehållande förklaring, att han mot det arbete han till Akademien vid påfordran och, så vida sysslan var lönlös, mot betalning kunde förrätta, hade att åtnjuta det hägn och beskydd, som Privilegierne tillade dem, hvilka under Kongl. Akademien lydde. I sednare tiders handlingar har jag funnit denne Schultz äfven kallad afskedad Conducteur vid Fortificationen; hvaraf torde få slutas, att han vid afskedstagandet ifrån Militiæ Staten erhållit Conducteurs namn och värdighet. Han afled 1799.

Till planen för mitt arbete hör vidare att nu fortsätta hvad som i dess Sjette Stycke, sid. 150, är begynt, angående Bok-Auctionist beställningen vid Universitetet.

Huru länge denna beställnings förste innehafvare, Consistorii Academici Amanuensen Anders Cajalén, behöll densamma, kan jag icke bestämdt säga, men anser det föga sannolikt att han annorlunda än tidtals skulle hunnit befatta sig med dertill hörande göromål efter d. 17 Aug. 1756, då han, sedan Universitets Secreteraren Olivecreutz erhållit Kongl. Constitutorial att vara ledamot i en Ockonomie Deputation för Åbo och Björneborgs Län, förordnades till Secreterarens Substitut och sedermera emot åtnjutande af halfva lönen bestridde dennes tjenst, ännu någon tid efter det Matthias Calonius d. 22 Apr. 1763 blifvit till Consistorii Amanuens antagen och af något laga förfall var hindrad att i Secreterarens ställe tjenstgöra. Med öppet Kongl. Bref på Academie Secreterare namn och värdighet d. 4 Apr. 1758 benådad, fortfor Cajalén att i egenskap af Amanuens föra Consistorii Protokoller intill slutet af år 1770, hvarefter han såsom utnämnd Befallningsman i Universitetets Öfra Fögderi, vid slutet af October månad 1771 vidtog förvaltningen deraf, men i anseende till genom långvarig sjuklighet försvagade krafter och deraf härrörande oförmögenhet att med behörig drift dermed vidare fortfara, begärde att blifva ifrån denna befattning entledigad, hvartill ock Consistorium d. 24 Mart. 1779 biföll.

Cajaléns förste efterträdare i Bok-Auctionist befattningen var troligen Magister Lars Settermark. Född i Westergöthland inskrefs han vid Universitetet i Åbo 1746 och undergick der, efter att hafva varit barnalärare i fem års tid uti tvänne adeliga hus i Tavastland, och fyra år hos två af stadens Handlande Hernberg och Collin samt Borgmästaren Roos, Filosofie Candidat Examen 1756, och blef till Filosofie Magister promoverad d. 2 Aug. 1757. På förbemälda sätt sysselsatte och försörjde Settermark sig äfven sedermera, intill dess han 1763 blef antagen till Bok-Auctionist vid Universitetet, men lemnade denna tjenst i Julii månad följande året och återvände till sin hemort, för att se sin brutna helsa till godo.

Magister Johan Micrander blef då d. 28 Aug. 1764 af Consistorium till Bok-Auctionist antagen. Denne lärer varit född i Östergöthland, efter han kallats Ostrogothus vid inskrifningen 1746 så väl i Åbo Universitets, som i den der studerande Sveo-Gothiska Nations Matrikel; men hvilka hans i Nyland boende föräldrar må varit, hos hvilka han i sistnämnde Matrikel säges hafva hösttermin 1747 vistats är mig icke bekant. Någon privat-lärare plats hade han 1751 i Savolaks och undervisade några af borgerskapets i Åbo barn 1753, äfvensom ännu 1764, efter att hafva blifvit d. 6 Julii 1763 till Filosofie Magister promoverad. Bok-Auctionist var Micrander ännu åtminstone d. 8 Sept. 1768, då han i sådan egenskap af Consistorium begärde handräckning till utbekommande af 405 dal. 8 ö. för af en Professor under loppet af året 1766 inropade böcker; men att han icke länge derefter i Åbo qvarstadnat, ses af Consistorii Protokoll för d. 31 Mart. 1772, i hvilket säges, att Bok-Auctionist sysslan, efter Magister Micranders bortresa från orten, nu i någon tid varit ledig.

Af sådan anledning och alldenstund Studenten Anders Cajalén aflagt säkra prof på skicklighet till ifrågavarande sysla samt af redligt och pålitligt förhållande i det, som uppbörden af Auctions medlen och redovisningen för desamma angår *), så att vederbörande hos honom kunde ega full säkerhet för de inflytande penningarne; fördenskull fann Consistorium nyssnämnde dag för godt att antaga honom, Anders Cajalén, till Bok-Auctionist vid Kongl. Academien, hvarvid honom ålåge, att ställa sig Auctions förordningarne till efterrättelse. Härtill lades nu, enligt hvad Bibliothekarien Lefrén samma dag föreslagit, att hvarje gång innan Auction förrättades, Catalog öfver de böcker, som då komme att utbjudas, borde Universitetets Bibliothekarie i tid meddelas, till vinnande af rådrum i afseende å möjeligen skeende inrop. Denne Cajalén, den lika benämnde förres brorson, var född 1751, såsom Student vid Universitetet inskrifven 1770, till Filosofie Magister promoverad d. 30 Jun. 1778, befordrad till Collega Inferior vid Cathedral Skolan i Åbo 1782, till Collega Secundus 1785 och till Kyrkoherde i Loppis 1788, hvarest han dog 1794. Härunder åtnjöt Cajalén, utan tvifvel för det att så väl Bok-Auctionist som nedre Collega tjensten bragte honom alltför ringa inkomst, publikt Stipendium, först i medlersta Classen och sedan i den öfversta ifrån 1778 till och med åtminstone 1783.

Han efterträddes i Bok-Auctionist tjensten af Studenten Johan Heden-

*) Häraf tyckes den slutsats kunna dragas, att Cajalén förut antingen biträdt någon af de förre Bok-Auctionisterne, eller ad interim, under någon ledighet, bestridt tjensten.

ström, om hvilken i Consistorii Academici Protokoll för d. 10 Jul. 1781 läses: „Föredrogs en af Studenten Johan Hedenström ingifven skrift, deri han anhåller att till Bokhandlare och Bok-Auctionist här vid Kongl. Academien varda antagen, till vinnande hvaraf han bilägger afl. Bokhandlarens i Stockholm David Segerdahls samt dess Enkas Vendela C. Segerdahls bevis öfver dess förhållande under den tid han sedan år 1778 om hösten varit dem vid deras Bokhandel behjelpelig. Vid öfvervägande häraf fann Consistorium det nödvändigheten af en Auctionist vid Kongl. Academien vore så mycket mera utom all fråga, som tid efter annan klagan deröfver försports att vid Academien icke varit tillgång på någon, som Böcker och andra saker till förauctionerande velat emottaga: I anseende hvartill och så vida Studenten Hedenström under dess förut hafde befattning med Bokhandelen haft tillfälle att förvärfva sig insikt äfven i förberörde handtering, han derjemte gjort sig känd för ett ärbart och anständigt förhållande: Consistorium fördenskull pröfvade skäligt till dess förberörde ansökning i så måtto bifalla, det må han Studenten Johan Hedenström, äga rättighet att allena drifva Auctions verket här vid Kongl. Academien, hvarvid han hade att ställa sig de om Auctionsverket i Riket samt om Bok-Auctioner isynnerhet utkomne Författningar till noga efterrättelse, och att ofelbarligen tillse det ej någon Bok-Auction må förrättas med mindre en behörigen författad förteckning öfver Böckerne, som skola auctioneras, i god tid förut å Intimations taflan blifvit anslagen: hvaremot han ägde att tills vidare åtnjuta den Auctions Provision, som för Auctioner vanligen betalas: dock borde han till deras säkerhet, som något å Auction kunde låta föryttra, ställa för sig vederhäftig borgen. Men hvad angår Hedenströms begäran, att derjemte till Bokhandlare härstädes varda antagen, så emedan Consistorium förut dertill antagit Bokhandlaren Svederus, kunde Hedenström icke tillåtas att härstädes hålla öppen Boklåda. Och komme altså behörigt Constitutorial för Hedenström att utfärdas på sätt Registraturet förmäler“.

Ibland andra skäl, som förmått mig att så här omständeligen nu afskrifva ofvanbemälda Protokoll, ställer jag främst det, att häraf står att ses huru Bok-Auctionist beställningens natur blifvit förändrad genom dertill lagd rättighet för dess innehafvare att på Auction försälja äfven annan egendom, än böcker. I sjelfva verket hade visserligen sådant redan länge skett, nämligen med Universitetet eller under dess domsrätt lydande personer tillhöriga saker; men nyligen hade rättigheten härtill blifvit satt i fråga, såsom man finner af Consistorii Protokoll d. 27 Aug. 1772, hvarest säges att förfrågan hos Rector gjorts, „huruvida Academiens Bok-Auctionist vore berättigad att

hos sig eller i Academiens vanliga Auctionsrum förauctionera annan egendom än böcker, då egaren lyder under Academiens Jurisdiction", och att Consistorium fann „sådant i alla tider hafva varit vanligt, och hvarvid derföre borde förblifva". Snart visade sig ock nödvändigheten af en sådan bestämning härom, som synes vara med Constitutorialet för Hedenström åsyftad. Ty d. 7 Maji 1782 upplästes vid Consistorii sammanträde Magistratens i Åbo skrifvelse af d. 29 nästförl. April, deri Magistraten i anledning af Auctions Directeuren Steners uti ingifvet Memorial, som medföljde, gjorda anmälan begärt, det ville Consistorium antyda den vid Kongl. Academien antagne Auctionisten Hedenström att inställa med en af honom till d. 3 uti innevarande månad pålyst Auction å guld, silfver, jouveler och annan lös egendom, såsom ländande Staden i dess lagliga inkomst till förfång, och derjemte tillhålla Auctionisten, hvars befattning Magistraten trodde utöfver Bokförsäljning vid Academien icke böra sträckas, att sig med så beskaffade Auctioner icke befatta. Rector gaf dervid tillkänna, att han så snart denna skrifvelse ankommit, deröfver hört Hedenström och som Rector dervid inhemtat att den af Hedenström till Auction pålyste egendom tillhörde framlidne Professoren Munsters ogift aflidna dotters Catharina Munsters arfvingar, hade han icke funnit något skäl att berörde Auction inhibera; hvarefter Consistorium beslöt, att svar till Magistraten skulle afgå med berättelse, att emedan bemälde egendom tillhört personer, de där lydde under Kongl. Academien; förthy hade Consistorium icke haft orsak att vägra Hedenström, såsom till Auctionist vid Kongl. Academien vederbörligen antagen, att enligt Academiens i författningarne grundade rättighet, densamma genom offenteligt upprop försälja: hvarjemte Magistraten skulle derom försäkras, att så litet det med Consistorii Academici böjelse instämde att antingen sjelf göra någon inkräktning på Stadens Privilegier, eller att tillåta det sådant af dess underhafvande ske måtte, så alfvarligen skulle ock Consistorii Academici vårdnad derå ligga, att Academiens förberörde Auctionsrättighet icke mera hädanefter än hitintills skett, måtte af Auctionisten Staden till förfång varda missbrukad. Med anledning häraf begärde Magistraten i ny skrifvelse af d. 11 Maji att få del af den författning, hvarå Kongl. Academiens rättighet att genom dess Auctionist låta å öppen Auction försälja utom böcker äfven annan Academiska personer tillhörande egendom, vore grundad, eller ock anvisning hvarest samma författning stode att erhållas; och Consistorium beslöt efter denna skrifvelses uppläsande d. 30 i samma månad, att så snart del erhållits af Kongl. Maj.ts d. 10 Mart. 1778, efter uppkommen tvist imellan Consistorium Academicum och Magistraten i Upsala, rörande samma rättighet, som

nu äfven i Åbo var ifrågasatt, gifna nådiga Resolution, att Academien i Upsala vore derefter, såsom dittills, tillåtet att på dess egen Auctionskammare låta uppropa och försälja icke allenast böcker och hvad eljest till Bibliothek hörde, utan ock all annan egendom, dem tillhörig, som under Academiens Jurisdiction lydde, skulle afskrift så väl af denna Resolution, som af Kongl. Resolutionen af d. 26 Octob. 1646, deri Academien i Åbo enahanda privilegier och rättigheter med förstnämnda Academie i nåder tillagts, Magistraten tillsändas i bref, som ock afgick d. 11 nästfölj. September.

Dernäst finnes i Consistorii Academici uppgifna skäl till afslag på Hedenströms begäran att antagas till Bokhandlare i Åbo, en särdeles lämplig öfvergångspunkt till ett med Bokauctionsverket nära beslägtadt ämne, som jag hittills icke haft anledning att i detta arbete vidröra, nämligen Bokhandelns i Finland öden under nu ifrågavarande period. Altifrån Universitetets stiftelse och tilldess omkring ett och ettfjerdedels århundrade derefter gått tillända, hade alla dess behof af hjelpemedel vid undervisningen och framför allt af utrikes tryckta läroböcker, varit beroende deraf, huru väl med emot berörde ändamål svarande böcker de Bokförare voro försedde, hvilka någongång, merendels ifrån Tyskland, till Åbo införde sådane och sällan med sina förråder här qvarstadnade längre tid, än ett eller annat år. Den förste, som i afsigt att i Åbo inrätta en stående Boklåda, hos Consistorium Academicum gjorde ansökning om antagning till Akademie Bokhandlare, var Johan Arborén, Student vid Universitetet i Upsala. Denne ansökning föredrogs d. 16 Jun. 1767 och d. 30 i samma månad tillkännagaf Biskopen och Procancelleren Doctor Mennander, att Cancellers Sekreteraren Sernander i nyligen ankommet bref till honom recommenderat Arborén, hvilken då vistades i Stockholm, såsom en „habil person", till vinnande af bifall; hvarföre och med afseende så väl på de för sökanden inkomna goda vittnesbörd, som deruppå att vid Åbo Akademi, om någorstädes, en Bokhandlare var nödig för att hålla den studerande ungdomen för densamma erforderliga böcker tillhanda, utan att de behöfde längre ifrån förskrifvas, med fara att, såsom ofta händt, få felaktiga, samt vidkännas antingen långsam eller ingen complettering, beslöts att Arborén skulle antagas och genom bref härom förständigas, äfvensom sådant Universitetets Canceller vid handen gifvas. I skrifvelse af d. 5 Octob. lemnade äfven Riksrådet Friherre Hermelin, som då var Canceller, sitt samtycke härtill, med önskan att Arborén måtte äga nog förmögenhet och styrka att kunna göra Universitetet behörig tjenst och dermed jemväl i längden fortfara. Vid samma tid öfverkom ock Arborén med sina böcker ifrån Stockholm till Åbo, men fann snart försäljningen vara så ringa,

att han icke kunde derigenom hafva sin utkomst, och öfvergaf derföre under loppet af året 1770 hela denna näring, hvarefter han skall hafva vistats i Stockholm såsom Betjent hos någon Bokhandlare derstädes.

Sedan föredrogs vid Consistorii Academici sammanträde d. 25 Jun. 1777 ett af Bokhandlaren i Upsala Magnus Svederus ingifvet Memorial, deri han anhöll, att med den Bokhandel han i Upsala dref, få förena en lika handel för Åbo Akademi och att till den ändan honom kunde tillåtas att där i staden inrätta en Boklåda, såsom ock att till understöd för denna tillämnade Bokhandel, Bokauctions verket dermed måtte sammanslås; i hvilket fall Sökanden ville, utom de Boksamlingar, som här å orten tid efter annan kunde komma att säljas, äfven ifrån Svenska sidan tillskaffa Bibliotheker, att sedan efter tryckte Cataloger genom auction härstädes föryttras. Vid öfvervägande häraf fann Consistorium nödvändigheten af en Bokhandlare vid Universitetet vara utom all fråga och att en dylik „Betjening med anständighet icke kunde umbäras“. Derjemte påminte Consistorium sig att erfarenheten lärt att med den afsättning, som där på orten allena gafs, icke någon lönande och för Universitetet nyttig Bokhandel kunde underhållas. Arborén hade ju nödgats innom ett års förlopp *) öfvergifva ifrågavarande näring, och hvad som händt honom måste ock hända hvar och en annan, hvars Bokhandel vore inskränkt till blott denna ort. Om deremot en gemensam Bokhandel för Akademierne i Åbo och Upsala blefve inrättad, skulle anledning vara att förmoda, det densamma uti en kunnig och skickelig mans hand kunde i längden bära sig, så att på den ena sidan, Bokhandlaren dervid kunde finna sin räckning och komma i stånd att årligen förse sig med ett tillräckligare bokförråd, och på den andra sidan, begge Akademierne blifva bättre betjente till ej mindre den akademiska ungdomens än Scholarnes märkeliga nytta och förkofran. Ganska mycket skulle det ock utan tvifvel bidraga till den eljest kostsamma och äfventyrliga Bokhandelns understödjande, om Bokauctionerings verket dermed förenades. I anseende härtill samt såvida Bokhandlaren Svederus gjort sig känd för en synnerlig drift och berömliga insikter i denna handtering, pröfvade fördenskull Consistorium skäligt att till hans ofvanberörde ansökning i så måtto bifalla, det måtte han äga rättighet att i Åbo icke allenast hålla öppen Boklåda, utan ock ensam drifva Bokauctions verket; hvarvid han dock dem till säkerhet,

---

*) Måtte vara misstag; ty Protokollet för d. 4 Febr. 1773 visar, att Akademie Kamreraren Björckbohm då ingifvit räkning för f. d. Bokföraren vid Akademien Arborén, som häftade för 1769 och 1770 årens kronoutskylder till en summa af 51 dal. 11 öre Silfv.m. om hvilkas utsökande genom Kongl. Slotts-Cancelliet i Stockholm nu beslöts.

som kunde genom hans åtgärd låta å auction föryttra sina böcker, komme att ställa vederhäftig borgen. Hvilket likväl hos Hans Excellence, Universitetets Canceller, Riksrådet Grefve Scheffer till dess närmare pröfning och fastställande skulle genom bref anmälas. Imellertid förbehöll sig Professoren Lefrén, att den frihet till öppen Boklådas hållande, som på förbemäldt sätt blifvit för Bokhandlaren Svederus tillstyrkt, icke måtte nu eller framdeles tydas till Professorns förfång i den Commissions handel med böcker, som Professoren från längre tid tillbaka, till den Akademiska ungdomens synnerliga nytta, drifvit *), och emedan Consistorium icke beviljat Svederus exclusiv rättighet till Bokhandels idkande i Åbo, ansåg Consistorium Professoren icke kunna genom den ifrågavarande Boklådans inrättande blifva hindrad i sin vanliga bokhandel.

I svarsbref af d. 12 Dec. biföll väl Canceller bemälde hemställan om Svederi antagande till Bokhandlare, men till förslaget om Bokauctions verkets upplåtande åt honom förklarade Grefven sig anse betänkligt att samtycka. Dock upplästes i Consistorium d. 19 Jun. 1778 en af Cancellers Sekreteraren Fredenheim, på Hans Excellences befallning d. 29 nästförv. Maji till Rector aflåten skrifvelse, hvaruti förmäles, att ehuru Hans Excellence icke funnit nyttigt, att öfverlemna Bokauctionerne åt Svederus, som fått tillstånd att hålla Boklåda i Åbo, hade han likväl i anseende dertill att denne, i hopp om bifall äfven i den förra omständigheten, redan öfversändt

*) Att Lefrén redan 1771, då han var Bibliothekarie, begynt denna Commissions handel, ser man af en i *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* N:o 18 för d. 30 Sept. sagde år införd kungörelse derom, att han icke allenast åtagit sig att emottaga och i Åbo utdela de böcker, som redan vore eller framdeles blefve förskrifne ifrån Kongl. Bibliothekarien Gjörvells Boklåda i Stockholm, emot erläggande af det de där kostade, utan äfven var villig att till Åbo förskrifva de böcker, som därvarande bokälskare åstundade ifrån Askergrens, Holmbergs och Hesselbergs Boklådor, samt dragit försorg derom, att hos honom kunde bekommas nästan alla de Svenska böcker och skrifter, som i sednare tider på Segerdahls, Askergrens, Holmbergs, Salvii, Stolpes, Hesselbergs, Langes, Carlboms m. fl. i Stockholm, Horrns i Westerås, Edmans i Upsala och Lindhs i Örebro förlager utkommit. Bekräftelse häraf finnes ock i flere numror för de följande sex åren, genom kungörelser om till Åbo ifrån ofvannämnde orter nyss ankomne böcker. Af Consistorii Academici Protokoll d. 28 Febr. 1774 ses jemväl att Professor Lefrén, „som hade böcker till försäljande i Commission af de fleste Svenske Bokförare och varit betänkt att skaffa någon tillgång i Åbo på i Tyskland utkommande böcker, samt till den ändan söka sig dylik Commission af någon Bokförare på Tyska sidan, men der icke egde några bekantskaper, nu begärde Consistorii skrifteliga Certificat deröfver, att han förut höll böcker till försäljning i Commission och sig dervid redeligen förhållit"; hvilket bifölls, heldst det äfven för Universitets Bibliotheket kunde blifva ganska förmonligt, att utan vidare brefväxling sådane böcker på stället hos Professoren erhålla.

ett parti böcker till förauctionerande i nämnda stad, velat tillåta att detta parti, dock icke mera, på sådant sätt af honom därstädes måtte försäljas; hvarefter beslöts, att denna skrifvelses innehåll skulle Bokhandlaren Svederus, som nyligen dit ankommit, till dess efterrättelse kungöras. Detta parti gäller således sannolikt ett i nyss åberopade *Tidningar* för 1778 N:o 10 d. 30 Maji infördt Avertissement, att i Staden skulle d. 9 nästkommande Junii blifva „Bok Auction å et vackert partie Böcker i åtskillige språk och vetenskaper enligt tryckte Cataloguer, som gratis“ erhölles hos Consistorii Ecclesiastici Vice Notarie Magister Niclas Hjelt. Att hos samme man kunde erhållas, utom ett af Bokhandlaren Svederus vid dess vistelse i Åbo om sommaren 1777 qvarlemnadt parti böcker, äfven ett nyligen ankommet „vackert assortiment i åtskilliga språk och vetenskaper, emot samma priser som i Stockholm“, finnes äfven i bemälde Tidningar d. 30 Aug. sistnämnda år kungjordt.

Egen Boklåda deremot öppnade Svederus säkert innan hösten 1778, och såsom honom tillhörande, ehuru han, så vidt jag vet, aldrig bosatt sig i Åbo, utan genom någon utskickad Betjent eller Commissionair skötte handeln, omtalas den i oftanämnde Tidningar ännu om hösten 1783, hvarefter bokhandeln i Åbo tyckes hafva öfvergått till Boktryckeriet derstädes. Enligt Notification i samma Tidningar d. 10 Jan. 1782 hölls Svederi Boklåda då alla förmiddagar ifrån kl. 11 till 12 öppen till Allmänhetens tjenst; men de som dessemellan åstundade några böcker, kunde dermed blifva betjente, då de addresserade sig till Hr. Adj. Tengström, som äfven emottoge och expedierade requisitioner af hvad slags böcker som heldst, då han derom blefve anmodad.

Fortgå vi nu för att öfverväga beskaffenheten och värdet af Boktryckeriets i Åbo fruktsamhet under FRENCKELLS och hans enkas förvaltningstid, samt först med afseende fästadt mera på den större allmänhetens behof, än på det vetenskapliga ljus, som kunde genom akademiska skrifter spridas och hvilket helt och hållet berodde af Universitetets verksamhet, visar sig väl antalet af de ifrån detta tryckeri då utgångna vidlyftigare arbeten ganska litet; men deremot befinnes de mindre skrifternes, i förhållande till den tidens innom en nog liten krets af medborgare inskränkta literära bildnings art, äfvensom till de många ofvanför framställda svårigheter, med hvilka isynnerhet FRENCKELL sjelf personligen hade att kämpa, icke vara obetydligt, och några af det förra slaget utgöra tillika talande bevis på osparda förlagskostnader. Främsta rummet ibland dessa tillhör ostridigt 1776 års

upplaga af Bibeln på Finska, om 211½ ark in quarto, åt hvars historia fördenskull här, likasom förut åt den 1758 utkomnas, några rader böra egnas.

Att den förstnämnda redan långt förut varit påtänkt, inhemtas af Consistorii Academici Contract om Boktryckeriet med Bremer och Frenckell i bolag; men innan den kunde ens påbörjas återstodo många hinder, som måste undanrödjas. Svårast ibland dessa voro de, som utströddes af förut ofta nämnde ogares af Kongl. Finska Boktryckeriet i Stockholm Carlboms eller hans sons, samt Boktryckarene dersammastädes Langes, Hesselbergs och Stolpes afundsjuka, hvilka med anledning af Åbo Domkapitels ansökning hos Konungen om tjugo års Privilegium för innehafvarene af tryckeriet der i staden på en ny Finsk Bibelupplaga, samt Consistorii Academici, på de sistbemäldes begäran, till Universitetets Canceller i skrifvelse af d. 19 Maji 1767 afgifna recommendation, och då Svenska Boktryckeri Societeten blifvit häröfver af Kongl. Cancellie Collegium hörd, enligt hvad i Societetens d: 12 Nov. samma år daterade förklaring förmäles, uppgåfvo sig, jemlikt längre tid tillbaka träffad förening, vilja innom ett år hafva färdig en sådan, lik den sednast utkomna. Uti häröfver af Collegium infordrad förklaring anmärkte Domkapitlet d. 27 Jan. 1768, att som i Stockholm tryckta finska böcker voro ganska felaktiga, kunde Bibelns tryckning bäst ske i Åbo och att, om Stockholms Boktryckare ville derjemte besörja en ny upplaga, såsom för prisets nedsättning ansågs nyttigt, borde de förse sig med tvänne i finska språket hemmastadde Correctorer samt bättre papper och mindre nötta stilar, än ett insändt profblad visade. I Åbo boktryckeri-bolaget likaledes affordrad förklaring uppgaf HofSekreteraren Hising, att det redan 1765 genom förskrifning af stilar, pressar och arbetare beredt sig till företagande af ny bibelupplaga: att den förra, 3600 exemplar stark, räckt i 9 à 10 år: att till densamma tre Correctorer blifvit nyttjade: att deremot ingen duglig sådan skulle i Stockholm kunna erhållas: att Bibeln, af 214 ark, icke skulle blifva i hufvudstaden bättre tryckt än finska Psalmboken af 42 ark, öfver hvilken, jemte Catecheser och ABC böcker hela landet klagade*), samt slutеligen: att Kongl. Resolution på Presterskapets besvär vid sista Riksdag föreskref, att dylika upplagor borde ske under Domkapitlets nogaste tillsyn. I odaterad skrifvelse, som d. 28 Jun. sistnämnde år i Cancellie Collegium upplästes, förklarade Boktryckeri Societeten då, att ehuru papper till finska Bibelns tryckande redan vore anskaffadt, afstode Societeten dock härifrån

---

*) *Handlingar till Upplysning i Finlands Kyrko-Historia*, *utgifne af* Wilh. Gabr, Lagus. *Ny följd 3e Häft.* sidd. 125—135, innehålla bevis häruppå, som måste väcka förvåning.

denna gången, emedan Consistorierne i Åbo och Borgå icke genom prænumeration befordrat verket, likväl med förbehåll att framdeles företaga en upplaga deraf, om brist på sådane Biblar skulle yppas efter nästa Riksdag, då Åbo upplagan borde vara färdig, och inkom sedermera till Collegium ifrån Domkapitlet i Åbo en skrifvelse af d. 16 nästföljande November, innehållande en fortsatt begäran om privilegium exclusivum på berörde Åbo upplaga, hvilket Collegium trott vara obehöfligt, sedan Stockholms Boktryckare nedlagt sitt påstående. Till följd häraf utföll ändteligen sådant Kongl. Maj.ts privilegium d. 23 Apr. 1769 och ingick derefter Domkapitlet med omförmälde boktryckeri-bolag Contract om tryckningen.

Huruledes flerfaldig tvist om fullgörandet af bolagsmännens vid samma tid träffade öfverenskommelse rörande tryckeriets förvaltning redan följande året yppats, är här förut beskrifvet, hvaruti äfven en af orsakerne röjes dertill, att allmän kungörelse om prænumeration icke förrän d. 23 Jan. 1771 utfärdades, om man ock antager att början med upplagan redan var gjord, såsom i denna kungörelse säges, äfvensom dertill att vederbörande icke varit tidigare betänkte uppå något bestämmande af exemplarspriset förrän prænumeration upptoges. Den är tryckt på både svenska och finska språken samt undertecknad af Bremer, hvilken ensam var förläggare, och tillkännagifves deruti, att då priset helt och hållet berodde på prænumeranternes antal, vore det med Domkapitlets bifall utsatt till 18 daler kopparmynt för hvarje exemplar på skrifpapper och 12 daler på tryckpapper, med vilkor att i händelse 4000 prænumeranter infunne sig borde hvar och en af dem vid exemplarets undfående erlägga ännu 9 daler, men om deras antal blefve mindre, 12 daler, allt samma mynt, viljande Domkapitlet så väl emottaga och disponera de sålunda inflytande penningarne, som ock handhafva prænumeranternes rätt. Visst är åtminstone att arbetets fortgång mycket fördröjdes genom den osäkerhet, hvari tryckeriet under berörda rättegång sväfvade. Ty då om hösten 1772 icke flera än 20 ark af första alfabetet funnos aftryckta, begärde Domkapitlet i skrifvelse af d. 14 Oct. till Consistorium Academicum att tryckeri interessenternes skyldighet, till följd af Contract, måtte dem förehållas och de genom laga åtgärd till fullgörande af sitt åtagande eftertryckeligen förpliktas; med anledning hvaraf de blefvo uppkallade till förhör och väl förklarade, att de redan anskaffat till hela upplagan erforderligt papper samt stilar så mycket som förslog till tre arks uppsättande på engång, och nästa vår förväntade sådane till ett fjerde, äfvensom antagit nödigt antal arbetare, men tillika medgåfvo att bibelarbetet hade nu en tid stått stilla, emedan de voro sysselsatte med finska Psalmboken, som enligt Consistorii föreskrift

borde, vid äfventyr af rättighetens att drifva tryckeriet förlust, till medlet af December blifva färdig. Sådant var ock visserligen förhållandet i sistnämnde afseende, men det härrörde af Bokbindare embetets i staden samma höst inkomna klagomål öfver då yppad total brist på exemplar af den boken, och således föll ändock en verkelig försummelse svaranderne till last. Imellertid fann Consistorium sig nödsakadt att med vidare åtgärd angående Bibeln göra anstånd tills Psalmboken vore tryckt, men ville, i fall derefter arbetet på den förre icke med all möjelig skyndsamhet fortsattes, härtill efter omständigheterne tillhålla boktryckeri-bolaget, hvarjemte Consistorii Amanuens Magister Gabriel Lizelius*), som besörjde Bibel Correcturet, antyddes att sedermera hvarje vecka anmäla huru långt med arbetet vore kommet. Måhända tillstötte derefter ännu flera dylika hinder, som vållade att upplagan, bestående af 2152 exemplar på skrifpapper och 6898 på tryckpapper, icke blef färdig förrän 1776. Enligt uppgift i förut citerade *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo*, 1778 sid. 176, kostade exemplaret då praenumeranterne, när kopparstycken togos med, 24 dal. 24 ören, och på skrifpapper 30 dal. 24 ö. men till andre köpare såldes det förra slaget för 33 dal kopparmynt, eller 1 Riksdaler 40 skillingar. Af skrifpappers exemplaren funnos inga vidare att tillgå.

I sammanhang härmed bör dock äfven erinras, att ofvanför ibland hufvudpunkterne i oftanämnda tvist omtalade upplaga af finska Nya Testamentet in octavo, hvilken utkom 1775, var under arbete tillika med Bibeln.

Dernäst förtjena de under nu ifrågavarande Frenckells tid i Åbo tryckta upplagor af finska Psalmboken så mycket mera uppmärksamhet, som dåvarande innehafvaren af Kongl. Finska Boktryckeriet i Stockholm, förberörde Carlbom, icke underlät att isynnerhet beträffande rättigheten att ensam trycka sådane böcker göra honom allt möjligt intrång, hvilket skedde förnämligast genom länge i hemlighet fortsatt tryckning af detta Kongl. Tryckeris 1765 utgifna upplaga, utan utsättande af nytt årtal på titelbladet, såsom i ofvanbemälda häfte af *Handlingar till Upplysning i Finlands Kyrko-Historia* finnes omständeligen ådagalagdt. Samme man tyckes icke heller utan skäl hafva varit misstänkt för Bokbindarenes i Åbo uppeggande till klagomål deröfver, att de icke mera såsom förut, då Psalmboken trycktes i Stockholm, blifvit försedde med för deras näring nödigt antal exemplar deraf, allt i ond

*) Son af den förut såsom Corrector vid tryckningen af 1758 års upplaga nämnde Anders Lizelius, nu Contracts Prost och Kyrkoherde i Wirmo. Han erhöll d. 29 Apr. 1776 Kongl. fullmagt att vara Kamrerare vid Åbo Hofrätt, kallade sig sedermera Lizelles och dog såsom Borgmästare i Helsingfors.

afsigt att få Universitetets privilegium på dess tryckning upphäfvet. Sådan täflan oaktadt lemnade sex upplagor af finska Psalmboken Abo pressen under FRENCKELLS lifstid, nämligen de med årtalen 1767, 1770, 1772, 1776, 1777 och 1779 på titelbladen försedda, äfvensom de genom sterbhusets försorg åren 1781, 1782, 1783 och 1784 tryckta, alla i lång Duodes.

Hvad sedan af samma anledning finska Catecheser och ABC böcker beträffar, hafva ibland under samma tid utgifna upplagor af Gezelii *Lasten Paras Tawara*, som innefattar äfven *ABC Kirja*, tillsammans fyra ark, åtminstone de af åren 1761, 1763, 1766, 1771, 1772, 1774, 1780, 1781, 1784 och 1786 så väl tryckningsorten Åbo som FRENCKELLS eller hans enkas namn utsatt, likasom den större, förstnämnda år tryckta om fem ark, samt de särskildt in octavo samma år samt 1767, 1772, 1774, 1782 och 1785 tryckta ABC böckerne. Detsamma gäller om 1768, 1774 och 1781 års upplagor af Svebilii på Finska af Daniel Juslenius öfversatta Cateches, hvartill ännu kunna läggas Gråbergs af Dan. Wirzenius öfversatta *Lasten Oppi* och Rambachin *Ylösrakendawainen Lasten Kirja*, tryckte 1764, Lithovii *Rippi-Schoulu ja Kingeri-Lugut* 1765, samt Pontoppidans *Totuus Jumalisuteen* öfversatt af Pazelius, 1771.

Ibland skrifter, hvilka af andra anledningar äro företrädesvis märkvärdiga, förtjena *Tidningar Utgifne Af Et Sällskap I Åbo* så mycket mera att främst nämnas, som Finland aldrig förut haft någon periodisk tidskrift och deras utgifvande oafbrutet fortfor längre än man i början kunnat ens hoppas, nämligen de åtta åren ifrån 1771 till och med 1778, samt derefter ånyo af sterbhuset fortsattes 1782—1785, äfvensom nästefter dem vårt lands första dess eget tungomål talande tidningar, de, om hvilkas utgifvande följande året allmänheten underrättades genom ett i September månad 1775 tryckt profblad om ett halft ark i octaf, med titel: *Suomalaiset Tieto-Sanomat* och af hvilka två numror med samma vidd hvarje månad 1776 utkommo, men under benämning af *Suomenkieliset Tieto-Sanomat*, författade, såsom det säges, af ofvanför omtalade Magister Gabriel Lizelius eller Lizelles.

På lika sätt som ofvanför, då fråga var om i Åbo, under MERCKELLS tid tryckta skrifter, tillåter jag mig nu att hvad de till FRENCKELLS eller hans enkas tid hörande, det är åren 1761 till 1786, hänvisa Läsaren till en stor del af numrorne 974 till och med år 1544 i min *Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på Finska,* samt Lidéns *Catalogus Disputationum* under namnen Hem. Alanus, Alopæus, Arelin, Aspegren, Avellan, Beckman, Bilmark, Borenius. Brandt, Calonius, Carp, Cavander, Chronander, Abr. Nic. Clewberg, Collin, Deutsch. Enckell, Gadd, Gadolin, Giers, Jac. J. och

Joh. J. Haartman, Hassel, Car. Nic. Hellenius, Hjelt, Hirn, Hyllén, Hyppén, Kalm, Kellgren, Joh. och Salom. Kreander, Leche, Lefrén, Lemström, Lindsten, Lindqvist, Mesterton, Joh. Car. Nycopensis, Nääf, Joh. Pihlman, Planman, Henr. Gabr. och Sigfr. Porthan, Frider. Pryss, Ross, Schalberg, Nath. Gerh. Schulteen, Seleen, Ström, Tengström, Tidgren, Törnquist, Mart. Joh. Wallenius, Wegelius, Weman och Æmelæus, af hvilka några jemväl återfinnas i Marklins första fortsättning, jemte namnen Appelgren, Jac. och Petr. Bonsdorff, Joh. Gadolin, Gabr. Er. Haartman, Ingman, Lohman, Meinander, Montin, Nordberg, Poppius och Röring. Angående Förteckningar öfver föreläsningarne vid Universitetet och der utgifna Programmer, gäller äfven här det förut anförda; dock bör, med hänseende isynnerhet till Frenckells tre sista lefnadsår, under hvilka det nya Tryckeriet i Wasa möjeligen kunnat anlitas, nu tillika erinras, att sådane skrifter som böra på viss dag utdelas, sällan eller aldrig utan i högsta nödfall kunna försändas till tryckning på annan ort, än der författarene bo eller då vistas.

Likaledes följer här en kronologisk förteckning öfver alla under nu ifrågavarande tid i Åbo tryckta och Kejserl. Alexanders-Universitetets Bibliothek tillhörande, eller mig på någon annan väg bekantvordna arbeten af andra slag än de förenämnda, utan uppgift likväl af Bjudningsbref till Bröllop och Begrafningar, Markegångs-Taxor samt en stor del af Landshöfdinge Embetets i Åbo och Björneborgs Län allmänna Kungörelser, af hvilka intet exemplar nu kunnat öfverkommas, äfvensom af Blanketter till Capitulations- eller Permissions-Pass, Rese-Pass, Skepps-Pass, Journaler, Handelsbref, Priscouranter, Uppbörds- och Quittance-böcker eller sedlar, med flera dylika små skrifter, som icke kunnat hänföras till något visst årtal.

I JEsu Namn! Friheten hwar til wi kallade äre, såsom den förnämsta orsak, hwarföre wi böre tacka och lofwa Gud, Uti Högmäsśo-Predikan, På H. Johannis Döparens Dag, år 1760, Enfaldeligen Föreställd I Åbo Dom-Kyrka, Och Sedan något tilökt, samt efter åstundan til Trycket Utgifwen Af Theol. Doc. wid Kongl. Acad. i Åbo Christian Cavander. Åbo, Tryckt hos Joh. Christoph. Frenckell, 1761. 3½ ark 4.

Ode, vid Ingenieurens Edel och Högaktad, Herr Petter Samuel Hjorths, samt Väläreborna och Dygdädla Jungfruns, Jungfru Maria Charlotta Gaddeliæ, Samanvigning, som skedde på Pettex Rusthåll Den 25 Junii 1761. ½ a. 4.

Fägne-Rim, vid Ingenieurens Välädle och Högaktade Herrens, Herr Pehr Samuel Hjorths, samt Dygdädla Jungfruns, Jungfru Maria Charlotta Gaddeliæ Bröllop, på Pettex Rusthåll, Den 25. Junii 1761. Välment öfverlemnade af en trogen vän *J*n til *G*rafven. ½ a. 4.

Et Förnuftigt Ägtenskaps Wal Föreställdt Då Handelsmannen i Uhleåborgs Stad, Högaktad Herr Nils Sovelius Samt Dygd-Förnäma Jungfrun, Jfr. Elisabeth Possenia In-

gingo med hwarannan et Christeligit Ägta Förbund, som skedde i *Stockholm* den *Augusti* 1761. Af Brud=PArets förbundne wän och tjenare. 1 a. Fol.

Cantilenæ Selectiores, Ex Antiquis Cantionibus, opera Theodori Petri *Nylandensis* Gryphiswaldiæ, 1582 Ab Augustino Ferbero, nec non deinceps Wisingsburgi, 1679 a Joh. Kankel Impressis, Excerptæ; denuoque in gratiam scholarium, distinctis Strophis, aliaque adhibita emendatione, divulgatæ a Joh. Lindell, Er. Fil. Dir. Cantus Schol. Cathedral. Aboënf. Aboæ, Impressit Joh. Christoph. Frenckell. 1761. 1 a. 8.

När kärlek all sin styrcka mister, Ren vänskaps band dock aldrig brister. Sannadt då Vice-Pastoren vid Pargas församlingar, den Välärevördige och Höglärde Herren, Hr. JOH. TIMENIUS, samt Dygdädla Fruen, Fru ANNA CHRISTINA SALONIA, firade deras Bröllops-Fest, i förnämt och hederligt folks närvaro, på Wecklax Rusthåld, i Nagu Sockn, den 25 Maij 1762. ½ a. 4.

Öfver Herr Lector FALLERSTEDTS saliga bortgång ur verlden, Den XXIII. Julii MDCCLXII. af *En* sörgande *Vän* i Finland. ½ a. 4.

En lyklig Handelsman Affkildrad, Då Handelsmannen i Siö= och Stapel=Staden Åbo, Högwälagtad Herr ZACHARIAS BERG, Samt Dygdädla Jungfrun Jungfru MARIA IMBERG, Firade Deras Bröllops=Fest i Åbo Stad Den 23 *Novembr.* 1762. Af Brudens *Cousin* Johan Carström. 1 a. Fol.

Fägne-Betyg Yttradt Då Kongl. Maj:ts Tro-Tjenare och Räntmästare wid Åbo och Björneborgs Län med Åland, Edel och Högaktad Herr LORENTZ MÖRTENGREEN Och Dygdädla Mademoiselle MAGDALENA CHARLOTTA WESSMAN Sammanwigdes, Som skedde i Åbo Stad den *23 Novemb.* 1762. ½ a. 4. Vid slutet står: C. U.

Breviarium Psychologiæ Experimentalis et Rationalis, in usum Prælectionum Academicarum adornatum a CAROLO MESTERTON. Aboæ, Typis & impensis Johannis Christophori Frenckell, Anno 1762. 2 a. 8.

Klago=Sång Öfwer Rådmannens i *Borgå* Stad, Högaktad Herr Henrik Borgströms J lifstiden Kära Maka Dygdädla Frun, Fru MARIA HOLM, Då Hon Efter en långsam, dock med Christeligit tålamod utstånden siukdom, samt Gudelig beredelse förwärlade sin jordiska uselhet uti en ewig härlighet, igenom en stilla död, den *4. Febr. 1763.* Yttrad Wid Deß Hederliga Jordefärd, Då Deß Andelösa Lekamen i talrikt och Förnämt Folks närwaro befordrades til sit Hwilorum uti *Borgå* Stads Domkyrka, den *8. Febr.* samma år, Af Deß Högt sörjande Swärson L. W. 1 a. Fol.

Wid Fru Profesorskan MARIA HELENA WALLENIAS, född TIMMS, Jordfärd, Uti Åbo den 21 April 1763. ½ a. 4.

Et Saligt Rog, Efterlängtadt och funnit, Af Kyrkoherden uti *Ithis* Församling, Wälärewördige och Höglärde Herr Mag. JONAS KROOK, Som efter en långsam siukdom, ifrån en bekymmersfull werld, genom en salig död, den *31 Martii 1763* förlossades, *38* år gammal; Samt eftersinnadt Wid Deß anständiga Begrafning uti *Ithis* Kyrka, den *15 Maji* därpå följande. *Nec tu plura velis: Satis est, cui fata dederunt, Æternis mutasse caduca.* Sarbievius. 1 a. Fol.

Wetenskapernas Bidragande Til Sedernas Förbättring, Eftersinnadt, Då På Hans Kongl. Höghets, Vår Nådigste Kronprins Och Arf-Furstes Prins GUSTAFS Högsthugneliga Namnsdag, Med Hans Excellences Kongl. Maj:ts och Svea Rikes Högstbetrodde Mans och Råds, Presidentens I Kongl. Cancellie Collegio, Öfverste Marschalkens, Kongl. Academiens I Åbo Cancellers, Riddarens, Commendeurens Och Cancellerens Af Kongl. Maj:ts Order, Högvälborne Grefvens Herr CLAS EKEBLADS Nådiga Tilstädjelse, L. L. O. O. Professoren Och Promo-

toren Högvördige och Vidtberömde Herr ISAAC ROSS, De Å Andra Sidan Nämde Herrar Candidater För Philosophiæ Magistrar Utropade, Samt Til Heders-Tecken Dem Deras Välförtjente Lagerkrantsar Tildelte, I Kongl. Academiens Öfre Läro-Sal, Den 6 Julii, 1763. 2½ a. Fol. Vid slutet: DAVID H. DEUTSCH.

ODE ÖFVER VISHETEN, Samt LYCK-ÖNSKAN Til De På Andra Sidan Uptekuade Höglärde Herrar Candidater, Som vid Promotion i Åbo den 6. Julii 1763, Blefvo För Philosophie Magistrar Förklarade. 1 a. Fol. Under står: F. P.

LYCK-ÖNSKAN, yttrad, då med nådig tilstädjelse, L. L. O. O. Professoren Högvördige och Vidtberömde Herr ISAAC ROSS, til Philosophiæ Magistrar Den 6 Julii 1763, Promoverade ibland flere, Candidaterne Herr *Hans Henric Aspegren*, Herr *Alexander Falander*. Herr *Michael Montin*, Herr *Johan Snellman*, af Österbotniska Nation. ½ a. 4.

Guds behag och Allwisa Styrelse, Är Hans Barns högsta förnöjelse. Betraktad, Då Kyrkoherden wid *Urdiala* Församling, Wälärewördige och Höglärde, Herr JONAS GUSTAV MENNANDER, Samt Dygdädla Jungfrun, Jungfru MARIA ELISABETH TOLPO, I förnämt och Hederligit Folks närwaru, med Hwarannan ingingo Et Christeligit Äkta Kärleks-Förbund på *Wesilax* Prostegård den *) *Junii* År 1763. Af Brudgummens Swåger I *Wesilax*. 1 a. Fol.

Logica Contracta, in Prælectionibus Academicis Studiosæ Juventuti enucleanda, a Carolo Mesterton. Aboæ, Impreſſit Joh. Christoph. Frenckell, 1763. 2 a. 8.

M. G. H. Upmuntran Och Underrättelse Til Nyttiga PLANTAGERS Widtagande i Finland, Författat och Utgifwit Af PEHR ADRIAN GADD, *Plantage-Directeur* i *Finland, Chemie-Professor*, *Acad. Bibliothecarie*, och Ledamot af Kongl. Swenska Wetenskaps Academien. Första Stycket. Tryckt hos Joh. Christoph. Frenckell 1763. 2 a. Andra—Femte Styck. Tryckt — — — 1764, 1765, 1766, 1767. 8½ a. Sjette Stycket. Tryckt i Kongl. Academiæ Boktryckeriet 1768. 2¼ a. Sjunde—Elfte Styck. Tryckt hos Joh. Christoph. Frenckell 1769, 1770, 1773, 1774, 1775. 11¾ a. och 1 Pl. 4.

Två numera icke närmare kända Anslag om Skådespel, som komme att i Åbo gifvas, tryckta i Januarii månad 1764.

Grift-Runor Ristade Då Kyrkoherdens I Uskela, Välärevördige och Höglärde Herr GABRIEL SALINII I Lifstiden Kära Maka, Fru CATHARINA GOTTLEBEN, I Herranom Afsomnade Den 22. Februarii, Och Med Anständig Heder Beledsagades Til Sin Hvilostad I Uskela Moderkyrka, Den Därpåföljande Junii 1764. Af En Sörjande Son Henrik J. Chytræus. 1 a. Fol.

Tanckar yttrade, Då Handelsmannen i Stapel-Staden Åbo, Högvälaktade Herren, Herr ANDREAS RYSEEN, och Dygdädla Jungfrun, Jungfru MARIA GUSTAVA BARCK, Firade sin Bröllops-Fäst, Som skedde i ofvannämde Stad den 20 December 1764. Af A. R. H. ½ a. 4.

Maturini Corderi *Colloquia Selectiora*, Una Cum Fabulis Æsopi Selectis, Pro Scholis Inferioribus In Inclito Regno Sveciae Edita. Aboæ, Impreſſa â Joh. Christoph. Frenckell. Anno MDCCLXIV. 7½ a. 8.

I Jesu Namn! Den Smala Lifsens Wäg, Uti En Christelig Predikan, Enfaldeligen föreställd, I Wasa Stads Kyrka, Uppå Den Trettonde Söndagen efter Heliga Trefaldighets 1765, Och nu uppå fleres anmodan som den samma åhört, I Trycket utgifwen Af JOHAN LAIHIANDER, Probst och Kyrkoherde I Eura. 3 a. 4.

---

*) Med penna och bläck ifyldt samt ändradt till: 10 Julii.

Åminnelse=Tal, Öfwer Framledne *Contracts* Probsten och Kyrkoherden i *Wasa* och *Mustafaari*, Högärewördige och Höglärde Hr. Mag. CLAUDIUS HEDMAN, hållit I *Wasa Triv. Schola*. På *Schole-Statens* wägnar den *3 Sept. 1765*. Och nu efter Wederbörandes begäran Til Trycket lämnadt af Joh. Westzynthius. *Con-Rector*. 3 a. 4.

Christeliga. Döds-Tankar. I. Största. Hast. Och. Ej. Mindre Välmening. Yttrade. Då. Den. I. Detta. Lifvet. Äreborna. Och. Dygdädla. Madame. Madame. ANNA. CATHARINA. MODIN. Född. Runberg. Genom. En. *Frimodig*. Och. *Salig*. Död. Gick. Från. En. *Ond. Verld*. Til. En. *God. GUD*. Den. 29. October. Och. Dess. *Sämre. Del*. Af. Hederligt. Folk. Beledsagades. Til. Sit. Hvilorum. I. Åbo. Dom-Kyrka. Den. 3. November. 1765. Henne. Til. Välförtjent. Heder. De. Sörjande. Til. Christelig. Tröst. Och. Andre. Til. Nödig. Påminnelse. 1 a. Fol.

TANKAR om Tryck och Tryckfel, Yttrade Då Kongl. Academie-Boktryckaren I Storförstendömet Finland, Herr JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELL Och Dygdädla Jungfrun, Jungfru MARIA LILJA Firade Sin Bröllops-Fäst I Åbo, Den 22 December 1765. Af Contrahenternas ödmjuka Tjenare. Åbo, Tryckt i Dess Officin. 1 a. Fol.

J. J. N. Oförgripelige Tankar Öfwer Fyra Frågor, Angående PRIVAT COMMUNION, Eller den Hel. Nattwardens särskilte utdelande och annammande. Efter begäran upsatte Af D. J. D. En Förnäm Lärare uti Kongl. Maj:ts Tyska *Provincier*. På Swenska öfwersatte Af A. Æ. Hwarwid bifogas en inländsk Lärares Skrift om samma Samwetsmål. ÅBO ——— 1765. $3\frac{1}{2}$ a. 8.

M. G. H. Tydelig Underrättelse, Om de Mäst Gångbara Sjukdomars Kännande Och Motande, Genom Lätta och Enfalliga Hus-Medel; Samt et litet Res= och Hus-*Apothek;* Dem til tjenst, som ej hafwa tilfälle at rådfråga Läkare, Med åtskilliga förbätringar och tilökningar, Andra gången sammanfattad och utgifwen af JOH. JOH:SON HAARTMAN, *M. D. Assessor, Prov.* och *Laz. Med.* utn. *Medic. Prof.* wid *Åbo Acad.* samt Ledam. i Kongl. Sw. Wet. *Academ.* ÅBO, ——— 1765. 28 a. 8.

Institutiones Theologiæ Naturalis, in Auditorum suorum usus contextæ a CAROLO MESTERTON. Aboæ, Impressit ——— 1765. 3 a. 8.

I JEsu Namn! Guds obegripeliga Domars Och Wägars Rättfärdighet, Uti Högmesso Predikan, För Thet Kongliga Hofwet, Uppå Fjerde Dag Jul, år 1765, Enfaldeligen Betraktad, Och nu, Uppå Allernådigste Befallning Genom trycket utgifwen Af JOHAN LAIHIANDER, Probst och Kyrkoherde i Eura. $2\frac{3}{4}$ a. 4.

På Vice Häradshöfdingen, Herr NILS*) ÆIMELÆI, och Mademoiselle ANNA CHRISTINA STILMANS Bröllops-Dag, som firades i Vasa den **) Januarii 1766. $\frac{1}{2}$ a. 4.

I JEsu Namn! GUDS Andas Arbetande I HERrans Plantering Igenom Medel-Personer, Föreställdt Uti En Christelig Afskeds-Predikan På Fjerde Söndagen efter Påska uti Åbo Dom-Kyrka, år 1766. Af AND. WETTERBLAD, Förordnad *Rector Schol. Cathedr. Ab.* 4 a. 4.

Fullkomlig. Sällhet. Funnen. I. En. Salig. Död. Betraktad. Då. Den. Under. Varelsen. Bland. De. Dödelige. Äreborna. Och. Dygdädla. Frun. Fru. MARGARETA. BREMER. Född. PIPPING. Den. 13. November. 1723. I. Arboga. Stad. Under. Flygten. Efter. Långvarig. Sjukdom. Beständigt. Tålamod. Och. En. Christelig. Beredelse. Gick. Den. 23. April. 1766. Med. Segrande. Tro. Genom. Dödens. Mörka. Port. In. Uti. De. Saligas. Ljusa. Boningar. Och. Dess. Qvarlemnade. Lik. Af. Hederligt. Folk. Beledsagades. Till. Sitt. Tysta. Hvilorum. Uti. Åbo. Dom-Kyrka. Den. 27. I. Samma. Månad. Och. År. $1\frac{1}{2}$ a. Fol.

---

*) På en öfverklistrad papperslapp är tryckt: ANDERS. **) Med bläck och penna skrifvet 2 Febr.

Lyck-Önskan, Yttrad, Då Vid Åminnelse-Festen Af Hans Kongl. Maj:ts Vår Allernådigste Konungs Konung ADOLPH FREDRICS Allernådigste Besök I Dess Academie I Finland, Samt På Hennes Kongl. Maj:ts Vår Allernådigsta Drottnings Drottning LOVISA ULRICAS Högsthugneliga Födelse-Dag, Med Hans Excellences, Kongl. Maj:ts Och Svea Rikes Högstbetrodde Mans Och Råds, Kongl. Academiens I Åbo Cancellers, Samt Riddarens Och Commendeurens Af Kongl. Maj:ts Orden, Högvälborne Grefvens Herr HANS HENRIK *von* LIEWENS Nådiga Tilstädjelse, *Mathematum* Professoren Och Promotoren, Högädle Och Vidtberömde Herr Mag. Martin Johan Wallenius, De På Följande Sidorne Nämde Fyratio Höglärde Herrar Candidater För Philosophiæ Magistrar Utropade, Och Dem Deras Förtjente Lager-Kransar Tildelade, I Kongl. Åbo Academiens Öfre Läro-Sal, Den 24 Julii 1766. 2 a. Fol. Skall vara författad af Henr. Gabr. Porthan.

INSOMNIA POËTICA, Quæ Paullo Ante, Quam Clarissimi Philosophiæ Candidati, Dn. Andreas Achrenius, *Tavastensis.* Dn. Gustavus Avellan, *Tavastensis.* Dn. Johannes Beckman, *Borea-Fenno.* Dn. Andreas Bergmark, *Westro-Gothus.* Dn. Carolus Frid. Brunberg, *Sudermannus.* Dn. Johannes Carström, *Aboënsis.* Dn. Fridericus Collin, *Satacundensis.* Dn. Johannes Fabritius, *Wiburgensis.* Dn. Fabianus Gestrinius, *Wiburgensis.* Dn. Laurentius Joh. Hedeen, *Borea-Fenno.* Dn. Andreas Heinricius, *Wiburgensis.* Dn. Christophorus Hoppius, *Wiburgensis.* Dn. Carolus Krogius, *Wiburgensis.* Dn. Joannes Lenæsius, *Angermannus.* Dn. Johannes Lindwall, *Smolandus.* Dn. Gabriel Lizelius, *Austro-Fenno.* Dn. Johannes Nummelin, *Austro-Fenno.* Dn. Andreas Orræus, *Wiburgensis.* Dn. Carolus Sedenius, *Westrobotniensis.* Dn. Carolus Gustavus Silvius, *Dalia-Wermelandus.* Dn. Isaacus Utter, *Satacundensis.* Laurea Philosophica die XXIV Julii MDCCLXVI ornarentur & honoribus Magisterialibus mactarentur. *Contigerunt* Abrahamo Achrenio. 1 a. Fol.

Då Med Högvederbörlig Tilstädjelse, Matheseos Professoren Vid Kongl. Academien I Åbo, Höglärde Och Vidtberömde Herren, Herr Mag, MARTIN JOHAN WALLENIUS Den 24 Julii 1766 Til Philosophiæ Magistrar, Fyratio Til Antalet, Ibland Andra, Promoverade De Å Andra Sidan Nämnde Höglärde Herrar Candidater. Under står: J. B. *) 1 a. Fol.

Ode Öfver Kärleken, Då Handelsmannen Högaktad Herr HANS IMBERG Samt Dygd-Ädla Mademoisellen, Mademoiselle EVA CATHARINA ALLÉN Firade Sin Bröllops-Fest Uti Åbo Stad Den 28 August. 1766. 1 a. Fol.

Då Notarien vid Kämner-Rätten i Stapelstaden Åbo, Högaktad Herr MATHIAS ENGSTRÖM och Dygdädla Jungfrun CATHARINA AHLROTH, Ingingo ett Christeligit Äkta Förbund, som började i Ahlingsås och vant sin fullbordan i Åbo d: 28 Octob. 1766. ½ a. 4.

Tal, Om Förmon Och Sällheten, Af Den Länge Fortsatte, Och Lyckeligen Träffade Ättelängden, I Gustavianiska, Och Oldenburgiska Konunga-Husen. Vid Åtankan Af Hans Kongl. Höghets, Sveriges, Göthes Och Vendes &c. &c. Dyraste Kron-Prins, Prins GUSTAFS Höga Förmälning, Med Hennes Kongl. Höghet, Kron-Prinsessan Af Dannemark, SOPHIA MAGDALENA, I Åbo Academiens Öfre Läro-Sal Den 14 Novemb. 1766. I Djupaste Underdånighet Hållit Af Johan Beckman *Philos. Magist.* 3½ a. 4.

Då Handelsmannen i Sjö- och Stapelſtaden Åbo, Högaktad Herr JEAN FREDRIC AVEEN, ſamt Dygdädla Jungfrun, Jungfru MARIA SCHRÖDER, firade deras Bröllops-Feſt i Borgo Stad, Den 27 Novemb. 1766. ½ a. 4.

*) JOHAN BILMARK.

Frontispicium Philosophiæ Primæ sive Ontologiæ, in Auditorum suorum usus editum a CAROLO MESTERTON. Aboæ, ——— 1766. 2½ a. 8.

ARIA, På Chrifti Himmelsfärds Dag År 1767. Under Inftrumental Mufique, före Svenfka Högmäsfo-Predikan, i Åbo Dom-Kyrka, Sjungen af Joh. Lindell. *Director Cantus.* ¼ a. 4.

På Vice Paftorens och Sacellanens i Padasjoki Välärevördige och Höglärde Herr Mag. JOHAN MOLINS Samt Dygdädla Jungfruns ANNA BRITA HELLENIAS Glada Bröllops-Dag, Som Firades i Padasjoki den 9 Junii 1767. ½ a. 4. Under: JOHAN HELSINGBERG.

Tankar vid Fru ANNA CHARLOTTA *von* MELLS, Född FITTHIE, Dödsfall, Som Timade Den 26 Julii 1767. Yttrade Vid Hennas Graf, I Åbo Domkyrka, Den 28 I Samma Månad. 1 a. Fol. Under: C. G. L.

Guds Försyn Vid Herr JACOB BREMERS Och Jungfru ULRICA FREDRICA SALONIAS Äktenskap, Som Fullbordades Med Vanlig Vigsel Den 18 Augusti År 1767, I Åbo, Betraktad Af Julio Gervasio Turcoburgico. 1 a. Fol.

Vid Handelsmannen I Stapel-Staden Åbo, Herr JACOB BREMERS Och Mademoiselle ULRICA FREDRICA SALONIAS Sammanvigning, Som Skedde I Åbo D. 18 August. 1767. 1 a. Fol.

Femton numera till innehållet okända Anslag om i Åbo under September månad 1767 uppförda Skådespel.

Välment Fägnebetyg och Lyckönfkan, Vid Hofpitals Predikanten och Föreftåndaren, Ärevördige och Höglärde, Herr Mag. HENRIC AULINS, Samt Dygd-Ädla Mademoifelles, Madem. BEATA HAARTMANS Äckta förening, På Wörå Präftegård, Den 13 Oct. 1767. af J. Westzynthius. 1 a. 4.

Tilförlitelig Underwifning Huru Räfwar och Wargar kunna fångas, med de få kallade Räf-Saxar; Upfatt och til trycket befordrad Af *Capitaine* CARL JOHAN DE LA MYLE, Deß Landsmän til Nytta. Åbo, ——— 1767. 2 a. 4.

Affked Tagit Af Dygdädla Frun, Fru HEDVIG SOLITANDER, Handelsmannens Högaktad Herr Johan Sederholms i Lifstiden Kjära Maka, Och, Då Hennes Andelöfa Lekamen efter Chriftelig fkyldighet och loflig fedvana med en Hederlig Lik-*Procefs* befordrades til fit Hvilorum och Lägerftälle i *Helfingfors* Stads Kyrcka den *6 Decembr.* 1767, Frånwarande yttradt i följande Sorgerim, Af En förjande fiuklig Släktinge, fom ock i ftillhet väntar fin förlofsning til det Sälla *LifWet.* ÅBO, Tryckt i Kongl. *Academiæ* Boktryckeriet. 1 a. Fol.

Dödens Välde Betragtadt Vid Handelsmannens Högaktade Herr Johan Sederholms I Lifstiden Kära Makas Dygdädla Fru HEDVIG SOLITANDERS Saliga Bortgång Ur Verlden, Hvars Sämre Del I Jordens Sköte Nedsattes I Helsingfors Den 6 Decembr. År 1767. Åbo. ——— ½ a. 4. Under: J. H.

Grafskrift öfver en Lieutenant SPÖLER. 1767. ½ a. 4.

Grafskrift öfver en Magister PRYSS. 1767. ½ a. 4.

Grafskrift öfver en Fröken *von* MORIAN. 1767.

Katalog öfver framl. Professoren CARL ABRAHAM CLEWBERGS efterlemnade Boksamling. 1767.

En skrift angående Stämmorne i Åbo Domkyrkas Orgelverk. 1767.

En Rysk Cateches. 1767.

En af Prosten och Kyrkoherden i Hollola Magister JACOB KROOK på Latinsk vers

författad Grafskrift öfver Domprosten och Kyrkoherden i Borgå Magister *Johan Fortelius*, som afled d. 8 Sept. 1767. Tryckt samma år, eller 1768.

Dödstankar til lifs, Då *Sacellane*-Änkan i Nousis Sokn och Åbo Stift, Wälärborna och Dygdädla Fru ANNA MAGDALENA ANSTEEN, Född *Skog* år 1706 i Furingstad Prästegård i Lindköpings Stift, där då warande Kyrkoherde därsammastädes Herr *Johan Skog* war des Fader, men sedermera efter Föräldrarnes död kommen til Finland, Och Änteligen efter flere Änko-År, och öfwer et års utstånden dödssjukdom, den 8 *November* 1767, med Lik-Predikan öfwer *Psalmen 71. v. 20.* til sit hwilorum, uppå sit 62 ålders år, beledsagades, Yttrade Af Abraham Achrenius. Åbo, ——— 1768. 1 a. 4.

Lyckönskan till Hofsecreteraren *Carl Hising* på *Carls* dagen d. 28 Jan. 1768, hvilken visse arbetare vid Boktryckeriet i Åbo låtit författa och aftryckt, under namn af några hans ödmjuka tjenare, på Boktryckaren FRENCKELLS begäran intagen i Consistorii Academici Protokoll d. 12 Febr. samma år, så lydande:

Aurora i sin purpur drägt på Horizonten träder,
Hon för i dag uti sin sköld det ädla Carla namn,
Ett namn, som krönta hieltar prydt; hvars hogkomst sinnen gläder,
Ett namn, som bäres för sin dyrd i ärans höga namn.
Skull då uti dess officin, en värd Patron förglömmas,
Hvars dygd och ädla sinnelag så allmänt älskat är?
Neij, värda Carl högacktning skall i våra hiertan giömmas,
För Dig, som i vårt Tryckeri till hufvud är beskärd.
Lef säll i många Nestors år, och skörda ymnig lycka!
Dit Tryckeri florere städs, och niute Dit beskydd!
Gud låte ingen motgångs storm Dit värda hus förtrycka!
Din ålder blifve hög och nögd med silfverhår beprydd!

Grift-Minne Öfwer Sabelmakarens i Åbo Herr NICLAS' JOHNS I lifstiden Älskeliga och nu högtsaknade Maka, Madame MARGARETA RICHTER, Då Hon Med tilbörlig Lik-Proces blef begrafwen i Åbo Dom-Kyrcja den 13. Martii 1768. A. J. ½ a. 4.

Gudeliga Tankar, På Mariae Bebådelſe-Dag År 1768, För Högmeſso-Predikan uti Åbo Dom-Kyrkio Svenſka Förſamling, under Inſtrumental Muſique, Sångwis Yttrade Af Johan Lindell, *Director Cantus.* ¼ a. 4.

Vid Probsten Och Kyrkioherden Öfver Hollola Församlingar, Högärevördige Och Höglärde Herr Mag. JACOB KROOKS Begrafnings-Act, Den *) År 1768. 1 a. Fol. Under: Z. C. **)

Runor Riſtade Öfver Högädla Frun Fru ELISABETH HELLENIA, Född SUNN. Som Saligen Afled den Auguſti 1768. ½ a. 4.

En Grafskrift öfver Hofrätts-Rådet JACOB NEUMAN, som afled d. 9 Nov. 1768.

Saga, Föreställd Uti En Herda-Sång, Wid Handelsmannen, Herr JOHAN SEDERHOLMS Och Mademoiselle, MARIA MAGD. WENDELIAS Bröllops-Fäst, Som Firades i Helsingfors Stad den 24 November 1768. 2 a. 4.

Ägtenskapets Nytta och Nödwändighet Föreställd Då Handelsmannen Ädel och Högaktad Herr JOHAN SEDERHOLM och Dygdädla Jungfru MARIA MAGD. WENDELIA Firade Deras Bröllopsdag Uti Helsingfors Stad År 1768. ½ a. 4.

*) Med penna och bläck 7 Julii. **) Sannolikt ZACHARIAS CYGNÆUS.

Då Cancellisten I Högloflige Kongl. Åbo Hof-Rätt, Herr CARL FREDRIC KRABBE Sammanvigdes Med Enkefru EVA CATHARINA ALLEEN, Den 1. December 1768. ½ a. 4.

Då Ordinarie Cancellisten vid Kongl. Maj:ts och Rikfens Åbo Hofrätt Herr CARL FREDRIC KRABBE Och Fru EVA CATHARINA ALLÉN Firade fin glada Bröllops-Dag i Åbo den 1. December 1768. Under: J. S. ½ a. 4.

En Gratulation till en Carl MALLÉEN. 1768.

Läfare. Du. Ser. Et. Välförtjent. Äreminne. Af. Kongl. Maj:ts. Tro-Man. Commerce-Rådet. Välborne. Herr. JACOB. FORSELL. ———. Död. Den. 27:de. Augusti. År. 1768. ————. Åbo. ———. 1769. 1 a. pat. Fol.

Vid Auditeurens af Kongl. Lif Dragone Regementet, Ädel och Högaktad Herr JACOB DANIEL METHERS Jordfärd Den 5. Mars 1769. ½ a. 4. Under: L. J. H.

Tankar Yttrade Då Capellanen Vid Askais Capell I Lemo Sokn, Ärevördige och Höglärde Herr HENRIC HAELSTEN Och Dygdädla Mamsell HELENA CHRISTINA HEDEEN Sammanvigdes I Lætala Prästegård Den 25 April 1769. af en Contrahenternes Vän. ½ a. 4.

Fägne-Betyg, Då På Hans Kongl. Höghets Svea Rikes Nådigste Kron-Prins, Prins GUSTAFS Höga Namns-Dag, Med Vederbörligt Tilstånd, Promotoren Högädle Och Vidtberömde Herr Mag. Pehr Adrian Gadd, *Chemiæ Professor, Plantage-Directeur, Och Ledamot Af Kongl. Svenska Vetenskaps Academien, Samt Åbo Academiens Nuvarande Rector,* De På Följande Sidorne Nämnde Trettio Två Höglärde Herrar Candidater För Philosophiæ Magistrar Förklarade, Och Til Belöning För Flit Och Insikt, Dem Deras Förtjenta Lager-Kransar Tildelade, I Kongl. Åbo Academiens Öfre Läro-Sal, Den 6 Julii 1769. Under: H. G. P.*) 2 a. Fol.

En Svensk ABC bok. 1769.

En Kyrko-Tabell eller Lista, förmodeligen för Lojo kyrka, efter den på ett ställe i Tryckeri räckningarne för 1769 kallas „Prosten Packaléns“, och Contracts Prosten Thomas Pacchalenius då var Kyrkoherde i Lojo.

I räkenskaper för samma år förekommer ock „Kiiks Process“, hvarmed troligen menas Handlingar i någon rättegång angående Tykö gods i Bjerno Socken af Åbo Län, då tillhörande Brukspatron Johan Jacob Kiik.

Svea *Carlars* Minne, Uti Kårt Och Enfaldigt Fägne-Tal, Öfver Svea Rikes Arf-Furstes Och Stor-Ammirals Prints CARLS Namns-Dag, Uprepadt Uppå Ekenäs Stads Rådhus, Den 28 Januarii 1770, I Underdånighet Af Johan Martin Bellman. 1 a. 4.

Minnes-Vård. På. Grosshandlarens. Herr ANDERS. BAERS. Graf. I. Åbo. Domkyrcka. Den. 4. Febr. 1770. 1 a. Fol.

Äre-Minne. Öfver Kongl. Maj:ts. I. Lifstiden. Tro-Man. Och. Vice-President. Uti. Dess. Och. Riksens. Åbo. Hofrätt. Välborne. Herr. CARL LAGERBORG. Som. Dödde. Den. 5. Och. Begrofs. I. Åbo. Domkyrka. Den. 8. Martii. 1770. 1 a. Fol.

Minne Af Kongl. Maj:ts Tro-Man Och Vice President I Kongl. Åbo Hofrätt, Välborne Herr CARL LAGERBORG, Som dog den 5 Martii 1770, och begrofs den 8 i Samma Månad. *Diligite justitiam, qui judicatis terram; sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite Illum.* Sap. C. 1: v, 1. 1 a. Fol.

Vid Professorens, Probstens och Kyrkoherdens, Herr Mag. BENGT KROOKS Graf, i Perno Kyrka den 13 December 1770. ½ a. 4.

*) HENRIK GABRIEL PORTHAN.

Tal, Wid Inwigningen Af Det nya Orgelwerk, Som *Capitain* och Riddaren af Kongl. Swärds-*Orden*, Wälborne Herr JOSIAS EHRENMALM Skjänkt Til Finströms Kyrka, Hållit På Högwederbörligit Förordnande, in för Altaret I Berörde Kyrka, Den *25 Martii* eller Marie Bebodelse-Dag *1768* Af Daniel Andersson Backman. Åbo, — — — 1771. 1½ a. 4.

En Förmaning til Syndare, Af detta Innehåll: Nalkens GUDi, Så nalkas Han Eder; Föreställd Uti en Christelig Inträdes-Predikan, För Kongl. *Artillerie*-Församlingen i *Helsingfors*, På tredje Söndagen efter *Trinitat:* År 1770. Och på befallning, til Trycket framgifwen Af JOHAN HELSINGBERG, *Extraord.*Predikant wid Kongl. *Artillerie*-Regementet Åbo — — — 1771. 3½ a. 4.

Allmän Kungjörelse.*) Åbo å Lands-*Cancelliet* den *4 Martii 1771.* CHRISTOPHER RAPPE. — Gustav Malm. ¼ a. 4.

Graf-Skrift, öfver Fru Biskopinnan SARA CHARLOTTA FAHLENIA, Född TEPPATI, Som affomnade i Åbo den 9 Maji, och derfammaftädes til Sit hvilorum beledfagades den 11 Maji År 1771. ½ a. 4.

Minne, öfver Enke-Biskopinnan, Högvälborna Fru SAARA CHARLOTTA FAHLENIA, Född TEPPATI, Enfaldigt och opartifkt Uppfatt Af L. O. L.**) Åbo, — — — 1771. ½ a. 4.

Sorg-Runor. I. Största. Hast. Af. Ovan. Hand. Ristade. Vid. Äreborna. Och. Dygdädla. Fruns. Fru. GERTRUD. MOLIS. Graf. Då. Dess. Andelösa. Lekamen. Af. Förnämt. Och. Hederligt. Folk. Befordrades. Til. Sitt. Sista. Hvilorum. Uti. Åbo. Dom-Kyrka. Den. 31. Julii. År. 1771. 1½ a. Fol.

Sorge-Qväde Yttradt, Då Kongl. Maj:ts Tro-Mans och *Cancellie*-Råds, Högädle Herrens, Herr ALGOTH SCARINS Andelöfa Lokamen blef med tilbörlig heder beledfagad til Sitt Hwilorum i Åbo Dom-Kyrka den 10 November 1771. ½ a. 4. Under: C. E.

Den Svenska Soldatens Förbättrade Öde *Lät up tin mun för allas theras sak som förlåtne äro. Ordspråks Bokens 31 Cap. v. 8.* Åbo, — — — 1771. ½ a. 8. Under Tilägnelse Skriften står: Af E. A. V.

Öfver Logices Och Matheseos Lectorens Vid Kongl. Gymnasium i Borgå, Herr Mag. MAGNUS JACOB ALOPÆI Och Fröken ULRICA JUSLEENS Glada Ägta-Förening, Som träffades i Åbo den 23 Januarii År 1772. ½ a. 4. Under: H. G. P.***)

Til Fru Lectorskan ALOPÆA, Dagen efter *Bröllopet*, Den 24 Januarii 1772. ¼ a. 8.

Om PESTEN; Til Disputations Ämne För Stipendiarierne *Författadt, och uti Åbo Acad. förfvaradt* Af Medicinæ Professoren Doct. J. J. HAARTMAN, Och Medicinæ Studiosus Emanuel Elfvenberg, Den Februari 1772. 1 a. 8.

Frögde-Betyg Öfver Den KONGLIGA KRÖNINGEN, Den 29 Maji 1772, Yttradt I Hellsingfors, Inför En Förnäm Och Talrik Samling Af Stadens Och Fästningens Invånare, Underdånigst Af JOHAN HELSINGBERG. *Bataillons-Paftor vid Kongl. Artilleriet i Finland.* ⅞ a. 8.

Lyck-Önskan, Til De, Med Vederbörligt Tilstånd, Vid Kongl. Academien I Åbo Den 22 Julii År 1772. Af Promotoren Logices Och Metaphysices Professoren Högvördige Och Vidtberömde Herr Mag. WILHELM ROBERT NÄÄF, För Philosophiæ Magistrar Förklarade, XLI Höglärde Herrar Candidater, Som På Följande Sidan Nämnas. 2 a. Fol. Lärer vara författad af Henr. Gabr. Porthan.

Comministern Wälärewördige och Höglärde Herren Herr *Magifter* JONAS DAHLGREN Til Åreminne, Uppå Deß Begrafnings-Dag den *25 Augusti* År 1772. ½ a. 4. Under: L. R. D.

*) Om Konung ADOLF FREDRICS död. **) LARS OL. LEFRÉN. ***) HENRIC GABRIEL PORTHAN.

Den Svenska Soldatens Afsaknad, Vid Kongl. Maj:ts Högstbetrodde Man Och Fält-Marskalk, Öfversten För Kongl. Lif-Dragoune Regementet, Chefen För Galere-Flottan, Samt Riddaren Och Commendeuren Af Alla Kongl. Maj:ts Orden, Den I Lifstiden Högvälborne Herren Herr Grefve August Ehrensvärds Graf. ½ a. 4.

Sedan Kongl. *Lazarets-Direction* i anfeende til brift på medel til *Lazaretets* underhållande warit föranlåten, at minfka den hitintils wanliga fiuknummern til 8 *gratifter*, torde Allmänheten kunna erhindras om följande omftändigheter, tjenande til at förkorta de infände *Patienters* warelfe på *Lazaretet*. ——— Åbo den 2 Dec. 1772. J. G. Bergman. ½ a. 4.

Förvarings-fätt, och hvad mar bör i akt taga på den ort der Peftfmitta befaras. Åbo, ——— 1772. ½ a. 8.

Tal Uppå Konung GUSTAF III:s Namns-Dag, Hållit På Råd-Huset I Helsingfors Den 6 Julii 1772. Af C. C. Hanell. *Auditeur vid Kongl. Maj:ts Artillerie*. Åbo, ——— 1773. 3 a. 8.

Wid *Contracts*-Probften och Kyrkoherden Högärewördige och Höglärde Herr Mag. Peter Niclas Mathesii (*) Saliga Död, der *23 November*, Och Christeliga Begrafning, den *6 December 1772*. På famteliga Sorgbundnas wägnar af J. W. *) Åbo, ——— 1773. 1 a. Fol.

(*) Detta tecken hänvisar till en lång under ofvanstående Titel tryckt Not, innehållande den aflidnes Nekrolog.

ÅBOStads Brand-Ordning, Af Borgmäftare och Råd, Efter öfverläggning med Borgerfkapets Äldfte, Författad år 1771, Och Af Kongl. Maj:t Til obrottflig efterlefnad I Nåder gillad och *stadfäftad* Den 26 November År 1772. Åbo, ——— 1773. 3 a. 4.

Lifta, på *Januarii* Månads Vinfter vid *Lazarets* Lotteriet i Åbo år 1773. ¼ a. 4.

De Synodis, Et Speciatim Dioecesanis Aboënsibus Oratio, quam in Conventu Synodali Aboæ, Die XXVI. Febr. Anno MDCCLXXIII. Habuit, Et aliquanto auctiorem edi curavit Carolus Frid. Mennander, D. Episc. et Pro-Canc. Aboënsis. 8 a. 4.

J. J. N. Christelig Predikan, Om Sätt och Medel, At Enligt Frälfarens JESU Christi Gifne efterdömelfe, emotftå och öfwerwinna Freftelfer, I anledning af Ewangelium på Första Söndagen i Faftan, Matth. 4: v. 1. —— 11. Hållen i *Åbo* Dom-Kyrka den *28 Februarii* år *1773*, wid då påftående Präftemöte, famt uppå Befallning och fleres åftundan til Trycket lämnad Af *Mag*. Nils Idman, Probft och Kyrkoherde i *Hvittis*. 4 a. 4.

På Landt-Räntemästarens Välborne Herr Carl Gustaf af Enehjelms, Samt Väl-ädla Jungfruns Jungfru Catharina Edners glada Bröllops-Dag, Som firades i *Lempelä* den 7 *Sept*. 1773. ½ a. 8. Under: J. H.

En Smärtande Sorg, Wid åminnelfen af en ganfka ftor faknad Genom För detta *Vice Paftorens* och *Sacellanens* J. *Nagu* Förfamlingar, Wälärewördige och Höglärde Herr *Mag*. Andreas Gottskalcks J. Mennifkjo tycke tidiga hädankallande genom en Salig död, den *3 October*. år *1773*. Yttrad Dels igenom en de Sörjande Anhörigas Förnäma och Hederliga Wän, dels af en Sörjande Förfamling. Lik-*Texten*, 2. Cor. 5 1. Wi wete at om denne Hyddones wårt Jordifka huus, nederflagit warder, få hafwe wi ena byggning af GUDi bygd; et hus icke med händer gjordt, det ewigt är i Himmelen. 1 a. Fol.

Minne Öfver Matheseos Professoren Vid Kongl. Academien i Åbo, Herr Martin Johan Wallenius. Teknadt vid Dess Graf den 26 October 1773. ½ a. 4. Under: ... *g*.

J. J. N. Samtal, Emellan En Präft och en Bonde, Angående de Af Wår Allernådigfte

*) Förmodligen Johan Westzynthius.

Konung Wid detta årets början, Indragna Tilförene brukeliga Helge-Dagar, Författadt Af GEORG MATHESIUS, År 1773. 3 a. 4.

Kort Befkrifning, Om POTATOES Eller Jord-Pärons Plantering, *Conferverande* och Nytta i Hushållet, Efter Mångårig förfarenhet famlad och författad, Samt Uppå Hans Kongl. Maj:ts Allernådigste Befallning til Trycket lämnad Af AXEL LAURELL. *Sacellan* och *V. Pastor* i *Affickala*. Åbo, ——— 1773. 1¼ a. 8.

En skrift, angående i Bjerno socken yppad Boskaps-sjuka, undertecknad: Åbo den 17 Junii 1774. J. G. Bergman. 1 a. 4.

Oratio in Augustos Thalamos Principis nostri Hæreditarii Ducisque Sudermanniæ, Regiæ Celsitudinis, Serenissimi Domini CAROLI, Atque Principis Serenissimæ, Celsissimæque Dominæ, HEDVIGIS ELISABETHÆ CHARLOTTÆ, Ducis Natæ Holsato-Gottorpiensis, Comitisque Oldenburgo-Delmenhorsticæ, Academiæ Aboensis nomine devotissime habita ab Jacobo J. Haartman, S. S. Theol. Profess in Auditorio Academico Superiori Die VII Jul. An. MDCCLXXIV. 5 a. Fol.

Då Påst-Inspectoren i Åbo, Herr ERIC JOHAN ALLÉN, Sammanvigdes Med Mademoiselle ANNA ELISABETH WERNER, Den *13 Octobr.* 1774. ½ a. 4.

J. G. N. Försök, At wisa gemenskap Emellan Finska och Grekiska Språken, Såsom Tjenande til Upplysning I Finska Folkets Historie. *) Åbo, ——— 1774. 5¾ a. 8.

JOH. MESSENII Berättelse Om Några Gamla och Märkwärdiga Finlands Handlingar, Hwilken innehåller En Krönika Om Inbyggarenas Härkomst, Bedrifter, Gudstjenst, Konungar, Regenter och Biskopar, Med Swenska Rim beskrefwen. Åbo ——— 1774. 4¼ a. 4.

Underdånigste Tal, Hållit I HANS KONGL. MAJ:TS HÖGA NÄRVARO, Då Et Academiskt Lärdoms Prof Om Kärleken Til Fäderneslandet Uti Kongl. Åbo Academiens Öfre Lärofal Den 29 Maji 1775 Allmän Granskning Underställdes, Af Pehr Adrian Gadd, Academiens då varande Rector, Professor Chemiæ och Riddare af Kongl. Vafa Orden. Tryckt i Åbo hos Johan Christopher Frenckell På defs Förlag och koftnad år 1775. 1 a. 4.

Ode Til HANS MAJ:T KONUNGEN, Vid DESS Höga Närvaro I Åbo. Underdånigst Af Sällskapet Aurora. Åbo, ——— 1775. 1 a. 8.

Allmän Kungjörelfe. **) Åbo å Lands-Cancelliet den *6 Junii 1775*. CHRISTOPHER RAPPE. — Gustaf Malm. 1½ a. 4.

Till HANS KONGL. MAJ:T Vår Allernådigste HERRE Och KONUNG, Allerunderdånigst. Borgo den ***) 1775. Magnus Jacob Alopæus, Gymnasii nuvarande Rector. 1 a. Fol.

Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelfe Angående En nödig befunnen fördelning af Länen i Finland, så väl som then i Wafa Stad anlagde Kongl. Hofrätten. Gifven Tawaftehus Slott then *20 Junii 1775*. 1 a. 4.

Tankar Om Svårigheten At Finna Sanningen, Yttrade Uti En Lyck-Önskan, Til De Med Hans Excellence, Kongl. Maj:ts Och Svea Rikes Högstbetrodde Man Och Råd, Cancellie Presidenten, Kongl. Åbo Academie Cancelleren, Samt Riddaren Och Commendeuren Af Kongl. Maj:ts Orden Högvälborne Grefven Herr ULRIK SCHEFFERS Nådiga Tilstädjelse, Af Historiarum Och Philosophiæ Practicæ Professoren Högädle Och Vidtberömde Herr Mag. Johan

---

*) Af NILS N. IDMAN. **) Angår Brännevins Bränningen såsom en Regal rättighet. ***) Med penna och bläck ifyldt 10:de Junii.

Bilmark, Til Belöning För Flit Och Insikt För Philosophiæ Magistrar Förklarade, På Följande Sidor Nämnde Trettio Fyra Höglärde Herrar Candidater. Den 28 Junii 1775. *) 2 a. Fol.

Allmän Kundgörelſe om rätta ſättet, at bota den ſå kallade Höſt- eller Skärgårds Febern, ſom denna tiden på året plägar wiſa ſig uti viſſa Socknar i Åbo Län. Undertecknad: Åbo den 31 Auguſti 1775. J. G. Bergman. 1 a. 4.

Allmän Kungörelſe. **) Undertecknad: Åbo å Lands Cancelliet den 5 September 1775. CHRISTOPHER RAPPE. ½ a. 8.

Bön, Som allmänt uppå alla Predikoſtolar uti Sveriges Rike och Thes underliggande *Provincier* kommer at upläſas under Hennes Kongl. Höghets Hertiginnans af Södermanland nu warande med Lifsfrukt wälſignade tilſtånd. Åbo, ——— 1775. ½ a. 4.

Vid Hofrätts-Rådinnan Välborna Fru CATHARINA MARGARETA FREDENSKÖLDS Född CEDERMARCKS Död. Åbo, ——— 1775. ½ a. 4. Under: C. W.

Allmän Kungjörelſe. ***) Åbo å Lands-Cancelliet den 17 Junii 1776. På Landshöfdinge Embetets wägnar: Gustaf Malm. A. J. Winter. ½ a. 4.

Vid Högvälborna Fru Friherrinnans ANNA SOPHIA FLEMINGS, Född REHBINDER, Jordfäſtning, Den 17 Octob. 1776. ½ a. 4.

Handlingar Innehållande Updagade Sanningar Om En delägares, öfwer den i *Åbo* Stad inrättade Äldre Tobaks *Fabriqven*, emot ſå wäl des Med-*Intereſſenter*, ſom Sockne- och Stads fattige ufslingar ſamt omyndige barn, förde egennyttiga och i fullbordan ſtälte förwaltning. Åbo, ——— 1776. 17¾ a. 4.

Tal, Hållit vid Präſte-*Ordination* Här i Åbo Dom-Kyrka Den *6 April 1777*. Af Underteknad Biskop. Under: JAC. J. HAARTMAN. Åbo, ——— 1777. 1¼ a. 4.

Vid Handelsmannen Herr ERIC JOHAN SEDERHOLMS Och Mademoiselle MARIA CATHARINA MATTENS Bröllop År 1777. †) ½ a. 4.

Till Hogkomſt Af Högvälborne Grefven, Herr CARL MAURITZ *von* ROSEN, Som i Deſs 7 ålders år, Afled i Åbo den 14, och Begrofs den 18 därpåföljande Julii, 1777. ½ a. 4. Under: Elias Waldius.

En Kungörelse om Laterna Magica.

Allmän Kungjörelse. ††) Åbo å Lands-Cancelliet den 9 Febr. 1778. Fried. U. *von* Rosen. — *Gustaf Malm*. ½ a. 4.

Tanckar vid Mademoiselle CHARLOTTA MAGDALENA BÁERS, i Dess 17:de ålders år, oförmodadt timade Dödsfall, den 14 Febr. 1778. Yttrade, vid Dess Begrafning i Åbo Dom-Kyrcka, den 19. i samma Månad. ½ a. 4.

Minne Af Regements Paſtorſkan, Wälädla Frun Fru MARGARETHA CHARLOTTA POPPIUS, Född LOFFMAN. Som, Å sit 18:de ålders år, ſaligen affomnade i Åbo den 22 Junii 1778. ½ a. 4.

Lyck-Önskan. Til De Med Hans Excellence, Kongl. Maj:ts och Svea Rikes Högstbetrodde Man Och Råd Cancellie Presidenten, Kongl. Åbo Academie Cancelleren, Samt Riddaren Och Commendeuren Af Kongl. Maj;ts Orden, Högvälborne Grefven Herr ULRIC SCHEF-

---

*) Af Abraham Niclas Clewberg. **) Vehikel till den föregående. ***) Innehåller underrättelser om de Socknar, eller Byar och Hemman, som till följd af Kongl. Kungörelsen, gifven d. 20 Jun. 1775, komme att ifrån Åbo och Björneborgs Län bortgå till Wasa, Nylands eller Tavastehus Län. †) Med penna och bläck tillagdt: den 11 December. ††) Innehåller Warning emot oloſligt Brännewins tilwärkande och inpracticering.

FERS Nådiga Tilstädjelse, Af Physices Professoren Samt Promotoren Högvördige Och Vidtberömde Herr Mag. Anders Planman, För Philosophiæ Magistrar Förklarade Och På Följande Sidor Nämnde Tjugu Åtta Höglärde Herrar Candidater. Den 30 Junii 1778. 1½ a. Fol. Under: J. T. *)

Oratio Funebris, qua in Memoriam Amplissimi atque Celeberrimi Viri HENRICI HASSEL, R. Cancellariæ Consiliarii, Eloquentiæ in R. Academia Aboensi Professoris P. O. Lycei Auraici Pietatem, in Auditorio Acad. Majori, Die XXI Maji A. MDCCLXXVIII, publico nomine expressit Henricus Gabriel Porthan. Impressa apud Viduam Reg. Acad. Typogr. Joh. C. Frenckell. Tillsammans med Rectors, Prof. Bilmarks Program och Hassels Porträt 10 a. 4.

Berättelse om den 1778 herskande Rödsoten, af Joh. Gabr. Bergman. Tryckt samma år. a. 4.

Öfver Fru Biskopinnan ELISABETH BROWALLIAS Född EHRENHOLMS Död, Som inträffade den 1 Julii 1779. Efter en lefnad af 72. år, 5. månader och 19. dagar. Åbo, Tryckt hos afledne Kongl. Acad. Boktryckaren Johan Christopher Frenckells Enka. ½ a. 4. Under: — — — — r.

Tröst emot Lifvet, gifven då Primarie Theologiæ Professoren vid Kongl. Academien i Åbo och Dom-Probsten vid Svenska Församlingen därsammastädes, Högvördige Herr Doctor SAMUEL PRYSS, Jordfästes, Den 29 Julii 1779. Åbo, — — — Enka. ½ a. 4.

Tacksamhetens Tårar, Vid Afledne Theol. Doctorens, Oeconomiæ Professorens vid Kongl. Academien i *Åbo*, Ledamotens, af Kongl. Maj:ts Wasa Orden, af Kongl. Vetenfkaps Academ. och Kongl. Patriotifka Sällfkapet i Stockholm, af Kejserliga Oeconomifka Societeten i *St. Petersburg*, famt Vitterhets och Lärdoms Samhällen i *Upfala*, *Götheborg* och *Lund*, Herr PEHR KALMS Graf, Den 21. Novembr. 1779. Åbo, — — — Enka. ½ a. 4. Under: S. Kreander.

Kongl. Maj:ts *Reglemente*, angående det, fom Hans Kongl. Maj:ts Tro-Män och Landshöfdingar i Rijket, til Uppbördens fäkra förwaltning af Cronones Uppbörds-Män och behörig redo och Räkenfkaps ehrhållande therföre befynnerligen hafwa att i achttaga. Gifwit *Stockholm* i Råd-Cammaren den *13. Novb. 1739.* Vid slutet: Åbo, — — — Enka, 1780. 1¼ a. 4.

Allmän Kungörelfe **). Åbo Lands-Contoir den *4 December 1780.* N. Fredensköld. — *A. J. Winter.* ½ a. 4.

Vid Capitainens vid Kongl. Lif-Dragone Regementet, famt Riddarens af Kongl. Svärds-Orden, Välborne Herr MAGNUS HEDERSVÄRDS Graf, Den 27. December 1781. Åbo, — — — Enka. ½ a. 4.

Försök Til En Systematisk Indelning, På Fruntimmers Svagheter, af Malachia Luræo. ***) *Singula quæque locum teneant sortita decenter.* Hor. Åbo, — — — Enka, För Auctorens räkning, 1781. 1½ a. 8.

Konsten att rätt behaga. 1782. N:o 1—16. 4:o. †)

Allmän Kungörelfe. Åbo å Lands Cancelliet den 12 Martii 1782. M. W. Armfelt. — *Gust. Malm.* ¼ a. 4.

Lyck-Önskan Til De Med Nådig Tilstädjelse Af Hans Excellence, Kongl. Maj:ts Och Rikets Högstbetrodde Man Och Råd, Presidenten Uti Kongl. Cancellie Collegio, Cancelleren För Kongl. Academien I Åbo, Samt Riddaren Och Commendeuren Af Kongl. Maj:ts Orden,

*) Jacob Tengström. **) Innehåller underrättelser om det som bör iakttagas vid ansökningar om Skatteköp. ***) Pseudonym för Mich. Enelund. †) En Veckoskrift i moraliska ämnen

Högvälborne Grefven, Herr ULRIK SCHEFFER, Utaf L. L. O. O. Och Gr. Professoren Samt Promotoren, Högädle och Vidtberömde Herr Lars O. Lefren, För Philosophiæ Magistrar Förklarade, Och På Följande Blad Nämnde Tjugu Höglärde Herrar Candidater. Den 20 Junii 1782. Åbo, ——— Enka. 2 a. Fol. Under: G. T. *)

Nöjsamma Småheter, 1 Styck. 5 skill.

Miss Prices Äfventyr. Öfversättn. 2 skill. 6 r.

Sorge-Tal, Öfver Högstsalig Hennes Kongl. Majestät Enke-Drottningen, LOVISA ULRICA, Hållit i Åbo Academies Öfre Lärosal Den 30 Octob. 1782. Af Abraham Niclas Clewberg. Åbo ——— Enka, På Kongl. Academiens Bekostnad. 7 a. 4.

Vid General-Lieutenantens, Lands-Höfdingens, Öfver-Commendantens Och Commendeurens Med Stora Korrset Af Kongl. Maj:ts Svärds-Orden, Högvälborne Baron Herr ANDERS HINDRICH RAMSAIJS **) Graf, I Borgå Dom-Kyrka. Åbo, ——— Enka. 1 a. 4. Under: C. C. Hanell.

M. G. H. Undersökning, Om De förnämsta orsaker Til Mißwäxt på Säd I Finland, Jämte Upgift och Underrättelse, Huru de frambeles må afböjas och förekommas. Anstäld och författad Af PEHR ADRIAN GADD, *Plantage-Directeur* i Finland, *Chemie Professor* i *Åbo*, Riddare af Kongl. *Wasa Orden*, Ledamot af Kongl. Swenska Wetenskaps *Academien*, Kejserliga *Oeconomiska Societeten* i *Pettersburg*, samt Lärdoms-*Societeterne* i *Upsala*, *Lund*, *Götheborg*, och det Swenska samt *Hessen-Homburg*ska *Patriotiska* Sällskapet. ÅBO, ——— Encka, År 1782. 2½ a. 4.

Angenäma Sjelfsvåld. 1783 N:o 1—24. 4:o.

Underrättelse, Om Rätta Sättet At Förekomma och bota Rödsoten, Utgifwen af JOH. GABR. BERGMAN, *Phil. o. M. Dr. Asseff. Prov.* och *Lazar. Med.* i *Åbo*. Vid slutet: Tryckt i *Åbo* hos ——— Enka, 1783. 1½ a. 8.

Kongl. Maj:ts Nådiga *Circulaire* til samtelige Landshöfdingarne angående Publique arbets inrättningar i Landsorterne. Baden *St. Guiliano* wid *Pisa*, then 18 November 1783. ¼ a. 4.

Kongl. Maj:ts Nådiga *Circulaire* til *Consistorierne* i Riket, angående the besparde Pastoraliernes anördnande til publique Arbets-Inrättningar. Baden *St. Guiliano* wid *Pisa* then 18 November 1783. ¼ a. 4.

En Blankett, åtföljande Landshöfdingens i Åbo och Björneborgs Län Circulaire angående förstärkning af Fonden för allmänna Arbets-Inrättningar, genom frivilliga sammanskott. Ett exemplar har påskrift: den 12 Mart. 1784, till Prosten Doct. Pihlman. ½ a. 4.

En Försummad och Förwänd Barna-Upfostran, Med Deß Osaliga Påföljder, Föreställd På Midsommarsdagen År 1784. Uti *Sunds* Kyrka på Åland, Af CARL HÄGG, Kyrkoherde i *Sund* och *Wårdö*. ÅBO, ——— Enka, 1784. 6 a. 4.

Kongl. Åbo Hof-Rätts UNIVERSALER, Första Delen. Ifrån och med den *26 Martii 1736*, til och med den *6 December 1758*. Å nyo efter åstundan, och Högbemälte Rätts bifall, uplagde af Johan Christ. Frenckell, *Philos. Mag.* Åbo, ——— Enka, 1784. 28½ a. 4.

MÄSSAN KORTELIGEN MED NOTER OCH TACT UTFÖRD JÄMTE ÅTBÖRDEN. Vid slutet: Utgifven af Johan Lindell, Ericsson, *Dir. Cant. Schol. Cathedr. Aboëns. 1784.* ½ a. 8.

JO. AUGUSTI ERNESTI Theses Theologiæ Dogmaticæ. Aboæ, Typis Viduæ Reg. Acad. Typogr. Joh. C. Frenckell, MDCCLXXXV. 5 a. 8.

*) Gabriel Tidgren. **) Död den 22 December 1782.

Lik-Tal Öfver Framledne Handelsmannen i Åbo, Herr JACOB BREMER, Hållit i Fikis Kyrka Den 10 Sept. 1785. I Anledning Af Phil. I. 21, 23.*) Åbo, — — — Enka. 2¾ a. 4.

Afhandling, Om Medel Til Allmogens Bärgning Under Säd- och Foderbrist; Jämte Upgift af Enskilta och Allmänna Anstalter, Som därtil tydes fordras. Författad Af PEHR ADRIAN GADD, *Plantage-Directeur* i Finland, *Chemie Professor* i *Åbo*, Riddare af Kongl. *Wasa-Orden*, Ledamot af Kongl. Swenska Wettenskaps *Academien*, Kejserliga *Oeconomiska Societeten* i *Petersburg*, Lärdoms-*Societeterne* i *Upsala, Lund* och *Götheborg*, samt Kongl. Swenska och *Hessen-Homb. Patriotiska* Sällskapet. ÅBO, Tryckt hos K. *Acad.* Boktr. J. C. Frenckells Enka, på eget Förlag, År 1785. 3½ a. 8.

Guds oförskylda Nåd I Christo, Som Wederfars en arm syndare uti des Rättfärdiggörelse inför Gud, Afhandlat uti tre Predikningar af Sal. Kongl. Hof-Predikanten *Mag.* ANDERS NOHRBORG, 1. På 11:te Söndagen efter Trinitatis 2. På Söndag. Septuagesima 3. På andra Söndag. efter Påsk. Til de Fattigares tjenst tagne utur Sal. Hof-Predikantens Betraktelser om den fallna Människans Salighets-Ordning. ÅBO, — — — Enka.**) 6¾ a. 8.

Ofvanför är sagdt, att den hittills omtalade Boktryckaren i Åbo JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELL med sin första hustru hade en alldeles lika i dopet kallad son, och emedan denne i förvaltningen af det Tryckeri, som utgör föremålet för förevarande afhandling, efterträdde sin fader, går jag nu till betraktande af hvad honom angår och för det första af hans föregående lefnads förhållanden.

Denne JOHAN CHRISTOPHER FRENCKELL, den andre i ordningen, var född d. 7 Aug. 1757, blef efter i Åbo Domskola åtnjuten elementar undervisning Student 1773, utgaf och försvarade d. 30 Mart. 1776 under Professor Bilmarks præsidium sjunde delen af dess *Historia Regiæ Academiæ Aboensis*, på hvars titelblad han kallas Auctor, utan att detta likväl lärer kunna anses mera tillförlitligt, än många andra dylika uppgifter, som man ifrån den tiden och ännu sednare har om Respondenterne för en och annan del af någon Professors vidlyftigare arbeten. Nämnda del, utgörande tre ark in qvarto, är på Latin dedicerad till då Assessoren i Wasa Hofrätt Carl Hising, den här ofvanför ofta nämnde Interessenten i Åbo Boktryckeri, och på Tyska till fadren, till hvars härkomst ifrån Tyskland altså äfven häraf torde få slutas. För lagerkransen utgafs och försvarades d. 16 Jun. 1778 af honom, under inseende af Professoren Pehr Adrian Gadd, en *Botanico Oeconomisk Afhandling Om Asclepias Syriaca*, på 2½ ark in quarto, tillegnad Universitetets dåvarande Canceller, Riksrådet och Cancellie Presidenten Grefve ULRIC.

*) Af JACOB TENGSTRÖM. **) Tryckningsåret är ej utsatt.

SCHEFFER, hvarefter han vid Promotionen d. 30 i samma månad blef för Filosofie Magister förklarad.

När han begynt att taga del i arbetet vid tryckeriet, är mig icke noga bekant, men att detta skett redan under fadrens lifstid blir sannolikt, icke så mycket deraf, att han, såsom ofvanbemäldt är, då i dennes ställe flere gångor inför Consistorium Academicum uppträdde i rättegången om detta verks förvaltning, som fastmera deraf, att han kort efter den förres frånfälle i åtskilliga handlingar kallas Boktryckeri Konstförvandt och blef hos Boktryckeri Societeten i Stockholm såsom Factor vid samma tryckeri inskrifven. Detta inhemtas isynnerhet ur de handlingar, som till samma Consistorium inkommit uti den nya tvist, som förste FRENCKELLS sterbhus kan sägas hafva ärft om förvaltningen af sagde tryckeri, med hans medinteressent deruti, emedan den icke allenast hade sitt ursprung ifrån den gamla, utan ock blef mycket långt uttänjd just derigenom att den förra icke ännu var med laga slut afhulpen.

Bemälda nya tvist uppkom derigenom, att FRENCKELLS enka, såsom sinnad att på sätt § 2 i II Art. af Kongl. Förordningen och Reglementet för Boktryckerierne af d. 12 Aug. 1752 föreskref, drifva och fortsätta Tryckeriet i Åbo, till Consistorium ingaf en ansökning, som d. 17 Maji 1779 föredrogs, att få under sitt enkestånd till Factor samt för att föra Direction och styrelsen deröfver antaga sin stjufson Boktryckeri Konstförvandten Magister FRENCKELL; hvarefter jemväl numera Hofrättsrådet Hising, likaledes skriftligen, d. 31 i samma månad begärte att få emot borgen och redovisningsskyldighet taga Boktryckeriet om händer, eller i vidrigt fall genast derifrån bortflytta allt hvad honom tillhörde, samt att i all händelse inventering af detsamma måtte med det första företagas, hvarvid så väl gamla som nya stilarne borde uppvägas. Enligt Consistorii beslut meddelades den förra af dessa skrifter Handelsman Bremer, hvilken borde utlåtande deröfver innom fyra veckor efter delfåendet afgifva. Likaså skulle FRENCKELLS enka och son erhålla del af Hofrättsrådet Hisings begäran, med föreskrift att innom tre veckor efter inhändigandet med utlåtande deröfver vid vite af 3⅓ Riksdaler inkomma, och när sådant meddelande icke kunnat nog snart ega rum, hvad enkan beträffade, som nu var bortrest till Sverige, blef samma begäran d. 15 Jul. förnyad, med tillagd anhållan, att Consistorium ville utse förrättningsman, samt förslag på Boktryckaren Londicer i Wasa och Universitetets Formsnidare Bullius såsom blifvande värderingsmän. Denna anhållan kunde naturligtvis icke heller bifallas förrän FRENCKELLS sterbhus fått tillfälle att yttra sig om något vore att påminna vid förslaget, hvaröfver interessenterne

deri altså ålades att innom fyra dagar efter delfåendet vid fördubbladt vite afgifva utlåtande. Men härvid mötte samma hinder, som förut, hvarom Magister Frenckell d. 19 ingaf förklaring, innehållande jemväl den invändning, att han icke hade någon fullmagt att på sin stjufmoders vägnar svara i målet; hvilken invändning Consistorium dock d. 21 i samma månad förkastade, på den grund, att hon uti förbemälde d. 17 Maji föredragne skrift begärt att få genom honom Magistern drifva verket och han, som lärt boktryckerikonsten, äfven sedan fadrens död haft det under sin förvaltning, hvarföre ock Universitets Secreteraren Alanus förordnades att med biträde af de föreslagne gode männen d. 23 företaga inventeringen, hvilken Hising och Bremer borde vid 10 Riksdalers vite sjelfve eller genom ombud bivista, och skulle ett exemplar af Instrumentet deröfver till Consistorium ingifvas. Nämnde dag tillkännagafs likväl af Rector i Consistorium, att Magister Frenckell icke allenast dagen förut anmält missnöje med beslutet, utan ock nu bestridt verkställigheten intilldess de tillämnade besvären blefve afgjorde, hvarföre Rector varit nödsakad att låta anstå med förrättningen, och resolverades derpå att Frenckell väl egde frihet att innom fyratio dagar derefter hos Universitetets Canceller fullfölja sina besvär, men inventeringen skulle genast försiggå, hvartill Rector, i händelse af tredsko, borde lemna handräckning, och när utdrag af Protokollet härom, som genast justerades, icke kunnat tillställas Frenckell, hvilken befans hafva med flit hållit sig undan, beslöts d. 26 att på hans dörr skulle anslås kungörelse om inventeringens företagande ofelbart d. 28 kl. 9 f. m.

Så tyckes ock hafva skett, ehuru intet Instrument deröfver finnes i Consistorii Protokoller vidare omtaladt, och sedan Hising förnyat sin ansökning om skyndsam författning rörande boktryckeriets drift och förvaltning, samt Magister Frenckell med sterbhuset ålagd förklaring häröfver inkommit, gafs d. 12 Octob. utslag i saken, bygdt förnämligast deruppå, att emedan ej allenast af ofvanbemälde inför Åbo Hofrätt ingångne och genom dess dom af d. 15 Dec. 1773 stadfästade förlikning, utan ock af skriftvexlingen i de parterne imellan derefter i Consistorium yppade flerfaldiga tvister, klarligen syntes, att aflidne Frenckell varit egare till hälften af tryckeriet tillhörande stilar och redskap, fann Consistorium hans enka och son icke kunna, emot 10 § XV Cap. H. B. och 2 § II Art. i Boktryckeri Reglementet af d. 12 Aug. 1752, medan bolagstämman varade och så länge deras oförmögenhet att sin lott i verket upprätthålla ännu ej vore i dagen lagd, skiljas ifrån den del i bolaget, som deras man och fader innehaft, och då icke heller

Hising på något sätt förverkat sin bolagsrätt, men förvaltningsrättigheten öfver tryckeriet enligt särskildt Contract imellan parterne af d. 2 Aug. 1776 med FRENCKELLS död upphört, vid hvilket förhållande och då begge voro i bolaget lika rådande det icke tillkomme den ena mera än den andra att antaga och tillsätta Factor för deras gemensamma verk; fördenskull och emedan behörig säkerhet för begge om boktryckeriets jemna drift samt afkastningens riktiga tillgodo njutande, icke kunde annorlunda vinnas, än om verket ställdes under en ojäfvig Factors uppsikt och förvaltning, emot skyldighet till enahanda redogörelse för begge interessenterne, förelades desse att vid vite af 100 Riksdaler Specie innom en månad efter erhållen del af ut slaget inkomma med förslag på en skickelig och god man härtill, med uppgift tillika om vilkoren, rörande hvilka Consistorium då ville lägga dem imellan, i händelse de icke kunnat förena sig. Detta fullgjorde Hising, men icke FRENCKELLS sterbhus interessenter, hvilka derföre d. 19 Nov. fälldes till det förelagda vitet, och ålades dem nu ånyo att med sådant förslag inkomma, men innom 8 dagar efter delfåendet och vid fördubbladt vite; hvarefter Magister FRENCKELL uti ingifven skrift, som d. 16 Dec. föredrogs, anmälde att emedan hans stjufmoder redan förrän Consistorii beslut af d. 12 Oct. vidtogs varit till Stockholm förrest, hade det icke varit honom möjligt att meddela henne detsamma, hvarföre ock Consistorium nu, med befrielse för Magistern ifrån sistberörde vite, ålade enkan att vid lika vite innom sex veckor efter erhållen del ingifva det ifrågavarande förslaget. Till följd häraf och då hon ändteligen d. 3 Junii 1780 fått del af denna föreskrift, inkom hon väl d. 15 derpå följande Julii med en förklaring, men som häruti endast de af Magister FRENCKELL förut gjorda invändningar emot Hisings behörighet att tillsätta Factor funnos upprepade, gafs vid föredragningen deraf d. 10 Aug. sterbhus interessenterne förnyad föreskrift, att vid samma vite innom 14 dagar efter delfåendet häraf med sluteligt utlåtande inkomma, hvilken de ock d. 30 Aug. fullgjorde. Begge parternes inlagor föredrogos derpå d. 15 Sept. och befans Hising hafva till Factor föreslagit antingen ofvannämnde Bullius, som var hemma äfven i Boktryckarekonsten, eller Boktryckare-Gesällen Gabr. M. Wijbohm, för hvilken Hising och Bremer utfäste sig att vara FRENCKELLS sterbhusdelegare ansvarige för allt hvad han finge omhänder, eller eljest skulle göra och låta, och hvilken jemväl uthändigat en skrift, hvari han förklarade sig nöjd att emottaga Factors befattningen, emot erhållande af fria husrum, ljus och värma för ett boningsrum, jemte 100 Riksdaler Specie, dem Hising dock trodde sig kunna nedpruta till 83 Riksdal. 16 skillingar;

hvaremot Frenckell och hans stjufmor påmint att Wijbohm, som under sin förra arbetstid vid tryckeriet oförrättat bolaget, vore deras vederdeloman och dessutom svagsynt, hvarföre och då de icke kände någon annan både skicklig och ärlig, den de kunde föreslå, af dem öfverlemnades till Consistorium att utan deras vidare hörande företaga frågan till afgörande. Nu öfverlades altså till utslag, hvaruti jemte invändningarnes förkastande bifall lemnades till Wijbohms antagande, så snart behörigt Contract med honom blifvit upprättadt, hvaraf ett exemplar borde till Consistorium ingifvas.

Missnöjde med detta utslag begärde sterbhusinteressenterne d. 26 i samma September månad besvärsanvisning, som gafs till Åbo Hofrätt, hvilken ock med bref af d. 17 Octob. som d. 26 i denna månad upplästes tillsände Consistorium deras besvär, med begäran att dessa måtte meddelas Hising och hans förklaring infordras innom viss kort tid, vid 20 dal. silfvermynts vite, hvarjemte Consistorium underrättades, att Hofrätten ej kunnat bifalla klagandernes anhållan om inhibitorial af verkställigheten. Consistorium förelade derföre nu Hising den begärda förpliktelsen att inkomma med förklaring innom en månad efter inhändigandet af besvären, hvilka med bifogadt utdrag af Consistorii Protokoll härom skulle skickas till Landshöfdingen i Wasa, hvars svarsbref åter af d. 20 Nov. tillika med Hisings d. 15 i samma månad afgifna bevis öfver delfåendet d. 5 Dec. upplästes, och sedan bemälde förklaring jemte besvärsacten anländt, beslöt Consistorium d. 1 Febr. 1781 att de skulle till Hofrätten insändas, utan att något för Consistorii egen del ansågs böra tilläggas, enär dess öfverklagade utslag af d. 12 Oct. 1779 och 15 Sept. 1780 voro grundade på i dem omständeligen upptagna skäl. Då föredrogs ock en af Bremer under föregående October månad gjord ansökning, att som Frenckells sterbhusinteressenter numera voro skiljde ifrån förvaltningen af tryckeriet, men den nye Factoren ännu ej ankommit, dem måtte vid förelagdt vite af ringast 100 Riksdaler förbjudas att under den tid de hade verket omhänder skingra eller förstöra något af dess tillhörigheter, tillika med desse interessenters förklaring deröfver, och beslöts, att som de förut under d. 15 October 1779 ingifvit behörig borgen, tecknad af numera Kyrkoherden Gabr. Welonius och Färgaren Hans Henr. Wechter för den del af tryckeriet, som Bremer tillhörde, vid hvilken beskaffenhet icke någon vidare förpliktelse i detta ämne kunde ega rum, komme berörde ansökning att såsom obefogad förfalla.

Anledning till denna ansökning lärer Bremer tagit sig deraf, att Hofrätten, såsom ofvan bemäldt är, vägrat bifall till motparternes anhållan om

inhibitorial för verkställigheten af Consistorii d. 15 Sept. 1780 gifna utslag; men hufvudsaken var ännu icke på långt när afgjord och under sådant förhållande är det så mycket mera sannolikt, att all fråga om denna verkställighet sluteligen förfallit, som hvarken ofvannämnde Wijbohm, eller någon annan, finnes i Åbo stads mantalsförteckningar, eller i andra mig bekanta handlingar, såsom Factor vid tryckeriet derstädes uppgifven under hela den tid, som bemälde provisoriska förvaltning ännu fortfor, efter det Hofrätten genom utslag af d. 2 Maji förvisat oftanämnde sterbhusinteressenter att hos Kongl. Cancellie Collegium fullfölja de till Hofrätten inkomna besvären, med åliggande att hos Consistorium Academicum anmäla sig till erhållande af underrättelse, när dessa besvär borde till Collegium ingifvas och hvad dervid föröfrigt vore att iakttaga. Uppå till följd häraf ingifven ansökning föreskrefs dem alltså den 12 i samma månad att innom nittionde dagen ifrån det Hofrättens utslag föll sina besvär till Collegium ingifva, hvilket de ock icke försummade, hvaruppå Collegium jemte skrifvelse af d. 9 Aug. tillsände Consistorium samma besvär, med anmodan att öfver dem höra Hising, hvilken de fördenskull d. 4 Sept. meddelades tillika med utdrag af dagens Protokoll, innehållande, att han egde inom 8 dagar efter häraf erhållen del, vid vite af sex Riksdaler 32 skillingar, med sin till Cancellie Collegium ställda förklaring till Consistorium inkomma, och när detta d. 25 i samma månad anmäldes vara fullgjordt, beslöt Consistorium att till Collegium öfversända bemälde förklaring och besvärsacter, åtföljde af dess eget utlåtande. Hurudan utgång saken sedan haft, känner jag icke, men har ock icke ibland Universitetets handlingar för de fyra nästföljande åren funnit något tecken dertill att Frenckellska sterbhuset skulle blifvit verkeligen skiljdt ifrån förvaltningen af tryckeriet, och vill det derföre synas såsom icke heller motparten vidare yrkat häruppå, sedan det gamla tvistemålet angående liqviden imellan bolagsinteressenterne genom Consistorii och Hofrättens domar blifvit ställdt på redig fot, samt jemväl erfarenhet vunnits om Magister FRENCKELLS förmåga att vederbörligen förvalta verket. Härtill kommer ännu att sedan Consistorium Academicum låtit icke allenast jemlikt Boktryckeri Contractet af d. 8 Octob. 1765 uppsäga detsamma hos enkan FRENCKELL och hennes stjufson samt Handelsman Bremer d. 10 Sept. 1784 och d. 15 i samma månad hos Hofrättsrådet Hising, utan ock i Svenska Post-Tidningarne kungöra, att Universitetets oftanämnde Privilegier komme att på nytt arrende upplåtas d. 8 Octob. 1785, då det med Handlanden Bremer och sedermera aflidne Boktryckaren FRENCKELL om dessa Privilegiers begagnande i 20 års tid afslutade Contracts gällande kraft upphörde, samt fråga uppstått om Hofrätts-

rådet Hisinger *) eller Factorn **) vid tryckeriet i Åbo Magister Frenckell, hvilka begge, hvar för sig, erbjudit Universitetet bättre vilkor än någon af öfrige sökande, borde få företräde, förenade sig desse d. 3 Octob. sistnämnde år om en afhandling, genom hvilken alle andre tvistigheter och fordringar dem imellan dödades, utom den hos Konungen, med anledning af Åbo Hofrätts d. 10 Dec. 1784 gifna dom, anhängige.

Genom denne afhandling, som jemte skriftelig anmälan derom af hvardera contrahenten följande dagen Consistorium företeddes och i Protokollet intogs, hade Hofrättsrådet Hisinger till Magister Frenckell upplåtit och försålt sin andel i Åbo Boktryckeri, bestående i 17½ Centner Hofrättsrådet enskildt tillhörige Bibel-stilar och tre Pressar, samt den hälft han egde så väl i de af honom för verket under bolagstiden anskaffade nya stilar, som i gamla Merckellska verket, jemte allt annat hvad tryckeriet tillhörde i kaster, skåp, ramar, kittlar, med mera, sådant som det i Magister Frenckells värjo funnes, och det för en betingad summa stor 15000 daler kopparmynt, äfvensom 103 ris Holländskt tryckpapper och 90 ris tryckta ark till finska Psalmboken för 4700 daler, samt dessutom 5000 daler för obetalde hushyror sedan 1776 års liqvid, tullfrihetsmedel, förskotter, fordringar, redovisning för uppburne medel, verkets nyttjande de sednare åren och allt annat, af hvad namn det vara månde, som rörande bolaget å den ena eller andra sidan ifrån samma tid varit stridigt eller än vidare kunde fordras; blifvande härigenom alle redan anmälte stridigheter af hvad beskaffenhet de vara månde, antingen hos Kongl. Academiens Rector, Amplissimum Consistorium, Rådstufvu Rätten, eller annorstädes, slättade och upphäfne, jemte all talan om vidare fordringar och redogörelse, utom hvad en hvar af contrahenterne redan tillagdt vore eller framdeles tillvinnas kunde genom ofvannämnde på högsta ort anhängige tvist. Och som Magister Frenckell uppå de betingade summorne, hvilka sammanslagne utgjorde 24,700 daler, eller 1372 Riksdaler, 10 skillingar och 8 rundstycken Specie, nu i contant erlagt 666 Riksdal. 32 skill. samt på återstoden afgifvit sin med gode mäns borgen försedde förskrifning, att innom fyra à sex år betalas, altså egde han att Hisingers andel i verket ifrån den dagen behålla och såsom all annan sin välfångna egendom förvalta. Efter begges namnteckningar och Signeten fans här jem-

*) Han hade d. 6 Sept. 1784 blifvit adlad och adopterad på sitt syskonebarns, Johans namn och nummer.

**) Så finnes Frenckell kållad i Consistorii Protokoll för d. 22 Sept. 1785 och åtskilliga följande.

väl enkan FRENCKELLS bifall till afhandlingen, af henne egenhändigt undertecknadt, och bevittnadt af Henr. Törnroth, Adj. Past. Eccl. Fenn. Ab. och H. H. Floman, Verbi D. Minist. — I enlighet med sakegarenes tillika framställda önskan beslöt Consistorium nu att handlingarne i det sålunda genom förlikning bilagda tvistemålet skulle utregistreras och läggas ad Acta. Sedermera blef jemväl den ifrån föregående öfverenskommelse undantagna, på högsta magtens afgörande beroende tvisten om boktryckeriets utgifter och inkomster ifrån 1767 års början till och med 1775 års slut samt aflidne FRENCKELLS fordrade arfvode för sättning och tillsyn vid tryckningen af Nya Testamentet in octavo samt af hela Bibeln in qvarto, på Finska, genom vänlig förening så bilagd, att parterne upphäfde all vidare talan emot hvarandra samt afsade sig denna tvists fullföljande, hvarom ett intyg ännu finnes i behåll, underskrifvet Wasa d. 27 Jun. 1788 af Carl Hisinger och Åbo d. 16 Jul. samma år af Maria Lilius och J. C. Frenckell, hvaraf troligen ock något exemplar blifvit till Kongl. Justitiæ Revisionen inlemnadt.

Hvad åter utarrenderandet af tryckeri privilegierne vidare beträffar, anmälde Universitetets Rector i Consistorium d. 22 Sept. 1785 att utom Hisinger och FRENCKELL hade Boktryckeri idkaren i Wasa Georg Wilhelm Londicer samt Boktryckeri Konstförvandten Joh. Laur. Horrn, genom ingifne skrifter erbjudit sig att contrahera om Akademiens tryckerifrihet, äfvensom Factorn vid Boktryckeriet i Gefle Pehr Olof Axman i till Rector d. 23 Jun. aflåtet bref i samma afseende anmält sig, med begäran att blifva underrättad om vilkoren, men sedan svar härom d. 7 Jul. afgått icke vidare låtit höra af sig. Ibland desse sökande hade Factorn Magister FRENCKELL i serskild skrift förklarat sig vara redo att, der någon erbjöde för Universitetet förmånligare vilkor än det nu gällande Contractet medförde, hålla samma bud, samt att han hos stilgjutaren i Stockholm A. J. Nordström, jemlikt bifogadt bevis af denne, till innevarande höst beställt åtskilliga slags stilar och ville nästa vår anskaffa de sorter, som vidare kunde behöfvas, hvarjemte han ingifvit vederhäftig borgen. Då nu ingen af sökanderne erbjudit bättre vilkor än Hofrättsrådet Hisinger och Magister FRENCKELL, hvilka vid sådant förhållande ansågos, såsom innehafvare af framlidne Handlanden Bremers *) och jemväl aflidne Boktryckaren FRENCKELLS i förra Contractet förbehållna rätt till nytt Contract, till följd deraf vara berättigade till företräde framför alla de andra, men bemälde två icke voro sinnade att ingå något bolag, kom det ann uppå att öfverväga hvilkendera af dem hade mera talande skäl för sig,

*) Han afled d. 5 i samma månad.

hvarvid det befans vara mycket ömt med Magister Frenckell, hvars fader och förfäder före honom förvaltat Universitets tryckeriet och hvilken, efter härstädes anlagda studier samt sedan han valt Boktryckerikonsten till sitt hufvudyrke, blifvit uppå upptedde bevis öfver sin deri egande skicklighet till Factor vid detta tryckeri insatt och detsamma sedan altifrån sin faders död beskedligen förestått, skulle derifrån skiljas och försättas ur tillfälle att göra sig någon nytta af den andel i verkets stilar och andra tillbehör, hvilken hans faders sterbhus egde och derför hos andre bolagsmannen ännu stode i ansenlig skuld, men jemväl å andra sidan, att Hofrättsrådet Hisinger vid verkets iståndsättande haft betydlig kostnad och hans andel deri komme att ligga honom till last, om han blefve förbigången. Consistorium stadnade fördenskull i det beslut, att Frenckell skulle genom Rector höras, om han ville för något skäligt pris tillösa sig Hisingers andel, äfvensom denne borde frågas hvad han fordrade, och var det sannolikt med anledning häraf, som den förstnämnde sedan inkom med en skrift, hvilken föredrogs d. 27 och hvari förmäldes, att han erbjudit Hisinger för dess andel i de stilar och pressar, om hvilka tvist icke vore hos Kongl. Maj.t anhängig, 10,000 daler kopparmynt, och således i proportion mera än hvartill verket vid 1779 hållen inventering blifvit värderadt, för de defecta Psalmboksark Hofrättsrådet egde en Riksdaler 32 skill. riset, samt till biläggande af dels anmälde, dels ännu på anmälan beroende stridigheter, en förlikningssumma stor 15000 daler kopparmynt; men Hofrättsrådet icke antagit något enda af desse anbud.

Huru de likväl icke långt derefter genom köpeafhandlingen af d. 3 Oct. förenat sig om allt detta, är redan berättadt; men dertill bör ännu läggas rörande hufvudsaken, eller boktryckeri privilegiernes utarrenderande, att Magister Frenckell i en nästföljande dag ingifven skrift till Consistorium hemställt, om icke Contractet härom, i anseende till det nu ingångna accordet, kunde utsträckas till 40 eller 50 års tid, med anledning hvaraf och då Consistorium fann den förra af 20 år icke vara tillräckelig att bereda den nye innehafvaren af tryckeriet skälig ersättning för inlösningssumman och kostnaden vid verkets vidare iståndsättande, beslöts att 30 år skulle utsättas. Men d. 11 i samma månad, då förslaget till Contract skulle justeras, yttrade några ibland Consistorii ledamöter skiljagtig mening om en och annan punkt, och d. 20 klagade Biskopen och Procancelleren Doctor Haartman, som icke öfvervarit beslutet, att han icke fått del deraf, hvarföre anstånd gjordes med expeditionens afsändande till Universitetets Canceller Riksrådet Friherre Carl Sparre, i afseende å vidare pröfning och fastställande, intill d. 22 November, då det af pluraliteten godkända förslaget afgick, tillika

med utdrag af Protokollet. Utan tvifvel afgaf äfven Procanceller, som sällan var ense med Consistorium, något särskildt yttrande i denna fråga omedelbart till Cancelleren, hvars uppmärksamhet tyckes förnämligast genom sådan olikhet i meningarne hafva blifvit fästad uppå så väl omförmälde förlängning af Contractets gällande kraft, som ock andra punkten i förslaget, genom hvilken den Universitetet af Kongl. Maj:t d. 5 Febr. 1748 tillagde tullfrihet på ettusende ris papper upplåtits till FRENCKELL. I svarsbref af d. 29 Mart. 1786 förklarade nämligen Hans Excellence sig hafva funnit den ändring i det insända Contractet nödig att tiden för detsamma måtte i likhet med det förra Boktryckeri Contractet till tjugu år inskränkas, att Factoren FRENCKELL borde för framtiden till Akademien afstå hälften af nyss omförmälde tullfrihet, som för det närvarande utgjorde 52 Riksdaler 4 skill. Specie, samt att i reciprocité med det vite af 166 Riksd. 32 skill. som uppå Hans Excellences hos Konungen gjorda underdåniga hemställan var att väntas för dem, som ofredade Akademien i dess erhållna nådigsta Privilegium på Finska Psalmböckers och Catechesers tryckande, FRENCKELL måtte vid enahanda vite förbinda sig att ständigt hafva erforderliga upplagor af sådane böcker i beredskap.

Efter att hafva häröfver hört Magister FRENCKELL förklarade nu Consistorium i skrifvelse af d. 25 April, att det visserligen ingen ting högre önskat, än att vid Contractets projecterande i en och annan del samt förnämligast i det, som angick tullfrihets medlen, hafva genast kunnat för Akademien betinga fördelaktigare vilkor, men att det å den ena sidan då varit derifrån hindradt af den ganska naturliga farhoga, att där pappers tullfriheten, som blifvit Akademien i Nåder tillagd för att sätta Boktryckeriet i tillfälle till nödiga Schole böckers hållande för billigt pris, från detta ändamål till några andre behof droges, dess oumbärlighet för Akademien i framtiden kunde sättas i fråga, och å den andra kunde äfven Magister FRENCKELL, hvilken i anseende till det intrång i Akademiens Psalmboks- och Cateches Privilegium, som, oaktadt flere till dess hämmande tid efter annan skedde försök, Boktryckeriet de föregående åren ständigt lidit, då ännu föga hade att räkna på någon synnerlig Avance af samma Privilegii åtnjutande, svårligen finna sig uti att afstå denna i då varande ställning nästan enda betydliga ersättning för sitt å Boktryckeriet använda förlag. Sedan likväl utsikten för framtiden i denna sednare omständighet numera genom Hans Excellences nitfulla försorg vunnit den förbättring, att Boktryckaren derefter kunde göra sig hopp om skälig vinst på Psalmboks- och Cateches afsättningen, på hvilken grund Magister FRENCKELL, jemte det han ingått i de öfriga begge be-

tingen, jemväl förklarat sig nöjd med indragningen af halfva tullfrihets medlen, och då Canceller enligt dess närmare kännedom af saken icke heller funnit af en sådan indragning några ledsamma följder vara att befara, var det för Consistorium en hjertelig fägnad att nu hafva kommit i tillfälle att sluta ett Boktryckeri Contract, som bibringade Academien större förmon, och insände det altså nu samma men i berörda delar ändrade Contract, som förut föreslagits, för att hos Kongl. Cancellie Collegium med anledning af Kongl. Brefvet af d. 5 Nov. 1773 anmälas.

Att sådant meddelande skett d. 16 Jun. 1786 visar Collegii till Canceller d. 7 Aug. 1787 afgångne förklaring, att det icke fann något att vid Contractet erinra, utom hvad Bönedags Placaten beträffade, hvilkas tryckning det ansåg icke böra upplåtas på lika tid, som det öfriga, förbehållande sig frihet att deri vidtaga ändring efter tidernas skiften och förefallande omständigheter, såsom ock att allmänheten behöfde flere upplagor af Psalmböcker i olika format, hvilkas pris icke borde få efter behag stegras, hvarföre ock något härom borde i Contractet inflyta. I den skrifvelse af d. 11 Jan. följande året, genom hvilken Consistorium lemnades del af denna förklaring, lofvade Canceller taga detta i närmare öfvervägande, när Kongl. Majestäts utslag fölle uppå den sökte stadfästelsen å Akademiens privilegium exclusivum på Psalmboks trycket m. m. Den sålunda på framtiden lemnade anmärkningen, hvars förra del sannolikt hade sitt ursprung ifrån en genom Finska Boktryckeriets i Stockholm förening, såsom förbemäldt är, med Akademiska Boktryckeriet i Åbo uti Merckells hand obehörigen invecklad tvist om Åbo Domkapitels och den äldre Frenckells rättighet till betalning för öfversättning, correctur och tryckning af Finska Bönedags Placaterne samt några andra öfverhetliga påbud för åren 1761 till och med 1772, hvarom en mängd skrifvelser ifrån bemälde Domkapitel till Cancellie Collegium skall finnas uti en i Svenska Riksarkivet förvarad Act, med påskrift „Handlingar angående Finska Bibelns å nyo tryckande etc. och Bönedags Placater etc.“ synes likväl så mycket mindre hafva kunnat anses innefatta något hinder för Contractets trädande i full kraft, som den dessa Placater rörande delen deraf är alldeles öppen lemnad på bemälde Collegii närmare pröfning och betingande, såsom följande afskrift utvisar.

„Rector och samtelige Professorer vid Kongl. Academien i Åbo göre vetterligt: Att alldenstund det Contract om ett Bok Tryckeries upprättande och vid makt hållande härstädes i Tjugu år, som den 8 Octobr. 1765 blifvit ingångit emellan Kongl. Academien på den ena, samt Bok Tryckaren Johan Christopher Frenckell och Herr Handelsmannen Jacob Bremer, bägge

nu mera afledne, på den andra sidan, af hvilka dock den senare sin vundne rättighet kort derefter med vederbörligt bifall å dess måg Herr Hofrätts Rådet i Kongl. Wasa Hofrätt Högädle Carl Hising öfverdragit, uppå skedd laga uppsägning nu mera lupit till ända: Och uppå de om denna med Bok Tryckeriet yppande ledighet i Post-Tidningarne anmälde kungörelser utom Herr Hofrätts Rådet Hising, som sin ansökning likväl sedermera återkallat, och Bok Tryckaren i Wasa Georg Wilhelm Londicer samt Bok Tryckeri Konstförvandten Loorentz Horrn från Westerås, äfven den afledne Academie Bok Tryckarens Son Philosophiæ Magistern Höglärde Johan Christopher Frenckell, hvilken nu i några år såsom Factor Bok Tryckeriet förestått, sig till ny afhandling derom anmält: fördenskull och emedan han Factoren Magister Frenckell, sedan han, utom den del i Bok Tryckeriet, som honom i arf efter förbemälde dess Fader tillfallit, nu mera enligt upvist köpe bref af d. 3 Octobr. näst förledit år, för Femton Tusende dal. Kopparmynt eller Åtta Hundrade Trettio Tre Riksdaler Sexton Skilling. Specie tillöst sig den hälft derutinnan, som Herr Hofrätts Rådet Hising varit tillhörig, icke allenast befinner sig uti den författning att Boktryckeriet af honom nu genast kan drifvas och fortsättas, utan han ock för dess tillbörliga i stånd sättande samt oafbrutna vid makt hållande ställt Kongl. Academien nöjaktig säkerhet uti Coopvaerdie Skepparen Petter Korsseman, Segel- och Compass Makaren Olof Aspelund och Peruque Makare Åldermannen Adolph Mellenberg, på sätt deras till Kongl. Academien afgifne och till dess vederhäftighet af Herr Stads Secreteraren Högaktad Claes Johan Sacklen å ämbetes vägnar och under Stadens Insegel bestyrkte Löftesskrift af d. 17 sidstförledne Junii det närmare utvisar; Ty och i anseende så väl dertill samt Frenckells i Bok Tryckeri Konsten förvärfvade goda insikt och i öfrigt städse betygade välförhållande, såsom ock i betraktande deraf, att hans Fader och Moderfader i långliga tider Boktryckeri Sysslan härstädes förestått, har Consistorium Academicum, som ej kunnat hafva afseende å de utan ställd Borgen gjorde och till sin verkställighet på längre tids förlopp ankommande anbud, för godt funnit, att med honom, uppå en Tid af Tjugu år, räcknade från den åttonde Octobr. sidstförledet år, då det förra Contractet till ända gått, ingå ett nytt Contract om detta Bok Tryckeri uppå följande vilkor, nämligen

1:mo. Kongl. Academien updrager och öfverlåter till Factoren Magister Frenckell jemte dess rättighet till Bok Tryckeries underhållande här i Staden det d. 20 Novembr. 1741 Kongl. Academien allernådigst meddelte, och af Kongl. Maj:t, i anledning af något derutinnan skedt intrång, genom Nådigste Resolution af d. 17 Julii 1765 ytterligare stadfästade Privilegium

exclusivum å Finska Psalmböckers och Catechesers tryckande: Och som nu på en tid, särskilde inbrott i detta Privilegium, af en och annan Boktryckare i Riket ganska oförsynt skola blifvit utöfvade: Så vill Consistorium Academicum använda dess bemödande derå, att genom Kongl. Maj:ts och Rikets Höglofl. Cancellie Collegii samt Hans Excellences Illustrissimi Cancellarii kraftiga åtgärd och handräckning ett sådant sjelfsvåld för framtiden må hämmas och förekommas.

2:o. Uplåter Kongl. Academien till Magister Frenckell hälften af den genom Kongl. Maj:ts Nådigste Skrifvelse af d. 5 Februarii 1748 Academien tillagde och medelst Kongl. Brefvet af d. 7 Maii 1779 vidare allernådigst försäkrade Tullfrihet, på Ett Tusende Ris Tryckpapper, som för det närvarande af Kongl. Maj:t och Kronan i Penningar betalas: hvilken hälft, sedan uppå Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes vid hvarje betalningstid utfärdande anordningar medlen från LandtRänteriet blifvit lyftade, fördenskull till Frenckell skall utbetalas.

3:tio. Tillerkännes Magister Frenckell rättighet att, med alle andres uteslutande, ensamt trycka alle Academiske arbeten, såsom Disputationer och Orationer, som vid detta Lärosäte utgifvas; Men icke höra härunder de arbeten, som någon af Professorerne eller andre Academiske Lärare för enskilld räckning kunde finna för godt att genom Tryck låta utgå, såsom om hvilkas Tryckning och upläggande Författaren är obetaget att med hvem honom godt synes, bäst han kan och gitter öfverenskomma.

4:to. Där så hända skulle, att Magister Frenckell innom de betingade Tjugu årens förlopp genom döden afginge och lemnade efter sig Barn och arfvingar; Tå skola de så vida de äga skicklighet och förmåga att Bok Tryckeriet behörigen drifva och uprätthålla, oafkortadt till godo njuta ofvanberörde rättigheter och förmoner till dess meranämnde tid är förleden: hvarjemte efter samma tids förlopp, han eller de, så vida de kunde hafva sina skyldigheter vederbörligen fullgjort och dessutom ville hålla Kongl. Academien de vilkor, som tå af någon annan redeligen bjudas, skola fram för alla andra till ytterligare nytt Contract om detta verk vara berättigade; Men ej måge han eller de under Contracts tiden sin rätt till Bok Tryckeriet å någon annan transportera, med mindre han eller de dertill förut erhållit Consistorii Academici bifall och samtycke.

5:to. I fall ändteligen sådane omständigheter yppas kunde, som gjorde att Magister Frenckell eller dess arfvingar ej funne sig uti att med detta Bok Tryckeries drift vidare fortfara; Så skall honom och them vara tillåtit att efter ett år förut skedd uppsägning sig derifrån skilja: men om de då

vilja sälja Bok Tryckeri verket, förbehålles den, som af Kongl. Academien till Bok Tryckare antages, att där han det åstundade, vara närmast till dess inlösen efter det pris, hvarom vederbörande då kunna öfverenskomma, eller någon derföre skäligen bjuder.

Häremot blifver Magister Frenckells skyldighet:

1:mo. Att under merbemälde tid af Tjugu år vid Kongl. Academien, utan all Academiens Kostnad och Gravation, underhålla ett fullständigt Bok Tryckeri, försedt i tillräckelig myckenhet med svarsgoda Stilar till Svensk, Latinsk, Grækisk och Hebræisk skrift, jemte Cifror och de i Matematiske samt Astronomiske arbeten, äfven ock i Chemien brukeliga tekn och signaturer, vanliga Boktryckare zirater, nödigt antal Prässar med allt annat erforderligt tillbehör. Och emedan Stilar till Arabisk och Syrisk skrift, som nu i en lång tid härstädes saknats, understundom i viss mon blifva nödiga; Ty bör ock af dem ett efter behofvet afpassadt quantum, åtminstone till ett quartblads tryckning med görligaste första af Frenckell anskaffas.

2:o. Tillkommer honom, att förse verket med välfrägdade och skicklige arbetare så till Sättare som Tryckare, och att hålla noga hand deröfver, det de hvar för sig behörigen sköta hvad dem åligger; på det att ett till både Accuratesse, Svärta och afdragning snyggt, vackert och redigt Tryck härstädes må tillverkas.

3:tio. Allt hvad till Kongl. Academiens egen tjenst kommer att tryckas, såsom Programmata Rectoris, Juramenta Studiosorum, Charta Blanquer till Meteorologiska Observationer, med hvad mera som af Höga Öfverheten till Tryckning för Academiens räckning kan påbjudas, det tryckes utan betalning; Beståendes Academien dertill ingen annan kostnad, än endast papperet. Dock begripas ej härunder Orationer, som Consistorium Academicum en eller annan gång kunde för godt finna att för Kongl. Academiens räckning genom Trycket låta utgå; Icke eller Programmata Promotorum till Solenne Promotioner uti Faculteterne, såsom hvilkas Tryckning, de förres af Kongl. Academien, och de senares af Promovendis, efter förra vanligheten betalas.

4:to. Bör Bok Tryckaren draga ofelbarlig försorg derom, det Uplagorne af Finska Psalmböcker och Catecheser, å hvilkas Tryckning han exclusiv rättighet innehafver, måga tryckas i det möjeligaste felfrie. Och som Consistorium i underdånighet hoppas det lärer Kongl. Maj:t, uppå Hans Excellences Kongl. Academiens Cancellers skedde underdåniga hemställan, i Nåder täckas genom utsättande Etthundrade Sextjo Sex Riksdalers Trettjo Två skillingars vite, för dem som Academien i dess ofvanberörde Psalm-

boks- och Cateches Privilegium förfördela, Academien för vidare intrång i den delen befreda; Så åligger ock Bok Tryckaren vid enahanda vite att derom besörja, det erforderlige Exemplar af dem alltid måga vara att tillgå, till ett skäligt pris, hvilket utöfver hvad tillförene vanligt varit ej må uppstegras: Och bör detta, som om Psalmböckers pris betingadt är, äfven gälla om Schole Böcker, där några sådane af Bok Tryckaren härstädes komma att upläggas.

5:to. Ehuru å Disputations trycket nu mera än här intill någon viss Taxa icke sättas kan; så bör dock Bok Tryckaren, i anseende till det understöd han i afseende å desses och Schole Böckers Tryckning af Tryckpappers Tullfrihets medlen njuter, hålla det, på sätt, som äfven härtills skett, till lindrigare pris, än för allt annat främmande tryck vanligen betalas; och ty må ej för arket mera fordras än från En Riksdal. Trettjo Två Skill. till Två Riksdal. Trettjo Två Skilling. efter Stilens olika beskaffenhet: Skolandes för den betalning, som efter arktalet erlägges och hvilken för ett halft och tre fjerdedels ark in Quarto såsom för ett helt, men för en och två sidor såsom för ett halft ark beräcknas, Trehundrade Tjugu Exemplar aftryckas; Men för de exemplar, som detta antal öfverstiga, betalas öfvertrycket med Åtta Skillingar för hvarje Etthundrade Exemplar. Hvarförutan Bok Tryckaren jemväl åligger att tillse, det icke allenast Disputationerne i den ordning, som de uti Manuscript ingifvas måga varda aftryckta, utan ock att den Studerande Ungdomen, som dylika Disputationer påkostar, af arbetarena vid verket med några drickspenningars affordrande ej må betungas.

6:to. Såsom Consistorium Academicum i öfrigt af Magister Frenckell förväntar, att han i alla delar sig så skall förhålla, som en upriktig och rättskaffens Bok Tryckare väl ägnar och anstår, så vill ock Consistorium hafva honom på det alfvarligaste påmint, att ställa sig, till obrottslig efterrättelse allt hvad ej mindre genom Kongl. Boktryckeri Reglementet af d. 12 Aug. 1752 än Kongl. Förordningen om Skrif- och Tryckfriheten af d. 26 Apr. 1774 samt Kongl. Påbudet af d. 6 Maji 1780 Bok Tryckarena till i akt tagande i Nåder är föreskrifvit, eller hädanefter vidare kan varda förordnadt.

Hvad Magister Frenckells anbud beträffar, att som Kongl. Maj:ts och Rikets Höglofl. Cancellie Collegium för detta vidtagit den författning, att det Finska Bönedags Placatet årligen må härstädes tryckas under Venerandi Consistorii Ecclesiastici inseende, derföre äfven vilja om dess tryckning föranstalta, emot det han för Femhundrade Tjugu Exemplar deraf, som är det härtills fordrade antalet, för papper och tryck i ett för allt skulle erhålla den för detta beståddc lindriga betalning af Femtjo Sex dal. Kopparmynt

eller Try Riksdal. Fem Skill. 4 rundst.; så är det sådant, som jemlikt Kongl. Brefvet af d. 5 Nov. 1773 på Högbemälde Kongl. Collegii närmare pröfning och betingande ankommer.

Imedlertid som Consistorium Academicum och Magister Frenckell om alla förenämnde Puncter sig förenat; så varder detta Contract, till Hans Excellences Kongl. Academiens Cancellers Herr RiksRådets, Öfver Ståthållarens, Riddarens och Commendeurens Högvälborne Friherre Carl Sparres vidare Höggunstigste pröfning och fastställande, med Consistorii Academici vanliga underskrift och Kongl. Academiens insegel bekräftadt. Som skedde i Åbo den Tjugonde Femte April år Ett Tusende Sjuhundrade och på det Åttatjonde Sjette".

„Med föregående Contract, sådant som det i Bokstafven lyder, förklarar Jag Johan Christopher Frenckell mig till alla delar nögd: Förbindandes jag mig, att emot de af Kongl. Academien mig utfäste vilkor och förmoner, det samma till alla dess Puncter redeligen fullgöra och efter komma; Som med egenhändig underskrift och mitt vanliga Signetes undertryckande bekräftes. Åbo ut supra Joh. Christ. Frenckell".

Om den af Academie Cancelleren nödig befunna och fördenskull i Contractets 4:e punkt angående Boktryckarens skyldigheter intagna förpligtelsen, att vid vite af 166 Riksdal. 32 skill. alltid hafva erforderliga exemplar af Finska Psalmböcker och Catecheser att tillgå, bör vidare upplysas, att en anledning dertill var på visst sätt gifven af Magister Frenckell och Consistorium, sedan den förre samma dag, d. 4 Oct. 1785, då första beslutet fattades om Contract med honom, hos Consistorium anmält sig vara sinnad att, till förekommande af framtida intrång i Universitetets Privilegium på Psalmböckers och Catechesers tryckning, lagligen tilltala Boktryckarene i Stockholm Carlbohm *) och Commissarien Brodin för af dem under framfarna åren tryckta sådane böcker, anhållande han att härvid blifva hos Kongl. Cancellie Collegium understödd, äfvensom han i en d. 28 i samma månad ingifven skrift begärt, att Consistorium ville vidtaga någon åtgärd, hvarigenom Carlbohm kunde hindras att fortfara med tryckningen af en Psalmboks upplaga, som då vore under arbete på hans boktryckeri. Consistorium åter aflät sistbemälde dag till Canceller en skrifvelse, hvaruti det, jemte anmälan att berörda förhållande nyligen kommit till dess kunskap, hvaraf det väl funnit för sig oundvikeligen nödigt att genom Hans Excel-

*) Så befinnes nu detta namn skrifvet och icke Carlbom, såsom i Universitetets äldre handlingar, efter hvilka jag hittills rättat mig.

lences höggunstiga biträde söka för Akademien utverka någon Författning, hvarigenom allt inbrott i dess ofvannämnda nådigsta Privilegium kunde för framtiden hämmas, men som denna utväg för det närvarande icke kunde skaffa så tidig hjelp, att ju icke Carlbohm imellertid finge rådrum att complettera sin upplaga, hos Canceller anhåller, det täcktes honom, till vinnande af tid uti det angelägna ärendet, sjelf lemna Akademien den kraftiga handräckning, som med hans innehafvande Öfver-Ståthållare embete vore förenad, och i sådant afseende hemställer om icke, på det ändamålet måtte så mycket säkrare vinnas, de Psalmboks ark, som Carlbohm redan torde hafva aftryckt, kunde tills vidare med qvarstad beläggas.

I denna skrifvelse omtalas den upplaga, öfver hvilken nu klagades, såsom företagen af samme Arvid Carlbohm, hvilken flere resor förut genom Finska Psalmböckers uppläggande gjort Akademien intrång i det på så väl dessa som Finska Catechesers tryckande d. 20 Nov. 1741 densamma allernådigst förundte och d. 17 Jul. 1765 ytterligare stadfästade Privilegium Exclusivum; men af Cancellers svar och flera derpå följande bref samt andra skrifter i ämnet finner man, att frågan egenteligen gällde hans son, Johan Arvid, hvilken 1769 emottagit sin aflidne faders boktryckeri och nu förstått att, likasom denne förut, med hvarjehanda ogrundade svepskäl leda Canceller och öfrige sine domare bakom ljuset, såsom: att han ej förstått att Akademiens omnämnde Privilegium varit exclusivt eller sträckte sig utom Storfurstendömet Finland, att han icke företagit sin nu under händer egande Cateches- och Psalmboksupplaga i afsigt att skada Akademien eller tillskynda henne något intrång, utan dertill blifvit föranlåten af den brist och klagan öfver svår tillgång på Psalmböcker och Catecheser, som af till Stockholm ankommande Finske Bokbindare och Bokförare blifvit förd, isynnerhet som af det akademiska tryckeriet i Åbo ej på flere år någon Psalmbok blifvit upplagd, och att han af sådan anledning redan åtskillige gånger tryckt så väl Finska Psalmböcker som Catecheser, utan att något klagomål af vederbörande deröfver försports. I bemälde svarsbref dat. d. 9 Dec. samma år förmäler Riksrådet och Öfverståthållaren Baron SPARRE, att han redan vid vederbörlig domstol låtit tilltala Boktryckaren Carlbohm för dess emot Akademiens innehafvande Privilegium företagna upplaga at Finska Psalmböcker och Catecheser, samt med seqvestre låtit belägga allt hvad af berörde böcker redan varit afdraget eller till tryckning ämnadt, äfvensom gjort påstående om laga plikt för Carlbohms ingrepp uti Akademiens exclusiva rättighet till sådane arbetens utgifvande, jemte ersättning för den skada och förfång, Akademien derigenom tillskyndats; men som Carlbohm, innan häröf-

ver blifvit dömdt, uti en till Canceller ingifven skrift bevekligen andragit här ofvan anförda ursäkter, och likväl nu sedan saken blifvit lagligen beifrad och åtalad hellre än att underkasta sig en äfventyrlig rättegång, ville till Akademien betala i ersättning en summa af 200 Riksd. specie, dock med rättighet att få fullända och fritt försälja hvad redan af upplagan blifvit påbegynt, med mera, som hans ingifne och i afskrift bifogade förlikningsskrift utvisade, lemnar Hans Excellence åt Consistorium att välja, antingen det, med antagande af den erbjudna ersättningen ville låta all vidare talan i denna sak emot Carlbohm falla, eller åstundade att sin rätt emot honom fullfölja, varandes imellertid uppskof i målet vid domstolen gjordt till dess Consistorii svar och yttrande hunne ankomma. I samma bref säges vidare „I den händelse Consistorium Academicum antager Carlbohms anbud, och hvartill jag finner så mycket mer anledning, som utom andre skäl, Tryckeriet i Åbo ej förmått förse landets Invånare med Psalmböcker och Catecheser, utan att klagan öfver brist derå verkligen försports, så vill jag likväl längre fram hos Kongl. Maj:t söka Nådig stadfästelse uppå 1765 års Privilegium, med underdånig hemställan om något visst vite för den eller de, som deremot bryta, så att Academien för en framtid må vara säker, att ej för slike intrång, som nu skett, blifva utsatt“. Sluteligen förekommer här ett med Baron Sparres egen hand tillagdt P. S. hvilket ännu mera än allt det föregående bevisar huru väl det lyckats Carlbohm att ingifva Canceller förtroende till hans anförda ursäkter och deremot på Consistorium hvälfva skulden för allt hvad han gjort. Orden deruti lyda nämligen: „Vid detta för mig hittills okända ämnets handterande har gifvits tillfälle till flere reflectioner, såsom att Carlbohm snart 10 à 11 år opåtalt tryckt och försåldt Finska Psalmböcker och Catecheser. Att Kongl. Academien icke uti Publique papper låtit påminna om dess Boktryckeries ägande exclusive Privilegium för samma böckers tryckande. Att en ny Boktryckare Comissarien Brodin trycker och säljer äfvenledes slika böcker, utan uppmärksamhet. Att Carlbohm gittat uppvisa alltför många Attester om brist på desse Finska Psalmböcker etc.“ utom annat.

Den förundran, som dessa den genom sin lika upplysta som verksamma vård om vårt Universitet utmärkte Styresmannens ord redan vid första påseendet väcka, försvagas icke heller, utan snarare tilltager, då man läser Consistorii d. 5 Jan. 1786 afgifna utlåtande i frågan. Här anmärkes först i allmänhet att alla de skäl, uppå hvilka Carlbohm sökt att väcka för sig Hans Excellences medlidande, voro i högsta måtto ogrundade och vederlägges sedan hvart och ett af dem serskildt på följande sätt: „Emot all rimlig-

het är det som han föregifver, det han om den Kongl. Academien Nådigst förundta exclusiva rättighet till Finska Psalmböckers och Catechesers tryckning ej skall kunnat fatta annat begrep, än att den varit inskränkt endast till Storfurstendömet Finland, och att förty honom vore obetagit att dylika Böcker i Stockholm uplägga. Han måste nödvändigt innehafva Kongl. Maj:ts Nådiga Resolution af den 17 Julii 1765, såsom hvarigenom hans företrädares vid Kongl. Finska Boktryckeriet framledne Directeuren Merckells för egen del i lifstiden erhållne Privilegier honom blefvo uplåtne, och hvarå följakteligen hela hans Boktryckeri rättighet är grundad. Då honom däri tillägges exclusiv frihet å alle Finska Skrifters och Arbetens tryckning, men med uttryckligt undantag af Psalmböcker och Catecheser, såsom hvilkas tryckning genom ett äldre Kongl. Privilegium Academien härstädes var förbehållen: då hans, eller hans faders, å hans vägnar, gjorde påstående att få till godo njuta det af Merckell i lifstiden, under förtigande af Academiens rätt, utverkade Privilegium af den 29 Martii 1753 att i tjugu år med en viss slags Stil i Stockholm få upplägga nästnämnde böcker, derigenom lika uttryckeligen blifvit afslagit och förkastadt: och då ändteligen när högstberörde Resolution föll, något annat Boktryckeri, utom det här i Åbo, ännu i hela Finland icke existerade; så har han med mycket ringa eftertanka bordt finna och begripa, att meningen med det Kongl. Academien nådigst tillagde Privilegium exclusivum möjligen ej kunde vara annan, än att Academien allena, med alla andra Boktryckeriers i Riket uteslutande skulle äga rättighet till ofta nämnde böckers utgifvande genom trycket. Att Carlbohm sedan år 1765 oklandradt skall tryckt Finska Psalmböcker och Catecheser är likaledes ett förebärande, som strider emot all sanning. Så vida Academien, genom Contract af den 8 Oct. 1765 till numera afledne Boktryckaren Johan Christopher Frenckell och Handelsmannen Jacob Bremer upplåtit dess å Boktryckeriet innehafvande Privilegium; så har det väl icke händt, att Consistorium Academicum omedelbarligen åtalt Carlbohms på Kongl. Academiens rätt olagligen gjorde inkräktning: men bemälde Interessenter i Boktryckeriet hafva dock tvänne serskilde resor gjort försök, att antingen ställa honom derföre till laga ansvar, eller åtminstone att hindra verkan af hans tilltagsenhet. Således har nu mera Herr HofrättsRådet i Kongl. Wasa Hofrätt Carl Hising, såsom blefven innehafvare af sin svärfaders Handelsmannen Bremers rätt i Tryckeriet, under dess vistande i Stockholm år 1773 varit i fullt beråd att honom Carlbohm derföre tilltala: men som Carlbohm då undskyllat sig dermed, att han sedan år 1765 ej vidare tillgjort, än att han endast completterat de af Merckell jemte Boktryckeriet till honom sålda

Defecter af en tillämnad Finsk Psalmboks upplaga, och derhos d. 12 Julii samma år utgifvit dess egenhändiga betyg deröfver att han några defecter då mera icke hade: så har Herr HofrättsRådet i förlitande derå, och att Carlbohm icke skulle fördrista sig emot ord och aftal och ett klart Privilegium några nya upplagor sig företaga, låtit dess och Boktryckeriets talan falla. Derefter och så vida Carlbohm icke dess mindre försports hafva gjort nytt ingrepp uti Academiens rätt, och afledne Boktryckaren FRENCKELL år 1779 sett sig föranlåten, att hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande härstädes skriftligen anhålla, det Länets invånare genom utfärdande kungörelse skulle antydas, att icke tillhandla sig exemplar af de å Carlbohms Tryckeri upplagde Finska Psalmböcker och Catecheser; så har Carlbohm, på sätt Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes Utslag af den 5 April 1780 det närmare utvisar, af berörde ansökning fått del och med förklaring deröfver inkommit. Det kan väl vara, att hvarken Herr HofrättsRådet Hising eller Boktryckaren FRENCKELL anställt eller fullföljt desse sine klander i den ordning och med allt det eftertryck, som vederbordt; men derom är nu ej fråga. Det gör för det närvarande tillfyllest, att berörde klander fulleligen bevisa, det Carlbohm icke utan åtal usurperat Academiens Privilegium, och att någon art häfderätt derå på hans sida således ej eger rum. Hvad ytterligare det angår, att vid Kongl. Academiens Tryckeri skall varit brist på Finska Psalmböcker och Catecheser, och att det ej förmått förse Landet med tillräckeligt antal exemplar af dem, så äro Carlbohms uppgifter äfven derom oriktiga. Consistorium Academicum känner väl icke de personer, hvilkas attester Carlbohm till bestyrkande af sin talan hos Eder Excellence företett. Af hvad i Consistorio för flera år tillbaka förelupit, har dock Consistorium sig noga bekant, att ehuru Carlbohm funnit utväg att genom visse Bokbindare, dels här i Åbo dels i Landsorterne, dem han på credit fournerat med Psalmböcker, åstadkomma ett rop och rykte, som skulle något förråd af bemälde slags böcker här ej vara att tillgå, en sådan klagan likväl, vid derom skedd undersökning i Consistorio Academico befunnits ogrundad. I anseende hvartill Consistorium jemväl befarar, det de till Eder Excellence ingifna attester på enahanda sätt torde vara tillkomne. Åtminstone har hela Bokbindare Ämbetet här i Åbo, enligt det af Magister FRENCKELL till Consistorium inlemnade bevis intygat, att erforderligt antal exemplar af Finska Psalmböcker och Catecheser härstädes i de framflutne åren alltid stått att erhållas. Om dessutom, hvilket dock emot verkliga beskaffenheten ej kan medgifvas, brist å dem någon gång skulle yppats: så synes det ingalunda hafva anstått Carlbohm, att egenvilligt intränga sig i nyttjande rätten af Academiens

Privilegium; fast mera hade det honom ålegat, att äfven i den händelse, antingen, enligt den honom af Kongl. Maj:t i dess ofvan högst åberopade nådiga Resolution af d. 17 Jul. 1765 meddelte anvisning med Consistorio Academico derom öfverenskomma, eller ock å hög ort i underdånighet utverka sig tillstånd, att i ett sådant nödfall med sin patriotisme bispringa den Finska menigheten."

Derefter säges här: „Eder Excellence värdes allt derföre högtupplyst finna, att Carlbohm hvarken af okunnighet om Academiens, jemte dess eget Privilegium å Finska Boktryckeriet, uti Boktryckeri Societeten antecknade rätt, eller af något Academiens rätts innehafvares stillatigande, eller af härstädes yppad brist på Psalmböcker och Catecheser, så vida den aldrig existerat, haft anledning att skrida till desse böckers uppläggande: att han tvärtom deri handlat emot bättre vett, ja emot ord och afsked: att han så mycket mer derutinnan är brottslig, som han bordt låta sig till underdånig efterrättelse lända Kongl. Maj:ts kort efter den lyckliga förbättringen i regerings sättet, d. 20 Nov. 1772 till samtelige dess trogne undersåtare utfärdade nådiga varning och kungörelse, att iakttaga deras inbördes skyldigheter utan kränkning af lagar och särskildte Privilegier: samt att i följe häraf han, i fall ock hans obehörigen upplagde Psalmböcker och Catecheser nu skulle confisqueras, rätteligen ej ägde mera fog att deröfver klaga än en Lurendrägare, då af honom inpractiseradt förbudet gods under beslag anhålles". Vidare tillägges, att Carlbohm äfven sjelf borde finna sig i sitt öde, isynnerhet om han ville betänka, hvilka odugliga och genom tryckfel vanställda upplagor de varit, som han allmänheten påtrugat, till bevis hvarpå en till antalet 357, utom otalige mindre, uppgående förteckning bilägges öfver sådane tryckfel i 1765 års upplaga, hvilka nästan alla, åtminstone hos en enfaldig allmoge, kunde antingen göra meningen obegriplig, eller ock förorsaka åtlöje och förargelse.

Detta allt oaktadt förklarar Consistorium, att det likväl icke vore obenäget att antaga den af Carlbohm erbjudna förlikningen, så framt det icke dels vore bundet af Contractet med Frenckell, af hvilken ett något nära complet och ett Universitet anständigt Tryckeri icke kunde fordras, om icke Consistorium å sin sida ofelbarligen sökte att bibehålla honom ostörd vid åtnjutande af ett Privilegium, utan hvilket han ej förmådde uppfylla sin förbindelse, dels ock fruktade att om förlikningen antoges, det likväl ej skulle blifva möjligt att hindra det ju bemälde Privilegium kunde af Carlbohm i många år derefter göras för Universitetet onyttigt. Det skulle väl synas, som 200 R:dr borde vara tillräcklige att hålla Boktryckaren skadeslös för

den förlust honom genom Carlbohms under pressen varande upplaga kunde tillskyndas, helst vinsten på den i Finland vanliga upplagan af finska Psalmboken, af hvilken vid försäljningen icke erhölls fyllest tre rundstycken för arket, ej var särdeles betydlig; men då icke förekommas kunde att förstnämnde upplaga gjordes snart sagdt everldelig genom årlig hemligen fortsatt tryckning, på samma sätt som Carlbohm under förevändning att complettera MERCKELLS defecter, i fulla åtta år fortfor att trycka och försälja Psalmböcker med påsatt årtal 1765, måste Academiens Boktryckare förblifva uti ett beständigt lidande, som ej kunde anses med 200 R:dr behörigen ersatt. Säkrast hade denna sak kunnat till rätta ställas, om FRENCKELL funnit sig uti att tillösa sig alla Carlbohms exemplar i det skick de nu vid hans Tryckeri sig befunno, men såsom FRENCKELL, häröfver hörd, förmält det hans vilkor nu ej kunde tillåta en så dryg utgift, samt att han sjelf hade ett färdigt liggande lager af tretusen exemplar finska Psalmböcker och andra tretusen exemplar till nästa vårdag skulle blifva tryckte, äfvensom anfört flera andra omständigheter, för hvilkas skull han ej kunde i denna idée ingå, hvilka considerationer Consistorium jemväl funnit grundade, utan att hafva kunnat påhitta något annat tillförlitligt medel, hvarigenom stridigheten med Carlbohm, uppå billighets vägen och utan Akademiska Boktryckeriets obotliga skada, kunde biläggas; alltså nödgades Consistorium i allerödmjukaste tillförsigt till Cancellers djupare och vidsträcktare förfarenhet, öfverlemna detta ärende helt och hållet till hans eget höggunstige bemedlande, i förhoppning, att der Hans Excellence efter de sig där å orten företeende omständigheter, som af Consistorium ej så noga kunde inses, skulle för godt pröfva, att på Akademiens vägnar antaga den erbjudna förlikningen, Hans Excellence då torde af Carlbohm infordra bestämd uppgift af det antal exemplar han nu upplagt eller af sina förra upplagor hade i behåll, samt i den händelse de vid öfverseende af finska Presterskapet i Stockholm, eller andre språket fulleligen mägtiga personer, skulle finnas sådane att deras försäljning, utan att åstadkomma förvillelse och skandal hos menigheten, kunde tillstädjas, förelägga honom en viss peremtorisk termin, innom hvilken alla exemplaren, utan allt undantag, borde vara försålde: ankommandes det ock på Hans Excellences godtfinnande, om icke till äfventyrs det medel till Akademie Boktryckeriets säkerhet vore ännu kraftigare, att Carlbohms exemplar kunde honom fråntagas och till Akademie Boktryckaren, emot fullgiltig borgen, till försäljning öfverlemnas.

Sluteligen och som FRENCKELL gifvit Consistorium vid hand, att framl. sekreteraren och Kongl. Boktryckaren Fougts enka äfven skulle hafva un-

der arbete en ansenlig upplaga af finska Psalmboken, anhåller Consistorium att Hans Excellence till hindrande af dess fullbordan, såsom ock till afböjande af det inbrott i Akademiens rätt, som Commissarien Brodin, medelst finska Catechesens tryckande begynt utöfva, täcktes vidtaga de mått och steg, som vissast ledde till ändamålet.

Sålunda ledd till öfvertygelse, att Universitetets rätt icke kunde blifva genom antagande af Carlbohms anbud mera än förut skyddad för intrång af honom, blef Canceller betänkt på någon säkrare öfverenskommelse med denne man, hvarigenom och sedan Magister Frenckell vid slutet af sommaren öfverrest till Stockholm samt funnit sig uti att ingå förlikning med vederparten, en sådan ändteligen kom till stånd, som följande handlingar närmare af sig visa:

„Som jag enligt Kongl. Academiens i Åbo gjorde påstående skall hafva tillfogat Academien intrång uti dess, år 1765 den 17 Juli, ytterligare erhållne Privilegium Exclusivum på Finska Psalmböckers och Catechesers tryckande, i det jag, i förlitan på Kongl. Maj:ts Allmänna Nådiga förordningar, vid mitt Boktryckerie härstädes opåtalt låtit under förflutna 15 à 16 år trycka och försälja samma Böcker, emedan Högstberörde Privilegium Exclusivum rätteligen bordt uti Boktryckeri Societeten uppvisas och i allmänna Tidningarne kungöras, samt jag nu äger en uplaga Finska Psalmböcker uti Duodece format af Sextusende Exemplar, hvaraf ännu till tryckning fem ark återstå, samt en till tryckning begynd upplaga af Fyratusende Exemplar på samma Psalmböcker i Octavo format, hvaraf allenast fjorton ark äro tryckta, och Fyrahundrade Exemplar Finska Catecheser; så har jag till undvikande af all vidare mig rörande rättegång, således öfverenskommit med Herr Magister Johan Christopher Frenckell såsom bemälde Kongl. Academiens rätts innehafvare, att jag i ersättning för det i ofvannämnde måtto Kongl. Academien tillskyndade lidande, betalar till Herr Magister Frenckell i ett för allt, en summa stor Tvåhundrade Femtio R:dr Specie, på det sätt att hälften af denne summa Etthundrade Tjugufem Riksdaler, af mig genast lefvereras, så snart Herr Magistern, skaffar mig vederbörligt bevis, så väl om dess ägande fullkomliga rättighet, att med mig härutinnan ingå förlikning, som ock att den af Kongl. Academien i Åbo hos Höga Öfverståthållare-Embetet, mot mig förledne år, i December månad, påbegynte tvist icke vidare fullföljes, utan alldeles nedlägges, och att de som hos bemälte höga Öfverståthållare-Embete för mig gått i Borgen, sin Borgesskrift återfå, och den öfriga resten Etthundrade Tjugufem R:dr betalar jag efter ett års förlopp från detta Datum, med 6 Procents Ränta och särskild förskrifning der-

uppå, deremot förbehåller mig, att fritt utan berörde Kongl. Academiens och Herr Magisterns eller någon annans å dess vägnar, nu och i framtiden på hvad som hittills skedt, klander, få färdigt trycka och försälja förenämnde uplaga, Sextusende Exemplar Finska Psalmböcker i 12:mo, Fyratusende dito i 8:vo samt Fyrahundrade Exemplar dito Catecheser; dock med den vissa och oryggeliga försäkran på min sida, att samma försäljning, hvad Finska Psalmböcker och Catecheser i duodece format beträffar, så skall den vara verkställd vid 1787 års slut: men hvad angår Finska Psalmböcker in 8:vo format, så skall försäljningen deraf efter tolf års förlopp hos mig ofelbart vara slutad, så att efter dessa utsatta tiders förlopp jag icke mer skall innehafva några Exemplar af ofvannämnde uplagor, eller hafva desamma som vid förberörde tiders förlopp kunna vara osålde hos någon insatte i Commission för min räkning till försäljning. Förbinder mig dessutom, att icke heller framdeles efter förenämnde Termin och förlopp och så länge Kongl. Academien i Åbo innehafver Privilegium Exclusivum på Finska Psalmböckers och Catechesers tryckande, låta upplägga och på mitt Tryckeri trycka slika böcker, hvilket allt jag härmed Reverserar, och förbinder mig att hålla vid ett öfverenskommet vite af 1000 R:dr Specie, om motsatsen mig lagligen bevises. Stockholm d. 2 Augusti 1786".

„Johan A. Carlbohm".

„Med hvad Herr Boktryckaren J. A. Carlbohm sig i ofvannämnde måtto åtagit och förbehållit, är jag Frenckell, så å egne som Kongl. Academiens i Åbo vägnar, till alla delar nöjd, och kommer således förberörde påbegynte tvist, till följe af denna å ömsesidor ingångne förening och förlikning, att alldeles förfalla, samt blifver dessutom Herr Carlbohm nu och för alltid från allt vidare ansvar för hvad hitintills skedt, i förberörde sak, frikallad".

„Till yttermera visso äro häraf tvänne lika lydande Exemplar upprättade och af oss i vittnens öfvervaro egenhändigt underskrefne, som skedde i Stockholm d. 2 Augusti 1786".

„Johan Christopher Frenckell".

„Med det uti ofvannämnde öfverenskommelse och förlikning nämnde vederbörliga bevis förstås Högvälborne Herr RiksRådets och Åbo Academie Cancellerens höga Bifall och samtycke. Stockholm ut supra".

„Johan A. Carlbohm".

„Att således öfverenskommit och afhandlat blifvit, som här ofvanföre intaget är, intyga underskrefne"

„Carl Holmlund". „Dan. A. Nordhäll".

„Högvälborne Herr Baron, Kongl. Maj:ts och Rikets Råd, Öfverståthållare i Stockholm och Åbo Academie Canceller, Riddare och Commendeur af Kongl. Maj:ts orden!“

„På sätt i djupaste ödmjukhet närlagde öfverenskommelse af den 2 i denna månad utvisar, har jag ingått förlikning med Herr Boktryckaren Carlbohm, för det intrång Carlbohm gjort Kongl. Academien i Åbo, medelst Finska Psalmböckers och Catechesers tryckande. Till denne förlikning värdes Eders Excellence lemna sitt höga bifall och samtycke och derhos låta den i detta ämne emot Carlbohm i December månad förledit år påbegynte Rättegång alldeles nedläggas och dödas; hvarhos Eders Excellence täcktes låta Carlbohm återfå den Borgesskrift, som han ingifvit, att utfå de Psalmboks uplagor, som blefvo med Seqvester belagde. Framhärdar — — — —“

„Johan Christopher Frenckell“.

„Som jag vid den emellan Boktryckaren Carlbohm och Magister Frenckell nu anmälte träffade förlikning icke har något att påminna, utan till densamma, så för min del som på Kongl. Academiens i Åbo vägnar, lämnar bifall; så har Sökanden att hos Öfverståthållare-Embetet i Politie ärender sig inställa och slik förlikning der anmäla, för att få den emot Boktryckaren Carlbohm, i December månad förledit år, derstädes påbörjade rättegång bilagd, samt för att utbekomma och Carlbohm tillställa den Borgesskrift denne vid Sequesterns upphäfvande å dess Psalmboks uplaga ingifvit. Stockholm d. 9 Augusti 1786“.

„Carl Sparre“.

„Fredr. Brandel“.

Afskrifter af alla dessa handlingar åtföljde det bref af d. 23 i samma månad, genom hvilket Canceller underrättade Consistorium, att som genom förlikningen Factoren Frenckell ej allenast komme till en skäligen hederlig ersättning för Carlbohms utöfvade tilltagsenhet, utan ock efter en viss tids förlopp kunde göra sig säker att utan vidare intrång från denne mans sida få ostördt begagna sig af den Academien tillhörande exclusive rättighet å Cateches och Psalmboks trycket; så hade Hans Excellence icke funnit någon betänklighet möta vid denna förlikning, utan till densamma lemnat sitt bifall och desto lättare föreställde sig att äfven Consistorium torde finna sig med den nu vidtagne åtgärden i saken välbelåtet, ju mer Hans Excellence var öfvertygad att denne utväg varit den förmonligaste för Academien att komma till godt och snart slut med Carlbohm uti en tvist, „der han å sin sida icke saknat flere för honom talande skäl, hvilka, om uti målet till högre ort skolat vädjas, kanske kunnat göra detsammas utgång mer äfventyrlig“.

Nekas kunde visserligen icke heller, att bättre utväg ej fanns att tillgå, men huruvida ofvanberörde säkerhet för framtiden äfven vanns, förefaller mig ganska tvifvelagtigt, då knappt någon möjelighet gafs att, i händelse Carlbohm öfverträdde de rättigheter honom nu blifvit beviljade, lagligen öfverbevisa honom härom. Medgifvas bör likväl, att icke något sednare klagomål af sådan art öfver honom af mig i Universitetets Arkiv påträffats. Deremot blef Consistorium Academicum högst oförskyldt inveckladt i en betänkelig tvist om trovärdigheten af dess ofvanbemälde uppgift rörande Carlbohmska upplagornas felaktighet och till Canceller insända förteckning öfver tryckfelen i den med årtalet 1765 försedda, uti hvilken tvist man tycker sig se Carlbohms eller hans vänners försök att än vidare leda vederbörande Auctoriteter bakom ljuset. Brefväxlingen härom imellan Hans Excellence och Consistorium, aftryckt i *Handlingar till Upplysning i Finlands Kyrko Historia, utgifne af* Wilh. Gabr. Lagus. *Ny följd 3:e Häft.* sidd. 125—135, innehåller flera än en anledning att misstänka detta förhållande, hvarom jag dock, till undvikande af onödig vidlyftighet, tror mig icke behöfva här anföra något mera, än att Universitetets nyssnämnde styresman, efter att hafva gillat och fastställt förlikningen med Carlbohm, vid öfvervägande af Consistorii uti skrifvelsen af d. 5 Jan. 1786 anförda klagan öfver denne Boktryckares genom en otalig mängd tryckfel vanställda Psalmboks upplagor, funnit sig hvarken böra eller kunna underlåta att anmäla sådant i Cancellie Collegium, såsom egande inseendet öfver Boktryckerierne, samt tillika aflemna den insända förteckningen öfver tryckfelen i den 1765 utkomna, med hemställan, att som befarandes vore det den sednast eller 1785 utgifna torde vara lika vanställd, Collegium derföre ville låta, genom Translatoren för Finska Språket, eller någon af Presterskapet vid Finska församlingen i Stockholm, genomse samma upplaga, och i händelse den befunnes så felaktig som föregifvet var, i afseende derå vidtaga de åtgärder, som omständigheterne kunde fordra; hvaruppå Collegium i svar af d. 22 Sept. efter upprepande af Cancellers önskan om bokens genomseende, såsom hade den gällt endast den 1785 tryckta upplagan, bland annat säger sig hafva af Comministern Israël Ståhlberg, hvilken allmänneligen erkändes för mägtig i Finska språket, erhållit ett så fördelagtigt intyg om densamma, att Collegium förmodade denna upplaga kunna, utan synnerlig irring, i församlingarne nyttjas. Nu är det väl sannt, att ifrågavarande hemställan är, åtminstone i Cancellers derom d. 8*) nästföljande December till Consistorium aflåtne skrifvelse

*) Det på sid. 303 uppgifna datum 9 rättas härmedelst.

på ett så förvillande sätt uttryckt, att här ofvan uppgifna ord *samma* lätteligen kan anses syfta på 1785 års upplaga, hvilken sist nämndes, så framt man alldeles icke fäster sig vid de nästföljande orden *så felaktig som föregifvet är,* och ett föregående *torde,* af hvilka de förstnämnde uppenbarligen angå den 1765 tryckta, likasom ock *torde* icke uttrycker annat än en förmodan om den 1785 utkomna; men en så vårdslös uppfattning af sagde hemställan har man svårt att tillskrifva någon annan, än en slarfagtig tjensteman i Collegium, hvilken möjeligen tillika varit en ibland Carlbohms gynnare och vänner. Till desses antal tyckes äfven utgifvaren af omförmäldte intyg kunna räknas, hvilket hade följande lydelse:

„Anmodad af Boktryckaren Johan A. Carlbohm har jag genomsett och så mycket tillfället medgifvit, granskat dess Finska Psalmboks uplaga af år 1785, samt befunnit densamma, i allt hänseende så väl conditionerad att jag tviflar om någon bättre eller jemngod kan uppvisas. Jag har jemfört henne med Finska Psalmboken tryckt i Åbo samma år, och bör lemna henne företräde, både i afseende på mera noggrann Orthographie och en renare stil, det en hvar lätteligen kan röja, ehuru emot dessa egenskaper icke eller i Åbo uplagan är något särdeles att påminna. Några bokstafsfel hafva väl insmygt sig jemväl i Hr Carlbohms ofvannämnde Psalmbok, men de äro alldeles obetydliga och ganska få: Åtminstone har jag ej blifvit flera än 4 eller 5 sådana varse. Så befinnes ock den 30 Psalmen numererad med 39; hvaraf, om någon förvillelse vore att befara, den redan nämnde Åbo Psalmboken då bör anses mera felaktig, som på 3 särskildta ställen har origtigt numertal. Vidare har jag granskat den uppgifne *förteckningen* på befintelige tryckfel i Carlbohmske uplagan af år 1765 med dess emotstående *Rättelser,* och med förundran funnit att samma Nota innehåller sjelf något öfver hundrade skriffel, eller hvad jag skall kalla dem, bestående dels i falska uppgifter af tryckfel, der de icke finnas, dels i en mycket vitieus Orthographie, så att hvarest ett fel blifvit utmärkt, har i rättelsen influtit ett eller två deremot, dels uti ingen upplaga förekommande ords antagande i de rigtiges och förut brukeliges ställe, dels i annat, som kunde leda till en contraire, jag vill ej säga absurd mening, och röjer en djup okunnighet i det Finska språket, hvilket allt jag åtager mig, vid påfordran, att bevisa för vederbörande och i samma språk kunnige män. För öfrigt vill jag påminna mig, i anledning af några defecter jag i förflutne åren haft till Correcture, att de sednare uplagorne af Herr Carlbohms Finska Psalmbok alltid blifvit mer och mer felfrie, till dess ändteligen Herr Bataljons Predikanten Samuel Litzelius helt och hållet reviderade och till alla delar förbättrade

1780 års uplaga, efter hvilken den sista af år 1785 under dess Broders Herr Secreteraren Johan Litzelii correcture nu är aftryckt, i det goda skick, som både hedrar vederbörande och gagnar Finska Nationen både inom och utom vårt kära Fäderneslând. Stockholm d. 8 Sept. 1786".

„Israël Ståhlberg".

„Comminister vid Finska Nationella Församlingen".

Detta på Carlbohms beställning, såsom redan första orden deri utvisa, afgifna och af Cancellie Collegium Canceller meddelade intyg, blef sedan i afskrift bifogadt denne styresmans bref af d. 8 December till Consistorium, hvars oro deröfver att dess åtgärd i detta mål genom Comministern Ståhlbergs utlåtande fått det obehagliga utseende, som i fall sakens verkeliga förhållande skulle svarat deremot, nog förtjent det missnöje, som Hans Excellence sålunda haft anledning att yttra, naturligtvis blef ganska stor. Utan att fästa sig vid den i utlåtandet rådande, nästan hånande, segervinnareton, hvilken icke ens genom förutsättningen, att författaren vid sin anställda granskning icke nyttjat den verkeliga 1765 års Psalmboken, utan låtit förleda sig genom något understucket exemplar af någon sednare upplaga med sagde års titelblad, såsom sannolikt var, kunde vinna full rättighet till ursäkt, afgaf Consistorium likväl i skrifvelse af d. 25 Jan. 1787 med fullkomligt lugn hållning de upplysningar om sakens rätta beskaffenhet, på hvilka dess vissa tillförsigt hvilade, att Canceller skulle vid alla omständigheternes öfvervägande höggunstigt finna, att Consistorium derutinnan icke förgått sig, utan allt hvad det förut anmärkt, fullkomligen instämde med sanning och rätta förhållandet.

Här releveras nu, att Consistorium i brefvet af d. 5 Jan. nästföregående året icke utlåtit sig om beskaffenheten af Carlbohms upplaga af år 1785, hvilken då Consistorio vetterligen ännu icke var i allmänhetens händer, utan var det om en del af de föregående ifrån hans Tryckeri utkomna upplagor, och isynnerhet den af år 1765, som Consistorium sagt att de genom tryckfel voro vanställde, hvarom dels ett bilagdt utdrag af det vid Presterskapets i Österbotten sednaste möte förda Protokoll innehölle ojäfaktiga bevis, dels ock den i afskrift insända förteckningen öfver felen i 1765 års upplaga nogsamt vittnade, med anledning hvaraf bemälde Psalmboks upplaga, som en och annan af Consistorii ledamöter redan förut haft tillfälle att lära känna, ej allenast i Consistorio blifvit påsedd, utan ock af underskrifne Rector, Porthan, tagits till ytterligare granskning; hvarvid han först här och där efterslagit de i förteckningen uppgifne fel, dem han ansett för betydligast, och funnit dem rätteligen uppgifne, samt derefter på försök uppmärksamt

och i ordning genomläsit de 80 första sidorne, och dervid upptäckt ej blott till antalet så många fel, som förteckningen innehöll, utan ock flere andra, ja så mångfalldige, att om den nu allmännast vedertagne och vid tillfälle af sista Bibel upplagan fastställde Orthographien tages till jemförelse, icke någon enda sida kunde finnas alldeles felfri. Samma försök hade ock nu åter blifvit förnyadt, hvarvid utslaget blifvit alldeles lika, och ehuru Consistorium förmodade allt detta kunna anses för fullt skäl till dess fällda allmänna omdöme om den ifrågavarande upplagans felagtighet, då afsigten ej var annan, än att ådagalägga vådligheten af finska Psalmböckers uppläggande i Stockholm af Carlbohm, utan någon vederbörligen auctoriserad tillsyn, utbad sig Consistorium dock att nu, för att än vidare styrka hvad det förut anfört, få bilägga en af Rector dels vid den af honom anställda förra granskningen uppsatt, dels sedermera förökad och af förteckningen utdragen Längd på de betydligare felen, så väl som en särskild Note öfver en del i Evangelii Boken af förberörde upplaga befintliga tryckfel, dem Professoren Calonius, som jemväl var Språket mägtig, vid den pröfning äfven han för sin del anställt, antecknat, enär desse utmärkte icke allenast ord, som gjorde tanken obegriplig, utan ock sådane som alldeles förvände saken till en dels löjelig, dels förargelig mening, såsom af följande öfversatte exempel tillräckeligen finnas kunde: I Psalmen N:o 31 v. 4 där det rätteligen bör heta, Fördenskull prisar dig min själ med en fröjdefull tunga, står i oftanämnde upplaga, Fördenskull prisar dig min själ förbjud den glada; N:o 181 v. 14 i stället för Skänk oss samma Anda, läser man, Förlama oss samma Anda; N:o 264 v. 3 där till Frälsaren bör sägas Och du dödde på Korset, läser man, Och du dödde jag stack på; N:o 387 v. 6 där det bör stå När själen skiljes ifrån kroppen, läser man, När själen skiljes ifrån synden (eller råkorna på isen), med många dylika orimligheter. Huru okunnig och vårdslös Corrector vid denna upplaga blifvit nyttjad, bevisade ock till öfverflöd det sätt, hvarpå Wigsel-Formulairet i densamma blifvit handteradt, där sid. 217 Brudgummen läres att säga till Bruden Jag N. tager dig N. nu till min äktenskaps plåga, i stället för till min äkta hustru, och hon läres att svara Jag tager dig N. nu till min tillärnade (förmodade eller förslags) man;*) att nu ej omnämna åtskilliga

*) Då det icke lyckats mig att öfverkomma något fullständigt exemplar af ifrågavarande 1765 tryckta upplaga, är jag icke i stånd att bestämdt uppgifva huru de finska orden deri lydt på flera än tre af de anmärkta ställena, nämligen det första, fjerde och sjette, på hvilka man finner Iloisell kiellä i stället för kielellä, raumist i stället för ruumist och Aiwo i stället för Awio; men tror mig dock hafva skäl att gissa till de öfriga felens upp-

ord, hvilka finnas så råbråkade, att af dem ingen slags mening kan fås. Det exemplar af oftanämnde upplaga, som förberörde ledamöter härvid nyttjat, hade Consistorium hos sig i förvar, och vågade Consistorium med trygghet försäkra, att de nu uppgifna tryckfelen skulle samteligen å de citerade ställen igenfinnas, om de i den verkeliga 1765 års upplaga eftersloges; vid hvilken beskaffenhet och då hufvudsaken således var utom all fråga, det ansåg för onödigt att ingå i den fåfänga undersökning om den insända förteckningens noggrannhet, på hvilken Ståhlberg, i stället att hålla sig vid sjelfva Psalmboken, vändt hela sin uppmärksamhet, helst Consistorium nu, utan att hafva denna förteckning till hands, icke var i tillfälle att pröfva om deri förekomme skriffel, flere eller färre, antingen i afseende på paginering, orthographie, eller andre biomständigheter. Täcktes således Canceller af allt detta höggunstigt inhemta, att Consistorium i dess ofvanomförmälte bref icke förebragt i den väckta frågan annat, än hvad det vid den nogaste pröfning funnit visst och grundadt vara, hoppades Consistorium äfven att Hans Excellence vid öfvervägande häraf icke torde underlåta att om hela detta mål lemna Cancellie Collegium den upplysning, som kunde förtaga all obehaglig tanke, hvilken i anledning af mindre oväldiga eller mindre välbetänkte föreställningar om detta mål kunde fattas.

Hvilka åtgärder Canceller med anledning af denna skrifvelse må hafva vidtagit, är icke bekant; men att den åsyftade verkan deraf icke uteblifvit, tyckes kunna få slutas af målets försvinnande ur den officiella brefvexlingen med Consistorium under hela återstoden af Baron SPARRES lifstid, så framt man icke lägger altför stor vigt endast på omöjligheten att lagligen bevisa allt hvari Carlbohm tilläfventyrs vikit ifrån öfverenskommelsen med FRENCKELL. Carlbohm var likväl icke den ende ifrån hvars sida dylik fara hotade. Knappt hade nämligen förlikningen med honom vunnit stadfästelse, innan Consistorium fann sig nödsakadt att anropa Canceller om skydd emot Bokbindare Embetet i Stockholm, hvilket, enligt hvad Magister FRENCKELL, efter derom af Bokbindare Embetet i Åbo erhållen underrättelse, hos Consistorium anmält, var i beråd att på högvederbörlig ort söka frihet för Boktryckerierne i Riket att trycka Finska Psalmböcker och Catecheser, utan att det Kongl. Akademien å dessa böckers uppläggande allernådigst förundta exclusiva Privilegium dervid finge ligga i vägen, i hvilken ansökning sistbemälda Embete var anmodadt att jemväl deltaga. I skrifvelse af d. 2 Oct.

---

komst genom dylik förvexling, eller upp och ner vändning, af stilar, så att lama blifvit tryckt i stället för laina, pistin i stället för ristin och Waiwareni i stället för Waimoreni.

1786 till Canceller förklarade fördenskull Consistorium, att ehuru det väl till Kongl. Maj:ts Nåd och rättvisa hyste den säkra tillförsikt, det täcktes Hans Majestät i Nåder trygga Akademien vid berörde henne allernådigst tillagde förmon, så länge icke något sådant missbruk deraf kunnat företes, hvarigenom hon kunde hafva gjort sig deraf förlustig, hade det dock nu, då all anledning var att förmoda, det Bokbindare Embetet torde för dess ansökning söka styrka i det oriktiga föregifvande, att Akademien till allmänhetens skada missvårdat detta Privilegium, icke kunnat undgå att genast hos Hans Excellence anmäla detta mål, för att sålunda i tid förebygga de vidriga följder, som kunde härflyta af ett sådant förebärande, om det finge blifva opåtaldt. Att brist på Finska Psalmböcker och Catecheser vid Akademiska Tryckeriet icke någonsin varit, det menade Consistorium ock Hans Excellence hafva täckts ur dess d. 5 sistförvikne Jan. aflåtna skrifvelse inhemta; men ville ännu tillägga, att detsamma kunde jemväl af de i bolags tvisten imellan de förre Boktryckeri interessenterne till Consistorium ingifne och af sådane upplagor öfverflödande bolags räckningar än vidare fulltygas, äfvensom att deras godhet och felfrihet Consistorium veterligen aldrig blifvit satt i fråga. För öfrigt och då Psalmböckerne i Åbo försåldes i exemplar till 10 skill. 8 rst. stycket, som fördelte å närmare 44 ark hvaraf de bestå icke utgjorde fulla 3 rst. för arket, ehuru för annat tryck ofta toges till och med 2 skill. arket, höll Consistorium oförgripligen före, att allmänheten i desse delar icke hade någon befogad anledning till klagan, och allraminst Bokbindarene, hvilka oaktadt de erhölle exemplaren för så ringa pris, likväl för dem bundne fordrat 20 à 21 skill. 4 rst. stycket, och som till afvärjande i framtiden af flere dylike tillbud, som det ifrågavarande, det icke litet skulle bidraga, om det vite mot allt intrång i ofvanberörde Privilegium, som Canceller höggunstigt utlofvat sig vilja hos Kongl. Maj:t utverka, blefve ju förr dess heldre allernådigst faststäldt, anhöll Consistorium tillika, det täcktes Hans Excellence jemväl med det första förhjelpa Akademien till åtnjutande af denna för säkerheten af dess Privilegium så högstnödiga förmon.

Också anträffas i Consistorii Protokoll för d. 27 Jan. 1787 en anmälan, huruledes Bokbindare Societeten i Stockholm numera drifvit sitt försök att eludera Universitetets exclusiva Privilegium så vidt, att Cancellie Collegium på Societetens uppgift om någon af detta Privilegium förorsakad brist hos Kongl. Maj:t utverkat sig tillstånd att, utan hinder af detsamma taga målet under pröfning; med anledning hvaraf beslöts till en anhållan hos Canceller om Akademiens förhjelpande att helst till en början varda hörd

öfver Societetens klagan. Derefter har jag dock icke funnit något enda tecken till kommunikation af sådan klagan med Consistorium, och måste fördenskull tro, att i händelse Cancellie Collegium verkeligen tagit förberörde steg, hvarom ibland dem, som interesserade sig för frågans framgång något rykte tyckes hafva varit i svang, hade åtminstone icke det dermed åsyftade ändamålet ännu uppnåtts, eller ofvanbemälda tillstånd erhållits, medan hufvudfrågan icke var af högsta magten pröfvad. Huruledes Universitetets ofvanbemäldte Privilegium likväl af Cancelleren Friherre SPARRE ansetts behöfva Kongl. Maj:ts stadfästelse, inhemtas af flere denne styresmans här förut anförda yttranden och framför andra ur dess d. 11 Jan. 1788 aflåtna skrifvelse till Consistorium. Sannolikt är ock att han redan samma år i sådant afseende vändt sig till Majestätet, men deremot alldeles säkert, att sedan det då begynta kriget utan tvifvel medfört många giltiga anledningar till uppskof med ärendets föredragande hos Konungen, samt Universitetets angelägenheter derefter genom denne Cancellers d. 28 Jun. 1791 inträffade dödsfall kommit i flera alldeles nya händer, likasom äfven Riksstyrelsen året derpå, denna stadfästelse fråga blifvit i hela dess vidd genom allt detta tillsammantaget så undanskjuten, att den icke förrän nära tre år efter SPARRES död kom i åtanke hos hans andre efterträdare Öfverste Marskalken Friherre CARL ADAM WACHTMEISTER, hvilken d. 21 Mart. 1794 till Consistorium Academicum aflät en skrifvelse af följande innehåll: „Inneliggande handlingar, som angå den redan för några år sedan vid denne Academi yppade, men derefter afstadnade tvist, rörande Boktryckaren här i staden*) Joh. Arv. Carlbohms sökte rättighet till Finska Psalmböckers och Catechesers tryckande, har jag erhållit af Herr Stats Secreteraren vid Inrikes Civil Expedition Rosenblad, för att tilse, hvad i anledning deraf, för Academien i detta mål vidare kunde vara att tilgöra; Och ehuru jag af Acterne i Cantzlers Archivet redan inhämtat behörig underrättelse om detta måls sammanhang, så att, i stöd deraf, jag detsamma hos Kongl. Maj:t kan fullfölja, likväl och emedan efter år 1788, då Cantzlers Embetet dervid sednast fogat någon åtgärd intill närvarande tid, möjeligen torde förefallit någon omständighet i detta ämne, den jag icke känner, eller hos Cantzlers Embetet aldrig blifvit anmäld; Så har jag innan att hos Kongl. Maj:t i underdånighet afgifva något ytterligare andragande i detta mål, af ifrågavarande handlingar velat lemna Tit.**) del, på det Tit. må ega tillfälle att i denna Sak anföra hvad de till upplysning derutinnan än vidare förmena kunna bidraga,

---

*) Stockholm, hvarest skrifvelsen är daterad. **) Procanceller, Rector och Consistorium.

hvilket utlåtande jag dock jemte återställande af desse handlingar, med det första som ske kan införväntar".

Att uppgiften här om de remitterade handlingarnes ämne icke kunde förstås annorlunda, än att de angingo en gammal sak, som Consistorium nog kände, lider intet tvifvel; men ingen tvist rörande något sådant ämne var oafgjord, och uppkommer således häraf äfven onekligen den förmodan, att något misstag egt rum, hvarigenom en af Boktryckaren Carlbohm nyligen gjord ansökning af något nära dylik art kommit att förblandas med handlingar af helt annat innehåll. Denna förmodan besannas ock af Consistorii vid föredragningen af Cancellers nu ifrågavarande skrifvelse förda Protokoll samt svarsbrefvet derpå af d. 1 nästföljande Maji. Här talas nämligen om de ankomna handlingarne, såsom bevisande ett på kränkning af Akademiens d. 17 Jul. 1765 erhållne ytterligare Nådigste Privilegium exclusivum på Finska Psalmböckers och Catechesers tryckning syftande försök, hvilket Boktryckaren Carlbohm nu åter vågat. Ibland de jemte detta svarsbref återsända handlingarne måste alltså funnits någon nyare skrift, i hvilken han icke allenast bestridt Universitetets rätt att vidare tillgodo njuta dess Privilegium af d. 20 Nov. 1741, utan jemväl gjort anspråk på vidsträcktare rättighet att trycka andra finska böcker och skrifter än han dittills ansetts, i kraft af Kongl. Resolutionen gifven d. 17 Jul. 1765 innehafva, och hvaraf Consistorium fått anledning att för Baron Wachtmeister, som troligen icke ännu hunnit göra sig så nära bekant med alla Universitetets angelägenheter, som han i egenskap af dess Canceller behöfde, framställa hela gången af alla förut väckta och afgjorda tvister om bemälde Privilegium, med deras flerfaldiga skiften så upplysande färger, att orättvisan och på engång orimligheten af Carlbohms sednaste påståenden måste klart falla Hans Excellence i ögonen.

Efter att hafva till svar på ofvanbemälda förfrågan gifvit Canceller vid handen, „att sedan år 1788 någon omständighet i detta mål emellan Academien och dess Bok Tryckare Magister Frenckell å ena, och Carlbohm å andra sidan, icke förefallit", anhåller Consistorium nämligen i svarsbrefvet att, hvad sjelfva hufvudfrågan angick, få tillägga några anmärkningar, och följer sedan en lika fullständig som trogen skildring af den skamlösa egennytta, hvari ursprunget till nyssberörda tvister befunnits ligga, samt en omständelig utveckling af de förhållanden, som gjorde den i fråga satta rättigheten för Universitetet oumbärlig, och på hvilka Consistorium stödde sin förtröstan, att hos Hans Excellence finna ett så verksamt skydd för densamma, att den icke nu, mera än under de nästföregående Herrar Cancelle-

rernes vård, skulle löpa fara att nödgas vika för „Carlbohms häftiga begärelse efter denna Academiens lagliga egendom“. Till största delen är denna skildring ett sammandrag af Consistorii serskilda och af mig här ofvanför styckevis införda yttranden angående ämnet, i skrifvelser till Baron Sparre af d. 28 Octob. 1785, d. 5 Jan. och 2 Oct. 1786 samt d. 25 Jan. 1787, på hvilka Consistorium äfven nu, till ytterligare vidlyftighets undvikande, beder att få sig beropa; men derjemte anmärker det, ögonskenligen af nu först förekomna anledningar, några förut icke vidrörda omständigheter. Sådan är syftningen af dess erinran att Carlbohm, som alldeles icke aktade helgden af ett sådant publikt verks välfångna rättigheter, som Akademien, påstod sig i kraft af sitt eget Privilegium, som dock var orättmätigt, ega exclusiv rättighet att trycka, om ock Psalmböcker och Catecheser undantoges, alla andra finska böcker och skrifter, något, som föreföll Consistorium så sällsamt, att det ej tilltrodde en vis regering att kunna vidtaga en sådan författning, på hvilken svårligen något jemlikt exempel kunde i hela den öfriga verlden uppvisas. Deraf följde ju, då Boktryckeriers anläggning i Finland var tillåten, den orimlighet, att här tryckta skrifter komme att till Sverige, likasom ock de derstädes tryckta finska till Finland, och således i kors ifrån den ena sidan om hafvet skickas till den andra för att försäljas och nyttjas. Så har ock Consistorium jemte detta svarsbref, med afseende fästadt på den af Carlbohm, till stöd för hans anspråk åberopade och med namnet *tung* stämplade skyldighet, att för tio Riksdaler om året trycka på Finska språket årligen utkommande Kongl. Förordningar, till Hans Excellence Cancelleren öfversändt en af Magister Frenckell, efter erhållen del af Remisshandlingarne, ingifven skrift, i hvilken han erbjudit sig att öfvertaga samma skyldighet, emot lika vilkor som Carlbohm åtnjutit, heldst han för ett i proportion mindre arfvode måste årligen trycka de på Finska öfversatta Kongl. Bönedags Placaten. För öfrigt upprepas nu ånyo den förut i skrifvelsen af d. 2 Oct. 1786 gjorda anhållan om utverkande af ett betydligt vite mot dylika försök att beröfva lärosätet dess tillbörliga rätt, som de af Carlbohm gjorda, eller tillställda, hvilken syntes icke kunna bringas till stillhet och ro utan tillräckelig näpst.

Riktigheten af nyssberörde förmodan och angelägenheten af ett kraftigt försvar på Universitetets sida visade sig äfven ganska snart, då Friherre Wachtmeister d. 17 i samma Maji månad till Konungen i underdånighet insände sitt i Nåder infordrade yttrande i saken, så motiveradt, som ses af Hans Majestäts d. 19 nästföljande Jun. meddelade svar, hvilket jag så mycket mindre bordt underlåta att här ordagrannt intaga, som derur jemväl vin-

nes fullständig upplysning om det medhåll, som Carlbohms oförskämda stämplingar haft att hos Kongl. Cancellie Collegium påräkna, till och med utöfver hvad man af dess till Cancelleren Baron Sparre afgifna utlåtande om Boktryckeri Contractet kunnat befara. I bref ifrån förstnämnde Canceller, dat. d. 12 Jan. 1795 erhöll Consistorium Academicum af detta nådiga svar en så här lydande afskrift:

„Sedan Wi i Nåder anbefalt Eder att jemväl med yttrande inkomma öfver den af Boktryckaren här i Staden Joh. Arv. Carlbohm gjorde och til Wårt och Rikets Cantzli Collegii utlåtande förut remitterade underdåniga ansökning om Nådigt tillstånd, att jemte Boktryckarne i Finland få trycka finska Psalmböcker i de flere af honom nämnde format, finska Catecheser, Biblar och ABCböcker, samt att enligt Kongl. Resolutionen af d. 17 Jul. 1765, i Sverige få ensam uplägga och trycka alla andra å Finska Språket utkommande Böcker och Skrifter: Att fördenskull alle Boktryckare i Sverige, vid ansenligt vite och Exemplarens förlust, måge blifva förbudne att trycka och uplägga några slags finska Böcker och Skrifter, samt att likaledes Boktryckare både i Sverige och Finland måtte, vid enahanda pligt, blifva förbudne, att eftertrycka de Böcker och Skrifter i finska Språket, dem Carlbohm antingen redan tryckt eller framdeles kommer att uplägga, hvilket alt Wårt Cantzli Collegium uti afgifvet utlåtande af d. 22 Nov. nästledit år, under åberopande af dess i serskilda Betänkanden, under d. 13 Aug. 1787 och d. 8 Jul. 1788 yttrade underdåniga tankar till Nådigt bifall i underdånighet hemstält; så hafven J, uti svar af d. 17 nästl. månad, för andragne skäl, underdånigst anhållit, att Åbo Academi vid dess egande exclusiva rättighet till Finska Psalmboks och Cateches trycket måtte i Nåder varda bibehållen och att Carlbohms i berörde måtto gjorde försök, isynnerhet stridande mot det Åbo Academi i Nåder förundte Privilegium Exclusivum och äfven mot den af Carlbohm med Academie Boktryckaren Frenckell d. 2 Aug. 1786 ingångne och på samma Privilegium Exclusivum sig stödjande frivilliga afhandling, måtte i Nåder varda afslaget. Och emedan Wi, efter öfvervägande af hvad I härvid i underdånighet andragit, i Nåder ansett bäst att ej mindre Academien, än Boktryckaren Carlbohm, måtte hvar för sig bibehållas vid det Privilegium hvardera särskildt är förundt, och det så länge Privilegii Innehafvaren sine dermed förknippade skyldigheter fullgör; Ty varder Eder det till svar och vederbörandes efterrättelse härmed i Nåder tillkännagifvet: Låtande Wi, jemte Nådigt svar till Cantzli Collegium öppen Resolution för Sökanden utfärda".

Såsom ofvanför är sagdt, blef en afskrift af detta Kongl. Maj:ts svar

Consistorium Academicum tillsänd i bref ifrån Cancelleren Friherre Wachtmeister, hvilken deruti med afseende å orden „så länge Privilegii Innehafvaren sine dermed förknippade skyldigheter fullgör,“ yttrar sin öfvertygelse, att Rector och Consistorium sjelfve skulle finna angelägenheten af att hålla noga hand derå, att hvad Magister Frenckell, såsom innehafvare af Akademiens Boktryckeri, med ofvannämnde Privilegium Exclusivum, i afseende å nödigt lagers och drägeligt pris hållande å finska Catecheser och Psalmböcker åläg att fullgöra, måtte behörigen varda iakttaget, så att till någon klagan öfver brist eller dyrhet å desse böcker icke måtte gifvas anledning; förklarande Hans Excellence derjemte det icke vara utur vägen, att Magister Frenckell, på det ej af öfrige Boktryckare i Riket måtte förebäras någon okunnighet om Akademiens nu ytterligare fastställde rättighet, till förberörde Böckers tryckande, skulle till vederbörandes efterrättelse antingen i Allmänna Tidningarne låta införa, eller åtminstone uti Boktryckeri Societeten i Stockholm kungöra Kongl. Maj:ts nu ifrågavarande skrifvelse; hvarom Consistorium ock, efter Cancellers brefvets uppläsande d. 16 Febr. beslöt att Frenckell skulle underrättas.

Om det af Consistorium begärda vitet, till förekommande af alla framtida försök att på lika sätt som tidt och ofta hitintills skett förfördela Universitetet, finnes nu, såsom ses, icke ett ord i någondera af ofvanstående skrifvelser, och man vet fördenskull icke om denna begäran mött något hinder, eller hela frågan om vite råkat i glömska, såsom sannolikt synes, sedan Cancelleren Friherre Sparre, som lofvat i sinom tid utverka ett sådant, till belopp af $166\frac{2}{3}$ Riksdaler, sjelf, förrän han fått tillfälle att härom på högsta ort anmäla, gått ur tiden. Detta oaktadt borde likväl endast af den nu ändteligen vunna stadfästelsen, som ansetts behöflig, på Universitetets af många afundsmän ifrågaställda Privilegium, den verkan kunna med säkerhet väntas, att de ganska ofta och ännu nyligen bemärkta svallvågor efter den storm, som Carlbohms exempel, om icke underblåsning, innom både Åbo och Stockholms Bokbindare embeten väckt, åtminstone hejdades.

Misstankar om någon sådan yttre inflytelse tyckas hafva egt rum, då förstnämnde embete uti en till Consistorium Academicum ingifven skrift, som föredrogs d. 12 Apr. 1793, besvärade sig deröfver, att det de sednare åren skulle varit tvunget att försälja finska Psalmböcker och Catecheser, som blifvit upplagde på Akademiens Boktryckeri, men varit till trycket så felaktige, att de borde mera såsom maculatur, än såsom böcker anses; hvarföre och emedan sådant stridde emot ändamålet med det Akademien allernådigst förundte privilegium på sådane böckers tryckande, embetet anhöll

om rättelse härutinnan, med hemställan om icke Consistorium kunde antaga en annan Boktryckare, som egde färdighet att förse Landet med svarsgoda exemplar af dessa hufvudböcker, eller ock lemna embetet frihet att en sådan sjelf anskaffa; biläggande detsamma några bundna exemplar af desse Psalmböcker, till bevis öfver sin klagan. Häröfver beslöts då att höra Magister Frenckell, som egde vid en och tvåtredjedels Riksdalers vite innom åtta dagar efter af skriften erhållen del med sin förklaring inkomma, och när han derefter d. 26 i samma månad, uppå erhållet bifall till då ingifven skriftelig anhållan om Tryckare Gesällerne Abraham Ekströms och Emanuel Emanders uppkallande, för att höras öfver en del af dem förskämde ark af den å Boktryckeriet sistförl. år gjorde finska Psalmboks upplagan, i sådant afseende tillika med dem fått företräde, begärde Frenckell att Ekström, som biträdd af Emander, då ännu Lärodreng, aftryckt omförmälde ark, måtte höras, huruvida han antingen af vårdslöshet, eller ondska, eller ock uppå andras inrådande (!) vållat den skada, som på förberördt sätt uppkommit. Tillfrågad härom vidgick nu Ekström att han tryckt de ifrågavarande Psalmboksarken och förmälde derjemte att ehuru både Stilar, Pressar och Svärta, som till denna upplaga nyttjats, varit i behörigt godt skick, hade dock genom förseende, utan att han kunde uppgifva vidare orsak dertill, händt att desse ark vid afdragningen för honom misslyckats, hvartill möjeligen någon ovarsamhet hos en lärgosse äfven varit vållande; men att han sjelf af ondska eller ock på andras inrådande dertill skulle bidragit, det nekade han på det högsta, och trodde i öfrigt att dessa misslyckade ark icke vore flera, än att tillgång på öfvertrycksark till deras utbytande skulle finnas, samt ansåg sig icke kunna ställas till ansvar för det Bokbindarene i staden samlat ihop några de mest skämda ark och i stället för att inlemna dem till utbyte å Boktryckeriet, klagat i Consistorio öfver skämda Psalmböcker. Härtill kommer ännu hvad Ekström vidare utredde, att han tjent vid Boktryckeriet i Åbo sedan 1790 och dessförinnan haft condition hos Boktryckaren Carlbohm i Stockholm, äfvensom hvad Magister Frenckell nu tillade, att Ekström i öfrigt haft godt beröm för sitt arbete, hvarföre Magistern ock beträffande ersättningen för den förlust, hvari han genom denna Ekströms försumlighet stadnat, endast förbehöll sig att framdeles i sinom tid, sedan han hunnit complettera de skämde arken, derom emot Ekström göra sådant påstående, hvartill omständigheterne kunde föranleda. Om och när sådant skett vet jag icke, men hvad hufvudsaken vidkommer finnes af samma dags Protokoll, att Frenckells d. 12 Apr. infordrade och i behörig tid inkomne förklaring nu blef medelst anteckning på skriften utställd till bemötande af Bokbindare

embetet, hvilket egde att skyndsamligen inkomma med det andragande, hvartill det vidare kunde finna sig befogadt. Sedan jemväl detta andragande inkommit, lät Consistorium d. 10 Jul. målet sig vidare föredragas, och befans nu Bokbindare embetet helt snöpligen dragande sig tillbaka, med förklaring huruledes det inhemtat, att Magister Frenckell numera haft både flit och kostnad osparde för att rätta hvad i de öfverklagade upplagorne kunnat vara genom arbetarenas vårdslöshet feladt, i anseende hvartill och som ändamålet (!) af embetets klagan således upphört, embetet altså återkallade allt hvad af detsamma i detta mål förut blifvit anfördt. Månne icke häraf den slutsats kan dragas, att det vällofliga embetet äfven funnit sig återigen, likasom många gångor förut, hafva gått andras ärenden?

Då nu båda de sistberörda målen äro följder deraf, att stadfästelsen på Universitetets oftanämnde Privilegium så länge uteblifvit, att till och med föreburen okunnighet om dess befintlighet kunde få sken af sannolikhet, kan jag icke med tystnad här förbigå ett annat af Cancelleren Friherre Sparre i sammanhang med det förra, af misstag måste jag säga enär skäl dertill icke låg i sakens egen natur, på framtiden lemnadt, Boktryckeriet i Åbo jemväl rörande ärende. Efter att hafva emottagit Cancellie Collegii d. 7 Aug. 1787 afgifna utlåtande öfver Contractet om detta Tryckeri med Magister Frenckell, emot hvilket Collegium anmärkt, såsom här förut sid. 297, fastän i korthet är berättadt, att som, i händelse Kongl. Maj:t skulle bevilja *) Akademien Privilegium Exclusivum på finska Psalmböckers och Catechesers tryckande, Frenckell komme till ensamt åtnjutande deraf, de honom i afseende å erhållande af lindrigt pris och tillräckligt antal föreskrifna vilkor borde, till undvikande af all förtydning, närmare och tydligare utstakas, på det allmänheten icke måtte sakna tillgång på dessa böcker, eller nödgas betala dem dyrare än hvartill de vid en obehindrad täflan flere idkare imellan skäligen kunnat erhållas, lofvade bemälde Canceller, i ofta här åberopade d. 11 Jan. 1788 till Consistorium aflåtna skrifvelsen, taga denna anmärkning i öfvervägande, när Kongl. Maj:ts utslag uppå den underdånigst sökta stadfästelsen af detta Privilegium exclusivum fallit. Nyssnämnda, till Hans Excellences pröfning och gillande samt i afseende å inhemtande af Cancellie Collegii mening derom 1786 öfverlemnade Contracts fastställande, blef sålunda af honom uppskjutet till en annan tid, hvilken han dock icke fick upplefva.

---

*) Märkvärdigt! Kände Cancellie Collegium verkeligen icke att detta Privilegium redan d. 20 Nov. 1741 blifvit Universitetet i Nåder förunnadt?

Att detta förhållande var den Man bekant, genom hvars bemedling Privilegii frågan nu blef bragt till lyckligt slut, är föga sannolikt. Osäkert är ock om icke detsamma redan råkat i glömska hos Consistorium Academicum, såsom ganska ursäktligt vore, enär sedan d. 22 Febr. 1788, då det ifrågavarande Cancellers brefvet, gifvet d. 11 Jan. samma år, äfvensom Cancellie Collegii dertill fogade utlåtande af d. 7 Aug. 1787, upplästes, så väl Procancelleren Biskop Haartman, som två af Professorerne, med döden afgått och en tredje var af ett högst vigtigt uppdrag på annan ort hindrad att på tjensteväg befatta sig med Universitetets angelägenheter. En person fans dock, hvars välfärd kunde sägas stå på spel, så länge Contractet om Universitets Tryckeriet fortfor att sakna Cancellers stadfästelse. Lätteligen inser säkert hvar och en att härmed menas Magister FRENCKELL, hvilken sväfvade i så mycket större ovisshet om sina både rättigheter och skyldigheter, som han enligt Consistorii förstnämnde dag fattade beslut fått del af bemälde utlåtande, till sin efterrättelse. Han var den förste som nu i saken rörde sig och tillika vågade deruti taga ett steg längre än hvartill samma Contract gaf anledning, eller ens den minsta stråle af hopp om framgång. Den 19 Maji 1795 föredrogs nämligen en af Akademie Boktryckaren Magister FRENCKELL ingifven skrift, i hvilken han anhöll att varda förhulpen till fullt åtnjutande af den Akademien genom Kongl. Brefvet under d. 5 Febr. 1748 i Nåder förundte och d. 7 Maji 1779 vidare stadfästade Tullfrihet på 1000 Ris Tryckpapper, som numera af Kongl. Maj:t och Kronan utbetalades med 104 Riksd. 8 skill. men hvaraf FRENCKELL under den tid Akademiens Boktryckeri Privilegium varit honom uppdraget icke åtnjutit mera än hälften. Vid öfvervägande af de skäl, på hvilka sökanden bygt sin anhållan, jemte åtskilliga andra, som jemväl talade för bifall till densamma, beslöt Consistorium nu att vända sig till sin Canceller med hemställan, om icke på sådan grund samt såvida det med Magister FRENCKELL slutna Boktryckeri Contract, hvars bestånd hufvudsakligen berott på den tvist, som om Akademiens Psalmboks- och Cateches-Privilegium imellan Akademien och Boktryckaren Carlbohm hos Kongl. Maj:t varit anhängig och först nu nyligen blifvit afgjord, härintills varit blott såsom provisionelt att anses, Hans Excellence kunde finna godt, att vid det samma Contract nu komme att gå i slutelig verkställighet, hela beloppet af Akademiens Tullfrihet honom tillades, att från och med det innevarande årets början och så länge Contractet varade till godo njuta.

Brefvet, som härom till Canceller afgick d. 5 Jun. innehöll icke allenast en omständelig utveckling af skälen till denna hemställan, utan ock en

noggrann framställning af allt hvad som i anseende till det ifrågavarande Contractet blifvit gjordt under den tid, då Baron SPARRE innehade Cancellers embetet; hvarföre och då det icke kan blifva lätt för mine läsare att af det jag här förut styckevis, i samma ordning som vederbörande handlagt hvarje del af saken, berättat, bilda sig något klart begrepp om dess gång i sin helhet, jag tror mig hafva fullgiltig anledning att ur Universitetets Registratur för 1795, hvarest Conceptet till detta bref finnes renskrifvet, här intaga detsamma i hela dess vidd.

„Sedan Consistorium Academicum genom Contract af d. 4 Oct. 1785, som Hans Excellences Kongl. Academiens dåvarande Cancellers pröfning blifvit underställt, till Boktryckaren Magister Johan Christopher Frenckell updragit Kongl. Academiens rättighet at härstädes hålla Boktryckeri, har Hans Excellence uti derå lämnadt Svar af d. 29 Mart. det följande året, samma afhandling i visse omständigheter och förnämligast till den del, som rörde den genom Kongl. Brefvet under d. 5 Febr. 1748 Academien allernådigst förundte och d. 17 *) Maji 1779 vidare stadfästade Tullfriheten på

*) Missledd af Consistorii Academici Protokoll för d. 19 Maji 1795, sammanstämmande med Registraturet för den dag, då ofvanstående bref afläts, har jag förut på sidan 299 uppgifvit den 7 Maji, hvilket fel jag nu, efter att hafva i original sett det Kongl. Bref, hvarigenom ifrågavarande tullfrihet är „vidare allernådigst försäkrad", såsom orden lyda i Boktryckeri Contractet, skyndar att rätta, äfvensom att derjemte förklara huru denna försäkran eller stadfästelse kommit att behöfvas. I detta till Universitetets dåvarande Canceller, Riksrådet Grefve SCHEFFER, ställda bref säges, att Hans Kongl. Maj:t vid öfvervägande af hvad Canceller i skrifvelse af d. 14 Nov. nästlidne året i underdånighet andragit, rörande den af Committerade till Tullförfattningarnes öfverseende år 1774 gjorde underdåniga hemställan, huruvida Akademiens i Åbo ägande årliga Tullfrihet på 1000 Ris Papper måtte kunna indragas, hade funnit, det en slik indragning väl skulle lända Cronans Cassa till någon förmon; men som denne Tullfrihet egenteligen blifvit til lättning för den Studerande Ungdomen dels vid tryckningen af deras egna arbeten, dels vid inköpandet af nödige Scholæ böcker med mera, så hade Hans Majestät i anseende härtill med flere af Canceller anförde bevekande omständigheter, i Nåder funnit godt att befalla det skulle, enligt Grefvens underdåniga tillstyrkande, Akademien så dädanefter, som dittills i Nåder bibehållas vid den Akademien förundte och af henne från äldre tider åtnjutne Tullfriheten på Ett Tusende Ris Papper årligen. Deremot är det för mig omöjeligt att, såsom jag önskade och mine läsare haft skäl att af mig vänta, upplysa dem om tiden när berörde tullfrihet blifvit förbytt till en viss af allmänna medel årligen utgående penningesumma, emedan jag icke funnit något härom kungjordt hvarken i tryckta samlingar af Kongliga bref och författningar samt vederbörande Collegiers Publicationer, eller i Universitetets handskrifna samling af detsamma enkom rörande Kongliga och Cancellers bref, för tiden imellan d. 17 Maji 1779 och d. 29 Mart. 1786, då förändringen måste hafva försiggått, efter beloppet af denna summas hälft

1000 Ris Tryckpapper, som för det närvarande med Etthundrafyra Riksdaler 8 skill. af Kronan utbetalas, och hvilka medel Boktryckaren oafkortadt blifvit updragne, på tvänne Consistorii Ledamöters yttrande i så måtto ändrat, at Boktryckaren med hälften af dem borde åtnöjas och den andra hälften til Academien indragas. I jämlikhet dermed har Contractet sedan af Consistorium blifvit inrättadt och nytt exemplar deraf til Hans Excellence under d. 5 Apr. sistnämnde år *) insändt. Men som vid samma tid de brydsamma stridigheterne rörande Academiens Psalmboks- och Catechesprivilegium emellan Academien å den ena och Boktryckaren Carlbohm dels ock Bokbindare Societeten i Stockholm å andra sidan tagit början samt sedermera i en oafbruten kedja blifvit fortsatta, tils de ändteligen d. 19 Jun. sistförl. år hos Kongl. Maj:t, såsom Eder Excellence bekant är, sluteligen afgjordes, och Contractets bestånd på denna tvists utgång hufvudsakligen berott; så har med samma Contracts ultimate afslutande måst anstå, hvilket oaktadt det dock såsom provisionelt under tiden tjent så väl Consistorium som Boktryckaren til efterföljd“.

„Sedan detta hinder nu mera uphört har Magister Frenckell genom en til Consistorium ingifven ansökning anhållit at genom Consistorii förord hos Eder Excellence varda förhulpen til fullt åtnjutande af dessa Tullfrihets medel, och det så väl för de framfarna åren från år 1786, som för den tid enligt Contractet ännu återstår. Jämte det Consistorium fördenskull samma ansökning til Eder Excellence härhos allerödmjukast skolat insända, utbeder sig Consistorium tillika at inför Eder Excellence deröfver yttra sine tankar“.

„I sådant afseende får altså Consistorium allerödmjukast anmärka, det afsigten med den Academien i Nåder förundte ofvanbemäldte Tullfrihet, enligt hvad Högstberörde Kongl. Bref utreda, varit, at genom en deraf upkommande lindring i kostnaden för det vid Boktryckeriet erforderlige papper sätta Boktryckeriet i tilfälle at uplägga och för billigare pris hålla den Studerande ungdomen nödiga Schole böcker tilhanda“.

„At detta ändamål på annat sätt än medelst Boktryckarens understödjande vid upläggandet af sådane arbeten, möjeligen icke kan vinnas, det lä-

---

är i förut omtalade Cancellers brefvet af sistnämnde dag bestämdt uppgifvet. Här säges väl detta belopp då utgöra 50 Riksdaler, hvaremot Consistorium, såsom här ofvanför ses, i brefvet af d. 5 Jun. 1795 uppgifvit, att hela summan då utbetalades med 104 Riksdaler 8 Skillingar; men då hvarken på det ena eller andra stället myntsorten är utsatt, synes olikheten härröra af olika myntvärden på hvardera tiden.

*) Menas 1786, då Cancellers svar var gifvet.

rer Consistorium kunna taga för afgjordt; hvaraf altså följer, at där de härtill anslagne medel från deras rätta ställe til andra behof af Consistorium droges; deras nödvändighet för Academien framdeles kunde komma i fråga, och Academien sålunda råka i fara at aldeles förlora et understöd, som likväl där det rätteligen och i likhet med dess första bestämning användes i så betydlig mon bidrager til Litteraturens befrämjande här i Landet".

„Ehuru fördenskull desse medel, där någon del af dem til Academien från Boktryckeriet indrages, kunde för Academien under dess fattiga belägenhet blifva til mycket nytta; så synes dock försigtigheten fordra, at de hälst må hållas til det bruk, hvartil Kongl. Maj:t dem i Nåder förordnat".

„I denna tanka styrkes ock Consistorium så mycket mera som Boktryckaren vid Upsala Academie, ehuru han såsom bekant är får särskild betalning för tryckandet af Academiens egne utkommande skrifter, Programmet vid Rectorats ombyten och Lections Catalogen blott undantagne, och dessutom för Disputationers tryckande upbär et ganska drygt arfvode af Två och tvåtredjedels til och med Fyra Riksdaler icke dess mindre njuter årlig Lön på Staten och hela afkomsten af Tullfriheten på et dubbelt så stort qvantum papper som detta; hvaremot denne härstädes, utan någon den ringaste Lön, endast har at räckna på Tullfrihets medlen och den vinst, som Academiens Psalmboks- och Catechesprivilegium, hvilket dock tidt och ofta, oaktadt all til dess bevarande i sin helgd använd möda, af Boktryckare å Svenska sidan lidit intrång, kan inbringa, samt med så knappa vilkor likväl utan något det ringaste arfvode trycker alt hvad Academien för egen räckning utgifver, äfvensom han för de utkommande Disputationer njuter en vida mindre Tryckarelön än den förre, utgörande enligt Contractet blott En och tvåtredjedels til Två och tvåtredjedels Riksdaler för arket".

„Enär härtill kommer at han oaktadt desse sine i jemförelse med hvad de andre Academie Boktryckarene åtnjuta ganska snäfva vilkor, likväl med sin känbara kostnad upbragt Boktryckeri verket härstädes, i anseende til Stilar och öfrige tilbehör i fullkomligt godt stånd, såsom Eder Excellence af hans härhos bilagde stilprof det til en del täcktes inhämta, at han tid efter annan på egit förlag låtit utgå särskildte i dess skrift upräknade och vid undervisningsverket nyttige Böcker, han ock dem til ungdomen härstädes til lindrigare pris aflåter, samt at han således i sjelfva verket fortfar at upfylla det högvigtiga ändamål, som Kongl. Maj:t med Dess författning om ofvanförmälde Tullfrihet i Nåder åsyftat; så lärer Eder Excellence högtuplyst inse det hans anhållan, til den del som rörer hela denna Tullfrihets åtnjutande för framtiden, är skälig och grundad. I anseende hvartil Consi-

storium fördenskull allerödmjukast skolat hemställa, om icke Eder Excellence under betragtande af alla dessa omständigheter kunde finna godt at dertil bifalla, det må enär oftaomförmälde Boktryckeri Contract nu omsider kommer at af Contrahenterne undertecknas, hela beloppet af den pappers Tullfrihet, som Academien förund är, til honom Magister Frenckell uplåtas, at från och med detta års början, och så länge Contractet varar till godo njuta. Men hvad angår hans tillika anmälde begäran at jemväl återfå den andel deraf, som under de framfarne åren från och med år 1786 til Academien blifvit indragne; så emedan desse medel jemlikt Academiens förre Cancellerers föreskrifter årligen blifvit till andra behof använda, och förnämligast til lönlöse Professorers och fattiga Professors Enkors understödjande, lärer Academien med en sådan utbetalning, hvartill hon någon tillgång icke eller hafver, skäligen icke kunna betungas“.

Sitt bifall till allt hvad sålunda hemställdt var, förklarade Cancelleren i svarsbref af d. 28 Novemb. och anmodade derjemte Consistorium att innan Contractet afslutades och underskrefves deraf lemna honom del, på det Hans Excellence måtte kunna pröfva huruvida de skyldigheter och förbindelser Magister Frenckell såsom Akademie Boktryckare ålåge vore svarande emot de förmoner honom dervid bestodos, viljande Hans Excellence deröfver genast sitt yttrande afgifva; hvarföre Consistorium, efter detta brefs uppläsande d. 16 Jan. 1796 beslöt, att uti en under bemälde Contract tillsatt Note skulle följande mening införas: „Genom skrifvelse af d. 24 Nov. 1795 har Hans Excellence Kongl. Academiens Canceller En af Rikets Herrar, Öfverste Marskalken, f. d. Vice Gouverneuren hos Kongl. Maj:t, samt Riddaren och Commendeuren af Kongl. Maj:ts Orden Högvälborne Friherre Carl Adam Wachtmeister, uppå Consistorii Academici i anledning af Boktryckaren Magister Frenckells ansökning, hos Hans Excellence gjorde hemställan, på anförde skäl sålunda täckts ändra andra Momentet i ofvanstående Contract, att Boktryckaren Frenckell må från nästförledne 1795 års början och så länge samma Contract varar, den Kongl. Academien allernådigst förunnade Tullfriheten på 1000 ris Tryckpapper till hela dess belopp få uppbära; dock utan ersättning för de år han densamma allenast till hälften innehaft. Åbo d. 16 Jan. 1796.“ hvarå ett exemplar deraf, så snart det hunnit renskrifvas, skulle Hans Excellence enligt dess förbehåll, innan det undertecknades, tillsändas. Tvifvelsmål huruvida detta beslut äfven gått i verkställighet, tyckes visserligen icke ega rum, men så mycket mera märkeligt är då ock, att i Universitetets samling af Cancellersbref icke finnes något, hvarigenom Baron Wachtmeister skulle hafva yttrat sina tankar öfver bemälde Contract,

likasom icke heller i Protokollerne något spår förekommer, utvisande att ett sådant yttrande verkeligen ankommit. Hvaraf detta härrör, är mycket svårt att förklara, om man icke söker orsaken dertill uti orden „så har med samma Contracts ultimate afslutande måst anstå“ och „enär oftaomförmälde Boktryckeri Contract nu omsider kommer at af Contrahenterne undertecknas“, hvilka ord influtit i Consistorii ofvan anförda skrifvelse af d. 5 Jun. 1795, uppenbarligen genom förgätenhet deraf, att detta Contract redan 1786 blifvit vederbörligen underskrifvet, hvarom ock i skrifvelsen af d. 25 Apr. sagde år till dåvarande Cancelleren inberättats *), men hvilka Baron WACHTMEISTER svårligen kunnat förstå annorlunda, än som synes deraf, att i det ifrågavarande svarsbrefvet Consistorii skrifvelse af d. 5 Jun. 1795 är reciterad såsom hade deri anmälts huruledes Consistorium nu varit i begrepp att lägga slutelig hand vid det Arrende Contract, som allt sedan år 1785 varit tillämnadt att afslutas men genom stridigheterne med Carlbohm kommit att uppskjutas. Om alltså de förre underskrifterne blefvo bibehållne i det nu till Canceller afgående exemplaret af samma Contract, såsom vederbordt, då det i sjelfva verket ej var annat än en med ofvannämnda tillägg försedd afskrift af originalet, sågs ju deraf, att ingen ytterligare underskrift behöfdes; hvarföre och då Hans Excellence troligen jemväl saknade skäl att vidare yttra sig i hufvudsaken, allt svarsbref lärer af sådan anledning funnits onödigt.

Likväl återstår äfven i detta fall frågan om detta Contract någonsin vunnit den 1786 begärda stadfästelsen. Till svar deruppå finnes ingen ledning i Universitetets handlingar, och torde fördenskull nästan med säkerhet kunna antagas, att denna fråga af sig sjelf förfallit, då alla vederbörande insett att hvarje åtgärd till verkställande af hvad som blifvit eftersatt, nu var lika öfverflödig, som sen, efter det Magister FRENCKELL redan i tio års tid varit i fullt åtnjutande af alla de förmoner, som Contractet af d. 4 Oct. 1785 tillade honom, och genom samvetsgrant fullgörande af allt hvad han då sig åtagit förvärfvat sig både alla vederbörandes oinskränkta bifall och allmänt förtroende. Härtill hade han redan under de två första åren efter emottagandet af tryckeriets förvaltning i eget namn, banat sig säker väg, genom sitt rastlösa bemödande att så fort som möjeligt upphjelpa detsamma ur dess under sednaste bolagets oenighet iråkade vanmagt, så väl i allmänhet, som isynnerhet hvad stilförrådet angick. Den 19 Oct. 1787 inlemnade Magister FRENCKELL nämligen till Consistorium, såsom det i Protokollet heter „aftryckte stilprofver öfver Academie Boktryckeriets nuvarande skick“, hvilka

*) Se föregående sida 302.

Rector anmodades att jemte Secreteraren jemföra med de i tryckeriet befinteliga stilarne, „för att derigenom med tillförlitlig visshet utröna verkets beskaffenhet“, och att härom sedan underrätta Consistorium; hvaraf jag visserligen icke vågar draga den slutsats, att detta verk då redan var så fullständigt, som det borde vara, åtminstone så länge jag icke fått reda på någon sådan till Consistorium afgifven underrättelse, men hvaruti ändock i alla händelser ett så mycket säkrare bevis anträffas på en med framgång krönt början härtill, som annars ingen anledning skulle funnits till en slik besigtning. Att icke heller den del af stilarne, som då ännu till äfventyrs saknades, mera än några få år derefter uteblifvit, inhemtas ur Consistorii ofvanbemälda svarsbref af d. 1 Maji 1794 till Universitetets Canceller, uti hvilket ibland andra bevis för angelägenheten af det i fråga ställda Privilegiets bibehållande anföres, att man utan detta understöd ingalunda kunnat vänta eller begära, att Boktryckeriets innehafvare skulle gå i den dryga och föga vinning lofvande kostnad, som iståndsättandet af ett rättskaffens Akademiskt Boktryckeri, framför andra vanliga Boktryckerier, såsom t. ex. de Stockholmska, fordrade, om Akademiens heder och undervisningens lyckliga framgång i alla lärdoms-grenar, såsom sig bör, skolat kunna bibehållas och förmeras; hvaremot lärosätet genom denna utväg „varit i stånd att förmå sin Boktryckare till anskaffande af icke allenast flere slags goda Svenska och Latinska stylar, utan ock så vackra Grekiska, Hebraiska, Arabiska och Syriska, att ingendera af de öfrige Rikets Academiske Boktryckerier kunde derutinnan framför det i Åbo varande sig något företräde tillegna“.

Hvad de Arabiska stilarne serskildt beträffar bör härtill läggas, att tryckeriet var med dem försedt åtminstone redan 1793, emedan de finnas begagnade till tryckning af Professor Pehr Malmströms d. 20 Dec. sagde år ventilerade Disputation med titel *Specimen Alcorani Arabice et Latine, Partic. 1,* såsom ock nästföljande året d. 13 Jun. *Part. II,* tillsammans fyra ark, titelblad och företal inberäknade, in qvarto. Ofvanbemälde omdöme rörande dessa stilars utseende vinner jemväl icke litet i styrka deraf, att sidorne 49—72, innehållande den egenteliga arabiska texten uti *Collectio Nummorum Cuficorum quos aere expressos, addita eorum interpretatione, subjunctoque alphabeto cufico, edidit* J. Hallenberg, trycktes hos Frenckell i Åbo, fastän alla de föregående äro tryckte i Stockholm hos Henr. A. Nordström.

För öfrigt och då, såsom i Consistorii här ofvan intagna skrifvelse af d. 5 Jun. 1795 jemväl är berättadt, Magister Frenckells d. 19 nästföreg. Maji föredragne skrift äfven blifvit till Canceller öfversänd, vet man numera

icke hvilka af honom på eget förlag till undervisningsverkets tjenst ifrån trycket utgifne böcker deri varit uppräknade; men åtskillige af sådant innehåll äro allmänt kända, såsom t. ex. Horatii *Ars Poëtica. Acc. Alia quaedam Carmina* Horatii, 1789, Jo. Aug. Ernesti *Institutio Interpretis Novi Testamenti* och *Initia Rhetorica,* 1792, samt Sam. Fred. Nath. Mori *Epitome Theologiae Christianae,* 1794, alla in octavo, utom andra, med hvilkas titlar jag dock tror mig så mycket mindre hafva rätt att belasta dessa rader, som FRENCKELL äfven upplagt några böcker och skrifter af annat innehåll, till en del ännu tidigare, såsom, för att icke tala om första delen af Åbo Hof-Rätts Universaler, hvars titel redan är sid. 286 uppgifven, samt en betydlig mängd isynnerhet af små skrifter på Finska, hvilka finnas i min tryckta *Förteckning öfver i tryck utgifna skrifter på Finska,* och ibland hvilkas författare eller öfversättare knappt någon enda lärer sjelf påkostat tryckningen, exempelvis nämna: *En Korrt Underrättelse hvaraf första Afdelningen innehåller de upgifter, hvilka böra utredas, då Farsoter af vederbörande inberättas, och den andra, råd och föreskrifter, tienliga uti den på flera ställen i Åbo Län nu för tiden gångbara Röt- och Fläck-Febern, författad af* J. G. B. (Joh. Gabr. Bergman.) 1787. In octavo. Pehr Adr. Gadds *Inledning till Stenrikets Känning,* 1787, *Underrättelse för Allmogen, att med Sädens mästa Besparing tilverka Bränvin,* 1788, begge in 8:o och *Tal Om Den Våda och Fara för Svea Rikes Frihet och Sjelfständighet, Hvarifrån det, igenom Konung Gustaf den III Blifvit frälst och räddat; Hållit I anledning af den emellan Sverige och Ryssland Den 14. Aug. 1790 slutna Freden, I Åbo Kongl. Academiens Öfre Lärosal den 9 November 1790,* in 4:o, *Åbo Hof-Rätts Universaler Andra delen,* likasom den första in 4:o, 1789, *En Swensk Officerares Dag-Bok, hållen öfver en Resa genom Swerige, Ryssland, Pålen och Preussen,* år 1788, samt *Åbo Nya Tidningar För År 1789,* alla in 8:o, samma år, *Åbo Tidningar in 4:o för år 1791* med alla följande, och *Minne öfver Joannes Elai Terserus, af* Jac. Tengström, in 8:o, hvilket arbetes förlag FRENCKELL redan 1793 åtagit sig och då i December månad utsändt Subscriptions Listor deruppå, men i anseende till den långsamhet, hvarmed dessa återkommo icke kunnat lägga det under pressen förrän emot slutet af följande året, hvarefter det utkom i Februarii 1795.

Ifrån sommaren 1788 har man ock det äldsta beviset på det allmänna förtroende, Magister FRENCKELL tidigt vunnit och tillika på hans förmåga att utföra äfven de svåraste uppdrag af andra myndigheter och embetsverk, än Universitetets Consistorium, i jemnbredd med alla detta lärosätes öfriga ar-

beten, i det att Kongl. Cancellie Collegium uti skrifvelse af d. 17 Jun. sagde år, hvilken d. 23 i samma månad vid Consistorii Academici sammanträde upplästes, med förmälan att Hans Kongl. Maj.t, som funnit nödigt att under Dess instundande höga vistelse i Finland hafva ett särskildt Boktryckeri att tillgå, i sådant afseende genom Cancellie Rådet von Rosenstein gifvit Professor Calonius i uppdrag att derom träffa öfverenskommelse med Frenckell, som syntes med mesta lätthet kunna denna inrättning besörja, fördenskull anmodade Consistorium att härvid understödja Calonius och såmedelst ärendet med all flit befordra. Sådant understöd kan likväl så mycket heldre antagas alldeles icke hafva behöfts, som Frenckell befinnes hafva redan d. 19 i nämnde månad för Consistorium anmält, att han under nu pågående krigsrustning åtagit sig att upplägga och innom två veckor derefter Kongl. Maj.t och Kronan fullfärdigt tillhanda hålla ett vidlyftigt, halftannat Alfabet upptagande arbete, bestående af Signal Bref och Reglemente för Arméens flotta. Säkert menas härmed följande tvänne arbeten, som äro kände under de serskilde titlarne *Signal Bref för Kongl. Armeens Flåtta under Expedition År 1788* och *Reglemente hvarefter Tjenstgöringen kommer att bestridas under Expeditionen med Kongl. Armeens Flåttas Finska Escadre år 1788*, det förra in folio, det sednare in quarto. Skulle dock orden *särskildt* och *inrättning* uti ofvanbemälde skrifvelse böra förstås så, att Konungen ville hafva ett flyttbart Tryckeri tillhands på alla de ställen i Finland, der Hans Majestät kunde komma att någon tid uppehålla sig, vågar jag så mycket mindre anse för afgjordt, att Magister Frenckell äfven på sådant sätt gått Monarkens vilja till mötes, som jag icke känner någon af honom annorstädes än i Åbo tryckt skrift, men deremot vill minnas mig hafva hört, att Finska Arméen under det ifrågavarande kriget varit åtföljd af ett Fälttryckeri, som någon Svensk Boktryckare inrättat. I alla händelser torde en underrättelse i sammanhang härmed icke vara ur vägen, att följande Allmänna Kungörelser och Krigs-Rätts Protokoller äro under ifrågavarande tid tryckte i Åbo, hos Frenckell: „Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse och Förmaning till Dess trogne Undersåtare, angående de Stämplingar, Rikets Fiende företager, at söndra Svenske Män och förleda dem från den Trohet, de Konungen och Riket skyldige äro. Gifven Carlstad den 29 September 1788“. Tryckt samma år. „Högste Befälhafvarens Öfver Kongl. Maj:ts I Finland Sammandragne Krigsmagt Kungörelse, Angående en från Fientlige sidan i Riket insmygd smädelig och förrädisk skrift“. Underteckmad Lovisa d. 29 Dec. 1788. J. A. Meijerfeldt. Tr. samma år. „Protocoller, Hållne uti Kongl. Åbo Läns Regementes Krigs-Rätt Uti Åbo Stad,

den 18, 20 och 21 Martii 1789. Åbo, efter anmodan Tryckt i Frenckellska Boktryckeriet 1789". „Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse, Till Allmogen i Åbo och Björneborgs-, Nylands och Tavastehus- samt Kymmenegårds Län, Angående Ytterligare så kalladt Handräcknings-Manskap i Städer och Fästningar uti Finland. Gifven Borgå den 10 Junii 1789". Tr. samma år. „Protocoller, Hållne uti Kongl. General Krigs-Rätten I Arméen, Rörande Herr General Majoren och Commendeuren Högvälborne Friherre Lars Fredric Kaulbars Retraitte från Mäkikauvala och Wärelä under 1789 års Fälttåg, hvarföre han varit under tilltal ställd" Tr. 1790, samt „Kongl. General Krigs-Rättens I Arméen Dom, Angående Herr General Majoren och Commendeuren af Kongl. Svärds Orden, Högvälborne Baron Lars Fredric Kaulbars, hvilken för åtskillige uti tjensten begångne förseelser, blifvit anklagad. Afkunnat i Lägret vid Värelä den 17 Sept. 1789". Tr. 1790.

Troligen erhöll Magister FRENCKELL betalning för tryckningen af alla här i sednaste stycke uppgifna arbeten, och möjeligen var det honom förbehållna öfvertrycks exemplar af en del ibland dem, som i *Åbo Nya Tidningar för år 1789* kungjordes till salu på Boktryckeriet; men betydlig vinst kunde säkert icke i något fall häraf dragas, och måste det fördenskull väcka förundran, huru en man, som med 1372 Riksdaler 10 Skill. 8 rundst. Specie tillöst sig och innom sex år betalt Hofrättsrådet Hisingers andel i Tryckeriet och dess lager af papper m. m. samt dessutom 600 Riksd. samma mynt, för att bilägga den förut omtalade, i Kongl. Justitiæ Revisionen anhängiga tvisten, detta oaktadt förmått, till en del innom ännu kortare tid, iståndsätta det förfallna verket. Sant är väl, att FRENCKELL emottog och dref detsamma i bolag med sin stjufmoder, utan att „vilja göra någon boslitning eller söndring" af sin salige faders qvarlemnade egendom, såsom en på hennes testamente af d. 27 Maji 1779 samma dag af honom tecknad förbindelse utvisar; men om han härigenom vann något rörelsekapital, är så mycket mera osäkert, som det efterlemnade boets tillstånd är alldeles okändt. Huruvida den enkan i arf efter hennes aflidne moder tillfallne hälft af Kolkis Rusthåll i Pöytis socken, om hvilken då „som bäst tvist och rättegång" fördes, sedermera blifvit vunnen, i hvilken händelse hon tillerkände densamma „eller besittnings rättighets värdet deraf" bemälde sin stjufson alldeles på samma sätt och i den ordning hon om sin öfriga egendom ofvanför i samma testamenterliga författning disponerat, vet jag icke. Om Magister FRENCKELL redan 1786, då han gifte sig, fått lyfta något arf efter sin svärfar, Färgaren och Fabrikören Henrik Björman, en sannolikt ganska förmögen man, som afled d. 19 Dec. 1783, känner jag väl icke heller, men håller af flere

skäl före att hans enka, Eva Christina Deutschen, suttit i orubbadt bo intill sin död, som inträffade d. 22 Maji 1814. I en af henne d. 10 Maji 1786 för 2333 Riksd. 16 Skill. Specie och en äreskänk af ett dussin silfver matskedar, vägande 54 lod, inköpt gård under N:o 27 i Kyrkoqvarteret, bodde Frenckell ifrån Michaëlis samma år och disponerade hela dess ganska betydliga åbyggnad, som till stor del upptogs af det ifrån Hofrättsrådet Hisingers gård N:o 321 vid stora Klostergatan ditflyttade Tryckeriet och dess förråder, men emot årlig hyra af 88 Riksd. 42 Skill. 8 rst. allt Specie, intill dess han d. 7 Apr. 1800, efter det bolaget blifvit genom hans stjufmors död upplöst, sjelf köpte densamma. Frenckells inköpspris utgjorde icke högre summa än den ofvanstående, men var räknadt i Riksens Ständers Riksgälds Contoirs nu gångbara Credit sedlar, efter den valeur de för tiden egde, och köpslutet var för öfrigt genom andra punkten uti ett Bi Contract förbundet med ett vilkor, i hvilket jag tyckt mig finna anledning till ofvanför uttalade mening om dispositionen af Björmanska boet, hvarföre jag ock här afskrifver denna punkt: „Emedan jag med denna gårds försälgning har för afsigt, att min kära dotter Herr Magister Frenckells Fru Margaretha Elisabeth Björman, som förut icke erfarit synnerligt vedermäle af min moderliga ömhet och omvårdnad, skall njuta enahanda förmon, som mine tvänne Söner redan för detta tillflutit, derigenom at jag afstått til den yngre mine här i Staden ägande tvänne Gårdar, med däråtföljande Färgeri samt Förlag af Materialier och Färgstofter, och särskilt för mina egna penningar föresedt andre eller äldre Sonen med Gård härstädes; Ty och då min Måg Jagt Lieutenanten Herr Olof Aspelund redan för min afledne Kära Mans död blifvit särskilt ihogkommen, är min vilja, at förestående Köpeskilling får qvarblifva hos Magister Frenckell, emot det han vid skiftet efter min död angifver densamma, likasom mina Söner, til laga delning med min öfriga egendom, samtelige mine Barn och arfvingar emellan, samt under min lifstid i ränta för Köpesumman årligen erlägger Fyra procent med 93 Riksdal. 16 Skill. gångbart mynt“.

Ungefär sex år förut hade vår Frenckell äfven blifvit egare af ett Pappersbruk, hvilket några Handlande i Åbo, ibland andre Hans Henrik Wittfooth och Jacob Bremer, skola på grund af Privilegium gifvet d. 22 Nov. 1762, i Järvenoja by och Brunkala Kapell af Lundo Socken och Masku Härad, 2¼ mil ifrån staden invid allmänna landsvägen, 1764 anlagt. I *Åbo Underrättelser* för år 1862 N:o 61 är väl berättadt, att Magisterns fader köpt detta Bruk af dess första egare, ofvannämnde Handlande; men detta är uppenbarligen ett misstag, härrörande af den bristfälliga kunskap om rätta

förhållandet med förste Frenckells och Bremers bolag, som framlyser ur artikel författarens egna ord *hvilken sednare,* Bremer nämligen, *någon kort tid (1767) lärer varit i något slags bolag med* Frenckell *i och för drifvande af tryckeriet.* Vid bouppteckningen d. 22 Nov. 1765 efter denne Frenckells första fru finnes icke något Pappersbruk uppgifvet, och om han derefter tillhandlat sig det ifrågavarande eller någon del deraf, skulle ju något af honom till Tryckeriet lefvereradt papper bordt under de der långa bolagstvisterne blifva synligt i någondera partens mångåriga räkenskaper; men hvarken i rättegångs handlingarne, eller i Domarne af d. 8 Dec. 1768 och d. 13 Dec. 1782 förekommer något enda ditåt syftande ord, såsom, hvad den förra vidkommer, hvar man här ofvanför kan finna. Hans son måste således hafva varit den förste af slägten, som fått eganderätt till detta Bruk; men icke heller han köpte det genast helt och hållet, utan efterhand, delvis. När början härtill gjordes, känner jag icke, men vill minnas att jag omkring 1790 hört Magister Frenckell omtalas såsom en af delegarene i Järvenoja Pappersbruk jemte min far, Handlanden Jost Joachim Pipping, hvilken, såsom egande större del deri, efter Bremers död hade hufvudbestyret dermed. Denne Frenckell var det ock, som 1794, efter min fars död, köpte sterbhusets andel, den enda tror jag, som honom dittills felats, och sålunda blef ensam egare till Inrättningen. Såsom anlagd vid ett mindre vattenfall, hvilket merendels om somrarne saknade för verkets drifvande nödig kraft, var den likväl icke synnerligen indrägtig, fastän ganska kostsam att underhålla, emedan det icke sällan hände att vårflod och isgång förstörde dammen. År 1770 funnos der 2½ Valsar, 16 Stampar och 2 Kyper, vid hvilka 8 arbetare voro sysselsatte, och då likasom ännu fem år före århundradets slut tyckes der ganska litet annat hafva blifvit tillverkadt, än tryckpapper och hvarjehanda andra gröfre sorter, såsom concept-, not-, kardus- och plump-papper.

Af här förut såsom exempel anförda bevis på Magister Frenckells tidigt rastlösa verksamhet, hör det sednaste till 1795, efter hvilket år det otvifvelaktigt vore lika onödigt att på samma sätt fortgå, som omöjeligt att åstadkomma någon fullständigare förteckning öfver Universitets Tryckeriets alster af hvilket slag som heldst under hans tid, än de d. 21 Sept. nämnde år begynta, af honom sjelf undertecknade, som man har i oafbruten årsföljd tryckta. Med anledning häraf inskränker jag mig altså nu till att specielt nämna endast de periodiska skrifter eller Tidningar, på hvilkas utgifvande han haft Privilegier. Äldst ibland dessa äro här förut i annat afseende uppgifna *Åbo Nya Tidningar* för år 1789, af hvilka en Numer om ett halft ark

in octavo hvarje vecka utgafs, och dernäst *Åbo Tidningar* för 1791 till och med 1799, likaledes ett halft ark, men in quarto, begge i kraft af Konung Gustaf den III:s öppna Privilegii bref af d. 29 Aug. 1785 på ändring af Veckobladet med namn af *Tidningar, utgifne af et Sällskap i Åbo*. Sedan detta Privilegium blifvit d. 9 Juli 1798 af Kongl. Cancellie Collegium förnyadt, utkom samma dagblad under titel af *Åbo Tidning* 1800--1809, men ifrån 1801 två gångor i veckan, stundom åtföljdt af ett Bihang på $\frac{1}{4}$ ark. Sist följer *Åbo Allmänna Tidning*, af hvilken på grund af Kejserl. Regerings Conseilens för Finland d. 4 Dec. 1809 gifna Privilegium tre numror i veckan åren 1810—1818 utgåfvos, likaså in quarto.

Likväl och då af nyssnämnda tryckta förteckningar, hvilka, såsom härförinnan visadt är, borde vara det till Riksarkivet afgående års- eller halfårstrycket bifogade, detta behof med endast några få exemplar öfverskjutande upplagor vanligen togos, hvaraf ock med tämmelig säkerhet kan slutas, att numera intet enda, åtminstone fullständigt, exemplar af dem här i Finland finnes utom det, som Kejserl. Alexanders-Universitetets Bibliothek eger *), hvars nu ifrågavarande del är en gåfva af framlidne Kongl. Hofpredikanten och Tyska församlingens i Stockholm Kyrkoherde Doctor J. Ant. Aug. Lüdeke, som inropat denna del på Auction efter Bokhandlaren dersammastädes Magister Wiborg, hvilken åter efterhand fått den af Magister Frenckell sjelf, eller andra vänner i Åbo, men ganska få kunna hafva tillfälle att göra sig med detta exemplar närmare bekanta; finner jag mig så mycket mera skyldig att här yttra något om den nytta man kan ur dessa förteckningar vinna, beträffande i allmänhet Frenckells verksamhet såsom Boktryckare under hela den tid de omfatta, som jag annars komme att stå svarslös, om någon ville fråga: fortfor denne man ända till sin död att med lika berömvärd sorgfällighet, som före 1795, icke allenast fullgöra allt, hvartill han genom Contract med Universitetet förbundit sig, utan jemväl i alla de fall, då det berodde endast af honom sjelf att åtaga sig utgifvande eller tryckning af något arbete, så sköta sitt kall som en rättskaffens Boktryckare anstår, hvilken aldrig lemnar sitt högsta mål, sann upplysning och sedlig bildning, ur sigte? Befogad att framställa ett sådant spörsmål är hvar och en, som vet hvad Magister Frenckell enligt berörde Contract ålegat och, hvad öfriga skrifter beträffar, förmår bedömma litterära produkters inre värde. Men förrän något tillfredsställande svar härom kan afgifvas, måste

*) För tiden före d. 21 Sept. 1795 är likväl detta exemplar ofullständigt; ty man vet att Frenckells äldsta tryckta förteckning börjats med d. 30 Juni 1787.

det vara utredt i hvad mån Magisterns pligter såsom Boktryckare blifvit förändrade efter förloppet af de 20 år, på hvilka Contractet af d. 26 April 1786 var stäldt, heldst äfven några allmänna Författningar sedermera blifvit samtelige Boktryckare i Riket till efterlefnad föreskrifne; hvarom alltså mig nu åligger att först orda.

Ifrån sin sida var Magister FRENCKELL mycket tidigt betänkt uppå vinnande af mera varagtig trygghet vid åtnjutandet af de honom medelst nyssnämnde Contract tillagde förmoner, än detsamma lemnade honom; ty vid Consistorii Academici sammanträde d. 14 Junii 1803 föredrogs en af Magistern ingifven skrift, deri han på anförda skäl anhöll om 50 års prolongation på detta efter två år till ända löpande Contract. Dessa skäl känner jag icke, men tycker mig hafva anledning att förmoda någon farhåga för numera Boktryckeri Directeuren Carlbohms och hans vänners ännu icke nedlagde anspråk hafva påskyndat det sålunda utan synbar nödvändighet nu tagna steget. Hos Consistorium hade nämligen FRENCKELL d. 4 nästföreg. Febr. för att fullgöra hvad Boktryckeri Societeten i Stockholm genom Circulaire af d. 13 sistl. Jan. till bevisande af hans rätt att vara Boktryckare fordrat, anhållit att få Utdrag af sitt med Akademien 1786 slutna Boktryckeri Contract, som ock beviljades, och anmälde d. 19 Aug. samma år, att Carlbohm, enligt hvad dess i afskrift bilagde bref af d. 19 Julii till FRENCKELL utvisade, af Kongl. Maj.ts i en tvist imellan Carlbohm och Boktryckaren Lindh, om rättigheten att trycka finska Almanacher, d. 14 Jun. gifna nådiga Resolution ville draga den följd, såsom vore Boktryckarene i Finland derigenom förbudne, att utom Psalmböcker, Catecheser och Biblar, på hvilka två förstnämnde Akademien egde exclusivt Privilegium, trycka några andra finska böcker, anhållande FRENCKELL fördenskull det ville Consistorium utverka Kongl. Maj.ts nådiga förklaring öfver Högstberörde Resolution. Härtill biföll dock icke Consistorium, som ansåg det vara i sin ordning att Magistern, såsom den der saken närmast rörde, sjelf sökte Hans Maj.ts nådiga förklaring, viljande Consistorium, som efter all förmodan komme att i målet höras, icke underlåta att denne ansökning då på det kraftigaste understödja *).

*) Likväl hände det, att Hof Cancelleren Zibet jemte skrifvelse af d. 28 Oct. som d. 11 Nov. upplästes, tillsände Consistorium afskrift af Kongl. Maj.ts nådiga bref för d. 21 förutgående Sept. deri Kongl. Maj.t uppå Magister FRENCKELLS underdåniga ansökning om förklaring i Kongl. Maj.ts nådiga Resolution af d. 14 Junii rörande „Directeuren Carlbohms Privilegium att ensam trycka Finska arbeten i Sverige", i nåder till svar och FRENCKELLS förständigande tillkännagifvit, att Kongl. Maj.t, som funnit berörde Resolution tydlig och klar samt således någon förklaring deruti icke nödig, i nåder ansett FRENCKELL obefogad

Hvad åter FRENCKELLS ofvanbemälde d. 14 Junii föredragne anhållan vidkommer, ansåg Consistorium „detta angelägna mål fordra någon betänketid för att till Academiens förmon kunna afgöras“, hvarföre dermed uppsköts till en annan gång. Likväl förekommer det i Protokollet för samma dag under en sednare §, då Biskopen och Procancelleren Doctor Tengström ibland de Universitetet rörande angelägenheter, till hvilkas föredragande det yppersta tillfälle sig företedde, då läroverket nu hade den glada förhoppning, att innan kort få vörda dess högtälskade Canceller der närvarande, och om hvilka Biskopen ansåg nödigt att dessförinnan med Consistorium träda i någon närmare öfverläggning, äfven nämnde Boktryckeri Contractet med Magister FRENCKELL, hvilket efter två år komme att gå till ända. Biskopen yttrade då att Magisterns hos Consistorium gjorda begäran om förlängning kunde anses billig, sedan han till Consistorii nöje härtills förestått verket, så framt han annars, såsom Contractet lydde, höll Academien samma vilkor, som någon annan redligen kunde bjuda Likväl blefve det nödigt att, på det Consistorium i en så vigtig sak måtte synas handla utan all personlig faveur för den ena eller andra, samt för att komma i tillfälle att betinga Akademien de förmonligaste vilkor, kungörelse om det ledigt blifvande arrendet först i Post Tidningarne till allmänhetens underrättelse infördes. I öfrigt anmärkte Biskopen, det Akademiens exclusiva Privilegium på finska Psalmböckers tryckande, i anseende till Finlands årligen tilltagande folkmängd samt sedan Boktryckaren Carlbohms försök till ingrepp i denna Akademiens rätt blifvit förebygde, numera vore så förmonligt, att Akademien, långt ifrån att åt Boktryckaren skänka sina tullfrihetsmedel, 104 Riksd. 8 skill. på 1000 Ris tryckpapper, borde heldre af honom få något visst årligt arrende för sitt Privilegium, såsom ock att det nya Contractet på längre tid än såsom förr på 20 år ej borde slutas, samt att förbehåll så väl om nya Stilars anskaffande, som om modererade priser för allt slags Disputations tryck från 2 Riksd. till högst 2 Riksd. 32 skill. arket, vare sig hvad slags Stilar och Språk som heldst, måtte göras. Och som äfven Consistorium ansåg

---

att med sin ansökning Kongl. Maj.t besvära; begärande Hof Cancelleren att Consistorium ville förekalla FRENCKELL och innehållet af Högstberörde bref honom till dess efterrättelse förständiga. För honom, som på erhållet bud var i förmaket uppkommen och nu inkallades blef alltså detta bref uppläst, hvarefter han till Consistorium hemställde huruvida han nu kunde fortfara med tryckande ej allenast af finska Psalmböcker och Catecheser. på hvilka Academien hade exclusivt Privilegium, utan ock andra finska arbeten; men honom lemnades till svar, det han egde att ställa sig det nu upplästa nådiga brefvet, öfver hvilket Consistorium icke tillhörde att i någon förklaring ingå, till efterrättelse.

denna angelägenhet vara af den beskaffenhet, att den förtjenade Cancellers uppmärksamhet, så beslöts, att den skulle under Hans Excellences vistelse i Åbo dess högtupplysta pröfning underställas.

I verkställighet gick ock detta beslut d. 6 Julii då Cancelleren Grefve*) WACHTMEISTER, efter att hafva om aftonen d. 21 Jun. till Åbo anländt, för andra gången öfvervar Consistorii Academici sammanträden och den vid ett föregående sådant d. 29 Jun. i den ordning, som Protokollet för d. 14 utvisade, påbegynta granskningen af förbemälde Akademien rörande angelägenheter fortsattes. Först förekom nu frågan om Akademiens Boktryckeri och sade Hans Excellence sig nogsamt finna, att Boktryckaren Magister FRENCKELL så väl i anseende till den honom genom Contract af d. 5**) Apr. 1786 tillagde förmons rätt till nytt Boktryckeri Contract, enär det förra efter 20 års förlopp räcknade från d. 8 Octobr. 1785 till ända ginge, som ock vid betraktande af den flit, sorgfällighet och kostnad, hvarigenom han upbragt detta Boktryckeri till den fullkomlighet, att det nu var bland de bästa i Riket att räcknas, vore närmast till nytt Boktryckeri Contracts erhållande enär det förra till ända ginge: men som enligt sistnämnde Contracts uttryckliga lydelse denna förmon honom icke annorlunda blifvit tillsagd, än så vidt han dervid ville hålla Akademien samma vilkor, som någon annan redeligen kunde bjuda, till utrönande hvaraf nödvändigt fordrades att allmänheten om ledigheten vid Boktryckeri verket måtte blifva behörigen underrättad; så pröfvade Hans Excellence, likasom Consistorium det gjort, skäligt det i Svenska Post Tidningarne skulle annonceras, att som det d. 8 Octob. 1785 med Boktryckaren Magister FRENCKELL om Akademiens Boktryckeri Privilegier slutne Contract samma tid 1805 tilländа lupe, nytt Contract om denna Boktryckeri rättighets tillträdande, med den som dervid hölle Kongl. Akademien de bästa och säkraste vilkor komme att upprättas: hvarhos skulle tillkännagifvas, att de som funne sig hugade att härom med Consistorium Academicum afhandla, borde sine anbud, med vederhäftig borgen för deras fullgörande, inom slutet af Junii månad nästkommande år hos Akademiens Rector anmäla, hos hvilken de jemväl dessförinnan kunde blifva underrättade så väl om de förmoner samma Boktryckeri Privilegier åtföljde, som om de vilkor, hvilka deremot i det förra Contractet varit Akademien betingade.

Den § af dagens Protokoll, som angick detta och alla andra i Hans Excellence Cancellerens öfvervaro då afhandlade ämnen, justerades d. 18

*) Hans Excellence blef d. 31 Octob. 1797, vid Kungliga förmälningens högtidliga firande, till Grefveligt stånd och värdighet upphöjd.

**) Detta oriktiga datum finnes i dagens Protokoll.

nästföljande Julii utan anmärkning. Men d. 1 Nov. samma år föredrogs en af Boktryckaren Magister Frenckell ingifven skrift, hvari han besvärade sig deröfver, att i den Annonce om nytt Arrende Contract rörande Akademiens Boktryckeri Privilegier, som i Stockholms Post Tidningen N:o 125 för den 17 sistförvikne Octob. fans införd, något om hans 24 åriga förvaltning af Boktryckeriet och förhållande dervid samt rättighet till nytt Contract mot samma vilkor, som någon annan kunde bjuda, icke blifvit förmäldt, ehuru han derom skulle erhållit löften, såsom ock att Boktryckeriet i samma Annonce kallades *Kongl. Akademiens*, ehuru han egde verket och denna hans redbaraste egendom icke blifvit honom frånkänd, eller ens satt i fråga. Consistorium fann då den öfverklagade Annoncen vara i likhet med Hans Excellences Akademiens Cancellers i samråd med Consistorium d. 6 sistförvikne Julii vidtagne beslut, hvarom Protokollet för samma dag förmälde, rätteligen författad; men ville i öfrigt när nästa Annonce om denna ledighet utfärdades, låta sökanden all den billighet vederfaras, som skäligen begäras kunde. Att den instämde med Cancellers vid tillfället afgifna, här ofvanför ur Protokollet ordagrant intagna yttrande, är likväl det enda som sanningsenligt kunnat sägas, enär intet beslut om Annoncens stylisering hvarken då eller vid justeringen finnes vara fattadt, och hvad Protokollets uppsättning angår, är det i högsta grad märkvärdigt, att de många misstag, som berörde yttrande röjer och hvilka äro en ovilkorlig följd af den oriktiga föreställningen, att Boktryckeriet tillhörde Universitetet, undgått Consistorii uppmärksamhet. Långt ifrån att anse all granskning af Protokollet i denna del för otillbörlig, såsom Consistorium kanhända gjort, hade det ju bordt finna sig skyldigt att vid justeringen ändra hvad som uppenbarligen behöfde rättelse; hvilket steg ock otvifvelagtigt varit mycket lämpeligare än det nu, då felens erkännande blifvit nödvändigt, tagna att nästan skjuta skulden för dem ifrån sig på Hans Excellence.

Till följd af Consistorii här ofvanför nämnde beslut angående ytterligare Annonce i ämnet, upplästes d. 25 Nov. en sådan, af följande lydelse: „Medelst Contract af d. 25 Apr. 1786 har Consistorium Academicum i Åbo på 20 år att räckna från Octob. månad 1785 uppdragit Boktryckaren Magister Johan Christopher Frenckell förvaltningen af Kongl. Academiens Boktryckeri Privilegier, äfvensom af det Kongl. Academien i nåder förundta Privilegium exclusivum å Finska Cateches- och Psalmboks trycket, till följe hvaraf äfven bemälte Magister å sitt ägande Boktryckeri Kongl. Academien med sin tjenst härtills nöjaktigt tillhanda gått. Men som förberörde Contract i Octob. månad af år 1805 till ända löper, och vid samma tid ett nytt Contract, lika-

ledes på 20 år, antingen med tryckeriets nu varande Innehafvare, eller ock med någon annan, som, jemte ägande nödig säkerhet och skicklighet att Kongl. Academiens Boktryckeri Privilegier förvalta, de bästa vilkor Kongl. Academien tillhanda håller; ty varder sådant till skickliga och hugade Arrendatorers underrättelse härmedelst ytterligare kungjordt, med anmodan att den eller de, som tro sig vara i tillfälle att, i stöd af Kongl. Academiens ägande Privilegier, Kongl. Academien med ett för Academiens och ortens behof fullgodt Boktryckeri betjena och tillhanda gå, måga sist innom slutet af nästinstundande Junii månad hos Consistorium Academicum sig skrifteligen anmäla och sina anbud göra; kunnande emellertid af undertecknad Academie Secreterare närmare uppgift erhållas så väl om de vilkor och beskaffenheten af den förmons rätt till Contractets prolongation, som Kongl. Academiens nu varande Boktryckare sig i det sista Contractet betingat, som ock hvilka skyldigheter de äro, som Kongl. Academien för framtiden vill hafva Arrendatoren af dess Boktryckeri Privilegier ålaggde". Och tillsades Secreteraren att denna Annonce försedd med dess underskrift, till införande i Post Tidningarne till Stockholm öfversända.

När likväl ingen annan dertill hugad än Magister FRENCKELL hos Consistorium anmält sig, föredrogs d. 4 Dec. 1804 den af honom i sådant afseende skrifteligen inom förelagd tid ingifne anhållan, att om förenämnde Privilegier få ingå nytt Contract, och det på 50 år, tillika med ett af Inspectores Aerarii och Typographiæ, hvilka blifvit i ärendet hörde, deröfver afgifvet utlåtande, af hvilket man ser, att desse Herrar jemte erkännande af FRENCKELLS rätt till fortsatt åtnjutande af alla Universitetets Boktryckeri Privilegier åtföljande förmoner, likväl i betraktande af de sedan förra Contractets ingående förändrade förhållanden, som gjort dessa förmoner nu mycket mera indrägtiga än då, höllo det för billigt att ifrån Universitetets sida anspråk gjordes på motsvarande tillökning af de medelst dessa Privilegiers förlänande afsedda fördelar för detsamma. Utväg till vinnande af sådan tillökning borde dock, enligt desse Committerades mening, icke sökas hvarken i någon viss städja, eller i viss årlig afgift, eller i pappers tullfrihets medlens undantagande, utan genom minskning af de vid detta lärosäte studerande, till största delen fattige, ynglingars omkostnader under den längre tid, som måste åtgå för dem, hvilka ville göra sig skickelige till vinnande af Akademiska grader eller belöningar; i anseende hvartill FRENCKELL ock förmodades kunna förbinda sig att för ett af Consistorium modereradt pris trycka ej mindre alla Akademiska Disputationer, än Promotions Programmer och Gratulations skrifter, samt de elementar böcker, som i anledning af de

publika föreläsningarne kunde tarfvas. I öfriga delar ansågs det nya Contractet kunna blifva lika med det gamla, jemväl hvad tiden beträffade, dock med tillägg af strängt förbud för ocker med eller missbruk af Psalmboks Privilegium såsom ock för Disputations trycknings prisernes stegring utöfver de i Contractet bestämda, hvilka Frenckell troddes hafva vida öfverskridit.

Vid derpå följande öfverläggning i Consistorium fästades uppmärksamheten äfven förnämligast på de två frågorne, den ena, huruvida tullfrihets medlen borde antingen till Universitetet indragas, eller ock emot någon betingad minskning i tryckningskostnaden för Disputationer m. m. åt Magister Frenckell än vidare upplåtas, och den andra, om icke någon förmon nu kunde för Universitetets Bibliothek dragas af oftanämnde exclusiva Privilegium på finska Psalmböckers och Catechesers tryckande, om hvilka frågor företrädesvis altså hvar och en af Ledamöterne i sin ordning vid företagen omröstning yttrade sig. Sålunda befans då Pluraliteten vara i allo ense med Committerade, dock likasom dessa utan några motivers anförande af andre än Consistorii Senior, Professor Calonius, hvilken utförligen releverade alla de omständigheter, vid öfvervägande af hvilka Consistorium många gångor förut funnit nödigt att afhålla sig ifrån alla förslag, genom hvilka de af Kongl. Maj.t och Kronan Akademie Boktryckeriet förlänte förmoner skulle dragas ifrån det nyttiga ändamål, hvartill de blifvit gifne. Deremot ansåg Rector, Professoren Gustaf Gadolin, de Akademien allernådigst förunnade förmoner, som åt dess Boktryckare genom sednaste Contract upplåtits, vara af den beskaffenhet, att det ej kunde Akademien förmenas att, sedan verkan af detta Contract upphört, desamma på ett eller annat vis till läroverkets bästa använda, hvarföre och emedan Kongl. Brefvet af d. 20 Nov. 1741 om bemälde Privilegium egenteligen syftade på Bibliothekets fördel, Rector förklarade sig böjd att föreslå ett Contract, enligt hvilket Frenckell komme att åtminstone till Bibliotheksfonden erlägga något årligt arrende, men förenade sig likväl, då Pluraliteten af Consistorii ledamöter redan stadnat i ett annat beslut, med Committerade. Biskopen och Procancelleren åter yttrade nu munteligen en, hvad vilkoren vid det nya Contractets uppgörande vidkomme, på visst sätt ännu mera skiljaktig mening, och afgaf sedermera skrifteligen till Protokollet en omständelig utveckling af de skäl, på hvilka Herr Biskopen redan d. 14 Junii 1803 anmärkt, att ifrågavarande exclusiva Privilegium numera var så förmonligt, att Akademien, långt ifrån att åt Boktryckaren skänka sina tullfrihets medel, heldre borde af honom få något visst årligt arrende. Vid sådant förhållande trodde näm-

ligen Herr Biskopen sig böra till Hans Excellence Cancelleren hemställa, om icke i de ömsesides vilkoren någon skälig och efter tidernas omskiften lämpelig förändring, eller jemkning, nu kunde vidtagas, antingen till Akademiens eller den här studerande ungdomens större båtnad, hvarföre och då icke allenast ofvannämnde Kongl. Bref uppenbarligen ådagalade Kongl. Maj.ts nådiga afsigt att derigenom bidraga *till Akademiens Bibliotheks uppkomst och understöd,* utan ock medelst allernådigste stadfästelsen af d. 17 Maji 1779 på tullfrihets medlen var förklaradt, att de blifvit beviljade så väl till lättnad för den studerande ungdomen vid tryckningen af deras egna arbeten, som äfven *till inköpande af nödiga Scholæ böcker,* Herr Biskopen så mycket heldre ville föreslå att Akademien skulle i det nya Contractet förbehålla sitt Bibliothek nästnämnde medel, som Kongl. Maj.t d. 10 sistlidne April fastställt de af Canceller i afseende å fullkomligare bildande af blifvande Prester och Skollärare vid Akademien föreslagne Seminarier, vid hvilka ett serskildt, för desses ändamål tjenligt förråd af lämpeliga *Skole och läroböcker* blefve alldeles oumbärligt, men för hvilkas anskaffande icke någon fond för det närvarande fanns att tillgå, så länge det egenteliga Akademie Bibliothekets anslag så alltför väl tarfvades för dess många behof. Men skulle Hans Excellence efter gemensam öfverläggning härom med Högloff. Hof-Cancellers Embetet, hos hvilket, till följd af Kongl. Maj.ts d. 5 Nov. 1773 till f. d. Cancellie Collegium allernådigst aflåtne skrifvelse, den tillämnade afhandlingen med Magister Frenckell syntes böra anmälas, på det Privilegierne måtte tillfalla den, *som bäst vore i stånd att dem till Kronans och Akademiens fördel förvalta,* finna lika med Consistorium skäligt vara, att vid bemälde Contracts afslutande göra förnämsta afseendet på den studerande ungdomens lättnad vid tryckningen af deras egna arbeten och lärdomsprof, så uppgaf Herr Biskopen hvilka ändringar i 1786 års Contract han i sådan händelse ansåg nödiga. Rörande denna del af saken hade ock Consistorii öfriga ledamöter redan under omröstningen väckt ett och annat mera eller mindre olika förslag, och förenade sig nu alla derom, att i nya Contractet skulle 1:o förbehållas, det vid Correcturet all möjelig accuratess måtte brukas. 2:o Formatet för hvarje sida Disputations tryck in quarto bestämmas till $4\frac{1}{4}$ tum i bredden och $6\frac{1}{2}$ tum i höjden, pagineringen och custodes der inberäknade. 3:o stadgas, att innan Studerande betalade tryckare lön för sina Disputationer, Räkningen måtte af Inspectores Typographiæ pröfvas och påtecknas, äfvensom i händelse af tvistighet hos Consistorium anmälas, samt 4:o att vid betalningen efter arktalet borde för ett halft ark betalas hälften, för ett fjerdedels ark en fjerdedel och för en sida äfven en

fjerdedel af hvad för ett helt ark i trycknings lön erlades. Sist beslöts att enligt flesta rösterne project till nytt Boktryckeri Contract komme att uppsättas.

Till följd häraf justerades ett sådant d. 1 Febr. 1805, hvilket straxt derefter tillsändes Magister Frenckell för att påses, med tillsägelse att samma dag kl. 11 infinna sig i Consistorium för att deröfver utlåta sig. Han uppkom äfven på utsatt timme, men hemställde om icke, så vida under den korta tid han haft Contractet till påseende han icke hunnit deröfver stadga sina tankar, honom kunde lemnas tillräckligare rådrum härtill; och som Consistorium fann godt att bifalla denna hemställan, så tillsades honom att vid Consistorii nästa sammanträde aflemna sitt utlåtande. Också föredrogs vid nästföljande sammanträdet d. 26 i samma månad en af Magistern, jemte det honom meddelade projectet till nytt Boktryckeri Contract ingifven skrift, hvari han hemställde 1:o Om ej tiden för detta Contract kunde, på sätt han i tvänne sine förut ingifne skrifter begärt, till 50 år bestämmas. 2:o Om ej tredje momentet i 1786 års Contract, som nu blifvit uteslutet, om exclusiv rättighet till Disputationers tryckande, äfven nu kunde intagas. 3:o Om befrielse ifrån den honom i tredje momentets sednare afdelning ålagde skyldighet, att utan betalning trycka Programmata Promotorum och Gratulationsskrifter vid Promotioner. 4:o Om ej tryckare lönen för Physiska, Mathematiska och med Orientaliska Stilar blandade Disputationer kunde uppsättas till 3 Riksd. för arket; i hvilket fall samt om för Promotions Programmer och Gratulationer betalades, han erbjöd sig att trycka 450 exemplar utan beräkning af öfvertryck, emot det han för hvarje detta antal öfverskjutande hundrade exemplar skulle efter vanligheten undfå 8 skill. Banco. 5:o Om icke sidornas höjd och bredd kunde få blifva densamma, som förut. 6:o Om icke för sex tryckta sidor borde betalas såsom för ett helt ark. 7:o Om icke i stället för tryckare räckningarnes granskning af Inspectores Typographiæ en Taxa öfver tryckare lönen kunde å Boktryckeriet anslås; äfvensom Magistern 8:o förbehöll sig, att Manuscriptet till hvarje Disputation måtte complett och behörigen censureradt på engång till Boktryckeriet inlemnas, att några ändringar emot Manuscriptet ej måtte göras samt att, der så likväl hända skulle, sådane ändringar då måtte serskildt betalas.

Härom öfverlades nu och fann Consistorium, hvad 1:a punkten beträffade, att tiden för Contractets bestånd så mycket mindre kunde förlängas, som när det på 30 år ställda förslaget till förra Contractet 1786 till då varande Canceller öfversändes, Hans Excellence täcktes bestämma denna tid till 20 år, likasom förut vanligt varit. Deremot beviljades 2:a punkten, likväl

med tilläggning, att den Magistern derigenom tillerkände exclusive rättighet till Disputationers tryckande, vore förenad med en ovilkorlig skyldighet å hans sida att enligt den fastställda Taxan samma tryck verkställa. 3:o Antog Consistorium förslaget att tryckningen af Gratulationsskrifter vid Promotioner skulle betalas, men Programmata Promotorum borde lika med annat, som till Akademiens egen tjenst utgåfves, utan betalning till omkring 450 exemplar tryckas. 4:o Beslöts, att tryckare lönen för Disputationer med Physiska, Chemiska och Mathematiska signaturer samt med Arabiska och Syriska stilar skulle uppsättas till 3 Riksd. arket i det fall, då de i den mängd förekomme, att de kunde anses upptaga hälften af samma ark; i anledning hvaraf Consistorium jämväl fann skäligt, att i stället för 720 exemplar komme 350 utan öfvertrycks beräkning framdeles att tryckas. 5:o Pröfvade Consistorium att Formatet eller Columnernes dimensioner i höjd och bredd borde blifva såsom förut vanligt varit. Men Magisterns i 6:e punkten gjorde hemställan om arktalets beräkning kunde Consistorium icke godkänna. 7:o Fann Consistorium för godt att i stället för Boktryckare räkningarnes nödig befunna pröfning af Inspectores Typographiæ en Taxa å Boktryckare lönen för Disputationer blefve å Boktryckeriet anslagen, vederbörande dock obetaget att, der de funne sig alltför högt debiterade, derom hos Inspectores Typographiæ anmäla. Äfvenså ansåg Consistorium, hvad 8:e och sidsta punkten angick, det vara i sin ordning att Manuscriptet till Disputationer icke annorlunda än färdigt och complett måtte af Boktryckaren emottagas och dagen då det ingåfves af honom egenhändigt derå tecknas, såsom ock att der några sådane Correcturer emot Manuscriptet gjordes, som vållade redan uppsatte Columners brytning, sådant efter billighet och öfverenskommelse borde serskildt betalas.

Alla häraf följande ändringar blefvo derefter genast i förbemälde project införde och Rector anmodades att öfver detsamma i dess sålunda förändrade skick höra Magister FRENCKELL samt härom sedan vid nästa sammanträde underrätta Consistorium. Den 1 Mart. gaf ock Rector tillkänna, att han dagen förut i Consistorii Sessionsrum uti Akademie Secreterarens närvaro jemlikt nyssberörde uppdrag hört FRENCKELL, som dervid förklarat, att han med Contractet i sådant skick det nu hade till alla delar åtnöjdes; och beslöts derföre att detta Contract skulle Hans Excellence Cancelleren i afseende å närmare pröfning tillsändas, med hemställan huruvida Hans Excellence månde finna nödigt att i anledning af Kongl. Brefvet af d. 15 Nov. 1773 till Cancellie Collegium, Höglofl. Hof-Cancellers Embetets utlåtande deröfver inhemta, då ock ej mindre Consistorii rörande detta mål hållne öf-

verläggnings och omröstnings Protokoll, än det nu till slut gående Contractet borde medfölja. I svarsbref häruppå af d. 25 Apr. förklarade altså Hans Excellence, med anledning af Hof-Cancelleren Zibets derom gjorda erinran, att den i Contractets 4:e § Frenckell och hans arfvingar lemnade försäkran, att mot antagliga vilkor vara framför alla andra till nytt Contract berättigade, skulle betaga Akademien utvägen att genom ett allmännare utbjudande erhålla de mest förmonliga vilkor, berörde § böra rättas med de orden, *derest han eller de vilja ingå uti enahanda vilkor, som andre vid offenteligt kundgörande af det nya Arrendet möjeligen kunna erbjuda och antaglige äro*, hvarjemte Hans Excellence, för att lätta utvägarne för fattige Studerande till absolverande af deras Akademiska Cours, under förmodan att Magister Frenckell, vid öfvervägande af de icke obetydliga fördelar han under den snart till ända lupna Arrende tiden njutit och hvilka borde förvissa honom om den fortfarande förmon han af detta nya Arrende Contract hade att förvänta, icke droge i betänkande att finna sig deri, funnit lämpeligt att nedsätta det för ett tryckt ark in quarto föreslagne pris från 1 Riksd. 32 Skill. högst 2 Riksd. 32 Skill. till 1 Riksd. 16 Skill. högst 2 Riksd. 16 Skill. samt att, i den händelse då priset stadgades till 3 Riksd. endast 2 Riksd. 32 Skill. måtte erläggas, och anmodade Herr Grefven för öfrigt Consistorium att med iakttagande häraf upprätta nytt Arrende Contract och detsamma till Hans Excellences fastställelse skyndsammeligen insända.

Efter uppläsandet af detta bref, d. 21 Maji, gaf Rector tillkänna, att Magister Frenckell erhållit afskrift deraf och förklarat sig icke hafva något att påminna vid den i 4:e § af Contractet skedde ändring, såsom till meningen lika med sjelfva projectet, och hade Magistern visserligen ansett det nedsatta trycknings priset för sig något betungande, såsom vida lindrigare än vid Akademien i Upsala, hvarifrån han nödgades förskrifva större delen af sine arbetare, men likväl, så vida det vore Hans Excellences Akademiens Cancellers vilja, funnit sig äfven uti detta lindrigare pris; hvaruppå beslöts, att i enlighet härmed ordentligt Boktryckeri Contract skulle uppsättas och in duplo så väl af Rector, på Consistorii vägnar, som af Magister Frenckell underskrifvas och till Hans Excellence i afseende å fastställelse expedieras, kommande det ena exemplaret, som borde skrifvas på stämpladt papper, att sedermera Frenckell tillställas och det andra att i Consistorii Archivo förvaras, äfvensom behörig afskrift borde bifogas, för att i Cancellers Archivet förblifva. Ett i Registraturet för året intaget, renskrifvet, Concept med samma Datum till det härmed afgående brefvet innehåller äfven följande tillägg: „Ankommande det på Tit.i Höggunstigste pröfning och väl-

behag, att antingen låta teckna Dess stadfästelse öfverst å Contracterne, eller att den genom särskildt Stadfästelse-Bref expediera".

Jemte skrifvelse af d. 3 Jun. som vid Consistorii sammanträde d. 25 i samma månad upplästes, återsände Hans Excellence begge exemplaren, öfverst försedde med påskrift: „Nedanskrifne Contract varder härmed gillat och fastställt". *)

„C. A. Wachtmeister". **)

af hvilka det ena genast tillställdes Magister FRENCKELL, som på kallelse infunnit sig, och nu ingaf en af honom enligt Consistorii författning uppsatt Specifique Taxa å tryckare lönen för Disputationer allt efter de särskildta Stilar i dem kunde förekomma, hvilken Consistorium förklarade sig vilja framdeles taga under bepröfvande. Andra exemplaret skulle bland Consistorii handlingar förvaras. Efter det förstnämnda, som nu ligger mig för ögonen och är skrifvet på tre ark 4 Sch. Charta Sigill. intages detta Contract här, för jemförelse med det förra.

„RECTOR och samtelige PROFESSORER vid Kongl. Academien i Åbo göre vetterligt: Att aldenstund det Contract, som emellan Kongl. Academien härstädes å den ena, och Boktryckaren Höglärde Magister Johan Christopher Frenckell å den andra sidan, angående Kongl. Academiens Boktryckeri-Privillegiers handhafvande och förvaltning, den 25 Aprill 1786 på Tjugu år at räknas ifrån den 8:de October det föregående året blifvit uprättadt, den 8:de nästkommande October till ända löper, och uppå de om denna med Boktryckeriet yppande ledighet i Post Tidningarne införde Kungörelser, utom bemälde Magister Frenckell någre andre sig till ny afhandling derom hos Consistorium Academicum icke anmält; Fördenskull och i betragtande af den berömliga insigt, sorgfällighet och drift, hvarmed han under et i öfrigt städse betygadt välförhållande Boktryckeriet härintills förvaltat, samt så vida han jemväl för dess tillbörliga och oafbrutna vidmagthållande ställt Kongl. Academien nöjaktig säkerhet i Herr Commerce Rådet Michel Rosendahl, Bruks Patron Johan Christopher Roos, Apothecaren Christer Åkerman, och Grosshandlaren Nils John, på sätt deras till Kongl. Academien afgifne löftesskrift af den 30:de sidstförvekne Junii det utvisar, har Consistorium Academicum för godt funnit, att med honom Magister Johan Christopher Frenckell uppå en tid af Tjugu år, räknade från den åttonde nästkommande October, då det

*) Med främmande hand, utan tvifvel Cancellers Secreteraren Willhelmssons.

**) Egenhändigt.

förra Contractet upphör, ingå et nyt Contract om detta Boktryckeri uppå följande vilkor, nemligen

1:mo Kongl. Academien updrager och öfverlåter till Magister Frenckell, jemte dess rättighet till Boktryckeriets underhållande här i Staden, det den 20 November 1741 Academien allernådigst meddelte, och af Kongl. Maj.t i anledning af något derutinnan skedt intrång, genom Nådigste Resolutioner af den 17 Julii 1765 och den 19 Junii 1794 ytterligare stadfästade Privillegium exclusivum å Finska Psalmböckers och Catechesers tryckande.

2:o Uplåter Kongl. Academien till Magister Frenckell den genom Kongl. Maj.ts Nådigste skrifvelse af den 5:te Februarii 1748 Academien tillagde och medelst Kongl. Brefvet af den 7 *) Maji 1779 vidare allernådigst försäkrade Tullfrihet på Ettusende Ris Tryckpapper, som för det närvarande af Kongl. Maj.t och Kronan i Penningar med Etthundrade fyra Riksdaler åtta skillingar Banco årligen betalas: hvilka medel fördenskull sedan de på Kongl. Maj.ts Befallningshafvandes anordning från Landt Ränteriet härstädes blifvit lyftade, till Frenckell skola hvarje år betalas.

3:o Tillerkännes Magister Frenckell uteslutande rättighet att trycka alla Academiska arbeten såsom Disputationer och Orationer med mera, som vid detta Lärosäte utgifvas, men icke höra härunder de arbeten, som någon af Professorerne eller andra Academiens Lärare och medlemmar för enskild räkning kunde finna för godt at genom trycket låta utgå; såsom om hvilkas tryckning och upläggande Författaren är obetagit, at med hvem honom godt synes och bäst han kan och gitter ofverenskomma.

4:o Där så hända skulle att Magister Frenckell inom de betingade Tjugu årens förlopp genom döden afginge; Tå skola hans Enka och barn, så vida de äga skicklighet och förmåga att Boktryckeriet behörigen drifva och uppräthålla, oafkortadt till godo njuta ofvan berörde rättigheter och förmoner till dess mera nämnde tid är förleden: hvarjemte efter samma tids förlopp han **) eller de, så vida de kunde hafva sina skyldigheter vederbörligen fullgjordt, och därest han **) eller de villja ingå uti enahanda vilkor som andra vid offenteligt kungörande af det nya arrendet kunna erbjuda och antaglige äro, skola fram för alla andra till ytterligare nytt Contract vara berättigade: men ej måga han **) eller de under Contracts tiden sin rätt till Boktrycke-

---

*) Här se vi det af mig sid. 326 anmärkta skriffelet ännu reproduceradt, och då jag af flera förekomna anledningar jemfört detta Contract med det föregående har jag nu först funnit att sagde fel har sitt ursprung redan ifrån 1786.

**) Detta språkfel är af mig här qvarlemnadt, till bevis på den oförsvarliga tanklöshet, hvarmed största delen af 1786 års Contract ej mindre nu än troligen vid det till Can-

riet å någon annan transportera, med mindre han *) eller de dertill förut erhållit Consistorii Academici samtycke.

5:o I fall ändteligen sådana omständigheter yppas kunde, som gjorde att Magister Frenckell, eller dess Enka och Barn, ej funne sig uti att med detta Boktryckeries drift vidare fortfara; Så skall honom och them vara tillåtit at efter ett års förut skedd uppsägning sig derifrån skilja: Men om de då vilja sälja Boktryckeri verket, förbehålles den, som af Kongl. Academien till Boktryckare antages, at där han det åstundar, vara närmast till dess inlösen efter det pris, hvarom vederbörande kunna öfverenskomma, eller någon derföre skäligen bjuder.

Häremot blifver Magister Frenckells skyldighet:

1:o At under merbemälte tid af Tjugu år vid Kongl. Academien, utan all Academiens kostnad och gravation underhålla et fullständigt Boktryckeri, försedt i tillräckelig myckenhet med svarsgoda Stilar, till Svensk, Latinsk, Graekisk, och Hebraisk skrift, jemte et efter behofvet afpassadt och minst för et quartblads tryckning tillräckligt quantum Arabiska och Syriska stilar, såsom ock med ciffror och de i Mathematiska samt Astronomiska arbeten, så väl som i Chemien brukliga tekn och Signaturer, vanliga Boktryckare Zirater, nödigt antal Prässar, med alt annat erforderligt tillbehör.

2:o Åligger honom at förse verket med välfregdade och skicklige arbetare, så till Sättare som Tryckare, och at hålla noga hand deröfver, det de hvar för sig behörigen sköta hvad dem åligger, samt isynnerhet at de förre vid Correcturet bruka all möjlig varsamhet; på det et felfritt och både till accuratess, Svärta, och afdragning snygt, vackert och redigt Tryck härstädes må tillverkas.

3:o Alt hvad till Kongl. Academiens egen tjenst kommer att tryckas, såsom Programmata Rectoris et Promotorum samt Lections Cataloger till omkring fyra hundrade femtio Exemplar, Juramenta Studiosorum, Charta Blanquer till Tabeller öfver de Studerande med mera, såsom ock Charta Blanquer till Meteorologiska Observationer, med hvad mera som till Tryckning för Academiens räkning kan påbjudas, det tryckes utan betalning: kommande ingen annan kostnad än endast för papperet dertill att af Acade-

celler afgående förslagets uppsättande blifvit afskrifven och de renskrifna exemplaren af vederbörande tjenstemän genomsedda, då ingen af dem märkt, att ordet Enka icke fans i nyssnämnda äldre Contract. Eller anságo de Consistorium böra så slafviskt rätta sig efter Hans Excellences förberörde föreskrift, att icke en bokstaf deri kunde få ändras, och således *han*, som kanhända genom skriffel tillkommit i stället för *hon*, måste bibehållas?

*) Se Not. **) på föregående sida.

mien bestås. Dock begripes ej härunder Orationer, som Consistorium Academicum en eller annan gång kan för godt finna at för Kongl. Academiens räkning genom trycket låta utgå.

4:o Bör Boktryckaren draga ofelbar försorg derom, det uplagorne af Finska Psalmböcker och Catecheser, å hvilkas tryckning han exclusiv rättighet innehafver, måge tryckas i det möjeligaste felfria. Och som detta Privillegium medelst Kongl. Maj.ts senast under den 19 Junii 1794 derå meddelte ytterligare allernådigste stadfästelse, för sådane inbrott som deri förut tid efter annan blifvit gjorde, nu mera är fulleligen befredadt; Så åligger ock Boktryckaren vid vite af Ett hundrade Sextio Sex Riksdaler Trettio två skillingar att derom besörja, det erforderliga Exemplar af förenämnde böcker altid måge vara att tillgå, till ett skäligt pris, hvilket utöfver hvad tillförene vanligt varit ej må uppstegras. Och bör detta som om Psalmböckers pris betingadt är, äfven gälla om Skole böcker, där några sådane af Boktryckaren härstädes komma att uppläggas.

5:o Bör Boktryckaren, i anseende till de honom uplåtne ofvanberörde förmoner hålla Disputations trycket till lindrigare pris än för alt annat tryck vanligen betalas. Och ty må ej för arket in quarto, hvarest hvarje sida i tryck bör innehålla i bredd och höjd samma mått, som vid det Academiska Tryckeriet härstädes förut varit brukeligt, mera fordras, än från En Riksdaler Sexton skillingar till Två Riksdaler Sexton skillingar Banco, efter Stilens olika beskaffenhet. Skulle likväl i någon Disputation Physiska, Chemiska, eller Mathematiska signaturer, eller Arabisk och Syrisk skrift i den mån förekomma, att dessa stilar kunna pröfvas intaga hälften af det tryckta arket, må för ett sådant ark erläggas Två Riksdaler Trettio två skillingar Banco. Skolandes för den betalning, som efter arktalet erlägges och hvilken för et halft, trefjerdedels och et fjerdedels ark i proportion emot et helt ark, men för en sida och derunder lika som för et fjerdedels ark beräknas, i hvilken betalning ej innebegripes, hvad efter billighet och särskild öfverenskommelse erläggas bör för sådane correcturer emot manuscriptet, som vålla de redan upsatta columnernas brytning och följakteligen förorsaka för Boktryckaren särdeles besvär och tids utdrägt, Trehundrade femtio Exemplar aftryckas: Men för de exemplar, som detta antal öfverstiga, betalas öfvertrycket med åtta skillingar Banco för hvarje Etthundrade exemplar. Hvarförutan Boktryckaren jemväl åligger att tillse, det icke allenast Disputationerne i den ordning, som de färdige uti manuscript ingifvas, hvilket med Boktryckarens egenhändiga påskrift å manuscriptet bör styrkas, måge varda aftryckte; utan ock att den Studerande ungdomen, som dylika Disputationer

påkostar, af arbetarene vid verket med någre dricks penningars affordrande ej måge betungas. Och bör i öfrigt till förebyggande af all klagan öfver oskäligen stegradt trycknings pris, för Disputationer, en med detta Contract enlig. och efter möjeligheten bestämd taxa å Boktryckeriet upslås, ingen likväl betagit, som tror sig öfver taxans innehåll vara debiterad, at räkningen Inspectorum Typographiae pröfning underställa: varande den dermed sedan missnöjde öppet, att saken hos Consistorium Academicum till vidare pröfning och rättelse anmäla.

6:o Såsom Consistorium Academicum i öfrigt af Magister Frenckell förväntar, att han lika hädanefter som härintill i alla delar sig så skall förhålla, som en uppriktig och redelig Boktryckare väl ägnar och anstår; Så vill ock Consistorium hafva honom på det alfvarligaste påmint at ställa sig till obrottslig efterrättelse alt hvad ej mindre genom Kongl. Boktryckeri Reglementet af den 12:te Augusti 1752 än andra tid efter annan utkomne Författningar Boktryckarena i Riket till iakttagande i Nåder är föreskrifvit, eller hädanefter vidare kan varda förordnadt.

Och som Consistorium Academicum och Magister Frenckell om alla förenämnde Puncter sig förenat; Så varder detta Contract, till Hans Excellences Kongl. Academiens Cancellers vidare Höggunstigste pröfning och fastställande, med Consistorii Academici vanliga underskrift och Kongl. Academiens insegel bekräftadt. Som skedde i Åbo den 21. Maji 1805".

„På Consistorii Academici vägnar."

„Gustaf Gadolin

Kongl. Acad:s n. v. Rector."

„Henr. Alanus."

„Med föregående Contract sådant som det i Bokstafven lyder, förklarar jag Johan Christopher Frenckell mig till alla delar nögd: Förbindandes jag mig, att emot de af Kongl. Academien mig utfäste vilkor och förmoner, detsamma till alla dess Puncter redeligen fullgöra och efterkomma; Som med egenhändig underskrift och mit vanliga Signetes undertryckande bekräftes. Åbo ut supra

J: C: Frenckell."

Om den af Magister FRENCKELL, d. 25 Jun. såsom ofvan bemäldt är, till Consistorium ingifna Taxa förekommer derefter i Protokollerne intet, förrän d. 19 Nov. då Rector gaf tillkänna, att äfven Professor Johan Gadolin, som haft densamma till närmare påseende, i enlighet med hvad Contractet innehöll uppgjort ett annat, efter Professorens mening mera fullständigt förslag till Boktryckeri Taxa, och Consistorium derefter beslöt, att en sådan, före-

teende såsom här föreslogs hvar och en af deri nämnda Stilsorter med dess egen Stil, skulle tryckas och på Boktryckeriet anslås samt 40 exemplar deraf till Consistorium beställas, för att till vederbörande utdelas. Följande året d. 25 Apr. tillkännagafs jemväl af Rector, att Magister Frenckell numera inlemnat tryckta exemplar af den af Consistorium fastställda Boktryckeri Taxa för Disputationer ifrån d. 8 October 1805 till samma tid år 1825, och beslöts då att tvänne af dessa exemplar skulle tillsändas Universitetets Canceller, hvilken sedan i svarsbref af d. 16 Maji förmälde sig icke hafva något att vid densamma påminna. I afseende å jemförelse, hvad priserne beträffar, med nyare tiders, torde följande afskrift af denna Taxa här förtjena plats. Ett ark i vanlig qvart ren Mittel, 1 Riksd. 16 skill. 1 Dito Mittel med Cicero Noter, 1—32. 1 Dito ren Cicero N:o 1, 2 Riksd. 1 Dito Dito N:o 2, 2—8. 1 Dito Cicero med Corpus Noter, 2—16. Ett Dito Mathematiskt, Physiskt, eller med Orientaliske Stilar, samt med Siffror, 2—24 à 2—32. Allt i Banco mynt räknadt.

Då häraf fullständig kunskap kan vinnas jemväl om de Magister Frenckell efter den tid, för hvilken 1786 års Contract var gällande, ålagda pligter emot Universitetet, går jag nu att med ledning af hans förut omtalda tryckta Förteckningar för hvarje år ifrån och med d. 21 Sept. 1795 besvara den likaledes ofvanför berörda frågan, huru han fullgjort dessa pligter, dock vederbörligen inskränkt till de böcker, hvilka han förbundit sig att för ett skäligt, icke öfver hvad förut vanligt varit uppstegradt pris aflåta, om några sådane af honom komme att uppläggas, det vill egenteligen säga endast Skoleböcker, men till hvilka likväl alla vid ungdomens undervisning nödiga, eller för densamma i hvilket hänseende som heldst nyttiga skrifter synas böra räknas.

Se här altså ett på sådan grund uppgjordt utdrag af bemälde Förteckningar, här och der tillökt med några i dem saknade titlar.

Yxikertainen Selitys Lutheruxen Wähän Catechismuxen ylitze, Kysymysten Ja Wastausten kautta, Pandu edes Olaus Svebiliu*xelda. Suomexi käätty: Ja nyt Wastauudesta ylitze katzottu.* Tryckt 1796, 1798, 1799, 1802, 1803, 1806, 1811 och 1815. — *Walitut Raamatun-Sanat ja Wärsyt, Ruotsista Suomexi käätyt.* 1796. — *Neuwo Lapsille, Yhteisestä Kansasta.* Jacob Zidén*ildä.* 1797. — M. Tullii Ciceronis *de Oratore Libri III, ex recensione J. A. Ernesti.* 1797 och 1803 (24 skill.). C. Sallustii Crispi *Opera.* 1797 och 1805 (8 skill.). — Sam. Fr. Nathan. Mori *Epitome Theologiæ Christianæ.* 1798 och 1812 (1 Rub. 50 kop.) — *Läse-Öfning*

för mina Barn. 1798, 1801 och 1813 (40 kop. B.o Assign.). — *Inledning til Chemien, af* Johan Gadolin. 1798. — *L'Ami des Enfans. Par Mons.* De Rochow. 1799. — *Tidsfördrif för mina Barn.* 1799, 1803 och 1813 (50 kop. B. Assign.). — *Autuuden Oppi, Lyhykäisesti edespandu, Lutheruxen Catechismuxen Yxinkertaisexi Selityxexi.* *) 1799, 1802, 1804 (2 skill.), 1807 (2 skill.) och 1813 (16 kop.). — *Enfaldig Förklaring öfver* D. Mart. Lutheri *Lilla Cateches, ställd genom Spörsmål och Svar af* Olao Svebilio. 1801, 1804 (3 R.dl. 16 sk. 100:de), 1805 (2 R.dl. 10 sk. 8 r. 100:de), 1808 och 1810 (3 Rub. 68 kop. Silfver 100:de). — Eutropii *Breviarium Historiæ Romanæ. E recensione H. Verheyk.* 1801 och 1809 (5 sk. 4 r. B:co). — *Doctor* Joh. Georg Rosenmüllerin *Autuuden Opin Ja Jumalisuden Historia Lapsille. Eli Opetus Jumalan tunnon ja palwelluxen menosta. Mailman aluusta, nykyiseen aikaan asti. Jonga* Gustaf Rancken, *Suomexi kirjoiti.* 1803 (12 sk.) — Cebetis *Tabula in usum Tironum. Accedit Index Græco-Latinus.* 1803 (16 sk.) — Joh. Aug. Ernesti *Initia Rhetorica.* 1805 (24 sk.) — *Kristlig Religions-Lärobok för Lärare och Barn, jämte fem Hufvudstycken i* Luthers *Kateches med korrta ordförklaringar af* Heinrich Gottlieb Zerrenner. *Öfversatt med förändringar, tillökta Förklaringar samt förbättrad Svensk Öfversättning af Skriftenes Språk, utaf* Gustaf Domander. 1805 (24 sk.) — Hippocratis Coi *Aphorismorum Sectiones Octo. Ex interpretatione Anutii Foesii e Textu Græco in Linguam Latinam, una cum observationibus sparsim adjectis a* B. Björnlund. 1805 (8 sk. häftad). — *Lärobok i Logiken, af* J. G. C. C. Kiesewetter. *Öfversatt af* J. W. Tuderus. 1806 och 1816. — *Lärobok* i *Allmänna Geografin, för Svenska Barn, af* Gabr. Isr. Hartman. *Första Bandet.* 1806. — *Henrik Gottschalk i sin Familj, Lärobok af* C. G. Salzman. *Öfversatt af* Joh. Henr. Avellan. 1806 (24 skill. Banko). — *Autuuden Oppi Syndisille. Jonga* Gustaf Rancken *Kysymyxillä ja Wastauxilla on selittänyt.* 1808. — *Hywiä Tapoja opettawaiset Jutut Yhteiselle Kansalle ja Lapsille.* J. P. A. Snell*ildä, Jotka Ruotzin Kielestä on Suomexi käändänyt* Henrik Chytraeus. 1808 (13 skill. 4 rst.) och 1817. — Publii Ovidii Nasonis *Metamorphoseon Libri XV.* 1808 (26 skill. 8 rst.) — *Läsning i Tyska Språket. Utgifven af* And. Joh. Rönnbäck. 1809 (18 sk. 8 rst.) — *Försök till en mindre Lärobok i Christendoms-kunskapen, lämpad efter* Lutheri *lilla Cateches och Allmänhetens, särdeles de enfaldigares behof.* *) 1810 (2 skill. 8 rst. Banco) och 1813 (16 kop.) — *Religions-Historia för*

*) Af Johan Möller.

Barn, af Doctor Joh. Georg Rosenmüller, *öfversatt af* Eric Schyttner. 1810 (40 kop. Silfv.) — Q. Horatii Flacci *Liber de Arte Poëtica. Accesserunt alia quædam ejusdem Carmina.* 1810 (32 kop. Silfv.) — *Muutamia Ajatuxia Ja Rucouxia, Jumalan Sanast yxikertaisill Jhmisill ja Lapsill asetettu.* 1811 (3 kop.) 1814 (à 1 Rub. 50 kop. Boken) och 1817 (6 kop. B:co Ass. Exempl.) — *A. B. C. Bok af* Joh. Gust. Eckerberg. 1811. — C. Cornelii Taciti *Opera Volumen I. Annales.* 1813 (80 kop. B:co Ass.). *Vol. II.* 1814 och 1815 (90 kop. B:co Ass.) — Publii Ovidii Nasonis *Fastorum Libri VI.* 1817. — *Halullisen Rippi-Lapsen Kaksi Wirttä.* *) 1817. — M. Tullii Ciceronis *de Legibus Libri III.* 1818 (50 kop. B:co Ass.).

Anmärkas bör likväl, att några ibland ofvannämnde böcker redan före de här följda tryckta förteckningarnes början blifvit af Magister Frenckell tryckte, nämligen *Yxikertainen Selitys Lutheruxen Wähän Catechismuxen ylitze,* Ol. Svebiliu*xelda,* första gången 1791 och andra gången 1794, *Läse-Öfning för mina Barn,* 1795, och *Autuuden Oppi* af Möller, 1793. I likhet med hvad förut sid. 272 är anfördt om under förste Frenckells och hans enkas tid utkomna upplagor af finska Psalmboken och Gezelii finska Catecheser, bör ock här tilläggas, att till sonens höra de upplagor af *Uusi Suomenkielinen Wirsi-Kirja,* i lång 12:o, som på titelbladen hafva årtalen 1786, 1787, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1813, 1816 och 1818, i kort 12:o med årtalen 1799, 1803, 1810 och 1815, i 8:o med 1800, 1804 och 1816, samt i 4:o med 1810. Detsamma gäller om Gezelii *Lasten Paras Tawara,* den mindre, utgörande fyra ark, med årtalen 1795, 1807 (1 Riksd. 32 skill. 100:de), 1812 (5⅓ Rub, 100:de) och 1813 (20 kop. Ex.) samt den större, om fem ark, 1812 (10 Rub. 100:de). Priset på en del af dessa böcker och skrifter är väl icke kändt; men nästan alla, utom dem, hvilkas tryckning var Universitets Boktryckaren ensam förbehållen, utkommo under en period, då föga någonting annat, än ett lågt pris kunde ifrån täflan med honom utestänga Boktryckarene i Sverige.

Hvad sedan de arbetens inre värde vidkommer, hvilka Magister Frenckell synes hafva efter eget val på sin bekostnad ifrån trycket utgifvit, kan detsamma väl icke med säkerhet bedömmas af någon som icke läsit dem alla, hvartill jag lika litet som förmodeligen någon annan haft tillfälle; men i oftanämnde Förteckningar finnes icke ett enda, hvars ämne kunde väcka något

---

*) Af Gustaf Rancken.

misstroende till hans grundsatser, betraktade ur hvilken som heldst af de synpunkter, som härvid kunna eller böra väljas. Alla de skrifter, på hvilka vår uppmärksamhet af denna anledning bör fästas, angå ämnen, hvilkas utveckling måste hafva beredt läsarene någon nyttig kunskap eller åtminstone lika oskyldig, som nöjsam sysselsättning. Deras förläggande får fördenskull icke heller betraktas blott såsom föremål för en vanlig bokhandlare spekulation, och ännu mindre såsom foster af någon slem vinningslystnad. De på andra språk än Finskan författade arbeten, dem man med full visshet kan hänföra till det nu ifrågavarande slaget, äro icke många, hvaremot de finskas antal stiger mycket högre; men den tiden funnos icke många att påräknas såsom köpare af någondera sortens hithörande böcker, och synnerligen lönande kan således icke FRENCKELLS verksamhet åt detta håll hafva varit. Deremot och då den vid Universitetet studerande ungdomens antal immerfort var i stigande, hvarjemte Boktryckeriets sysselsättning naturligtvis förökades, och då Finlands sedan 1786 nästan fördubblade folkmängd, i samma mån befordrade afsättningen på de genom särskildt Privilegium för intrång af andra Boktryckare skyddade böckerne, ligger häruti ett ostridigt berättigande att betrakta det välstånd, till hvilket man vet Magister FRENCKELL hafva i egenskap af Boktryckeri idkare uppbragt sig, såsom härflytande förnämligast derifrån, att han längre tid än Universitetets fördel verkligen fordrade, fick njuta berörde Privilegium och öfriga dermed följande förmoner tillgodo, såsom vid det nya arrende Contractets afslutande på hufvudsakligen samma vilkor, som det gamla, icke få af Consistorii Academici ledamöter synas hafva insett, hvilka kände att FRENCKELL redan någon tid förut haft ganska god utkomst, och som altså funno honom icke mera hafva skäl att begära Tullfrihets medlens bibehållande, och ännu mindre att sätta sig emot nedsättningen af priset för Disputations trycket.

Den del af Magister FRENCKELLS i hans samhällställning ovanliga förmögenhet, som tyckes hafva derefter tillkommit, bör dock i första rummet tillskrifvas den allt menskligt förutseende gäckande, omkring fyra år sednare inträffade förändring i vårt statsskick, genom hvilken för honom öppnades ganska många nya tillfällen till sysselsättning med mera lönande arbeten och som sålunda beredde honom mycket större inkomster, än någon af vårt Universitets Boktryckare hvarken före eller efter honom haft. Så snart Kejserl. Regerings Conseilen i Finland blifvit i Nåder tillförordnad och i Åbo sammanträdt var nämligen FRENCKELL att anses såsom sjelfskrifven att trycka alla Hans Kejserliga Majestäts till detta Storfurstendöme utgående Förord-

ningar, Manifester, Kungörelser och påbud af alla slag, äfvensom Publikationer af de underordnade Myndigheter och Embetsmän, hvilka saknade tillfälle att vända sig till Boktryckeriet i Wasa, det enda som då, utom det Frenckellska, här i landet fanns, men i alldeles aftynande tillstånd. Detsamma gäller om Almanachornes och Finlands Stats Calenders tryckning, sedan Consistorium Academicum fått befattning med sådanes utgifvande.

Efter hvilken beräkningsgrund bemälde Kejserliga tryck betalts, vet jag icke, men huru mycket det inbragt finnes ungefärligen af dess belopp i arktal, hvilket, såsom Frenckells årstrycks Förteckningar utvisa, under åren 1809—1818 uppgått till 476 $^{1}/_{4}$ ark och således, i medeltal för hvarje år utgjort 47 $^{5}/_{8}$, eller i penningar, om priset antages till 5 $^{1}/_{2}$ Riksdaler Svenskt Banco, hvilket sannolikt var det lägsta, 261 $^{15}/_{16}$ Riksd. eller deremot svarande Ryskt mynt, årligen. Angående Almanachs trycket åter är bekant, att sedan de två förste allernådigst tillförordnade General Guvernörerne i Finland, Generalerne Göran Magnus Sprengtporten och Michaël Barclay de Tolly, hvar efter annan anmodat Consistorium Academicum att låta besörja utgifvande af Almanachor för hvartdera af åren 1809 och 1810, samt Consistorium åt Docens i Mathematiken Magister Johan Fredrik Ahlstedt uppdragit att sådane författa och vidtaga åtgärd om deras utgifvande ifrån trycket, äfvensom vid slutet af förstnämnde år genom Universitetets Canceller Stats Sekreteraren, Geheime Rådet Speransky, hos Hans Majestät Kejsaren i underdånighet anhållit, det täcktes Hans Majestät nådigst förunna Universitetet en uteslutande rättighet att till Finska allmänhetens tjenst för framtiden förlägga och utgifva Almanachor och Calendrar på Svenska och Finska språken, såsom ock, enär Consistorium ännu icke haft den nåden att erhålla Hans Majestäts svar och utlåtande härom, då tiden för Almanachors utgifvande för nästkommande året redan var inne, d. 21 Jun. 1810 uti skrifvelse till Kejserl. Regerings Conseilen i Finland underdånigst anhållit, det täcktes Hans Kejserliga Majestät till förekommande af de olägenheter, som i brist af Almanachor nödvändigt måste uppkomma, nådigst tillåta Universitetet att för nästinstundande året 1811 med uteslutande rättighet förlägga och utgifva vanliga Almanachor. Genom i Hans Kejserliga Majestäts höga namn d. 18 nästföljande Jul. ifrån Regerings Conseilens Oeconomie Departement aflåten skrifvelse erhölls häruppå sådant svar, att jemte det Hans Kejserl. Majestät med afseende på de af Consistorium i underdånighet anförda skäl samt såvida förlags kostnaden till Almanachans utgifvande endast genom uteslutande rättighet dertill kunde vinnas, funnit godt att till omförmälde underdåniga anhållan Dess nådiga bifall lemna, hade Hans Majestät

jemväl, med afseende å behofvet af en Stats- och Civil-Calender i Finland, i Nåder velat åt Consistorium uppdraga att med förenämnde rättighet författa och utgifva en slik Calender för det nästinstundande året, och till befordrande häraf anbefallt samtelige Hofrätter, Landshöfdingar och Consistorium i Borgå att med det skyndsammaste till Consistorium Academicum insända sådane Embets- och Tjenstemanna förteckningar, som under Kongl. Svenska Regeringen blifvit till Vetenskaps Academien i Stockholm årligen aflemnade. Till följd häraf beslöt Consistorium d. 2 Aug. att Universitetets Rector skulle om Manuscriptets författande med någon skickelig man öfverenskomma, äfvensom att förläggandet deraf borde genom Annonce i Åbo Allmänna Tidning till entreprenad utbjudas, och komme till afböjande af allt missbruk vid Almanachornes försäljande, en viss Taxa att bestämmas, hvarefter d. 30 i samma månad vid justeringen af bemälde Annonce äfven beslöts, att „försäljningspriserne för de små Almanachorne borde förblifva de samma, som för de sist utkomne bestämdt blifvit". *) Efter att altså hafva genom kungörelse i nämnde Tidning till den, som hölle Universitetet de förmonligaste anbud tillhanda, utbjudit förläggandet af nästkommande års Almanachor samt Stats- och Civil-Calender för Finland, med antydan, att anbuden borde innom d. 15 Sept. hos Rector skrifteligen göras, förmälde sedan Rector d. 20 i samma månad, att inom den sålunda utsatta tiden blott ett enda anbud inkommit, gjordt af Magister Frenckell, hvilken för rättigheten att berörde Almanachor och Calender trycka och till allmänheten försälja erbjudit Universitetet 1000 Rubel Banco Assignationer, dock med det uttryckeliga förbehåll, att införseln och försäljningen af i Sverige tryckte Almanachor för nästa år måtte blifva genom någon allmän kungörelse här i landet förbjudne; hvartill Magistern sedermera munteligen lagt, att betydliga partier Almanachor, adresserade dels till honom sjelf, dels ock till Bokbindaren Elmgren, redan blifvit ifrån Sverige till försäljning hitsände, men ännu lågo i Åbo packhus, samt fördenskull anhållit att äfven dessas försäljning måtte genom någon tjenlig och allmänneligen kungjord författning förbjudas. Med anledning häraf beslöt Consistorium då att underdånigt bref till Hans Kejserliga Majestät skulle genast uppsättas, med anmälan om berörde ifrån Sverige införde Almanachor, af hvilkas obehindrade försäljning här i landet befaras måste, att förlagskostnaden för de af Universitetet med stöd af förberörde Kejserliga Privilegium ombesörjde Almanachors utgifvande svårligen

*) Härmed menas troligen det sednast under Svenska regeringens tid bestämda priset, som var 1 Skill. 4 ö. Banco, i det närmaste svarande emot de på våra Almanachor för åren 1810 och 1811 utsatte 4 Kop. Silfver och derefter 8 Kop. Koppar, eller Banco Assignationer.

kunde återvinnas, äfvensom underdånig anhållan, det täcktes Hans Kejserliga Majestät fördenskull, genom utgående Allmän Kungörelse ej mindre förbjuda införseln till och försäljningen i Finland af alla i Sverige tryckta vare sig Svenska eller Finska Almanachor, än ock anbefalla vederbörande noggran vård derom, att de redan inkomne blefve till Sverige återsände. Och kunde Consistorium altså icke meddela något utlåtande öfver FRENCKELLS anbud, innan nådigt svar på sagde bref ankommit. Hans Kejserl. Majestäts nådiga bifall till denna underdåniga ansökning gafs ock af Kejserl. Regerings Conseilen redan d. 24 i samma månad, med förständigande derjemte att det blifvit Kejsarens Befallningshafvande genom utfärdadt Circulaire ålagdt, att genom vederbörande Sjötullkammare noga tillse att redan införde Almanachor återsändes och någon införsel af de samma till försäljning ej vidare tillätes. Det nådiga svarsbrefvet härom finnes hafva d. 12 Oct. ankommit till Consistorium, vid hvars sammanträde d. 26 det ock upplästes; men hvarken då, eller vid något af det årets efterföljande sammanträden synes något beslut vara fattadt, eller utlåtande meddeladt, om Magister FRENCKELLS anbud. På de ifrågavarande Almanachorne läses imellertid att de äro af honom tryckta, och annan utväg gafs visserligen icke; men icke dess mindre anmärkningsvärd är dock vederbörandes försummelse att införa något derom i Consistorii Protokoll.

Följande året d. 8 Mart. hade Consistorium den lyckan att inhändiga det af underdånig tacksamhet evinnerligen förtjenta, d. $\frac{1}{2}\frac{0}{2}$ nästföreg. Febr. af Hans Majestät Kejsaren egenhändigt underteeknade nådiga Rescript till Universitetets Canceller, rörande bifall till Consistorii ofvanbemälda underdåniga anhållan så väl om tillökning och förbättring af Universitetets Stat, som om åtskilliga andra förmoner, och deribland uteslutande rättighet att till allmänhetens tjenst författa och utgifva Almanachor och Calendrar på finska och svenska språken. När således tiden var inne att gå i författning om utgifvande af Almanachorne och Calendern för 1812, blef åter Annonce i Finlands Allmänna Tidning införd om öfverlåtandet af förlagsrättigheten dertill, men d. 17 Jun. androg Rector, att icke heller nu flere än Boktryckaren Magister FRENCKELL sig till erhållande af denna förlagsrättighet anmält, med ett anbud såsom förut af 1000 Rub. i Banco Assignationer; och „såg sig Consistorium i anseende härtill nödsakadt“ att detta anbud emottaga, med vilkor, att de små svenska och finska Almanachorne icke finge stegras till högre pris än 8 Kopek i Banco Assignationer eller i Koppar för hvarje exemplar häftadt och skuret, vid det ansvar Kongl. Förordningen af d. 31 Decemb. 1803 föreskrifvit. På lika sätt förfors med sagde

rättighets utbjudande på arrende för nästföljande året, i öfverensstämmelse med Consistorii d. 17 Mart. 1812 fattade beslut, att de till detta arrende hugade egde innom instundande Maji månad hos Rector inlemna skrifteliga anbud, och d. 5 Jun. inställde sig i Consistorium Mag. FRENCKELL, efter föregången underrättelse att han ensam ville betala något för den sålunda utbjudna förlagsrättigheten. Utan att någon öfverläggning om de blifvande vilkoren är i Protokollet synlig, tillsades honom nu af Rector att Consistorium ej samtyckt att priset på små Almanachorne finge uppstegras utöfver det förut fastställde af 8 Kop. i Banco Assignationer, samt att Consistorium endast för ett år ville, i brist af andre Entrepreneurer, erbjuda honom den ifrågavarande förlags och försäljnings rättigheten, emot hvad FRENCKELL således måtte hafva i sin skrifteliga anmälan begärt. Icke dess mindre förklarade denne häruppå åter, att han icke kunde ingå i några vilkor blott för ett år, utan anhöll att bemälde rättighet måtte på minst tre års tid honom upplåtas, men sade likväl, på tillfrågan hvad han ville för 1813 års Almanachs förlag ensamt erbjuda, sig icke kunna derför betala mera än 800 Rub. hvaremot han, i händelse sådant förlag beviljades för tre års tid, utfäste sig att för hvarje år erlägga 1000 Rub. allt i Banco Assignationer. Sedan FRENCKELL afträdt yppades någon skiljaktighet i meningarne om valet imellan desse alternativer ibland Consistorii ledamöter, af hvilka en del hoppades att något nytt tryckeri skulle innan kort i Åbo anläggas, en annan under osäkerheten om och när detta kunde komma att ske ville föredraga den större summan för den mindre, och åtskillige andre ansågo det med afseende på Universitetets bästa icke vara ens önskeligt att dess Boktryckare erhölle en medtäflare, genom hvilken han sattes ur stånd att i framtiden hålla detsamma tillhanda ett så väl försedt tryckeri, som det Frenckellska var, och skreds altså till omröstning, efter hvilken Consistorium stadnade i det beslut, som för Magister FRENCKELL, åter inkallad, afkunnades, att Consistorium funnit godt till honom emot en årlig afgift af 1000 Rubel i Banco Assignationer under tre års tid, eller åren 1813, 1814 och 1815, upplåta rättigheten att upplägga och försälja Svenska och Finska Almanachor till Åbo Horizont, samt Contoirs Almanachen och Stats-Calendern, kommande försäljningspriserne att förblifva de samma, som förut voro bestämde. Att detta upprepande af ofvanstående förklaring röjer någon misstanke om skedt öfverskridande af berörde priser, tyckes vara så mycket mindre tvifvel underkastadt, som i Consistorii Protokoll för d. 10 Mart. 1815 äfven finnes ett „af förekommen anledning“ fattadt beslut, att Academie Boktryckaren Mag. FRENCKELL skulle genom ProRector, under Rectors em-

betets dåvarande ledighet, „till Rectors Cancelliet uppkallas samt åtvarnas att vid försäljningen af de små Almanachorne, så väl i minut som i partie, noga rätta sig efter det å dem tryckta pris, så vida han ville undvika det för öfverträdelse häraf i Författningarne stadgade ansvar". Såsom mycket sannolikt anser jag likväl, att härtill ingen annan anledning funnits än ett löst rykte, som lätteligen kunnat utan skäl uppkomma under den tid, då både Ryskt och Svenskt mynt voro här i landet allmänt gängse och kursen dem imellan i daglig handel och rörelse tidt och ofta samt på mångfaldt sätt varierade, hvarföre ock omsättningen ifrån det ena till det andra i de flesta fall helt och hållet berodde af enskild öfverenskommelse. Kanhända härrörde dock något sådant rykte äfven deraf, att Frenckell, som för att kunna innom föreskrifven tid redan om sommaren hvarje år hålla Almanachen för det följande i landsorterne till salu, sades merendels varit nödsakad att på egen bekostnad och minst ett halft års kredit försända sådane i exemplar till der boende Bokbindare, för att sedan af desse häftade och skurne försäljas, ansett sig fördenskull berättigad att af dem, i stället för ränta på det sålunda förskjutna partiets kapitalvärde, fordra lika betalning, som för andra på hans bekostnad häftade och skurne.

Sedermera då efter förloppet af de tre år, på hvilka sednaste Contract om Almanachs förlaget var afslutadt, Consistorium Academicum d. 2 Febr. beslutit att genom kungörelse i Åbo Allmänna Tidning låta det komma till hugade förläggares kunskap, att de egde innan nästinstundande April månads utgång till Consistorium ingifva anbud å rättigheten att förlägga och försälja 1816 och derpå följande årens Almanachor och Calendrar, samt sistnämnde tid jemväl till ända gått, utan att något anbud derom inkommit, men Mag. Frenckell endast munteligen hos ProRector gjort förfrågan, till hvad pris små Almanachorne framdeles komme att försäljas, och ProRector fördenskull d. 1 Maji till Consistorium hemställt huru med saken förhållas borde; förklarade Consistorium att det icke ansåg sig befogadt att förändra det tillförene på nämnde Almanachor bestämda priset af 8 Kop. Banco Assignationer, och vidtog för öfrigt i afseende å förlags vilkoren en Interlocution, som väl icke ledde till det dermed åsyftade ändamålet, men hvars anledning jag icke får här förbigå. Uti skrifvelse af d. 4 Jun. 1813 till Consistorium Academicum hade nämligen Universitetets dåvarande Canceller, Generalen m. m. Grefve Gustaf Mauritz Armfelt, med afseende å nödvändigheten att så vidt ske kunde söka bibringa allmogen i Finland nyttiga underrättelser i moraliska och ekonomiska ämnen, samt för att förse densamma med tjenlig läsning deruti, yttrat sin mening vara att sådant lättast kunde verkställas,

om till de vanliga små Almanachorne, som af Universitetet utgåfvos, på sätt förut under Kongl. Svenska regeringen stundom händt, fogades korta och för allmogens begrepp fattliga afhandlingar i förenämnda ämnen och fördenskull öfverlemnat till Consistorium att om verkställigheten häraf besörja, så att desse Almanachor, började ifrån nästkommande året 1814, ökades med ett halft för detta ändamål bestämdt ark utan afseende på den deraf uppkommande drygare tryckningskostnad, då Universitetet blifvit så öfverhopadt af Monarkens Nåd, äfvensom till Consistorii bepröfvande om icke Almanachorne ändock derefter kunde säljas för samma pris, som ditintills varit faststäldt. Verkställigheten följde ock i full enlighet med Hans Excellences sålunda yttrade önskan, oaktadt flere svårigheter dervid mötte vidkommande första året, hvars Almanach nu icke kunde innom vanlig tid utkomma, enär det var omöjligt att få den dertill hörande afhandlingen så skyndsamt författad och på Finska öfversatt, som vederbordt; men om detta Bihangs inflytande på omkostnaderne för Almanachornes tryckning uppstod ingen fråga förrän nu, då rättigheten att förlägga dem i sålunda utvidgadt skick första gången skulle åt hugade spekulanter öfverlåtas. Bemälda Interlocution gick också icke ut på annat, än att förekomma, eller åtminstone så mycket som möjeligt vore inskränka Universitetets sannolika förlust på det nya företaget; men den företogs så sent och kanske äfven på mindre lämpeligt sätt, att derigenom intet vans, utan tvärtom tiden, innom hvilken Almanachen för 1816 bordt finnas för allmänheten tillgänglig, gick ur händerne, hvilket ytterligare bidrog till försvårande af all öfverenskommelse med Magister FRENCKELL, som dock ändteligen lät förmå sig att förlägga nyssnämnde Almanach under samma vilkor, som de nästföregående årens, men icke för något efterföljande. Han, eller rättare Bolaget Johan Christopher Frenckell & Son, hvilket Magistern d. 23 April 1814 ingått med sin äldste son Studeranden och Boktryckeri Factoren Johan Christopher Frenckell, var det äfven, som 1816, då vanlig kungörelse om utarrenderandet af rättigheten att trycka och försälja 1817 och följande årens Almanachor och Calendrar stått att läsa i Åbo Allmänna Tidning, återigen utan medtäflare infann sig, erbjudande en oafkortad arrende summa af 800 Rubel Banco Assignationer, med förbehåll att få i tio år, räknade ifrån och med 1817, trycka och försälja bemälde Almanachor och Calendrar, äfvensom sedan, då Consistorium funnit sig icke ännu böra ingå något Contract på längre tid än det nästinstundande året 1817, förklarade sig visserligen vilja hålla Universitetet tillhanda samma summa som de nästföregående åren, eller 1000 Rub. Banco Assignationer, men med förbehåll af särskild betalning för trycknin-

gen af Bihanget till små Almanachorne. Consistorium, som för närvarande icke hade annan utväg att få 1817 års Almanachor tryckte, var fördenskull nödsakadt att på ett års tid antaga dessa vilkor, hvilket skedde d. 24 Maji 1816; men huru högt berörde särskilda betalning stigit, fick man icke veta förrän d. 28 Febr. följande året, då Boktryckeri bolagets till 487 Rub. 50 Kop. oftanämnde myntsort uppgående räkning på papper och trycknings-kostnad för detta Bihang i Consistorium företeddes.

Under fast öfvertygelse derom, att Magister Frenckell skulle sjelfmant funnit sig icke böra göra anspråk på någon betalning för Bihanget, utan heldre öfvergifva till och med hoppet att med sådane vilkor som hittills någonsin derefter få öfvertaga samma arrende, om han vederbörligen aktat på tidens tecken, hvilka redan några år förut bebådadt något nytt tryckeris snart nog förestående anläggning, som ofelbart komme att göra det Frenckellska en stor del af dess hittills med säkerhet påräknade vinst stridig, kan jag så mycket mindre nu undertrycka min förundran öfver denna hans kortsynthet eller försummelse, som han aldrig var känd för någon slummeraktighet i sina affärers skötande. Följderne af berörda underlåtande, hvilket möjeligen bör tillskrifvas äfven ett blindt förlitande på lyckan, som alltid förut med framgång krönt hans bemödanden att utestänga hvar och en, som sökt tillstånd att anlägga nytt boktryckeri uti Åbo, uteblefvo icke heller länge, utan visade sig redan året derefter, då jemlikt Consistorii Academici d. 9 Apr. detta år fattade beslut den till anbuds emottagande å rättigheten att förlägga och försälja 1818 års Almanachor och Calender bestämda dagen blifvit på vanligt sätt i Åbo Allmänna Tidning kungjord, och hugade förläggare tillika underrättats, att Hans Kejserl. Majestät i anledning af Consistorii hos Hans Kejserl. Höghet Nicolai Paulowitsch, Universitetets Höge Canceller, gjorda underdåniga hemställan d. 5 Apr. i Nåder bifallit att priset å de Almanachor, som af Universitetet på Finska och Svenska språken utgåfvos, blefve ifrån och med år 1818 faststäldt till Nio kopek Banco Assignationer för hvarje ohäftadt och oskuret samt till Tio kopek samma mynt för hvarje häftadt och skuret exemplar, så att ingen af dem, som hålla Almanachor till salu, måtte understå sig att sagde pris, vid vite af 100 Rubel Silfver, till tvåskiftes imellan Universitetet och angifvaren, öfverträda, kommande ock den Almanachs försäljare, som icke alltid vore försedd med blott häftade och skurne Almanachor, att vara enahanda vite underkastad. På den sålunda beramade dagen, som var d. 16 Maji, ingåfvos nämligen två ansökningar om erhållande af den på arrende utbjudna rättigheten, den ena af Professorerne Gust. Gabr. Hällström,

Joh. Fredr. Ahlstedt och Henr. Snellman gemensamt, hvilka genom med Finska Bibel Sällskapet nyligen afslutadt arrende-contract blifvit på femton års tid innehafvare af det Sällskapet i Nåder beviljade Privilegium på ett Boktryckeri i Åbo, och nu i händelse rättigheten att trycka och försälja nästkommande 1818 års Almanachor och Calender till dem upplätes, derföre erbjudit Universitetet en oafkortad summa af 1100 Rubel Banco Assignationer, den andra af Akademie Boktryckarene Johan Christopher Frenckell & Son, hvilka deruti för rättigheten att trycka och försälja Stats-Calendern och derjemte Contoirs Almanachen samt små Almanachorne på Svenska och Finska, bestående hvardera af ett och ett halft ark, erbjudit Universitetet en oafkortad summa af 1000 Rubel B.co Ass. om året, med förbehåll likväl, att i händelse detta anbud blefve antaget, arrende tiden förlängdes minst på fem år. Den 20 Maji, då desse ansöknings skrifter i Consistorium upplästes, anmäldes väl ock att sistnämnde Herrar under nu påstående Session ingifvit en annan skrift, som jemväl upplästes, i hvilken de ökat sitt förut gjorde anbud till 1300 Rub. B.co Assignationer, men emedan de förstnämde Herrarnes anbud var, i likhet med Consistorii kungörelse, ställdt blott uppå ett år, hvaremot det af Frenckellska bolaget gjorda innebar ett af Consistorium ej ens föranledt, än mindre auctoriseradt, vilkor af arrendets utsträckande till minst fem år efter hvarandra, och Consistorium ej heller kunde hafva afseende på bolagets nu gjorda sentida anbud att med 300 Rubel för året öka det förra, fann Consistorium skäligt att tillägga förenämnde Herrar Professorer den ifrågavarande rättigheten, emot de af dem Universitetet härför erbjudne 1100 Rubel Banco Assignationer.

Vill man nu, till och med utan allt afseende deruppå, att Magister FRENCKELL följande året d. 29 Apr. då arrendet af samma rättighet för nästkommande 1819 och de fyra derpå följande åren, vid entreprenad Auction på Rectors Cancelliet enligt Consistorii beslut utbjöds, efter täflan med Professor Ahlstedt, såsom af Professorerne Hällström och Snellman befullmägtigadt ombud, stadnade för högsta anbudet med 3000 Rubel Banco Assignationer för hvarje år, hafva reda på hvad han derförinnan vunnit på samma förlag, medan derför icke betalades mera än 1000 Rubel årligen, anträffas någon grund för omdömet härom uti Consistorii Academici Protokoller för 1810, utvisande huru mycket Magistern för tryckningen af små Almanachorne för sagde år och papperet till dem fordrat af deras utgifvare och förläggare, dåvarande Magister Docens Ahlstedt, och Consistorium efter uppkommen tvist härom, d. 29 Jun. samma år pröfvat rättvist att tilldömma FRENCKELL, som ansågs vara berättigad att för 27,500 exemplar eller 55

Ris af dessa Almanachor, à 3 1/3 Riksdaler Svenskt Banco, få 183 1/3 Riksdaler. Lägges nu härtill 7 1/2 Riksd. som Ahlstedt betalte för häftningen och skärningen af 3000 exemplar, samt 444 Riksd. 21 Skill. 4 rst. då svarande emot de 1000 Rub. Banco Assign. som Mag. Frenckell de sju derefter följande åren till Universitetet erlade, uppkommer, i händelse man icke vill ifrån förstbemälde 183 1/3 Riksd. afräkna något såsom hans arbetsförtjenst, honom till last en omkostnads eller utgifts summa af 635 Riksd. 13 Skill. 4 rst. hvilken, jemförd med de 2200 Rub. eller 977 Riksd. 37 Skill. 4 rst: som bordt vid försäljningen af 27,500 exemplar små Almanachor för 8 kop. stycket inflyta, gifver ett öfverskott af 342 Riksd. 24 Skill. som äfven efter något afdrag för möjeligen öfverblifna eller i parti åt opålitliga personer utborgade exemplar, lemnar en rätt ansenlig behållniug för hvart och ett af dessa sju år, under hvilka hans inkomst äfven genom försäljningen af ett mycket större antal så väl af Almanachorne som af Stats-Calendern, hvars tryckningskostnad är alldeles okänd, utan tvifvel efterhand blifvit betydligen förökad, såsom man ock finner, hvad Almanachorne vidkommer, bekräftadt af Frenckells egna till Universitetet ingifna räkningar för tryckningen af Bihangen till Almanachorne för 1814, 1815 och 1816, utvisande att för ett af dessa år 53,000 exemplar blifvit tryckte. I sammanhang härmed kan jag, som ofvanför uppgifvit, att om verkan af sådane Bihangs fogande till små Almanachorne på omkostnaderne för dessas tryckning ingen fråga uppstått, förrän då rättigheten att förlägga dem i sitt sålunda utvidgade skick första gången, eller för 1816 och derpå följande åren skulle på entreprenad utbjudas, icke underlåta att med förvåning öfver bemälde, af mig sedermera i Universitetets Statsböcker anträffade räkningar nu förklara, det jag af sålunda förekommen anledning ånyo genomögnat Consistorii Concept-Protokoller, de enda som finnas i behåll, för den ifrågavarande tiden, men icke funnit härom något mera än som redan var mig nogsamt bekant, nämligen Consistorii d. 13 Jul. 1813 fattade beslut, att Universitetet skulle vidkännas kostnaden för tryckningen af den då inlemnade afhandling, som komme att fogas till Almanachen för 1814. Dermed var ju likväl icke sagdt, att icke det aftal, som härom naturligtvis måste träffas, behöfde underställas Consistorii pröfning, och ännu mindre huru förhållas borde med Bihanget till något följande års Almanach. Imellertid utvisa Frenckells nu ifrågavarande räkningar, alla tre, icke allenast hvad det åtgångna papperet kostade, utan ock huru mycket honom för tryckningen „enligt accord“ tillkomme, alla efter lika beräkningsgrund. Den första daterad d. 11 Jun. 1814 och till betalning utanordnad samma dag, lyder på 302 Riksd. 12 Skill. Riksg. sedlar,

hvaraf 69 Riksd. 36 Skill. den tiden svarande emot 104 Rub. 62 Kop. B. Ass. för tryckningen. Den andra af d. 13 Mart. 1815, med likaledes denna dag åtecknad anordning, på 516 Rub. 75 Kop. B. Ass. hvaraf 119 Rub. 25 Kop. för tryckningen och den tredje dat. d. 29 Febr. 1816, men utanordnad d. 26 Apr. på 487 Rub. 50 Kop. hvaraf för tryckningen 112 R. 50 K., således tillsammans utvisande blott för tryckningen en summa af 336 Rub. 37 Kop. allt B. Ass. om hvilken man icke vet hvem som på Universitetets vägnar accorderat med Magister FRENCKELL. Reduceras nu denna summa efter då gällande kurs till 149 Riksd. 24 Skill. Svenskt B.co, som jemnt fördelad på de sju år, under hvilka han till Universitetet erlade endast 1000 Rub. B. Ass., med 21 Riksd. 17 Skill. 2 rst. förökar hans förut uppgifna årliga öfverskott af 342 Riksd. 24 Skill. Sv. B.co.

Om Magister FRENCKELL såsom Boktryckare har jag för de få månader, som han lefde efter öfvertagandet af Almanachs arrendet för åren 1819—1823, såsom ofvanbemäldt är, intet att tillägga; men han var äfven Bokhandlare, och får jag således icke försumma att här betrakta äfven den åt detta yrke egnade delen af hans verksamhet, sedan jag likväl först i enlighet med af mig förut vedertagen ordning, berättat hvilka antingen för alla Boktryckare i Konungariket Sverige, eller ock vårt Universitets Boktryckare särskildt, gällande påbud efter det Magister FRENCKELL emottagit Åbo Boktryckeris förvaltning i eget namn, ifrån Kongl. Regeringen eller vederbörande Myndigheter derstädes utgått, äfvensom hvilka derefter under FRENCKELLS lifstid blifvit af Hans Majestät vår Nådige Kejsare och Storfurste för Boktryckare i Finland gifne, så mycket heldre, som en stor del af dem bordt tjena äfven Bokhandlare till efterrättelse.

Äldst ibland sådane är Kongl. Circulaire Brefvet af d. 25 Febr. 1790, hvaruti förordnades det borde Boktryckare och andra, som utgåfvo veckoskrifter och dagblad, förbjudas att i dem dädanefter införa något rörande dåvarande oroligheterne i Frankrike eller National Församlingens derstädes öfverläggningar, och hvarom Consistorium Academicum, efter att hafva jemte bref af d. 26 Mart. ifrån Consistorium Ecclesiasticum i Åbo erhållit afskrift deraf, d. 13 nästföljande Apr. anmodade Universitetets Rector att förständiga dess Boktryckare Magister FRENCKELL. — Närmast härtill så i ålder, som i anseende till innehållets sammanhang, är ett Kongl. Maj.ts förbud af d. 9 Dec. 1791 emot sådane böckers tryckande, som rörde Franska sakerne eller med dem gemenskap egde, om hvilket jag dock icke har närmare kunskap än den, som vinnes ur Kongl. Cancellie Collegii skrifvelse af d. 27 Mart. 1792, hvari förmäles det Kongl. Maj.t i Nåder låtit gifva

Collegium tillkänna, huruledes i Riket åtskilliga böcker och tryckta skrifter skola blifvit inpracticerade, rörande Constitutionen och regements författningen under varande Revolution i Frankrike, och bland dem tvänne dermed gemenskap egande böcker, under Titel: *Le Droit de l'homme,* och: *les crimes des Rois de France,* i anseende hvartill samt i likhet med Kongl. Maj.ts ofvanbemälde nådiga förbud af d. 9 Dec. sistförl. år Kongl. Maj.t altså anbefallt Collegium att mot dylika böckers eller skrifters vidare införande foga allfvarsam anstalt; till underdånig åtlydnad hvaraf Collegium fördenskull anmodar Consistorium att alfvarligen tillhålla Bokhandlarene i Åbo Stift, att några sådane böcker, som röra förenämnde ämne, icke utifrån införskrifva, eller ock, om detta redan skett, sådant genast tillkännagifva, på det exemplaren måtte anhållas och Bokhandlarene för deras värde undfå ersättning: börande desse jemväl genast tillkännagifva om de redan varit eller ännu vore innehafvare af sådane böcker, då i förra fallet antalet skulle uppgifvas och i det sednare alla innehafvande exemplaren till Consistorium aflemnas, i hvars förvar de till vidare förseglade komme att förblifva. Efter föredragningen häraf d. 3 nästföljande Maji beslöt Consistorium att denna Kongl. Cancellie Collegii författning skulle Akademie Boktryckaren Frenckell, den enda i Stiftet, som dref utrikes bokhandel, genom utdrag af Protokollet till efterrättelse meddelas. — Derefter kommer Cancellie Collegii Circulaire af d. 3 Jun. 1794, hvari Consistorium Academicum förständigas, att Kongl. Majestät i Nåder förordnat det ifrån Akademiens Boktryckeri icke något, sammandrag eller recension, vare sig särskildt eller i allmänna Tidningar, måtte utgifvas af de uti dåvarande Högmål redan i Stockholm tryckte Kongl. Maj.ts och Rikets Svea Hofrätts Protokoller och den från Justitiæ Cancellers Ämbetet uti samma mål aflemnade berättelse, samt dervid fogade brefvexling, hvars beskaffenhet icke medgåfve några stympade eller afskilda underrättelser, utan borde sådane som de derstädes från trycket utgått komma till allmänhetens kunskap; om handhafvandet hvaraf Collegium fördenskull till Consistorium öfverlemnar att i det som på Consistorium ankomme besörja. Till följd häraf beslöt ock Consistorium sedan detta Circulaire d. 17 i samma månad blifvit uppläst, att Boktryckaren Magister Frenckell skulle derom förständigas. — Vidare samma Collegii sistnämnde dag aflåtne skrifvelse, deri Collegium till vederbörande Akademie Boktryckares förständigande gifver Consistorium tillkänna, det Kongl. Majestät i Nåder förordnat icke allenast att uti veckoblad och dagblad inga andra Franska Tidningar finge införas, än de som rörde antingen krigsförrättningar och Arméernes Operationer, eller sådana i Paris vidtagna författningar, som anginge handel

stillestånd och fred med främmande magter, utan ock att Boktryckarene icke vore tillåtet, att antingen i berörde vecko- och dagblad, eller uti särskilda afhandlingar och strö-skrifter trycka större eller mindre delar, hvarken af den nuvarande Fransyska Constitution, eller de förente Americanske Staternes Regerings-Form, eller några deröfver författade Reflexioner, af hvad art och beskaffenhet de ock vara månde, innan Manuscriptet blifvit af Justitiæ Cancelleren öfversedt och medelst hans påskrift till tryckningen frihet lemnad; såsom ock att den Boktryckare, som emot någotdera af dessa förbud sig förbröte, skulle en sådan förbrytelse med förlust af sitt Privilegium och sin borgerliga näring utan skonsmål umgälla. Denna skrifvelse upplästes d. 30 i samma månad, då ock Rector anmälde att han redan lemnat FRENCKELL del deraf, till underdånig efterlefnad. — Nu följer Kongl. Maj.ts Nådiga Kungörelse och Påbud angående ansvar för brott och förseelser emot Kongl. Maj.ts Förordning om Skrif- och Tryckfriheten, dat. d. 26 Mart. 1798, som finnes tryckt.*) — Derefter komma tvänne Cancellie Collegii bref, hvilka d.

*) För förbrytelser emot denna Författning blef Magister FRENCKELL två gångor ställd till ansvar, på sätt som, i anseende till den första, finnes af Hof-Cancelleren Zibets d. 22 Jan. 1802 aflåtne skrifvelse, i hvilken Consistorium Academicum anmodas att ofördröjeligen tillställa Akademie Boktryckaren Mag. FRENCKELL Boktryckeri och Bokhandels Ombudsmannen Kamereraren Ekmansons hosgående Memorial, rörande ett af FRENCKELL år 1800 genom trycket utgifvet Theaterstycke, under namn af *Elakt Lynne,* samt hans förklaring emottaga och till HofCancelleren insända, äfvensom att tillika draga försorg derom, att alla exemplaren af detta Theaterstycke blefve med qvarstad belagde. Då denna skrifvelse, som ankommit d. 30 i samma månad, blifvit vid Consistorii sammanträde d. 9 Febr. uppläst, gaf Rector tillkänna, att allt hvad i förberörde måtto begärts redan var af Rector fullgjordt, såsom ock att den infordrade förklaringen redan blifvit af FRENCKELL ingifven och skulle under detta Dato till Herr HofCancelleren öfversändas. Hvilka skäl till sitt urskuldande FRENCKELL i denna förklaring anfört, vet man icke; men d. 12 Oct. ankom och föredrogs en skrifvelse ifrån Universitetets Canceller Grefve WACHTMEISTER af d. 6 i samma månad, jemte hvilken Hans Excellence i afskrift lemnade Consistorium del af Kongl. Majestäts till honom d. 19 förutgångne Aug. aflåtna Nådiga Bref, af följande lydelse: „Hos Oss har Academie Boktryckaren i Åbo Magister J. C. Frenckell deröfver i underdånighet sig besvärat at HofCantzlers Embetet i anledning af Boktryckeri och Bokhandels Ombudsmannens Kamereraren Ekmanssons å Embetes vägnar gjorde påstående, genom Utslag den 15 sistlidne Maji och med åberopande af Wår Nådiga Kungjörelse den 26 Mars 1798 förklarat Frenckell, för det han från berörde Tryckeri År 1800, utan föregången vederbörlig anmälan och erhållit tillstånd, låtit utgå et från Tyskan öfversatt Theatre Stycke under namn af Elakt Lynne, Comedie i 4 Acter af Kotzebue, Skylldig, at, jemte Exemplarens förlust böta Ett Hundrade Riksdaler, hvaraf Kronan $^1/_3$:del och Åklagaren $^2/_3$:delar skulle tillfalla, hvarjemte HofCantzlers Embetet, i afseende på Boktryckeri Ombudsmannens tillika gjorde yrkande om Boktryckeri Privilegiernes förlust, ansett sådant då icke kunna ingå vid afdömmandet af detta mål, emedan

19 Nov. 1799 i Consistorium Academicum upplästes, i närvaro af Magister Frenckell, som fördenskull blifvit uppkallad. Uti det första, dat. d. 30 sist-

---

berörde Privilegier egenteligen tillhöra Åbo Academie, emot hvilken icke någon talan blifvit förd; Uti hvilket Utslag Frenckell af anförde förmente skäl om ändring i underdånighet anhållit, äfvensom han om förskoning från hvad honom ådömdt blifvit i underdånighet bönfallit. Vid pröfningen af detta Besvärsmål hafve Wi väl funnit HofCantzlers Embetets ofvanberörde öfverklagade Utslag väl grundadt, hvarföre Wi ock detsamma gillat; men vele likväl, i anseende till förekomne bevekande omständigheter samt HofCantzlerens och Commendeurens Zibets underdåniga hemställan, af Gunst och Nåde eftergifva Kronans andel i de Frenckell ådömde Böter: Äfvensom Wi funnit at frågan om Boktryckeri Privilegiernes förlust må förfalla. Hvilket Wi velat Eder härmed i Nåder förständiga, med befallning at erinra Consistorium Academicum, at med upmärksamhet bevaka Författningarnes efterlefnad vid Academiska Boktryckeriet". Med anledning af denna Hans Majestäts befallning yttrade ock Grefve Wachtmeister i ofvannämnde skrifvelse af d. 6 Oct. sin förmodan, att Consistorium skulle låta sig angeläget vara, att så noga iakttaga hvad i det Nådiga Brefvet blifvit anbefaldt, att intet rum lemnades för vidare tilltal och anmärkningar vid hvad ifrån Akademie tryckeriet utginge. Till följd af allt detta och för att i framtiden förebygga flere sådane misstag och förbrytelser vid Boktryckeriet, ansåg äfven Consistorium nu nödigt att förordna, det framdeles när Manuscripter, som ej undergått Censur, å Boktryckeriet till tryckning inlemnades, Boktryckaren vid ansvar till görande dem icke finge genom trycket låta utgå innan han derom rådfrågat sig hos Inspectores Typographiæ, hvilka det ålåg att häröfver hålla hand och tillse att Boktryckaren de honom, antingen i grund af med Akademien slutadt Boktryckeri Contract, eller enligt Kongl. Boktryckeri Reglementet och andre Stadgar tillhörande öfriga skyldigheter fullgjorde. Hvilket Boktryckaren Frenckell, som på erhållet bud var i förmaket uppkommen och nu erhöll företräde till dess efterrättelse förständigades, kommande jemväl Utdrag af Protokollet härom att honom tillställas. Efter detta Protokolls justering d. 26 i samma månad beslöts vidare att bref med underrättelse om hvad Consistorium i förenämnde mål tillgjort, skulle till Hans Excellence Cancelleren afgå, och som det misstag, hvilket på förberördt sätt tilldragit sig å Boktryckeriet, sannolikt hade kunnat förekommas, om Consistorium i tid fått del af 1798 års Förordning jemte andra, hvilka ehuru Akademien i stället för det hon af dem för detta erhållit ett exemplar, nu enligt Kongl. Brefvet af d. 16 sistförvekne Mart. borde henne trefallt, dock med afdrag af ett exemplar för Cancellers Archivum tilldelas, men hvilka, så vida icke något var stadgadt om deras försändande till Åbo, komme att blifva i Stockholm likasom med det ena exemplaret förut tillgått qvarliggande, tills de på en gång med de ifrån Svenska Boktryckerierne Akademien tillfallande årstryck, af hennes dervarande Bok-Commissionair henne tillsändes; så skulle hos Hans Excellence derjemte anhållas, det täcktes Hans Excellence genom Dess gällande förord derhän befordra, att vederbörande Expeditioner kunde af Kongl. Maj.t i Nåder anbefallas, att med Posten tillsända Consistorium Academicum, likasom Domkapitlen och de öfriga Stater, det Consistorium på förberörda sätt tillagda exemplaret af Förordningar allt efter det de utkomme. De af Universitetets Canceller, som derefter i bref af d. 20 Dec. lemnade Consistorium till svar och efterrättelse, att Hans Excellence ej för det närvarande fann skäl att hos Kongl. Majestät göra underdånig anhållan om sådane Ordres till Dess

förvikne October, förmäler Collegium, det Kongl. Majestät under d. 29 i samma månad i Nåder täckts gifva Collegium tillkänna, att Dess Nådiga

---

Stats Expedition, som Consistorium begärt, till grund för sin motsatta mening härom då anförda skäl behöfva icke här utvecklas, emedan de icke höra till nu förevarande hufvudsak. Deremot kan jag icke lemna det ifrågavarande hufvudämnet ur sigte, utan att anmärka huruledes sjelfva sättet att afgöra målet tyckes innebära ett tyst erkännande af FRENCKELLS oskuld, sedan orsaken till ej blott hans utan äfven Consistorii okunnighet om Kongl. Kungörelsens af d. 26 Mart. 1798 tillvaro blifvit ådagalagd, äfvensom att det tillika förekommer mig så mycket mera sannolikt, att HofCancellers embetets utslag, hvad exemplarens förlust vidkommer, aldrig gått i verkställighet, som icke mindre än 492 exemplar af Theater piècen *Elakt Lynne*, och 403 af desse häftade, finnas upptagne i ett d. 19 Aug. 1819 till bouppteckningen efter Mag. FRENCKELL upprättadt Inventarium öfver alla Boktryckeriets uti dess Magaziner befinteliga gamla lager, med utsatt försäljningspris af 28 skill. Riksgälds sedlar för de sistnämnde och 24 skill. för de öfrige. (I *Åbo Tidning* för år 1800 N:o 53, som är den sista för det året, samt N:o 17 för 1801, de enda i hvilka jag funnit en kungörelse, att denna Comedie nyligen utkommit från Boktryckeriet i Åbo, uppgifves likväl att den häftad kostade 24 skill.) Mycket större kan upplagan ock näppeligen antagas hafva varit, enär sannolikt icke många exemplar hunnit säljas under den korta tid, som förflutit imellan förstnämnde kungörelse och beslagets läggande. I FRENCKELLS tryckta förteckningar öfver årstrycken saknas oftanämnde arbete, troligen af den anledning, att det utkommit på årets sista dagar och derföre ansetts heldre kunna, såsom vid dylikt förhållande med många andra skett, i följande årets förteckning intagas, men sedan blifvit så länge glömdt, att all afsändning af de så kallade Archivi exemplaren deraf var omöjlig.

Då Magister FRENCKELL för andra gången nödgades stå till svars för HofCancellers embetet, var väl ett honom sjelf i Nåder förunnadt Privilegium, nämligen det på utgifvande af *Åbo Tidning*, i fråga satt; men den då åtalade artikeln deri hade säkert icke flutit ur hans penna, utan var troligen författad af någon ibland bladets egentliga Redacteurer, hvilka den tiden icke sällan ombyttes. Denna gång blef Consistorium genom en skrifvelse af d. 21 Apr. 1806 af HofCancelleren Friherre Gust. Lagerbjelke anmodadt så väl att tillställa FRENCKELL Bokhandels och Boktryckeri Ombudsmannens bifogade, emot honom ställda Memorial, rörande en i nämnde Tidnings N:o 21 för samma år införd artikel, som ock att hans förklaring deröfver emottaga och jemte Akten till HofCanceller insända. Sagde skrifvelse finnes dock icke vara i Consistorium föredragen, utan måtte den begärda åtgärden hafva vidtagits af Universitetets Rector, hvilken äfven synes sedermera hafva låtit tillställa FRENCKELL följande utslag: „Konungens Hof Kanslers Ämbetes Utslag uti det af Bokhandels- och Boktryckeri Ombudsmannen P. A. Wallmark å Tjenstens vägnar åtalade mål, rörande ansvar å Akademi Boktryckaren i Åbo, Magister I. Frenckell, för det han, medelst en i N:o 21 af den derstädes utkommande Tidning för d. 15 Mars d. å. införd Artikel, kallad: *Statistiska Förändringar genom Freden i Presburg,* skall hafva öfverträdt gränsorna af det honom å nämnde Tidning nådigst förundte Privilegium, hvilket icke medgifver någon rättighet, att Utländska Nyheter, hvartill omrörde Artikel blifvit hänförd, i Åbo Weckoblad införa. I anledning hvaraf Wallmark påstått, det måtte Frenckell, i stöd af Kongl. Kungörelsen d. 26 Mars 1798, från sitt Tidnings Privilegium skild varda, och desutom till Etthundrade Riks-

vilja och befallning var, att som 6 § i Kongl. Förordningen angående skrif- och tryckfriheten af d. 26 Apr. 1774 förmår, att närmaste Consistorium äger att granska alla skrifter, som i någor måtto angå Läran om våra Christendoms stycken, innan de genom trycket utgifvas, vid 200 dal. S.mts vite för Boktryckaren där han utan Consistorii påskrefne censur, hvilken ock tillika tryckas bör, dem genom trycket utgifver, hvaraf följde att recensioner af sådane skrifter, ehuru desse senare med behörigt tillstånd blifvit utgifne, jemväl vore enahanda granskning underkastade; Så borde samtelige Boktryc-

---

daler böter skyldig kännas. Hvaröfver Frenckell hörd blifvit och sig förklarat, samt Wallmark med påminnelser inkommit. Gifvet Stockholm d. 16 Jun. 1806.“

„Vid öfvervägande af hvad Parterne å ömse sidor i detta mål andragit, har det icke kunnat undfalla HofKanslers Ämbetet, att ifrågavarande uti Åbo Tidning införde Artikel: *Statistiska Förändringar genom freden i Presburg,* ehuru den i anseende till sitt ämne äger värkelig egenskap af Utländsk Nyhet, och Akademi Boktryckaren Frenckell således i detta afseende kunde anses sitt erhållne nådiga Privilegium missbrukat, likväl icke egentligen är ett lån från Tidningsblad eller Iournaler, som å fremmande orter utkomma; men att den, enligt hvad vid sjelfva Artikeln blifvit anmärkt, ursprungligen är hämtad ur en i Tyskland nyligen utgifven Skrift, kallad: *G. Hassels Statistische Umrisse der sämtlichen Europäischen Staaten*, hvilken Skrifts till större delen litterära innehåll synes hafva gifvit Frenckell någon anledning, att icke såsom egenteligen politiska nyheter ofvannämnde underrättelser anse, så att följakteligen uti hans förhållande icke ingår den art af brottslighet, hvars bestraffning den af Wallmark åberopade Kongl. Kungörelsen af d. 26 Mars 1798 åsyftar. I anledning häraf, och i betraktande af svårigheten för Redaktören att vid sådan sakens beskaffenhet med säkerhet kunna bestämma de understundom tvetydiga gränsorna emellan en litterär och en blott politisk nyhet, finner HofKanslers Ämbetet inga tillräckliga skäl vara för handen, att Frenckell det honom i nåder förundte Privilegium å Åbo Tidning förlustig förklara. Men alldenstund vid den åtalade Artiklens behörighet i flera afseenden, och hvad i synnerhet nya af vår Allernådigste Konung icke erkända Italienska Statens benämning med Konungarike, angår, emot Frenckell förekommer, att han icke fästat tillbörlig uppmärksamhet på betänkligheten häraf, hvarvid ej som ursäkt kan antagas den rättelse han i ett senare Tidnings nummer infört; Alltså pröfvar HofKanslers Ämbetet rättvist, att med anledning af 9 § i Konungens nådiga Instruction för Dess HofKansler, Frenckell för detta sitt ovarsamma och felaktiga förhållande med Femtio Riksdalers böter belägga, hvaraf Kongl. Maj.t och Kronan en tredjedel och Åklagaren två tredjedelar tillkomma. Den härmed missnöjde äger, Ombudsmannen innom femtonde, och Frenckell innom sextionde dagen efter bevisligen häraf erhållen del, hos Kongl. Maj.t genom Dess Inrikes Civil Expedition i underdånighet ändring söka.“

På Magister Frenckells exemplar af detta utslag står af Universitets Vaktmästaren Jacob Pernell antecknadt, att det blifvit Frenckell d. 30 Jul. 1806 tillställdt, och af denna anteckning, jemförd med ofvanstående besvärsundervisning, lärer så mycket heldre kunna slutas, att ingen ändring af detsamma blifvit sökt, som i Universitetets handlingar intet vidare om denna sak förekommer.

karene i Riket antydas om ett noga i akt tagande af sina skyldigheter härutinnan, vid ofvannämnde ansvar. I det andra åter, d. 1 Nov. aflåtet, gifver Collegium till underdånigste följd af Kongl. Maj.ts befallning tillkänna, det Kongl. Maj.t låtit genom Dess Justitiæ Cancellers ämbete förekalla Disponenten af Kumblinska Boktryckeriet Magister Silfverstolpe för att uppgifva Författaren till den från berörde Boktryckeri utkomna skrift, under Titel: *Tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla Franska Monarchien*, hvilken skrift Kongl. Maj.t funnit innehålla åtskilliga otjenliga uttryck rörande utländska magter; hvarjemte Kongl. Maj.t befallt, att ej allenast berörde Disponent, utan ock Författaren borde undfå en alfvarsam varning, att ej hädanefter missbruka den genom Författningarne allernådigst tillåtne Tryckfriheten, och den förre förbjudas, att försälja mera än första upplagan af skriften, samt att där en ytterligare upplaga deraf vore antingen lagd under prässen, eller redan färdig, densamna borde confisqueras och under vederbörlig försegling förvaras; Hvilket i anseende till eftertryckning af förberörde skrift Kongl. Collegium anmodar Consistorium att de under Consistorii närmaste tillsyn stående Boktryckare förständiga. Och tillsades fördenskull Mag. FRENCKELL att ställa sig ofvan omförmälde Nådiga Författningar till underdånig efterrättelse, hvarjemte, sedan han afträdt, beslöts att afskrift af dessa Författningar skulle Boktryckaren Londicer i Wasa tillsändas. — Den sista skrifvelse, som finnes hafva till Consistorium Academicum ifrån oftanämnde Kongl. Collegium ankommit, är dess bref af d. 6 Sept. 1800, deri Collegium till underdånigste följd af Kongl. Maj.ts Nådigste Bref under d. 3 förutgående anmodar Consistorium att förständiga Boktryckaren å det under Consistorii närmaste inseende stående Boktryckeri, det Kongl. Maj.t i Nådig skrifvelse till Kongl. Götha Hofrätt i Nåder förklarat, att i händelse uti det till bemälde HofRätts afdömande förvista mål, rörande hvad på Riddare huset den 29 Maji innevarande år under då påstående Riksdag i Norrköping förelupit, Protocollerne till tryckning skulle utbegäras, sådant förr än målet blifvit slutligen med laga kraft vunnet Utslag afgjordt, ej måtte beviljas, på det saken ej annorlunda än i ett sammanhang må till allmän kunskap komma. Efter detta brefs uppläsande vid Consistorii sammanträde d. 21 Oct. gaf Rector tillkänna, att bemälde Nådigste förordnande redan var af honom förständigadt Magister FRENCKELL, hvars bevis af d. 10 i sistnämnde månad härom äfven var på brefvet tecknadt. — I sin ordning må ock här upptagas Consistorii Academici d. 6 Oct. 1802 gifna föreskrift, att när Manuscripter, som ej undergått Censur, å Boktryckeriet inlemnades, Boktryckaren vid ansvar till görande icke finge låta dem genom trycket

utgå, innan han derom rådfrågat Inspectores Typographiæ, fastän denna föreskrift redan är ofvanföre af annan anledning omtalad. — Derefter följa: 1:o Hans Kejserl. Maj.ts Nådiga Reglemente för Dess tillförordnade Regerings-Conseil i Storfurstendömet Finland, gifv. d. 6 (18) Aug. 1809, i hvars tredje Afdelnings Cap. 1 Om göromålen för Cancellie-Expeditionen, stadgas 2:o ibland annat, att vården om Censuren, Bokhandeln och Boktryckerierne tillhör denna Expedition. — 2:o Kejserl. Regerings-Conseilens Oeconomie Departements skrifvelse af d. 15 Jan. 1810 i Hans Kejserliga Majestäts Höga namn, till Consistorium Academicum, ibland annat om Hans Kejserl. Maj.ts Nådiga Wilja, att Consistorium sträckte sin omsorg derhän, att *Någre Underrättelser om Ryssland, af* Carl Elmén, och *Tilläggningar vid någre nyligen utkomne Politiske Skrifter,* tryckte i Stockholm 1809, såsom confiscation underkastade ej måtte å Boklådor och Bok-Auctions-Kamrar i de städer, som hörde till Åbo Stift, hvarken försäljas, eller till salu hållas. Genast efter denna skrifvelses ankomst förständigades altså Boktryckaren Mag. Frenckell och Bok-Auctionisten Mozelli om dess innehåll, af Rector, emot hvarderas bevis härom. — 3:o Hans Excellences Universitetets Cancellers Grefve Armfelts skrifvelse af d. 7 (19) Febr. 1814, hvari Consistorium anmodas att vidtaga den åtgärd, att tvänne exemplar af alla ifrån Universitets Boktryckeriet utgående tryckta arbeten och skrifter, Tidningar inberäknade, dädanefter måtte varda Kejserliga Bibliotheket i S.t Petersburg tillsände. Vid föredragningen häraf d. 24 i samma månad beslöt Consistorium fördenskull icke allenast att härom skulle till efterrättelse i Protokollet antecknas, utan äfven att Boktryckaren Magister Frenckell borde, i afseende å behörigt iakttagande häraf, om innehållet af denna skrifvelse genom Rector underrättas.

Då nu ändteligen tiden är inne att återgå till gränsen imellan den period, vid hvilken vi för det närvarande äro stadde, och den nästföregående, för att derifrån fortsätta betraktelsen öfver de två sista dittills i sammanhang med Universitets Boktryckeriets Historia afhandlade ämnen, nämligen Auctionist befattningen vid Universitetet och Bokhandeln i Åbo, förekommer först att anmärkas huruledes d. 8 Jun. 1804 i Consistorium Academicum föredrogos tvänne, af Akademie Auctionisten Hedenström och Philosophiæ Candidaten Lars Mozelli ingifne skrifter, deri de anhöllo, den förre att jemte erhållande afsked, med frihet att icke dess mindre få drifva någon Bokhandel, få till bemälde Herr Candidat Mozelli uppdraga sysslan, och denne sednare att vid samma sysslas återbesättande komma i åtanke och att tillika få frihet att under Akademiens beskydd handla med böcker. Till

dessa ansökningar fann Consistorium nu för godt i så måtto bifalla, det skulle Hedenström från Auctionist sysslan i anseende till hans ålderdom erhålla afsked, och Mozelli till Akademiens Auctionist i stället antagas, på nu ingifven d. 7 i samma månad uthändigad borgen af Guld- och Silfverarbetaren And. Christian Levon och Hattmakaren Anders Lundström; men hvad Sökandernes begärda frihet att tillika idka Bokhandel beträffade, så fann Consistorium sig icke vara tillständigt att i någon författning härom ingå. Hvaröfver altså Bevis genom Utdrag af Protokollet skulle hvardera Sökanden meddelas. Jemföres nu allt detta med Consistorii vid Hedenströms antagande till Auctionist förda och här förut intagna Protokoll för d. 10 Jul. 1781, förefaller det mig klart, att Hedenström aldrig haft något Bokhandels Privilegium, ehuru han, såsom jag vet, ansåg sig i egenskap af Universitetets Bok-Auctionist vara till Bokhandel berättigad och fördenskull handlade ej blott med äldre böcker, som möjeligen kunnat komma att ligga honom till last derigenom, att de efter anställd Auction icke blifvit af inroparene utlöste, utan jemväl med nyligen utkomna, fastän i ringa omfång, kanske intill få år före sin död, som inträffade antingen vid slutet af 1810 eller början af 1811. Han efterlemnade enka med fem små barn, fyra söner och en dotter, i mycket knappa vilkor.

Hans efterträdare, som i fordna Sveo-Gothiska Nations vid Universitetet i Åbo Matrikel är kallad Mozelius, säges der hafva varit 1771 född i Nerike, af en landtbrukare Niclas Larsson, och med betyg ifrån Gymnasium i Strengnäs kommit till Universitetet samt blifvit inskrifven d. 11 Nov. 1797. Under samma namn försvarade han såsom Respondens fjerde Delen af Vice Häradshöfdingen Magister Henrik Vörlunds Disputation: *Försök till en Historisk beskrifning öfver den Kongl. Hofrätten i Åbo,* 1799; men när han sedan förändrat det till Mozelli vet jag icke, såsom icke heller om anledningen härtill varit annan än den sannolika, att han, likasom några andre den tiden, tyckte att namn som slutas med *us,* icke passade för andre än prestmän och kyrkobetjenter. Med säkerhet minnes jag endast att 1802, då han d. 14 Maji undergick Philosophiæ Candidat Examen, kallade han sig Mozelli. Såsom obemedlad och tidigt gift samt fördenskull nödsakad att snart lemna fortsättningen af sina akademiska studier på båten, sökte han sedan och erhöll efterhand, jemte förbemälde Auctionist syssla åtskilliga mindre beställningar, till en del blott ad interim, under ledigheter, eller ordinarie innehafvarenes förfall. Sluteligen blef han dock några år före sin död, kanhända 1822, befordrad till Regements Skrifvare vid Finska Adelsfane Companiet, med bibehållande af Auctionist tjensten, äfvensom

något sednare antagen till vicarierande Krono- och Stads-Kassör i Åbo. Om han i vederbörlig ordning vunnit titel af Auctions-Directeur och Kamererare, är mig icke bekant; men ifrån och med 1823 finner man honom i åtskilliga tryckta skrifter så kallad. I Consistorium Academicum föredrogs d. 2 Mart. 1810 en af Mozelli ingifven skrift, hvari sades att det Bokförsäljnings Privilegium på Åbo, som Bokhandlaren i Stockholm Magister Wiborg för sig af Höglofl. Cancellers Gillet utverkat, d. 13 Jan. 1808 blifvit af denne transporteradt på Mozelli, hvilken fördenskull nu anhöll om Consistorii stadfästelse deraf, som dock vägrades, alldenstund Consistorium icke tillkom att meddela Privilegium på öppen Bokhandel. Huruvida sökanden sedermera på laga väg förskaffat sig sådant Privilegium, känner jag icke; men i smått åtminstone likasom företrädaren, handlade han visserligen med äldre, kanske stundom i commission hos honom insatta, böcker. Såsom synnerligen anmärkningsvärdt förefaller mig härvid, att man om hösten 1804 finner i flera numror af *Åbo Tidning* kungjordt, att på Boklådan i Rådman Mellenbergs hus *) vid Lilla Kyrkogatan såldes åtskilliga böcker, icke allenast till nedsatta, utan ock till vanliga priser, äfvensom sedermera i December månad samt under loppet af de fem första månaderne af 1805 med förändring af ordet „Boklådan“ till „Bok Auctions Kammaren“ en större mängd inbundna, till största delen svenska böcker, med utsatta priser, till salu utbjuden. Mozelli afled i Åbo d. 18 Jul. 1827, i en ålder af 53 år, såsom i en Notification härom i *Åbo Tidningar* N:o 59 säges, troligen af misstag, enär ofvanbemälde uppgift om födelse året borde kunna anses för mera pålitlig. Innan ens bouppteckning hunnit företagas, utbröt om aftonen d. 4 Sept. sagde år den eldsvåda, som ödelade största delen af Åbo stad tillika med det vid Kloster-Ågatan belägna, förhyrda stenhus, i hvilket Mozelli sednast bott och haft sin Auctions-Kammare; hvadan hans med tre barn, två söner och en dotter, efterlemnade enka nödsakades att till borgenärerne i laga ordning afstå äfven den högst obetydliga del af qvarlåtenskapen, som kunnat undan lågorne bergas. Upplysningsvis må angående ofvannämnde titlar här ännu tilläggas, att uti en af Universitets Secreteraren C. Plantin Cavander på befallning d. 2 Aug. samma år utfärdad och i *Åbo Underrättelser* N:o 63 d. 11 till hugade sökandes underrättelse införd Kungörelse äfven säges, att Auctions-Directeurs beställningen vid Kejserl. Universitetet genom Kamereraren Lars Mozellis död blifvit ledig, samt att så väl Hedenström, som föreståndaren för stadens Auctions-Kammare den

---

*) Här bodde Mozelli då.

tiden vanligen i dagliga lifvet buro Auctions Directeurs titeln, hvilken ock ännu der brukas.

Härefter följer nu skyldigheten att fortsätta underrättelserne om dem, som under ifrågavarande tid haft rättighet att i Åbo hålla öppen Boklåda, hvarvid framför allt bör läggas till det, som förut är berättadt om Svederus, att hans Boklåda finnes ännu i December månad 1784 omtalad i *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo,* äfvensom att i dessa Tidningar för d. 5 Aug. samma år är kungjordt, att den Bokhandel, som Svederus dref i Åbo, var lemnad i commission åt Chemiæ Adjuncten A. Röring, till hvilken derföre de, som ifrån Boklådan derstädes åstundade några böcker, behagade adressera sina reqvisitioner, hvarjemte äfven finnes samma dag särskildt tillkännagifvet, att denna Boklåda efter vanligheten vore öppen emellan kl. 11 och 12 f. m. Att en i samma Tidningar N:o 21 för d. 26 Maji 1785, hvarefter deras utgifvande såsom veckoblad upphörde, intagen Notification om till Boklådan i Åbo nyligen inkomne böcker, äfven afser Svederi, är alldeles otvifvelagtigt, emedan ingen annan Boklåda då fanns i Åbo. Hurudant förhållandet med denna Boklåda varit under de tre nästföljande åren, då inga tidningar i Åbo utkommo, känner jag icke, men att densamma icke mera 1789 hållits öppen, tyckes kunna slutas så väl deraf, att inga kungörelser härom anträffas i *Åbo nya Tidningar* för sagde år, som ock af Annoncerne i deras N:r 30 och 45, att de, som prænumererat på Professor Thunbergs Resa, kunde utfå första och andra delarne hos Chemiæ Adjuncten Holmberg, hvilken således lärer efter Röring, som afled d. 25 Maji samma år, blifvit Svederi Commissionär i Åbo. I denna egenskap var det troligen ock, som Holmberg i några års tid derefter, eller åtminstone ännu 1791, i stadens tidningar en och annan gång till salu utbjöd några i Sverige nyligen utkomna böcker.

Allt detta leder likväl icke till annan ändring af hvad jag förut berättat om Bokhandelns i Åbo öfvergång till Boktryckeriet derstädes redan 1783, än att början till denna öfvergång då visat sig; hvartill nu bör läggas, att bemälde handel tyckes icke hafva qvarstadnat i Boktryckeriet längre tid än till hösten 1789, så vidt slutas får deraf, att under den i *Åbo Nya Tidningar* för sistnämnda år, angående annorstädes tryckta böcker dittills vanliga Rubriken „Till salu Finnes“ i N:o 40, utgifven d. 1 Oct. första gången i stället för „På Boktryckeriet“ står „På Boklådan,“ samt nästförut anträffas en Kungörelse, att Boklådan på Bron komme att till allmänhetens tjenst öppnas förmiddagen alla Söknedagar. Att denna Boklåda var Magister Frenckells, framlyser deraf, ibland annat, att om hos honom tryckta

böcker derefter merendels kungjordes, att de kunde fås „På Boktryckeriet och Boklådan“. Utan Privilegium tyckes väl denna icke kunnat vara öppnad; men man känner icke något sådant, hvaremot det är mycket sannolikt att Frenckell trott sig i egenskap af Boktryckeri egare i Åbo berättigad att dersammastädes äfven idka Bokhandel. Ensam var han likväl icke i början innehafvare af bemälda Boklåda; ty utom hvad jag vill minnas mig hafva hört sägas om en och annan yngre Universitets lärares delagtighet deri, finnes ännu i Original en d. 10 Oct. 1792, ingången köpeafhandling imellan dåvarande Theologiæ Adjuncten Jacob Bonsdorff och Magister Frenckell, hvarmedelst den förre till den sednare upplåtit och försålt sin andel i Exemplar, Inbundne Böcker, Chartor, Estamper och de Inventarier, som då funnos i den så kallade Boklådan å Bron, efter nu anställd Inventering och på grund deraf uppgjord Liqvid, utvisande, sedan uteståede skulder afgått, Bonsdorff till godo 175 Riksdaler Specie, hvilka han ock nu, den första penningen med den sista af Frenckell erhållit, samt fördenskull afhände sig och sina barn all vidare rätt i förenämnde, så väl egen, som commissions handel, under hvad namn det ock vara månde. Derefter finnes äfven i *Åbo Tidningar* N:o 42 för samma år d. 15 Oct. kungjordt, att Boklådan på Bron öppnades alla Söckne dagar klock. imellan 11 och 12, så framt ej några synnerliga hinder mellankomme; dock skulle de köpare, som andra tider på dagen åstundade sådane „Bok-Exemplar“, som „här“ funnes, blifva betjente då de anmälde sig på Boktryckeriet. Utan att tro mig behöfva ingå i någon förklaring, huruvida de med citations tecken af mig försedda orden må angå andra böcker, än de, som då i exemplar funnos i Åbo, vill jag blott fråga om icke af denna kungörelse kunde få slutas, att Frenckell dessförinnan, då Boklådan tyckes hafva stått öppen hela förmiddagen, haft att räkna på biträde derstädes af några Interessenter i bokhandeln, såsom jag äfven tycker mig hafva hört? Nämnda Boklåda var inrättad i en ganska rymlig, mångkantig, byggnad öfver medlersta brokistan, hvilken var försedd med en några famnar utom bron sträckt, i spetsen jernbeslagen isbrytare, till förekommande af denna, Åbo stads den tiden enda bros svårare skadande eller förstöring, genom så våldsam isgång, som ett och annat år plägar i Aura å inträffa. I denna öfverbyggnad, som först varit till Börs bestämd, hade stadens Hamn-Contoir plats i några års tid nästför stora branden 1827, i hvilken den tillika med hela bron blef lågornes rof. Redan i medlet af år 1800 hade nämligen Boklådan blifvit derifrån flyttad till Boktryckerigården vid Stora Kyrkogatan, såsom ses af ett tillkännagifvande härom i *Åbo Tidning* N:o 27 för d. 13 Jun. sagde år och af nästföljande

numer, utgifven d. 21 i samma månad, hvarest på Boklådan vid, eller, såsom det då och länge ännu framgent i samma Tidning, i enlighet med allmänna bruket i dagligt tal sades, å Stora Kyrkogatan, befintliga böcker första gången till salu utbjudas. För detta behof var då ett rum i vestra ändan af en större trädbyggnad inredt och en dörr öppnad i väggen emot nämnda gata. I förstbemälde tillkännagifvande, säges äfven, att respective bokreqvirenter skulle här alla tider på dagen blifva betjente, hvilket ock tvifvelsutan punkteligen skedde och utan svårighet kunde ske, så vida FRENCKELL då hade sitt Boktryckeri- och Bokhandels-Contoir vägg i vägg, såsom man brukar säga, med Boklådan; men dermed förstods ingalunda att denna skulle hållas hela dagen öppen. Med säkerhet påminner jag mig likväl icke om den, likasom förut, var tillgänglig blott imellan 11 och 12, eller möjeligen intill kl. 1, hvarom dock äfven allmänheten troligen sednare blifvit underrättad. Här sågs Magister FRENCKELL alltid med friseradt och bundet, ja och understundom pudradt hår, den tiden så brukades, och fullklädd såsom till utgående i staden, merendels ensam, utom då någon tryckare lärling eller tjenstegosse af särskild anledning behöfdes, såsom isynnerhet de dagar, då Tidningarne utdelades, intill dess hans äldste son upphunnit den ålder, att han kunde i bokhandeln biträda sin fader.

Denna bokhandel var visserligen icke vidsträckt, men svarade länge emot vårt lands allmännaste behof. FRENCKELL var nämligen väl försedd med i Sverige utkomna böcker af alla slag, och af utländska införskref han efterhand sådane, som vederbörande lärare förklarat vara vid ungdomens undervisning nödige, eller ock oftare blifvit i Boklådan efterfrågade. Universitets Bibliothekets inkomster voro den tiden så små, att man nödgades inskränka dess inköp af nyare böcker till de mest utmärkta blott i en och annan vetenskap, samt af äldre till inrop på Bok-Auctioner för lindrigaste pris. I förra fallet vände man sig mycket sällan till Commissionärer annorstädes än i Tyskland, hvarest framför andra Professor Dähnert i Greifswald och Bokhandlaren Nicolai uti Berlin, såsom närmare bekanta med Porthan, anlitades. Af enahanda utvägar att föröka sina enskilda boksamlingar begagnade sig naturligtvis Porthan sjelf och jemte honom de af hans embetsbröder, hvilkas tillgångar medgåfvo sådane inköp af större värde. Några af de öfrige, äfvensom några yngre lärare samt två eller tre af Bokbindarene i staden erhöllo ock någon gång ifrån sina bekanta på utrikes orter, derstädes utkomna böcker till salu i commission. Vid sådant förhållande inser jag icke huru det må böra förklaras, att liktidigt, eller egentligen under de åtta sista åren af vår såkallade svenska tid, någon svensk Bok-

handlare kunnat finna sin uträkning vid att i Åbo öppna egen Boklåda, eller der underhålla en särskild Commissionär. Den förste härutinnan, eller den som rätteligen kan kallas Svederi närmaste efterträdare, var Boktryckaren och Bokhandlaren i Stockholm J. C. Holmberg. Redan d. 10 Jun. 1799 finner man i *Åbo Tidningar* kungjordt, att till salu funnos i Källarmästaren Seipells hus några nyligen ifrån Stockholm ankomna, specifikt uppgifna böcker, alla Svenska, på hvilka vid handel i parti lemnades 15 procents rabatt af egna och 10 af andras förlager, och d. 26 Aug. begynnes i samma Tidningar en serie af Annoncer om böcker, som funnos till salu på „Boklådan" i sagda hus, några gångor omvexlande med „Holmbergs Bokhandel" i Seipells hus, äfvensom blandade med uppgifter jemväl om ett och annat franskt eller tyskt arbete, hvilken serie fortgår intill d. 19 Febr. 1803. Hurudant tillstånd Holmberg må härtill haft, är mig obekant; men att han utan något sådant kunnat så länge fortfara med denna Bokhandel, har jag ock svårt att föreställa mig. Endast det påminner jag mig att den förestods af en Wikfors, kanske densamme, som vid Promotionen i Åbo d. 15 Jun. 1802 blef för Philosophiæ Magister förklarad. Af hvem den Bokhandels Commissionär N. Joelsson må varit utskickad, som d. 11 Sept. 1805, måhända äfven någon gång sednare, i oftanämnde tidningsblad tillkännagaf, att han, boende hos Enkefru Hüttner, sålde äldre och nyare svenska böcker, enligt tryckta och skrifna förteckningar, äfvensom utländska böcker efter skrifven förteckning, af hvilka några äro till titlar och pris uppgifna, vet jag alldeles icke.

När då Universitetet icke hade någon egen Bokhandlare, men dess medlemmar icke sällan nödvändigt behöfde en eller annan utrikes nyligen utkommen bok, voro de nödsakade att directe vända sig till någon utländsk Bokhandel, hvarvid naturligtvis så mycket flera omgånger fordrades och större svårigheter mötte, ju mera aflägsen den var, samt omkostnaderne jemväl ofta stego nära nog lika högt, som de requirerade böckernas värde, då dessas antal vanligen var litet. Så mycket mera glädjande blef det fördenskull ock att härutinnan efterhand vinna lättnad derigenom, att några bokälskare, som oftare voro i behof af utländska böcker och plägade på nyssnämnda sätt förskaffa sig sådane, tilläto andra att till dem inlemna jemväl sina requisitioner. Ibland de förra utmärkte sig framför andra en man, genom den välvilja, hvarmed han gick Universitets Bibliotheket och hvilken enskild som heldst tillhanda med utländska böckers af alla slag införskrifvande genom ett Bokhandelshus i Köpenhamn, utan all annan ersättning för tidsspillan och besvär, än att bref-porto och assurance afgifter, vexel-cour-

tage, emballage-, transport- och andra dylika kostnader för de böcker han sjelf åstundadade minskades, genom fördelningen på flere requirenter, i förhållande till de ankomne böckernes pris. Att förklara, det härmed menas den i lifstiden äfven såsom läkare berömde och af sina patienter allmänt älskade Extraordinarie Medicinæ Adjuncten, Professoren Doctor Anders Boxström, är för mig, som jemväl enskildt haft nytta deraf, en så mycket kärare tacksamhets pligt, som knappt någon annan nu lefvande haft tillfälle att lära känna honom på förstberörda sida. Snart blef dock denna tillika med alla andra utvägar att förse oss med böcker ifrån andra länder afskuren, genom kriget, som 1808 i Finland utbröt, och de icke långt derefter följande våldsamma skakningar i större delen af Europa, under hvilka vi omkring sex års tid måste umbära till och med underrättelser om samtidens nyare vetenskapliga upptäckter och framsteg i literärt afseende, enär icke engång lärda tidningar och journaler kunde annorlunda än strövis komma oss tillhanda.

Att icke förrän dessa hinder för kommunikationerne imellan de omkring lifspunkterne för all nyare tiders själsverksamhet belägna länder och vårt fädernesland upphört, någon ständig utländsk bokhandel här kunde påtänkas är klart; men knappt var ock mera än hoppet om Europas befrielse ifrån det franska oket väckt, innan en i Tyskland född, men sedan flera år i Åbo bosatt man, Tyske Språkläraren vid Universitetet, Lector Fredrik Anton Meyer förklarade sig hugad att härstädes grundlägga en sådan bokhandel. Han ingaf till Consistorium Academicum en skrift, som d. 30 Apr. 1813 föredrogs, i hvilken han, jemte anmälan om den framgång, hvarmed han redan åren 1802, 1803 och 1804, efter flere enskildes önskan, utan att dem till last påföra någon af här ofvan nämnde omkostnader, eller af dem vid de requirerade böckernas emottagande fordra mera än beloppet af hvad dessa, enligt förläggarenes Kataloger och hitsända räkningar samt då gällande kurs, kostade på de fremmande orter, der de med största fördel kunnat köpas, ifrån Leipzig, Hamburg och andra utländska städer införskrifvit tyska, franska, latinska och grekiska böcker, nu erbjöd sig att emot samma vilkor äfven för Universitetets räkning införskrifva alla till införsel tillåtna utländska böcker, om honom af Universitetet beviljades Bokhandlare Privilegium, hvilket tillika skulle berättiga honom att för enskilde personer, med iakttagande af Författningarnes föreskrift, sådane böcker införskrifva. Consistorium, som fann skäl till bifall härå förekomma, beslöt då att öfverlemna ärendets pröfning till Cancelleren Grefve ARMFELT, som ock i svarsbref af d. 2 Jun. meddelade sitt bifall, efter hvilket brefs uppläsande, d. 11 i samma månad, vidare beslöts, att behörigt Constitutorial för Lector Meyer skulle

utfärdas. Sedermera d. 12 Aug. inkom Lectorn åter till Consistorium med en skrift, hvari anfördes att emedan på de flesta Journaler och på engelska böcker ingen rabatt lemnades, hade han redan i ansökningen om Privilegium förbehållit sig undantag ifrån de åtagna skyldigheterne för de fall, då den rabatt, som Bokhandlarene lemnade, ej svarade emot de i nämnde ansökning uppgifne, oundviklige kostnader, hvarföre han ock nu anhöll om förklaring af detta Privilegium sålunda, att honom tillätes införskrifva och försälja ej allenast alla till införsel tillåtna utländska böcker på hvad språk som heldst, utan ock sådane som trycktes inom Kejsaredömet Ryssland, äfvensom alla öfrige artiklar, hvilka en Bokhandlare får till salu hålla, såsom Musikalier, Chartor, Kopparstick, Förskrifter, Ritböcker m. m. viljande han för de af Kejserl. Universitetet requirerade böcker ej beräkna högre pris, än det de efter gångbar kurs kostade på stället der de köptes, de böcker likväl undantagne, som ej såldes med vanlig rabatt. Härtill biföll Consistorium äfven, och skulle Meyer genom utdrag af Protokollet härom underrättas. Med digra förteckningar försedd öfver ett ganska stort antal böcker, som blifvit dels för Universitetets räkning, dels ock af enskilde, så vid, som utom detsamma, requirerade, anträdde Lectorn derefter i Martii månad 1814 en resa till Tyskland, hvarifrån han i Julii återkom, efter att hafva ingått direct förbindelse med de fleste af utlandets mest ansedde Bokhandlare, ifrån hvilka jemväl en del af de requirerade böckerne i Septemb. månad, och en mycket större i Nov. till Åbo ankommo, samt jemte dem andra, hvilka han erhållit a conditione, såsom det heter, eller i Commission till hugade köpares påögnande och val, med rättighet att återsända dem, i händelse de icke funne åtgång. Värdet af de böcker häribland, som tillhörde Universitets Bibliotheket, uppgick, enligt Lector Meyers d. 3 Oct. och någon dag i Decemb. samma år ingifne räkningar, till 4394 Riksd. 45 Skill. Sv. B.co. Under loppet af följande året öppnade han efterhand äfven sin egen Bokhandel, så vidt utrymmet medgaf i det hus han då bebodde, och flyttade den sedan några gångor, intill dess han slutligen köpte sig en egen gård, under N:o 74 i södra qvarteret, imellan Drottning- eller Slottsgatan och Drottning-Ågatan belägen, hvilken sedan blef en ibland de få, som icke nåddes af den vidsträckta branden 1827, hvaremot ett betydligt parti böcker och andra bokhandels artiklar, som för Meyers räkning så nyss ankommit, att det ej ännu kunnat ifrån packhuset utfås, der helt och hållet af elden förstördes, till råga på de förluster han förut genom sjöskador lidit, då till honom adresserade böcker af väta blifvit dels förderfvade, dels så fläckade, att hvarken reqvirenterne ville emottaga dem, eller någon annan köpa dem. Sistnämnda mot-

gånger oaktadt fortfor Meyer städse att med oförändrad omtanke och drift fullgöra hvad honom såsom Universitets Bokhandlare ålåg, intill förberörde olyckliga katastrof.

Då nu icke något vidare är att tillägga om Bokhandeln i Åbo medan Magister FRENCKELL lefde, går jag tillbaka ett stycke i tiden, för att till slut yttra några ord om hans person och familj samt boets ställning vid hans död. Emedan jag icke umgicks med honom, eller i hans hus, må man likväl i förstnämnde afseende icke vänta af mig någon karakteristik, eller upplysning om annat, än hvad jag, likasom hvar och en annan, kunde se eller höra, såsom, att han hade medellängd och dertill väl passande fyllighet samt kroppsbildning i öfrigt, äfvensom städse åtnjutit god helsa intilldess han, under någondera af de två första månaderne af åren 1798 eller 1799, angreps af en febersjukdom så häftigt, att de kunnigaste läkare sades mycket tvifla om hans vederfående, hvilket dock efter flera veckors sängliggande lyckades. Sedan repade han sig tämmeligen snart och återgick så väl till sina affärers handhafvande som till allmänna sällskapslifvet, utan att behöfva ånyo, så vidt jag påminner mig hafva hört, intaga sjuksängen förrän någon kortare tid före d. 19 Octob. 1818, då han kl. ½5 eft. midd. afsomnade. Under nästföregående sommar reste han ännu, sannolikt i affärer, till Stockholm, och återkom omkring d. 27 Julii.

Endast i förbigående är här förut taladt om Magister FRENCKELLS giftermål, hvarom således nu den närmare underrättelse bör meddelas, att det var d. 25 Apr. 1786, som han sammanvigdes med *Margaretha Elisabeth Björman,* dotter af Färgaren, Fabrikören *Henrik Björman* och dess maka *Eva Christina Deutschen.* Hon var född d. 3 Apr. 1766 och afled d. 30 Jul. 1822. De öfverlefdes af följande barn:

1. Dottren *Maria Christina,* född d. 24 Apr. 1788 och gift d. 16 Nov. 1810 med Öfver Jägmästaren Pehr Gustaf Bodén, som dog d. 8 Nov. 1828. Hon bor nu i Åbo.

2. *Johan Christopher,* född d. 22 Jun. 1789, Student och Factor på Boktryckeriet, Bolagsman med fadren d. 23 Apr. 1814, gift d. 24 Dec. 1815 med Amalia Ulrika Tillman (som var född 1792 och afled d. 17 Mart. 1844) och död d. 16 Apr. 1844.

3. Dottren *Margaretha Sofia,* född d. 10 Mart. 1792 och gift d. 29 Jun. 1824 med Öfverste Lieutenanten i Kongl. Svenska General Staben Carl Adolf af Lefrén, som dog d. 24 Januarii 1844. Enkan bor nu i Tavastehus

4. Dottren *Carolina Gustava,* född d. 10 Jun. 1793, gift d. 29 Jun. 1824 med enklingen f. d. Capitainen vid Kejserl. första Finska Infanteri

Regimentet Gustaf Jacob von Willebrand (första gången gift d. 24 Dec. 1813 med Sara Kijk, dotter af Brukspatron H. H. Kijk och dess maka S. C. Moberg) och död d. 26 Mart. 1825.

5. Dottren *Lovisa Charlotta*, född d. 6 Nov. 1794, gift d. 14 Mart. 1826 med sin ofvannämnde Svåger Capitain von Willebrand (som afsomnade d. 28 Apr. 1842) och död d. 19 Apr. 1861.

6. Sonen *Pehr Evert*, född d. 25 Sept. 1798. Hofrätts Extra Notarie och Landthushållare. Gift d. 2 Oct. 1825 med Wendla Carolina Fredrika Ithimæus. De ega nu Yli Lemo gård, om hvilken här längre fram kommer att vidare talas, och bo derstädes.

Åtminstone en Son skall före föräldrarne aflidit.

Huru fast grund Magister Frenckells allmänt kända och berömligen vitsordade verksamhet lagt för Firmans fortfarande välstånd, visar Instrumentet öfver d. 7 och 16 Jan. 1819 samt 10 Apr. 1820 i laga ordning förrättad uppteckning och värdering af hans qvarlåtenskap, ur hvilket ock så mycket mera tillförlitliga upplysningar vinnas om det skick, i hvilket han lemnade sitt Boktryckeri och sin Boklåda, som det åtföljes af utförliga förteckningar öfver verkets inventarier och förlager, äfvensom öfver Boklådans egna osålda lager af främmande tryck, förvarade i flera särskilda Magasiner, hvarföre äfven, då Inventeringen och sådane förteckningars uppsättande fordrade lång tid, bouppteckningen icke kunde afslutas förrän ett och ett fjerdedels år efter dess början.

Hvad nu således först Boktryckeriets inventarier beträffar, så utgjordes de förnämligast af 242 ¼ Centner Stilar af mångahanda slag, Röscher och Vignetter m. m. värderade à 10 Rub. Silfver till 2422 Rub. 50 Kop. samt 7 Pressar, alla af Ek, 2 med Metall Fundament och Digel, den ena ny, den andra gammal, 2 med Metall Fundament och beslagen Träd Digel, af hvilka den ena var stång Press, två med Metall Fundament och Träd Digel, samt en med Träd Fundament och Digel, hvar och en försedd med 2, 3 eller 5 Remisor och för öfrigt nödiga tillhörigheter, tillsammans värda 350 Rubel. Hvarjehanda andra inventarie persedlar, såsom 117 par och 10 enkla Stil-Kaster, 12 Kast-Regaler, 1 Skåp med Dörrar och Lås samt 40 Låd-Facher, 170 Sätt- och Fukt-Bräder, 12 Vinkelhakar, ibland hvilka 8 af Messing och 1 af Jern, 15 Messings och Koppar Sätt-Linier, 2 Färg-Blåsor och 1 Lut-Kittel af Koppar, vägande tillsammans 2 *L℔.* 18 *℔.*, 37 Ramar, hvaribland 25 af Jern, 3 Form-Regaler, hvarje för 24 Former, 2 dito gamla, enkla, för 6 Former, 10 *℔.* Bollhår, 200 Torkstänger, 4 mindre Vägghyllor, åtskilliga trädkärill m. m. ansågos vara 50 Rubel värda. Derjemte fanns

ett förråd af 1415 Ris Tryckpapper af flera olika slag samt 216 Ris Järvenoja Skrif-, Concept- och Utskotts-Papper öfverhufvud lika mycket värdt, eller tillsammans 1631 Rubel.

Boklagret dernäst vidkommande bör erinras, att det i förteckningarne är skildt i två delar, benämnde gamla lagret och det sedan Maji månad 1814 tillkomna nya, af orsak att en tredjedel af det sistnämnde tillhörde sonen Johan Christopher, jemlikt bolags-contractet med honom af d. 23 Apr. sagde år, äfvensom att af Finska Psalmböcker och Catecheser, som genom detta contract voro ifrån delningen undantagne, funnos nu Psalmböcker i lång 12:o inbundna 126 och 4400 i exemplar, kort 12:o bundna 38 och 6325 i exemplar, med grof Stil 4:o en inbunden i Franskt band, med Foderal, och 1647 i exemplar, samt 8:o bundna 5 och i exemplar 1010. Likaledes funnos nu Finska Catecheser, af Svebilius i exemplar 4575 och 8 bundna, af Möller 5038 i exemplar och 75 bundna, af Gezelius i exemplar 1025 och 42 bundna, samt den såkallade Wiborgska 2625 alla obundna. Bokbindarene i landet hade således nu åtminstone icke något skäl till klagan öfver otillräckligt förråd af dessa böcker på tryckeriet. Uti alla dessa förteckningar äro utsäljningspriserne för hvarje bok särskildt utsatte i Svenska Riksgälds Sedlar, samt stiga sålunda till 32,645 Riksd. 16 Skill. 10 ö. den förra delen och den sednare till 12,222 Riksd. 44 Skill.; men som försäljningspriser i allmänhet äro underkastade många förändringar och sådane icke heller för öfrigt vid detta tillfälle kunde tjena till grund för värderingen, pröfvades berörde boklager vara värda endast en åttonde-del af nämnda summor och utfördes således för det förstnämnda lagret 2040 Rub. 33⅓ Kop. och för sterbhusets två tredjedelar af det sednare 509 Rub. 28 Kop. Härtill kommo ännu Boktryckeriets hos åtskillige personer i Sverige till försäljning i commission insatte förlags artiklar, hvilka i Contoirets hufvudbok voro upptagne till 3215 Riksd. 11 Skill. 10 ö. men nu äfven nedsattes till en åttondedel deraf, emotsvarande 200 Rub. 90 Kop.

Tage vi nu i sammanhang härmed Inventarium öfver Boklådans egna, det vill säga inköpta, men ännu icke utsålda lager af främmande tryck i öfvervägande, finne vi deruti en ansenlig mängd böcker och skrifter i hvarjehanda ämnen och på åtskilliga språk, de flesta i Sverige utkomna, inbundna, häftade och några i exemplar, äfvensom Musikalier, Porträter, Chartor och tvänne Jord-Glober, allt tillhopa efter sammanräknade utsäljningspriser stigande till 7285 Riksd. 42 Skill. 9 ö. af hvilken summa dock nu vid bouppteckningen blott en sjettedel såsom värde upptogs med deremot svarande 607

Rub. 25 Kop. Härtill böra vidare de 1910 Rub. 71 Kop. läggas, som uppgåfvos hafva på Boklådan efter dödsfallet för sterbhusets räkning influtit.

Magister Frenckell hade icke någon annan fast egendom i Åbo stad, än den af mig förut omtalade gården N:o 27 i Kyrkoqvarteret, belägen imellan Stora Kyrkogatan i vester, en af Tavast-tvärgatorne i öster, en onämnd i norr utanför kyrkogårdens södra ringmur löpande gata, samt två i söder tillgränsande gårdar, eller tomter. Dess åbyggnad bestod af tvänne tvåvånings stenhus, tre hvälfda källare under dem, en stor flygelbyggnad af träd och andra mindre, innehållande nödiga uthus, hvilket allt, tomten förmodeligen inberäknad, värderades till 5000 Rubel*). Den derstädes befinteliga lösegendomen uppgafs i Contant, dels Ryska Banco Assignationer, dels ock Svenska Banco Sedlar, stiga till 9874 Rub. 46 Kop. Silfver och allt öfrigt värderades till 2874 Rub. 8 Kop.

På landet egde Frenckell Yli Lemo Skatte Rusthåll och dermed under ett bruk sammanslagne Ala Lemo Skatte Augmentshemman, i Nummis eller St. Carins Socken, omkring trefjerdedels mil ifrån Åbo stad, hvilka nu 10,000 Rubels värde åsattes. **) Lösegendomen dersammastädes, bestå-

---

*) Denne af vådelden d. 4 och 5 Sept. 1827 härjade gård, sonen Johan Christopher Frenckell ensam då tillhörig, har sedermera vid stadens reglering blifvit alldeles raserad, till vinnande af sådant omfång för nya Nikolai torget, som det pröfvats böra få.

**) Vid en härunder lydande udde af fasta landet lade sig d. 19 Jun. 1808 om aftonen en Svensk Skärgårds Escader, som enligt befälhafvarens, General-Majoren Friherre von Vegesacks i ett Bihang till Stockholms Post-Tidningar för d. 25 i samma månad tryckte Rapport till Konungen, skall bestått af 16 svåra Kanonslupar och 4 Landstignings Slupar, åtföljde af en transport flotta, hvilken hade ombord landtroppar, fördelade i tre Brigader sålunda, att till den första hörde en sammanslagen styrka af Gardes Regementerne till fot, af Lif-Gardets till häst Esquadron och ett Arméen medföljande Batteri trepundige fält-kanoner, till den andra två Batailloner af Uplands Landtvärn och till den tredje likaså två Batailloner af samma Landtvärn. I denna Rapport säges landstigningen hafva begynts klockan 7 nämnde afton och att Gardes manskapet, så snart det kommit i land, genast framryckt, formerat förpost kedja och kl. 8 börjat skjuta på en Rysk postering Cosacker samt kl. $^1/_2$ 1 förenat sig med återstoden af första Brigaden och hela andra Brigaden, hvilkas landstigning fulländats kl. $^1/_2$ 9, och såsom Avantgarde framryckt $^1/_8$ mil på stora vägen till Åbo, under det ett Detachement deraf marcherade längs stranden. Sedan Avantgardet kl. 2 om morg. stött på en betydlig Rysk styrka, hade med denna genast börjats en häftig affaire, som derefter fortfarit intill dess en ännu större Rysk styrka begynt avancera, då Svenske befälhafvaren ock gifvit befallning om tropparnes åter inskeppande, hvilket, under skydd af Kanonsluparne, middagstiden slutats, hvarefter transport flottan kl. 7 om aftonen d. 20 lyftat ankar.

Under och efter berörde Bataille förlorade Magister Frenckell, såsom en af honom uppsatt och derefter af annan man på Tyska öfversatt, tillika med anhållan om något skade-

ende icke allenast af åker- och kör- samt andre landtbruks- och fiskeri redskap, båtar, kreatur och spannemål, utan ock af Sängkläder, Porcellainer och Glas samt Meubler och hvarjehanda husgeråd för ståndspersoner, ansågs vara värd 1061 Rub. 47 Kop. Vid Nummis sockens kyrka hade Magistern låtit för sig och sin familj af sten uppmura en graf, som nu i värde upptogs till 250 Rub. och på Järvenoja Pappersbruk funnos några gamla hus, hvilka tillika med åtskilliga inventarier värderades till 100 Rub. såsom ock ett dervarande förråd af Lumpor till 10 Rub.

För öfrigt uppgåfvos sterbhuset tillhörande Actier i Åbo Societetshus till belopp af 733 Rub. 33⅓ Kop. och utestående säkra fordringar på grund af skuldebref 24,115 Rub. 49⅓ Kop. (utom osäkra 260 Riksd. Svenskt Banco, jemte ifrån åren 1812 och 1813 löpande ränta, som i kolumn icke utfördes,) samt enligt Contoirets hufvudbok hos åtskilliga personer utestående fordringar till ansenligt belopp, hvaraf likväl icke mera än 8091 Rub. 2⅓ Kop. såsom säker tillgång upptogs. Summa Inventarii blef således 71,831 Rub. 83⅓ Kop. och, efter skuldernas afkortning enligt ofvannämnde hufvudbok med 5554 Rub. 21⅓ Kop. boets behållning 66,277 Rub. 62 Kop. hvarifrån dock Kronan tillkommande ¼ procent, äfvensom de fattiges i Åbo stad och Nummis socken andelar, utgörande ⅛ procent af Inventarii summan, eller alla tillsammans 255 Rub. 48 Kop. ännu komme att afgå.

Till slut må ock nämnas, att Magister FRENCKELL medelst en d. 22 Oct. 1798 i laga ordning uppsatt testamentarisk författning förklarat sin yttersta vilja vara, att om hans ofvannämnda maka öfverlefde honom, skulle

---

stånd i Generalens en Chef Grefve Buxhoewdens egna händer d. 8 nästfölj. Jul. lemnad förteckning utvisar, i det närmaste all den lösegendom han då på Lemo Rusthåll hade, bestående uti en mängd Sängkläder, Bords-silfver och Couverter, Porcellainer och Glas, Vägg- och Toilette Speglar, Väggur, Meubler till åtta boningsrum och husgeråd af hvarjehanda slag, samt i Visthus, Bodar och Källare förvarade spanmåls- och andra matförråder, såsom Hvete, Råg, Korn, Malt, Hafra, Ärter och Potäter, till sammanräknadt belopp af omkring 40 tunnor, samt dessutom Specerier och Viner, äfvensom ifrån Ladugården försvunna ett par Dragoxar, 3 Kor, 4 Får, 2 Svin, tillika med en hop Kalkoner, Gäss, Ankor och Höns. I boningshusen hade derjemte några och sjuttio fensterlufter blifvit sönderslagne, samt så väl der, som i uthusen en stor del dörrar gjorts obrukbare, väggar och tak förderfvats, äfvensom en Ängslada med inneliggande Hö blifvit uppbränd, hvarutom minst 3 Åmar Hö gått till spillo, såsom ock en myckenhet gärdesgårdar fans nedhuggen samt grödan, så af Höst- som af Vårsädet, på flera ställen nedtrampad. Sin skada och förlust under det olyckliga dygnet sade Magistern sig visserligen icke kunna i allt specificera, men ville icke heller till det högsta beräkna densamma, och vågade således nu icke uppgifva mera än 2000 Riksdaler Svenskt Banco Någon ersättning förmodas han ock derefter hafva erhållit, hvars belopp likväl är okändt.

hon efter hans död få fritt och obehindradt disponera och besitta all deras gemensamma egendom, så lös som fast, af hvad namn den vara månde, så länge hon enka sutte, hvilken författning hon d. 27 Nov. 1818 i Consistorium Academicum Majus bevakat samt nu förklarade sig vilja begagna och till godo njuta; hvarföre icke något skifte af den upptecknade qvarlåtenskapen kunde i sammanhang med denna förrättning företagas.

SUR L'ANTIQUITÉ DES LIVES EN LIVONIE

PAR

YRJÖ KOSKINEN.

Il paraît être une opinion établie parmi les historiens et les antiquaires des provinces Baltiques que les habitants primitifs des dites provinces ont été ces mêmes peuples de la race finnoise, les Estons, les Lives et les Koures, dont les déscendants occupent encore une partie considérable de ces pays. A présent les Estons en remplissent toute l'étendue depuis le Narova et le lac Péïpous jusqu'à la mer Baltique, c'est-à-dire l'Estonie et la partie septentrionale de la Livonie. Des anciens Lives au contraire on ne trouve que quelques débris presque disparus à l'embouchure du Saletsa et d'autres débris plus considérables au rivage septentrional de Kourlande aux environs de Domesness. Mais aux jours du chroniqueur Henri le Letton, au commencement du XIII-ième siècle où le pays fut abordé par les conquérants teutoniques, le territoire des Lives était assez étendu. Tout le littoral entre le Saletsa et la Duna jusqu'au 43-ième degré de longitude paraît leur avoir appartenu; le long des rivières de la Duna et du Koivajoki (Aa livonien) leurs établissements étaient plus importants qu'ailleurs, et même quelque partie de la côte occidentale du Golfe de Riga doit avoir été dans leur pouvoir. Au surplus les Koures qui étaient sans doute une tribu de la même souche que les Lives, et apparemment les ancêtres des Lives kourlandais d'aujourd'hui, occupaient tout le littoral baltique de la Kourlande jusqu'à Mémel ou à peu près. Le reste des deux provinces était alors habité par les Lettons, branche de la souche lithuanienne. Mais dès ce temps-là la nationalité lettonne s'est toujours étendue aux dépens des Lives et des Koures, et ces peuples finnois se sont trouvés dans un déclin continuel, de sorte que maintenant il n'en reste que les débris susdits.

Ce phénomène d'absorption s'étant continué pendant les six et demi siècles historiques, on en a fait aussi une conclusion pour les précédents siècles anté-historiques. On a considéré les Lives (avec les Koures) presque comme les aborigènes de toute la contrée maintenant occupée par les Lettons, et ces derniers comme des envahisseurs qui, venus à une époque quelconque, auraient successivement chassé, dépossédé et absorbé les habitants de race finnoise. Voilà la thèse dont on a fait le point de départ de toutes recherches

sur l'ethnographie et l'histoire ancienne de Livonie. *). Ainsi par exemple Monsieur C. Grewingk, dans son excellent ouvrage sur l'âge de pierre des provinces Baltiques, adopte la même opinion avec peu de modification; toutefois il ne doute pas un instant que les outils en pierre trouvés dans les trois provinces n'appartiennent à ces aborigènes prétendus, les Estons, les Lives et les Koures. **) Cette même opinion a été soutenue par presque tous les savants qui se sont occupés du dit sujet. On l'a pris pour un axiome, pour une pierre angulaire de toute la construction archéologique de ces provinces.

Néanmoins je me sens obligé de mettre en doute tout ce système de l'antiquité des Lives en Livonie. Les considérations générales de la migration des peuples finnois m'ont convaincu que l'époque d'établissement des Estons et des Lives ne pourra pas être renvoyée à une antiquité indéterminée. En même temps je trouve que la langue des Lives, toute dégénérée qu'elle est, présente des traces évidentes d'une cohabition comparativement récente avec le peuple finnois proprement dit. Enfin la situation et l'état respectif des Lives et des Lettons au temps du chroniqueur Henri (commencement du XIII-ième siècle) me semble prouver, contre la supposition ordinaire, que exactement les Lives, et non pas les Lettons, étaient les envahisseurs et les arrière-venus. Or, cette opinion ayant besoin d'être constatée par des investigations locales, j'ai voulu entrer en discussion avec les savants distingués des provinces Baltiques. La solution de bien des questions difficiles dépendent d'une coopération intime de côté et d'autre.

Mais avant d'aborder la question des Lives en Livonie, qu'il me soit permis de faire quelques remarques préalables sur les notices ethnographiques les plus anciennes des provinces Baltiques.

---

*) Voir: A. von Richter, Geschichte der deutschen Ostseeprovinzen, I:r Th. I:r Band, pp. 33—37, 324. — J. K. Bähr, Die Gräber der Liven, Dresden 1850, p. 21.

**) Voir: C. Grewingk, Das Steinalter der Ostseeprovinzen, Dorpat 1865, pp. 112 et suiv.

Les notices les plus anciennes.

S'il nous faut savoir gré à Tacite de ses renseignements précieux sur les peuples germaniques, on ne saurait pourtant nier qu'il n'ait donné des notions très-vagues et presque fourvoyantes sur les peuples de race finnoise. Ainsi même sa dénomination de „*Fenni*" ou *Finnois* a causé beaucoup de malentendu. A présent ce nom est restreint aux Finnois de Finlande avec leurs divisions, les Tavastes et les Karéliens. Au même groupe appartiennent étroitement les Karéliens de Russie, les Ingres en Ingremanie, les Vepses ou Tchoudes septentrionaux au sud-ouest du lac d'Onega, les Votes près de Narva, enfin les Estons et les Lives des provinces Baltiques. Tous ceux-ci forment les branches d'une seule nation originairement unie que nous nommerons les Finnois proprement dits. Or la notion de *Finnois* a quelquefois une portée beaucoup plus étendue. Les peuples finnois comprennent, comme on le sait, toute une classe de la race oural-altaïque, et en ce cas on y renvoie aussi les Lapons, les Mordouans, les Hongrois, les Ostiaks, les Zyriaines et bien d'autres. Chez les Norvégiens même le mom de Finn ou Finnois signifie exclusivement la nation laponne, tandis que les Finnois proprement dits sont appelés Kvænes. Je n'ai pas besoin d'ajouter que la dénomination de Finn et de Finlande est tout-à-fait inconnue aux habitants finnois du pays, lesquels dans leur propre langue se servent des mots *Suomi* et *Suomalainen*. Tout porte à croire que originairement le mot *Finn* a été appliqué par les peuples germaniques à toutes les nations de la race finnoise, tout comme le mot *Tchoude* par les Slaves. Dans le courant des siècles cette dénomination s'est fixée aux Finnois suomiens dont le pays maintenant porte le nom de Finlande. Mais encore au commencement du XV-ième siècle la dénomination officielle de ce pays etait „Österland", c'est-à-dire pays de l'orient.

Rien n'est donc moins fondé que la supposition que partout où sont nommés des Finns aux anciens temps, on doit chercher les vestiges des Finnois proprement dits. Les Finns des Sagas islandais par exemples, synonymes avec les Iotuns, peuvent bien avoir appartenu à la grande race finnoise, mais pour leur identité avec les Suomes il n'y a pas la moindre vraisemblance. De même les „*Fenni*" de Tacite, les „*Finnoi*" de Ptolemée ne prouvent point que les Finnois proprement dits, les Estons ou les Lives, se soient établis sur les bords de la Vistule au II-ième siècle; ils constatent seulement que

ce nom avait une signification plus étendue que de nos jours, et que quelque tribu de la grande famille tchoude était parvenue jusqu' à la Vistule ou peut-être plus avant encore. *) Quant aux Finnois proprement dits, leur route du moyen Volga aux lacs d'Onega et de Ladoga est trop distincte pour permettre un détour jusqu' aux confins de la Germanie.

Un autre nom qui quelquefois a causé presque autant de confusion est celui de „*Aestyi*", „*Aesti*", „*Hæsti*", chez Tacite, Jornandès et Cassiodore. La question devrait être resolue par l'itinéraire de Wulfstan dans l'ouvrage géographique du roi Alfred; car les *Estes* de Wulfstan sont évidemment les Prussiens, les Lithuaniens ou les Lettons, et leur nom ne paraît signifier d'autre chose que *peuple de l'est,* ainsi que leur pays est appelé *Eástland;* c'est-à-dire *pays de l'est.* Néanmoins on a souvent soutenu la prétendue origine finnoise de ces Aestyi, Hæsti, Estes etc. **), quoiqu' un coup d'oeil sur l'itinéraire de Wulfstan doive nous convaincre de l'ineptie de cette hypothèse. D'ailleurs le nom d'*Este* est aussi étranger aux Estons de nos jours que celui de *Finn* aux Finnois suomiens. Etant sortis de la tige des Tavastes suomiens, les Estons manquent de nom propre, mais sont appelés par leur fréres de Finlande: „*Wirolaiset*", c'est-à-dire *peuple de Virlande* (Virumaa, partie de l'Estonie). Le nom d'*Este* a été attaché aux Estons, comme celui de *Finn* aux Finlandais. Mais ni l'un ni l'autre, ils n'ont pas de conséquence pour les temps anciens.

Qu'il soit pourtant une erreur pardonnable qu'on a confondu les Fenni avec les Finnois, les Aestyi avec les Estons; mais que dira-t-on des paradoxes de Monsieur Kruse et tant d'autres qui retrouvent les Estons dans les Mélanchlaines chez Hérodote, ou les Lives dans les Levones de Scandie chez Ptolémée? Vraiment, avec cette bonhommie il n'est pas chose difficile que de construire la géographie des provinces Baltiques d'après Ptolémée, comme l'a fait M. Kruse. ***) Mais on ne sert pas la science par de telles curiosités; au contraire on en encombre les vrais progrès.

Passons maintenant aux anciennes indications des Scandinaves; pour la plupart elles ne nous sont utiles non plus. L'expédition de Hading, roi du Danemark au temps d'Odin, ou celle de Frothon, fils de Hading, ainsi que

*) Les deux monnais de l'empereur Volusien où il s'attribue les titres triomphaux: „Vandalicus, *Finnicus*, Galindicus, Vendicus", semblent assigner à ces Finns une position assez avancée. Voy. Schafarik, Slawische Alterth. II, p. 657.

**) Par exemple Fr. Kruse, Necrolivonica, Beilage B., p. 4. Au contraire A. von Richter, Geschichte II p. 26, la rejette.

***) Voir son Urgeschichte Esth-, Liv- und Kurlands.

la mention faite des Koures à cette période, appartient à la fable et point à l'histoire. Pourvu qu'il y ait quelque fondement historique, le nom des Koures du moins est emprunté au temps du chroniqueur (Saxo Grammaticus), c'est-à-dire au XII-ième siècle. De même, quand l'Ynglingasaga fait Ivar Widfamne conquérir l'Estonie, la Livonie et la Kourlande, on doit se douter que ces noms soient anticipés. La grande bataille de Bravalla quelque temps plus tard (l'an 735?) est fréquentée aussi par les Lives, les Koures et les Estons; mais on ne saurait garantir l'exactitude de cette notice, le récit étant mêlé d'éléments très-fabuleux. Pourtant il paraît assez probable que depuis le VIII-ième siècle les tribus finnoises proprement dites se soient déjà établies dans les provinces Baltiques. Dès lors les renseignements prennent un caractère plus exact. Le premier témoin digne de crédit est Rimbert, biographe d'Ansgaire, qui dans sa „Vita Sancti Anskarii" mentionne les Koures (Cori) comme solidement établis dans cinq cités au milieu du IX-ième siècle. *) On peut donc prendre pour certain que à cette époque les Lives et les Koures n'ont pas été tout nouvellement arrivés.

Un nom très-curieux se présente dans le chant anglosaxon „Scôpes vîdsidh" („the traveller's song"), poëme qui semble avoir été une sorte de nomenclature géographique et qui remonte peut-être au VI-ième siècle, quoiqu il soit plein d'interpolations d'une période plus récente. Le scalde énumérant les peuples divers qu'il a visités, en mentionne aussi les *Istes* et les *Idumings.* **) Les Istes sont les Estes de Wulfstan, c'est-à-dire Prussiens, Lithuaniens ou Lettons. Mais qu'est ce que les Idumings? On y a rapproché les *Idumœi* ou *Ydumœi* du chroniqueur Henri le Letton, et non sans raison. ***) La province d'*Ydumœa* était une partie du territoire livon, située aux environs du Roop au nord de Thoreida (Treiden); sa population était des Lives, jusqu' à un certain point entremêlés de Lettons. †) Mais encore

---

*) Voir: Pertz, Monumenta Germaniæ Historica, tome II, p. 713 et 714. Il est superflu de faire observer que Rimbert est contemporain des événements qu'il décrit.

**) „Mid East-þyringum ic wæs. and mid Eolum.
And mid *Istum.*
And *Iduminguin.*
And ic wæs mid Eorman-ríce
Ealle þrage." — —

Voy. John Kemble, The Anglosaxon poems, London 1833, p. 229. — Conférer: Th. Wright, Biographia Britannica Literaria: Anglosaxon Period, London 1842, p. 7.

***) Voy. l'Introduction de Wiedemann à la grammaire livonne de Sjögren, p. XXIX.

†) Voy. Wiedemann, l. c. pp. XXIV, XXV. Conférer: Origines Livoniæ [Scriptores rerum Liv. I] p. 108.

de nos jours ce même mot *Ydumœa* s'est conservé dans les langues du pays comme dénomination pour toute la province de Livonie; c'est le „*Vidumaa*“ des Lives et le „*Vidsemme*“ des Lettons. Les deux terminaisons „*maa*“ et „*semme*“ signifiant pays, la racine en doit être *Vid,* nom qui se retrouve quelquefois dans les plus anciennes traditions. Jornandès par exemple connaît les *Vidivarii* (c'est-à-dire peuple de *Vides),* résidants aux embouchures de la Vistule, près des Aesti. *) Une tradition scandinave mentionne l'émigration des Goths de Suède à la campagne des Vithes („Withesleth“) **), et dans le récit de Wulfstan on retrouve aussi aux bords de la Vistule la *Vitlande,* appartenant aux Estes. ***) Il s'ensuit que les *Vithes* ou *Vides* n'était que quelque partie, peut-être quelque modification de la famille letto-lithuanienne qui sans doute était située depuis la Vistule jusqu' au delà de la Duna. †) Le nom de *Vidlande* se conservait pour la partie occidentale de Samlande en Prusse jusqu' au XIII-ième siècle ††), pendant que la forme *Ydumœa* se fixa en Livonie au nord de la Duna. †††) Mais cette forme avait passé par la langue finnoise des Lives, en acceptant la terminai-

*) Jornandes, De reb. Get. c. 5: „ad litus autem Oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulæ fluminis ebibuntur, *Vidivarii* resident, ex diversis nationibus aggregati. Post quos ripam Oceani item Aesti tenent, pacatum hominum genus omnino.“ — Le *-varii* (-ware, -weriar) est une terminaison teutonique; voy. Geijer, Samlade Skrifter II I, p. 82.

**) Voy. Geijer, Saml. Skrift. II I, p. 81.

***) „and þæt Witland belimpeð tó Éstum“; voir l'itinéraire de Wulfstan dans les Antiquités Russes de Rafn, II, p. 468.

†) Telle est aussi l'opinion de Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme, p. 668. — D'ailleurs je ne puis entrer dans la question de l'origine des peuples letto-lithuaniens; depuis Thunmann (Nordische Völker, p. 33 et suiv.) on l'a souvent attribué à un mélange de Goths avec des Vendes slaves. Cette opinion paraît être confirmée par le fait que dans les anciennes traditions scandinaves *Vithes* et *Goths* sont le même nom; voir Geijer, Samlade Skrifter II I, p. 82 et 94. Conférer du reste sur cette question, Schnitzler, L'empire des Tsars, Strasbourg 1852, Tome II, p. 511 et suiv.

††) Voy. Zeuss, Die Deutschen und die Nachbarstämme, p. 669.

†††) Le fleuve de la Duna a reçu de différents noms par les divers peuples qui l'ont connu. Le nom germanique *Duna* qui sans doute est le même que celui du Don et du Danube, se rencontre déjà dans le Krákumál: „unnum átta jarla austr fyrir *Dinumynni*“ [octo reges superavimus ad orientem ante ostium Dinæ]; Antiquités Russes I, p. 89. Le nom letton est *Dougava* dont je ne sais pas la signification. Mais les dénominations finnoises, dans le livon *Veena,* dans l'eston *Väina,* sont tous les deux des appellatifs et signifient: *détroit, embouchure large d'un fleuve.* Le même mot sous la forme de *Viena* se trouve dans la langue de Suomi comme dénomination pour la Dvina. Une autre forme couve dans le nom célèbre de *Väinämöinen* dont le nom parallèle est *Suvantolainen,* c'est-à-dire l'homme qui demeure auprès de *l'eau tranquille d'un fleuve.*

son *maa* au lieu de *land* ou *semme*. De même dans le nom des *Idumings,* si on en sépare la terminaison teutonique *-ing,* il reste pourtant une racine qui doit être dérivée de la forme finnoise. Comment cette forme finnisée s'est introduite dans le poëme anglosaxon, voilà une chose difficile à expliquer. Quoi qu'il en soit, les noms des Istes et des Idumings, emboîtés entre les Thuringiens et le grand roi Hermanarik, peuvent très-bien être interpolés, de sorte qu'on ne soit forcé d'y attribuer une antiquité plus haute que du VIII-ième ou du IX-ième siècle.

Ayant ainsi parcouru les notices les plus anciennes, nous parvenons, ce me semble, à un résultat négativement important, celui que avant le VIII-ième ou même le IX-ième siècle il n'y a pas de preuves pour l'éxistence des Lives et de leurs parents dans les provinces Baltiques. Maintenant nous arrivons au temps de l'occupation teutonique, âge éclairci surtout par l'excellente chronique de Henri le Letton.

Les Lives et les Lettons au temps du chroniqueur Henri.

C'est une chose fort notoire que l'empire russe ou varègue, fondé au IX-ième siècle, comprenait dès le commencement plusieurs peuples finnois. Dans les temps suivants les provinces Baltiques aussi dévinrent tributaires aux princes de Novgorod, de Pskov et de Polotsk. Selon le Saga d'Olave Tryggvason, les Estons payaient un tribut au temps de Vladimir le Grand. Son fils, Iaroslaf, fonda Dorpat (Iourief) en 1030. Le chroniqueur Nestor énumère parmi les nations tributaires aux Russes, les Litva (Lithuaniens), les *Kors* (Koures), les *Lib* (Lives) etc. C'est avec la permission d'un prince de Polotsk que Meinhard en 1186 commença sa prédication en Livonie, comme le raconte le chroniqueur Henri le Letton. D'abord l'occupation teutonique se fit à la réserve du tribut dû au roi de Polotsk par les Lives, „ses sujets“. Enfin en 1212, à en croire le chroniqueur Henri, le prince russe céda tous ses droits à l'évêque de Riga. *) Mais on entrevoit facilement la différence entre les prétentions russes imparfaitement réalisées et l'occupation de fait qui suit par les prêtres et les chevaliers teutoniques. Une ère nouvelle commence pour les peuples de la Livonie presque autonomes jusqu'alors, une ère d'assujettissement et servage.

---

*) Voir: Origines Livoniæ [Script. rer. Liv.] p. 50, 146 et 166.

Maintenant il nous faut considérer, quelles étaient la situation et les relations respectives des habitants de la Livonie à cette période. La partie septentrionale, contiguë à l'Estonie, était occupée par les Estons, à peu près comme de nos jours. Leurs provinces limitrophes étaient *Soontagana* (contrée de Pernau), *Sakkala* (contrée de Fellin et de Karkus) et *Ungannia* (environs de Verro). Au sud de Soontagana le littoral était au pouvoir des Lives jusqu'au delà de l'embouchure de la Duna, et contenait les provinces *Metsäpoole, Thoreida* (sur l'Aa livonien) et celle de „*juxta Dunam*". Le long de ce fleuve les Lives remontaient jusqu'à Ascheraden, mais seulement sur la rive droite. Entre Metsäpoole et Thoreida, mais plus à l'intérieur du pays, était cette province d'*Ydumœa* dont j'ai fait mention plus haut. Les habitants d'Ydumæa étaient des Lives, mais la frontière des Lettons était tout près (à Antine, à Wenden, à Beverin), et même en Ydumæa il paraît avoir habité des Lettons parmi les Lives. De-là le territoire des Lettons s'étendait sur le reste de la Livonie intérieure, ainsi que sur la plus grande partie de la Kourlande; car les Lettigales, les Selons, les Semgales n'étaient que des tribus lettonnes. Le littoral kourlandais de la mer Baltique paraît avoir été entièrement occupé par les Koures, tribu très-rapprochée des Lives et redoutée par ses pirateries. *)

Un coup d'oeil sur l'établissement de ces peuples divers nous convaincra facilement, laquelle des deux races, la finno-suomienne ou la letto-lithuanienne, doit être regardée comme la première-venue. En adoptant l'opinion qui prend la population finnoise pour antérieure et indigène de tout ce territoire, et les Lettons pour conquérants, il faut s'étonner d'une conquête qui procède en demi-cercle, se contentant des forêts marécageuses du pays intérieur **), en laissant aux vaincus presque toutes les voies de communication, les grands fleuves et la côte de la mer, en un mot tous les lieux un peu favorables. Au nord s'enclavant entre les Russes, les Estons et les Lives, au sud-ouest se glissant dans l'espacement rétréci des Lithuaniens et des Lives, ces prétendus conquérants auraient poursuivi une politique vraiment singulière; du moins l'habitude ordinaire des peuples conquérants est tout autre. D'ordinaire une nation conquérante se fixe en masse compacte sur quelque point convenable d'où elle s'étend, en suivant les cours d'eau et le rivage de la mer. Or, le site du peuple des Lives au temps du chroniqueur Henri était exactement celui d'une nation établie par la voie indiquée. Leurs chefs-lieux parais-

*) Voy. l'introduction de Wiedemann à la grammaire livonne de Sjögren.

**) „Sie buwen besunder in manchen walt", dit des Lettons le chroniqueur Alnpeke, v. 345 [Script. Rer. Liv. I p. 528].

sent avoir été les embouchures de la Duna et du Koivajoki, le long desquels ils se sont engagés bien avant dans le territoire letton. Un corps détaché a pris le large et gagné la côte de Kourlande, y fondant cette nation de corsaires redoutés. Partout ce sont les endroits avantageux qui appartiennent aux deux nations finnoises de la tribu livonne, et on ne peut guère douter que leur état géographique ne soit celui d'un peuple conquérant. Voilà l'idée que suggère la seule considération des circonstances extérieures.

Cette idée de la supériorité des Lives sur les Lettons reçoit une confirmation positive par quelques passages dans la chronique de Henri. Celui raconte que les Lettons se sont réjouis de la prédication de la foi chrétienne, parce que avant l'arrivée des Teutons ils etaient „bien souvent déprédés par les Lithuaniens et *toujours opprimés par les Lives.*" *) Un peu plus tard le chroniqueur dit la même chose en d'autres termes: „avant la susception de la foi, les Lettons étaient *humbles et méprisés, souffrant maintes injures de la part des Lives et des Estons.*" **) On voit bien que c'est une population inférieure, délogée et toujours harassée que ces Lettons, une population qui n'espère sa délivrance que d'une nouvelle conquête, funeste aux conquérants d'autrefois. ***) D'ailleurs le caractère peu belliqueux des Lettons est attesté par une autre ancienne chronique, celle du chevalier d'Alnpeke qui, en racontant les circonstances d'une grande bataille des Allemands, Estons, Lives et Lettons unis contre les Lithuaniens payens, loue beaucoup la vaillance des Estons et surtout des Lives, mais fait honte aux Lettons qui ne combattissent que par pudeur. †) Nous voyons bien que tout cela ne donne pas l'idée

---

*) — — — „Alobrandus — — — Letthgallis, circa Ymeram habitantibus, verbum Dei de suscipiendo baptismo alloquitur — — —. At illi gaudentes de adventu sacerdotis, utpote a Lettonibus sæpius vastati, et a Livonibus semper oppressi, et per Teutonicos sperantes relevari ac defendi, cum gaudio verbum Dei recipiunt"; Orig. Livoniæ [Script. rer. Liv. I], p. 118. — Il faut observer que chez Henri le Letton „*Lettones*" signifie toujours les Lithuaniens, et „*Letthgalli*", „*Letthigalli*", „*Letthi*" les Lettons.

**) „Erant enim Letthi ante fidem susceptam humiles et despecti, et multas injurias sustinentes a Livonibus et Estonibus"; Orig. Liv. [Script. rer. Liv. I] p. 126.

***) Voy. Orig. Livon. p. 118, citée plus haut.

†) „Der heiden wart geslagen vil
Von den von eistenlande.
Die letten wolden schande
Han. sie ervechten vmme pris.
Die liuen waren helde wis
Die wol zo strite tochten."

Voy. la chronique de Ditleb von Alnpeke [Script. rer. Liv. I p. 553. 554], v. 1826—31.

d'une conquête faite par les Lettons sur les tribus finnoises. Le peu de considération qu'on attribuait aux Lettons à ce temps-là, peut être entrevue même dans les termes, auxquels se fait la négotiation, mentionnée plus haut, entre l'evêque de Riga et le roi de Polotsk. Ce sont les Lives dont on fait mention, dont le tribut est réservé et puis transmis; des Lettons il n'est question nulle part, quoiqu' on sache qu'ils étaient tributaires aux Russes, eux aussi. *) De même le chroniqueur Nestor omet tout-à-fait les Lettons ou „Lettgola" dans sa liste des peuples tributaires aux Russes, quoiqu' il les énumère parmi la déscendance de Japhet; les Semgalles seuls sont nommés à part dans sa liste de tributaires, mais les Lettons de la Livonie sont apparemment compris sous le nom des Lives, leurs maîtres. Enfin le nom de ces derniers resta à toute la contrée habitée par les deux nations, et jusqu' à présent c'est toujours la *Livonie,* quoique les Lives soient disparus, tout comme la France porte le nom des Franks, ses anciens maîtres. Mais dans les langues lettonne et livonne s'est conservé le souvenir d'une antiquité plus reculée encore; car les noms „Vidsemme" et „Vidumaa" ne sont pas d'autre chose que le pays des Vides, c'est-à-dire des Lettons des anciens temps, antérieurs à l'invasion des Lives finnois.

L'opinion contraire, celle de l'établissement primitif des tribus finnoises, dépossédées, dit-on, ensuite par les Lettons, ne s'appuie que sur l'analogie des temps postérieurs à l'occupation teutonique. Mais on a oublié, ce que l'histoire témoigne à toutes époques, qu' un peuple envahisseur peut dans le courant des temps être absorbé par une population vaincue, mais nombreuse et en quelque sorte enracinée dans le sol du pays. Les Franks en Gaules, les Normands en Angleterre, même les Varègues russes en donnent l'exemple. Je ne veux pas dire que la condition des Lives en Livonie eût été tout-à-fait pareille; nous n'en connaissons pas assez pour dresser des analogies exactes. D'un autre côté il ne faut pas oublier que la société des Lives fût dérangée par la conquête teutonique dont ils éprouvèrent le premier choc. Toutefois leur faiblesse principale consistait sans doute dans leur qualité d'envahisseurs sur le territoire d'une nationalité étrangère.

Quant aux Estons, on ne sait pas exactement, jusqu'à quel point leur ancien territoire ait été entamé par la lettisation. Mais même si l'on accepte que la population estonne se soit anciennement étendue au sud-est depuis sa

---

*) „Rutheni — — — Lethigallos suos de Tholowa, sibi semper tributarios;" Orig. Livon. [Script. rer. Liv. I] p. 118.

frontière d'aujourd'hui jusqu' aux environs de Marienburg *), ce coin doit toutefois être pris pour une colonie avancée sur le territoire letton. L'idée d'un établissement primitif des Estons dans la Livonie du sud-est est presque encore moins fondée que celle de l'antiquité des Lives. On l'a appuyée sur le fait prétendu que le mot „Iggauni" dont se servent les Lettons pour signifier ses voisins, les Estons, vaudrait ce que „les chassés" **). Ce fait, même s'il était exact, ne prouverait pas beaucoup. Mais je me doute qu'il soit une de ces étymologies aventurées et prises au hasard dont fourmille la science archéologique. En tout cas je le renvois au jugement des connaisseurs de la langue lettonne. Une autre tâche, plus à ma portée, me reste, un examen rapide de la langue livonne, pour en tirer des conclusions sur l'âge des Lives en Livonie.

*) Je me permets ici de donner l'extrait d'une lettre du celèbre estologue D:r Kreutzwald à Werro, concernant les Estons de Marienburg: „Die Esten im Marienburgschen Kirchspiel — gegenwärtig ein sehr kleiner Rest — über die vor einigen Jahren die irrige Meinung verbreitet wurde, als gehörten sie zum Volkstamm der Liven, bewohnen wahrscheinlich wenigstens anderthalb hundert Jahre denselben Fleck des Landes, wo man sie heute antrifft. Sie scheinen mit unsern Dörpt-esten verwandt, so viel ihre mit dem Lettischen starck vermischte Sprache noch die ursprünglichen Formen erkennen lässt. Nach einer Angabe in Hupel's Miscellen soll vor etwa 100 Jahren ein Theil der estnischen Bevölkerung keilförmig unter die Letten eingedrungen existirt haben, so dass von der heutigen Sprachgrenze bis über Marienburg hinaus nur Esten lebten; der jetzige Marienburger Rest bildete die Spitze des Keils. Gegenwärtig ist nur diese Keilspitze nachgeblieben, während seine breite Basis und der durch drei Kirchspiele dringende Körper spurlos verwischt wurden, was theils durch Auswanderung, theils aber durch allmähliges Aufgehen in Lettenthum realisirt wurde".

**) Voir: A. von Richter, Geschichte der Ostseeprovinzen, I I p. 318; Bähr, die Gräber der Liven, p. 22. — L'explication la plus raisonnable est peut-être que le nom „Iggauni" est pris de la province limitrophe *Ungannia* (Ugenois, Ogonia), comme le nom „Wirolainen" de Wirlande; voy. Hupel, Neue Nordische Mischellaneen, I p. 78.

Quelques remarques sur la langue des Lives.

La langue livonne, quoique assez rapprochée de l'eston, doit pourtant être regardée comme un membre indépendant de la famille finnoise. C'est un fait attesté par les juges les plus compétents que la langue estonne n'est qu' un finnois en quelque sorte estropié, dont les formes peuvent être facilement réduites aux règles simples et claires de la grammaire finnoise. *) En général le livon ne s'y rattache de si près; mais souvent ses formes ont plus de rapports avec le finnois qu' avec l'eston; quelquefois même les formes les plus anciennes s'y sont conservées, pendant que le finnois et l'eston les ont modifiées. Un exemple de ce genre présente le *g* devant une consonne liquide. Ainsi l'on dit:

en vepse:	en livon:	en karélien:	en finnois:	en eston:	
segl	*sõggõl, sõgl*	*segla*	*seula*	*sööl,*	crible.
	dagl, tagl	*tagla*	*taula*	*tael,*	amadou.
nagris	*naggõrs*	*nagris*	*nauris*	*nairis,*	navet.
kagl	*kaggõl, kagl*	*kagla*	*kaula*	*kael,*	cou.
nagran	*nagrõb*	*nagran*	*nauran*	*naeran,*	je ris.
	eggil'	*eglen*	*eilen*	*eile, heila,*	hier.

Dans ce cas la forme karélienne est peut-être la plus primitive, et à elle s'accommodent les formes vepse et livonne. Le finnois au contraire a amolli le son dur, en transformant le *g* en voyelle. Enfin l'eston a modifié à son goût la forme finnoise.

Un autre exemple semble également adjuger un assez haut âge à la langue livonne. Il y a dans le finnois un nombre d'adjectifs se terminant en *ea* ou *eä* dont la forme primitive doit avoir été *eda*. La langue vepse en a conservé la terminaison *ed*, laquelle dans le livon est syncopée en *d*. Ainsi l'on rencontre:

dans le vepse:	dans le livon:	dans le finnois:	dans l'eston:	
soged	*sogd*	*sokea*	*söge,*	aveugle.
pimed	*pimd*	*pimeä*	*pime,*	tenébreux.
saged	*sagd*	*sakea*	*sage,*	épais.
maged	*magd*	*makea*	*mage,*	doux.
korged	*kord, kuord*	*korkea*	*körge,*	haut.
sanged	*sangd*	*sankea*		dense.

*) Voir: Edu. Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache, Reval 1853, p. 36.

A la même classe appartiennent les mots finnois: *lakea, karkea, kerkeä* etc. Pourtant la transformation finnoise dont la forme estonne est née par corruption, ne peut remonter bien haut dans l'antiquité; car l'eston reprend quelquefois dans les flexions le *d* élidé, en disant *pimedas, pimedad,* tout comme en vepse (en finnois: *pimeässä, pimeät).*

De l'autre côté il y a des points qui semblent indiquer que le livon non plus ne soit détaché de la tige finnoise qu' aprés la pleine formation de quelques singularités propres au finnois, et qui ne se retrouvent pas dans le vepse. Une de ces singularités est la formation de l'Infinitif Singulier dont la terminaison primitive est *ta* ou *tä* (selon l'harmonie des voyelles dans le finnois). Dans le vepse cette terminaison est toujours un *d;* mais le finnois, en conservant la voyelle finale, procède à une syncope par deux voies différentes. Tantôt la voyelle liante de la racine est supprimée et le *t* de la terminaison conservé (par exemple: de la racine *une, sisare,* l'Infinitif *unta, sisarta);* tantôt elle est conservée, mais alors on rejette presque toujours le *t* (par exemple: de la racine *nime, korva,* l'Infinitif *nimeä, korvaa)* *). Cela se fait d'après des règles assez constantes dont on peut s'informer dans la grammaire finnoise. Or, à cet égard et l'eston et le livon s'accordent tout-à-fait avec le finnois, sans avoir pourtant de règles particulières. C'est une des causes de la multiplicité des déclinaisons dans ces langues, tandis que le finnois n'en a qu' une seule. Pour donner une idée de l'identité des formes en question dans les trois langues, nous mettrons ici à côté l'un de l'autre le Nominatif Singulier, l'Infinitif Singulier et le Nominatif Pluriel d'un nombre de mots:

	La racine.	Le Nominatif Sing.	L'Infinitif Sing.	Le Nominatif Plur.
Finnois:	*Nime* (nom)	*nimi*	*nimeä*	*nimet*
Eston:		*nimi*	*nime*	*nimed*
Livon:		*nim*	*nimm, nimmõ*	*nimuud.*
Finnois:	*Emä* (mère)	*emä*	*emää*	*emät*
Eston:		*ema*	*ema*	*emad*
Livon:		*jema*	*jemm, jemmõ*	*jemaad.*
Finnois:	*Laulu* (chant)	*laulu*	*laulua*	*laulut*
Eston:		*laul*	*laulu*	*laulud*
Livon:		*loul*	*loul, loulõ*	*loolõd.*

*) Les racines monosyllabes ne permettent point d'élision, par exemple: *maa, maata; voi, voita.* Quelques racines trisyllabes ont conservé la forme primitive à côté d'une forme syncopée, par exemple: *Jumala,* à l'Infinitif ordinainement *Jumalaa*, mais aussi *Jumalata.*

	Racine.	Le Nominatif Sing.	L'Infinitif Sing.	Le Nominatif Plur.
Finnois:	*Tüö* (travail)	*tüö*	*tüötä*	*tüöt*
Eston:		*töö*	*tööd*	*tööd*
Livon:		*tõö*	*tõöd*	*tõöd.*
Finnois:	*Miehe* (homme,	*mies*	*miestä*	*miehet*
Eston:	mari)	*mees*	*meest*	*mehed*
Livon:		*mies*	*miest*	*mied*
Finnois:	*Jumala* (Dieu)	*jumala*	*jumalaa[-lata]*	*jumalat*
Eston:		*jumal*	*jumalat*	*jumalad*
Livon:		*jumaal*	*jumaalt*	*jumaald.*
Finnois:	*Kiele* (langue)	*kieli*	*kieltä*	*kielet*
Eston:		*keel*	*keelt*	*keeled*
Livon:		*keelʼ*	*kield*	*kield.*
Finnois:	*Mere* (mer)	*meri*	*mertä*	*meret*
Eston:		*meri*	*merd*	*mered*
Livon:		*merʼ*	*mierda*	*mierd.*
Finnois:	*Suole* (boyau)	*suoli*	*suolta*	*suolet*
Eston:		*sool*	*soolt*	*sooled*
Livon:		*suolʼ*	*suolt*	*suold.*
Finnois:	*Lapse* (enfant)	*lapsi*	*lasta*	*lapset*
Eston:		*laps*	*last*	*lapsed*
Livon:		*läpsʿ*	*lapsta*	*lapst.*
Finnois:	*Lume, Voi*	*lumi, voi*	*lunta, voita*	
Eston:	(neige) (beurre)	*lumi, vöi*	*lund, vöid*	
Livon:		*lüm, või*	*luunda, võita.*	
Finnois:	*Täüte* (plein)	*täüsi*	*täüttä*	*täüdet*
Eston:		*täis*	*täit*	*täied*
Livon:		*tävzʿ*	*tätaa*	*täädõd*
Finnois:	*Künte* (ongle)	*künsi*	*künttä*	*künnet*
Eston:		*küüs*	*küünt*	*küüned*
Livon:		*küünts*	*küünt, küünta*	*küündõd.*

	Racine.	Le Nominatif Sing.	L'Infinitif Sing.	Le Nominatif Plur.
Finnois:	*Suomalaise* (Finlandais)	*Suomalainen*	*Suomalaista*	*Suomalaiset*
Eston:		*Soomelane*	*Soomelast*	*Soomelased*
Livon:		*Suomili*	*Suomilist*	*Suomilist.*
Finnois:	*Naise* (femme)	*nainen*	*naista*	*naiset*
Eston:		*naene*	*naest*	*naesed*
Livon:		*nai*	*naista*	*naist.*
Finnois:	*Hampa[h]a* (dent)	*hammas*	*hammasta*	*hampa[h]at*
Eston:		*hammas*	*hammast*	*hambad*
Livon:		*aambas*	*aambast*	*ambõd.*
Finnois:	*Unettoma* (sans sommeil)	*uneton*	*unetonta*	*unettomat*
Eston:		*unetu*	{*unetumat* {*unetund*	*unetumad*
Livon:		*untõm*	*untõmt*	*untõmd.*
Finnois:	*Laine[h]e* (onde)	*laine'*	*lainetta*	*laine[h]et*
Eston:		*laene*	*laenet*	*laened*
Livon:		*lain*	*laint*	*laind.*
Finnois:	*Ike[h]e* (joug)	*ies*	*iestä*	*ike[h]et*
Eston:		*ees*	*eest*	*iked*
Livon:		{*iggõs* {*igs*ᵋ	{*iggõst* {*igsta*	*iggõd*
Finnois:	*Äke[h]e* (herse)	*äes*	*äestä*	*äke[h]et*
Eston:		*äes*	*äest*	*äked*
Livon:		*egs*ᵋ	*egsta*	*eggõd.*

En regardant d'abord l'Infinitif du Sing., on comprend facilement que la formation de ce cas dans toute sa complication a déjà été tout-à-fait accomplie, avant que l'eston et le livon se soient détachés du finnois, leur tige commune. Dans le vepse encore l'Infinitif est toujours sans syncope *(nimed, m'ehed, jumalad, lapsed, lumed, void, täuded, künded, hambhad, unetõmad, ägehed);* puis la branche finnois-eston-livonne s'en est séparée, en formant la règle constante qui dans toute sa pureté ne reste plus que dans le finnois.

Le livon, comme l'eston, s'accorde à chaque pas avec la formation finnoise, mais sans en avoir gardé la régularité. *) Quelquefois le livon, en conservant l'*a* final, paraît être plus rapproché du finnois que l'eston. Enfin les formes *lapsta, untõmt* ne sont que le premier moulage finnois, pas encore poli.

D'un autre côté la formation du Nominatif qui est beaucoup plus simple, appartient à une époque plus ancienne encore; car le vepse s'y joint d'une manière tout-à-fait analogue *(m'es, jumal, k'el, täus, küns, hambas, unetõin, äges, naine).* En ce point la formation paraît avoir été finie, avant que la langue finnois-eston-livonne se soit separée du vepse.

Quant aux lois euphoniques des quatre langues, la *ténuation* des consonnes *k, p* et *t* ne se trouve ni dans le vepse ni dans le livon. Par conséquent cette harmonie ne doit être née qu' après la séparation de la langue livonne. Plus récente encore est l'harmonie des voyelles, unique pour la langue finnoise, et qu' on ne trouve pas même dans l'eston. Du reste l'eston se signale par un aplatissement des diphthongues qui le rapproche et du vepse et du dialecte tavastien du finnois, tandis que le livon a conservé les sons pleins, lesquels se trouvent aussi dans le finnois, par l'influence du dialecte karélien. **) Ainsi on trouve par exemple:

en livon:	en finnois:	en eston:
uo	*uo*	*oo*
õö	*üö*	*öö*
ie et *ee*	*ie*	*ee*
äv	*äü*	*äi*
ai	*ai*	*ae*

Un fait syntaxique de la langue livonne de Kourlande doit être relevé, parce qu' on y retrouve un fennicisme des plus originaux. C'est le Génitif absolu, correspondant à peu près à un Datif des autres langues. Pour ce cas le livon a gardé l' *n* finale du Génitif finnois, tandis que le Génitif ordinaire (possessif et objectif) est mutilé comme dans l'eston. Le savant M. Wiedemann qui nomme ce Génitif absolu Datif, semble attribuer à une date plus recente cette singularité, signalant, selon lui, quelque dégénération de la langue livonne de Kourlande. ***) Il a pourtant tort; car la plupart de ses exemples du Génitif absolu se retrouvent aussi dans le finnois.

---

*) Une exception est faite par deux mots: *külg,* Infin. *külgta* (finn. *külkeä*) et *völg,* Infin. *völgta* (finn. *olkea*). Voy. Sjögren-Wiedemann, Livische Gramm. [Andreas Sjögren's Gesamm. Schriften, II I] p. 98.

**) Voir: Aug. Ahlqvist, Wotisk Grammatik [Acta Soc. Sc. Fenn. V], préface p. IV.

***) Voy. sa Livische Gramm. p. 74 et suiv.

Comme en livon,	on dit aussi en finnois:
Kui *lapstõn* läeb (comment ça va-t-il aux enfants).	Kuinka *lasten* käy.
Petuuksõn liitõd jaalgad. (le mensonge a les pieds courts).	*Valeen* on lyhyet jäljet.
	Minun on nälkä. (j'ai faim).
Se um *minnõn* ļäälam. (il m'est difficile)	Se on *minun* vaikea.
Paint laskis ne lambõd *suduudõn* sööd. (le berger livra les brebis aux loups pour être devorées).	Paimen laski lampaat *susien (sutten)* syödä.
Tõõ *miedõn* tuluub p'eri miest kuul. (il faut aux ouvriers d'écouter le maître)	Työ-*miesten* tulee perhe-miestä kuulla.
Anda *õbiizõn (õbiistõn)* vetaa. (donne de l'eau au cheval, aux chevaux).	Anna kättä *käyvän miehen* (Proverbe). (donne la main a l'homme visiteur).

En résumant ces remarques éparses, on aperçoit facilement que la langue livonne se rattache étroitement au finnois, notamment à son dialecte karélien, tandis que l'eston est tout-à-fait tavastien. L'époque de départ des Lives doit avoir été anterieure au dégagement de l'eston, mais beaucoup plus récente que la séparation du finnois et du vepse. Dans l'intervalle, la formation de l'Infinitif du Singulier, commune à tous les trois, le finnois, le livon et l'eston, s'est accomplie et fixée; or, cette formation étant passablement compliquée, elle doit avoir exigé un espace de temps assez considérable. Il serait pourtant téméraire d'entreprende à construir une chronologie quelconque sur ces faits philologiques. Mais en y joignant des dates historiques, on peut du moins, ce me semble, parvenir à un haut degré de vraisemblance pour l'époque de l'arrivée des Lives en Livonie.

Je n'ai rien dit sur le vocabulaire des langues respectives. Que les étymologistes s'en occupent. Toutefois un mot caractéristique merite d'être remarqué, comme renfermant toute une histoire ethnographique. C'est le mot *Ruotsi,* dont se servent, non seulement le finnois et l'eston, mais aussi la langue livonne pour désigner la nationalité suédoise. On sait quel rôle a joué ce nom dans la fondation de l'empire russe. Mais déjà quelque temps avant cette période les Suédois avaient commencé leurs courses maritimes en „Austrvegr" et par conséquant devaient être connus aux peuples finnois. Que ces trois langues en ont adopté la même dénomination, semble leur adjuger une identité très-remarquable à une époque pas trop éloignée des temps de

Rurik. Au contraire le mot pour la Russie, étant le même *(Venäjä)* dans le finnois et dans l'eston, est tout différant *(Kriev maa)* dans le livon. Ce fait signalé, passons maintenant aux considérations purement historiques.

Coup d'oeil sur la migration finnoise.

Il ne peut pas être ici ma tâche d'entrer dans un examen de l'ancienne histoire de la race finnoise. Je bornerai plutôt mes observations aux Finnois proprement dits et à leurs plus proches parents, les Mordouans et les Tchérémisses. Quant aux Mordouans, leur établissement dans les environs du moyen Volga peut être poursuivi jusqu' au IV-ième, ou même jusqu' au II-ième siècle; car les *Aorses* de Strabon, de Pline, de Tacite et de Ptolémée*) peuvent très-bien avoir été la branche Erse du peuple des Mordouans; mais les „*Mordens*“ de Jornandès, sujets du roi Hermanarik, étaient sans aucun doute le même peuple que les Mordouans de nos jours. Dans la même condition Jornandès mentionne encore les „*Thiudos in Aunxis*“, les „*Vasina*“, les „*Merens*“, sans compter quelques autres noms dont son texte excessivement corrompu ne permet pas d'entrevoir la vraie tenue**). Probablement les „Merens“ sont les Tchérémisses (dans leur propre langue „Mari“) et les „Vasina“ les Vepses („Ves“ chez Nestor, „Visu“ chez les géographes arabes). Quant aux mots „Thiudos in Aunxis“, je les ai autrefois traduits: „les Tchoudes en Aunus ou Aunuksen-maa“ (c'est-à-dire Olonetz, le pays entre Ladoga et Onéga), et je ne trouve aucun motif pour en reculer.***) Ainsi nous aurions à la fin du IV-ième siècle toute la branche occidentale de la race finnoise rangée dans un ordre assez probable depuis le coude du Volga jusqu' aux bords du lac de Ladoga. A l'est et au sud de cette grande eau, glorifiée dans les langues finnoises, non sans raison peut-être, par la dénomination de mer, on doit chercher les Finnois proprement dits (Karéliens, Tavastes, Estons et Lives), peut-être déjà divisés en tribus un peu divergeantes, mais pourtant tout contigus et non dispersés. Plus à l'ouest la Finlande ainsi que l'Estonie étaient sans doute des terres en friche, peuplées

---

*) Strab. XI, c. II (p. 506); Plin. Hist. nat. IV 18, 25, 26, VI 18; Tacit. Annal. XII 15, 16; Ptolem. Geogr. III 5 (cfr. VI 14).

**) Voy. Jornandès, De rebus Geticis, c. 23.

***) Voy. mon ouvrage: Tiedot Suomen-suvun muinaisuudesta (Ce qu'on sait de l'ancienne histoire de la race finnoise), Helsingfors 1862, p. 129, 130 et suiv.

en partie par des Lapons errants et peut-être aussi par quelque autre tribu de la grande famille ouralienne, les Iotuns et les Finns des Sagas scandinaves.*)

Cinq siècles plus tard, la monarchie varégo-russe est déjà fondée entre Ladoga et Ilmen; les courses maritimes des Scandinaves aux pays orientaux sont fréquentes; l'histoire certaine a commencé. Il est donc sûr qu' aprés ce temps-là nulle migration considérable des Lives et des Estons n'a pu se passer. C'est dans l'intervalle entre Hermanarik et Rurik qu'il faut chercher l'ébranlement des tribus finnoises vers les pays de la mer Baltique et le golfe de Finlande. On peut même restreindre cette possibilité à des limites plus étroites encore, en se rappelant que Jornandès a écrit au VI-ième siècle et que, avec sa connaissance parfaite des pays septentrionaux, il n'aurait pas omis d' indiquer un fait tellement remarquable que la migration des Tchoudes d'Aunus jusqu' au delà de la Duna, si elle s'était passée dans le courant du siècle antérieur. D'un autre côté l'ouvrage biographique de Rimbert mentionne déjà les Koures avec leurs cinq cités. Il reste donc un espace de temps de trois siècles ou à peu près pour l'immigration des Lives et des Koures avec leur arrière-garde, les Estons etc.

L'obscurité qui pèse sur l'histoire du nord-est de l'Europe, ne permet pas de fixer avec certitude les incidents qui ont causé ce mouvement des tribus tchoudiennes. Pourtant il est raisonnable de supposer que quelque choc extérieur a été la cause directe ou indirecte de cet événement. Or, les trois siècles en question sont signalés par un calme rare sur le théatre turbulent de Scythie. Au milieu du VI-ième siècle on a l'apparition des Avars ou Ouar-Khouni et l'approche des Turcs ouigouriens jusqu' à l'embouchure du Don. Mais les Avars n'acquièrent leur importance qu' après leur arrivée aux bords du Danube, et l'empire turc, dépassant pour un moment le Volga inférieur, ne paraît pas avoir causé quelque déplacement de peuples dont les effets se seraient faits sentir dans les contrées plus au nord. Un demi-siècle plus tard l'empire des Khazars vient de naître, et depuis ce temps-là la porte des migrations asiatiques est fermée pour plus de deux siècles. Ce n'est qu' après la brèche faite par les Patzinaques ou Petchénègues, et quand les Russes scandinaves ont commencé à descendre le cours du Dnièpre, que cet ordre imposant est troublé. Mais alors nous avons aussi dépassé le terme des trois

*) Voy. mon ouvrage ci-devant cité, p. 35 et suiv. — L'analyse essayée sur plusieurs noms de lieux, de lacs et de rivières en Finlande, fait penser à une population primitive qui ait été rapprochée des Ostiakes et des Zyriaines de nos jours. La chose est loin d'être résolue, mais elle doit être recommendée à l'attention des philologues.

siècles, dans lesquels il nous faut chercher une cause pour l'ébranlement des tribus tchoudiennes de Ladoga et d'Onéga.

Néanmoins nous trouvons dans cet intervalle un événement peu observé, mais sans doute d'une influence assez directe sur les peuples tchoudiens, savoir l'établissement des Bulgars sur les bords du moyen Volga. Cet événement appartient au milieu ou à la dernière moitié du VII-ième siècle. Les Bulgars coutrigours et outigours, déscendants des anciens Huns d'Attila, se sont enfin, après bien des péripéties, réunis dans un corps indépendant des deux côtés du Don. Mais pressés par le pouvoir croissant des Khazars, ils s'adonnent à un démembrement volontaire, la plus grande partie s'avançant jusqu' au delà du Danube et y fondant un empire connu par leur nom, l'autre partie se retirant vers le nord où elle fonde la „grande Bulgarie", non loin de l'embouchure de la Kama.*)

Cet établissement d'un empire considérable aux confins des Finnois occidentaux doit avoir produit un grand choc, en poussant les Mordouans et les Tchérémisses sur les Vepses et les Finnois proprement dits. L'histoire se tait sur tout cela, mais la conclusion ne paraît pas être hasardée que, en suite de cet événement sur le milieu du Volga, les Tchoudes de Ladoga et d'Onéga se soient ébranlés vers l'ouest. Ainsi par un raisonnement historique, nous pouvons, quoique dépourvus d'un témoignage direct, parvenir à une date presque incontestable pour l'arrivée des Lives et des Koures aux bords de la mer Baltique. Tous les faits indiquent que cette migration doit s'être passée dès le commencement du VIII-ième siècle.

Que les Lives et les Koures ont décampé les premiers, doit être pris pour certain à cause de leur position avancée et du caractère antique de leur langue. Des observations philologiques, exposées plus haut, il s'ensuit également que c'est la branche karélienne dont ils se sont détachés. Ce fait reçoit un appui même de leurs noms nationaux; car les mots *Koures* et *Karéliens* („Kyriales", „Kiriales" dans les Sagas islandais) ne sont au fond que la même chose et se trouvent très-souvent confondus dans les anciens récits**); mais le nom des *Lives* se retrouve encore de nos jours chez les Karéliens

---

*) Voy. Théophanès, Chronograph. (ed. Bonn.) I p. 545, (ed. Paris.) p. 297.

**) Voy. G. Rein, de Curonibus sæculis XII et XIII Fenniam infestantibus. Helsingf. 1829. — Un exemple mérite d'être relevé. Olavi chronicon reg. Dan. [Langebek I p. 144] rapporte du milieu du IX-ième siècle: „Lotheknut, filius Erici Barn, regnavit XI annis. Huius tempore quilibet tertius de servis et popularibus exivit de Dacia, totamque Pruciam, Semigalliam, *Kareliam*, aliasque plures terras vicerunt, occisis viris, remanentque ibi usque in presens". On entend très-facilement que cette *Karélie* n'est pas d'autre chose que la *Kourlande*.

à l'est de Ladoga, lesquels appellent leur dialecte particulier *Livvin-kieli*, c'est-à-dire langue de Livvi.*)

Ayant maintenant traité la question proposée de l'époque probable de l'arrivée des Lives en Livonie, il ne me reste que d'ajouter quelques mots sur les Estons et les Tavastes. Il paraît positif que la tribu tavastienne s'est subdivisée en deux branches, les Suomes ou Soumes et les Iæmes. Tout le littoral de la Finlande depuis Wiborg jusqu' à Raumo est encore trempé d'un élément tavastien qui au coin occidental s'est maintenu pur et original, conservant un dialecte beaucoup plus rapproché de la langue estonne que le dialecte Iæmien de Tavastie. On peut en conclure que le premier essaim de l'émigration tavastienne doit avoir été la branche des Soumes et des Estons, laquelle, en avançant vers l'ouest, s'est fendue des deux côtés du golf de Finlande.**) Ensuite la branche des Iæmes s'est ébranlée, passant le Nevajoki vers l'intérieur de la Finlande. Cependant on peut présumer que les Estons des environs de Dorpat, chez lesquels l'héritage poëtique des Finnois s'est conservé avec un dialecte mois mutilé qu' ailleurs ***), appartiennent à cette dernière émigration iæmienne dont une branche serait partie pour la rive gauche du Narova. Le terme derniers de cette migration iæmienne n'est pas facile a fixer; car partiellement elle peut s'être prolongée jusqu' après la fondation de l'empire varégo-russe.

---

*) Voy. And. Sjögren, Gesamm. Schrift. I p. 472; A. Ahlqvist, Muistelmia matkoilta Venäjällä (Helsingfors, 1859) p. 44.

**) Dans la langue livonne de Kourlande les Estons d'Œsel sont appelés *Saamlist* et leur pays *Saame-moo*, mais les Finlandais et la Finlande *Suomilist*, *Suomõ-moo*. Que ces noms sont de la même origine, cela ne peut guère être douteux.

***) Ne pouvant pas ici qu' indiquer les faits, je renvois le lecteur au traité de Monsieur O. Donner sur le poëme de Kalevipoeg (dans Suomi, nouv. série, tome V, Helsingfors 1866) dont on attend bientôt une traduction allemande.

PIÈCES INÉDITES DU ROMAN DE TRISTAN,

PRÉCÉDÉES DE RECHERCHES SUR SON ORIGINE ET SON DÉVELOPPEMENT.

PAR

CARL G. ESTLANDER.

(Lues le 15 Mai 1866).

Nous avons tiré les morceaux suivants du ms. n:o 23929 Additional and Egerton, au Musée britannique, et nous les publions afin de donner un échantillon, d'après lequel on pourra juger le style des anciens romans en prose. Faute de reproductions entières, cette publication nous a paru de quelque mérite en ce qu'elle peut éclairer l'origine du roman moderne. Les éditions du XV:me siècle et des siècles suivants, jusqu'à celle de Tressan, ont rendu bien populaires les preux chevaliers du moyen âge, toujours en les rajeunissant, mais elles ne sont d'aucune valeur pour les recherches savantes. Les gros ouvrages des premiers prosateurs restent inédits, tandisqu'on receuille à l'envi le moindre fragment rimé, ce qui ne s'explique pas toujours par la valeur intrinsèque de ces fragments, mais par leur rareté et les difficultés qu'ils offrent à l'interprète. Convaincu de l'importance d'une reproduction entière, nous n'avons pas manqué à l'invitation qu'à cet égard M. Paulin Pâris nous a bien voulu adresser, que parceque des circonstances nous ont forcé à discontinuer le travail.

Le ms. en question est un beau grand-4:o, que le Musée britannique vient d'acquérir de la collection de M. le vicomte de Kersolon. Certaines fautes de copiste nous font croire que la transcription, qui remonte tout au plus à la fin du XIV:me siècle, a été faite en Italie et par deux personnes différentes, puisque l'écriture change à partir du fol. 64 col. 3. Le second copiste n'a conduit le récit qu'à l'endroit où finit la publication présente. Là un propriétaire quelconque a ajouté en italien: Questo libro ua manci a unaltro che comm'cia Grant ioie font cil de leans de la roine isout et dient che voirement est tristan le mieudret chr de Cornuaille.

Une comparaison attentive nous a convaincu que le ms. n:o 6768 (anc. 899) à la Bibliothèque impériale de Paris, bien que par l'écriture et par la langue antérieur au nôtre, appartient à un embranchement plus récent. D'abord l'auteur de la rédaction, dont le ms. n:o 6768 est une des plus belles copies, emploie des phrases verbeuses et enflées pour exprimer la pensée que le nôtre rend d'une manière sobre et expressive; (2:do) il ajoute des détails et des motifs là où la clarté du récit ne l'exige pas; (3:o) il invente des faits nouveaux qu'il croit intéressants; (4:o) ou bien il fabrique des épisodes en-

tiers qu'il puise aux fonds littéraires du temps. Pour faire voir ceci, mettons les deux textes en face l'un de l'autre:

N:o 6768.	Le nôtre.
(1:o) Où est elle? fait Palamides, dites le moi. — Certes, fait li chevaliers, ele est en tel lieu où ele n'a nule paour de vous et saiés que par moi l'avés vous perdue.	Où? dit Palamides — Certes, dit le chevalier, elle n'a nulle paour de vous. par moy l'avés vous perdue.
Se mesire Tristan aimme Yseut, ce ne li desplaist riens, ne desplaie ne li doit pas, se ce li est ains, car Yseut est tant bele et tant sage de toutes choses, qu'il connoist bien ne porroit metre en plus bele riens son cuer. et se Yseut aime monsigneur Tristan, ele en est lie et ioieuse et bien se pense qu'ele ne porroit miex metre son cuer en nule maniere, car ce est li plus biaux chevaliers del monde et li miudres, ce li est avis. Il est tres biaux et ele est tres bele, il est gentiex hom et ele est estraite de haut lignage. bien se doivent concorder par raison par biaute et par lignage, et or ne soit iamais parlé du roi March, et ele aimme plus l'amour monsigneur Tristan qu'ele ne feroit l'amour du plus riche homme du monde. car moult est Yseut plaisans et moult maine son cuer sor monsigneur Tristan. ele regarde monsigneur Tristan, et mesire Tristans li. si s'entreregardent tant en tel maniere que li uns connoist bien de l'autre la volente et la pensee toute.	Se Tristan aime Yseult, ce ne ly desplaist de rien. car Yseult e tant belle et tant avenant que il ne pouroit son cuer metre en plus belle chose ne en mieulx vailant. et Yseult aime mieulx l'amour de Tristan qu'elle ne feroit du plus riche roy du monde, et elle reconoist bien que Tristan l'aime, si est moult liee de ceste aventure et moult ioieuse. et il est tant ioieulx et lie que il dit à soy mesmes que ore est il le plus beneuré chevalier qui onques fust, quant il est amé de la plus belle dame du monde.
(2:o) ..... il trouverent le boire amourous et il ne s'en prenoient garde. car laiens furent vaissaux d'argent plusiours, par coi il furent deceu. il l'aportent devant Tristan, et .... celuy .... la boit toute plaine et quide que ce soit bons vins et vins estoit ce sans faille, mais mlt i avoit autre chose que le vin dont il ne se prendoit garde, et puis comande que l'en donnast à boire Yseut.	..... il trouverent le boire amoureus dont il ne s'en prenoient garde. il l'aportent devant Tristan, et .... celuy .... la boit toute hors, et puis comande que l'en donnast á boire Yseult.
(3:o) .... et il entendent les mains vers le ciel et en rendent loenges à nostre si-	.... Si desarment et l'aliegent de quant qu'il peuent.

gneur, puis li dient: Sire, vous estes durement navrés. — Bien puet estre, fait il, mais de ce n'avés nule doute ne paour, car ie n'ai nule plaie mortel. et il dient tout que de ceste nouvelle sont il mlt lie durement. si li ostent son escu, son hialme et l'alegent.

Atant s'en part Gouvernal de Palamides et s'en vait apres monsigneur Tristan et mlt se haste d'aler. si n'ot mie gramment alé quant il encontre 1 chevalier et une demoisele, lors lor demande Gouvernal, s'il avoient encontré 1 chevalier, et il li dient que oiil et qu'il le trouvera pres d' illuec.

Atant s'en part Gouvernal de Palamides et tant est allé et tant se hasté qu'il voit Tristan devant luy.

Quant aux épisodes (4:o), nous ne serions pas très embarrassé à choisir une centaine d'aventures intercalées dans le prodigieux volume du ms. n:o 6768, qui ne se trouvent pas dans le nôtre. Les extraits que nous venons de donner suffisent pour prouver l'ancienneté du ms. n:o 23929 Add. and Eg. quant à la rédaction, aussi bien que la priorité du ms. n:o 6768 quant à la langue.

Nous avons aussi comparé avec le nôtre le ms. n:o 49 Harl. au Musée britannique, qui pour la prolixité tient le milieu entre les deux. C'est l'ouvrage d'un des auteurs les plus imaginatifs de tous ceux qui ont travaillé l'histoire de Tristan et Yseult et cette qualité, relevée par une très grande sentimentalité, sert à prouver combien d'influence le caractère individuel du rédacteur pouvait exercer sur la production d'une telle collaboration anonyme et variée. Voici les deux textes:

N:o 49 Harl.

(1:o) Quant la reine entent ceste nouvele, ele est si liee que le joint ses mains vers le chevalier et dit.

(2:o) Palamides qui en estoit plus que fol. Quar il en avoit del tout lessié le roiaulme de la grant Bretagne et la compegnie de son pere et de ses freres.

.... il encontre Palamides qui tant estoit dolens qu'il vousist bien morir tout maintenant, et quant il voit le chevalier il li demande maintenant: Sire chevalier, veistes vos ma dame Yselt, si deu vos donit joie se vos noueles en savés, dites les moi.

Le nôtre.

Lors dit la reyne au chevalier comme celle qui tant estoit liee de ceste aventure que nulle plus.

Palamides qui tant l'amoit que l'en avoit lessié la compaignie de tous chevaliers.

.... il encontre Palamides qui bien vousist mourir de sa volente. quant il encontre le chevalier il ly dit tout maintenant: Ha, sire chevalier, veistes vous madame Yseult? Et le chevalier, qui ne connoit Palamides, ly dit: Y'en say bien nouvelles

et cil qui de rien nol redoute, quar poi connoissoit la bonte de sa chevalerie, li respont: Ge sai bien où ele est. estes vos cil qui l'enmeines. — Oil voir, ce dit Palamides. — Or sachiés, fet li chevaliers, que à lui avés vos failli et par moi l'avés vos perdue.

(3:o) De cele (Brangaine) se doubte la reine durement, quar ele voit que li rois Marcs se deduit plus volentiers o Braingain que il ne fet a nule autre damoisele. si li aura tost dit toute la verite de son estre. Si pense que se estoit delivrée de Brangain, ele n'auroit iamais d'aultruy doubtance.*)

où elle est. — Où? dit Palamides. — Certes, dit le chevalier, elle n'a nulle paour de vous. par moy l'avés vous perdue.

De celle (Brangaine) se doubte la reyne durement, car elle a paour qu'elle ne die au roy toute la verite de son estre. Si pense que se estoit delivrée de Brangaine, elle n'auroit iamais d'autruy doubtance.

Cette comparaison de différentes rédactions montre l'esprit littéraire du temps en train de construire ces vastes monuments, dont les in-folio-maximo à la Bibliothèque impériale nous offrent des spécimens étonnants. Partant d'une rédaction primitive, les écrivains du XII:me jusqu'au XV:me siècle, en qualité d'auteurs ou de copistes et chacun à raison de ses connaissances littéraires et de ses loisirs seigneuriaux ou claustrals, y ont mis leurs contingents de phrases, de motifs et d' aventures. L'invention ne leur coutait guère plus que la composition. Ce qu'ils ajoutaient, ils l'empruntaient tel quel à

*) Ce motif, qui implique un sentiment de jalousie de la part d'Yseult, est tout-à-fait étranger aux autres rédactions en prose. Au contraire, nous le trouvons chez Godefroy de Strasbourg aussi bien que dans le poème qui porte le nom de Thomas the Rhymer. Voici la stance LVII de celui-ci:

„Sche thought, „Y may be wroth,
 Sche lay first bi the king,
For Y bihigt her cloth,
 Gold and riche wedding;
Tristrem and Y boaythe,
 Beth schent for our playing,
Better is that we rathe,
 Her olive bring.“

Plus loin, nous ferons remarquer une conformité encore plus frappante, qui constatera des rapports très intimes entre ledit Thomas et l'auteur du ms. n:o 49 Harl. Bien que celui-ci ne laisse pas d'être un des nombreux copistes qui ont suivi le rédacteur primitif en prose, il est évidemment en même temps au courant de la version rimée, ce qui n'est pas démenti par son parler anglo-normand.

la vie actuelle, aux traditions en vogue, aux auteurs grecs et latins, et la manière dont le *nucleus* se transformait sous leurs mains ressemble à peu près à ce qu'on désigne dans la physique par le mot *juxtaposition.* Cependant un tel volume d'épisodes monotones et mal cousus ne cessait de charmer ses lecteurs; bien souvent destiné à leur fournir l'unique source d'amusement et d'instruction, il devait naturellement en contenir autant que possible. Heureusement l'invention de l'imprimérie est venue interrompre un développement qui menaçait l'art aussi bien que le bon sens. Les Jehan le Bourgoys, les Antoine Vérard, les Michel le Noir, les Denys Janot, afin de conformer les romans aux exigences de l'art typographique, se virent forcés à les réduire à des dimensions plus modestes. En élaguant les plus grosses additions, ils rendaient au sujet l'influence nécessaire sur la forme, ou bien le mettaient à même de la reprendre.

Nous regrettons de ne pouvoir considérer notre ms. comme la rédaction primitive, le *nucleus* des romans en prose de Tristan, ni comme une copie très exacte de cette rédaction. Cependant, l'existence d'un original primitif est suffisamment prouvée par les conformités, textuelles comme substantielles, qui se répètent sans exception dans tous les mss., et d'après lesquelles on pourrait presque reconstituer le texte. Or, de tous les mss. que nous connaissons, l'original qu'a suivi notre copiste est celui qui se rapproche le plus de cet original primitif, puisqu'il contient très peu d'additions qui ne soient communes à toutes les rédactions en prose. Quant à l'auteur de l'original primitif, il a eu soin, lui-même, de nous éclairer sur sa personne, et bien que nous ne le connaissions pas d'autrepart, ce qu'il dit nous paraît tout conforme à la vérité, tant il est explicite sur les circonstances qui l'ont porté à écrire, et tant les copistes ont rendu scrupuleusement ses mots. Les voici:

Or ce que ie ai leu et releu et apreneu par maintes fois le grant livre de latin, celuy meemes qui devise apertement l'estoire del saint Graal; Molt me merueil que aucun proudome ne vient avant qui empreigne à treslater de latin en romans. car ce seroit une chose che volentiers orroient poure et riche por qu'il eussent volonte d'escouter et d'entendre belles aventures qui avindrent sans doutance en la grant Bretagne au tens le roi Artus et devant tel, ensi com l'estoire del saint Graal le vos tesmoigne. Mes quant ie voi que nus ne l'ose emprendre, por ce que trop i auroit à fere, car molt est merveilleuse l'estoire, ie Luce, chevalier et sire del castel del Galt, voisin prochain de Saleberes, com chevalier amoreus et envoisiez, empreigne à traslatier de latin en francois une partie de ceste istoire. non mie por ce que ie saie gravement françois, ains appartient plus ma parleure et ma langue à la maniere d'Engleterre qu'à cele de France, com cil qui fui en Engleterre nés; mes tel est ma volente et mi proposement che ie en langue francoise le traslateray au mieux que ie porai; non mie en tel

maniere que ie quiere a . . . . mensonge, mes la verite tote aperte demostrerai et ferai savoir ce que le latins devise de l'istoire de Tristan, qui fu li plus souerain chevalier qui onquel fust el royaume de la grant Bretagne et devant le roy Artus, et apres fors soulement Galas, le tres buen chevalier, et Lanceloth del Lac. Et le latins meemes de l'estoire del saint Graal devise apertement qu'au tens le roy Artus ne furent che trois chevaliers qui tres bien feissent s'apriser de chevalerie: Galas, Lanceloth et Tristan. de ce trois feit li livre mencion sor tos les autres.*)

Nous n'avons pas bien compris pourquoi ces mots ne doivent pas être entendus à la lettre. Le bon messire Luces, quoique seigneur d'un château, avait le gout tellement littéraire qu'il lisait et achetait des livres latins. Le grant livre du Graal qu'il avait „tant leu et apreneu" n'était à coup sûr qu'une copie de celui que M. Paulin Pâris dit composé par Gautier Mapes **), et que les contemporains nous font regarder comme traduit en français par ce littérateur distingué à la cour de Henri II. L'exemplaire que possédait le seigneur de Gast ne peut avoir été exactement semblable à celui que suivit en traduisant Gautier Mapes, puisqu'il y est question de Tristan et que la traduction de Gautier n'en fait nullepart mention. Ce rapprochement des deux traditions, de celle de la table-ronde et de celle de Tristan, dû à quelque copiste oiseux, a suggeré à messire Luces l'idée de prendre le grant livre du Graal pour point de départ: „por ce que ie sai bien que ce fu verites, assure-t-il, voudrai ie en commencier en cestui point l'estoire de monseigneur en tel maniere." Il faut l'avouer, cet air de traducteur qu'il cherche à se donner ne lui appartient pas, puisque l'histoire de Tristan assurément n'entrait pas dans le livre latin dont il parle. Il l'a rédigée lui-même d'après des traditions brétonnes locales, et afin de donner plus d'éclat à son ouvrage, il a commencé par exploiter les fictions du saint Graal. Du reste, aucun auteur de ce temps-là, lorsqu'il aborda un sujet quelconque, n'eût été à son aise à moins d'entretenir le lecteur suffisamment de l'origine, de l'éducation et des premiers exploits du héros.

Ainsi, rien ne paraissait plus convenable au seigneur Luces que de commencer le récit par Joseph d' Arimathie et les douze fils de Brons, parmi lesquels il destine le onzième à de longs voyages, au bout desquels il est jeté dans la mer par des marins desespérés à l'instar de ceux du prophète. Sa femme Celynde, enceinte d'un fils, aborde Cornouailles, où le roi Tanor l'épouse

---

*) Les fautes grossières, dont nous avons retenu les plus remarquables, proviennent d'une main italienne, qui a renouvelé l'écriture presque effacée de la première page de notre ms.

**) Les Manuscrits François de la Bibliothèque du Roi. Paris 1836, t. I p. 160. — V. aussi *Thomas Wright*, Biographia Britannica literaria; Anglo-norman period. London 1846, p. 304.

mais condamne en même temps l'enfant à être exposé. Cependant, l'habile auteur parvient à le sauver sans beaucoup de peine pour lui faire tuer plus tard son père et épouser sa mère. Plus heureux que l'illustre prince de Thèbes, ce prince, qui s'appelle Appollon, se fait baptiser par saint Augustin, qui convertit de même tout le pays, où le saint homme trouve devant lui un philosophe qui avait dressé des autels aux dieux inconnus. On le voit bien, outre le grand livre du Graal, seigneur Luces possédait aussi les livres sacrés, il avait lu dans l'histoire ecclésiastique de Bède (Lib. II Cap. 2) de la conférence que fit saint Augustin avec les prêtres gallois pour les convertir de leurs mauvais usages, il savait quelque chose de l'Oedipe et encore d'autres récits, et de tout cela il profite grandement. C'est à la page 24 de notre ms. qu'il nous raconte du roi Appollon, qui n'est ni père ni grand-père de Tristan, et il en met autant avant de compléter l'éducation de ce dernier. Cette partie, qui occupe au moins le sixième de l'ouvrage entier, n'a rien à faire avec les traditions populaires, qu'avaient exploitées avant lui les trouvères et les minstrels anglo-normands.

Voilà comment nous nous expliquons la composition de l'original primitif de tous les romans en prose. C'est ce qu'affirme en partie Hélie de Borron, le continuateur de l'ouvrage de messire Luces, lorsqu'il raconte quelque part qu'un beau jour le seigneur de Gast, ayant lu le livre de saint Graal et après avoir entendu les jongleurs du pays chanter les aventures de Tristan, se mit en tête de faire un livre de tout ce qu'il avait lu et ouï dire.*)

En face de ce témoignage, on ne saurait douter que les chants des jongleurs et d'autres traditions en vogue dans le voisinage de Salisbury ne soient le fonds dont messire Luces a formé le corps de son livre. Comme cela arrive presque toujours quand on remonte à la première rédaction des romans en prose, le *nucleus* du roman ne présente qu'une conglomération de chants et de traditions populaires, transformée en prose et bien difficile à démêler. Malheureusement, les mss. rimés concernant Tristan sont très rares à présent. C'est en vain que nous les avons cherchés en Angleterre et en France comme

---

*) *P. Pâris,* l. c. — Dans le ms. n:o 6776. 2. (fonds Colbert 2996) à la Bibl. de Paris Hélie de Borron, homme lige du roi Henri III, s'exprime ainsi de ses travaux: maintenant que la grant froidure de cestui yver sera trespassée et nous serons en la douce saison que l'on apele le tens de ver, je qui adonc me sera repousez apres le grant travail que j'ai ehu de cestui livre, en tout cui ai demoré au mien escient cinc ans tous entiers, ferai-je un autre grant livre enquel je crois bien accomplir toutes les choses que messire Luces de Gast qui premierement fut commencieres et ordenerres de translater de latin en françois les grans livres de la table-ronde.

en Italie, toutefois sans prétendre d'avoir remué toutes les liasses, ni visité toutes les collections. Il se pourrait fort bien que la collection de la reine Christine au Vatican, très riche en fait de poésie d'aventure, en contînt quelque chose, quoique l'état suranné du catalogue et la surveillance jalouse rendent inaccessibles ces richesses d'Hespérides. Les fragments que publia M. Michel, il y a trente ans, sont les seuls débris qu'on ait retrouvés de cette branche de la poésie française du moyen âge. Le plus complet de ces fragments, qui ne contiennent rien de sérieux ou d'historique, ne commence qu'avec les amours de Tristan et d'Yseult; mais il y a deux travestissements ou, si l'on aime mieux, deux traductions à l'aide desquelles on peut se faire une notion assez exacte de la rédaction primitive en vers, à savoir le „metrical romance" que publia Sir Walter Scott et la grande romance „Tristan und Isolde" de Godefroy de Strasbourg.

Nul doute que la composition poétique ne soit indépendante et même antérieure à celle en prose. Les trouvères et les minstrels n'avaient pas lu le grand livre de saint Graal, ils ignoraient absolument l'intéressante histoire de Celynde et d'Appollon, et partant ils racontent l'origine et la naissance du héros d'une autre manière. Ce n'est que quand les relations entre les rois de Cornouailles et d'Irlande commencent, que les deux rédactions se rencontrent sur un fonds commun. M. Amaury Duval, dans l'Histoire littéraire de la France (t. XIX, p. 690), a déjà remarqué que l'ouvrage de Luces de Gast n'est pour rien dans les fragments des poèmes. Godefroy de Strasbourg, qui connaissait bien des livres sur Tristan en latin et en langue romane, les rejetait comme douteux et ne se contentait pas avant qu'il eût trouvé le poème écrit par Thomas de Britanie d'après des livres britanniques.*) Il suit alors

*) N'ayant pas sous la main le poème original de Godefroy, nous suivons la traduction de M. *Simrock*, Leipzig 1855. — V. p. 7:

Sie sprachen in der Weise nicht
Wie Thomas von Britannien spricht,
Der sich auf Mären wohl verstand
Und in britannschen Büchern fand
All dieser Landesherren Leben,
Davon er Kund uns hat gegeben.
Was er von Tristans Lebensfahrt
Uns Zuverlässges hat bewahrt,
Das war ich lang beflissen
Aus Büchern' zu wissen,
Lateinischen und wälschen . . .
So sucht ich denn und suchte lang
Bis mir des Buches Fund gelang . . .

la même route que la romance écossaise, qui se rapporte encore à Thomas de Britanie, nommé aussi par les fragments comme qui pourrait garantir le mieux la vérité. Quel que soit cet auteur, il est évident qu'on lui doit la rédaction poétique, et qu'il a su dans son poème mieux que seigneur Luces dans son roman garder, pour ainsi dire, la nationalité de la tradition. D'un coté les traits du héros national en lutte contre des oppresseurs étrangers y sont plus frais, de l'autre coté l'anecdote qui constitue la partie centrale de la vie de Tristan respire des moeurs plus rudes et moins réfléchies. Il est on ne peut plus évident que le poète a réuni sous le nom de Tristan deux traditions de source différente, l'une toute locale et historique, l'autre provenant de la vie privée et romanesque, dont les événements ne se rapportent pas nécessairement à l'histoire ni à certain pays. Comme trait d'union il a introduit le philtre magique qui n'est pas précisement, quoi qu'en dise M. de Villemarqué, d'origine bardique. Quant à l'histoire de la naissance de Tristan, qui paraît avoir donné lieu à l'invention du nom, elle est sortie d'un autre état des choses, dont nous parlerons plus tard.

La première des deux parties constituantes est fondée sur de vieilles traditions d'une lutte prolongée entre les habitants de Cornouailles et ceux d'Irlande. Il se fait des expéditions maritimes, des combats singuliers, des persécutions; le roi d'Irlande va jusqu'à menacer de mort tout homme de Cornouailles qui se laisse trouver dans son pays; enfin les dissensions nationales sont apaisées au moyen d'un mariage. C'est là le fond, sur lequel tous les auteurs, prosateurs comme poètes, font briller les exploits de Tristan, jeune prince d'Ermonie, d'où il est venu par aventure passer son enfance auprès du roi March, son oncle maternel. Après avoir raconté différemment son origine et sa naissance, ils tombent subitement d'accord sur ces souvenirs d'une vielle haine nationale et sur les entreprises qui s'en sont ensuivies. Il avint un beau jour, nous disent-ils, qu'un navire de l'Irlande arriva en Cornouailles. Morolth (Moriaunt), illustre guerrier et beau-frère d'Anghis (Angus), roi d'Irlande, en est le chef et il vient exiger le truage que ceux de Cornouailles doivent à ceux d'Irlande, et qui de temps en temps est levé par des expéditions armées. Les romanciers nous font une description très large du découragement que causa l'arrivée du guerrier irlandais. Alors le jeune Tristan se présente parmi les Cornoualiens aux coeurs défaillis, il défie le chef irlandais, et sort vainqueur du combat qui s'ensuit, quoique grièvement accablé d'une blessure empoisonnée, que personne ne sait guérir si ce n'est la femme et la fille du roi Anghis. Tant il y pense et tant il regarde la mer sous ses fenêtres, que l'idée lui vient de faire faire une nacelle où il s'embarque

tout seul. Il arrive à Deivelin (Difflin, Dublin) où réside le roi d'Irlande et fait si bien avec sa harpe et sa rote que les deux dames de haut parage l'acceptent comme maître de musique et le guérissent. Sans être reconnu, il retourne au bout de l'année en Cornouailles, au grand déplaisir des envieux parmi les courtisans à Tyntagel. Ces envieux persuadent au bon roi March que l'état célibataire, dont il a joui jusque-là, n'est pas compatible avec l'intérêt du royaume ni avec son bonheur domestique, que c'est précisement Yseult aux blonds cheveux, fille du roi Anghis, qui lui convient, et que personne n'est plus apte à en faire la demande que Tristan. Celui-ci, bien qu'il connaisse les rigueurs qui attendent en Irlande les gens de Cornouailles et spécialement le meurtrier de Morolth, accepte la mission et réussit à merveille, grâce à la victoire qu'il remporte sur un dragon qui dévastait le pays, et dont le vainqueur serait l'époux de la belle princesse. Au moment du départ la reine, préoccupée du bonheur de son enfant, confie à Brangaine, servante d'Yseult, un philtre magique destiné à March; cela fait, on quitte le pays pour n'y retourner plus; dans la partie suivante le poète a complétement oublié l'Irlande, le roi, et la haine nationale, comme s'ils n'eussent jamais existé. Chemin faisant, Tristan et Yseult partagent par mesaventure la fatale boisson, qui les enchaine par un amour irresistible, après quoi l'auteur les promène à travers une multitude d'aventures.

Maintenant, il faut admettre que c'est bien de Cornouailles et d'Irlande qu'il s'agit dans cette partie dont nous venons de faire le sommaire. Le peu d'estime que professent les romanciers pour les gens de Cornouailles peut être regardé comme une preuve de ce que la tradition s'est formée ailleurs, dans la patrie du héros ou autrepart, mais cela ne nous autorise pas à supposer que les faits eux-mêmes soient tout-à-fait controuvés ou à leur assigner un autre théatre. L'ensemble en est trop conforme à ce que nous savons pour sûr et pour possible, et les localités sont rendues d'une manière trop exacte, pour qu'on puisse trouver un autre système de les expliquer. Des noms tels que Deivelin, Tyntagel (Tindagium des Latins), Anghis et March, dont le dernier apparaît plus d'une fois dans l'histoire du pays, servent à guider nos recherches, et même la nacelle dans laquelle Tristan traversa la mer, bien que couverte de drap de soie et remplie de viandes à discrétion, nous rappelle vivement les petites barques d'osier dont parle Solinus (Polyhistoriæ c. 22) en mentionnant des voyages qui se faisaient par mer entre l'Hibernie et le pays où demeuraient les Dumnonii. — Nous allons donc chercher l'origine de cette partie du poème dans l'histoire de Cornouailles.

Remarquons d'abord que les poèmes, dans la partie en question, font tous

une distinction précise entre le Cornouailles et la grande Brétagne. Par cette dernière dénomination ils désignent plutôt le pays de Galles, avec lequel on est bien souvent en rapport, que l'Angleterre dont ils ne possèdent que des notions bien confuses. Cela peut nous engager à chercher l'origine de la tradition à une époque où il existait des relations fréquentes entre les Brétons de Cornouailles et ceux du pays de Galles, et où la domination anglo-saxonne ne s'étendait pas encore au promontoire au delà de Tamar. Or, c'est bien connu qu'en 926 le roi Aethelstan vainquit et chassa Howel, le dernier des roitelets en Cornouailles, qui probablement est le roi Higuel dont les annales cambriennes mentionnent le pèlerinage à Rome sous l'an 928 *); après ce temps-là il n'y a ni de roi, ni bientôt même de peuple dans ce coin de l'île britannique qui aient pu entrer dans des relations quelconques avec l'Irlande, et par conséquent nous bornerons nos recherches à l'époque qui précède cet événement.

Par malheur, la race brétonne des deux cotés de Tamar, bien que ce fût là le pays d'Arthur, de Ghérent, de Caradawg et d'autres chefs illustres, a disparu complétement sans laisser des chroniques ni d'autres traces de son existence. Le peu que nous en savons est dû aux maigres notices des *Annales Cambriæ* et des chroniques anglo-saxonnes, mais dans les renseignements qu'elles offrent il n'y a rien qui se rapporte à la tradition dont nous cherchons l'origine. Cependant il y a une circonstance, dans le récit que nous résumions plus haut, qui mérite une attention sérieuse. Lorsque le combat entre Morolth et Tristan doit avoir lieu, on choisit une petite île vis-à-vis de la plage où attendaient les partisans des deux combattants, „et soit chascuns, dit le roman, maroniers de soi meismes, por soi et son cheval, et quant il seront venu en l'ille, per à per, sans autre compagnie, adonque soi ceste querele desraismé par eux deux, si come est establi.“ Cette coutume, établie de temps immémorial parmi les vikings, est évidemment d'origine scandinave et porte dans les *sagas* le nom de *Holmgang*, espèce de combat qui se pratiquait d'après des règles, essentiellement conformes à celles qu'indiquent les poèmes aussi bien que le roman. **) De ce que cet usage scandi-

*) The Anglo-Saxon Chronicle: „(926). And he ruled all the kings who were in this island, first, Huwal, king of the West-Welsh“ . . . — Florentii Wigorn. Chron.: „DCCCCXXVI: Omnes etiam reges totius Albionis, regem scilicet Occidentalium Britonum Huwal . . . proelio vicit et fugavit.“ — Annales Cambriæ: „(928). Higuel rex perrexit ad Romam.“

**) *Godefroy de Strasbourg* s'exprime ainsi:

Nun war den Kämpen, den Zween,
Eine Kampfstatt ausersehn,

dinave s'est introduit chez les Brétons, nous concluons que la tradition s'est formée après l'époque où commencèrent les descentes des vikings, c'est à dire, après le commencement du IX:e siècle. En 835 les Danois, abordant la côte de Cornouailles, s'allièrent aux Brétons contre Ecgbert, roi de toute la Heptarchie, qui les dérouta à Hengestdown. Durant le siècle suivant, depuis cet événement jusqu'à la dernière lutte, le royaume de Cornouailles jouissait d'une paix non interrompue du coté des Anglo-saxons, et c'est là une raison de plus pour nous de le regarder comme la seule période qui puisse présenter un fond s'accordant avec les faits de la tradition.

Ces considérations ne peuvent que porter de l'ombrage à l'opinion que nous a communiquée M. Wright. À l'avis de cet éminent connaisseur de la littérature anglo-normande, il ne serait pas impossible que l'histoire de Tristan

---

Eine kleine Insel in dem Meer,
So nah dem Ufer und dem Heer,
Dass man da wohl Alles sah
Was auf der Insel geschah;
Und sollt en Jeder das vermeiden,
Ausgenommen diese Beiden,
Dass er auf die Insel käme
Bis der kampf ein Ende nähme.

A la vérité, les vikings ne se servaient point de chevaux dans leurs combats, et à coup sûr Morolth, naguère arrivé par mer, n'en amenait non plus, bien que le poète se soit conformé dans cette circonstance à l'usage chevaleresque. Selon les *sagas* (v. entre autrer Ketil Hængs., Oigalums., Gunnlaugs.,) on voulait prévenir par cet usage les issues meurtrières, car c'était perdre le combat que d'être poussé hors du terrain, qu'on choisissait aussi, le cas échéant, sur terre et marquait alors par des limites fixées. — V. aussi *Weinhold*, Altnordisches Leben, Berlin 1856. — Citons encore un trait par lequel les poèmes rappellent vivement les braves guerriers du Nord. Quand les deux champions arrivent à l'île, Tristan pousse sa nacelle dans le vide et dit à Morolth, qui en demande la raison: Je te le dirai, si tu moccis, tu te mettras en ta nacelle et repasseras à tes gens, et si je t'occie j'en ferai autretel.

„Thai seylden into the wide,
  With hir schippes two,
Moraunt band his biside,
  And Tristan let his go.
Moraunt seyd that tide:
  „Tristan, whi dostow so"?
„Our on schal here abide,
  No be thou never so tro ....
Wether our to live go,
  We have enough of this".

Sir Tristrem, a metrical romance, ed. by W. Scott.

ne soit qu'un travestissement des aventures de Hereward, telles que les a conservées la chronique qui porte son nom. Mais dans ce cas, quelles connaissances historiques et quelle force d'imagination ne faudrait-il pas attribuer à notre poète, pour qu'il ait pu dégager le chef anglo-saxon de son caractère national, le transformer en Bréton, et puis inventer pour la nouvelle mise-en-scène un état des choses exactement conforme à celui qui existait trois cents ans avant lui? Or, ce sont là des suppositions faciles à admettre quand il s'agit des poètes savants de nos temps, mais incompatibles avec la nature de la poésie traditionnelle du moyen âge.

A la verité, s'il était permis de chercher ailleurs, nous donnerions la préférence au *Brut y Twysogion,* d'autant plus volontiers que la transformation d'un prince, d'un royaume, d'un événement du pays de Galles, en prince, en royaume, en événement de Cornouailles, n'aurait pas offert au poète de si grandes difficultés. Aussi, en lisant „la chronique des Princes" fûmes nous frappé de prime abord des analogies, qui semblaient ne se restreindre pas à des généralités, des relations sans cesse existantes entre le pays de Galles et l'Irlande, des princesses demandées en mariage par des roitelets cambriens, des princes aventuriers poursuivis par monts et par vaux, des enlèvements, et cétera. Néanmoins, les considérations que nous venons de faire sont plus fortes que des analogies semblables, qui après tout n'ont rien de positif, si ce n'est qu'elles prouvent la ressemblance générale que prête la vie de deux peuples parents.

En revanche, la chronique des Princes peut bien être de conséquence, quand nous allons nous occuper de l'introduction. C'est en „Britanie", — et cela veut dire dans le pays de Galles, que le poète nous transporte en relatant l'origine et la naissance de Tristan, et nous ne croyons pas avoir en vain compulsé les vieux registres de ce pays.

Écoutons d'abord le récit du poète, de ce Thomas de Britanie, à l'égard duquel on s'est tant creusé le cerveau. Ce sont Godefroy de Strasbourg et la romance écossaise qui nous ont conservé sa relation. Selon eux, le père de Tristan, prince d'Ermonie ou de Parmenie, engagea une lutte avec un autre prince cambrien, le duc Morgan, duquel il tenait ses terres en fief et qu'il attaqua avec une insouciance vraiment brétonne. Après quelques exploits de part et d'autre, le père de Tristan se rendit en Cornouailles, d'où il revint dans peu pour continuer la guerre. Il y succombe et laisse un fils nouveau-né qui, eu égard aux malheurs de la famille, reçoit le nom de Tristan. Maintenant, quelle que soit la valeur de ce récit, il est bien évident que les noms Ermonie et Morgan sont inventés par le poète, aussi bien que celui

du héros, et cela se conçoit surtout du nom dont est paré le père de Tristan; ce prince s'appelle Rouland ou Riwalin. Cependant la romance écossaise, soit qu'elle l'eût appris de Thomas ou qu'elle le sût d'autrepart, ajoute au nom de ce dernier le nom cambrien Rhys; dans la romance écossaise le père du héros est constamment appelé Rouland Rys. C'est ce qui nous a servi de guide pour le découvrir parmi les princes des *Annales Cambriœ* et du *Brut y Twysogion*, qui, parfaitement d'accord, ont annoté pour l'an 1087: „Resus (ou Res, cambr. Rhys) filius Teudur, a regno suo expulsus est a filiis Bledint, scilicet Madauc, Cadugan et Ririt. Resus vero ex Hibernia classem duxit et revertitur. Bellum cum illis gessit in Penletheru, in quo Madauc et Ririt ceciderunt." La guerre n'en continua pas moins entre Rhys et Cadwgan, troisième fils de Bledint, prince de Powys et de Gwynedd, qui prétendait à la suprématie sur les autres. Quatre ans plus tard nous lisons dans les Annales: „Resus filius Teudur .... occisus est, post cujus obitum Cadugan prædatus est Demetiam." Après la chute de Resus fils de Teudur, la famille se sauva à l'Irlande, amenant avec elle son fils Griffud, un enfant de peu d'années. Celui-ci, parvenu à l'âge mûr, retourna en 1112 dans son pays héréditaire, cherchant un asile chez le parentage et surtout auprès de Gérard le seneschal, ancien ami et parent de la famille déchue.*) Or, ce sont là les traits principaux de la jeunesse de Tristan telle que les poèmes la relatent. Sauvé par un somme lige de son père et elevé en Cornouailles, Tristan revient dans son pays, afin de venger son père et de reconquérir son royaume. Ici c'est le maréchal Rual qui guide le jeune prince par ses conseils et l'aide par un secours donné bien à propos. Le duc Morgan périt par la main de Tristan, qui rétablit l'empire de son père. De même, Griffud fils de Rhys, après avoir tué l'ennemi héréditaire de sa famille, parvient à rétablir en partie du moins le pouvoir de son père. Enfin, l'un et l'autre retourne à l'étranger, Tristan en Cornouailles et Griffud ab Rhys en Irlande.**)

---

*) „1112. In that interval Gruffud, son of Rhys, son of Tewdwr, king of South Wales, came from Ireland to Dyved, who, in his youth, had gone with some of his kindred to Ireland, where he remained until he arrived at maturity, and in the end, wearied with long estrangement, he returned to his patrimony. And he passed about two years, sometimes with Gerald, steward of Pembroke castle, who had married his sister; and other times with his kindred." *Brut y Twysogion*, ed. by Williams ab Ithel. Les *Annales Cambriœ*, bien moins circonstanciées, ne contiennent rien sur la jeunesse de Griffud.

**) „Griffinus filius Resi Owinum filium Cadugaun in Kairmerdin, villa combusta, occidit." Annal. Cambr. À la vérité, les Annales et le Brut ne sont pas tout-à-fait d'accord sur les événements postérieurs de la vie de Griffud. Ils disconveniennent sur l'époque de

Malgré des ressemblances si essentielles et nombreuses, on peut encore disconvenir sur l'identité de Griffud ab Rhys et de Tristan fils de Rouland Rys. Mais ce que nous tenons désormais pour prouvé, c'est la nationalité du poète. Il ne serait pas facile à voir où l'honnête minnesinger de Strasbourg aurait puisé son savoir, où il aurait appris le nom de Rual, par exemple, si ce n'était à la même source où la romance écossaise avait puisé le sien et appris le nom de Rhys. Tous les deux aussi bien que les fragments nous renvoyent à Thomas de Britanie, qui avait lu les vies de tous ces seigneurs dans des livres britanniques — „und in britanischen Büchern fand all dieser Landesherren Leben.“ Tout bien regardé, ce Thomas paraît un auteur bien avisé et bien discret. D'entre les faits et les personnages de l'histoire tumultueuse des Cambriens, il a choisi les plus importants, puisque la chute de Rhys fils de Teudur est regardée par les chroniques du pays et même par les chroniques anglaises comme identique avec la fin du royaume des Brétons, et que Griffud son fils, de retour d'Irlande, fut accueilli comme restaurateur de la liberté nationale.*) Frappé de la grandeur poétique qu'offraient les vicissitudes de la famille de Teudur, Thomas de Britanie en les choisissant de préférence ne suivait guère qu'une inspiration fort naturelle. Mais en même temps il se trouvait invité à les cacher sous l'appareil romanesque qui commençait alors à s'emparer des esprits. D'abord il ne s'agissait après tout que d'une entrée aux traditions cornubiennes qu'il allait poétiser, et ainsi, puisqu'il lui fallait approprier la vie de Griffud fils de Rhys aux données biographiques du neveu de March, il a dû en premier lieu substituer le Cornouailles à l'Irlande et abréger par beaucoup le récit de la lutte entre les deux familles cambriennes. Mais en effaçant dans les événements et les personnages toute trace du caractère national, qui ne convenait pas au sujet du poème, il s'est arrangé probablement du meilleur accord avec ses opinions personnelles. L'esprit de défection de la cause nationale, qui dominait les destinées du peuple cambrien, et qui semble avoir dominé même les pensées et les paroles du chroniqueur toutes les fois qu'il fait mention des aspirations nationales que causa le retour de Griffud**), inspirait presque tous

son retour, et puis le Brut, suivant une relation différente, attribue la mort d'Owain, fils de Cadwgan, à Gérard le séneschal, au moment où il va se mêler dans le combat entre les deux princes, à Caermarthen dans la vallée de Tywi.

*) Annales Cambriæ et Florentius Wigorn.

**) „Many foolish young men from every part were incited to join him, being deceived by the desire of spoils, or seeking to restore and repair the british kingdom. But the will of man does not avail anything unless God assists him.“ À la vérité, un langage bien étrange de la part d'une chronique à l'égard des efforts généreux pour sauver la patrie commune.

les littérateurs cambriens de cette époque. De même que Gautier Mapes, Thomas de Britanie a écrit en français — cela se laisse facilement prouver, et en conformité avec la conduite de ces deux écrivains, Giraldus Cambrensis et Géoffroy de Monmouth, bien que Cambriens de race et traitant des sujets nationaux, ne se sont pas adressés au peuple cambrien, ni n'ont non plus employé sa langue. Il est on ne peut plus vraisemblable que Thomas de Britanie est ce Thomas de Monmouth dont on connaît le titre d'un ouvrage dédié à l'évèque de Norwich (mort en 1175); en tout cas il faisait partie de cette école littéraire cambrienne qui florissait alors à la cour de Henri II aussi bien que dans le couvent bénédictin à Monmouth et dans celui de Strata Florida. Ces littérateurs avaient partagé entre eux les traditions et l'histoire du pays, comme le fait savoir Géoffroy de Monmouth à la fin de son histoire, dont il dit avoir confié la continuation pour la part britannique à Caradog de Lancarvan et pour la part anglaise à Guillaume de Malmesbury et a Henri de Huntingdon.*) Ainsi que les autres, notre poète ne tenait pas moins à la renommée littéraire qu'au glorieux passé de son peuple. En s'adressant en latin ou en anglo-normand à un public plus étendu et plus illustre que celui des rudes querelleurs dans les vallées cambriennes, il exploitait les riches trésors légendaires du peuple opprimé pour satisfaire le goût des oppresseurs, et ainsi nous comprenons sans difficulté le travestissement que le poète, plus d'à moitié dénationalisé, a fait subir d'une main aussi habile que froide aux événements qui venaient d'achever la ruine de sa patrie.

Nous n'osons affirmer que seigneur Luces, qui écrivait quelques années plus tard, ait connu le poème de Thomas. Il a fait le commencement à sa guise, et il diffère de celui-ci en beaucoup de détails, cela se voit de prime abord. Mais les traditions cornubiennes dont il s'empare de suite sont bien les mêmes que celles, dont Thomas a composé son poème. Il est vrai que cette circonstance n'implique pas absolument que les jongleurs n'aient pu amener à Salisbury des traditions aussi primitives que celles dont s'est servi le poète; le voisinage du Cornouailles laisse supposer naturellement un commerce littéraire de la première main. Cependant, ce serait une coincidence fort curieuse, si les deux auteurs, sans rapport entre eux, avaient arrangé les diverses parties de la tradition et surtout les deux parties constituantes, qui

*) „Reges autem illorum qui ab eo tempore in Gualijs successere Karadoco Lancarbanensi contemporaneo meo in materia scribendi permitto. Reges vero Saxonum Wilhelmo Malmesberiensi et Henrico Huntendunensi, quos de règibus Brittonum tacere jubeo, cum non habeant librum illum brittannici sermonis quem etc.“ Ms. à la Bibliothèque de Stockholm. — V. aussi la préface du *Brut y Twysogion*, ed. par Williams ab Ithel, p. XXII.

proviennent de sources différentes, exactement de la même manière, et certains personnages de pure fiction qui sont communs à tous les deux, comme celui de Gouvernal par exemple, rendent cette supposition presque inadmissible. Mais alors il se pourrait fort bien que l'un et l'autre, messire Luces aussi-bien que Thomas, aient suivi une rédaction antérieure dont ils ont fait le commencement chacun à sa manière. Quoi qu'il en soit, on ne saura pousser les recherches plus loin, avant que la découverte d'une rédaction indépendante vienne nous apporter de nouvelles données.

Quant aux pièces qui vont suivre immédiatement, elles commencent à l'endroit où Tristan, de la part de son oncle, va quérir la belle princesse irlandaise. Notre publication appartient donc presque entièrement à la seconde des deux parties constituantes, laquelle nous avons désignée plus haut comme provenant de la vie intime et romanesque. Cette partie ne nous dit rien qui vaille sur l'origine historique du roman, mais elle sert d'autant mieux à faire voir l'art de la composition, si l'on peut appeler ainsi la manière facile de ces conteurs. L'enchaînement des aventures, dont nous avons reproduit quatre ou cinq, devient plus superficiel à mesure qu'on s'éloigne du fonds historique. Ce défaut ne tient pas seulement aux transformations successives, dans lesquelles nous avons vu paraître l'histoire des deux amants, mais à l'esprit des auteurs eux-mêmes, qui ne savaient pas régler les pas de l'imagination sur les données du sujet, et enfin à l'esprit du public chevaleresque, qui naturellement aimait à rencontrer des aventures dans la poésie comme dans la vie. De même que la composition, les motifs qui font agir les personnages du roman caractérisent d'autant mieux le temps qu'ils ne sont pas inventés par un seul auteur. En premier lieu l'amour, ne dérivant pas d'un sentiment mutuel, mais d'un philtre magique, et ne respirant que la jouissance sans être ennobli par le devoir, marque le degré moral que le temps avait atteint. Qu'on remarque aussi l'usage d'aller *se déduire* ou *esbatre* dans les bois, qui doit avoir été très commun, puisqu'on avait des mots spéciaux pour le désigner. À l'aspect du roi March qui va ainsi se déduire avec sa cour, et de la reine Yseult qui se promène dans les bosquets autour d'une fontaine, on se croirait presque devant un tableau de Watteau. En effet, ce goût pour des plaisirs champêtres et la notion de l'amour que nous venons de remarquer ne sont pas les seuls points où le roman du cycle d'Arthur rappelle l'esprit et les sentiments du XVIII:me siècle, et nous engageons le lecteur à poursuivre cette comparaison qui prouve que, dans ses évolutions, le génie d'un peuple se maintient et parfois retrouve ses pas.

(Fol. 73 col. 3). Comme le roy Anguis d'Yrlande fu delivré par Tristan, et comme il mena Tristan avec luy et ly donna Yseult.

En ceste partie dit le conte que quant Tristan se fu parti de Blanor et il fu revenu as paueillons, qui estoient tendus sus la marine, ses compaignons qui revenir le virent ly viennent alencontre, et le descendent, et ly demandent se il avoit delivré le roy de la traison que Blanor ly metoit sus, si desarment et l'aliegent de quant qu'il peuent. Atant veés cy venir le roy d'Yrlande à toute grande compagnie de ceulx qui avec luy avoient esté à court. et là où il voit Tristan il luy court les bras tendus et l'acolle et le mercie moult de ce qu'il ly a fait. Il pensent de Tristan au mieulx qu'il peuent et ly font regarder ses plaies et ses bleceures. Tristan dit au roy d'Yrlande: Sire, vous savés bien les convenances de nous deubs. — Vous dites voire, ce dit le roy, ie say bien que ie vous ay donné ce que vous me demanderés. mais ie veul que vous en venés avec moi en Yrlande, et sachiés que vous ne me demanderés chose que vous n'aiés. — Grant mercis, ce dit Tristan.

Atant descendent leur paueillons et entrent en mer et tant font qu'il vindrent en Yrlande. il arriverent devant un chastel où la reyne demouroit entre elle et sa belle fille Yseult. Grant est la ioye que la reyne fait au roy quant elle voit qu'il est revenu sain et hetie. Dame, fait le roy, estes vous liee de ma revenue et de ma sante? — Sire, ouy. — Dame, fait il, or n'en sachiés à nul home gre de ma revenue fors à Dieu et à Tristan, qui cy est. car se il ne fust, iames en Yrlande ne retournasse, car trop estoit de grant prouesce celuy qui de la traison m'avoit apellé. hony fuisse se ie eusse mis mon corps encontre le sien. mais Tristan, par sa franchise et par sa debonnairete, mist son corps pour moy encontre Blanor et tant souffrit celuy iour que la bataille fu que, se il n'eust esté de telle prouesce come il estoit, il eust esté mort et ie fuisse hony à tous iours mes. et quant il est ainsy qu'il nous a mis en ioye et en deduit, or pensons de le servir et honorer de canques *) nous pouons.

Quant le roy ot ainsy parlé à la reyne, tous ceulx qui entour luy estoient s'escrient à une vois: Nous sommes appareillés de faire son commandement. bien a deservi que Cornoualle desoremes soit amie d'Yrlande et Yrlande de Cornoualle. Tristan demeure avec la reyne à grant ioye et à grant liesce, et tant yeste en telle maniere que il est gari de ses plaies et est ainsy legier et ainsy sain comme il avoit onques esté, et seiourne avec Yseult que ly fait tout le cuer changer, car il dit à soy mesmes que se il ne l'a à cestuy point, il y fauldra à tous les iours de sa vie. pour ce la veult il retenir pour soy, que ia son oncle ne l'aura. Quant il a grant piece à ce pensé, il dit à soy mesmes que puisque il l'a pramisé à son oncle devant tant de preudomes, que trop feroit grant vilenie se ly retoloit. si s'acorde au darnier qu'il demandera Yseult pour son oncle le roy Marc.

Le roy estoit un iour en son palais et y avoit grant gent, et tous les compaignons de Tristan y estoient venus. Tristan se lieve et vient devant le roy et ly dit devant tous les barons d'Yrlande: Sire, vous me devés un don. — Certes, il est voir, ce dit le roy, demandés le, car ie le vous donray, se ce est chose que ie puisse avoir. — Sire, grant mercis, ce dit Tristan, donc vous demande-ge Yseult vostre fille avec

*) Ms. 49 Harl dit „quque“ et le sens fait supposer *quantumque*.

le roy Marc mon oncle qui la veule avoir à fame et la veult corouner du reaulme de Cornoualle, et sachiés que pour aultre chose ne venimes nous du reaulme de Cornoualle. si nous en avint, dieu mercy, quant nous vous trouvames à celuy point que vous savés. Le roy respont à tant et dit: Tristan, dit il, vous avés dit verite de ce que vous dites. bien avés Yseult la bloie deservie avec le roy Marc vostre oncle, car il est tant preudomme et saige que ie tiegne ma fille à bien emploié en luy pour ce veul-ge que vous l'en menois de quelle heure que il vous pleira, car ie vous sent à si leal chevalier et à si preudomme, que ie say bien que vous n'en ferois chose que l'en puist à vilenie tourner.

Lors fait le roy venir avant sa fille tant belle et tant avenant de toutes choses que estoit merveille à voir, car il n'avoit en tout le monde damoiselle de sa beaulte. Elle vint devant son pere, ne ne savoit encore por quoy il l'avoit mandée. Le roy la prent par la main et puis il dit oiant tous: Tristan, pour qui demandés vous Yseult ma fille? et il respont: Sire, ie la veul avoir pour le roy Marc mon oncle, qui pour sa feme la veult avoir et la corouner du reaulme de Cornoualle. — Le dites vous par verité? fait le roy Anguis. — Sire, oy, ie le vous di comme chevalier. — Et ie la vous donne, fait le roy, avec le roy Marc. tenés la, ie vous en revest, et dieu ottroie par sa pitie que il usent leur vie en ioie et en bonne aventure. — Ainsy soit il, ce dit Tristan. si ressoit maintenant la damoiselle pour le roy Marc son oncle. Lors commence par leans la feste et la ioie si grande comme se dieu mesmes y fust descendu.*) ceulx de Cornoualle

---

*) Ici tous les mss. aussi bien que les premières éditions imprimées introduisent pour plus grand ornement un songe, puis des soucis qui s'ensuivent et là-dessus un sage qui l'interprète. L'absence de ces ornements nous est une des preuves de l'antériorité de notre Ms. Voici, d'après le 49 Harl.

Com songoit al roi de sa fille Yselt. Celui soir, quant li rois Hanguis gisoit en son lit avec la roine sa feme et il se dormoit, il li avint une avision molt merveillose. Quar il li fu avis qu'il recevoit Yselt sa fille en une sale, où il avoit si grant poeple que ce estoit merveille et tuit li pooples en fessoit ioie et feste et li asseoient une corone d'or en sa teste, puis li besoient les pies en senefiance de subiecion. là où ele estoit en cele feste, que tuit li peoples la oroit, atant evos de l'autre part venir Tristan mas et pensis et corociés par semblant trop durement, et là où il voit Yselt il s'en ala cele part grant erre, si li ostoit la corone de la teste et la flatissoit à la terre si feleussement qu'il la depeçoit en plus de cent pieces, et il prenoit Yselt et la despoiloit tote nue dusqu'en la chemise et la menoit fors del pales et tuit li poeples crioit apres lui: veés la desloialte de Tristan. Il ne responoit onques mais en menoit toutevoies Yselt tant honteusement et tant dolentement, que nus ne la veist qui ne deist: Dex, que dolor de Tristan! dex, quel domage d'Yselt. Et li roi Marc meesmes en apeloit son neueu traitor et desloial.

Li rois Hanguis qui tot ce vit en songe est tant à maleise en son dormant et tant corociés de sa fille, qu'il s'eveille, et quant il est esveilliés il dist à soi meesmes: Ha dex, tant est ceste avision ennuieuse et plene de grant senefiance. Tant mist li rois ceste chose en son cuer, que de tote la nuit ne dormi il puis, mais pensa tote nuit à la vision et lendemain le conta à un prodom et li pria qu'il li deist la droite senefiance s'il li savoit dire. Cil li respoit adonc et dit al roi: Grande rois, tu sachés que ta fille est honie, se tu la bailliés à Tristan. onques nule gentile damoisele n'ot tant de travaill, ne de pegne, ne de honte, ne de vergogne com ele aura se Tristan l'enmenie en Cornoaille. mi sors le me dit qu'il li avendra tot ensuit com ge le te pramet. Li rois

sont lies et ioieulx, car où il cuidoient qu'en leur feist honte et ledure, ont il trouvé toute ioie et toute bonne aventure. si leur est bien avenu de leur besongne qu'il en seront prisiés en Cornoualle et loués quant il y vendront. Grant est la ioie que les uns et les aultres font.

Quant Tristan ot son erre *) appareillé, le roy li baille Yseult et grant compaignie de damoiselles avec luy. Et sachiés que Yseult se parti d'Yrlande si bien garnie de robes et de ioiaux et d'aultres deduis, que bien estoit apparent qu'elle venoit de riche lieu. Le roy pleure au departement de sa fille, aussi fait la reyne. Et quant il sont à ce venus que il vouloient departir de la terre, la reyne apella Brangaine et Gouvernal et lour dit: Veés cy un vessel d'argent plain de boire moult merveilleus. quant le roy Marc sera couchié avec Yseult la primiere nuit qu'il viendront ensemble, donnés le boire au roy et puis à Yseult, et quant il auront beu, ietés la remanant et gardés que nul aultre n'en boive, car grant mal en pouroit avenir. et cestuy boire est apellé boire amoureux, et tantost que le roy avera beu et ma fille, si entr'ameront si merveilleusement que nul n'y pourroit metre discorde, ne courous, ne melenconie. ge ay fait le boire pour eulx deubs. gardés bien que aultre n'en boive. Et il dient que ceste chose se douront il si bonne garde qu'il devront estre blasmés.**)

Comme Tristan et Yseult beurent le boire amoureux et comme il comencerent à se entre amer.

Atant se departent de terre, car les mariniers avoient apareillé tout ce que il leur convenoit. Le temps est bel, et le vent est tout à leur devis, qui les fait de terre partir. Maintenant que la voille fu drecié, ceulx de la nef sont lies. Yseult et Tristan se ieuent et deduient. Tristan ne pense à nul mal. s'il aime Yseult et tient chiere, ce est pour l'amor du roy Marc son oncle.

Trois iours demeurent en la mer lies et ioieulx de bon temps que dieu ly a donné. Au quart iour entour heure de midi avint que Tristan iouoit as esches avec Yseult, et feisoit chaut desmesuré, si que Tristan n'avoit vestue fors une cote legiere de drap de soie et Yseult une aultre d'un vert samit. Tristan, qui anques ***) estoit chaut, demanda à boire, et Gouvernal et Bran-

respont et dit: Et de ce que porroiege fere? ge l'aie otroié à Tristan, si est mestier qu'il l'enmaine. ge ne me porroie de cestui don retraire que ie ne feisse desloialte. ge aime molt ma fille et molt la doi amer, mes ne la doi tant amer que g'en face desloialte por lui, et meesmement encontre bon chevalier, com est Tristan, et qui tant a fet por moi, comes vos savés.

*) „Erre"; „herre" (rom. de Baudouin), „oirre" (ms. 6768), „oire" (Phil. Mouskes) *course, chemin, marche, allure, train;* ainsi „de belle" ou „grande erre" *de bonne façon, grand train;* „en oirre", „en erre" *sur le champ;* „errement" *franchement.* Cette dernière signification n'est pas suffisamment expliquée par la dérivation *iter* (v. Diez). On pourrait l'expliquer peut-être par le mot islandais „errinn" *vegetus, robustus, laboriosus;* v. Björn Haldorphsson. Lexic.

**) Le texte faussé par le copiste ne donne aucun sens. Ms. 6768 porte: et il dient que de ceste chose prendront il bien garde si qu'il n'en seront blasmés.

***) Curne de St. Palaye traduit ce mot par *quelque chose* et „anquestôt" par *même aussi,* ne se rendant pas compte de l'étymologie. Cette forme, très rare en français, n'est assurément qu'une variété du mot italien *anche* et espagnol *aun*, dont elle sert à éclairer la dérivation: *adhuc, adhunc, aunc, anques.*

gaine leur vont aporter le vin, si avint ainsy à celuy point que il trouverent le boire amoureus dont il ne s'en prenoient garde. il l'aportent devant Tristan et Brangaine verse la coupe plaine. Et Gouvernal la tent à Tristan et celuy, qui estoit chaut et avoit talent de boire, la boit toute hors et puis comande que l'en donnast à boire à Yseult, et il si font puisqu'il l'ot comandé, et Yseult la prent et boit.

Ha dieu, quel boire! comme il leur fut puis anuieulx! Or ont beu, or sont entrés en la riote. Ha dieu, comme il ont beu leur duel et leur confusion et leur mort! celuy boire leur a esté moult douls, mais unques doulceur ne fu si chierement achetée comme ceste sera. Les cuers lor muent maintenant qu'il ont beu, l'un regarde l'aultre ansine comme tous esbahis. car or pensent à aultre chose qu'il ne feisoient devant, Tristan pense à Yseult et Yseult à Tristan. tost est oublié le roy Marc. Tristan ne prie, ne requier fors que il ait l'amour de Yseult. il s'esmerveillent dont celle amour leur est venue si hastivement, il en sont si atournés qu'il ne pouroit estre en nulle maniere du monde que Tristan ne amast Yseult et Yseult ne amast Tristan. à ce s'acordent tous deubs si fierement que de cest proposement ne se quierent il remuer. se Tristan aime Yseult, ce ne ly desplaist de rien, car Yseult e tant belle et tant avenant que il ne pouroit son cuer metre en plus belle chose ne en mieulx vailant. et Yseult aime mieulx l'amour de Tristan qu'elle ne feroit du plus riche roy du monde, et elle reconoist bien que Tristan l'aime, si est moult liee de ceste aventure et moult ioieuse. et il est tant ioieulx et lie que il dit à soy mesmes que ore est il le plus beneuré chevalier qui onques fust, quant il est amé de la plus belle dame du monde.

Comme Tristan osta le nom de pulcelle à Yseult la blonde.

Quant il orent ainsy beu le boire amoreus, come ie vous ay conté, Gouvernal qui regarde le vessel et le reconnoist en devient tout esbahy, si se retrait un pou ariere et reconnoist vraiement que ce est le boire. il est tant dolant qu'il voldroit estre mort, car or set il bien que Tristan aime Yseult et Yseult luy, et que entre luy et Brangaine en seront encoulpés. Quant Gouvernal est venu en la chambre, il dit à Brangaine: Brangaine, fait il, nous sommes honys. malement avon ouvré. nostre mesconnoissance a hony Tristan et Yseult. — Coment? fait elle, et Gouvernal ly mostre le vessel où le boire amoureus avoit esté, et quant elle voit ceste chose, elle est si durement esbahye qu'elle ne set qu'elle doie dire. Moult sont courouciés Brangaine et Gouvernal de ceste chose que ainsy lour est avenue par mesconnoissance, il en pleurent tous deubs et demainent duel merveilleus.

Ces deubs en sont dolans, mais ceulx qui ont beu le boire n'y pensent pas, ains pensent l'un á l'aultre. Tristan ne desire fors Yseult, et Yseult ne desire fors Tristan. Ainsy s'acordent à ceste chose. celer n'y vault nient. tout est oublié le roy Marc. Tristan ly descueure tout son penser et come il l'aime de tout son cuer, et celle ly redit que elle l'aime tant comme elle puet plus amer. Que vous diroi-ge? Puisque Tristan connoist la volunte d'Yseult, qu'elle s'acorde à sa volunte, il n'y a nul desturbement. car en celuy mesmes iour il ly tolly le nom de pulcelle. En telle guise comme ie vous devise et par telle aventure chay Tristan as amours de Yseult, si merveilleusement que onques puis n'en peut partir son cuer iusques à la mort. de celle amour, qu'il prist ainsy

par le boire amoureus ot il puis travail et poine tant que onques chevalier de son aage n'en souffrit plus.

Gouvernal parle à Brangaine et dit: Brangaine, que te semble de Tristan et de Yseult? — Il me semble, ce dit Brangaine, et est verite qu'il ont eu affaire ensemble. Tristan a despulcelée Yseult, dont ie les vy gesir ensemble, et nous somes honys. quant le roy Marc ne trouvera Yseult telle comme il deust, il la fera destruire et nous aussy qui la devons garder. or regardés que ce sera et coment nous le pourons faire. — Sus moy le lessiés, ce dit Gouvernal, car ie en vendray si bien à chief que ia n'en serons blasmés.

De tout cest conseiler ne set rien Tristan, ains maine ioieuse vie et envoisiée et se deduit avec Yseult si qu'il ne demande aultre ioie. L'un aime l'aultre de de tout son cuer, et tant croist leur amour et enforce qu'il ne voient mie coment il se puissent consievrer*) l'un l'aultre. Ainsy s'en vont vers Cornoualle, mais une aventure les en destourna, et vous diray quelle elle fu.

(Ici l'auteur, probablement messire Luces lui-même, les fait arriver, par l'entremise d'une tempête, aux îles lointaines où les attendent dans „le chastel de pleurs" des aventures très romanesques et que nous ne reproduisons pas, puisque elles sortent tout-à-fait du cadre de la légende.)

(Fol. 80 col. 2). Come la reyne Yseult ordene la mort de Brangaine pour ce qu'elle avoit paour d'estre descelée.

Or dit le conte, quant Tristan se fu parti de Galeoth, il se mist maintenant en mer entre luy et sa compaignie, et alerent tant qu'il vindrent en Cornoualle. Adonc estoit le roy Marc à Tyntagel, et ly vindrent nouvelles que Tristan estoit venu et qu'il avoit mennée Yseult. Le roy Marc le vint encontre et bese son neveu, et quant Tristan vint au palais, il prent Yseult par la main et dit à son oncle: Vées cy Yseult, ie la vous donne. — Tristan, fait le roy Marc, tant avés fait que tous le monde vous en doit louer.

Ainsy conquist Tristan Yseult, et le roy Marc fait crier par toute Cornoualle que tous viegnent à court, car il vouldra espouser Yseult et la couronner du reaulme de Cornoualle. Quant le iour de la feste comensa à aprouchier, les barons s'asemblent à Tyntagel. Tristan vient à Gouvernal et ly dit: Que ferons nous? — Sire, fait Gouvernal, ie vous diray que nous ferons. quant vous arois couchié le roy et Yseult, vous estaindrois les cyerges, et Yseult ystra du lit, et Brangaine y entrera. et quant le roy aura [eu] ieu à Brangaine, elle ystra du lit et Yseult y entrera. Et Brangaine dit que ce fera elle voluntiers pour sa dame sauvrer, se elle en devoit ore mourir.

Que vous diroie-ge? Le iour des noces vint, si fu grande la ioie et la feste que chascun fist. Le roy Marc espousa Yseult à la maistre-eglise de Tyntagel, el la courona à grant ioie et à grant honneur. Tris-

*) Ms. 6768: que ie ne voi pas comment li uns se porra consirrer de l'autre L'orthographe en est très varié: „consirrier" (Parthen. de Blois), „consiurer" (le chatelain de Coucy),

Nonques plus n'en vot marier,
Car ne s'en pooit consiror (Phil. Mouskes).

Il ne faut pas penser à *conserver*, comme le font Fauchet, Borel et Curne de St. Palaye. La racine en est *separare*, d'où s'est formé „sevrer" et puis „consevrer", probablement sous l'influence de „consir", „consirier", „consirre" *penser amoureux*, *réflexion*, *pensée*.

tan y est si atourné et est de choste *) Yseult, qui est tant belle durement que tous ceulx qui la voient se merveillent de sa beaulte. Grant merveille il ont tous, quant il l'a donnée au roy Marc, car fuissent mieulx ensemble que entre le roy et Yseult. Si fust le plus bel mariage du monde.

Quant le roy Marc ot couronnée Yseult ainsy que ie vous ay conté, il s'en revint au palais. grant est la ioie et la feste que tous font comunement. toute la cite est plaine de ioie. Quant la nuit fu venue et Yseult dut aler couchier, elle est moult dolant et moult courouciée. encore amast elle mieulx, si comme elle dit, estre en l'isle du iaiant. Quant Yseult fu couchiée et Brangaine fu apres le lit, Tristan et Gouvernal estaignent les cierges, et le roy leur demande maintenant, pour quoy il avoient ce fait. — Sire, fait Tristan, ce est coustume d'Yrlande. Là où il parloient en telle maniere, Yseult ist du lit et Brangaine y entre, et quant le roy avoit ieu avec elle et il l'ot despulcelée, elle ist du lit et Yseult y entra. Au matin le roy se leva et s'en ist de la chambre, et là où il voit Tristan son neveu il ly dit: Tristan, bien m'avés servi, car bien m'avés gardée Yseult, et pour ce vous fais-ge mon chamberlanc et veul que vous soiés d'ore en avant tout seigneur de Cornoualle. et Tristan l'en mercie moult durement.

Ainsy cuida le roy Marc avoir eu Yseult pulcelle par le change qui avoit esté fait. il l'aime de tout son cuer, et s'elle fait ioie au roy Marc, ce est pour ce que leur amour ne soit aperceue. Et quant elle a celle vie menée demy an, elle pense que ainsy poura elle faire dès ore en avant, se elle n'est descouverte par Brangaine. De celle se doubte la reyne durement, car elle a paour qu'elle ne die au roy toute la verite de son estre. si pense que se estoit delivrée de Brangaine, elle n'auroit iamais d'aultruy doubtance. Lors apelle 2 sers qu'elle avoit amenés avec elle d'Yrlande et leur dit: Vous savés bien que ie ay amenée Brangaine d'Yrlande et ly ay fait asses d'onnour, et elle se est couchiée avec le roy, par quoy il me tient ville. mais ie veul que vous me vengiés, et vous diray coment. vous la merrois en celle foreste, et quant vous serois là, si l'occirois tout maintenant. Lors apelle la reyne Brangaine et ly dit: Alés en celle foreste avec ces vales et me cuellés des herbes. — Dame, fait elle, volentiers. Lors s'en vont en semble, et tant font qu'il vindrent en la foreste anques profont. Adonc dit Brangaine: Nous ne alons mie bien, mais retournon ariere. — N'aiés paour, font il, nous vous merrons bien. Tant ont alé en telle maniere qu'il vindrent en une valee là où il n'avoit se non bestes sauvages. Lors traient les espees toutes nues, et quant Brangaine voit ce, elle estoit toute esbahie. Lors dit l'un d'eulx: Brangaine, pour quoy te hait madame? — Seigneurs, fait elle, donc n'en puis ie eschaper? — Nanil voir, font les sers. — Seigneurs, et ie le vous diray pour ce que ly vous recordés apres ma mort. la chose fu telle qu'elle avoit une flour de lis quant elle se parti d'Yrlande, et une soue damoiselle en avoit une aultre. madame perdy la soue, dont elle fu trop esbahie, car elle la devoit presenter au roy Marc. la damoiselle ly presenta la soua par moy, et par ce fu elle sauvée, et celle bonte me fait mourir, et pour dieu

*) „Atourné“, aussibien que son primitif „atour“, „attour“, „astour“, „ator“, *préparatif, parure, armure* (St. Palaye) dérive du lat. *tornus, tornare.* — „Choste“; „jouste“, lat. *juxta,* avec la prépos. *de,* se rend exactement par *de près.*

ie vous prie que vous ne m'occiés mie, et ie vous creante que ie iray en tel leu, où elle n'orra iamais de moy parler.*) Et les sers dient que ne l'occiront mie. ains la prenent et la lient à un arbre et la lessent atant, et s'en tournent à leur dame. et elle leur demande se elle avoit riens dit à la mort, et il dient: Oy, de la flour de lis, et si ly content ainsy comme elle avoit dit. Quant Yseult entent la franchise Brangaine elle est tant courouciée de sa mort qu'elle ne se qu'elle doie dire. si dit au sers: Allés arriere, si m'aportés le corps. Ceulx s'en vont lies et ioieulx querant Brangaine. Mais atant lesse ore le conte à parler d'eulx et retourne à Brangaine.

(Le copiste, en transcrivant l'original, en a tourné deux pages pour une. Au lieu de retourner à Brangaine, il continue dans ce qui suit à parler des serfs et omet ainsi à nous éclairer sur le sort de la pauvre servante. Les autres versions nous fournissent la suite, qui se laisse du reste facilement deviner, puisqu'il y a toujours un chevalier errant où il y a une demoiselle en détresse. Ici c'est le brave Palamides qui, „quant il entent le cri, conoist tout maintenant que ce est alcune damoisele qui mestier ait, et torne cele part le cheval.“ Il délivre Brangaine et la met en sureté dans une abbaie qui est dans le voisinage. Quant à Palamides, cette aventure lui arrive bien à propos, puisqu'il brûle d'amour pour la reine Yseult et ne cherche qu'une occasion à le faire voir. „Mes atant lesse ore li contes à parler d'els [Brangaine et Palamides] et retorne as deus sers qui aloient querant Brangaine.“)

Comme Palamides rendi Brangaine à la reyne Yseult par un don que la reyne Yseult donna à Palamides.

Or dit la conte que toute la nuit alerent les sers parmy la foreste, onques ne la porent assener au lieu où il avoient lessiée Brangaine. Et quant ce vint au jour, et il ne la trouverent, il en furent trop courrouciés, dont s'en revindrent ariere à court. Et quant il vindrent devant la reyne, il ly dirent qu'il n'en porent trouver ne char ne os. Quant la reyne entent ceste parole, elle comence à demener trop grant duel et est trop courouciée oultrement, si dit que elle ne aura iamais ioie, quant elle a fait destruire la plus lealle damoiselle de tout le monde.

Un iour avint que le roy Marc alla esbatre et deduire en la foreste, et la reyne Yseult, qui tant estoit dolente et courouciée pour Brangaine qu'elle cuidoit vraiement que elle fust morte, et que nul ne la pouvoit conforter, alla avec pour se esbatre. Palamides, qui tant l'amoit que l'en avoit lessiée la compagnie de tous chevaliers, quant il ouy dire que la reyne aloit au bois, il sait bien adonc tout certainement que elle iroit à une fontaine qui en la forest estoit [et] que en appelloit la fontaine au iaiant. Lors s'en va maintenant celle part et se met en unes bronces**)

*) Cette allégorie est rendue différemment par les versions rimées (le metrical romance et Godefr. de Strasb.) en ce qu'elles substituent une chemise à la fleur de lis. De tous les mss. en prose, le ms. no 49 Harl. est le seul qui tient à cette version („et quant ie savoie que la soe chemise estoit depeciée, ge li aprestai la moinne qui estoit entiere“), et de cette conformité nous inférons que le ms. 49 Harl. vient du nord de l'Angleterre, où il a été transcrit sous l'influence du poème de Thomas ou de la tradition dont Thomas s'est servi.

**) „Bronce“, „broce“, *brosse* et *broussaille* dérive d'après Ducange du bas lat. *bruscia* et n'est pas assurément étranger à la racine german. *brust*.

et illuec s'areste asses pres de la fontaine. Là où il estoit illuec en telle maniere, atant veés cy venir la reyne celle part qui ne s'en prent garde. et quant il voit la reyne, il dit bien à soy mesmes que veraement est elle la plus belle dame du monde, et puis qu'il n'en peut avoir sa volunte, il set vraiement qu'il en moura. aultrement n'en puet eschamper en nulle fin. Palamides, ainsy comme ie vous conte, estoit illuec en telle maniere qu'il n'estoit veu de nul, et si veoit apertament celle en qui il creoit plus que en dieu. si avint que la reyne en aloit vers luy toute seule, si courouciée encore pour Brangaine qu'elle ne pouoit estre reconfortée en nulle maniere du monde, ne nul ne pouoit savoir l'achoison de son duel fors que elle seulement. Quant elle fu venue iusques as bronces où Palamides estoit, elle dit si hault que Palamides l'entent bien: Ha, Brangaine, tant suy courouciée pour toy que nul ne me peut conforter, tant ay gaignié en ta mort que ie en mouray prochainement, se confort ne m'en vient. Adonc comence à plourer moult fort. Palamides, qui bien set certainement que ce est pour Brangaine que Yseult demaine tel duel, si dit: Madame, ne vous esmaiés si fort, que ie vous en rendray Brangaine dedens trois iours toute saine et hetiee. La reyne qui cuidoit bien vraiement qu'il fust illuec mucié *) pour aucune doubtance ne ly demande rien de son estre, ains ly dist: Sire chevalier, ie n'ay rien en ce monde que vous me demaindissiés que ie ne vous donnasse, mais que vous me rendissiés Brangaine. — Dame, fait Palamides, moult grant mercy. or vous souvengniés de ceste promesse, car bien sachiés certainement que vous aurois Brangaine. — Au nom dieu, dit la reyne, ie vous tendray bien, se vous me ramenés Brangaine convenant. — Dame, fait il, grant mercis. Atant se part la reyne de Palamides et retourne à la compaignie. si est durement reconfortée des paroles que Palamides ly avoit dites, car il ly est bien avis por ces paroles que Brangaine soit encore vive. si en a moult grant ioie. Quant la reyne ot illuec esté tant qu'il ly pleut et au roy, elle s'en retourne à la cite, et quant elle fu venue en sa chambre, elle fait maintenant demander les sers et leur dit qu'il ly dient la verite de Brangaine et se elle est encore vive, car elle a ouy nouvelles qu'elle est vive. et il dient que voirement la lessierent vive. À nom dieu, dit la reyne, benoites soient telles nouvelles. celuy qui parla à moy en set bien la verite. Lors dit la reyne à soy mesmes que puis Brangaine ne dist rien au perill de mort où elle avoit esté, que desoremes se pourroit elle bien en elle fier et descouvrir ly ce qu'elle vouldroit faire.

Et Palamides qui es bronces estoit ainsy come ie vous ay conté, quant il vit que la reyne s'en estoit alée, il vint à son cheval et monte et se mist au chemin celle part où il avoit lessiée Brangaine. Si chevaulche tant que il vint à l'abbaie et trouve Brangaine, qui demenoit si grant duel qu'elle ne se pouoit renconforter en nulle maniere du monde, tout temps plouroit et menoit duel. Quant Palamides la voit, si la demande maintenant coment elle le fait. Sire, fait elle, ie le fais mauvaisement. ia tant comme ie soie pres le madame et elle me veule mal, n'auray mes ioie, mais se ie estoie en Yrlande, ie me reconforteroie en aucune maniere. — Brangaine, fait Palamides, ie vous aporte bonnes nouvelles. — Quelles sont elles? pour dieu, dites le moy.

*) „Mucir“ se rend par *échanger* selon Curne de S:t Pal. et dérive de *mutare*, n'étant qu'une variété de *muer*, qui se retrouve aussi dans *remuer*.

Et il ly conte maintenant, si dit que la reyne ly avoit pramis, pour ce que il ly remenast Brangaine, un don. Et pour ce veul-ge, fait il, que nous montons erraument et alons à la reyne, car bien sachiés que madame Yseult n'aura iamais ioie devant ce qu'elle vous verra. Quant Brangaine entent ceste parole, elle en a si grant ioie qu'elle ly veult besier le pie, mais Palamides ne ly souffre mie, ains dit: Or tost, damoiselle, montons et nous en alons à court. Brangaine fait erraument appareiller son palefroy, et quant il est appareillé, elle prent congie des dames et les mercie moult de l'onneur qu'elles ly ont faite, puis montent entre elle et Palamides et se metent au chemin, et tant chevauchent qu'il sont venus à court.

Quant il sont venus à court, il descendent tout maintenant et demandent où la reyne estoit, et ceulx qui le savoient dient ch'elle mengioit en la chambre. Adonc prent Palamides Brangaine par la main et vont tant qu'il vienent devant la reyne. Et quant il est devant elle venu, il la salue si come il peut et ly dit: Madame, veés cy Brangaine, tenés, ie la vous rent. ie m'en veul icy aquiter vers vous, or vous aquités vers moy. vous me prameistes que, se ie vous rendoie Brangaine, vous me rendriés ce que ie vous demanderoie. — Certes, fait la reyne, vous dites voire. ie le vous pramis voirement, et ie suy toute preste de vous donner orendroit ce que vous plaira. Et Palamides l'en mercie: Dame, fait il, ie en iray parler au roy. Et lors s'en vient devant le roy Marc et le salue, et le roy ly rent son salu moult cortoisement, et Palamides ly dit.

Comme le roy Marc donna la reyne Yseult à Palamides.

Roy Marc, fait il, ie suy un chevalier estrange qui vais querant aventures, si n'a mie encore grant temps que ie trouve une aventure dont ie servi moult bien à gre madame la reyne, et elle me pramist à donner ce que ie ly demanderoie. si le te dy pour ce, roy Marc, [que] ie veul que tu preignes sus toy le don et que tu me le rendes. Lors fait le rois venir la reyne devant soy et ly demande se ce est voir que le chevalier dit. Sire, fait la reyne, oy. — Sire chevalier, fait le roy, or poués demander ce que il vous plaira, car ie vous pramet leaulment come roy que vous aurois ce que vous demanderois. — Sire, fait Palamides, la vostre mercy. ie vous demande madame Yseult, la chose du monde que ie aime plus, et pour qui ay en ceste terre demouré plus d'un an. mais ore ay à un seul coup conquis canque ie desiroie plus que nulle rien qui soit vivant. Et quant le roy Marc entent ceste parole, si est si durement esbahy qu'il ne set qu'il doie dire. si dit: Ha, sire chevalier, pour dieu demandés aultre chose, car ie suy hony se vous enmenés la reyne. — Sire, fait Palamides, n'en parlés plus, car ie ne [la] lerroie pour tout le reaulme de Logres, puisque dieu la m'a envoiée que ie l'en menasse. car ce est la rien *) du monde que ie aime plus, et mieulx voldroie estre poure atout **) elle que riche sans

*) „La rien", auc. sing. „riens", montre la signification de *rem*, qui se changeait peu à peu dans le négatif, de même que *personam* changeait la sienne, par l'influence de la négation précédante: „je ne vois rien, personne" *non video rem, personam*. Rarement, dans les anciens mss, on trouve ces mots employés seuls dans le sens négatif.

**) Curne de S:t Palaye traduit ce mot par *avec, quoique, encore, en outre*, et le croit composé d'*avec* et de *tout*, ce qui n'est pas possible. „Atout por soy" (rom. de Lanc. du Lac) nous le fait regarder comme une locution elliptique où la préposition est supprimée le plus souvent.

elle. Le roy Marc qui voit bien apertement qu'il ne se peut desdire que cestuy. n'ait la reyne Yseult ou qu'el ne fust tenu recreant roy et amensongié pour ce qu'il ly avoit otroié devant tant de preudomes, si dit au chevalier: Sire chevalier, ie la vous ottroie, mais s'elle vous est tollue puis que ie la vous auray livrée, ne m'en demandés rien. — Sire, fait Palamides, se ie la pers par la coustume des chevaliers errans, ia rien ne vous en demanderay. encore quant ie seray parti de ceans avec la reyne, se un seul chevalier la me peut tollir seul à seul, bien la peut ramener hardiement. — Or la prenés donc, fait le roy, par tel convenant qu'il vous en meschie. Lors comanda le roy appareiller le palefroy de la reyne, et quant il est appareillé et en l'ot devant amené, le roy ly dit: Dame, montés et allés là où chestuy chevalier vouldra. vous mesmes l'avés pourchacié. La reyne monte tout en pleurant, et le roy deffent que nul ne soit si hardi qu'il voise avec elle, et Palamides qui la reyne enmaine ne treuve qui l'areste.

Le roy Marc est tant durement irié qu'il ne sait qu'il doie dire, et aultressi sont tous les aultres de leans. Tristan n'estoit mie adonc leans, ains estoit allé chacier en la foreste. Gouvernal qui tout ot veu fu trop couroucié. Ha, Tristan, fait il, come est la cour du roy Marc honie au iour d'uy de ce que vous n'y estes, et tant avons nous huy perdu! ore apert la grant prouesce des chevaliers du roy Marc et de toute Cornoualle, qu'il n'y a celuy qui ose prendre ses armes pour recourer leur dame. mauveisement secouroient un aultre, quant il en lessent ainsy amener leur dame à un estrange chevalier. ha, Tristan, se vous fussiés ceans, ia certes trois chevaliers ne l'en amenassent, se vous deussiés morir. si allissiés vous apres et feissiés tout vostre pouoir de la secourre. Ainsy disoit Gouvernal devant ceulx tous de Cornoualle. Et le roy Marc, qui bien savoit certainement que ce estoit Palamides qui la reyne en amenoit, ne set qu'il doie dire, car il set si vraiement que ceulx de Cornoualle sont si couars que nul ne s'en metroit en aventure. et se il peut, ne deust il mesmes aller apres et se combattre à Palamides, se il deust morir. mais il ne doit pas retollir ce que il mesmes a donné et octroié, et puis dit si hault que tous ceulx de leans l'entendent bien: Ha, Tristan, beau neveu, vostre demeure me fait huy perdre la rien du monde que i'aime plus et Cornoualle en sera encore destruite.

Lors à celuy point avoit leans un chevalier qui estoit du reaulme de Benoie, qui demouroit leans pour plaies que Audiet et un aultre chevalier ly avoient faites qui estoient de Cornoualle, et le roy Marc pour sa prouesce et Yseult l'avoient leans retenu, et Yseult mesmes metoit paine à le garir. Quant le chevalier ouy dire que l'en amenoit ainsy la reyne Yseult un seul chevalier et que nul de ceulx de Cornoualle n'osoit aler apres, il en ot moult grant duel, si dist par moult grant ire: Où est Tristan, qui en lesse mener sa dame? mal ait il qui iamais le tendra à preudomme. — Certes sire, font ceulx de leans, il n'est mie ceans, il ala dès huy matin chacier. — Voire, fait il, si n'aura point madame de secours. — Non voire, ce dient eulx. — À nom dieu, fait il, elle m'a servi, et ie la secouray, se ie onques puis. Lors se vest maintenant et sault hors de son lit et demande erraument ses armes. Ha, sire, font il, pour dieu mercy que voulés vous faire? vous estes ainsy com'en perill de mort. ce ne vault rien, car vous ne pouriés venir en nulle maniere du monde là où vostre cuer s'acorde, car vous n'estes mie bien gari, et par nostre conseil vous n'irois mie. Le chevalier se couroce moult durement, quant

il entent ceste parole et dit: Voirement estes vous des chevaliers de Cornoualle qui tant estes honis par un seul chevalier. or sachiés voirement, se ie n'ay mes armes, si irai-ge apres tout desarmé, car ie veul mieulx mourir que ie ne face tout mon pouoir de secourre madame Yseult. Quant ceulx voient qu'il ne peuent aultrement faire, il ly aportent unes armes et l'arment, puis ly amainent un cheval, et il monte, et quant il est armé et appareillé, si ly baillent un escu et un glaive. Lors s'en part le chevalier de leans et s'en va grant erre apres Palamides au plus droit qu'il peut. et ceulx de leans viennent au roy, si ly dient: Sire, le chevalier navré s'en va apres le chevalier qui madame en maine. — Certes, fait le roy, il en fera son pouoir, ce sachiés certainement. mais ce est neant, car il est encore trop navré et le chevalier qui l'en maine est trop bon chevalier. se Tristan n'y va, perdye est la reyne, car ce luy qui l'en maine ne la puet perdre par nul aultre que par Tristan.

Ainsy parle le roy Marc moult couroucié de grant maniere, et le chevalier navré chevauche tant qu'il a ataint Palamides, et se aucun me demandoit qui le chevalier estoit, ie diroie que ce estoit Lambegues qui fu maistre de Boors de Gaunes qui n'estoit mie encore chevalier, mais il le fu asses tost apres. Et fu celuy Boors le meilleur chevalier qui fust au reaulme du roy Ban, fors Galaael et Lancelot. Celuy Lambegues, dont ie vous conte, fist ia une telle bonte au reaulme de Gaunes, come ie vous diray. Il avint que le roy Claudas de la deserte par aventure avoit assis la cite de Gaunes, et ceulx de la cite n'avoient plus pouoir d'eulx deffendre, si les avoit le roy Claudas menés. et sachiés qu'il haoit Lambegues plus que nul aultre homme. Un iour parla le roy Claudas à ceulx de la cite et leur dit: Seigneurs, vous veés tout apertement que ie vous puis destruire, se ie veul, et sachiés certainement que ie vous destruiré [-ray], se vous ne faites paix. Et ceulx qui avoient paour d'estre destruits distrent: Sire, nous somes pres de faire paix. — Or me rendés donc, fait le roy Claudas, Lambegues, le neveu Farien, pour faire ma volunte, et ie vous en lerray donc aler tous quites, ou aultrement vous n'aurois ia paix à moy. Et ceulx de la cite respondirent: Nous nous conseillerons huy de ceste chose et demain nous en ferons savoir la verite ou de le donner ou de le deffendre. — Ce veul-ge volentier, ce dit le roy Claudas. Lors se partirent du roy et se conseillerent qu'il pouroient faire de ce que le roy Claudas leur requiroit, si trouverent en leur conseill qu'il ne rendroient mie Lambegues au roy Claudas, car ce seroit desleaulte. Quant Lambegues ouy que pour luy pouoit delivre la cite, il dit que il vouloit mieulx mourir que la cite fust destruite ne tout le peuple qui dedens estoit. Lors dit à Farien son oncle que il iroit au roy Claudas pour garantir la cite, et Farien dit que non feroit, car trop seroit grant daumage, se il estoit destruit. toutes fois dit Lambegues que il iroit. lors demande ses armes. Beau neveu, fait Farien, que te vauldront tes armes? elles ne te vauldront neant. nul [mieulx] te vauldroit mercy crier. Et Lambegues dist que ia mercy n'y crieroit, ne pour crier mercy aloit il mie, ne ses armes n'y portoit il mie pour bataille qu'il vousist faire. mais ie ne veul mie, fait il, aler devant mon anemy mortel ainsy come ribault. Quant Lambegues fu armé, il monte maintenant et s'en va hors de la cite tout seul et tant fait qu'il vient devant la tente du roy Claudas, et lors descent ne ne dit mot du monde, ains vient devant le roy Claudas et gette ses armes à ses pies. et quant le roy Claudas ly voit ce faire, il ly dit: Lambegues,

come fus-tu si hardi qui cy venis devant moy, qui ses bien certainement que ie te hay plus que nul homme? — Or peus tu bien savoir, fait Lambegues, come ie te doubte? — Et cuides tu, fait Claudas, que ie n'aie mie bien cuer de toy occire, et que ie soie si debonnaire que ie ne t'occie mie? — Ie ne te tieng mie, fait Lambegues, si debonnaire, mais au plus felon que ie veisse onques. mais tant sai-ge bien tout vraiment que tant come tu veulles vivre, ne m'occiras-tu mie. Et le roy Claudas qui voit bien qu'il est le plus hardy chevalier qu'il eust onques veu, met ius *) l'espee qu'il tenoit, si ly dit: Lambegues, ie voy bien apertement que tu es le plus hardy chevalier que ie veisse onques de ton aage, et pour ta grant bonte te pardonne-ge mon mautalent. Tout ce fist Lambegues pour sauver la cite de Gaunes et le peuple que dedens estoit. Mais ore leirons atant de ceste conte et retournerons à nostre matiere pour conter come il avint à Palamides.

Comme combati avec Palamides un chevalier nomé Lambegues pour rescouvre la reyne Yseult.

Or dit le conte que tant chevaucha Lambegues en telle maniere qu'il est venu anques pres de Palamides, qui en maine la reyne Yseult plourant et dementant soy et regretant Tristan trop durement, et Palamides la conforte de tout son pouoir, qui tant est dolant de ce qu'il la voit plourer en telle maniere que pou s'en fault qu'il ne la met ius. et la reyne pleure toutes fois et detuert ses mains. Atant veés cy venir Lambegues qui crie tant quant il peut à Palamides: Sire chevalier, retournés. vous n'en menrois mie madame pour si d'achoison. il vous convien iouster à moy. Palamides cuide bien certainement que ce soit Tristan, il ly abandonne le cheval et Lambegues autressy, si s'entreviennent si durement qu'il s'entreportent à la terre les chevaux sus les corps et les glaives volent en pieces. mais nul aultre mal ne se firent que du cheoir, car les haubers estoient fors. il se relievent iustement et traient les espees. Adonc comence la bataille grande et plainiere, si s'entredonnent si grans coups dont chascun en est tout chargié et empirent leurs heaulmes durement, car les espees estoient bonnes. Mais de tant est, meschoit à Lambegues que toutes ses plaies qu'il avoit devant s'escreverent à saignier si que toute la place en est sanglente quelle part qu'il aille. mais il est si chaut et si iriés qu'il ne se sent du sanc qu'il pert, ains entent à ferir et à courir [couvrir] soy contre les coups Palamides qui plus ly donne que mestier ne ly fust, à ce qu'il estoit si vuide du sanc qu'à paine se peut il en estant soustenir et est si fieble qu'il ne fait mes que souffrir et endurer. et Palamides fiert sus luy aussi come fevre sus enclume et apersoit bien qu'il ne pouroit longuement durer, et pour ce trait il ariere et demande à Lambegues come il a nom. et celuy ly dit qu'il a nom Lambegues. Or sachiés tout certainement, dit Palamides, que si tu fusses Tristan, ie te occisse tout maintenant, mais por ce que tu n'es mie Tristan, te lerray ie atant. — Come, dit Lambegues, veus-tu donc lessier la bataille? ia ne suy ie mie encore outre. — Certes, fait Palamides, mais tu en es pres. regarde combien tu as perdu du sanc. Lors regarde Lambegues et voit que toute la

*) „Ius" est un mot qu'on rencontre bien souvent dans les anciens mss., d'ordinaire joint à *mettre* ou formant la locution „sus et ius", qui rend exactement *sursum ac deorsum* des Latins. C'est là l'étymologie du mot, qui s'est formé à l'analogie de *jusque* et *de-usque*.

terre estoit couverte de son sanc tout entour luy, si set bien adonc que toutes ses plaies sont escrevées. Lors dit à Palamides: Ha, fait il, ie suy hony, mais ce ne [n'est] mie par ta prouesce. ce sanc qui est venu est de plaies que ie avoie avant que ie me combatisse à toy. Et quant il a dite ceste parole, il cheit à terre come celuy qui en estant ne se pouoit soustener, tant estoit fieble durement. Quant Palamides voit ceste chose, il met son espee au feurre et monte, et quant il cuide trouver Yseult, il ne la trouve mie, car elle s'en fuyet parmy la foreste de sà et de là, et se vouloit noyer en une eve qu'elle veoit devant elle, car elle vouloit mieulx mourir, si come elle cuidoit, que estre as mains Palamides, ne que elle perdist Tristan. Lors n'ot mie granment allée, quant elle vint à la riviere de Loire, *) mais ensois qu'elle y parvenist, encontre elle un chevalier de Cornoualle qui s'en aloit à la cour et menoit avec luy s'amie. Quant le chevalier voit la reyne, il ne la reconnoist de rien, mais il reconnoist bien à son estat qu'elle estoit de hault afaire, et pour ce ly vient il au devant et ly demande: Dame, que voulés vous? et elle dit: Sire, ie me veul perir en ceste eve, car ie veul mieulx morir que aler avec le chevalier qui cy me seult qui m'en maine à force. Lors la prent le chevalier par le frain et ly dit: Ha dame, mercy, ie vous conseilleray moult bien. y'ai pres de cy un recet. se vous estes venues iusques là, vous n'auriés garde de tous ceulx de Cornoualle, fors que du roy Marc ou de Tristan. mais encontre ceulx ne vous tendroiege mie, car il sont mes seigneurs droituriers. Lors dit la reyne au chevalier come celle qui tant estoit liee de ceste aventure que nulle plus: Ha, franc chevalier, maine moy tost et sachiés, se tu me peust sauver bien, le te rendray. ie suy Yseult la reyne de Cornoualle. Le chevalier la reconnoist tout maintenant, si dit: Or tost, madame, du venir. se nous estions outre celle eve, nous n'aurion garde du chevalier.

Que vous diroie? La reyne est bien montée, si passe l'eve ardiment entre elle et sa compaignie, et chevauchent tant qu'il vienent à la tour: il entrent ens et la reyne fait maintenant fermer les portes et dit que onques mes n'avint à dame si belle aventure come à elle. se ore savoit Tristan tant seulement où elle est, il ne ly chaudroit de ceste aventure. mais ie doubte moult durement que quant il le saura qu'il ne s'occie de duel. — Ha, dame, fait le chevalier, nous sommes si pres de la court, que ie ly conteray encore à nuit. — Ie vouldroie ia, fait la reyne, que il le seut, car ie say certainement si tost qu'il le saura, il vendra ceste part. — Dame, fait le chevalier, ie iray puis qu'il vous plaist. Lors prent maintenant ses armes et monte, et la reyne ly prie moult qu'il ne die ceste chose fors à Tristan seulement, et le chevalier dit que non fera il. atant se part le chevalier de la tour.

Come Palamides occist le chevalier qui avoit gouvernée la reyne Yseult en sa tour.

Quant le chevalier fu parti de leans, il ly avint en telle maniere qu'il encontra Palamides, qui bien vousist mourir de sa volunte. Quant il encontre le chevalier, il ly dit tout maintenant: Ha, sire chevalier, veistes vous madame Yseult? Et le chevalier qui ne connoit Palamides ly dit: Y'en say bien nouvelles où elle est. — Où? dit Palamides. — Certes, dit le chevalier, elle n'a nulle paour de vous. par moy l'avés vous perdue, car ie l'ay mise en celle

*) Ms. 49 Harl., étant du pays, est mieux informé sur le nom de la rivière, qu'il appelle Ornice.

tour là devant tant que mesire Tristan viegne. — Voire, ce dit Palamides, as tu ce fait? — Certes oy. — Tu m'a tollu la chose du monde que ie aime plus. ie t'en rendrai tout maintenant le guerdon. Lors tret l'espee et le chevalier fait semblant qu'il se veult deffendre, mais Palamides le fiert parmy le heaulme et le fendi iusques as dens. Le chevalier cheit come celuy qui sent la mort, et Palamides remet l'espee au feurre et dit: Tu m'a doumagé, mais tu l'as chierement acheté. mais en ton doumage ne gaaigne-ge rien. Atant s'en va tant qu'il vint à la tour et treuve la porte fermée et dit, puis qu'il ne peut leans entrer, or a il le tout perdu. La reyne estoit ia venue à une de fenestres de leans, et quant elle voit Palamides, elle ly dit: Sire chevalier, or poués vous atendre. se vous par engin me gaignastes, et ie me suy par sens delivrée. ne iamais ne me raurois entre vostre mains, se dieu plaist. Palamides lieve adonc la teste et dit: Dame, se ie vous ay perdue, ie m'en souffreray poure et doulant, et puisque aultrement ne puet estre, ie m'en souffreray au mieulx que ie pouray. — Certes fait Yseult, ie ne vous loe mie que vous atendes cy longuement, car se Tristan vient par aucune aventure, il vous occira. — Dame, fait Palamides, ia de cy ne me moueray tant que vous y soiés, car se Tristan y vient par aucune aventure et il me occit, ce me sera grant honour. car autant m'est se ie mour pour vous come se ie vif [vive]. — Certes, fait la reyne, vous estes molt fol qui maines et ie ne vous aime mie. — Dame, fait Palamides, se vous ne m'amés mie, si vous aimerai-ge, et tant come vous me harrois plus, et plus vous ameray, et se de vous ie pouoy bien oster mon cuer, si ne l'en osterai-ge mie, car mieulx vous amerai-ge amer sans guerdon que en amer une aultre dont ie aie toutes mes volentes. Atant se part Yseult de la fenestre pour ce que de celuy ne se peut aultrement delivrer, et quant il ne la peut plus veoir, il descent et oste le frain à son cheval el le laisse pestre, et apres pent son escu à un arbre, puis s'assiet de coste de la porte de la tor, que nul n'en puisse yssir hors que parmy luy. et quant la reyne voit ceste chose, elle s'en rit et dit qu'il est fol naturel, et ceulx qui de leans estoient demandent à la reyne qui il est. Certes, fait elle, il est bon chevalier, mais ia por sa bonte ne m'aura en sa sesine, car ie m'occiroie ensois. — Dame, font il, or n'aiés doubte, car vous estes bien delivrée de luy. — Vous dites voir, fait la reyne, la dieu mercy. Ainsy parle la reyne de Palamides et prie à dieu qui'l ly envoie Tristan, car se il estoit venu, elle n'auroit garde, ce dit [elle]. Mais atant se test ore le conte de Palamides et de la reyne Yseult et retourne au roy Marc.

Come Tristan se combati contre Palamides pour la reyne Yseult et come il rent la reyne Yseult au roy Marc.

Or dit le conte que le roy Marc fu moult couroucié pour la reyne Yseult que Palamides en amenoit en telle maniere que vous avés ouy, et tous les barons de Cornoualle estoient si esbahis qu'il n'osoient lever les testes. Au soir revint Tristan de le chacier moult ioieulx et moult lie, et quant il vit qu'il estoient tous par leans si comunaument courouciés, il en fu tout esbahy, car il ly souloient tous faire ioie quant il venoit, adonc vient devant son oncle et le salue, et il rent son salu matement. Sire, fait Tristan, se il vous plaist, dites moy pour quoy vous estes si mas et tous ceulx de ceans aussi, et huy matin estiés si en ioie. — Beau neveu, fait le roy Marc, ainsy va des choses du monde. ore est l'omme lie et ore est couroucié. huy matin nous estions tous ioieulx, et ore

nous est une chose avenue dont nous sommes tous couroucié̃s. Lors li conte come un chevalier enmaine Yseult et par quelle maniere. Ne onques, fait le roy, n'ot ceans chevalier qui pour luy osast ses armes prendre. Quant Tristant ot ceste nouelle, il est si durement irié quil mue toute la coulour, lors dit au roy Marc: À nom dieu, bel oncle, se celuy de Cornoualle vous ont failli, veés cy Tristan qui ne vous fault, et certes ie voldroie mieulx morir que madame Yseult fust ainsy perdue. or me dites quelles armes porte le chevalier, et le roy ly devise maintenant. À nom dieu, fait Tristan, ie le connois bien. ce est le meilleur chevalier que ie trouvaisse onques. mais s'il estoit encore meilleur qu'il n'est, si ly convient il qu'il me rende Yseult, car ceste perte n'est mie ieu. Lors demande ses armes maintenant. Que est ce, beau neveu? fait le roy, que volés vous faire? la nuit est si noire et si obscure que se vous estiés la hors, ne verriés vous orendroit où aler, mais souffrés vous iusques demain et lors irois apres, et dieu ydoint faire mon prou et vostre honnour. Et Tristan dit qu'il ne remandroit en nule maniere, et le roy dit que si fera. Quant Tristan voit qu'il ly convient remanoir, il est trop couroucié. lors dit par mautalent: Oncle, fait il, vous dit mal, et quant il a dite ceste parole, il s'en entre en une chambre tout seul en tele maniere, que onques n'y entra ne le roy Marc ne Gouvernal ne aultre, car il avoit fermé sus luy. Que vous diroie-ge? Toute la nuit ne fine Tristan de faire duel et mauldit le roy et tous ceulx de Cornoualle. Un pou devant le iour s'en ist Tristan de la chambre et mengie un petit, puis s'arme maintenant et prent son escu et son glaive et monte sans aultre delaument, et maine avec luy Gouvernal tant seulement, et se part atant de la court sans plus dire.

Quant Tristan fu hors de Norhoult, il chevauche tant entre luy et Gouvernal qu'il vint là où Lambegues gesoit tel atourné qu'il ne savoit où il estoit, et si gesoit sus son escu, son heaulmé en sa teste. Tristan le connoit maintenant as armes que ceulx de la court ly avoient devisées, quant il distrent qu'il estoit alé apres le chevalier pour rescourre Yseult. Quant Tristan voit qu'il gist en terre à tele maniere, il descent tout maintenant et a moult grant paour qu'il ne soit mort. il le boute et celuy tressault, et Tristan ly demande: Sire, come vous est? — Qui estes vous? fait Lambegues. — Ie suy, fait il, Tristan vostre amy. pour dieu, dites moy se vous pourois garir. — Sire, fait il, ie garisisse bïen, se ie eusse mire *) et ie fuisse à repos. mais pour dieu querés mon cheval, car se ie estoie monté, ie retorneroie à la court. — Ce ferai-ge bien, fait Tristan. Adonc va querant sà et là et tant fait qu'il le treuve et ly amaine et ly aide tant qu'il est monté, et puis ly dit qu'il chevauche souef **) pour ce qu'il ne ly face mal, car tost pouroit estre en perill de mort, et celuy dit que si fera il. puis ly demande la voie par où Palamides alla, et celuy monstre. Lambegues chevauche tant qu'il vint à la court où il fu bien et bel receu, si dit qu'il avoit parlé à Tristan qui chevauche apre Palamides. Ha dieu, fait le roy Marc, sauvés le moy et ly donnés faire ceste emprise en telle maniere que Cornoualle en soit honnorée. Ainsy disoit le roy Marc, et Tristan qui va apres Palami-

*) „Mire“, *medecin, chirurgien* et quiconque se met à guérir les malades; le mot s'écrit par fois „myere“ et dérive aparemment de *mirrhe.*

**) „Soef“, „souef“, „soues“, *doux, agréable, suave,* de *suavis.*

des chevauche tant qu'il vint à l'eve que la reyne avoit trouvée le jour devant, et passe l'eve tout le chemin que la reyne avoit fait, et trouva le chevalier que Palamides avoit occis, qui l'aloit querre, ainsy come ie vous ay conté. Quant Tristan voit le chevalier en telle maniere, il dist à Gouvernal: Par cy s'en va Palamides, veés cy de ses coups. il n'y a chevalier en Cornoualle qui tant feist. bien le doit prisier qui l'aime. — Certes, dit Gouvernal, Palamides est moult preudomme. — Si m'aist dieu, maistre, se il n'amast Yseult, ie ly vousisse plus de bien qu'à homme du monde. mais qui peut estre celuy chevalier? — Certes, ie ne say, fait Gouvernal.

Adonc se remetent en lour chemin, mais il n'orent mie granment allé quant il trouverent deubs voies, l'une qui va en la foreste et l'aultre qui aloit à la tour où Yseult estoit. Maistre, fait Tristan, or ne say à la quelle voie Palamides va. vous irois ceste et moy ceste aultre, si nous assembleron demain à heure de midi à la crois vermeille, et qui ensois yvendra atendra son compaignon. et se vous aprenés nouelles de Palamides, vous le me dirois et ie retourneray puis là. Atant se part l'un de l'aultre. moult poise durement à Gouvernal de ce qu'il se depart de Tristan. Gouvernal s'en va tout le chemin qui aloit à la tour et quant il est pres venu, il voit Palamides qui se seoit tout armé desoubs un arbre et pensoit durement. Quant Gouvernal le voit tout maintenant, li chiet au cuer que ce est Palamides, mais il s'en doubte pour ce que maint chevaliers s'entresemblent, et quant il vint à Palamides et il voit qu'il ne se remue, il cuide qu'il dorme, si dit: Sire chevalier, esveillés vous. Palamides qui pensoit à la reyne ne l'entent mie, et Gouvernal le rapelle derechief, et il ne ly dit mot. À nom dieu, dit Gouvernal, merveilles voy, que veés cy un chevalier qui n'ot, ne ne voit, ne si n'entent. ce n'est mie Palamides, mais ie veul savoir qui il est. Lors le prent par le heaulme et le tire et li dit: Sire chevalier. esveillés vous. et Palamides se prist [s'esperit]. Quant il voit Gouvernal et il voit qu'il nest mie chevalier, si ly dit: D'y va, pour quoy m'as-tu hosté de mon pensier? certes, se tu fusses chevalier, tu le comparasses [chierement], mais or t'en va, ie te claime quite pour ce que tu n'es mie chevalier. — À nom dieu, fait Gouvernal, ainssois me diras ton nom. — Ie ay, fait il, nom Palamides. or t'en va, car nul au monde ne me pouroit donner ce que tu m'as tollu. — Savés vous, fait Gouvernal, nouvelles de la reyne Yseult? — Oy, fait Palamides, elle est en celle tour, et ie suy cy pource qu'elle ne puisse issir que par moy. car se ie la pouoie tenir, ie ne demanderoie aultre. — Certes, fait Gouvernal, vous chaciés folie, car se Tristan y vient, trop tart serois à repenter. Atant s'en part Gouvernal de Palamides et tant est allé et tant se hasté qu'il voit Tristan devant luy. il ly escrie: Sire, atendés moy. et Tristan se regarde quant il sent escrier, et quant il apersoit que ce est Gouvernal, il ly demande quelles nouvelles de Palamides. Il ly respont: Sire, ie l'ay trouvé et Yseult autressy. lors ly conte en quelle maniere. Sirè Dieu, fait Tristan, ne soffres que nos amours soient ainsy departies! maistre, or de l'aler, car molt me tarde durement que ie voie Palamides et que ie l'aie esprouvé. certes ie ly mostreray que ie say faire. Tant ont allé en telle maniere qu'il vienent pres de la tour, et encore seoit Palamides desoubs l'arbre et pensoit autressi come devant. Quant Tristan le voit, il ly escrie maintenant: Or sus, or sus, Palamides, gardés vous de moy, car ie vous deffie. La reyne Yseult qui en la tour estoit, ainsy come ie vous ay conté,

reconnut Tristan, si s'en va à la fenestre maintenant, et elle le vit, si dit: Ha, fait elle, benoit soit Dieu! or m'a il delivrée. Et tous ceulx de leans monterent erraument as fenestres pour veoir la bataille. Palamides, qui pensoit en telle maniere come ie vous ay conté, n'entendi mie Tristan quant il ly escria, et Gouvernal descent erraument et le prent par le heaulme et le tire si fort à luy que Palamides lesse son pensier, et quant il voit Gouvernal, si li dit: Escuier, fait il, tu ne fas mie cortoisie qui ainsy me hostes mon pensier, et aultre fois l'as huy fait. Et Gouvernal ly dit: Palamides, vostre pensier ne vous vault rien, veés qui Tristan, qui vous deffie.

Quant Palamides entent ceste parole, il se lieve tout maintenant et s'adrece ver son cheval et s'apareille et monte et prent son escu et son glaive, et si dist: Tristan, fait il, moult m'eslonges de mes amours. tu me tollis premierement Yseult en Yrlande come ie estoie au point de veoir la, et ore la reyne veuls tollir au point où ie l'ay gaaignée. — Ce ne peut estre, fait [Tristan], Palamides, coment osas-tu entrer en Cornoualle tant que tu me seusses vif? en cuides tu mener Yseult? nanil voir, ains en mouras, se ie puis. Lors metent les mains as espees, qui n'y font aultre deleaument et s'entrecourent sus sans plus dire. si entredonnent si grans coups sus les heaulmes qu'il en font le feu saillir. il se detrenchent les heaulmes et les haubers et s'entr'apareillent si à celuy premier assault, que chascun a asses plaies et que [le plus] hetie a mestier de mire. Quant la reyne Yseult voit ceste bataille si cruelle, elle a grant paoure de Tristan, car elle set bien certainement que Palamides est trop bon chevalier et pour ce ne set elle que dire. elle voit bien apertement que chascun greve son compaignon à son pouoir. Quant elle voit les grans coups que Palamides donne à Tristan, il ly est bien avis qu'elle les resceve, si dit qu'elle ne le peut plus souffrir. adonc descent maintenant aval et ist dehors de la tour. Quant Gouvernal voit la reyne venir, il ly va maintenant à l'encontre et ly prie que elle departe celle bataille si que nul deulx ne muire, car onques ne vit deubs si bons chevaliers. Ie les departiray, fait elle, se ie puis. Lors s'en vint vers eulx come fame iriée et leur dit: Tristan, lessiés ceste bataille et vous, Palamides. — Dame, fait celuy, volentiers. Lors dit la reyne à Palamides: Palamides, fait elle, vous dites que vous m'amés. — Voirement vous aime-ge, dame, plus que moy mesmes, ne iamais n'auray ioie ne doulour se non par vous. — Certes, fait la reyne, se vous m'amés tant come vous dites, vous ne refuserois mie ce que vous demanderay. — Madame, fait Palamides, ie feray tout ce que vous me comanderois come qu'il m'en aviengne. — Ie veul fait elle, que vous lessiés ceste bataille et que vous en allés en la meison du roy Artus et me salués la reyne Genevre et ly dites que ie ly mande que ly dont [dieu ly donist] ioie de ses amours et que au monde n'a que deubs dames et deubs chevaliers dont elle aime l'un et moy l'aultre. et se mon amy eust repaire en la grant Bretaigne ainsy come le sien, il fust bien autant prisié come le sien, et se nous estions ensemble entre moy et elle nous ferions iuger de nos beautes et de la bonte des amis. et si vous comande, fait la reyne, que vous ne venés iamais en lieu où ie soie, se ce n'est en la grant Bretaigne. Lors comence Palamides à plourer et dit tout en plourant: Dame, fait il, ce ferai-ge puisque vous me l'avés comandé. soubtillement m'avés deceu et chacié loing de vous. mais toutes fois vous veul-ge prier que vous ne metes vostre cuer en pire lieu de moy. — Palamides, fait Yseult, ia puis

dieu m'ayde que ie ne lerray mes premiers amours. Atant s'en va Palamides qui n'y fait aultre deleance et s'en va trop durement blecié. et Tristan ne restoit mie trop sain.

Adonc s'en entrent en la tour, si desarment Tristan, et Yseult ly restraint ses plaies, et puis comencent à mengier. Apres mengier comence Tristan à parler à la reyne Yseult et ly dist: Dame, vous savés bien que ie n'ay mie parti mon cuer da vous, ne vous le vostre de moy, et sachiés vraiement que, se le roy Marc le set, il nous occira. pour ce loeroi-ge que nous allissions en la meson du roy Artus, car là n'aurons nous garde du roy Marc, si userons vie en ioie ensemble. — Tristan, fait la reyne, vous savés bien que nous entr'amons par force, ne nostre amour ne fu onques aperceue, et se nous alions ore en telle maniere, nostre follie sera conneue apertement, et si en seroiés donc apellé traitre de vostre oncle et moy reyne deslealle. et pour ce loe-ge que nous en alons ariere, et telle vie que nous avons menée iusques cy, si menons iusques à temps, et se nous estions aperceus par nulle aventure, adonc prendrions nous conseill que nous pourions faire. — Dame, fait Tristan, le voulés vous donc ainsy? — Oy, fait elle, sans faille. — Et ie le veul donc, fait Tristan, puis qu'il vous plaist, mais sachi. vraiement que, se le roy Marc nous aparsoit en nulle maniere, nous n'aurons iamais si bon yssir de ses mains et hors de Cornoualle que nous [aurions] orendroit.

Que vous diroie-ge? Deubs iour demorerent ensemble entre Tristan et Yseult à telle ioie et à tel soulas come leur pleut. Et ceulx de la tour demanderent asses s'il avoient veu leur seigneur, et Tristan dit qu'il cuidoit que ce fust celuy qu'il avoient trouvé occis et mort. Apres ce se departirent de la tour Tristan et Yseult et Gouvernal tant seulement, comanderent moult ceulx de leans à dieu et puis se mistrent au chemin et chevaucherent tant quil vindrent à la court. Quant il furent descendus, Tristan vint tout armé devant son oncle et dit: Oncle, dit il, veés cy la reyne Yseult, ie vous la rent. vous la donastes follement et ie la vous remaine à moult grant paine. et se vous amés vostre amour, si la gardés mieulx aucune fois. Le roy Marc l'en mercie moult et dit que iamais ne metra sa fame en telle aventure.

Fin du ms.

MINNES-TAL

öfver

NILS GUSTAF NORDENSKIÖLD,

FILOS. DOKTOR, ÖFVER-INTENDENT VID BERGSTATEN I FINLAND, STATSRÅD, RIDDARE AF KEJSERL. S:T ANNE ORDENS ANDRA, KEJSERL. KONGL. S:T STANISLAI ORDENS ANDRA, KEJSERL. S:T WLADIMIR ORDENS FJERDE KLASS OCH KONGL. SVENSKA NORDSTJERNE ORDEN SAMT LEDAMOT AF FLERE SÅ VÄL IN- SOM UTLÄNDSKA LÄRDA SAMFUND,

hållet

på Finska Vetenskapssocietetens Års- och Högtidsdag

den 29 April 1866

af

A. E. ARPPE.

F. d. Öfverintendenten vid Bergstaten i Finland, Statsrådet och Riddaren, Filosofie Doktorn Nils Gustaf Nordenskiöld, hvilken den 21 sistl. Februari slutade en lång och verksam lefnad, hade en väsendtlig andel i Finska Vetenskaps-Societetens första stiftelse; han åtnjöt ett stort och välförtjent anseende i den vetenskapliga verlden; han beklädde inom fäderneslandet ett ansvarsfullt embete; med skäl har Societeten derföre önskat, att en utförligare framställning af hans lefnadsöden skulle finna plats i dess Handlingar.

Det är såsom erfarenheten lärer ingen lätt uppgift att fälla rättvis dom öfver död man; det är icke heller lättare att af de spridda drag, hvari en rikt begåfvad ande under en lång lefnad i olika riktningar uppenbarar sitt innersta väsende, sammanfoga en så helgjuten och natursann bild, att den skulle hos de öfverlefvande förmå återupplifva den saknades minne, men för efterverlden bevara i trogen urskrift den oförgängliga delen af hans namn och hans verk.

Denna svårighet, som en på den historiska teckningens gebit ovan hand i dubbelt mått måste känna, har dock uti förevarande fall till någon del åtminstone bort kunna undanrödjas genom anlitande af det rikhaltiga biografiska material, den hädangångnes närmaste efterblefne välvilligt till begagnande öfverlåtit. Ur en vidsträckt brefvexling med flere af hans samtids utmärkta naturforskare, isynnerhet den mest frejdade bland dem alla, hans lärare och vän Berzelius, kan man kanske tydligare än ur vetenskapens tryckta tideböcker förnimma, huru vetenskapliga problemer det ena ur det andra framspringa, huru snillets skapande makt eller viljans ihärdighet eller en lycklig slump framkalla många vigtiga upptäckter och man tycker sig likasom på närmare håll skönja, hvilken andel han sjelf har i sin vetenskaps framsteg, hvilken tanke han hyser om andras tillgöranden derutinnan. En mängd andra handskrifter har satt mig i stånd att om hans embetsmannaverksamhet och personliga egenskaper vinna en fullständigare bekantskap än nakna meritförteckningar och ett först på hans ålderdom inledt personligt umgänge kunnat skänka.

Denne vår bortgångne medbroder, hvars lefnad och verksamhet bör utgöra föremål för efterföljande skildring, är icke den förste inom slägten, som lemnat efter sig ett varaktigt minne. Det föga mer än ett sekel gamla namnet har varit fästadt vid flere minnesvärda personligheter, alltid vid någon utmärktare man i hvarje ny slägtled detsamma upplefvat. Måhända skall det derföre icke anses som en alltför obehörig afvikelse från ämnet, om vi först kasta en flygtig blick på Nordenskiöldska ättens stamtafla för att der uppsöka dess mest framstående målsmän. Främst stå tvenne ofrälsemän: en Löjtnant Nordberg på 16-hundratalet och hans son, Öfverinspektoren för salpetersjuderiet i Nyland, Johan Erik Nordenberg, född 1660 på torpet Nordanåker i Tierps socken uti Upland. Han lefde till 1740, åtnjöt stort anseende och var i landthushållning så förfaren, att han af allmogen ansågs som trollkarl [1]). Hans söner Anders Johan och Carl Fredrik blefvo 1751 benådade med adelskap; den förre blef Landshöfding i Karelen, Savolaks och en del af Kymmenegårds län och slutligen öfver Nylands och Tavastehus län samt slöt sjelf, 1763, sin ättegren på svärdsidan. Den yngre brodren blef stamfader för såväl friherrliga som adliga ätterna Nordenskiöld [2]) i Sverige och Finland. Vid brodrens död tog han såsom Öfverste vid kongl. fortifikation och finska brigaden afsked från tjensten och flyttade från Sverige öfver till Finland, der han förut utfört många befästnings- och försvarsarbeten och före och efter 1741—43 års krig äfven blifvit använd i andra „hemliga, riksvårdande och höga värf“. — Han var en mångsidigt bildad och lärd man; skicklig fortifikationsofficer och väl bevandrad i naturvetenskaperna synes han med teoretiska insigter och fallenhet för abstrakta spekulationer hafva förbundit den praktiska bestyrsamhet, som dref honom till mångfalldiga, för det allmänna och honom sjelf gagnande företag. Han egde i Nyland de tvenne stora possessionerna Frugård och Eriksnäs [3]). På dessa sina egendomar anlade han schäferier och var en af de första, som begynte med potatisodling i landet; på Frugård byggde han den första finska fin- och mångbladiga sågqvarn; på Eriksnäs erhöll han utmärkta fruktträd medelst trädskolors anläggande af kärnor, ympande och okulering. „Han ansåg för sin vanliga ro, säger hans biograf [4]), att uppodla kärr och mossar, att rödja åker och äng, att anlägga fiskerier, vattenledningar, mjölqvarnar, skeppsbyggerier, tegelbruk, stengärdesgårdar, m. m.“ Men han sysselsatte sig äfven med forskningar af högre art och tänkte mycket i teologiska och naturfilosofiska ämnen, såsom efterlemnade handskrifter och äfven tryckta afhandlingar bevittna [5]). Att en så lärd man skulle blifva kallad till ledamot i den lärda inrättning, som under namn af kongl. vetenskaps-akademin stiftades 1739 i Stockholm,

finner man helt naturligt; mindre naturligt, att han då ännu vid 37 års ålder bar löjtnants epåletter [6]). Han var akademins ordförande 1758 och höll då vid praesidii nedläggande ett „*Tal om nyttan af öfverflödigt vattens uttappande utur kär, insjöar och mossar i Finland*". Dessutom besvarade han 1761 akademins prisfråga: *Om bästa sättet att uppodla mosslupna ängar* [7]) och beskref i dess handlingar sex s. k. Rön, hvaribland särskildt bör ihågkommas hans *upplysningar vid frågan om vattuminskningen* (1769). Han var gift med Hedvig Märta Ramsay och hade 18 barn, af hvilka halfva antalet, 7 söner och 2 döttrar, ännu lefde, då 1779 hans jordiska vandel afbröts. Af sönerne förvärfvade sig Viceamiralen Otto Henrik Nordenskjöld stort namn såsom utmärkt sjöofficer, särdeles under kriget 1788—90; han blef 1815 upphöjd i friherrligt stånd och dog 1832 vid 85 års ålder på sin egendom Fårebo i Småland. De yngste af sönerne, August, Bergshauptman i Finland och Carl Fredrik, Protokollssekreterare i utrikes expeditionen, gjorde sig kända genom sina förbindelser med den tidens andeskädare, hvarutom den sistnämnde såsom utgifvare af tidskriften: Medborgaren och den andra brodren genom sina alkemiska experimenter och sin äfventyrliga lefnad, som så olyckligt slutade vid Sierra Leonas stränder, vunnit en viss ryktbarhet.

De mystiska spekulationer, hvilka under denna tid af otro och upplysning uppkommo och emellan naturens och andens verkningssätt sökte ett innerligare och djupare samband än den nyktra, rent empiriska forskningen eller den enfaldiga tron kunde uppdaga, funno en tacksam jordmån inom Nordenskiöldska slägten. Redan den mångkunnige stamfadren beledsagade sitt tal om vattens uttappande ur kärr med betraktelser om verldsbyggnaden, jordens daning och inrättning, hvilka röja sitt svedenborgska ursprung, hvarföre äfven vetenskaps-akademins sekreterare i svaret på talet kunde säga: „J tänken väl icke lika med akademin angående första grunderna af naturkunnigheten; men J ären dock alltid ense om dess nytta och tillämpning". Att han spekulerade i alkemi och äfven befattade sig med animal magnetism synes vara säkert, om han ock ej „såsom andra lät hänföra sig att blanda det ena med det andra, utan som en klok och dygdig man undvek öfvermåttet". Men flere af hans söner, särdeles de ofvannämnde yngste, voro icke så återhållsamma [8]), utan de svärmade mer eller mindre för animal magnetism, alkemi, drömtyderi, omfattade med hänförelse Svedenborgs nya uppenbarelser såväl de naturfilosofiska som de teologiska och voro erkända anhängare af den s. k. nya kyrkan, det nya Jerusalem, som med Svedenborgs lära om rättfärdiggörelsen till utgångspunkt, ej blott sökte grundlägga en egen rationalistisk kristlig församling, utan äfven inom stats- och samhälls-

lifvet tillämpa hans läror. Det är ej obekant, att denna lutning till mysticism inom slägten icke utdog med nämnda representanter, utan fortlefde ännu senare, isynnerhet bland dess qvinliga medlemmar.

Den tredje i ordningen af ifrågavarande sju bröder var Öfversten vid fortifikationen Adolf Gustaf Nordenskiöld, som blef egare till Frugård och i sitt ägtenskap med Hedvig Eleonora Liljehöök fader till en ganska stor mängd barn. Den yngste af hans söner var vår nu saknade medbroder, Statsrådet Nils Gustaf Nordenskiöld, som på Frugård den 12 Oktober 1792 såg dagens ljus. Efter att hafva genomgått gymnasium i Borgå, inskrefs han som Student vid Åbo universitet år 1811. Han egnade sig der åt juridiska studier; „ty, skrifver hans tolf år äldre broder [9]) till honom, af alla vägar man kan välja, finnes ingen, som lemnar det oberoende, som den juridiska, då man ej vill mer än blifva domare; man gör sin tjenst, korresponderar med hofrätten och ser ingen förman; men lust och fallenhet bör man visst hafva för ett lifstids yrke, annars gör inbillningen det tungt och odrägligt“ — och lust och fallenhet för juridiken tyckes den yngre brodren sannerligen icke egt. Redan under sina skol- och gymnasiiår var hans sinne upptaget af naturstudier: han samlade insekter och vexter och sammanskref en ganska fullständig förteckning öfver Floran i Frugårdstrakten; mineralierna fängslade då redan hans blick och sin böjelse för mekaniska kombinationer tillfredsställde han genom egenhändig slipning af glas för optiska ändamål, en sysselsättning, som han en tid idkade med förkärlek; frukten deraf blef särskilda mikroskopiska apparater och några par glasögon, hvaraf han sjelf bar ett par — åtminstone ett glas — intill slutet af sin lefnad. Denna fallenhet för naturvetenskaperna, som närdes af den välvilja, honom bevisades af dåvarande lektorn i matematik vid Borgå gymnasium, den utmärkte läraren Magnus Alopæus, kunde ej ändra fadrens beslut och åsigt om den lefnadsbana sonen borde välja. Naturvetenskapen, tänkte han måhända, hade ledt hans olyckliga broders håg och sinne till guldmakarekonstens farliga yrke, och endast brist och fattigdom hade blifvit frukten deraf; naturvetenskaperna voro ej i stånd att gifva sina idkare lifvets säkra bergning, hvilken dock aldrig saknades vid domarebordet. Till följe af fadrens uttryckliga vilja studerade Nordenskiöld således juridik, undergick domareexamen 1813 och inskrefs vid Åbo hofrätt den 16 December s. å. Men redan om sommaren 1815 finne vi den unge Hofrättsauskultanten på en mineralogisk och geognostisk exkursion kringströfvande Pargas' vidsträckta och vidtberyktade mineralfält.

Sällan hafva väl för en ung man flere anledningar funnits att egna sig

åt vetenskapliga forskningar än de, som från alla håll drefvo Nordenskiöld in på mineralogins område. Om också hans för uppfattning af den yttre formens allmänna skiljaktigheter skarpa öga och det matematiska sinne, hvarmed han var begåfvad, grundade hans särskilda kallelse just för denna gren af naturforskningen, så voro säkert bland de väckelser han utifrån emottog, många hvilka företrädesvis riktade hans håg på den oorganiska naturens alster. Utom nyssberörda sysselsättning med glasslipning kunde det vid hans fädernehem Frugård uppträdande kalkstenslager, som innesluter särskilda egendomliga mineralier, först hafva väckt hans lust att syssla med stenar och krystaller; men framförallt verkade väl härtill den kärlek, hvarmed hans fader omfattade naturvetenskapen, naturalhistorien och mineralogin isynnerhet. Man behöfver blott inträda i den af honom uppförda byggnaden på Frugård och se huru der på rymliga gallerier, hvilka omgifva en äfven i öfrigt efter en egendomlig idé inrättad sal, böcker och vetenskapliga samlingar funnit en hedersplats; man behöfver blott veta, att han underhöll en så ovanlig inrättning, som ett kemiskt eller alkemiskt laboratorium, anlagdt sannolikt af fadren, att hans broder bergsmannen och alkemisten August Nordenskiöld i sina skrifvelser till honom ofta berör vetenskapliga frågor och talar om hans naturalhistoriska samlingar [10]), för att finna att äfven han — i öfrigt svedenborgian och magnetisör — var en man med detta djupare begär efter högre insigt, som så ofta öfvergår från far till son och någongång bibehåller sig i slägten från led till led. Så kan man föreställa sig att hos den unge Nordenskiöld en forskningslust väcktes, som fadrens förståndiga beräkningar och betänkligheter sedermera ej mera kunde qväfva, som snart skulle omfatta hela vetenskapen och sprida ljus främst öfver det dunkla området af fosterjordens mineralogiska företeelser. Ty då för tiden, d. v. s. för ett halft sekel tillbaka, kände man ännu ej mycket om Finlands mineralier. Väl hade redan åren 1737 och 1738 Daniel Tilas oförtrutet anställt undersökningar i särskilda delar af landet angående våra bergs allmänna beskaffenhet och genom skärpningars öppnande sökt vinna en föreställning om deras innehåll, men det är klart, att dåförtiden utförda geognostiska forskningar skulle trefjerdedelssekel senare hafva ett ganska litet värde, särdeles som resultatet af dem, hvad mineralfyndigheten beträffar, var af en mera negativ art; ty man kom till den slutsatsen, att „gråbergsslagen öfverallt i Finland äro ganska vilde och oduglige till att hysa dugliga mineralier och ädlare metaller; att ej ännu den tiden fanns mera än tvenne malmtrakter, nämligen uti Tavastkyro och Tammela; att ingen eller ringa förhoppning gafs i de af Tilas undersökte Björneborgs och Tavastehus läner till jerngrufvor och jern-

verks upprättande, att intet spår fanns till silfvermalm eller blyglans, att endast uti Eura, Eura-Åminne, Hvittis och Loimijoki socknar hade man att påräkna upptäckter af mineralier, o. s. v.“ Pehr Adrian Gadd undersökte dock skilda trakters berg- och jordarter; malmletningar bedrefvos och med detsamma upptäcktes åtskilliga mineralställen, hvilka erhöllo stort namn genom sina för vettgirigheten dyrbara, fast för girigheten nog värdelösa skatter. Man kunde säga, att likasom enligt geologiska hypoteser om jordens urtillstånd det fasta landet småningom uppstigit ur hafvets vågor och enstaka högre uppdrifna punkter deraf först blifvit belysta af solens strålar, så har äfven vår kunskap om jordskorpans sammansättning och dess beståndsdelars beskaffenhet utgått från vissa, på jorden kringströdda, genom sin mineralrikedom utmärkta punkter, derifrån denna kunskap sedan utvidgat sig åt olika riktningar och för vetenskapens ljus blottat allt större sträckor af jordskorpan. Dylika för den mineralogiska vetenskapen klassiska punkter inom fäderneslandet äro t. ex. Orijärvi kopparmalmfält, som upptäcktes 1757, de af Tilas redan uppmärksammade mineralställena i Tammela socken, Pargas kalkbrott, der isynnerhet Grefve Fabian Steinheil påträffade många utmärkta mineralier, vidare Kimito, Lojo, Pitkäranda och några andra. Men äfven om de skördar man redan gjort på dessa ställen, varit rikare än de verkligen voro, kunde dock noggrannare undersökningar bringa ännu mycket nytt i dagen. Den rikaste skörden återstod i alla fall att inberga, sålänge mineraliernas vetenskapliga undersökning ännu icke var genomförd, de finska mineraliernas knappast påbegynd. För en sådan undersökning var tiden nu kommen efter de epokbildande framsteg mineralogins vigtigaste hjelpvetenskaper — kemin, krystallografin och vissa delar af fysiken — då nyligen gjort: kemin genom utvecklingen af läran om de bestämda proportionerna och Berzelii stora arbeten i den kemiska analysen; krystallografin genom dess rent matematiska grundläggning och Wollastons sinnrika instrument att mäta krystallvinklar; fysiken genom David Brewsters undersökningar om krystallernas optiska förhållanden. Hvilken lockelse var det ej då att egna sig åt mineralogiska forskningar, då detta fält ännu var så nytt och så gifvande, då vettgirigheten öfverallt på detsamma stötte på vigtiga problemer och förut okända medel och utvägar till dessas besvarande nyligen blifvit funna!

Hvad som slutligen bidrog att stärka Nordenskiöld i hans beslut att utbyta den juridiska mot den mineralogiska banan, på hvilken han sedan snart leddes till tanken att blifva bergsman, var den utmärkta ynnest, hvarmed han blef omfattad af den alltid med högaktning nämnda Maecenaten

Grefve Nikolai Rumanzoff och af landets dåvarande Generalguvernör Grefve Fabian Steinheil, hvilken för mineralogin fattat en kärlek, som enligt hans egen försäkran småningom stegrats till verklig passion.

Sedan Nordenskiöld om hösten 1815 återkommit från den ofvannämnda utflygten till Pargas, der han gjort en rik och vacker insamling, fick han det följande året, försedd med respengar af Grefve Rumanzoff, med rekommendationsbref af Grefve Steinheil, företaga en resa till några af Sveriges bergslag. Resan gick öfver Upsala, Dannemora, Sala och Norberg till Fahlun. Här sammanträffade han med Berzelius och Gahn och gjorde exkursioner med dem till de då nyss upptäckta mineralställena Finbo och Broddbo. Under dessa utflygter hade man bland mycket annat funnit ett mineral, som ansågs vara granat; Nordenskiöld slöt af ett blåsrörsprof, att det borde vara någonting helt annat. Det var ett nytt, mycket sällsynt mineral — Fluor cerium [11]). — Denna säkerhet i mineralbestämning öppnade för Nordenskiöld vägen till Berzelii laboratorium och blef den första anledningen till en vänskap, som med årena tillvexte och först vid grafven upphörde. Berzelius uppmanade honom att öfver vintern qvarstanna i Stockholm och erbjöd honom en plats på sitt laboratorium. Nordenskiöld, som redan gjort sina första kemiska studier vid universitetet i Åbo och der äfven ådragit sig Gadolins vänliga uppmärksamhet, antog anbudet med tacksamhet. Han analyserade nu några af de i Pargas funna mineralierna och stadgade sitt beslut att egna sig åt bergsvetenskapen. Han undergick bergsexamen i Upsala vårtermin 1817 och erhöll efter återkomsten till Finland 1818 bergmästaretitel med åtföljande lön.

Under sin vistelse i Upsala hade han hos sin gynnare Grefve Steinheil föreslagit att få begynna anställa geognostiska undersökningar i Finland. Derå erhöll han följande svar: „jag lemnar så mycket heldre mitt bifall till de projekterade geognostiska undersökningarna, som derigenom ett ypperligt tillfälle erbjuder sig för tit. att ådagalägga frukterna af dess under vistelsen vid Akademin inhemtade framsteg uti Bergsvetenskapen, samt tillåter tit. att i sådant ändamål såväl som till uppköpande af nödiga instrumenter använda 1,500 R:l s:r utaf de dertill anslagna medel, hvilka tit. behagade lyfta ifrån mitt Cancelli“. De tillämnade undersökningarne begynte ännu samma höst med en resa till Kimito och Orijärvi, dervid förstnämnda sockens minéralställen företrädesvis omsorgsfullt granskades.

Sedan Nordenskiöld vid början af år 1818 till kejserl. vetenskapsakademin i S:t Petersburg insändt sin första litterära produkt, en undersökning af en vid Kulla kalkbrott förekommande afart af granat, som han kallade Rumanzovit, hugnades han med ett rikligt understöd af allmänna medel — ej

mindre än 12,000 R:l Ass. — för att företaga en utrikes resa „till utvid gande af sina kunskaper i Bergshandteringen samt Manufaktur- och Fabriksrörelsen“ med uttrycklig tillsägelse att „jemväl till England öfverresa“. Resan anträddes i början af Juni månad år 1819. Vistelsen i Stockholm varade till September månad det påföljande året. Det var under denna tid Nordenskiöld för andra gången arbetade på Berzelii laboratorium, der undersökte det rika material han under sina exkursioner sammanbragt och knöt vänskapsförbindelser med särskilda unge forskare, som utbildade sina kunskaper i samma riktning som han. De uppgifter, som då förtiden på ett kemiskt laboratorium förelågo vetenskapens unge adepter, voro betydligt skilda från de arbeten, som i våra dagar i allmänhet der förekomma. Om man numera företrädesvis undersöker sådana ämnen, som leda sitt ursprung från den lefvande naturen, så var det för några årtionden tillbaka den oorganiska naturen — mineralriket — som nästan uteslutande afgaf materialet till de kemiska forskningarna och den rent mineralogiska delen intog bland dessa en mycket framstående plats. Uti Berzelii laboratorium, som då var den mest besökta plantskola för högre kemiska studier, var det företrädesvis mineralanalyser, som utfördes af de unge kemister, som från Sverige, Finland, Tyskland o. a. orter der sammanträffade och bland hvilka särskildt må nämnas Gmelin, Hisinger, Trolle-Wachtmeister, Sefström, Palmstedt, bröderne Rose, Arvidson, v. Bonsdorff, Mitscherlich, Nordenskiöld och något senare, utom svenskar, Wöhler och Hess samt sednast General Sobrero från Sardinien och Plantamour från Genève. — Det var utredningen af några vigtiga teoretiska frågor, hvilka då fästade sig vid en välgjord mineralanalys, som gaf dessa undersökningar en högre betydelse. Lagen för de bestämda kemiska proportionerna, ett litet fragment af den stora lag, att allt i naturen är skapadt efter mått, tal och vigt, hade genom talrika analyser af konstgjorda föreningar erhållit en så vidsträckt bekräftelse, att om lagens allmänna giltighet icke något tvifvel mera kunde uppstå. Men den vid analyserna funna sammansättningen af en mängd mineralier, de af naturen sjelf danade kemiska föreningarna, ordnade sig endast motsträfvigt under denna lag. Hvad var orsaken härtill? Endast fortsatta forskningar och spekulationer kunde lemna svar härpå. Härtill kom att den mineralogiska vetenskapens högsta koryfé då förtiden, den vidtfrejdade Abbé Hauy såsom ofelbar proklamerat en ny naturlag, den, att ämnen, hvilkas krystaller låta hänföra sig under samma grundform, äfven äro lika sammansatta. Ledd af denna grundsats hade han ofta riktigt sammanställt, hvad kemisterne åtskilt, särskilt hvad de förenat och vid flere tillfällen på grund af ett minerals krystallform för-

utsagt dess sammansättning. Berzelius, som år 1819 var i Paris och då äfven besökte Hauy, gör härom i ett bref till Nordenskiöld följande skildring: „Hauy förer nu tillsamman på pyroxène: malakolit, sahlit, kokkolit, mussit, alalit, o. s. v., och det är omöjligt att ej bifalla honom, när man i hans låda ser hela raden i en krystallografisk parade, men man blir alldeles yr i hufvudet, då man reviderar analyserna. På lika sätt slår han ihop grammatit eller tremolit med hornblende, zoisit med epidot, o. s. v. Den så kallade tremoliten från Pargas anser han för zoisit eller epidot efter några osäkra mätningar han derpå gjort. På kondroditen har han uttagit en temmeligen väl dessinerad primitifform. Då jag genomgick hans samling låg på sphène ett gulaktigt fossil från Amerika, som han sjelf ej undersökt och hvars likhet med kondrodit frapperade mig. Han afslog deraf ett stycke och vi kommo öfverens, att han med den mekaniska delningen och jag med blåsröret skulle till vår nästa sammankomst undersöka dem. Det var verkligen kondrodit och då jag kom till gubben presenterade han mig en kärnfigur utslagen af den amerikanska, så att detta fossil äfven finnes i Amerikas kalkbrott". Men den motsägelse, som i allmänhet rådde emellan de af Hauy antagna utmärkande karaktererne och den kemiska analysen, var på väg att sänka hela mineralogin i ett oredigt kaos. Då uttalade Mitscherlich en tanke, som ledde henne in på en annan stråt. Hauys nyss anförda sats kunde af erfarenheten icke bekräftas, ty olika sammansatta kroppar kunna krystallisera lika; en kropps krystallform rättar sig icke så mycket efter der ingående bestandsdelars qvalitativa beskaffenhet, som icke mera efter vissa qvantitativa förhållanden, hvaruti man, efter den atomistiska teorin och läran om de bestämda proportionerna, tänker sig beståndsdelarna bilda en sammansatt kropp. Lika konstruerade, kemiska atomer kunna utan afseende å materialets beskaffenhet, krystallisera lika och kemiskt substituera hvarandra utan att krystallformen förändras. Talrika analyser bekräftade riktigheten af dessa idéer, hvilka tillämpade vid mineralanalysernas beräkning, förändrade hela mineralogins utseende och löste de värsta motsägelserna derutinnan. Hauys lära blef härigenom undanskjuten, men Hauy sjelf fattade det bittraste hat till Mitscherlich, likasom han ej heller kunde fördraga Mohs och Bernhardi, hvilka i krystallografin kommit fram med några satser, som i den store Abbéns tanke voro irrläriga. Berzelii och Nordenskiölds skriftvexling sprider en egen belysning öfver dessa vetenskapens „petites misères". Kort efter det Mitscherlichs idéer blifvit bekanta, skrifver Berzelius till Nordenskiöld, som då var i Paris: „Mitscherlich hann (före sin afresa från Stockholm) öfvervara tryckningen af sin märkvärdiga afhand-

ling om de arseniksyrade och fosforsyrade salterna. Tit. skall tro att det är något till arbete. Men à propos deraf: för all del tala med pariser mineralogerna om Mitscherlichs satser och låt mig veta, huru de taga dem. Framför allt måste Tit. göra en visit hos Hauy och tala om dessa ämnen och göra mig reda för hvad han säger och huru han tager det". Härtill svarade Nordenskiöld bland annat: „Herr professorns uppdrag att med Hauy tala om Mitscherlichs åsigter, ansåg jag redan förr än jag gick till gubben, mig icke kunna uträtta. Jag hade förut hört, att Mitscherlichs och Mohs' blotta namn voro tillräckliga att förifra gubben; hvarföre då tourmentera en gammal, på grafvens brädd stående man, som sett sig, skapare af en ny vetenskap och som i samma mån han med hvarje år ser sina krafter aftaga, blir mer mån om, att alla de grundstenar han laggt, skola hållas orubbade. Men mitt beslut var onödigt; knappt hade jag helsat från professorn, förr än gubbens ansigte mulnade och han frågade, om jag kände Mitscherlich; utlade sedan vidt och bredt alla de fel han ansåg Mitscherlich hafva begått; men då professorn länge sedan fått det bref gubben skrifvit, så äro alla hans inkast tvifvelsutan redan kända och jag måste tillägga, att jag ej rätt kunde fatta allt hvad han sade. Han kom äfven att tala om Mohs och Bernhardi samt läste upp en paragraf, som för deras räkning kommer att införas i en ny upplaga af mineralogin, hvaraf de tvenne första delarne, innehållande krystallografin, redan äro färdiga"

De vetenskapliga problemer, som nu blifvit antydda, nämligen frågan om mineraliernas rationella sammansättning och den dermed i närmast samband stående principen för deras klassifikation, sysselsatte Nordenskiöld ända till slutet af hans lefnad; men för att ej afbryta den riktiga tidsföljden i denna biografi, torde vara skäl att tillsvidare lemna hans idéer i detta hänseende å sido.

Efter nära halfannat års vistelse i Stockholm, derunder han nedlade resultaterna af sina dittills gjorda mineralogiska undersökningar i ett häfte, som under titel „*Bidrag till närmare kännedom af Finlands mineralier och geognosi*" år 1820 utkom, begaf han sig öfver Linköping, Fårebo, Karlskrona och Helsingör till Köpenhamn, der han fick se Oersted, „tillställa de nya försök, hvarigenom han funnit det stora samband, som eger rum mellan elektriciteten och magnetismen" Dessa försök väckte dåförtiden ett utomordentligt uppseende; det var likasom en aning genomilat menskligheten, att de inneburo fröet till vår tids märkvärdigaste uppfinning: den elektriska telegrafen. I Berlin förnyades gamla och gjordes nya bekantskaper, samlingar studerades, fabriker och manufakturinrättningar besöktes, isynnerhet

kungl. jerngjuteriet, „hvars produkter i skönhet och fullkomlighet säkerligen vid intet jernverk ega sin like", hvarutom fabrikerna för ullberedning och spinning uppmärksamt granskades. Berlin lemnade han i början af året 1821; besökte i Halle bland andra lärde Schweigger, „som trakterade med sina nya försök rörande elektromagnetismen". I Freyberg, en ort, „der bergbrytningssättet sedan längre tider tillbaka blifvit mest metodiskt iakttaget och hvars vidlyftiga och inveckla de hyttprocesser, ehuru måhända ej direkte användbara för Finland, likväl varit af största intresse att lära känna", uppehöll sig Nordenskiöld i tre månader, gjorde derunder bekantskap med Werners efterträdare professor Mohs, „som genom sina djupa kunskaper och genialiska idéer i krystallografi väckt allmän uppmärksamhet" och af hvars umgänge och undervisning Nordenskiöld ej försummade att draga nytta. Härifrån gjordes fotvandringar till tenngrufvorna vid Altenburg och Zinnwald samt skilda punkter af böhmiska Mittelgebirge och utsträcktes senare till de romantiska och geologiskt märkvärdiga trakterna kring Karlsbad, Elbogen och Eger. Kosan erhöll nu en annan riktning; den 1 Juli 1821 anlände han till Jena. Der tillbragtes några dagar. Ur hans anteckningar må följande anföras: „Döbereiner visade några af sina apparater och Berzelii afhandling om blåsröret, den han nyss fått och den jag med synnerligt nöje slukade. Han följde mig till Oken, en hygglig och grundligt tänkande man, oaktadt alla de tokerier, hvarmed hans naturfilosofi är öfverhopad; följande dag besöktes gubben Lenz, som ehuru gammal var glad och munter, men redan något barnslig. Mineralsamlingen förträfflig; Generalguvernörens inskickade mineralier voro mycket vackra; jag rättade några namn; om afton gjordes med Döbereiner och några andra en utfärd till „die Öhlmühle"; man slog kägglor; jag spelte ett parti schak med Oken och tillbragte följande afton hos honom rätt angenämt". Derifrån gick resan öfver Weimar och Erfurt till Göttingen, der geologiska undersökningar i sällskap med Hausmann anställdes. Försedd med hans rekommendationer företog Nordenskiöld sedan en resa genom Harzbergen, der de talrika för mineralogen och hyttmannen lärorika orterna besöktes. Brocken bestegs den 11 aug., en utflygt utsträcktes ända till Magdeburg och i grannskapet belägna kemiska och hvitbetssocker fabriker. Åter vände han sig söderut, passerade Göttingen, Kassel, Marburg, Giessen och Frankfurt am Main, derifrån en Rhenresa gjordes öfver Mainz till Coblenz, Bonn och Köln. Han passerade Aachen, Brüssel och Lille och kom den 22 Okt. till Paris. Här egnade han sin uppmärksamhet åt de många olika, fastän så nära stående kunskapsarter, hvilka för bergsmannens yrke utgöra den vetenskapliga grunden. Utsedd på Berzelii rekommendation till chef för den genom n. kun-

görelsen af den 3 Oktober 1821 nyorganiserade bergsstaten i landet gjorde han sig bekant med administrationen i Bureau des mines, understödd dervid vänligt af mineralogen Cordier. Han afhörde Thénards föreläsningar i experimentalkemi, deltog i Brogniarts geologiska exkursioner i omgifningarne af Paris, stod i flitig beröring med mineralogen Brochant och kemisten Laugier och hade till den celebre Arago ett särskildt uppdrag af framl. professor Hällström [12]). Om sommarn 1822 kom han till London, och sedan han erhållit ett ytterligare reseunderstöd af 12,000 R:l Ass., utsträckte han sin resa till Devonshire, Cornwall och Wales samt senare till Skottland. I dessa länder hade han åter ett rikt tillfälle att öka sina kunskaper; i skrifvelser till Berzelius, sina vänner Palmstedt och Julin redogör han för hvad han sett och erfarit. Till Berzelius inberättas om det nya han „uppsnappat“ i vetenskapen, till Palmstedt skrifves i hvarjehanda tekniska ämnen, till Julin om jern- och kopparhandteringen. I London hade han tillträde till Davys lördagssoaréer, „der man träffade en stor mängd menniskor, men den kruserliga Davy ser man litet och om man får tala vid honom, så är det endast vanliga sällskapsartigheter“. Wollaston emottog honom med den vänlighet som var honom egen. På Faradays föreläsningar såg han de då så märkvärdiga, numera temligen vanliga försöken att genom komprimering förvandla gasformiga kroppar till flytande. Han fattar den framtidsdigra betydelsen af dessa försök och utropar: „Tänk om det skulle blifva möjligt att under pressning förena ren saltsyra med oxygéne och sålunda afgöra saltsyrans natur?“ Han hjelper i hans laboratorium kemisten R. Phillips „a very good fellow, men en stor kluttare, hvad den qvantitativa analysen beträffar“. Han är en alltid välkommen gäst hos mineralogerna Levy, Children, Allan, Heuland, den sistnämnde mineralhandlare och egare till den då förtiden största mineralsamling i verlden (hvaraf kort derpå en mindre del såldes för 6,000 Pund st., medan återstoden värderades till 21,600 Pd. st.) [13]). I Edinburg såg han David Brewster anställa de vigtiga försök, som ådagalade öfverensstämmelsen mellan krystallernas geometriska och optiska symmetriförhållanden och stod ännu senare i skriftvexling med honom [14]). Bland hans efterlemnade papper förekommer en biljet från Brewster med förfrågan, om han kunde säga hvad medföljande ämne är? Nordenskiöld uppgaf det innehålla fosforsyra, zinkoxid och vatten; Brewster gjorde deraf genast ett nytt mineralspecies, som han kallade Hopeïte — men detta ämne är så sällsynt, att man ännu ej känner om dess sammansättning annat, än hvad Nordenskiöld då meddelade. Den 10 Augusti 1823 lemnade Nordenskiöld England; han ankom till Götheborg den 13:de, var före årets slut

hemma och blef den 21 December s. å. utnämnd till Öfverintendent vid Bergstaten i Finland.

Sällan har väl någon finsk embets- eller vetenskapsman tillbragt så mycken tid på resor och vistats så mycket utom eget lands gränser som framlidne statsrådet Nordenskiöld. Härom må derföre i ett sammanhang några ord anföras. Utom det att han tillfölje af sina embetsåligganden om somrarna vanligen gjorde resor i eget land, än i en riktning än i en annan, och merendels tillbragte om vintrarna någon tid i S:t Petersburg, der han hade sina bästa mineralogiska kunder och vänner, sträckte sig hans utflygter rätt ofta äfven betydligt längre. Åren 1831 och 1837 var han öfverrest till Sverige, 1840 till Tyskland för att öfvervara de tyska naturforskarenes sammankomst i Braunschweig, 1842 deltog han i Skandinaviska naturforskaremötet i Stockholm och var dervid ordförande i sektionen för mineralogi och geologi; 1849 begaf han sig till de Uralska bergverken vid Nischni Tagil på särskild kallelse af egarene; 1851 sändes han för att besöka allmänna industriexpositionen i London och erhöll för sådant ändamål ur allmänna medel ett reseunderstöd af omkring 2,000 R:l s:r; 1854 om hösten reste han åter till Ural och uppehöll sig i Nischni Tagil nära halftannat år, derunder sysselsatt hufvudsakligen med införande af förbättringar i kopparsmältningsprocessen; 1857 var han om hösten i England, om vintern i Stockholm; 1863 gjorde han en resa till England för att öfvervara det sammanträde Brittiska sällskapet för vetenskapernas befrämjande årligen föranstaltar i någon af Storbritaniens städer.

Då han i början af året 1824 tillträdde sin befattning såsom chef för det finska bergväsendet, förestod honom det ansvarsfulla åliggande att organisera den nya bergstaten, att till densamma anskaffa en duglig personal och vidtaga eller föreslå åtgärder för den finska bergsrörelsens, isynnerhet jernhandteringens, upphjelpande. Han hade nu det yppersta tillfälle ej blott att ådagalägga, hvad han under sin mer än fyraåriga vistelse utomlands inhemtat, utan äfven att i någon mån återgälda de dryga kostnader, staten på hans utbildning för det särskilda yrket uppoffrat. Att han hade den allvarligaste föresats att svara mot det lemnade förtroendet, derpå behöfver man ej tvifla; men huru det lyckades honom och hvilka grundsatser han såsom chef för bergshandteringen i landet sökte genomföra, förtjenar att i denna minnesteckning litet utförligare afhandlas. Han skrifver i detta ämne till Berzelius under den 22 Juni 1827 följande: „Jag har thyvärr! varit för mycket sysselsatt med min tjenst för att kunna, som jag önskat, sysselsätta mig med kemi och mineralogi, deremot har jag haft den outsägliga fägnaden

att se mina tjenstebemödanden lyckas långt öfver hvad jag kunnat hoppas. Jernhandteringen hos oss har sedan långliga tider berott på erhållande af malm och tackjern från Sverige och har uppstått helt och hållet genom svenska Brukspatroners önskan att begagna våra ymniga skogstillgångar. Den första frågan, som borde lösas, blef derföre: om vi i Finland hade tillgång på egna jernmalmer och om dessa kunde i godhet mätas med de svenska. Då jag kom hem, hade endast en liten jerngrufva blifvit nyss förut upptagen och nu har jag varit lycklig nog att visa det de grufvor, som sedan blifvit upptagne ej allenast kunna lemna tillräckligt malm för landets behof, utan äfven genom profblåsning å en nybyggd masugn vid Fredriksfors visat, att dessa malmer ej det minsta i godhet eftergifva de svenska". Dessa Öfverintendentens åsigter, dem han länge vidhöll och hvilka styrelsen äfven småningom tillegnade sig, utöfvade ett bestämmande inflytande på hela jernhandteringen i landet. Tillräcklig malm och god malm fanns inom eget land; hvarföre skulle den då tagas utifrån? Endast gammal vana och fördom kunde vara orsaken dertill. Man behöfde blott tillbörligen uppmuntra den inhemska grufbrytningen för att en blomstrande jernhandtering skulle uppstå. Denna uppmuntran åter bestod ej blott i räntefria lån af staten, importförbud för tackjern från Sverige och skyddstull för stångjern, utan äfven deruti, att kronan direkte befattade sig med grufbrytning och jerntillverkning. Särskilda grufvor bearbetades för kronans räkning — sednast den på Jussarö; vid Fredriksfors i Ulfsby socken bygdes 1825 en masugn, som för kronans räkning förvaltades, allt i afsigt att förse stångjernsverken med nödigt råmaterial. I öfverensstämmelse härmed uppmuntrades anläggningen af s. k. harkhyttor på myr- och sjömalmer och ännu 1835 bestämdes i en n. förordning, att premier skola utdelas för dem bland allmogen, som af eget jern idka svartsmide till afsalu för kringliggande trakters behof — hvarmed åter afsigten var att upplifva en redan af P. A. Gadd uttalad idé och göra detta ofullkomliga sätt att tillverka stångjern till en slags hemslöjd. Denna idé godkänner dock icke Öfverintendenten obetingadt, utan anmärker deremot ganska riktigt: „Åtgången af kol och malm är så stor, att tillverkningskostnaden derigenom i den mån ökas, att slika hyttor ej i andra än mycket aflägsna trakter med någon förmån kunna drifvas"; men för dessa trakter ansåg han dem vara mycket nyttiga, ehuru behäftade med många tekniska brister, hvilka dock borde kunna afhjelpas. Samma optimistiska föreställning Nordenskiöld bildat sig angående de finska jerngrufvorna i allmänhet, hade han äfven om de vid Pitkäranda i Impilaks socken förekommande koppargångarne; med en årlig kostnad af 27,000 R:l s:r, yttrade han bland annat,

borde der 5,000 pud koppar och 1,000 pud tenn kunna erhållas; en förhoppning, som dock på långt när icke gått i fullbordan.

I tjugu år vidhöll Nordenskiöld sin åsigt om våra bergmalmers duglighet, de tjugu sednare åren af sin lefnad gjorde han stora ansträngningar att genom sinnrikt uttänkta tekniska medel afhjelpa deras många oarter. Svafvelhalten sökte han aflägsna förmedelst malmens rostning under tillträde af vattenånga; försöken utfördes 1843 på Dalsbruk; de ansågos då hafva utfallit nöjaktigt, hvarföre Nordenskiöld tillerkändes en offentlig belöning af 5,000 R:l s:r; sedermera torde denna invention dock icke vunnit större praktisk användning [15]. Tio år sednare begärde han patent å ett sätt att förmedelst vissa lösningsmedel (trädättika eller ammoniak) ur jernmalmer aflägsna kopparhalten, som gör tackjernet alldeles odugligt och hvaraf isynnerhet Haveri malmen hos oss lider, men då det visade sig, att metoden redan förut var känd, återtogs patentansökningen. Slutligen säger han 1857 i en ansökning, att han funnit en utväg att befria jernmalmerna från titan, en upptäckt, som vore af högsta vigt, då „erfarenheten visat, att de största och rikaste af våra finska jernmalmsfält äro besvärade af titan i så stor mängd, att malmen antingan alldeles icke kan begagnas eller ock att det kan ske endast i mycket ringa mängd i blandning med annan titanfri malm“. Ansökningen torde icke haft någon vidare påföljd.

Det förekommer besynnerligt, att Nordenskiöld med den klara blick, hvarmed han uppfattade hvad han såg och erfor, icke visste att göra sig till godo de fingervisningar, han under sin långa vistelse i England erhöll med afseende å bergshandteringen derstädes och för hvilka han dock samvetsgrannt redogör. I en till Grefve Steinheil aflåten skrifvelse omtalar han, „att regeringen i England alldeles intet inseende utöfvar, hvarken öfver grufbrytningen eller tillverkningen. Grufbrytningen beror helt och hållet på kontrakt med jordegaren, som bestämmer de gränsor, inom hvilka brytning kan ske samt hvad som skall betalas för hvarje tonn lyftad malm; ej heller har regeringen någon inkomst af grufvorna, utan har tvertom lemnat dem betydliga friheter. Ingen inrättning motsvarande ett Bergskollegium finnes derföre i England“. Med anledning af de stora valsverksanläggningarna derstädes skrifver han till Julin: „Valsning för vissa ämnesjern skulle vara en välgörande sak och mycket lätta tillverkningsmängden. För stångjern böra vi ej ännu tänka på att inrätta dem; ty prevention emot valsadt stångjern är så stor, att de till och med i Amerika laggt en mycket större tull på valsadt än på hamradt stångjern“. Sannolikt hade det dock varit lättare

att öfvervinna denna „prevention“, än den fördom, som var rådande mot våra finska bergmalmer.

Sedan Nordenskiöld i några år innehaft öfverintendentsembetet inträffade en händelse, som för en kort tid aflägsnade honom från all offentlig befattning med bergväsendet i landet. Öfverintendentsembetet indrogs nämligen „tillsvidare“ genom nådig förordning af den 4 (16) April 1831. Denna ovanliga åtgärd grundade sig på följande framställning hvilken innehålles i Generalguvernörens öfver Finland Grefve Zakrewskys skrifvelse, dat. S:t Petersburg den 11 (23) Febr. 1831, till Kejserliga Senaten för Finland. „Då Kejsar Alexander I, glovördigst i åminnelse, år 1821 täcktes i nåder anslå betydliga summor till uppmuntran för upptagande af malmstreck i Finland, var denna industrigren nästan ny och dess bedrifvande föga kändt. Nu deremot finnes malmstreck med ymnig tillgång för landets behof redan upptäckte, samt de till deras beläggande med arbete erforderliga kunskaper såvida förvärfvade, att bergshandteringen en längre tid kan fortskrida för sig sjelf eller åtminstone med någon förminskning af de betydliga kostnader, som kronan redan under loppet af tio år fått vidkännas, men hvilka numera icke äro att anse så oundgängliga, som då de först beviljades. Såväl af denna orsak, som ock emedan kronan ibland saknar medel till andra, för landets välstånd nyttiga företag, får jag vänligen anmoda Kejserliga Senaten att med möjligaste skyndsamhet meddela mig dess yttrande, huruvida icke tillsvidare: 1:o Bergsintendentstjensten med thy åtföljande lön af 4,500 Rub. och resepenningar 3,000 Rubel Bancoassignationer kunde till förmån för kronan indragas och 2:o de på extraordinariestat, till verkställande af försök med grufbrytningar årligen utgående 15,000 Rubel till 5,000 Rubel Bancoassignationer nedsättas; ty denna sistnämnda summa, med sparsamhet använd, skall troligen blifva tillräcklig till det bestämda ändamålet. Emedan de lägre tjenstemännen vid Bergstaten i Finland redan vunnit tillräckliga kunskaper och vana i sitt yrke, samt Intendenten vid så beskaffade omständigheter icke har nästan några eller ganska få göromål och då Kejserliga Senaten alltid granskar och slutligen afgör alla till bergväsendet hörande ärender, med hvilka Intendenten icke vidtager annan åtgärd, än att han desamma till Kejserliga Senaten insänder, så, och ehuru Intendenten äfven afgifver utlåtanden, då sådana honom affordras, men desse jemväl underkastas Kejserliga Senatens pröfning, vågar jag hoppas, att Kejserliga Senaten icke torde finna hinder möta, att i enlighet med den före Intendents-Embetets inrättande iakttagna ordning, genom Finansexpeditionens åtgärd, meddela Bergmästaren, Geschworner och de öfriga Tjenstemännen vid Bergstaten nödiga

föreskrifter, antaga Kadetter, utdela mindre belöningar, till utbetalning anordna skjutspenningar för de resor Kejserliga Senaten anser nödiga samt bestämma uppmuntran för upptäckandet af malmstreck med mera dylikt, hvarmed Intendenten nu uteslutande sysselsätter sig. Slutligen behagade Kejs. Senaten äfven yttra sig, huruvida Tjenstemännens närvarande antal i Finansexpeditionen kan vara tillräckligt för de, genom dessa förändringar uppkommande göromål eller om detta antal icke borde i någon mån ökas". Såsom svar härå följde: Kejserliga Senatens skrifvelse till Generalguvernören, den 24 Mars 1831 angående indragning af Öfverintendents-tjensten vid Bergsstaten med deråtföljande lön och resepenningar. — — „Detta ärende har Kejserliga Senaten under denna dag till öfverläggning förehaft samt dervid med fästadt afseende å de skäl Tit. i förestående måtto uppgifvit och deribland framförallt den åsyftade besparingen i statsutgifterna samt det ringa behof, som för tiden företer sig, att för ett enda bergmästaredöme aflöna en högre öfverstyresman, hvilken har föga eller ingen sysselsättning, funnit sig icke hafva något att erinra, hvarken emot indragning af öfverintendentsembetet med deråtföljande lön och anslag af resepengar eller emot ofvannämnda föreslagna besparing uti de till grufbrytningsförsök anslagna medel, hvilken indragning och besparing synes lämpligen kunna under nuvarande förhållanden och för en längre tid tillsvidare äga rum; likväl har Kejserliga Senaten ansett billigheten fordra det Öfverintendenten Nordenskiöld, som nu innehar berörde lön, bibehålles vid åtnjutande deraf, sålänge och intilldess han till annan lämplig tjenst med åtminstone enahanda lönevilkor kan varda utnämnd, hvaremot Nordenskiöld emellertid skulle åligga icke allenast att i ärender, hvilka bergväsendet angå, afgifva de yttranden Styrelsen möjligen finner godt att honom affordra, utan ock i Bergshandteringen rörande värf anställa de resor honom kunna anbefallas och för hvilka resor han ägde tillgodonjuta skjuts- och dagtraktamente efter den klass i resereglementet af år 1807, hvartill han förut blifvit hänförd. Anseende Kejserliga Senaten för öfrigt i afseende å fullgörandet af de tjenstegöromål, hvilka Öfverintendenten vid Bergstaten hitintills ålegat, men hädanefter kommer att genom Kejserliga Senatens Finansexpedition i förut följd ordning handhafvas och besörjas, någon tillökning i tjenstemannapersonalen, derstädes nu icke vara af behofvet påkallad; Hvilket Kejserliga Senaten får äran att Tit. till svar härigenom meddela och derjemte bifoga det vid ärendets föredragning i Kejserliga Senaten förda Protokoll". Om de skäl, som Generalguvernören här sökt göra gällande, skulle hålla streck, borde de embeten företrädesvis indragas, som visat sig mest gagnande och de embetsmän främst afdankas, som varit de verksammaste,

då nog verket eller yrket „en längre tid kunde fortskrida för sig sjelf“. Man finner derföre, hvad som också är nogsamt bekant, att de verkliga skälen till Nordenskiölds skiljande från öfverintendentsembetet icke voro de af Generalguvernören anförda. Allmänt tillskrifves detta hans missöde den ovilja, dåvarande chefen för finansexpeditionen i Kejserliga Senaten, sedermera Geheimerådet Falck, hyste för honom. Osäkrare är, hvad orsaken var till denna hans ovänliga sinnesstämning. Var det F:s öfvertygelse om N:s olämplighet för den plats han innehade, eller var den af mera enskild art? Det senare är sannolikare. Masugnsanläggningen vid Fredriksfors, som Öfverintendenten borde öfvervaka och leda, skulle enligt N:s egen uppgift föranledt vissa tvistigheter. Redan i början af företaget afsade sig N. all befattning med den ekonomiska detaljen, emedan han ej önskade vara beroende af „Någons nycker och enskilda intressen“ och „för flere orsakers skull“. „F. sprutar etter“, skrifver han, „samt lär nog småningom låta mig känna hela tyngden af sin vrede“. Egendomens förvaltning uppläts då åt den afsigkomna Bergmästaren Sahlman! Detta i början af 1826. Men redan om våren 1825 omtaltes, att Statsrådet F. skulle blifva egare af Fredriksfors, hvilket också senare inträffade, då verket ej kunde bedrifvas utan betydlig förlust för kronan. Sedan Geheimerådet F. om våren 1833 från Senaten afgått, förordnades om sommaren s. å. på underdånig framställning att „Öfverintendenten Nordenskiöld åter eger träda i utöfningen af öfverintendentsembetet för bergväsendet i Finland“. Men ännu engång gjordes år 1837 några försök att „supplantera“ Nordenskiöld genom en annan bergsman, som från Sverige skulle införskrifvas; försöket hade dock ingen framgång, såsom det tyckes, tillfölje af Berzelii vänliga bemedling.

Den opartiske biografen kan ej gerna tillskrifva dessa motgångar endast menniskors ondska och illvilliga stämplingar; någon anledning till missnöje måtte hafva förefunnits, någon sanning funnits i hvad Berzelius, med anledning af sistberörda plan, yttrade: „dina naturliga anlag stå mera till en stilla och beqväm naturforskning, än till en affärsmans driftiga och oafbrutet verksamma åtgärder“, och med denna anmärkning kunna vi öfvergå till att närmare betrakta Nordenskiölds stilla verksamhet på naturforskningens område. Han hade der omfattat såsom sina älskningsvetenskaper mineralogi och geologi. I mineralogin voro hans tillgöranden lika vigtiga som mångsidiga. Hans skarpa öga upptäckte flere nya former, dem man förut ej uppmärksammat eller förvexlat med andra. Omkring tjugu nya mineralspecies har Nordenskiöld infört i vetenskapen; på senare tider beskref han vanligen dem sjelf blott krystallografiskt, medan den kemiska analysen utfördes af

någon bland bergstatens yngre personal. — Särskildt må här omnämnas, att Nordenskiöld var den förste, som utförde en rationel mineralogisk undersökning af en meteorsten, i det han visade, att de vid Luotolaks nerfallna stenarne innehöllo olika mineralier, utkrystalliserade i en blandad grundmassa.

Öfver det rätta sättet att betrakta och förklara mineraliernas rationella sammansättning har Nordenskiöld mycket spekulerat. Mitscherlichs upptäckt af isomorfismen, eller att vissa ämnen kunna ersätta hvarandras plats i en kemisk förening således också i ett mineral, utan att krystallformen förändras, underlättade i hög grad uppfattningen af mineraliernas konstitution; och hvad som ännu blef dunkelt, sökte man bringa i klarare ljus genom en sådan utsträckning af berörde lära, att äfven atomistiskt olika kroppar antagas kunna ersätta hvarandra i lika krystalliserande föreningar. Denna hypotes, hvaraf Herrman i Moskwa infört en modifikation under namn af heteromeri och Scheerer, betecknade en annan som polymer isomorfism, vunno ej Nordenskiölds bifall. Han ville förklara de svårigheter, som vid beräkning af äfven välgjorda mineralanalyser så ofta inträda, helt enkelt genom den omständigheten, att en i naturen engång utkrystalliserad förening icke kan ega den grad af kemisk renhet, som tillkommer artificiella preparater, ur hvilka alla tillfälliga inblandningar genom särskilda reningsprocesser blifvit aflägsnade. Från denna princip, hvilken visserligen förut blifvit af andra framhållen, utgick han vid utarbetningen af den afhandling i detta ämne. som förekommer i 6:te Tomen af Societetens Acter.

Uti ingen annan gren af naturalhistorien, hvarken i zoologin eller botaniken, möta så stora svårigheter som i mineralogin vid bestämningen af ett species, vid examineringen af ett förelagdt föremål. Orsaken dertill ligger väl deruti, att denna examination måste hvila på yttre karakterer, om den skall vara lätt utförbar. Men hos mineralierna äro vanligast de yttre karaktererna icke tillräckligt utpreglade och formernas mångfald icke så stor, att man redan af yttre formförhållanden kunde sluta till mineralets väsendtliga och specifika natur. Egenskaper, hvilkas närmare art först genom särskilda försök kan utrönas, måste derföre alltid äfven rådfrågas och till alldeles säker bestämning leder blott den kemiska analysen. Men en stor lättnad vid mineralbestämning bör kunna vinnas genom användning af en systematisk examinationsmetod. En sådan metod har Nordenskiöld utarbetat i sammanhang med sitt klassifikationssystem. Han lägger dervid krystallformen till grund och metoden omfattar således endast krystalliserade mineralier. På grund af dess kristallform hänföres ett mineral till en *afdelning,* hårdheten bestämmer *underafdelningen* och specifika vigten afgör inom hvilken *grupp* det skall ställas. Genom blås-

rörs försök och med ledning af några andra egenskaper får man sedan reda på det *species,* till hvilket den examinerade *individen* hör.

För mineraliernas klassificering har Nordenskiöld uttänkt ett eget ganska sinnrikt system, hvilket, grundande sig på den af Berzelius först konsequent utbildade kemiska principen och med begagnande af Mitscherlichs lära om isomofismen, eger det utmärkande, att inom hvarje grupp mineralierna äro ordnade efter deras kemisk-atomistiska formler. Nordenskiöld utarbetade detta system redan 1822, men sannolikt till följe af de invändningar, hvilka gjordes deremot af Berzelius, som ansåg den teoretiska principen vara ännu för tidigt begagnad och den praktiska lättnaden för studium af mineralogin tvifvelaktig, uppskjöts utgifvandet deraf ända till 1827, efter hvilken tid dock ej mindre än tre upplagor och omarbetningar deraf utkommit.

I sammanhang med Nordenskiölds verksamhet för mineralogin kan jag ej lemna onämndt den ifver, hvarmed han samlade mineralier och utsände af dem betydliga remisser åt olika håll, vanligtvis i utbyte mot andra. Detta mineralbyte utgjorde rätt ofta inledning till värderika vetenskapliga förbindelser, hvilka genom gåfvor och gengåfvor sedan underhöllos. Ett vackert minne af denna sida af hans verksamhet utgör den värderika samling isynnerhet af finska mineralier, som han för bergkontorets räkning grundade och ständigt ökade. Till Grefve Steinheils dyrbara samling, som nu befinner sig i universitetets värjo, har Nordenskiöld lemnat så talrika bidrag, att han kunde yttra, det de flesta stuffer i den finska afdelningen gått genom hans händer.

Hvad slutligen Nordenskiölds geologiska arbeten vidkommer, så omfattade de företrädesvis de s. k. erratiska fenomenen och dermed i sammanhang stående frågor. Så snart man begynte skänka närmare uppmärksamhet åt den företeelse, som allmänt förekommer i den skandinaviska norden, i Finland och i Amerika, att nemligen bergen derstädes voro på ett egendomligt vis refflade eller fårade samt att derjemte större och mindre klippblock voro kringströdda öfver vida sträckor af norra Europa, der de uppenbarligen icke hade sin ursprungliga hemvist, begynte man äfven forska efter orsaken till dessa fenomen. Man antog, enligt Sefströms hypotes, att en vattenflod strukit öfver nämnde trakter, att den fört med sig sand och grus och större stenmassor, hvilka alla tillsammans åstadkommit refflingen på bergen, stenarnes och klippblockens kringströende. Berzelius hyllade denna lära om en s. k. allmän rullstensflod och Nordenskiöld var äfven länge icke emot densamma. Hvarifrån denna flod kommit och hvart den strukit var dock svårt att förklara och man begynte småningom utbyta hypotesen derom mot en annan, känd under namn af glacierteorien. Man hade vid de schweitziska

alpernas glacierer observerat samma slags strimmighet på de underliggande bergens yta. som de nordiska refflorna; man ansåg derföre, att dessa senare äfven uppkommit genom glacierer, som under någon geologisk period betäckt landet och genom sitt bekanta neråtglidande åstadkommit merberörda fenomen; våra sandåsar skulle motsvara glaciarernas moräner. Denna idé emottogs såsom hvarje snillrik tanke ett ögonblick med bifall, af flere geologer med förtjusning. Men vid en närmare jemförelse af företeelserna visade sig dock, att hvad man observerat hos oss, var för mycket afvikande från de motsvarande förhållandena i Schweitz för att kunna tillskrifvas samma orsaker. I sitt berömda arbete om bergrefflorna i Finland, som tillika är det sista Nordenskiöld offentliggjort, har han visat haltlösheten af glacierteorins tilllämpning på de erratiska fenomenen och stannat vid den förklaring, att desamma äro betingade af ett utaf ismassor uppfyldt haf, som var upprördt af häftiga strömmar och stormar. Ismassorna inneslöto större och mindre klippblock, framdrefvos af den starka hafsströmmen och stormarne, såsom ännu sker i de arktiska hafven, fårade underliggande bergytor och när de småningom smälte, lemnade stenmassorna efter sig. När landet sedan framsteg ur oceanen, inneslöt det några större sjöar, som voro begränsade och i olika riktningar genomskurna af skicktade sandvallar, de nu s. k. åsarna, af hvilka flere ännu ej höjde sig öfver vattnets yta. Efterhand genombrötos dessa åsar af vattnet, hvilket ifrån de högre belägna sjöarna utströmmade; allt flere åsar kommo i dagen, då vattnet sjönk och af de få stora sjöarne uppkom sålunda den stora mängd mindre sjöar, som nu karakteriserar vårt land.

Nordenskiöld var i allmänhet mycket försigtig i antagandet af teorier och förklaringar, som egde ett allmännare syfte, en förtjenst, som hos en geolog är i samma mån stor, som på hans omätliga och dunkla vetenskaps område frestelsen att följa inbillningskraftens lockelser är svår att emotstå och äfven de skarpsinnigaste forskare, öfverväldigade af företeelsernas storartade natur, lätt låta drifva sig till ytterligheter och extravaganta förslagsmeningar. Sina under trettio år fortsatta observationer på bergrefflorna dröjde han måhända att offentliggöra hufvudsakligen af det skäl, att han ej funnit någon fullt tillfredsställande förklaring på fenomenet; ty hvarken uti rullstensflodens vattenströmmar eller glaciarernas neråtglidande, slipande ismassor, som man kunde kalla isströmmar, kunde han se orsaken till de företeelser, han i sitt hemland med så mycken uppmärksamhet granskat och så mångsidigt genomforskat. Det var först uti en förening af begge dessa verkande krafter — vatten och is samtidigt i rörelse — som han fann en mera passande nyckel till gåtans lösning. Uttalad redan förut af flere andra, utbildades denna åsigt

utom af Nordenskiöld äfven af Englands störste geologer Lyell och Murchison, hvilka i Nordenskiölds arbete funno en utmärkt bekräftelse på en teori, den man ur andra mindre systematiskt gjorda observationer först härledt [16]).

De vetenskapliga förbindelser Nordenskiöld med flere engelska geologer och mineraloger underhöll, blefvo genom ifrågavarande arbete ytterligare befästade och utvidgade. Hans anseende hos dem var stort och sjelf tyckes han äfven med en viss förkärlek hafva hyllat den engelska vetenskapen. Denna förkärlek gjorde sig, måhända, vid det tillfälle gällande, då han för icke länge sedan inlade ett ord till förmån för den af den engelske naturforskaren Darwin utvecklade successions- och transmutationsteorin till förklaring af vext- och djurarternas uppkomst [17]). Oaktadt han nog insåg de äfventyrliga och obevisliga satser, denna lära innehåller, så hyste han dock en omisskännelig sympati för densamma. Var den måhända en reminiscens från yngre åren om Svedenborgs „substantiæ primariæ" från hvilka, enligt denne djupsinnige tänkare, hela successionen af djur, vexter och mineralier härleddes och hvilka Nordenskiöld kanske trodde sig se återupplifvade i Darwins successionsteori och originaltyper, hvilka genom sin förmåga att i sina efterkommande variera i oändlighet, äro på visst sätt hela vext- och djurverldens urformer, ett slags „substantiæ primariæ", äfven de.

Så snart Nordenskiöld beslutit att egna sig åt bergsmanna studier, insåg han vigten af geologiska undersökningars anställande hos oss i en så vidsträckt skala, att hela landet skulle blifva i detalj genomforskadt. Med denna tanke umgicks han, för detta ändamål sökte han verka under hela sin lefnad. Men till ett sådant arbete räcka ej den enskildes krafter till; likasom landets geografiska uppmätning och kartläggning, så fordrar den geologiska äfven statens mellankomst och kan endast med betydlig kostnad åstadkommas. Emellertid har Nordenskiöld såsom ledamot i den komité, som under år 1857 härstädes öfverlade angående särskilda frågor om bergshandteringen och densammas upphjelpande, ytterligare framhållit nyttan af berörde undersökningar och i sådant afseende inlemnat ett förslag till anställande af geologiska undersökningar och särskildt till anläggande af samlingar utaf bergarter, hvilket förslag jag här in extenso skall intaga: „Af ett lands geologiska beskaffenhet beror till en stor del de industrigrenar, som med förmån kunna bedrifvas; genom Styrelsens uppmuntrande hägn händer väl att de ändå bana sig väg och förr eller sednare uppstå — men deras uppkomst påskyndas i alla fall till en hög grad genom en noggrannare kännedom af landets geologiska beskaffenhet och der en sådan kännedom saknas, har ofta till och med händt, att råämnen och

materialier med mycken kostnad skaffas från utlandet, som lika goda om ej bättre kunnat fås inom landet, äfvensom försök göres att införa industrigrenar å ställen, der deras införande i anseende till landets beskaffenhet och bristande materialier icke med framgång kan ske. — Uti de flesta länder har derföre dels enskilte, dels Regeringen låtit verkställa geologiska undersökningar och med anledning af dem låtit uppgöra geologiska kartor öfver landet. I Preussen och i Österrike ledes ett sådant företag uppå Regeringens bekostnad; i Frankrike är en geologisk karta redan upprättad, som årligen i sina detaljer förfullkommas; i England har Regeringen dessutom låtit inrätta ett så kalladt „Museum för praktisk geologie", hvarest ej allenast en samling af de uppgjorda specialkartorne finnes upplagd, utan äfven en präktig geologisk samling samt alla de bergarter, som kunde bli föremål för industri, huggne i cuber om $^1/_4$ alns diameter.

Då jag tillträdde tjensten som Öfver-Intendent var endast en jerngrufva i Finland under arbete samt graniten vid Åbo och marmorn vid Ruskiala använde, hvarutom genom framlidne General-Guvernören öfver Finland, Grefve Steinheils bemödanden och resor i landet början gjord till kännedom om landets mineralogiska och geologiska beskaffenhet. Med fästadt afseende å landets behof af malmer och isynnerhet jernmalm vidtog jag genast åtgärd att dels genom egne resor i landet, dels genom resor af vid Bergsstaten anställde tjenstemän och malmletare, insamla mineralier och bergarter samt formera en samling deraf vid Bergskontoret; denne samling växte snart till en ej ringa betydenhet och visade att Finland, i allmänhet fattigt på malmarter, är i afseende å mineralier och nyttiga bergarter mera rikt än många andra länder, ehuru dess skatter icke varit nog kände, än mindre begagnade. Härvid må jag endast exempelvis nämna några till slipning och huggning nyttiga bergarter:

En hvit eller något grå- eller gulaktig marmor, lik den från Carrara; äfvensom vanlig mångfärgad marmor.

Granit af åtskillig finhet, täthet och färg.

Porfyr af flera färger.

En grå utmärkt vacker Puddingsten.

Ett rödt mineral (Mangan-Kisel) vackrare än ett likartadt från Siberien, hvaraf några stycken prof redan blifvit vid Peterhoffska stensliperiet med förmån begagnade.

Vid Bergskontoret har sålunda, isynnerhet de första tiderne det var under min ledning, en geologisk samling blifvit påbörjad samt några delar af Finland blifvit geologiskt bestämda samt förhållanderne till en del å karta

lagde, ehuru det som gjorts ännu är ofanteligen litet emot det som återstår att göra. — Som likväl Bergskontorets medel äro inskränkte och egenteligen för andra ändamål bestämde samt den personal som för sådane undersökningar kunde användas fåtalig, får jag föreslå att:

Ett Museum för landets geologiska och industriprodukter skulle inrättas samt dertill hörande kartor uppgöras, hvarjemte en tillräcklig personal skulle för 5 år antagas, under hvilken tid det hufvudsakligaste borde kunna uträttas.

Hvad redan vid Bergskontoret i denna väg är samladt, skulle med detta Museum förenas, hvilket borde erhålla en tillräcklig och rymlig lokal för att kunna till allmänhetens begagnande öppnas.

Detta Museum skulle upptaga och på ett åskådligt sätt framvisa följande samlingar:

1. En geologisk lokalsamling uppställd socknevis.

2. En systematisk samling af alla i landet förekommande mineralier.

3. En samling af de till bearbetande nyttiga bergarter, slagne eller huggne i cuber om 1 qvarters sida; å sådana som kunna till slipning användas, borde en sida vara slipad och polerad.

4. En samling af förekommande utmärkta jordarter, torflager och öfrige alluvialprodukter; hit skulle äfven höra den hos oss förekommande Kiselgur och Snäckmylla, hvaraf den förra i vissa fall möjligen kan användas som eldfast lera och den senare som gödningsämne.

5. Profstuffer af de i hvarje trakt allmännast förekommande rullstenar för att kunna genom jemförelse med geologiska samlingen bestämma, hvarifrån de må kunna anses transporterade.

6. Geologiska kartor, hvilka böra upptaga förekommande bergarter, deras utsträckning, stupning och lagring på hvarandra, betydligare gångformationer m. m. — Dessa böra genom genomskärningskartor förtydligas, der sådant enligt anställde observationer kan ske.

7. Orografiska kartor, som upptaga förekommande berg och bergsträckningar, sandåsar, åsar af lösa kantiga föga rullade stenar utan mellanliggande sand och betydligare strandbäddar. De högre bergens, åsarnes äfvensom strandbäddarnes höjd öfver hafvet, åsarnes höjd öfver nedanom liggande plateau eller sjö böra, så vidt ske kan, genom barometerobservationer bestämmas. — Äfven böra dessa kartor upptaga direktion af rullstensfårorne.

8. De industriella kartorne skulle komma att upptaga sjöarne och vattendragen, betydligare forsar och deras höjd; betydligare skogar och deras vidd, bruk, qvarnar och sågar; äfven grufvor med uppgift hvar de erhållne mal-

merne begagnas; kalk- och granitbrott äfvensom ställen, der för industrin nyttiga, ehuru måhända ej begagnade, bergarter finnas“.

Detta dokument utgör på visst sätt Nordenskiölds testamente; ännu under de sista åren af sin lefnad hoppades han sjelf kunna bidraga till verkställigheten af der gjorda dispositioner; men misstroendet till den sjuttioårige mannens krafter och energi, som från andra håll då begynte göra sig gällande, torde framkallat de betänkligheter, hvilka ledde till företagets anordnande i en mindre skala än den af honom förordade, en motgång, som han icke förmådde bära med tillräckligt själslugn.

Denna minnesteckning nalkas sitt slut. Mycket kunde ännu tilläggas: *ett* får vid detta tillfälle icke förglömmas. Det var hos Nordenskiöld, som först den tanke vaknade att genom stiftande af en allmän vetenskaplig förening i Finland bereda finska vetenskapsidkare tillfälle att inom eget land offentliggöra resultaterna af vetenskapliga forskningar och i ett närmare inbördes samband finna ständig väckelse till vetenskaplig verksamhet. Han meddelade sin plan åt framlidne Professoren Pehr Adolf von Bonsdorff och inom kort lades grundstenen till denna vetenskapliga förening, som i dag firar sin 28:de årsdag. Under denna tid, ända till ett år före sin död, då ålderdomens krämpor begynte taga öfverhand, har N. oförtrutet deltagit i dess förhandlingar och det var ingenting ovanligt, att han från Frugård gjorde en flere mils resa för att öfvervara societetens sammanträden. Särskildt var hans nitälskan stor för alla societetens tillgöranden, som åsyftade att vinna utredning angående vattenytans nivåförändringar i finska och bottniska vikarna, samt landets klimatiska förhållanden i allmänhet. Han var societetens ordförande från den 29 April 1841 till s. d. 1842.

Hans enkla flärdlösa väsen, hans snille och vidsträckta erfarenhet gjorde hans umgänge lika angenämt som lärorikt. Det yngre slägtet, som hade intresse för hans forskningar, kunde isynnerhet räkna på hans vänskap; det trifdes väl i hans grannskap och var med tillgifvenhet fästadt vid honom. Han hade den sällsynta glädjen att se en af sina söner ej blott egna sig åt sammaslags studier, som han sjelf så hängifvet älskade, utan äfven med utmärkt framgång genom vetenskapliga resor och arbeten häfda slägtnamnets gamla ära.

Statsrådet Nordenskiöld var sedan den 21 Juli 1829 gift med Margareta Sofia von Haartman, dotter till Ledamoten i Kejserliga Regeringskonseljen, Statsrådet Gabriel Erik von Haartman och Fredrika Sofia Fock. Han blef enkling den 26 Januari 1860 och efterlemnade sönerne: Nils Gustaf Gabriel, Nils Adolf Erik, Professor vid kongl. vet. akademin i Stockholm, Nils Otto,

Hofrättsextranotarie och possessionat, Nils Karl, lektor vid Evois forstinstitut, samt döttrarna Hedvig Sofia och Anna Elisabet Sofia.

För hans vetenskapliga och embetsmanna förtjenster tillföllo honom många utmärkelser. Han blef 1830 riddare af K. S:t Wladimirs ordens 4:de klass; 1835 af numera K. K. S:t Stanislai ordens 2:dra klass samt 1839 K. S:t Anne ordens 2:dra klass. Han utnämndes till Statsråd den 15 April 1845 och till riddare af Kongl. Svenska Nordstjerne orden år 1842.

Tjensteförteckningen upptager dessutom, att han 1834 utsågs till ledamot uti en för afgifvande af förslag till upphjelpande af Finlands handel och näringar nedsatt komité; 1835 förordnades till ledamot i manufakturdirektionen; 1841 till ledamot i en komité för bränvinsbränningsredskapens klassificering; 1842 till ledamot i en komité för uppgörande af förslag till afgifternas bestämmande för bränningsredskap. Han slutade sin embetsmannabana den 5 Mars 1855, då han på begäran erhöll afsked med pension. Vid Kejserl. Alexanders Universitetets jubelfest den 20 Juli 1840 var han en bland de män, hvilka erhöllo honorär filosofie doktorsgrad.

Han var medlem i följande lärda sällskaper: korresponderande Ledamot i kejs. vetenskaps akademin i S:t Petersburg 1819, hedersledamot af farmaceutiska sällskapet derstädes, s. å.; korr. ledamot af naturforskande sällskapet i Halle 1821, af mineralogiska sällskapet i Jena s. å., af naturhistoriska sällskapet i Paris 1822, af Linnéanska sällskapet derstädes 1823; utländsk ledamot af geologiska sällskapet i London 1823, ledamot af naturforskande sällskapet i Moskwa 1823, af mineralogiska sällskapet i S:t Petersburg 1831, af komitén för berg- och saltväsendet derstädes s. å.; af Société royale des Antiquaires du Nord i Köpenhamn 1843; af kongl. vetenskaps och vitterhetssamhället i Götheborg 1851, kongl. svenska vetenskaps akademin 1853, kongl. vetenskapssocieteten i Upsala 1855, the Royal geographical Society of London 1864.

Hans arbeten, af hvilka jag sökt i det föregående framhålla de vigtigaste, äro tillräckliga att i detta lands kulturhistorie bevara åt honom, den finska mineralogins fader, ett oförgängligt minne; vetenskapen skall ihågkomma honom såsom en af sina varmaste dyrkare och värdigaste bearbetare och för detta vetenskapliga samfund skall hans oförtrutna forskningsifver alltid kunna tjena till väckelse och föresyn.

Till slut meddelas här en så fullständig förteckning öfver Statsrådet Nordenskiölds utgifna skrifter, som det varit mig möjligt att åstadkomma:

Bidrag till närmare kännedom af Finlands Mineralier och Geognosie. Första häftet. Stockholm 1820. 7 ark 8:o, (med två taflor och dedikation till Grefve Nikolai Romanzoff). Innehåller: I. Mineralogisk beskrifning öfver

Kimito Tantalitbrott. II. Undersökning af Romanzovit från Kulla Kalkbrott i Kimito socken. III. Beskrifning jemte Analys af ett hittills oundersökt Fossil af Talkfamiljen. IV. Mineralogisk beskrifning af Pargasit och Pargas Hornblende. V. Undersökning af de till Skapolit eller Paranthine-familjen hörande fossilier, som förekomma i Kalkbrotten uti Pargas socken. 1 Vanlig Skapolit. 2. Vattenhaltig Skapolit. 3. Pseudo-Skapolit. 4. Vattenfri Skolezit. VI. Undersökning af de i Pargas socken förekommande Augitarter (Pyroxène H). 1. Klar Augit. 2. Mörk Augit. VII. Undersökning af ett nytt Fossil från Frugård uti Menzelä socken. VIII. Undersökning af Sordavalit. IX. Beskrifning af Tafelspat från Perheniemi Kalkbrott, beläget uti Tavastland. X. Beskrifning af Malacholit från Orrijärvi koppargrufva i Nyland. XI. Mineralogisk beskrifning af de i Wiborgs län fallna Meteorstenarne.

Försök till framställning af kemiska mineralsystemet med afseende å öfverensstämmelsen emellan fossiliernas kemiska sammansättning och deras krystallform. Stockholm 1827; 4 ark 4:o.

Försök till framställning af kemiska mineralsystemet; andra upplagan, jemte beskrifning af de i Finland funna mineralier. Första häftet. Helsingfors 1833; 8 ark 8:o.

I Mémoires de l'Académie impériale des Sciences de S:t Pétersbourg, T. XII. 1820. *De Rumanzowite, Fossili fennico novo, disqvisitio;* p. 373—380.

I Bulletin scientifique publié par l'Académie impériale des sciences de S:t Pétersbourg, T. III. 1837. *Description d'un manomètre perfectionné pour mesurer la pression de l'air dans les machines à souffler;* p. 265—267.

I Bulletin de la classe physico-mathématique de l'Académie impériale de S:t Pétersbourg. T. I. 1843. *Neue Methode pulverförmige Körper mit Auflösungsmitteln zu behandeln;* p. 1—3.

T. V. 1846. *Beschreibung des Diphanit, eines neuen Minerals aus den Smaragdgruben des Ural, unweit Katherinenburg;* p. 265, 266.

I Bulletin de la Société impériale des Naturalistes de Moscou, Année 1856. T. XXIX. *Démidowite, nouvelle espèce minérale de Nijne Taguil dans l'Oural;* p. 128—132.

Année 1857. T. XXX. *Ueber Lazurstein und die mit demselben vorkommenden Mineralien;* p. 213—226.

I Kongl. Vetenskaps Academins Handlingar: för år 1829. *Undersökning af några phenomen vid iriseringen af Labrador;* p. 42—54.

För år 1833. *Beskrifning på Phenakit, ett nytt mineral från Ural;* p. 160—165.

I Jernkontorets Annaler, 6:te årg. 1822. *En ny sort listgångar i bälgar, isynnerhet uti cylindriska;* p. 204—206.

20 årg. 1836. *Förslag till en förbättrad blästerprofvare;* p. 430—433.

I Acta Societatis scientiarum fennicae. T. I. 1839. *Quelques remarques sur le Tantalite de Finlande et recherches sur sa cristallisation;* p. 119—127.

1840. *Description du Xenolite, nouveau mineral;* p. 373—375.

Description du Gigantolite; p. 377—380.

Beskrifning af en ovanligt stor jättegryta, samt några dermed sammanhängande phænomener; p. 477—482.

1841. *Beskrifning af Kämmererit, ett nytt mineral från Siberien;* p. 483—487.

Utkast till ett examinationssystem för mineralierne; p. 627—685.

T. III. 1848. *Ueber das atomistisch-chemische Mineralsystem und das Examinationssystem der Mineralien;* p. 49—157.

T. VI. 1859. *Bemerkungen in Betreff der rechten Art, die Constitution der Mineralien zu betrachten;* p. 163—177.

1861. *Ett sätt att utan heliostat begagna solljuset för mätande af mindre glänsande kristaller;* p. 565—567.

T. VII. 1860. *Beitrag zur Kenntniss der Schrammen in Finland;* p. 505—543.

Det vore möjligt, att en eller annan mindre uppsats af mig ej påträffats och derföre ej finnes i denna förteckning; ty bland N:s samlingar förekomma från senare tid manuskripter till ett par mineralbeskrifningar, om hvilka jag är tvifvelaktig, huruvida de någonstädes blifvit offentliggjorda. Åtskilliga smärre meddelanden förekomma i särskilda årgångar af Berzelii bekanta årsberättelser och i öfversigten af finska vet. soc:s förhandlingar. I öfversättning ingå de flesta af N:s arbeten i flere utländska tidskrifter.

Noter.

[1]) Jag kan ej neka mig nöjet att ur den skildring öfver denne man, som förekommer i det öfver hans son inför vetenskaps akademin 1764 hållna minnestal intaga följande karakteristiska stycken: „Öfverinspektören Nordenberg, heter det, ansågs i sin tid af de förståndige för en mästare i landthushållningen; men af den enfaldige hopen för en man som öfverträffade andra uti hemliga konster. — Hans konster bestodo likväl uti intet annat än att flitigt undersöka naturen; följa tätt hennes fotspår; sluta af väderleken och andra omständigheter på tillkommande årsvexten, och med allt detta förbinda sin egen förfarenhet, änskönt den ock gick ifrån gamla vanan. Deraf rönte han isynnerhet en härlig verkan i de stora missvextåren vid slutet af sistförflutna hundradetalet: ty genom *Guds* välsignelse fick han så ymnig skörd, att han af sitt öfverflöd bärgade många fattigas lif vid en tid, då döden, genom en svår hungersnöd, skyndade med tusendetals menniskor i grafven". — År 1710 när han hörde att pesten inbrutit jemväl i Finland, skyddade han sig för farsoten genom en ganska egendomlig utväg: han fattade det beslut, att gifva sig till sjös. „Han lastade ett honom tillhörigt fartyg med husgeråd, matvaror och andra förnödenheter, gick om bord med hela sitt hushåll; lofverade några månader fram och tillbaka i öppna sjön och höll noga hand deröfver, att ingen fick ifrån landet komma till honom. Således lefde han med sitt lilla sällskap under den tiden afskild från andras umgänge, och fick allenast af några förbiresande höra den grufveliga förödelsen, som denna svåra landsplågan åstadkommit. Om hans sjöfart på visst sätt liknade Noachs uti arken; så hade han ock samma lyckliga utgång. Ty vid nyårstiden 1711, då farsoten redan afstadnat landsteg hela besättningen oskadd på Åland, hvarefter resan, samma år om våren fortsattes till Stockholm".

[2]) Namnet skrefs först: *Nordensköld* och *N. schöld;* olika grenar skrifva sig numera *N. skjöld* och *N. skiöld.*

[3]) Af konung Karl IX:s bref den 21 Juli 1608 inhemtas, att Henrik Wredes enka, Gertrud von Ungern, hade erhållit tillåtelse att bygga sig en sätesgård inom Elimä fjerding. Hon begagnade sig sålunda af denna rättighet, att hon i Nummis by af Mäntsälä socken anlade det säteriet, som efter henne fick namn af Frugård. Nummis tillhörde Wredeska slägten ända till dess år 1706 dåvarande egaren sålde godset till kapten Nordenberg. Lagus, *finska adelns gods och ätter*, p. 411. Eriksnäs hette egentligen Girkenäs, Gerknäs. Genom konung Johan III:s bref den 31 Aug. 1586 erhöll Nils Olofson Gerknäs i förläning. Han byggde der säteri. Som han blifvit afrättad och hans gods förbrutne under kronan, upplåts Gerknäs till Hans Wittenberg. Upptages ännu 1639 såsom Hans Wittenbergs säteri. Löjtnanten vid Fortifikationen Anders (Johan) Nordenberg egde på 1720-talet Eriksnäs. Ibid. s. 481.

[4]) Generalmajoren Axel M. von Arbin i det åminnelsetal, han för k. vet. akad. i Stockholm höll den 31 Januari 1781.

[5]) I en egenhändig anteckning beskrifver han sin verksamhet på följande vis: „Jemte det jag mellanåt, då jag haft någon ledig stund, läst alla de böcker jag kunnat få hand imellan, har jag skrifvit uti hvarjehanda ämnen, angående fortifikation, oekonomiska inventioner, naturkunnigheten m. m. och äfvenväl roat mig med korta theologiska beskrifningar, Antichristi fall och Judarnes omvändelse; med förklaringar öfver Episteln till de Romare, öfver Uppenbarelseboken och den såkallade Salomos höga visa, hvilken sista bok efter min idé icke innehåller något theologiskt, utan är af Salomo lämnat som ett Testamente till Sanhedrin eller det stora Jsraëlitiska Rådet, på det Hans kunskap i Alchemien ej skulle gå förlorad, utan af efterkommande i sinom tid kunna nyttjas till Judiska nationens välfärd och fromma. Och ehuruväl det är genom liknelser tagne af representationerne under värkets utarbetande på det orientaliska prunkande sättet beskrifvet; har jag dock enfaldigt sökt förklara berörda liknelser och af samma förklarande lämnat en afskrift till Hans Excellence Riksrådet Gref Bonde och Statssekreteraren von Oelreich, hvilka förut haft en tämmelig kunskap om alchemistiska operationer. Jordbruk med åkrar(s) och ängars upptagande, fiskerier, stengärdsgårdar och canaler, dammar, husbyggnader, tegelbruk, qvarnar, fartygs byggande med hvarjehanda andra oekonomiska förrättningar hafva roat mig att värkställa, i den mån, som min förmögenhet medgifvit. Jag var den första, som genom min syster ifrån Wästergjötl. af framlidne Kommerserådet Alströmers engelska och spanska får skaffade hit till Nyland afvel, hvilka allt sedan upp i landet på Frugård i Mäntsälä conserverat ullens finhet, som jag märkt härröra deraf, att fåren betas endast på stubbåkergjärdet, hvarest mäst växer smått väplingsgräs. Men då jag hämtade af samma fårslag hit till Eriksnäs gård i skären, der gräsvexten är frodigare, har ullen blifvit sträfvare. Ullen ifrån Frugård hafva spinnare och klädesväfvare ifrån Preussen, som gå omkring och betjena Herskaperne med klädesväfvande, fördenskull funnit vara fināre än någon annan ull af samma sort, som på andra herrgårdar anskaffas. Jag har årligen låtit till husbehof väfva åtskilliga sorter ylletyger och kläden, som i Stockholm blifvit färgade och apreterade, så att jag mycket litet af ylleväfnader till mitt stora hushåll behöft köpa och derhos kostat mig hälften mindre“.

[6]) Utmärkelsen att blifva ledamot i vet. akad. vederfors äfven den äldre brodren, ofvannämnde Anders Johan, om hvilken det likaledes finnes antecknadt, att han „sexton år innehade löjtnants beställning“, eller ända till 39 års ålder.

[7]) På denna fråga hade ej mindre än aderton svar inkommit: sex ansågos förtjenta att tryckas, deribland Nordenschölds; högsta priset, 10 dukater, vanns af filosofie magistern Jacob Stenius som då „hade syssla vid strömrensningarne i Österbotten“.

[8]) Carl Fredrik N. den yngres lefnadsöden finnas i korthet upptecknade i Biogr. Lexikon öfver namnkunnige svenske män; tvifvelaktig i hög grad synes dock uppgiften, att det var *han*, som efter ett misslyckadt alkemiskt experiment på Drottningholm lemnade Sverige, alldenstund detta inträffade med äldre brodren August N., som var alkemist ex professo och en af „Gustaf III:s guldmakare“. Måhända skall förf. framdeles komma i tillfälle att med ledning af äldre brefsamlingar, som förvaras på Frugård, om denne i flere hänseenden minnesvärde finske man meddela några bestämdare och fullständigare underrättelser, än de som hittills af särskilda författare blifvit bekantgjorda (såsom i Biogr. Lexikon; af Beskow i minnesteckningen öfver Wadström; Crusenstolpe i Morianen; Sturzen-Becker i Warburgs månadsskrift).

[9]) Sedermera Amiralen Friherre Otto Gustaf Nordenskjöld.

[10]) I ett bref från August N. dat. Stockholm den 28 April 1775 och adresseradt till Löjtnanten Adolf Gustaf Nordenskjöld, Helsingfors & Sveaborg, läses: „Bror lär ännu ha samma lust för mineralogin som förr. Min skyldighet vore ock att engång, eller rättare sagdt nu, föröka Brors samling med några 100:de stuffer, men deraf att jag sjelf är så dereglerad med min egen samling har jag ännu intet fått tillfälle dertill. Prof. Bergman i Upsala lärer get ut Cronstedts mineralogie, med tillökningar och anmärkningar, som torde bli rätt bra. Wallerius har gifvit ut en ny edition af sin mineralogie som duger till intet. För ett år sen kom här ut en tractat om blåsrörets nytjande i mineralogien, som är ganska bra, och har intet Bror den, så bör bror skaffa sig honom. När Bror har tillfälle, så gör en samling af cementarter, gipser, Gottlands kalkstenar och Sveaborgs järnleror, som jag väl intet före törs be Bror skicka öfver till mig, förrän jag fullgör min låfven". I en annan skrifvelse heter det: „Jag undras mycket på, att intet du köpte Tessinska stensamlingen, som likväl har gått bort för 50 plåtar. Var god om du har tid och underrätta mig om dina samlingar i naturalhistorien". Om en af Myntverdin Engström på engelska utgifven „liten pièce om sättet att examinera stenarterna" säges: „Den lär äfven gies ut i höst på Svänska af en som heter Retzius, hvilkens förträffeliga djurrike på Svänska Bror lärer kiänna".

[11]) Se *Afhandlingar i fysik, kemi och mineralogi* af J. Berzelius, m. fl., 5:te delen, sidd. 16 och 57.

[12]) Om N:s besök hos Hauy nämndes ofvanföre några ord. Han återkommer till detta besök i en annan skrifvelse, hvarur följande må anföras: „Jag är nu bekant med de flesta af de personer jag velat lära känna; hos flere lyser stoltheten att vara Europas första vetenskapsmän fram under all den franska artigheten, under det de dermed förena bristande kännedom af fremmande språk och således till någon del senare få del af andra länders litteratur. Hauy, skapare af den vetenskap man kallar krystallografi, är en några och 80 års man; hopkrumpen af ålder, tandlös och darrande har han ännu bibehållit hela sitt sinnes styrka och håller på med utgifvandet af flere verk. Jag gjorde den vördnadsvärde gubben present af några utmärkt vackra krystaller från Finland. Gubbens ögon blixtrade af njutning, han sökte på bästa vis göra de par timmar jag var hos honom lärorika för mig". — — — „Om söndagarne går jag vanligen till Brogniart (Mineralog och Direktör för Sèvres porslinsfabrik); han har en art mineralogisk klubb, utom det att man får se hans vidlöftiga samlingar, får man höra vetenskapliga nyheter och träffa fremmande vetenskapsidkare".

[13]) Enligt uppgift af Foullon i bref till Grefve Steinheil, 3 aug. 1822. — Ur ett bref dat. London 23 Aug. 1821, torde följande upplysningar förtjena att offentliggöras: Jag har gått uti någon af kapellerna för Nya Jerusalem för att höra predikan, hvilken jag nu ändtligen kan någorlunda förstå, men den första söndagen var det alldeles fåfängt. Nya församlingen har i London tvenne kapeller. Ett af dem byggdt uti göthisk stil är mycket vackert· jag såg det af en händelse en af de första dagarne jag spatserade ikring i London och blef riktigt frapperad, då jag såg inskriptionen *New Jerusalem Temple.* Församlingens medlemmar äro temligen talrika, isynnerhet har jag sett mycken ungdom besöka gudstjensten, som hålles emellan kl. 11 och 1. Liturgin är nära lik den för episkopala kyrkan; endast några ord här och der äro ändrade. Församlingen har en egen samling af hymner.

[14]) Under den 23 Maj 1825 skrifver Brewster, att han skulle öfverresa till Stockholm „in the expectation that there is a regular communication between that city and Abo".

En sådan „communication“ hade dock då ännu ej kommit till stånd, oaktadt under åren 1819 och 1820 lifliga underhandlingar bedrefvos emellan J. Julin och mekanikern Samuel Owen i Stockholm om inrättande af en ångbåtskommunikation emellan Sverige och Finland. Nordenskiöld, som — efter ett bref af J. Julin — äfven tyckes hafva arbetat vid Owens verkstäder, bedref underhandlingen. Man diskuterade frågan, huruvida ångfartyget borde, såsom vanligt, förses med två hjul, eller enligt Owens idé med blott ett i aktern; den beräknade kostnaden, 15,000 Rdr, syntes nog dryg; vid inredningen borde „Lundeqvists paqvet och Lagerströms sump“ tagas till mönster. Förslaget strandade dels till följe af bristande förtroende kontrahenterne emellan, dels derföre, att de ej hade rätt att gemensamt reda i skepp, såvida Owen ej var finsk undersåte. Mot slutet af året 1826 uppstod fråga om en ångbåtsförbindelse mellan Helsingfors, Reval och Åbo; Nordenskiöld var äfven denna gång verksam; man ämnade anskaffa en ångmaskin af 20 hästars kraft genom Baird i S:t Petersburg, men förslaget förföll.

[15]) De erhållna resultaterne voro väl ej fullt tillfredsställande; men de sakkunnige personer, som voro utsedde att öfver försöken afgifva utlåtande (neml. Bergskommissarien Hartwall, Brukspatronerne Bremer och Wasastjerna, Öfversmedmästaren Wadman och Förvaltaren af Dahlsbruk Lundmark), yttrade sig dock så fördelaktigt om metoden och dess användbarhet, att den lofvade belöningen utföll; äfven Öfverste Jossa (från bergskåren i S:t Petersburg) intygade, att ur svafvelhaltig malm genom ångrostning, godt stångjern mycket lätt kunde erhållas. För öfrigt bör anmärkas, att sjelfva frågan alldeles icke utreddes på vetenskapligt sätt; ty inga jemförande analyser utfördes af de på olika vis rostade malmerna, ej heller af det erhållna tack- och stångjernet. Nordenskiöld sökte patent på denna sin upptäckt äfven i Sverige, men utan framgång; ty i Sverige bearbetas svafvelhaltiga malmer nästan alldeles icke och Sefström menade, att metoden derföre ej förtjenade att belönas. Huruvida N. någonstädes offentliggjort sin ångrostningsmethod känner jag icke; men i Scheerers *Lehrbuch der Metallurgie*, B. 2, p. 77, omtalas densamma utförligt och benämnes „en mycket väsendtlig förbättring“.

[16]) Murchisons omdöme öfver Nordenskiölds arbete kan i svensk öfversättning läsas i *Litterär Tidskrift utgifven i Helsingfors* 1864, sid. 578 (9:de häftet). I en samtidig skrifvelse från honom till N. heter det: „You will see what *essential use* I have made af your admirable map and memoir on the scratched rocks of Finland. — I hope that will be an end of the nonsense, which has been written on the march af glaciers over lands, which were certainly under the water when the were striated“. I sammanhang härmed må följande ur korrespondensen mellan Berzelius och Nordenskiöld meddelas: N. skrifver den 22 Aug. 1846: „Jag kommer nu från att hafva besett gräfningarne vid Saima Kanal och tror mig der hafva vunnit ett påtagligt bevis för orimligheten af Agassiz' theori. Saima ligger 265 fot högre än finska viken och skiljes från den undre delen af Wiborgs län endast af en i ost och vest löpande sandrygg. Skulle Agassiz' theori vara riktig, blefve denna sandrygg en ofantlig moraine och borde således liksom morainerna vara en irregulier samling af sand och sten, icke bestå af olika lager. Gräfningen för kanalen, som begynt ej långt från Willmanstrand, visar likväl bestämdt omvexlande lager af olika sorter sand och lera. De berghällar, som under gräfningen påträffats, äro vackert afslipade och refflorna öfver de allra förnämsta synes ännu helt tydligt. Ett märkvärdigt factum är, att intet af sandlagren visar något spår till petrifikater. Hade sandbildningen och afslipningen skett ännu innan lefvande

varelser funnos, huru kommo då våra stenblock ner åt Est- och Lifland att ligga uppå nyare petrifikatförande formationer? Äfven genomskärningen af Kangasala åsen emellan Tavastehus och Tammerfors, som skedde i afsigt att sänka en sjö, som låg på ena sidan om åsen 6 alnar högre än den på andra sidan, visade samma förhållande, utom att hela åsen åtminstone der genomskärningen skedde, ytterst hvilade på en mycket lös dy". — Berzelius svarar härpå den 2 Okt. 1846: „I afseende på hvad du skrifver om ditt besök vid Saima och dess sandås, betraktad som en moraine, så vill jag berätta dig, att glaciertheorien är i starkt nedgående. Murchison har i sommar i geol. sällskapet i London beskrifvit hvad han i den vägen sett i Ryssland, Sverige och Norige och förklarat, att glacierteorin är på detta fullkomligt oanvändbar och troligen i det hela taget för alperna, äfven der icke orsaken till refflorna. Hans uttryck i denna väg hade mycken bestämdhet, som misshagade närvarande glacierister och det kom till en något hård ordvexling. Sednare på hösten skickade Agassiz Desor hit för att se efter. Jag råkade honom en dag och vi samtalade om våra fenomen. Jag ville icke fråga honom om de ändrat hans opinion, hvilket jag ansåg något för närgånget; men jag frågade, huruvida han tyckte, att åsen vid observatorium såg ut som en moraine eller kunde tagas för att vara tillkommen såsom dessa? Derpå svarade han, att det vore uppenbart, att den ingen likartighet har med morainer. Derpå tog jag fram en granitkula, som jag några veckor förut uppsamlat ur obs. åsen och frågade, om det vore tänkbart, att glacierer frambragte sådana former, hvari han äfven gaf mig rätt. Jag anser honom således såsom omvänd. Vi få nu se, hvad som följer med hans sammanträffande med mästaren. De ämna att ännu denna höst resa till Amerika och dväljas der med geologiska och petrefektundersökningar i tre år. Åtminstone ämnade Desor icke att förr derifrån återvända".

[17]) Se samma Tidskrift, sid. 369, (6:te häftet).

3 2044 106 295 181